

KATONÁK, NÉPEK ESEMÉNYEK

Vitéz Báró Roszner István

világháborús naplója
13 szövegekőzti térképpel és
3 térképmelléklettel

SINGER ÉS WOLFNER
IRODALMI INTÉZET RT. KIADÁSA
BUDAPEST

A térképeket
HORVÁTH ENDRE ny. ezredes
tervezte és rajzolta

Fenntartunk minden jogot

Hornyánszky Viktor R.-T., magy. kir. udvari könyvnyomda, Budapest,
Nyomdaigazgató: Sebők Géza. — 96.038. *

Az elesett jászkúnoknak

Előszó

Az életösztön mely a növénytől az állatvilágon át egész az emberig – mindenhol egyformán elementáris erővel nyilvánul meg, sarkal mindent s mindenkit az existenciáért való örök harcra. E küzdelem eszközei – legalább az emberiségnél – a kultúra fokával fejlődnek s tökéletesednek. Az emberek együttese pedig népeket, államokat és országokat teremt s így magától értetődik, hogy a tömegösszefogás és okos vezetés erejével párosult természetes életösztön itt különös erővel jelentkezik, sohasem szűnő versenyre s bírókra kelve az elsőbbségért.

Nagyobb munkakészséggel bíró s tehetségesebb emberek mindig előnyben lesznek e tulajdonságok hiányában lévő embertársaik felett és csak természetes és igazságos is, hogy ugyanez a szabály érvényesül a népek s nemzetek életében is. A tehetetlenség, restség s gyávaság leplezésére ugyan rendkívül alkalmas a pacifizmus hangzatos jelszava, de a természet örök törvényei nem jelszavakból, hanem erőből táplálkoznak s annak juttatják az elsőbbséget, ki azzal élni akar s élni is tud.

A politika — mely Aristoteles nemes felfogásától Machiavelli démoni elgondolásáig — széles klaviatúra felett rendelkezik, hivatott a népek s államok fejlődését biztosítani, mégpedig elsősorban békés eszközökkel. Azonban minden politika magában rejti a háború csiráit. Az aktív politikát folytató erősebb, minden eszközt felhasznál akaratanak érvényesítésére — az

elnyomott ezzel szemben könnyen tekintheti a háborút megváltásnak — a passzív politikát folytató s rendszerint visszafejlődő államok pedig önként kínálkoznak fel zsákmányként erősebb vetélytársaik részére. Éppen ezért az örök béke az utópia birodalmába tartozik, de az államférfiak feladata, hogy politikájukba a háborút csak mint ultima reációt illesszék be, viszont kötelességük mindent megtenni, hogy ennek bekövetkezése esetén kellő felkészültséggel s határozott politikai célkitűzésekkel vehessék fel a harcot.

A berlini kongresszustól a világháborúig eltelt időszak — ha a lokális lefolyású balkánháborútól eltekintünk — harminchat éven át jelentette Európa békéjét. A népek s államok fejlődése, a technika vívmányaival alátámasztva, óriási lépésekkel haladt előre s el kellett jönni a pillanatnak, midőn az egyéni érdekek — akár gazdaságiak, akár nemzetiek voltak — már békés úton nem voltak összeegyeztethetők. Itt nem uralkodók s kormányok ügyéről volt szó, hanem népeknek életkérdéséről — s 1914-ben népek ragadtak fegyvert népek ellen — hogy az erő döntsön.

Ezt szimbolizálja az is, hogy a nagy világégés befejezte után nem a hadvezéreknek állítottak emlékművet, hanem: a névtelen katonának.

1914 június 28-án, a boszniai hadgyakorlatok során, Princip szerb diák meggyilkolta Ausztria-Magyarország trónörökösét, Ferenc Ferdinándot. A gyilkosságot — mely az orosz patronátus alatt álló nagyszerb törekvések elszántságát kívánta dokumentálni — belgrádi hivatalos körök készítették elő s adták Princip és társai kezébe a fegyvert. A monarchia elégtételt követelt, melyet nem kapott meg s erre július 28-án hadat üzent Szerbiának.

A lokálisnak látszó esemény szikra volt, mely kirobbantotta a mindenhol összegyülemlett feszültséget, lángba borítva ezzel egész Európát. A történelemnek pedig ez a legnagyobb és legvéresebb harca, majd négy és fél évig tartott, öt világrész népét szólította fegyverbe, mintegy tízmillió hősi halottat követelt és felbecsülhetetlen anyagi áldozatába került a hadviselő feleknek. Nyomában forradalmak sepertek végig Európa nagy részén, folytatva a háború pusztítását s vérontását. Majd a győztes államok békediktátumai a központi hatalmakat megcsonkították, közöttük főként hazánkat, amelyet történelmi területeinek majd 72%-ától megfosztva, igyekeztek életképtelenné tenni.

Aki a világháborúnak nemcsak tanúja, hanem mint katona szorosan vett részese is volt, önkéntelenül is lapozni kezd a történelemben, hogy abba is belepillanthasson, ami a személyes élmények és tapasztalatok látókörén kívül esett. Ebből a kutatómunkából — melyet eredetileg csak magamnak szántam — indult ki e könyv megírásának gondolata. Az alapot pontos naplójegyzeteim és szüleim által megőrzött harctéri levelezésem adták volt meg, melyeknek szubjektív anyaga azonban csak az általános katonai és politikai események keretébe összefoglalva nyujhatta a kellő képet. Célom megmlékezés volt: katonákról, népekről, eseményekről, melyeknek együttese ma — közel negyedszázad távlatában — már történelem. Történelem, melyből a jövőre nézve egyaránt kell okulnunk s erőt merítenünk.

1938. december.

vitéz Roszner István báró.

BEVEZETÉS.

HÁBORÚS CÉLOK ÉS HADITERVEK.

„A háború a politikának folytatása, csakhogy más eszközökkel“, írja Clausewitz. — Ez a meghatározás igaz és örökéletű s ebből a szempontból kell 1914 július havát bírálni.

A sarajevói gyilkosság még nem jelentett feltétlenül casus bellit. Diplomáciai úton is el lehetett volna az ügyet intézni és a békét ideig-óráig tovább biztosítani. Vajúdott is a monarchia elhatározásában. Csak kilenc nappal a gyilkosság után ült össze az első minisztertanács és csak július 23.-án megy el Szerbiának az éles hangú jegyzék, melynek minden valószínűség szerint háborúra kellett vezetni. Mik lehetek diplomáciánknak indokai, hogy a háborús megoldáshoz nyúltak, mik voltak azok a politikai elgondolások, melyeknek megvalósítását csak a kard erejétől várhatták? — Ezek a kérdések vetődnek fel, a Szerbiának küldött ultimátummal kapcsolatban. Vegyük tehát sorba azokat az országokat, melyek minket körülvettek és melyeknek háborús bonyodalmak esetén, ellenfélként való fellépésére várhattunk. Ezek Oroszország, Szerbia, Románia és Olaszország.

Egyéni meggyőződésem szerint, Ausztria-Magyarországnak a cári birodalommal nem volt érdekelletéte. Galíciát, mely mint orosz aspirációs terület szám-bajöhetelt, az osztrák belpolitika már régen eljátszotta. Elvesztése csak idő kérdése volt és csak az lehetett a problematikus, hogy ott a feltámadó Lengyelország, esetleg a keleti részen mint új alakulat egy Ukrán birodalom, vagy az egész felett a mindenható cár lesz-e az úr. Ami az oroszoknak Konstantinápolyon át vezető tengeri kijáratát illeti, — amelyet 1854 és 1878-

ban elzártunk volt a cári hadak elől, — 1914-ben nyugodtan kijelenthetjük volna érdektelenségünket. Hiszen erre enged következtetni az a teljes passzivitás, mellyel az utóbbi években túrtuk a Szultán birodalmának szétmarcangolását. 1908-ban, Bosznia annektálásakor egyenesen szembe fordultunk a török érdekekkel, 1911-ben nem akadályoztuk meg, hogy az olasz Tripolisban lábát megvesse. 1912/13-ban végül a Balkánháború alatt sem húztunk kardot, a közös ellenség, a szerb ellen és Albániában Wied német hercegnek uralkodóvá való kikiáltása által, inkább mi is osztozkodtunk a koncon.

Érdekkellentétben álltunk azonban a szerbekkel, kik nagyravágyásukban nemcsak útját állták a monarchia keleti expanziós lehetőségeinek, hanem annak összes horvát, szerb, bunyevác, vend, szlovén és mohamedán lakta területeit akarták bekebelezni. Érdekkellentétben álltunk továbbá az oláhokkal, kik Erdélyre vetették volt szemüket. Érdekkellentétben voltunk végül az olaszokkal, akik nemcsak Ausztriának olasz és latinok által lakta területekre aspiráltak, hanem magukat a Velencei köztársaság utódainak tekintve, úgy Isztriára, mint az egész Dalmát tengerpartra tartottak igényt.

A monarchia háborús célja tehát csak az lehetett, hogy szerb, román és olasz szomszédaival fegyveresen leszámol és rájuk olyan katonai csapást mér, mely évtizedekre kimenőleg képtelenné teszi őket belpolitikánkba való beavatkozásra és existenciánkhoz feltétlen szükséges expanziós törekvések meggátolására.

1914 július hava, amennyiben kedvezett esetleges háborús megoldásnak, hogy Olaszország — a szövetséges — felkészületlensége folytán, előreláthatólag nem húz ellenünk kardot. Romániát, Hohenzollern uralkodója egy ideig szintén vissza tudja tartani a háborúba való beavatkozástól. így mint ellenféllel, csak a szerbekkel kellett számolni s esetleg segítő-társukként az oroszal. Kedvezett továbbá a háborús megoldásra, a trónörökös meggyilkolása által előidézett lélektani helyzet. A trónörökös cseh körökben

népszerű volt, így számítani lehetett arra, hogy a cseh ezredek is teljesítik kötelességüket és nem ismétlődnek meg a katonalázadások, melyek 1912-ben a cseh csapatoknak Szerbia ellen való szállításakor lejátszódtak.

Politikánknak az az elhatározása, hogy akarátának, ha másként nem megy, fegyverrel is érvényt szerez, a monarchia szempontjából, helyes és indokolt volt.

Ez elgondolás értelmében a monarchiának olyan erőkkkel kellett Szerbia ellen hadba indulnia, melyek nemcsak a feltétlen győzelmet biztosítják, hanem a hadjárat legrövidebb idő alatti lefolytatását is lehetővé teszik. Csak határozott és gyors fellépéssel érhetjük azt el, hogy a bolgárokat, akiket addig a németek kívánságára nem vonhattunk be balkánpolitikánkba, most mégis magunkkal ragadjuk, ami a Szerbia elleni hadjárat számvetését határozottan kedvezően befolyásolta volna. A hadjárat gyors lefolytatása pedig két okból volt életbevágóan fontos. Először csapatainknak előbb kellett az Adria partját elérniök, mint a felocsúdó Itália előreláthatóan előbb-utóbb kiküldendő expedíciós hadseregének, mert a fait accompli elé állított Olaszország bizonyára meggondolta volna, hogy készületlensége ellenére is fegyvert fogjon-e, avagy diplomáciai tárgyalásokkal igyekezzék érdekeinek érvényt szerezni. A második ok, ami fontossá tette a gyorsaságot, a csapatok mielőbbi felszabadulása volt.

Hadvezetőségünk a szerb haderőt, mely 12 gyaloghadosztályból és népfölkelésből állt, a montenegrói 25.000 katonával együtt, mintegy 400.000 fegyverre kalkulálta. Ezzel szemben a mi részünkről 7 hadtest bevetését tartotta szükségesnek, azaz körülbelül összes haderőink 44 % -át. A szerb háború kitörésével együtt járó az a veszély, hogy Oroszország is hadat üzen, továbbá, hogy Itália és az oláhok beavatkozásától is tartani lehet, szükségessé tették, hogy Szerbia leverése után, mielőbb rendelkezésre álljon a bevetett csapatok zöme, másirányú alkalmaztatásra.

Az oroszok részéről, kiknek célja a monarchia tönkretétele volt s kiknek a szerb csak ütőkártyául

szolgált, érthetetlen lett volna, ha azonnali fegyveres beavatkozással nem igyekeznek a délen lekötött monarchiát észak felől megrohanva, két tűz közé szorítani. Az orosz hadüzenettel tehát a Szerbiának küldött ultimátum természetes következményeként számolni kellett. (E téren csak a Ballhausplatz őrizte meg naivitását.) A Szerbia elleni haditervet tehát harmónikus összefüggésbe kellett hozni az elkerülhetetlen orosz háborúval.

Hadvezetőségünk úgy tervezte, hogy kétfrontos háború esetén, Szerbia ellen csak az úgynevezett minimális-csoportot, vagyis a raguzai, sarajevói és zágربی hadtesteket hagyja meg, míg haderőnk zömével, kb. 40 gyaloghadosztállyal, az orosz ellen fordul. Erre nézve voltak bizonyos megállapodások a németekkel.

Mielőtt ezzel a kérdéssel foglalkoznánk, szerintem különbséget kell tenni a között, hogy a háborút egyedül vagy a németekkel közösen akartuk-e megvívni, mégpedig elsősorban abból a szempontból, hogy a monarchiára nézve mely megoldás mutatkozott volna célra és vezetőbbnek.

Arra az eshetőségre, hogy a háborúnak a németek segítségével nélkül is szembe nézhetünk, csodálatosképpen senki sem gondolt. Pedig a német császár 1914 tavaszán Konopistban Ferenc Ferdinánd ilyenirányú kérdésére kitérő választ adott. És a Szerbia ügyében lefolytatott minisztertanácsot azért lehetett csak 9 nappal a gyilkosság megtörténte után megtartani, mert addig bizonytalan volt, hogy Berlin milyen álláspontra helyezkedik¹ a háború esetére. Gonrad, midőn július 5.-én kihallgatáson volt Schönbrunnban, a legnagyobb zavarba került, mert az uralkodónak arra a kérdésére, hogy mi lesz, ha Németország nem tart velünk, nem tudott választ adni.¹⁾ — Már csak ezért sem lehet érdektelen, a kettős háború esélyeinek, német segítség nélkül való problémájával foglalkozni.

Ha a hadviselésnek politikai célt tűzünk, ki, úgy a kétfrontos háború esetén is ki kell tartani amellet,

¹⁾ Conrad: Aus meiner Dienstzeit, IV. 36.

hogy Szerbia legyőzése áll első helyen, míg az oroszokkal szemben a védelemre kell szorítkozni.

Midőn a Berlini kongresszus után 1887-ben először nyújtották ki az oroszok kezüket Konstantinápoly felé és Kálnoky külügyminiszterünk ügyetlensége miatt a monarchia kis híján belekeveredett egy orosz és olasz háborúba egyszerre. Bismarck azt a tanácsot adta volt Bécsben, hogy az északi felvonuló vonalat Krakórá és a Kárpátokra helyezzük vissza,, mert Németország nem igen kíván beavatkozni az ügyekbe. Bismarck természetesnek tartotta, hogy az orosz előbbutóbb birtokába veszi a tengerszorost. Sőt ezt talán kívánatosnak is vélte, úgy gondolván, hogy az orosz ezután teljes erejével Ázsiára fogja magát rávetni és Európát nyugton hagyja.¹⁾ Frigyes főherceg, az osztrák-magyar hadak főparancsnoka hasonló gondolatokat vetett fel, midőn az 1914. évi visszavonuláskor azt javasolta Conradnak, hogy a hegyláncokat kellene megszállni Sziléziától az Erdős-Kárpátok keleti végéig.²⁾ — Conrad ezt elveti, de a vert hadak mégis csak ezen a vonalon tudtak 1914/15 telén megállapodni és ezen a vonalon tört meg az oroszok előretörése is, tehát jelentősége elvitathatatlan.

Az orosz legjobb esetben a mozgósítás napjától számított negyedik héten léphette át hadseregével a galíciai határt. Szakszerűen elpusztított vasútvonalak, hidak, országutak épp úgy, mint az ellenséget állandóan nyugtalanító lovascsapatok és gyalogjárőrök késleltethették volna a saját területen való előrenyoinulást. Száz évvel ezelőtt az oroszok megmutatták, hogy az ellenségnek milyen nehézséget okozhat, ha azokról a területekről, melyeken átvonul, az állatállományt előre elhajtják, a terményeket elszállítják s ott a falvakat elpusztítják. Egy teljes hónap állt volna tehát e célból rendelkezésünkre s e téren nem lett volna szabad humanizmusra gondolni. A háború nem éppen népjóléti intézmény s találóak Moltke szavai, ki 1870-

¹⁾ Pitreich: 1914, 48. és Friedjung: Imperialismus, 1.21.

²⁾ Conrad: Aus meiner Dienstzeit, IV. 230.

ben, Páris bombázásakor azt mondta, hogy „a humanitás a háborúban az eljárás rövidségében rejlik“.¹⁾ Feladott területeket nem lehet kímélni, mert ez csak az ellenség javát szolgálja. Mindig a magasabb cél a mérvadó. A cél pedig itt időnyerés lett volna, hogy a kitűzött ellenállóvonalat várszerűen kiépíthessük. Ez alatt tárgyalásokat is lehetett volna folytatni az oroszokkal, területkoncessziókra vonatkozólag és a konstantinápolyi utat illető érdektelenségünk hangoztatása mellett. Valószínű, hogy a független Legyelország proklamálásával is lehetett volna eredményeket elérni s ezzel a szabadságharc tüzét a Visztulán túlra átvinni.

Galiciáért semmiesetre sem volt érdemes a monarchiának harcolni. Csapataink felvonulása még be sem fejeződött, mikor augusztus 12-én már megjelentek a lengyel urak a Ballhausplatzon, hogy felvilágosítást kérjenek Lengyel ország jövődő sorsa felől. Sürgették a Galiciát észak felől elzáró vámhatár fel-függesztését, lengyel honvédség felállításának engedélyezését, vitatkoztak afelett, hogy kell-e az ukrán állam gondolatával is megbarátkozni és a lengyel államnak hol legyenek a határai.²⁾

Hogy különben maga Conrad is meg tudott barátkozni Galícia elvesztésével, arra jellemző az olasz hadüzenet valószínűvé válásakor a külügyminiszterhez juttatott előterjesztése. Eszerint keresni kell Oroszországgal a megegyezés lehetőségét. Evégből Romániának és Bulgáriának orosz érdekszféraként, a Bosporusnak és a tengerszorosoknak pedig vitathatatlan orosz tulajdonként való elismerését javasolta. Ugyanakkor) kész volt Galiciát is feladni a Sanig és Dnjesterig, aminek fejében szabad kezet kívánt volna Ausztriának Szerbiával, Montenegróval és Albániával szemben. Ha Németország nem akarta volna a törököket elejteni, úgy választania kellett volna Bécs és Konstantinápoly közt.³⁾

¹⁾ Bismarck: Gedanken und Erinnerungen.

²⁾ Conrad: Aus meiner Dienstzeit, IV. 206.

³⁾ Cramon: Unser Österreichisch-Ungarischer Bundesgenosse, 20.

Végre egy okos javaslat, mely azonban tíz hónappal megkésett. Közben már elvesztettük volt a szerb hadjáratot s csapataink délen az országhatáron állottak. Északon az orosz visszavetette hadainkat s azok arra a Krakótól a Kárpátokon át húzódó védelmi vonalba szorultak vissza, melyen 1914 augusztusában kellett volna az ellenséggel szembenéznük. Szóval délen és északon is ott álltunk, ahonnan a hadjáratoknak ki kellett volna indulniok, de 1914 augusztus 1-től—1915 április végéig, a téves felfogásokra felépített hadjáratok végzetes pusztítást vittek véghez sorainkban. A háború kitörésekor 2,080.000 emberünk indult hadba s veszteségeink 1915 április végéig halottakban, sebesültekben, betegekben, eltűntekben és foglyokban mintegy 2,075.000 ember tett ki.¹⁾

Drága árat fizettünk, míg hadvezetőségünk felismerte a helyes háborús célokat, míg ráeszmélt arra, hogy a mi érdekeink délen vannak s Galícia és Konstantinápoly nem lehet politikánk tengelye. A helyzet helyes felismerése ekkor azonban már megkésett. A gyeplő Berlin kezében volt s mi a német politika báb-jává süllyedtünk alá. Boldognak kellett lennünk, hogy Falkenhayn katonavonatai Gorlice felé gördültek, mert különben a küszöbön álló olasz-háború megoldhatatlan problémák elé állított volna minket.

Azzal az elgondolással szemben, hogy hadvezetőségünk a sziléziai határtól, az Erdős-Kárpátok keleti végéig elhúzódó hegyláncokon át kellett volna az oroszok elleni ellenállást kifejteni, felvetődhetik az a kérdés, vajjon a délen, az offenziva által lekötött 7 hadtesten felül megmaradó 9 hadtestünk elegendő lett volna-e az oroszok elleni védekezésre? Erre a kérdésre azt hiszem nyugodt lelkiismerettel lehet igennel felelni.

Ugyanis a kilenc hadtest puskalétszámát 450.000-re tehetjük. Nyolc rendelkezésre álló lovashadosztály karabélylétszáma a gyalogharcnál kb. 22.000. Népföl-

¹⁾ Österreich-Ungarns letzter Krieg: II. 270. és II. 1. sz. melléklet.

kelő alakulatok puskalétszáma 100.000—110.000, vagyis a tűzvonalon alkalmazásra kerülő fegyverek száma, kerekén 575.000-re tehető. — Ezzel szemben 1914 december 31-én, ugyanezen az arcvonalon, beleértve a nálunk beosztott két német hadosztályt is, 303.800 volt a puskalétszáma,¹⁾ azaz annak az erőnek, melyet itt 1914 augusztus havában felvonultathattunk volna, csak 53%-a. A kijelölt vonalat tehát várszerűen kiépített állapotban, sokkal nagyobb létszámú, békebeli kiképzésű, vereséget még nem szenvedett csapatok szállták volna meg.

1914 augusztusában azonban jórészt ruha- és felszerelésihiány miatt 1,637.000 ember maradt vissza. Azaz a háború kitörésekor a hadköteleseknek több mint 44%-a nem került a harctérre. A nagy készletekkel rendelkező, iparilag rendkívül magas fokon álló Németország — semlegesség esetén — hadianyagban kisegíthetett volna minket, úgy, mint ezt Amerika tette az antantnál: Így lényegesen több katonát és lényegesen több és jobb ágyút állíthattunk volna szembe az ellenséggel, úgy északon, mint délen.

A defenzív hadviselésnek ezt a módját 1914-ben, úgy a mi vezetőink, mint a német hadvezérek elítélték. A defenzív háborús elv teljes csődjét látták ugyanis az orosz-japán háború eredményében. Nem szabad azonban elfelejteni, hogy ami az állandóan túlerőben lévő Kuropatkinnál hiba volt — annál inkább is, mert neki Port-Arthur felszabadítása volt a feladata — az egész más beszámítás alá esett a mi viszonyaink közt. Mi a támadóval szemben kisebbségben voltunk. Egyedüli célunk annak feltartóztatását képezte.

Az orosz-japán háborúból helyesebb lett volna azt a következtetést levonni, hogy az erősen kiépített állás még túlerő ellen is biztos védelmei nyújt. Úgy az ötnapos Liaoyang melletti, mint a tíz napig tartó mukdeni csatában, csak a szárnyak megkerülése hozta meg a japánoknak a győzelmet. A gondosan kiépített

¹⁾ Österreich-Ungarns letzter Krieg: II. 1. sz. mel-léklet.

harántgáttakkal és drótkadályokkal ellátott állások megrohanása eredménytelennek bizonyult.

A kiépített lövészárkok-vonalak hiányosságát: a szabadon maradó szárnyakat, a világháborúban kiküszöbölték. összefüggő ellenálló-vonalak létesültek, melyekkel szemben — mint később láttuk — úgy a francia, mint az olasz, fronton, sem az ellenséges túlerő, sem pedig a technikai vívmányok mérték nélküli alkalmazása nem tudott döntő sikereket elérni.

Valószínűnek mondható tehát, hogy a háború ilyenirányú lefolytatása kedvezően végződött volna számunkra. Mindenekelőtt feltételezhető, hogy az oroszok hadicéljaikat, Konstantinápolyi és az esetleges galíciai területgyarapodásokat elérve, beszüntették volna a hadjáratot. Hiszen ölükbe hullott volna mindaz, amiért hét háborút viseltek Nagy Péter óta anélkül, hogy a tengerszorosok birtokába juthattak volna. A szerbek is csak eszközök voltak a cél érdekében. A cél elérése után az eszköz feleslegessé válik. Végre láttuk, hogy úgy 1876-ban a reichstadti császártalálkozón, mint az ezt követő diplomáciai jegyzékben is felajánlotta a cár Ferenc Józsefnek a Balkán-félsziget nyugati felére vonatkozó teljes érdektelenségét, csak ne akadályozza meg hadainak a Márvány-tenger partjának birtokbavételét.¹⁾ A Szerbia feletti győzelem és az orosz ellentét elsimulása, területgyarapodás terén délen többet nyújtott volna Ausztriának, mint amennyit északon elveszíthetett. Egyben megnyílt volna az az expanziós lehetőség, melyre idősebb Andrássy Gyula, a berlini kongresszus eredményeként rámutatott s melynek egyrészt az Adria északi partvidéke, másrészt egy Szalonikiben végződő keleti út birtoklása volt a végcélja.²⁾

Galíciával a monarchia inkább egy belpolitikai ballaszttól szabadult volna meg. A délszláv-lakta területek megszorodása valószínűleg egy egységes horvát-irányzatú állam létesítésére vezetett volna, mely mint harmadik illesztődött volna be az osztrák-magyar

¹⁾ Friedjung: Imperialismus, I. 25.

²⁾ Friedjung: Imperialismus, I. 30—32.

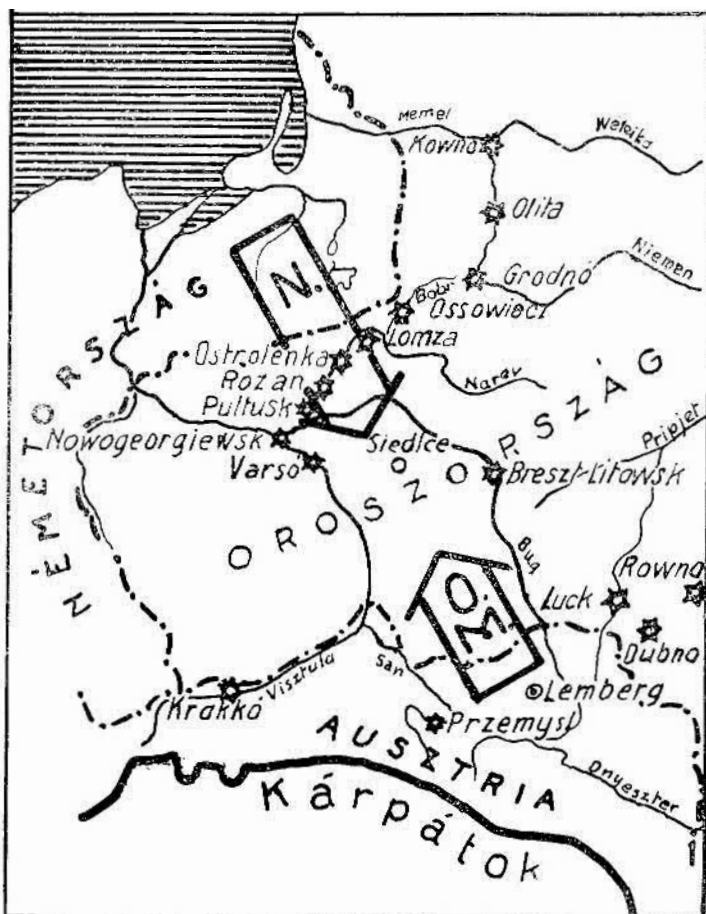
államközösségbe. Magyarország kárpótlására szolgálhatott volna ez esetben nemzeti függetlenségének biztosítása, míg a szorosan vett Ausztriát, megfogyatkozott nemzetiségei képessé teheték volna arra, hogy a csehek beolvasztását keresztülvigye és ezzel a német ség súlyát és jövőjét egy és mindenkorra biztosítsa. Ha a Ballhausplatz és a hadvezetőség így fogja fel a háborús célokat, talán erősebben és mindenesetre egészségesebben került volna ki a monarchia! abból a háborúból, melyet ellenfeleink temetésünknek szántak.

*

Nem valószínű azonban, hogy a háború ilyenirányú lokalizálása sikerült volna.

A franciáknak és angoloknak egyaránt tartaniok kellett attól, hogy az orosz, céljait elérve, cserbenhagyja őket. Ha nem is azonnal, de az első sikereink után már számolniok kellett ezzel a lehetőséggel. Így bizonyára minden követ megmozdítottak volna avégből, hogy a megakadt orosz előrenyomulást egy Porosz-Szilézián keresztül vezetendő átkarolással egyrészt mozgásba hozzák, másrészt pedig ezzel a németeket is belekényszerítsék a háborúba. Viszont a németeknek is gondolniok kellett arra, hogy a háború spiritusz rektorai, a franciák és angolok, a megindult lavinát nem fogják hagyni megpihenni, míg abba Németországot — melyre ez talán az utolsó alkalom a lesujtásra, — bele nem rántották, de ettől függetlenül Németország a Konstantinápolyon át vezető keleti utat sem adhatta többé fel.

A németek ezt tisztán látták. Számítottak a kétfrontos háborúra. Az idősebb Moltke óta a világháború kitöréséig, vezérkaruk egységes volt abban a fel fogásban, hogy egy ilyen háború sikerének előfeltétele az, hogy az orosz ne léphesse át a Visztulát, hanem attól keletre, kétoldalról megtámadva kell őt előrenyomulásában megakadályozni. A feladat megvalósításához nélkülözhetetlen volt az osztrák-magyar hadsereg közreműködése. Ennek Galiciából, a San és Búg közt kellett volna északra törnie, míg a német hadak, Ke-

Az id. Moltke-féle haditerv (1882).

letporoszországból kiindulva a Narewen át támadtak volna, mint azt Conrad idejében leszögezték: Siedlec irányában. Mióta 1882 óta bizonyos együttműködő-viszonyban álltunk a német vezérkarral, Oroszországra nézve mindig ugyanazok az elvek voltak az irányadók. Nekünk kétfrontos háború esetén is haderőnk zömét Oroszország ellen kellett volna fordítanunk. Az idősebb Moltke a német hadsereg négyötöd részével akart északon operálni és egyidejű francia háború esetén is csak a haderő felét kívánta délen alkalmazni s ott a védelemre szorítkozni. Ez felelt meg Bismarck intencióinak is, ki a többi nagyhatalmakra való tekintettel nem tartotta oportúnusnak, hogy egy újabb francia háború esetén a Német-birodalom legyen a kezdeményező, amit egy offenzív megoldás természetesen maga után von.¹⁾

Waldersee felfogása nyomán azonban már 1887-ben lényegesnek látták, hogy egy kezdődő orosz háborúban ne Németországnak kelljen a főszerepet vinni.²⁾ A múlt század vége felé, Schlieffen terveiben pedig már mindinkább a francia hadszíntér kerül előtérbe s csak kis erők maradnak az oroszokkal szemben. E célból ő 13 gyaloghadosztályt kívánt Keletporoszországban felvonultatni, azaz oly kis erőt, hogy a Galáciából kiinduló osztrák-magyar hadak támadásával való kooperálás illuzórikussá vált. Moltke, nem sokkal a világháború kitörése előtt, még ezt az erőt is leszállította 9 gyaloghadosztályra. A német tervek szerint Ausztria-Magyarországnak kellett az orosz hadak lekötését magára vállalni. Moltke úgy számított, hogy Franciaországgal hat hét alatt végez, vagy legalábbis annyira lesz, hogy a haderő nagyrészt északra küldheti.³⁾ A mi csapatainknak jutott tehát a feladat, hogy néanet érdekekért megakadályozzák az oroszoknak a Visztulán való átkelését s mint Conrad írja emlékirataiban, 6 hétig a hátukat tartásák.

¹⁾ Pitreich: 1914, 46.

²⁾ Pitreich: 1914, 48.

³⁾ Conrad: Alis meiner Dienstzeit, III. 673.

Nagyon valószínűtlen volt azonban — még akkor is, ha az általános mozgósításban és felvonulásban, megelőzhetjük az oroszokat — hogy hadaink német támogatás nélkül döntő sikereket arathatnak Oroszországban. Conrad maga is „offenzív védelemnek” szánja a hadjáratot. A „6 hét”, mely után a német haderő zöme is beavatkozott volna az oroszok elleni háborúba, volt a kritikus pont s nagyon hibáztatható, hogy hadvezetőségünk ilyen labilis és problematikus értékű „kilátásba helyezésre” építette fel, úgy a Szerbia, mint az Oroszország elleni hadjáratunkat.

Ennek a „6 hét”-nek esélyeivel kívánnék kissé foglalkozni.

Az 1870/71. évi német-francia háború július végén kezdődött, tehát a világháborúval azonos időpontban. A német hadak ereje 521.000 ember volt, míg a franciák seregei csak 336.000 emberből álltak. A német haderő tehát kereken 50%-kal volt erősebb. Ezenfelül rendelkezésre állt a németeknek jól kiképzett népfőlkelőcsapatokban 250.000 ember. Ezeket fokozatosan vonták bele a hadjáratba és a tűz vonalba.¹⁾ A Sedannál aratott¹ győzelem és Metz megadása után, a francia sereg megszűntnek volt tekinthető. Ennek ellenére a Gambetta által megmozdított népfőlkelés, tiszték és katonai képzettség nélkül, január végéig lekötötték a németek összes erejét s nem egyszer élt át a német had válságos pillanatokát. Csapataik csak akkor szabadultak fel, midőn február 1-én az utolsó francia népfőlkelő is átment a svájci határon, ahol leszerelték őket. A rendkívül kedvező erőviszonyok mellett lefolyt hadjárat tehát hat hónapig lekötötte az, egész német erőt, még a népfőlkélést is.

Ezzel szemben 1914 augusztusában a francia haderő maga is 13 gyaloghadosztállyal volt erősebb a németekénél. Ehhez 9 belga és 6 angol gyaloghadosztály jött, úgy hogy a 76 $\frac{1}{2}$ német gyaloghadosztály, 105

¹⁾ Kerchnawe: Die unzureichende Kriegsrüstung der Mittelmächte, 10.

antant gyaloghadosztállal került szembe.¹⁾ Ez a kedvezőtlen erőviszony, minden hadászati fölény mellett is, felette bizonytalaná tette azt, hogy a németek — mint Moltke mondta — Franciaországban „6 hét“ alatt végeznek. Annál inkább is bizonytalan volt ez, mert az angol segédcsapatok állandóan gyarapodhattak és Franciaország gyarmati csapatokban is majdnem kimeríthetetlen tartalékkal rendelkezett.

Hadvezetőségünknek tehát a közös hadviselés előfeltételeként azt kellett volna kikötnie, hogy a németek délen csak védekezésre szorítkoznak és hadosztályaiknak felét északon vetik harcba. A kérdés stratégiai megoldása a német vezérkar feladata lett volna, amely 1914-ben sem volt más helyzetben, mint amelyben az idősebb Moltke volt a múlt század 80-as éveiben, aki annakidején a délen való védekezésben maradvást, nem tartotta keresztiilvihetetlen problémának.

Ami pedig a kérdés politikai részét illeti, nyugodtan állíthatjuk, hogy délen a kezdeményező szerep, melyet a német hadvezetőség magára vállalt az offenzívával — politikai baklövés volt.

„A politikai szándék a cél, a háború az eszköz és sohasem lehet az eszközt cél nélkül elgondolni“ — írta Clausewitz tábornok, majdnem 100 évvel a világháború kitörése előtt.

Csodálatos, hogy ennek a zseniális elmének tanait, melyeket mindenhol oly nagyra értékelték, a valóságban mily tökéletlenül alkalmazták.

A német hadak Franciaországban, a felsőbb vezetés hibája miatt, a Moltke féle 6 hét leforgása alatt alaposan elvesztették a hadjáratot. Keletporoszországban küzdő német csapatok megsegítésére sürgősen át kellett vinni nyugatról azt a 4 hadosztályt, melyet Moltke a Schlieffen féle előírányzatból még lecsípett

*) Kerchnawe: Die unzureichende Kriegsrüfung, der Mittelmächte, Tafel. I. Skitze 3. és Ludendorff: Kriegführung und Politik, 71—73,

volt, de további erők áttolására — annak ellenére, hogy arra megvolt a lehetőség — a német hadvezetőség többé nem gondolt. Októberben két új hadtestet állítottak fel, de ezeket is Flandriába vitték. Csak novemberben, mikor az oroszok, kik átjöttek a Visztulán s megkezdték a „gőzhenger“ elnevezés alatt ismert előrenyomulásukat Szilézia és Posen felé, kap észbe a német hadvezetőség és küld a francia hadszíntérről, majd folytatólag új felállításokból 16 gyaloghadosztályt északra. — Legközelebb már csak Gorlice előkészítése idejénj érkeztek újabb német csapattek az orosz hadszíntérré.¹⁾

A Moltke-féle 6 hétből 9 hónap lett, — s az árát mi fizettük meg.

¹⁾ Ludendorff: Kriegführung und Politik, 75—76. és Ludendorff: Meine Kriegserinnerungen, 45., 80., 91.

I. RÉSZ

1915. NYÁRI

BUKOVINAI HARCOK

BÚCSÚ AZ ISKOLÁTÓL. — ZÁSZLÓSSÁ AVATÁS. A PÓTKERETNÉL KECSKEMÉTEN.

1915 március 15-ét írtuk.

A mödlingi katonai akadémia udvara tele van fiatal, új szürke ruhába bujtatott hadnagyokkal és zászlósokkal. Úgy az akadémia, mint az ideiglenesen itt elhelyezett lovassági kadettiskola, ma bocsátja szárnyaira legidősebb évfolyamait, hogy a tanultakat a haza javára fordíthassák.

A nehéz 30 és feles mozsárütegektől a könnyű tábori tüzérezredekig, mindenüvé jut a pirosparolis tüzérhadnagyokból. Vannak aztán bíborbársony hajtókások is. Ezek a szappörökhöz kerülnek.

A tömegben elvegyülnek a lovasság zászlóssai. Vállukon panyókára vetett rövid szürke bunda, a dragonyosok dolmányának mintájára. Nincs különbség az egyes lovascsapatnemek között, csak a galléron szerényen meghúzódó „Egalisierung“ és az, hogy az egyiknek a fején szürkével bevont csákó van, a másiknak lengyel „Tschapka“, a harmadiknak pedig kunkorodott tarajú dragonyos-sisak.

Apróság, de a huszárokhoz kerülő magyaroknak ez az „Einheitsrock“-rendszer fáj s a lovasszellem elleni képletes támadást látjuk benne. Csak egyik-másik a dragonyosokhoz került cseh fiú lelkendezik:

— Ugye ti „Powidlhengst“-nek csúfoltatok minket. Azt mondtátok, hogy nem tudunk lovagolni s nekünk bicikli kellene, nem paripa. Ugye, de azért mégis a mi ruhánkat kaptátok. Meglátjátok, a háború után fenébe dobják ezeket a nehéz fejdíszeket is. Akkor az egész lovasság dragonyos lesz és vége szakad annak a cifrapántlikás magyar világnak.

Majd egy tüzér, akit alighanem rossz emlékek fűznek mindahhoz ami ló, szintén beavatkozik a vitába. Azt bizonyítja, hogy a lovasság már egyáltalában túlélte a dolog, a jövő a nehéz tüzérségé, a repülőké, a motoré, melyek mellett még valahogyan elcsúszik a baka, de a lovasság teljesen felesleges luxuscikk. Hiszen ma már úgyszólván csak „berittene Infanterie“.

Ennek aztán testületileg nekimentünk:

— Megállj csak, megver az Isten, amiért anynyira haragszol a lóra. Beosztanak Mamulába vagy Teodóba, olyan cattarói végvárba, ahol nincs más állat, csak skorpió, meg szelídített majom. Ott még visszasírod a lovat! Hanem bizony csak olyan abgebaut állapotban kapod meg, plédobozva belefojtva. De ne búsulj, a sörénye is veled lesz, hogy legyen mibe belekapaszzkodnod, ha megemeli a gyomrod!

Hadseregreformátorunk általános derűtség közepette párologott el.

Új jelenet.

Csámpászlábú pislogó fotográfus furakodik közénk. Kacagtató kép a satnya kis civilista a sok daliás uniformis között. De a hangja annál dominálóbbr:

— Gyorsan Uraim a lencse elé! — sipítja. — Kép az egész életre. Ez a pillanat nem tér többé vissza s ki tudja, állhatnak-e még egyszer fotográfus elé az urak! Tessék sietni!

— Hát Untauglich-barátunk, — esünk neki — maga már el is temet minket? Gyönyörű perspektíva! — Mint a számvevő őrmesterünk mondaná munkácsi zsargonjával: egy jobb eset. — De tudja mit? Ne legyen olyan elbizakodott. Maga sem festene rosszul lepedőn kiterítve. Különben is olyan zöld, mintha máris a temetőből lógott volna vissza.

„Untauglich“-t szíven érte a döfés, úgyszólván mindig halállal álmodik.

Rekompensációul létrejött néhány üzlet. A zászlósi gázsit még délelőtt kifizetik, lehet urizálni.

A ködös, nyirkos délelőtt ellenére általánosan emelt a hangulat.

Istenem, micsoda érzés ez az iskolapadtól való szabadulás!

Visszagondolunk, milyen sok feleslegeset vertek belénk. Egyikünket még a múlt héten majdnem elvág-ták, mert a geometriaórán rosszul vetített le valami bonyolultan leskalpolt kúpot. Azt mondták: megbuk-tatják, kivágják, vége a tisztí rangnak: — mehetsz közlegénynek, talán pucer az válik belőled!

Mintha skalpolt kúp és logaritmus nélkül nem is lehetne hősi halált halni!

Egy másik azon panaszkodik, hogy két napja került ki a kóterből, mert haját nem a „Vorschrift“ szerint nyíratta le s hátul egy centiméterrel hosszabb volt.

Tegnap: hajnalban szitáló esőben testgyakorlat az udvaron. Ma zászlósi parolival állunk ungyanott. Apróságok, szekatúrák, diszciplináris játékok voltak ezek, melyek akkor igen rosszul estek, de ridegségükkel keménnyé edzettek bennünket. S ez nagyon jó volt.

Mindez a múlté! Már csak percek választanak el az eskütételtől: és az iskolásfiúból érett férfi lesz. Férfi, akinek talán rövid napok múlva füttyülő golyók között és egy rábizott csapat élén kell a helyét megállni. Póstatamunka, új film — átmenet nincs.

Tíz óra:

— Mindenki menjen a fedett lovardába! Újonnan avatandók, a többi évfolyamok növendékei, a hozzátartozók, a vendégek.

A nagy lovarda közepén babérlevelekkel díszített ágyú áll. Szemben vele: egyszerű tábori oltár, fenyő-ágak, égő gyertyák s köztük a tompán fénylő sárga-réz feszület. A felebaráti szeretet és a békesség hirdetője.

Takács főtisztelendő úr megfordul az oltár előtt. Jóságos szelíd szemeivel végigsiklik a körülötte összesereglett volt növendékein . . . mintha mindenkinek megsimogatná az arcát. Mintha mindenkire külön szólna. S lassan, alig hallható szavakkal kezd belé szentbeszédébe, hogy: Isten előtt és a Mindenható

áldásától kísérve adjon át minket az életnek, a hazának — a háborúnak.

A misének vége. Parancsnoki záróbeszéd közben a csákó a balkézbe kerül, a jobbok égnek merednek, három újj visszahajtvá és hangosan, keményen visszahangzik a lovarda falairól az esküforma ismétlése. A parancsnok befejezi beszédét. Már nem parancsnok — csak volt. Most már bajtárs. Meleg szavakkal üdvözli a hadsereg nevében, annak legfiatalabb hadnagyait és zászlóseit.

— Éljen őfelsége, a legfelsőbb Hadúr!

A kardok kirepülnek hüvelyekből és a magasba emelkednek.

— Éljen! Éljen! Éljen!

Az ünnepségnek vége.

A lépés a férfikorba — megtörtént.

Bankett nincs. Háború van. Könnyező szülők veszik közre fiaikat. Bajtársak, akik éveket töltöttek együtt, meghatottan mondanak egymásnak búcsút.

— Gyerekek, fogadjátok meg, hogy jövő ilyenkor, ha a háborúnak vége és Isten éltet bennünket, itt összejövünk bajtársi találkozóra! Akkor talán már hadnagyi csillagokkal és ki-ki majd elmeséli, hogy mit élt át.

— Úgy van! Éljen!

Búcsúzás volt parancsnoktól, a tanárainktól. A kijáró halijában ott áll az iskola régi őrmestere, a kedves Rehmann. Meghatottan mondunk neki Istenhözszádot. De sok évfolyamot látott ő már szárnyaira kelni! Azt mondja, ezen számolja múló éveit. A kapuban az őrség feszes „vigyázz“-ban áll. Múlt vasárnap még felírtak, mert a kimenő után nem voltam pont kilenckor otthon. Igen, ez volt. Ma én írom fel őket, ha nem köszönnek elég feszesen. Furcsa, néha milyen hamar múlik az idő.

Gyorsvonat: Bécs—Budapest. Jankovich Józssal és Géczy Miklóssal utazom. Előbbi az ötös huszárokhoz Komáromba, utóbbi a tizenegyesekhez Szombat helyre kerül. Csak az én ezredem, a tizenhármas, alföldi. Szolnok és kistrészből Pest megyéből egészíti

ki magát. Pótkeretem Kecskeméten van. Egyelőre azonban tíz napi szabadság!

Gigantikus tervek szövődnek.

Én sajnós, valami szívnyavalyába estem. Az utolsó hetekben kissé túlfeszített volt a munka. A záróbizonyítvány jelenti egy életre a katonai ranglétrán való elhelyezkedést. Aztán sokmindent olvastunk, ami nem volt tantárgy, de amit mint háborús tapasztalatot jó volt elsajátítani. Rosszul litografált és sok kézen átment lapokat. Éjszakai világítás, szabadnapokon pihenés helyett alapos mulatósök. Pesten azon vettem észre magam, hogy ha lépcsőn kell felmennem, kimúlik a szusz és majdnem elvágódom. Az orvos ágybafektetett, majd katonaoorvos is jött. Kellemetlen kúra, majdnem egy hónapig tart, míg lábra állhatok. A szentencia nagyon lesújtó:

— Egyelőre néhány hónapi üdülés, utána majd meglátjuk. De a szív kényes szerszám, ez figyelmeztető volt! Tessék magát beleélni zászlós úr, hogy csapatszolgálatra nem igen lesz már alkalmas.

Őseim mind katonák voltak. A hősi halott, a sebesült nem ismeretlen családomban, dédapám, nagyapám, mindketten háborús rokkantak voltak. De olyan, aki belső nyavalya miatt bujt volna ki a katonaságtól, akkor, mikor háború dúlt, olyan nem akadt. Ezt értse meg mindenki, ezt én nem tehetem, én akarom és fogom bírni a szolgálatot. Engedjenek a káderhez, a kardbojt, a tradíció kötelez!

Április 21.

A reggeli gyors 10 órakor érkezik Kecskemétre. Rozoga fiákker visz a kaszárnyához. Jelentkezem a pótkeretparancsnoknál, Tömöry alezredesnél. Katonás, megnyerő egyéniség, szigorú vonások. Élesen néz szemközt.

— Értesültem már, hogy beteg volt, most igyekezzék pótolni a mulasztottakat. Beosztása a harmadik század lesz, mely tíz nap múlva a harctérre megy, ezredkiegészítésnek. Jelentkezzék a parancsnoknál. Remélem, csak jót fogok tőle hallani.

Az utasítások szerint cselekszem, majd megyek a tisztikarnak bemutatkozni. Ebéd után átveszem a 4. szakaszt és délután már szolgálatot teljesítek. Jancsi-bankókat kell a század részére tíz napi „Löhnung“-ra fizetni. Este jutok csak hozzá, hogy az állomásról poggyászsomat elhozzam.

Lakást szerzett egy őrmester. Éjféltre kipakkol-lam, elrendezkedtem.

Április 22.

Hajnali háromkor kelt a naposkáplár:

— A kapitány úr parancsára, tesszen a zászlós úrnak a lóápolásnál kint lenni!

Reggel öt órakor lovasrukkoló a kis gyakorló-térre. Szakaszom 48 lovasból áll. Csupa békebeli huszár, nagyrészüik már járt a fronton és hozott magá-
val egy golyót vagy más sebet emlékül. Század-parancsnokom Pleasger kapitány. A zászlósi intéz-ménnyel nincsen megbékülve, mert az szerinte sze-rencsétlen „Zwitter“. Alapjábanvéve még legénység-
hez tartozik, de ténylegesen és beosztása miatt tiszt-nek érzi magát. Ezért csak per harmadik személy beszél velem, hogy ne kelljen tegeznie s hogy egy-szerszint a megszólításnál az „úr“ jelzöt is mellöz-hesse. A többi tiszték mind nagyon kedvesek, főként azok, akik már „kint“ is voltak. Nem kell hangoztat-nom, hogy századparancsnokom nem tartozott ezek közé.

A lovasrukkolónak 8 óra után vége van, jön a lóápolás, szerszám s felszerelés rendbetétele, lóvizit és egyéb apróságok. Közbe jut egy kis idő, hogy a kan-tinban egy rántottát bekaphassak. A délelőtt azonban hosszú, így futja még némi gyaloggyakorlatra is, me-lyet követ a déli abrakolás, úgy, hogy 1 órakor éppen még idejekorán érhet az ember a tiszti étkezdében kezdődő ebédhez.

Itt állandó vígság uralkodik. Az asztalfőn ül Tömöry alezredes. A háborúról beszél. A nagyon kicsi, de nagyon jókedvű Cserhalmy őrnagy szekundál

neki, aki szintén hosszú ideig volt a fronton s most a Káderhez van beosztva. Az asztal alsó végén sorakozik a fiatalság, Rochlitzer Lulu hadiönkéntessel, mint korelnökkel az élén. Ez maga a kifogyhatatlan humor és rossznyelvűség, Cserhalmyt például azzal öli, hogy még békében járt Lancuton egy vándorcirkusz, melynek fő attrakciója volt egy „Riesenweib“ s az ellentétek vonzódása alapján Cserhalmy szerelemre lobbant. Mivel azonban lovon is csak a válláig ért a hölgynek, az eset reménytelen maradt. Szegény Schütz papát, a magazinos őrnagy urat is halálra üldözi. De senki sem haragszik rá, mert ha kényesre fordul a szituáció, leül a zongorához és a legutolsó bécsi Gassenhauertől kezdve — melyet deklamálva és utolérhetetlen mimikával kísér — egész Verdi és Puccini műveiig mindent játszik, kotta nélkül, abszolút muzikalitással.

A délutáni foglalkoztatásig jut időm egyik önkéntesnek lovát lovagolni, ami egyedüli és kedvenc szórakozásom. Az önkéntes ugyanis „feltört“, ami szarvasfagyúval kezelendő kellemetlen dolog.

Félnégykor kezdődik a gyalogrukkoló, kardvágásgyakorlatok, fegyvergyakorlatok „a zászlós mintafogásai mellett“, hogy Pleasger kapitány úr parancsában kiadta. Utána a bóbiskoló legénységnek „iskola“ tartandó, a Dienstreglement megfelelő utasításai értelmében. Estére hívnak a Beretvásba mulatni, de abból már nem kérek.

Pleasger kapitány mestere a foglalkoztatásnak. Aki alatta szolgál, az boldog, ha este egy sonkászemlye kíséretében mielőbb a dunyha alá bújhatik.

Április 26.

A mi századunknál kívülem még Jeszenszky László báró főhadnagy, Teleki János gróf hadnagy, Almásy Imre és Alajos gróf kadétőrmesterek és Teleki Ádám gróf önkéntes vannak beosztva. Ez a század csupa jól kiképzett békebeli huszárból és válogatott lovakból van összeállítva. Van még egy másik

század, ahol „öreg huszárok“ vannak, akiknek fiatal remondákat kell „betörniök“. Ez a remondaszázad. Továbbá egy harmadik század, ahol a „standbeli“¹ öreg lovak a békebeli dresszúra alapján tanítják meg a fiatal regrutákat a hátukon való ülésre. Ez a regula-század. Van végül egy gépfegyveres század is, gépfegyverek nélkül. Utóbbiakra a háború kitörése óta várnak.

Április 28.

Már legfőbb ideje, hogy századunk — melynek indulási parancsa mindennap várható — megfelelő bajonétos karabélyokkal és táborigényruhákkal ellátás-sék. Mivel azonban a fegyverek csak nem akarnak megérkezni és ahogyan a huszárok mondják, a „piszkáld ki“ most már nem kizárólag bakamesterség, úgy segítettünk magunkon, hogy mesterembereink valami kapcsot kovácsoltak a régi karabélyok végére, hogy a szurony megálljon rajta. Nem volt ez éppen olasz ötvösmunkának nevezhető, de azért a célnak valahogyan megfelelt. Nemsokára rá megjöttek a szürke ruhák is, piros hajtókával és tűzergombokkal. Gyorsan összeszedtek a szabók néhány öreg attilát és azok szövetéből csináltak a blúzokra kék huszárparolit. A gombokat is kicseréltük.

Május 1.

Ma tábornoki inspicírium volt, hogy harckész-ségünket felülbírálják.

Tekintve, hogy szolgálatban most már a szürke ruha az előírásos, a szemlén teljes békemonturban kellett rukkolni. Még a csákónak is forgósnak kellett lennie, szóval az egészen régi szabályok szerint. Nekem attilám és mentém csak parádés és szalóncélokra van, szolgálatra mindenem szürke. Tehát a szemlére felvehettem vadonatúj és egyetlen, nem éppen strapa-

¹) Standbeli = békebeli tényleges állományból való, alapos kiképzésben részesült huszár vagy ló.

szövetből készült ruhámat. Mire délben berukkoltunk, mindenem átizzadva, a nyereg- és pisztolytáska szíjazatától bezsírozódva és a gyalogharctól összekelve, szóval eldobható állapotban volt. Este írtam a szabómnak, hogy csináljon újat, szüleimnek pedig, hogy rájöttem, hogy a lovasság drága fegyvernem s hogy megértem szegény nagyapámat, aki 85 évvel ezelőtt, kénytelen volt anyagi nehézségek miatt az Auersperg-kürassirok arany veretű vértjét a negyvenes bakák Waffenrockjával felcserélni.

A gyakorlat különben sablónalog volt, a szolgálati szabályzathoz alkalmazkodó példa, úgy, ahogyan azt az iskolában számtalanszor végigcsináltuk.

A század mint különítmény ütközetmenetben halad elő- és oldalvédeket kiküldve. A gyakorlótér végén a gyepliben, hasal néhány huszár és „muszkát markéroz“. Vaktöltéssel durrogatnak, mire az elővédből megnyújtott vágóban érkezik egy jelentőlovas. Kardját feje fölött körben lengetve jelzi az ellenséget, majd a századparancsnokhoz érve visszarántja lovát, hogy az majdnem leül a hátuljára, úgy mint azt Savoyai Jenő csinálja a budai várkertben. Ez a jelentés-tételnek egyik lényeges mozzanata. (Ha minden jól megy, a ló megússza egy csánkdaganattal, de a Kurschmied majd rendbehozza s talán a következő menetszázadba már ismét beosztható.) A jelentés vétele után, a század tűzharchoz lórulszáll. Ez a Dienstreglement szerint, mely minálunk azt a szerepet tölti be, mint a törököknél a Korán — t. i. szent és megváltoztathatatlan — a következőképpen történik:

A század, mely eddig kettősrendben vonult, felzárkózik négyesrendbe. Minden sorból három huszár leszáll, lovaikat kötőfékszárral egymáshoz csatolják és a legelső ló gyeplőjét átadják a lovon maradt negyedik huszárnak. Míg ezek a lóvezetők a lovakkal kellő óvatosság mellett — nehogy rendetlenség keletkezzék — visszafordulnak és elügetnek, addig a lórulszállt huszárok az országúttól jobbra és balra rajvonalat alkotnak. A parancsnokok feladata

ügyelni, hogy a rajvonal egyenes legyen. Adott jelre az emberek előreszaladnak, jobbjukban a karabély, balkezükben a görcsösen tartott kard — nehogy az futás közben a lábuk közé akadjon, ötven lépés futás után a parancsnok elkiáltja magát: Nieder! Megbecsüli az ellenség távolságát s kiadja parancsait az irányzék beállítására, a biztosító retesz kinyitására, majd elrendeli a tüzelést. Utóbbi lehet „Salvenfeuer“, vagy „Einzelfeuer“, lehet továbbá gyors-tűz, vagy lassú tüzelés. Közben tartozik a parancsnok az irányzék helyes beállítását ellenőrizni. Az előrefutás, lefekvés, tüzelés többször ismétlődik, mire a fejenkint kiadott öt darab vaktöltény elfogy. Ekkor az ellenség már vagy elszaladt, vagy meghalt. Ezeket a tábornok úr szabályozza. De lehet, hogy még kitart. Utóbbi esetben még rohamot kell csinálni, majd a századtrombitás gyülekezőt fúj és a gyakorlat befejeződik. A lovakat ismét elővezetik, a század felszáll, a tiszturakat pedig elővezénylik „Bespprechung“-ra, ami bizonyos kioktatással és az obligát fejmosással van egybekötve. Közben az ellenség is berukkol a századhoz és dalolva történik a bevonulás a kaszárnyába.

Az ének alatt persze nem szabad valami hagyományoktól ápolt katonadalokra gondolni. A k. u. k. magyar csapatok dalanyaga legtöbbször egyéni gusztus születtje volt. Szövegét a tiszteknek, tekintettel a német szolgálati nyelvre, nem volt kötelességük megérteni. A fontos csak az volt, hogy daloljanak, ez emeli a hangulatot, felszabadítja a kedélyeket, szórakoztatja és vidítja a legénységet s a mellett nem kerül a kincstárnak egy fillérjébe sem. Így a menetdalok jórészt ismeretlen szerzőktől, ismeretlen utakon kerültek a csapathoz. Egyszerre csak énekelték. Negyedrészt disznóság, negyedrészt szerelem, negyedrészt olcsó szentimentalizmus és negyedrészt zagyvaság, hogy a rímeket sikerüljön összehozni. Egy kis pacifizmus is közzécsúszhatott. Ebből kotyvasztották a pesti körüti kávéházak „untauglich“ poétái sikerdús katonadalait. Miért nem lehet ilyesmit cenzúra alá

venni s miért nem lehet ezeket a jótorkú magyar legényeket arra tanítani, hogy olyan dalt énekeljenek, mely nemzeti értékkel bír, eredete a magyar népből fakad s amely lelkesítő és nemcsak arra jó, hogy a trombitáskáplár a röhögéstől majd leessen a lováról, mert az jár az eszében, hogy micsoda tánc lenne ebből, ha a tábornok úr megértené a szövegét.

Útközt az obligát kecskeméti por. Délben egykor „Absitzen“ a kaszárnyaudvarban. Rohanás a tisztí étkezdébe, hogy mire a tábornok úr belép, mindenki a helyén legyen. A legények közben sietve várják le késsel a port a tiszturak nyakáról. Azonnal ebéd — pezsgővel.

Mahrisch-Weisskirchenben is így csináltuk, de ott sajnos a pezsgő elmaradt, holott az egész gyakorlatból határozottan a legmaradandóbb benyomást ez keltette. Különbén igaz, egyszer, mikor Brudermann lovassági tábornok járt nálunk, az ünnepi hangulat tiszteletére volt valami extra — paprikás ponty. Nem tudom azonban, hogy az Inspicirung késett-e néhány napot, avagy a pontyokat szerezték be kissé korán, denikve valami halmérgezésféle lett az egész következménye, mire a szakács kétórai kikötést, mi pedig a kincstár terhére ricinusolajat kaptunk.

Délután szabad nap.

Hanyattfekszem az ágyamon és elmélkedem.

Óriási kérdőjelek jelennek meg előttem.

A délelőtti gyakorlat az elavult példával: vájjon a háborús tapasztalatok abban merültek ki, hogy a viaszkosvászonnal bevont csákó helyett megint a parádés csákó jött divatba? Mi történik pl. ha a legkevesebb 10 percet igénybevevő tűzharchoz való leszállás alatt belelőnek a századba, vagy ha a visszavezetett lovakat megtámadja egy még oly csekély ellenség erő is, akárcsak egy járőr? Az irányzék, a tüzelés módozata stb. mindez igazában így történik, mikor az ellenség nyolcszáz lépésről lövöldöz ránk? Az ásó tényleg felesleges dolog, hogy azt a lórulszálláskor a pártatarisznyán felcsatolva hagytuk vissza? És a kard?

Ezt még mindig derékon kell viselni? Hiszen ez csak akadék, kézitásánál a huszár verekedni sem tud, mert mindkét keze le van kötve!

A csapatnál úgy mondják, a kardot már a pártarisznya szíjazata alá szorítva, nyergesen viselik. Ez az úgynevezett provizórikus megoldás. A kérdés célszerűbb rendezését a Kriegsministeriumban egy bizottság tanulmányozza. Nyilván nem akarták átvenni a németek és franciák jól bevált módszerét, mely szerint a kardot egy egyszerű tasak segítségével, balról hátul a nyereghez erősítik. Azután itt van a nyeregkérdés. A lovassági bokknyereg favázra van erősítve. Keskenyebb lóra más nyereg passzol, mint a szélesebbre. A nem megfelelő nyereg alkalmazása nyomást és törést okoz. Ezért hétféle méretű faváz van. Az őrmester dolga, hogy mindig passzoljon a nyereg. A csapatok kivonulásakor ezt a leggondosabban keresztül is viték. Közben azonban a lovak lefogytak s ebből nyeregnyomás lett. Majd egy nyeregpokróc helyett kettőt osztottak ki, hogy a huszár is tudjon takarózni, meg a lovának is jusson. Ebből viszont martörések keletkeztek. Mindezek nem újkeletű bajok. Már a Napóleoni háborúban hangzanak fel ilyen ezredpanaszok. Végre tíz évvel a háború kitörése előtt, forgalomba kerül egy újfajta mozgó talpazatú nyereg, a Gliederbock, mely minden lóra egyaránt alkalmas. A hadsereg kipróbálja és beválik. Azonban 1914-ben a lovassági nyereg még mindig a régi faváz. Eredmény: rengeteg feltört ló és a hadjárat második hónapjában a lovaszredek embereik egy részét már szekéren szállítják a csapat után.

Azonban kár ilyesmin morfondírozni. A nyeregpakolás, a komplikált kantározási rendszer, a huszárcsizmára rászögelt sarkantyú, mely minden bozótban megakad, az alkalmatlan karabély, éppúgy mint túlméretezett töltény, sorozatát alkotják a hibáknak, melyeket nyilván nem értek rá még módosítani. De hagyjuk ezeket — inkább aludjunk egyet.

Szívem ma különben is kezdett kellemetlenül kálimpálni.

Május 6.

Tegnap a századparancsnokságban változás állt be. Zech Oszkár báró hadnagy, ki márciusban került ki a wienerneustadti akadémiából s nekem szobaszomszédom volt, újságolta, hogy Pleasger kapitány nála volt búcsúlátogatáson, mert estére elutazik. Hirtelen áthelyezték valami más bombabiztos állomásra. Szóval elfüstölt. A zászlósról nem szerzett tudomást. Az még nem tiszt. Isten látja lelkemet, nem bánkódtam érte.

Az új parancsnok Janik László főhadnagy, ő a másik véglet. Csupa szív és megértés. Igaz ugyan, hogy frontkatona és benne is akadt már meg golyó. Azt hangoztatta, hogy: — disziplina igen, de nem szabad a legénységet agyonsanyargatni. A káder nekik is legyen rekreáció. A harctéren majd rápótolhatják kamatostól.

Május 10.

A menetszázadtól Almássy Imrét áthelyezték Szilágyi Dezső kapitány rekrutaszázadához s így egyelőre Kecskeméten marad. Helyette beosztották hozzánk Zech Oszkárt. Továbbá három újonnan érkezett önkéntest: Melczer Istvánt, Kiss Bálintot és Hatvani Endre bárót. Ugyanekkor Teleki Adámot gyenge fizikumára való tekintettel az ezredirodába tették át.

Állandóan nyugtalanító hírek érkeznek Olaszország felől. A század indulási időpontja egyre halasztást szenved. Így csak Teleki Jancsi megy fel 40 huszárral az ezredhez, mert az utolsó harcok során ennyi nyereg ürült meg. Mi még egyelőre várunk, lehet, hogy Itáliába kerülünk.

Vonatunk összeállítva öt nap óta vár az állomáson.

MENETSZÁZADDAL A HARCTÉRRE.

Május 15.

Tavasza, napsütés, fiatalság. Istenem, be gyönyörű az életi

A kaszányaudvaron nagy a nyüzsgés. Felpakolt lovakat vizitálnak, kovácsok a vasakat igazítják, a nagyhasú magazinós őrmester dörgő kommentárokkal új fehér nyeregpokrócokat, csukaszürke blúzokat, szép világossárga „lódung szíjjakat“ osztogat. Odébb Kolmann őrmester viszi az embereket a vasajtó töltény-raktárhoz: „élest faszolni“.

Nagy nap van ma!

Délután indul a menetszázad: 120 lovasos ezredkiegészítés. Az I. sz. istállóból hosszú sorban vezetnek ki „Marschadjustirungos“ huszárok indulásra kész lovakat. Ott van Janik László főhadnagy, örökké csendes és kedves modorával.

— „Grosse Túr“ a főhadnagy úr körül — vezényli Melczer Pista szakaszának és az éllovat vezetve hangosan jelenti Janiknak az állományt. Harminc új-montúros huszár feszesen lépked. Jobbjukban a kantárszár, balkézzelel tartják az oldalukon csüngő kardot, hegyével kissé előre, úgy ahogy a „Vorschrift“ mondja. Ez lesz az első csukaszürke „Tránszport“.

1914 augusztusában piros nadrág, kék mente járta a huszárnak. Hiszen ha lovon van, mindenképp feltűnő, tehát nem kell neki tábori egyenruha, mikor még tíz évre való vörös nadrág van a k. u. k. magazinokban felraktározva. Gyalogharcban ugyan koncedálható a tábori ruha színének előnye, legyen tehát a csákó szürkével bevonva. Ha hasra fekszik a huszár, más úgysem látszik belőle.

A csákó így szürke lett, de a többi színes maradt.

Azóta tíz hónap telt el s eredményként szürke lett a nadrág is, meg az attila helyébe szürke blúz jött, de ezt még egyelőre kék mente alatt kell rejtegetni.

Az ember gondolkodóba esik, hogy miért éppen csukaszürke, vagyis valóságban kékesszürke színt kell

a tábori ruhák részére választani, mikor nyáron a mező és erdő zöld, őszkor és télen pedig, ha nincsen hó, földszínű, szóval sárgásbarna a vidék. A muszkák tudták ezt. Náluk a ruha zöld, a kabát pedig rozsdabarna. Nálunk azonban nyilvánvalóan azért van ez így, mert Conrad vezérkari főnökünknek minden elgondolása egy olasz háború eshetőségeire volt beállítva és az ottani sziklás vidék kékesszürke színével harmonizáló ruházatba akarta a hadsereget bujztatni. Ez a szín azonban sem az orosz, sem pedig a szerb harctéren nem vált be.

Utolsó ebéd a tiszti-étkezdében.

Akác-illat tódul be a nyitott ablakokon. Emelt hangulat, pezsgő, bolondos élcek, romlatlan, gyerekes jókedv. Éppen fizetem a havi étkezőpénzemet, mikor beszél a naposkápplár:

— Siessék a zászlós úr, mert mindjárt fújják a cungamétot.¹⁾

Igyekszem az udvarra. Az ajtó előtt vezetik a lovamat. Legényem, huszár Menyhárt Pál vigyorogva tartja a kengyeliszíjját, nehogy a felszállásnál a nyereg félrecsússzon. Öreg csont, hét hájjal kent jászkún, aki atyai leereszkedéssel kezeli a nagyon is fiatal zászlóst.

Összeállás. Csákókon tölgyfalevél, nyugtalan lovak, a levegőben vékony porszemek szállnak, melyek a tűző nap sugaraitól átvilágítva, aranyos felhőbe burkolják a századot.

Janik László a front előtt.

— Ergreift den Sááabel!

Kardcsörömpölés, felhorkanó lovak, egyik-másik ágaskodni próbál. Hátral egy csendes káromkodás jelzi az őrmester jelenlétét.

Csend.

A századtrombitás fújja az imát. Valami meghatottság vesz erőt az embereken. Tömöry alezredes végiglovagolja a századot. Mellén a Limanowánál szerzett Vaskorona.

¹⁾ Zum Gebet.

Eskütétel: — ... szárazon és vízen . . . esküszünk a Mindenható Istenre ... — Tömöry búcsúztat, aztán Janik László szembefordítja lovát a századdal:

— Mit vieren rechts vorwärts! Schritt Marsch!

Mozgás, por, összeverődő kardhüvelyek, lódobogás és mögöttünk van a kaszárnyakapu. Egy nagy térség . . . aztán jön a város. Kövezett utca, emeletes házak, nyitott ablakok, integető lányok. Lassan jön hátulról, mint a közalgó tenger moraja a fel-fel törő jókedvvel vegyülő ének hangja. A 4. szakasz intonált. A főtéren már zeng a nóta:

*Ne sírjatok kecskeméti lányok,
Visszajövünk még hozzátok . . .*

És a századtól jobbra és balra, a kedves kecskemétiék tömege kíséri huszárjait ki az állomásra.

A vagonok hosszú sora áll készen. Hidakat támasztottak az ajtóknak és vezetjük is, meg toljuk is be a lovakat. Legelől a tiszték kocsija. Nagy fehér betűkkel áll rajta: 40 ember vagy 6 ló. Istenem, hol a békebeli expresszek kényelme, de kicsire nem nézünk, első kvartélyunk csak emeli a kedélyességet.

A vagonírozással elkészülünk s marad még egy „kis idő“, hogy néhány hordó sört meg bort csapra-verhessünk. Mennyi élet, mennyi erő van ebben az állomási képben. A hosszú vonat végig zöld ágakkal díszítve, itt-ott kidugja a vagonajtón figyelő fejét egy-egy ló. Daloló, kurjongató huszárok lepik el a pályatestet, csákójukon piros rózsa, vállrojtjukon színes pántlika. Asszony, gyerek tömegesen. Sírnak is, nevetnek is, azt sem tudják, mit tegyenek inkább. 1915 májust írunk. Idáig csak vesztettünk csatákat. A Kárpátokon innen ül a muszka, a hősi halott, a súlyosan sebesült, a rokkant fogalma otthonos már majd minden családnál. A menetszázadnak több mint fele olyan huszár, aki már egyszer sebesülten volt idehaza, aki már tudja azt, hogy mit jelent az ütközet, de ez a kép olyan, mintha csak olyan jobbfajta manőverre menénk. Bizalomteljes, erőtől duzzadó élet, mely nem akarja a halál felsőbbiségét még elismerni. Így mennek

katonáink Kecskemétről a harcba, tíz deprimáló, veszteséggel és csalódásokkal teli háborús hónap után. Mit mondjak ezekről a huszárokról, — össze lehet őket másokkal hasonlítani? — Nem! Fénylő virágai a magyar fajnak, örök büszkesége nemzetünknek, parasztfiúk, a fekete rög szülőttei, kiket a nehéz munka, a rónaság forró napsütése és a fagyasztó téli szelek acéllá edzetek. — Jászkúnok.

Sötétedik. Előkullog egy cigánybanda, zene, tánc, feneketlen jókedv. Közben lónyerítés, vonatfüttyök, tompán lépkedő ellenőrző altisztek szótlán alakjai. Az idő múlik. Trombitajel harsan az éjszakába.

— Mindenki a helyére! — Hangzik az éles parancs. S mintha egy láthatatlan fátyol húzódná a vonat és állomáson összesereglett nép közé. Még felhangzik a Rákóczi-induló, de minden egyszerre olyan halk, olyan messze van. A háború rátette szordinós kezét az élet lüktető érére.

Létszámellenőrzés. Pislogó lámpások világítanak be a sötét vagonok ajtaján. Néhány feszesen álló katonás alak, összerakott nyergek, figyelő lófejek.

— Zászlós úrnak huszár Tóth András alásan jelentem, hat ember és hat ló, minden rendben van!

Tovább, következő kocsi.

A nyitott vagonajtókban álldogálnak az emberek, elől a trombitás fújja a Generalmarschot, majd itt egy utolsó csók, ott még egy búcsúkézsorítás és egy hosszú fütty után elindul a vonat — Oroszország felé.

Lassan elcsöndesedik minden, a nóta is elhallgat, mi is behúzzuk marhaszállító kocsink ajtaját s eszünk egy kis hideg vacsorát. Hűvös kezd lenni, lefekszem és beburkolódzom pokrócaimba. A többiek is követik példámat. Nem hallatszik már csak a kerekek egyhangú zakatolása, vagy egy félénk ló ijedt felhorkanása.

A mozdony sípol, állomáshoz érünk — de én már alszom.

Május 16.

Menetszázadunk parancsnoka Janik László, ki Limanowánál sebesülten orosz fogságba esett, de regénybe illő ügyességgel megszökött tőlük. Kétheti vándorlás után megint ideát volt, hogy most velünk újra kimenjen továbbverekedni. A századhoz vannak még beosztva Zech Oszkár és Ordódy Pista hadnagyok, továbbá Polgár Miska, Almássy Alajos, Melczer Pista, Kiss Bálint és Hatvani Endre önkéntesek, valamint én. Ezenfelül a század kötelékén kívül velünk utazik Novák Rudolf kapitány, Jeszenszky Laci főhadnagy és Herzog Karsai segédorvos.

Délben Békéscsabára érünk. Alinássy Alajost szülei és öccse jönnek búcsúztatni. Velük van egy lovász is, aki a hosszú vonatban megkeresi Alajosnak a kétegyházai ménesükből származó sárgáját és azt ölelgeti könnyes szemekkel. Almássy Dénes, igazi magyar nagyúr, megvendégelte az egész századot. Nem tudtak a huszárok olyat kívánni, ami azonnal nem teljesült volna s bőven ellátva dohánnyal és házi elemózsiával, dörgő éljenek között indult a vígan daloló vonat további útjára. Minden állomáson nagy tömeg nézte az átvonuló huszárokat, mindenütt kaptak dohányt meg italt. Gyönyörű szép emlékem marad ez az első utam a harctérre. Akkor még volt lelkesedés és a katona mindenütt becsült és tisztelt vendég volt.

Május 17.

Így vezetett utunk Nagyváradon át Borgóra, hová ma reggel érkeztünk meg. Itt kivagoníroztunk. Tömmérek katonaság volt az állomáson összezsúfolva, erdélyi honvéd menetzászlóaljok, ulánus- és huszárszázadok, meg rengeteg Irén. A kivagonírozásnál egy kis baj is volt. Kísült, hogy jászkúnjaink útközt túl sok „pópakötelet“ adtak el. Akasztott ember kötele t. i. a babona szerint szerencsét hoz. Már Békéscsabán túl, az alkonyat homályában kezdődött az üzlet.

— Ki veszi meg ezt a kötelet? Ezen lógott a sabáci pópa!

Egész tőzsde alakult az árusok körül, licitáltak és a nagy kereslet láttára fokozatosan lekerültek a nyergekről a „furázi kötelek“, melyek három ágra szétboncolva s apró darabokra vagdosva súlyos pénzekért vándoroltak át a boldog hívők tulajdonába. Egy istráng is eltűnt a konyhakocsiról és ez volt a baj. De mire a hír Janik László füléhez került volna, már minden a legteljesebb rendben volt. Csodálkozó kérdésekre huszár Molnár csak annyit válaszolt:

— Hát néztem, hogy legyen! Mit gondol a zászlós úr, ez a sok buta irén minek ögyeleg itt, ha nem azért, hogy jászkúnon segítsen?

Dilemma. Mit tesz ilyenkor a feljebbvaló? — Huszár Molnár még hozzá pimaszul röhög.

Janik hivat, parancskiadás, eközben jelentem a dolgot. Janik arca egyszerre kemény lesz.

— Kinél hiányos a felszerelés?

— Már senkinél, — jelentem.

— Hát akkor mit akarsz?

Később barátságosan teszi hozzá:

— Sohase fájjon a fejed a csues kocsisokért! Vigyázzanak azok jobban a dolgaikra!

Új iskola, ez valahogyan nem így volt a Dienstreglemenben, de ez volt éppen Janik disziplináris hatalmának titka. Szigor a harcban, de atyai elnézés és mosoly, ha nyugalom van. Ezért szerették annyira emberei, ezért volt százada olyan kiváló a tűzben s ezért volt abban a században mindig minden rendben. „Néztük, hogy legyen“, s ezzel minden el volt intézve. Nem az apró szekatúra, hanem a megértő bánásmód és az egyéniségekhez való alkalmazkodás, biztosította a jászkúnoknál a rendet.

— A főhadnagy úr szigorú, de nagyon fájtos ember, — mondogatták a huszárok.

Borgón tudtam meg, hogy reggeltől estig nem enni, kellemetlen dolog. Kvártély nem volt, a század továbbment Felsőborgóra és csak én maradtam vissza tíz huszárral, meg a zabbal és egyéb csomagokkal. Utasításain volt fuvarosok szerzése, hogy azokkal másnap reggel Felsőborgón a századhoz csatlakozzam.

De hiába hajsoltam estig szekereket, nem volt itt semmi, csak átkozott rend. Olyan rend, hogy tojást is csak etappenkommandói engedélyre lehetett vásárolni. Szekeret, azt meg talán csak hadügyminiszteri leirat alapján. Kétségbeesve ültem egy árokparton, mellettem legelészt a lovam és őgyelgett tíz huszár.

— Mi a parancs zászlós úr, ha szabad kérdezni? — szólal meg Kiss szakaszvezető.

Elmondom neki. Meg azt is, hogy ebben szaladgálok reggel óta eredmény nélkül. Még reggelit sem bírtam kapni. Pedig már este van. Majd nem kis lelkiismeretfurdalással kérdeztem tőlük:

— Hát maguk szegények mit ettek?

— Rántott csirkét — volt a válasz — hozzunk a zászlós úrnak?

Tableau 1

— Hát a csudájukat, ezt hogyan csinálták, hogy szereztek az etappenkommandótól engedélyt?

— Kérem — mondja a szakaszvezető —, ez olyan dolog, hogy mi ezt már ismerjük. Tetszik tudni a zászlós úrnak, ez 1914-ben is így volt. Én a kádertől hoztam írást, az ezrediroda papírkosarából, tessék, tele van a zsebem.

Csak nézem:

„Dienstzettel: Herrn Leutnant von Ordódy, be-willige ich eine zweitägige Absentierung.“

Pecsét és aláírás.

— Nahát ez óriási! Erre lehet Borgón rántott-csirkét kapni!

— Kérem — magyarázza az altiszt —, ezek a csuesok úgysem tudnak olvasni, de látják a pecsétet, meg látják, hogy igen hatalmas, hát rögtön van minden és fizetni sem kell.

Fényesen megvacsorázom. Huszáraimat bekvártélyozom egy csűrbe, amin az oláh paraszt felette indignálódik. Valami Quartierscheint emleget, mire bezárjuk a répaverembe, hogy reggelig ráérjen megcsendesülni. Én a k. u. k. Entlausungsbarackeban — vagyis cs. és kir. tetűtlenítőben — kapok szállást. Igen barátságos hely, ha nem is a budapesti Ritz-szálloda.

Valami pikáns illat terjeng a levegőben, melytől a rántottcsirkém újra napvilágra kívánczik. Egy kulacs rum segít, ettől el is alszom.

Május 18.

Hajnali 2 óraker felzavar a legényem:

— Tessék kimenni a zászlós úrnak, kocsik jönnek Domawatráról és a „cugszfiren úr“ üzeni, hogy nem kell őket beereszteni a faluba.

Uccu neki, már kint is vagyok.

A falu bejáratánál huszáraim állnak lövésre kész fegyverrel. Befut az első kocsi.

— Halt! Wer da?

Pajeszes kocsis, pajeszes utas Domawatráról. A szakaszvezető igazoltatja — s mintha olvasni tudná — soká tanulmányozza az útlevelet, meg a többi írást, majd halálos komolysággal odaszól az utasnak:

— Paszirt!

S bólogat hozzá, hiányzó németiségét félre nem magyarázható mozdulattal pótolva. Közben a podgyászát leszedi két huszár s a kordonon innen átadja. A kocsis marad. Ordít, eresszük be a faluba. Magyarázom neki, hogy előfogat kell Dornawatrára. Zabot, ételmet, pénzt kap. Ő nem megy, ő nem Militárfuhrwerk, eresszük azonnal az etappenkommandóhoz.

— Tessék hagyni zászlós úr, én jobban értem ezeknek a nyelvezetét, tessék addig kissé odébb sétálni! — fordul hozzám a szakaszvezető.

Odébbmegyek, de hús lépésről lopva visszaneztek. Kiss éppen azt magyarázza a galiciánerunknak, hogy mi az a „hapták“, hogyan kell állni egy huszár előtt s mivel nem talált elegendő megértésre, kézzelfoghatóbban kezd vele foglalkozni.

Frappáns hatás. Egy órán belül 8 fuvarosunk van. Minden csomag, zaboszsák stb., kéznél van, fölpakolás és indulás, öt óra van. Szakaszvezetőm vigyorog:

— Nemsokára felkelnek az urak az etappénál, jó hogy elkészültünk, de a zászlós úr, ha a főhadnagy úr kérdez valamit, úgyne nem látott semmit?

Felsőborgón csatlakozás a századhoz. Általános nevetés pajeszos hadamon.

Út fel a Magurára.

Isteni tájak, fakadó fenyőerdők, itt-ott kibukkanó bükk és nyír, a völgyekben friss fű, virító vadkörte-fák, a hegycsúcsokon hó, szakadékok zuhogó patakokkal.

Fenséges vidék!

Mellettünk épül a hadivasút, mint az osztrák rivalitás diadala.

Czernowitzba az út Magyarországon át erre vezet, de hogy a természetadta előnyt keresztezzék, az osztrákok nem vezették vasútjukat csak Dornawatráig. Csak kocsíút visz át a Magurán. Czernowitzba vasúton csak Stanislauon át lehet eljutni, de mivel arra most a muszkák közlekednek, a Bukovinában lévő Pflanzler-Baltin hadseregünket legfeljebb kocsin vagy nyeregben lehet megközelíteni. Ez a XX. század. A „Gesamtmonarchie“ apró túsúrásai, melyek most a háborúban nagyon megbosszulják magukat. Más volna bukovinai hadseregünk helyzete, ha az anyaországgal vasút kötné össze. És másként haladna a gorlicei áttörés is, ha a vasúti összeköttetések helyreállítására szánt vasutasezred egy részének nem most kellene ezt a Magurán átvezető vonalat megépíteni.

Szemben az úton, sebesültszállító szekerek és teherautók jönnek. Egyiken elől egy nagyszakállas, kopottruhájú katona ül. Melegen üdvözl, de fogalmam sincs róla, hogy kicsoda. Nevetve kiáltja felém a nevét. Somssich Jenő gróf¹⁾ 11-es huszárkapitány, volt weiskircheni lovaglótanárom. Lába van eltörve. A lovaglásnak fuccs. Ha nem lett volna háború, 1915-ben ő ment volna ki az amsterdami olimpiászra, mint egyik lovasbűszkeségünk.

Estére felérünk a hágó tetejére. Magúra Calului 1227 m.

Letáborozás, tüzek, alkonyati hangulat. Égig csapó lángnyelvek mellett kiterített pokrócokon ülünk.

¹⁾ Később repülő lett és égve lőtték le az Isonzo felelt.

Első kondérban főtt vacsora. Szabadban szalmán való alvás, óriási hecc.

Május 19.

Hajnalban arra ébredek, hogy esik, mindenem átázott s összes csontjaim fájnak.

Indulás.

Pirkad. Sötét fenyőerdőkön, itt-ott áttör a felkelő nap vörösés-aranyos fénye. Lefelé megyünk. Csupa erdő, madárdal, rengeteg fülemüle és csend. A vizes ruhák lassan gőzölni kezdenek. Kneip-kura. Állítólag egészséges, egyesek szerint azonban rheumát okoz. Na, ráérünk tíz év múlva is eldönteni a hatását, ha az Isten meg a muszka éltet.

Nyírfából és fenyőágakból készített díszkapuhoz érünk.

Magyar határ!

Odaát van Bukovina, még sötétebb s kísértetiesebb fenyőerdőivel. Mögöttünk elmarad az ezeréves haza s ezzel együtt minden-minden. Megyünk a nagyvilágba! A huszárok a nyeregben visszafordulnak, szótlan búcsú a drága anyaföldtől, melyet megvédeni idegenbe megyünk. Vájjon visszajövünk-e még egyszer ezen a kapun? — És hálás lesz-e az utókor azoknak, akik ezen a kapun áthaladtak s soha többet nem jöttek vissza?

Néhány ház egy erdős hegyoldalban. Pojana Stampi. Reggeli pihenő. A század előre ment. Embe-reim részére itt kell reggelire valót kapnom. Nagy katonai raktárakat tart itt fenn a hadtápparancsnokság. Egy verandán három zsidógyerek kártyázik. Pardon, megfeledkeztem magamról: egy hadnagy úr, egy önkéntes és egy közlegény.

Jelentkezem a hadnagnál és reggelit kérek. Indignálódva néz fel:

— Kérem ne zavarjon minket, szerezen utalványt a parancsnok úrtól, akkor adnak kávé-t a barakban.

— Hol van kérem a parancsnok úr? — kérdem.

— Alszik — hangzik a válasz.

Szalutálok, amit ők egy fejbiccentéssel nyugtáznak s megyek vissza az embereimhez. Az utat reggeli nélkül folytattuk.

A császári német hadseregben, holmi matúra még nem képesít a tiszti rangra. Ott még mást is néznek. Nagy Frigyes hagyománya, aki hadjáratai során bizonyára szintén járt egy ilyen Pojana-Stampin és — okult.

Dorna-Watrára este érünk be. A század már a főtéren táboroz. Tisztek a városban kapnak szállást. Pajeszos előfogatosaimat szélnek bocsátom, Janik taksán felül fizette ki őket, mire nem győznek hálálkodni.

Dorna-Watra a Baedeker szerint fürdőhely, a fürdés azonban nyilván csak az idegenekre lehet kötelező, legalább is az őslakosság kaftánjai elmondhatatlanul mocskosak. Szállásom, itteni fogalmak szerint állítólag fényes. Nyikorgó ágy, nyikorgó padló, kissé gyengelábú székek és üveg helyett deszkák az ablakon. Különben első emelet s — mint a házigazda állította — ezért oly jó a levegő, hogy az ember tovább él tőle. Én csak dohosságot éreztem, de kicsire nem nézünk.

Május 20.

Még tegnap este történt — épp gyertyafény mellett naplófeljegyzéseimet írtam — midőn bejött a selyemharisnyás házikisasszony és körülnyávogott. Nem ült le, csak csípőit hol jobbról, hol balról kitolva, kellemkedett, majd egy idő múlva, hogy kezdtem szándékait már komolyan venni, kijelentette, hogy a „taté“ szeretne velem beszélni.

— Tessék!

Pajeszos, kaftános, jól megtermett, szakállas zsidó lép be a szobámba, mondjuk direkt daliás alak, t. i. Dorna-Watrán. Egyiptomi cigaretta kerül az asztalra.

— Köszönöm, nem dohányzom. — Majd pók-hálós üvegből jó márkát sejtető vörösborral tol elém.

— Köszönöm, nem iszom.

— Ich bitte Herr Militäroffizier, se brauchen se nichts zu geniieren, der alte Mojtl schweigt wie e' Grab.

— Köszönöm, mégsem kérek.

— Tut me leid, schade . . .

Aztán kezdi nekem magyarázni, hogy hallotta, hogy én hoztam a trént, szóval ugye tudomásom van arról, hogy tréntiszt vehet önállóan zabot a csapatának. Hát szóval neki van három vagonja.

— Feine Ware, güte Ware, e bissele leicht aba, nicht schiacht. Gott behüte! — s valami keleti átkot harap szét a fogai között.

— Rebekka hozd csak a mintát!

Soha élelemben nem vettem zabot, semmi vásárlási jogom sem volt, de érdekelt a dolog.

— Nü was sagense? E bissele dumpf, aber nicht stark. Tudja — folytatja — Bukovinában esős volt a nyár, ez azért van. De kérem, háború van s csak nem lehet annak a szerencsétlen parasztnak nyakán hagyni ezt a zabot! Miből éljenek? És tudja mi az. egy lovas-ezrednek három vagon zab? Alig hatnapi furázsi. Nü? Kennema machen das Geschäft Herr Militäroffizier? Wissensach, leben und leben lassen, wir werden uns schon verstehn, sie werden nicht schiacht herauskommen. Die Preise sind jach maximiert, und ich werde billig sein. Se wissense doch was Spannung ist!

Hát ami sok, az sok. A borgói história a pópákötéllal, a pecsétes-írásos rántottcsirke, a hajnali kocsi-rekvirálás, a pojana-stampii reggeli és most ez a zabvásárlás s mindez három nap alatt!

Nem! Ez túlhaladja szellemi felvevőképességemet.

Kissé hirtelen ugorhattam fel székemről, a gyeritya felborult és mire legényemet beüvöltöttem, a barátom elpárolgott. Többé nem láttam. Ma már vagoníroztunk.

Isten veled Dorna-Watra, csodálom szép erdőségeidet, de ide sem jövök el nyaralni!

Május 21.

Éjszakai utazás, reggel Zadowan kivagonírozás. Ez már csak félnapi járásra van a tűzvonaltól, semmi hadtápszag, tisztult katonai levegő. Fényűző reggeli. Kecskemétről mindenféle jót hoztunk az útra. Ennek

utolját fogyasztjuk most tömegesen. Kedély pompás, csak Jeszenszky Laci és Almássy Alajos — bece-nevén Boca — kaptak hajba valami Regalia Media-ügy miatt. Boca nagyon takarékos és utunk elején azt indítványozta Lacinak, hogy ne bontsa fel mindegyikük a szivaros dobozát, mert kiszárad. Szívják először az egyiket, aztán a másikat. Rendben van. Jeszenszky bontott elsőnek. Zadowan kiürült a doboz és most Alajos kételkedett, s azzal heccelte Lacit, hogy a paktum csak az utazásra szólt. Nem is tudom, végeredményben miképpen egyeztek meg. Janik nyergeltetett és indulnunk kellett.

Este értünk Waschkoutzba. Jó nagy falu. Itt van az ezredparancsnokság és a vezetékllovak. A lórulszállt huszárok Sniatyn alatt vannak állásban. Mivel késő van, beszállásolunk.

Az átadás másnapra marad.

A menetszázadnál beosztott tiszték és tisztjelöltek sorsa:

Elestek:

Janik László 1915 VI. 27. (Czarny-Potok).

Jeszenszky László 1915 XI. 4. (Rudka).

Melczer István 1915 X. 23. (Kukli).

Polgár Mihály 1916 VIII. 31. (Swiniuchy).

Megsebesültek:

Kiss Bálint.

Novák Rudolf 75 % -os hadirokkant.

Ordódy István 75%-os hadirokkant.

Roszner István 75%-os hadirokkant.

Zech Oszkár.

Hadifogoly:

Almássy Alajos.

Hatvány Endrét, aki ütközetben nem vett részt, figyelmen kívül hagyva, a százalékos aránymegoszlás a következő:

40 % hősi halott,
 50 % sebesült,
 10 % hadifogoly és épen hazakerült.

A fenti arányszámok többé-kevésbé a legény-
 ségre nézve is érvényesnek tekinthetők.

Ez a jászkunhuszárezred háborús áldozatkész-
 ségének — tükörképe.

AZ EZREDNÉL. — ELSŐ BENYOMÁSOK. TŰZKERESZTSÉG.

Május 22.

Reggel szítáló esőben menetszázadunk a falu be-
 járatánál sorakozik.

Ezredparancsnokunk, Szirmay alezredes, szem-
 lét tart. Több tiszt is van vele. A szakaszok egyenkint
 „nagy kört“ lovagolnak trapban, majd galopban.
 Utána újra összeállás, majd felosztanak minket az ez-
 red négy századára. Ezrediink hatodik századát t. i.
 pótlási nehézségek folytán néhány napja felosztatták,
 a 2. század pedig már Limanowa után szűnt meg és
 így az ezred ezidőszerint már csak az 1., 3., 4., 5. szá-
 zadokból áll.

Janik László mindnyájunktól kedvesen búcsúzik,
 őt a gyalogos lövésosztályhoz, a Schützendivízióhoz
 osztották be századparancsnoknak. Ez a csapat már
 a háború szülötte. A nyeregtörések és Iesántulások
 miatt 1914-ben több ló dőlt ki, mint huszár. A huszárokat
 eleinte szekereken szállították ezredeik után, de ahogy
 számuk szaporodott, mind a négy ezredtől összevon-
 ták őket egy teljes gyalogszázaddá, melyet a had-
 osztályparancsnokságnak rendeltek alá. 1915 tavaszán
 a gyalogosok száma már zászlóaljnyi erőre emelke-
 dett és „Fussbataillon“ néven szerepelt. Ez bizony a
 mostohagyermek szerepét töltötte be. Ha egy huszár
 rossz fát tett a tűzre, rögtön kéznél volt a szentencia:
 büntetésből a Fussbataillonhoz kerülsz! De ahogy ez
 a fiatal csapat néhány ütközet után babérokat szer-
 zett s a fokozott tüzelőértéke mindinkább előtérbe
 nyomult, a „Füsslerek“ becse is nőtt. Ezért a had-

vezetőség jónak látta nekik az állandóság jellegét megadni s így lett belőlük: „Kavallerie-Schützendivision“. Ettől fogva fontos alkotórészét képezték a lovas-hadosztályoknak s szerepük az lett, ami a németeknél a hasonló beosztású vadászászlóaljké volt.

Janik elment. Zechnek a bátyja s több ismerőse szolgált itt és örömujjongással fogadták. A többieknek is akadt valami kapcsolatuk, Melczer meg éppen Horthy István brigadérosunkkal volt atyafiságban. A magányosság mindjobban rámnehezedeő érzése csak akkor engedett fel bennem, amikor megtudtam, hogy legalább Polgár Miskát osztották be velem a 4-ik szakaszhoz.

Új parancsnokom, Bánhidya Simon kapitány, nem sok barátságot árul el. Keményen nézi végig az embert, szájában állandóan kis pipa, melyből cigarettáit szívja, nádpálcával veregeti csizmaszárát, mialatt kiadja a direktívákat, melyek rám és a velem maradt harminc emberre vonatkoznak, de inkább az őrmesternek szólnak, aki mellette áll és úgylátszik még a gondolatait is megérti.

— Az őrmester majd eligazít — fordul aztán felém Bánhidya s most, hogy egy pillanatra kivette a pipát a szájából, arca még szigorúbbnak tűnik. Ezzel a többi tisztekkel indul a faluba, míg minket az őrmester szállásainkra vezet. Ezek egy nagy kastélyban vannak. Embereimet ott a század négy szakaszára osztják szét. Én az első szakasz parancsnoka vagyok, ezt még Bánhidya mondta volt. Lovak rendes istállóban vannak elhelyezve, de minden negyedikhez van csak ember. A lóruszállt ezred a lövészárkokban van.

Tiszti szállás a kastélyban, mely azonban teljesen ki van fosztva. Még ajtó s ablak is hiányzik nagyrészt. A szobákban szalma van a földre szórva és falbavert kampókon felszerelési tárgyak lógnak. Egyik helyiségben, provizórikus asztalnál, két altiszt ír. Ahogy átmegyek, csodálkozva néznek fel s csak aztán állnak fel tisztelgésre. Tekintetükben benne volt: hát ez kicsoda? Valami új fiú?

Az udvaron és a lovak körül ögyelgő huszárok

viselkedésében is van valami tartózkodás, melyből kiérezni, hogy a fiatal tisztnek még vizsgáznia kell, vajjon mennyiben állja meg a helyét a „jászok családában“, mely magánhordja Limanowa nimbusát.

Délben Polgár Miska hív, hogy gyereink ebédelni. A többiek már elmentek. Miska jászok gyerek. ő otthon van a huszárok közt. Talált is már földit. Jókedvű, sokat beszél és nagyokat mond. Észre sem veszem, már átgázoltunk a förtelmes sáron és egy zsidó vendéglőben ülünk, sereg ismeretlen tisztel, egy hatalmas asztalnál. A szomszédom példájára tükörtojásos beafsteket rendel, aggodalommal gondolva arra, hogy alighanem ezt is ki kell majd fizetnem, pedig én azt hittem, hogy a háborúban a koszt és kvártély ingyen van s ezért ugyancsak megapadt bugyellárisal indultam útnak Kecskemétre.

— Te a hányadikhoz kerültél? — kérdi az asztalon át valaki. Válaszom után, mosolyogva teszi hozzá:

— No, akkor nem irigyellek.

Szent félelemmel nézek Bánhidyre felé, aki az asztal másik végén ül s látszólag barátságosan diskurál. Jóságos ég, micsoda egy emberevő lehet ez!

Május 23.

Korán keltem. Ott akartam lenni már a lóápolásnál. Aztán körülnéztem az udvarban, a nagy parkban, figyeltem a távolról hallatszó gépfegyver- és puskatűzre s ahogy Bánhidyre megjelent a küszöbön, jelentkeztem nála parancsokért. Csákó, pisztolytáska, kard, minden előírásos rajtam.

Bánhidyre mosolyog.

— A cók-mókot itt hátul felesleges felaggatnod, a kard meg egyáltalán a nyeregbe való!

Aztán barátságosan kezét nyújtott s közölte, hogy délután kimegyünk az állásokba. Nagyot dobant a szívem, ott majd megmutatom, hogy én sem vagyok nyúlász. Szerettem volna egyet-mást megtudni a kinti dolgokról, de nem tudtam kihez forduljak. Meg resteltem is. Féltem, hogy gyerekesnek lát-

szom és bolondot csinálnak belőlem. Így inkább hallgattam.

Késő délután nyergeltettünk. Egész kis csapat verődött össze, a menetszázad majdnem egészében együtt volt. Aránylag kis távolság, talán két kilométernyi út után a Czeremosz folyón átvezető hosszú fahídhöz érünk. Majd még egy töltesen haladunk át s előttünk húzódik egy elnyúlt dombon Zalucze község, gyümölcsfáktól és, bokroktól fődött zsupptetős házaival. Lórulszállítás és a lovak visszahagyásával gyalog megyünk a faluba, hol a védőszakaszparancsnokság székel.

Egy századunk itt a községben tartalék, a többi három, valamint a lövészosztály az állásokban van. Ezek innen északra vagy ötszáz lépésnyire a Pruth völgyében húzódnak, majd a községet keletről félkörben övezve, vezetnek át a Czeremosz déli partmellékére.

A terep belátottsága folytán csak besötétedéskor indulhatunk az állásokba. Egyes-golyók füttyülnek. Figyelem, de semilyen hatást sem keltenek bennem. Libasorban, hangtalanul haladunk, lucskos, puha szántón át. A csizmákra vastag bundákban tapad a sár. Teljesen sötét van.

Megállunk.

Suttogva adják tovább, hogy a kapitány úr hívat.

Előremegyek. Bánhidya egy mély árok szélén áll, melyben emberek mozognak.

— Te itt maradsz, Brückler majd eligazít — mondja. Ezzel a többiekkel tovább megy. Becsúszom a sáros árokba. Valaki a kezét nyújtja, segít, majd bemutatkozik:

— Brückler főhadnagy.

Aztán egy másik hosszú alak szólal meg:

— Szitányi vagyok.

Kezet fogunk. Semmit sem látok belőlük, de kedvesek s nekem ez mérhetetlenül jól esik.

Brückler kézenfogva vezet. Az árok fenekén 30 cm magasan áll a víz. Mi a padkán megyünk végig, a lőréséknél lapuló huszárok háta mögött. A

harántgátaknál az árok pallókkal van áthidalva, egyik megbillen alattam és becsúszom a vízbe. Brückler, Szitányi segítenek feltápászkodni. Egész nadragom lucskos. Néhány lépés és egy átfödött árokrészhez értünk. Srapnellbiztos fedezék. Villanylámpa kattan s ennek fényénél újra bemutatkozunk egymásnak. Brückler kis ember, fürge, mulatságos és végtelen kedves. Szitányi kadét nálam is magasabb, csak meggörnyedve tud állni az alacsony folyosón. Még nem ismerem s máris megszerettem.

Ismertetik a helyzetet:

A muszka innen vagy 1000 lépésre van egy domboldalon, Sniatyn alatt. Mint mondják, egyenesen belát a hasunkba és ha egy fej mutatkozik, már pukkannak a srapnelek. Nincs összefüggő lövészárkunk, csak a drótsövény fut végig a védővonal előtt. Emögött egymástól 300—400 lépésre van egy-egy „Stützpunkt“, azaz támpont, melyben mindig egy-két szakasz van elhelyezve, tehát körülbelül 30—60 karabély. A tuskésdrót előtt száz lépésre párosával fekszenek a vedetták. Ezeket óránként váltják. Utasítás szerint dolgozni kellene a támpontoknak futóárokkal való összeköttetésén, azonban nappal nem lehet, mert a muszka mindjárt odalő, éjszaka pedig minden embernek a lőrésen kell figyelni, mert támadásra az orosz túlerő miatt bármikor el lehetünk készülve.

Később végimentünk a sáncban, inspiciálni a huszárokat. Kettő éppen mászott kifelé, hogy felváltsa az előlfekvő őrszemeket.

Izgatottan vártam a hajnalt. Támadás nem volt, csak néha szólt az őrszemek puskája. A muszkák is csak szórványosan lőttek.

Hajnali szürkületkor átmentem Szitányival a szomszéd támpontokhoz. Az elsőben találtuk Bánhidyt, a következőben még szintén a 4. század emberei voltak, báró Majtényi Béla hadnaggyal. Köpcös kis ember, de úgylátszik nem valami jovialis.

Május 24.

Mikor visszamentünk, már világosodott. Látni lehetett a szemben lévő dombot s rajta Sniatyn fehérlő házait.

Egyszerre két ágyúlövés dördül el s ugyanabban a pillanatban valami definiálhatatlan fúrásszerű süvítés hasítja át a levegőt.

— Fussunk! — kiáltja Szitányi, de akkor már robbant is a két srapnel s golyóik óriási erővel csapódtak körülöttünk a sárba. Uccu neki, néhány ugrás és bent vagyunk Bánhidynál a fedezékben. A szűkszavú Szitányi óriásit káromkodik:

. . . hát nem megláttak a бүдөsek? — De én, hogy túl voltam a meglepetéssel párosult ijedtségen, örültem a dolognak. Átestem a tűzkeresztségen.

Mikor futva mentünk tovább a mi támpontunkhoz, újabb négy srapnelt kaptunk, de ezek oldalvást estek tőlünk s már csöppet sem ijesztettek meg.

Lövészárkunk két méter mély s körülbelül öt-negyed méter széles. Eleje fonással, dorongfával s deszkával van borítva, mely utóbbiak asztalszerűen szegik be az árok peremét. Ide vannak felrakva a töltények, míg a karabélyok úgy vannak fektetve, hogy agyuk nyugszik a deszkázott részen, a cső pedig a gyeptéglából és fából gondosan készített lőréseken át néz az ellenség felé. A huszárok a földből készített padkán állnak, melyen most a közlekedés is történik, mivel az árok feneké tele van vízzel. Az építésnél nagy gondot fordítottak az oldalozó tűzhatás érvényesíthetésére, amit a számtalan kiszögelés szolgál. A háromszoros tüskésdrótkerítés csak derékig érő, ami által nem nyújt túl nagy célpontot. Minden ötven lépésre a sánc deszkával van átfödve, melyet vékony földréteg takar. Ezek a srapnelbiztos fedezékek. Az egész gondos és alapos árkázmunkára vall, látszik, hogy amikor csinálták, még nem ült a muszka Sniatynben. Kellemetlen azonban a hátravezető futóárkok hiánya. A csapat emiatt csak egyszer látható el napjában élelemmel, mikor éjszaka a konyhák, a kenyeres- és vizeskocsikkal együtt bizonyos fokig megköze-

üthetik az állásokat. A muníciópótlás, valamint a sebesültek visszaszállítása is csak éjjel történhetik meg. Nappal a legénység, úgy ahogy tud, összeszorul a deszkatetők alatt s próbál aludni, csak minden húsz-huszonötödik ember van ébren. Mihelyt azonban sötétedik, mindenki a helyére áll, felhúzzák a mentékre a kabátokat, fülükre nyomják a csákót s az állandóan szitáló esőben lesnek az ellenség felé, várva a megváltó hajnalt.

Este beküldenek Zaluczeba, Stieder őrnagy védőszakaszparancsnokhoz, esetleges eligazítási parancsokért. Ott tudom meg, hogy Olaszország hadat üzent. Szép kis szövetséges! Vájjon, hogy bírjuk kivédeni ezt a hátulról jövő, halálosnak szánt tördőfést? Sietve viszem ki a hírt a századomhoz. Izgatottan tárgyaljuk az eshetőségeket.

Közben jobbfelől erős puskaropogás.

A mi külső őrszemeink is beszaladnak.

Figyelünk ahogy bírnak, de koromsötét van. A muzska golyók sűrűn füttyülnek. Egyik huszár kezében eldördül a karabély, mire a többi is nekidurálja magát s csak úgy ontják a tüzet.

Brückler már ismeri ezt. Bosszúsan szalad végig az árkon és rendeli el a tűz beszüntetését. A vedettákat ismét kiküldjük.

Hajnal felé kijönnek a konyhák. Imponál nekem az emberek nyugalma, ahogy a konyha körül kezdik mindjárt fogyasztani a gulyást. A párás levegő jól viszi a hangot s az edénycsörgésre szorgalmasabban pattognak a muzska fegyverek, de a kosztoló huszárokat ez nem zavarja. Utasítás szerint ugyan a konyhakondért ki kell emelni és a sáncokba kivinni, hogy ott lehessen az étkezést szétosztani, de ezt valahogyan komplikáltnak találják. Ezért megy mindig egynegyedrészüik hátra s ha azok végeztek, jön az új csoport. A konyha addig kint vár. Csodálatos, hogy egy sebesülés sem történt.

Május 25.

A tűzvonalon első izgalmaimtól és a negyvennyolc-órai ébrenléttől kimerülve, mélységes álomban töltöm az egész napot. Csak este keltenek fel azzal, hogy szedelőzködjek, mert századunkat felváltják s Zalu-czeba kerül tartalékba. Friss és kipihent vagyok. He-lyünkbe németek jönnek, szintén lovasok. Görgey Ká-rollyal főhadnagyként találom őket.

Eredetileg úgy volt, hogy az 5. német lovashad-osztály által történő felváltás után, a mi ezredeinknek Waschkoutzba, lovainkhoz kell berukkolni, de Szir-may ezredparancsnokunk a nap folyamán egy érde-kes jelenségre lett figyelmes. Az egész faluban hurcol-kodtak a zsidók s hatalmas felpakolt szekerekkel délnek igyekeztek. Azt mondták az éjszaka támadás lesz és ezt ők szívesebben várják be 20 kilométerrel hátrább. Ezeknek valami különös hírszolgálatuk volt, melyre úgylátszik hadosztályparancsnokságunk is adott, mert elrendelte, hogy ezredeink részben a lö-vészárokokban, részben Zulu-czeban maradjanak éjjel, a németek megerősítésére.

Stieder őrnagynál vacsorázunk. Együtt van a század tisztikara. Első alkalom, hogy jobban megis-merhetem őket. Bánhidyi ridegségéből sokat engedett. Majtényi is egész más. Stieder őrnagyról nincs ké-pem. Kevésbeszédű kis ember, nem valami marciális külsővel. Egy új kadéttal is megismerkedem, Luczen-bacher Jánossal. Luca, ahogy mindannyian szólítják, különös valaki. Magabazárkózott, szűkszavú, mintha magasabb régiókban élne. Külsejére nem sokat ad és eszperantóul levelezik. Minden furcsasága mellett azonban közszeretnek örvend és úgy mondják, ki-tűnő katona.

Éjfél után, éppen amikor a konyhák az állások-ból visszajönnek, vad lövöldözés kezdődik.

Kiszaladunk s a sebtiben összegyűjtött századdal a falu keleti szélét rajvonalon szálljuk meg. Az éj ső-tétségét világító rakéták százai világítják be. Nem tu-dom megállapítani, hogy csak a mieink rakétáznak-e, vagy az orosz is. A tüzérség mindkét oldalon erősen

dolgozik. Mint valami tűzijáték, robbannak a srapsap-nelek a lapályban. Az orosz gránátok viszont Zaluczeban csapódnak be. Nyilvánvaló, hogy az ellenség támad. A kaftánosok tényleg jól voltak informálva.

A tűzharc váltakozó erővel folyik, néha egyes helyeken lanyhul, majd beleszól egy-egy gépfegyver is s erre újult erővel ropognak a puskák is. Ez az első harc, melyben részem van. Izgat és érdekel. Mivel semmit sem látni, ami elől történik, a fantáziánkra van bízva, de a mellettem fekvő huszár szakszerűen magyaráz:

— Vorwärtz van a muszkánál, mivel már a rezorvánkat lövik, — majd később rendíthetetlen nyugalommal folytatja: — nem lesz ebből sturmolás, nincs hurrá, csak tüzelnek, a muszkák nem szívlelik a hangamangát.¹

Kétóra felé végre beállt a csend, egy órával rá pedig már bevonultak a lövészárokból kint volt századaink is Zaluczeba.

Gyülekezés a falu déli kijáratánál!

Az emberek egy része azt beszél, hogy a drótig jutottak a muszkák előre, Görgey főhadnagy viszont azt állítja, hogy nem lehetett semmit sem látni.

Gyalogmenetben megyünk Waschkoutzba.

Éppen virrad.

Május 26.

Pihenés. Az idő szépre fordult. Délután kimegyünk fürödni a Czeremoszra.

Útközt találkozom Andrássy Imrével, aki zászlós s a századunkhoz van beosztva s most tért vissza egy járőrlovaglásból, mely alkalommal az oroszok hátába került s nagyszerű jelentéseket hozva, bravúrosan verekedte ki magának a visszatérést. Imre különben is egy nagyszerű alak. Jókedvű, mulatságos, tele bajtársi érzéssel. Meglátszik rajta, hogy nem ijed meg az árnyékától és eleme a háború.

Végre együtt látom a szakaszomat is. Felírom

*) Handgemenge.

minden huszár és ló nevét s kezdem magam beleélni szakaszparancsnoki tisztembe. Szitányi Vili is hozzám van beosztva.

Május 27.

Az éjszaka megint erősen ropogott a puska.

Dél előtt a századok lovasgyakorlatot tartanak. Imponáló látvány a kivonuló huszárezred, ha mindjárt az uniformisok egyöntetűbbek is lehetnének. Mindenkinek van szürke csákója és kék mentéje, de a ruha már csak részben szürke. A legénység jó része persze még a kivonulásbeli attilát és vörös nadrágot viseli, melyen a zsinórzat meglehetősen hiányos, mert ahogy mondják a „tábori állatkák“, civil nyelven tetük, előszeretettel fészkeltek alá magukat. Ezért lefejtették őket. A kard a bal pártarisznyára van felcsatolva. Az övön bajonét és gyalogsági ásó lóg.

Este nyergelő-parancs s az ezred Zaluczeba megy, hol a német Rusche lovasdandárhoz lesz beosztva. Zalucze bejáratánál Bettendorf báró őrnagy, a német 4-es dragonyosok parancsnoka adja ki a további utasításokat. A mi századunk a faluban marad mint tartalék, míg a többiek az állásokba kerülnek a németekhez. Éjszakára támadást várnak. Görgey Kárit, mint összekötőtisztet Rusche tábornokhoz küldik.

Május 28.

Reggel bevonulás Waschkoutzba a szállásokra. A muszka tüzérség belő a faluba. Néhány gránát a kastélykertben robban.

Idő szép, napozunk s fürdünk a Czeremoszban, mely engem ma ugyancsak megtréfált. A meglepően erős ár, bár jó úszó vagyok, elkapott s még szerencséről beszélhetek, hogy sikerült az egyik hídpillérbe megkapaszkodnom, mert különben pucéron, ahogyan voltam, menthetetlenül a muszkák karjába sodort volna a ravasz folyó. Ez pedig rövid harctéri működésnek vajmi dicstelen befejezése lett volna.

Otthon posta várt s Bánhidya, ki a lapokat már átfutotta, újságolta nekem, hogy az Uralkodó atyámat „őfelsége személye körüli miniszterré“ nevezte ki.

Május 29.

Ma átküldték volt Karapczuba a hadosztályparancsnoksághoz a napi eligazításért. Ennek egyik pontja figyelmeztet mindenkit a kémekkel szembeni fokozott óvatosságra. A wielawcezi főtanítót éppen elcsípték, amint a trénektől szerzett adatokat Romániába akarta átsempészni. Az eligazítás folytatólag közli, hogy fegyverhiány folytán valószínűleg karabélyok nélküli huszárok fognak érkezni a pótkeretekből, akik majd mint lótarók osztandók be.

Ez alkalommal sikerült megkapnom a 10. lovas-hadosztálynak az alábbi, 1915 május 27-ről keltezett állománykimutatását:

Csapattest	Századok illetve ültegek száma		Tiszti létszám		Élelmezési állomány		Ütközet állomány			
			Személy	Ló	Lovas	Gyalogosan a karabély lét- szám	Gépfegyver	Tábori ágyú		
4. lovas dandár	10. huszárezred	5	29	998	1003	720	540	4	—	
	13. huszárezred	4	30	800	882	541	440	*4	—	
8. lovas dandár	9. huszárezred	4	15	590	625	365	257	4	—	
	12. ulánusezred	3	26	761	813	529	352	—	—	
Lövészosztály . . .	4	17	670	86	—	550	—	—	—	
Lovagló tüzérezred	3	18	502	547	—	—	—	—	12	
Összesen . . .	—	135	4.321	3.956	2.155	2.139	12	12		

¹⁾ Az 5. huszárezredtől itt beosztva.

Május 30.

Délelőtt szentmise az általunk lakott Freitag-Roman-féle kastély parkjában.

Utána a századparancsnokoknak kiadják az egyes csapatnemekre vonatkozó s június első felében érvényes titkos álneveket.

Június 1.

Tegnap este a tizenhárom huszárok kimentek megerősítésként Zaluczeba. Én, mint a 4. század vezetéklóparancsnoka, Waschkoutzban maradtam vissza. Reggelre az ezred ismét bevonult.

Délután az ellenséges tüzérség erősen dolgozik s Waschkoutzot is elárasztja srapnelekkel, melyek azonban nem sok kárt tesznek. Az udvarunk tele van szórva üres hüvelyekkel, az élelmes huszárok összeszedik őket, virágokat ültetnek beléjük és körülrakják velük verandánkat. Alkonyaikor nyergelést és szigorú készenlétet rendelnek el. Mindenkinek a helyén kell maradni. Ügy mondják, Kolomeánál vannak bajok.

Egész éjjel hangos a front a puskáktól és gépfegyverektől. Tüzérség mindkét oldalon lő.

Június 2.

Reggel lenyergelés, ledülünk pihenni, de 10 órakor már újra elrendelik a készenlétet. Bánhidy mondja, hogy Kolomeától kétoldalt nagy erővel támadnak az oroszok.

A front előttünk is nyugtalan. A tüzérségi párvialdal változatlanul tart.

Este riadó, az ezred trapban megy Zaluczeba, honnan a lórólszállt századok futólépésben mennek az egyes támpontok megerősítésére. A muszkák világítórakéták fényénél, erősen lőnek, egész éjjel várjuk a támadást, de az oroszok nem jönnek.

Hajnalban bevonulás.

Június 3.

Úrnapja. Ünnepléses tábori mise a parkban. A hadosztály egész tisztikara jelen van. Az ezredek legénysége gyalog vonult ki és alkotott sorfalat az oltártól kétoldalt. Gyönyörű kép. Vezényszavak és kürtjelek kísérik a misét.

Utána Herberstein gróf tábornok, hadosztályparancsnok lelkesítő beszédet intéz hozzánk — németül. A huszárok és horvát ulánusok nem sokat értenek belőle.

Este nyergelést rendelnek el. Az éjszakát készenlétben töltjük.

Az orosz Kolomeától nyugatra, Sadzawkánál áttört.

Június 4.

Mióta Waschkoutzon vagyunk, egy szakasznak állandóan mint hídórségnek kell a Czeremosznál szolgálatot teljesítenie. Ma reggel én vonultam ki embe-reimmel. Láttam a német lovasokat, amint este társaik felváltására átlovagolnak a hídon. Nagyszerűen festenek csinos, rendes, egyöntetű uniformisukban. Lándzsáikon kis zászlócskák lengenek, élénkséget adva az egész képnek. Lovaik azonban rosszak s elhasználtak.

Az őrmestert náluk Sergeantnak hívják s a parancsnokot Kommandeurnak. Nagy Frigyes-féle tradíciók, ki porosz hadainál annakidején francia elnevezéseket vezetett be. Meglep még az is, hogy az altiszt feljebbvalóját, nem minden esetben szólítja katonai rangjánál, hanem ha az főnemes, úgy ahhoz alkalmazkodik. A jelen esetben Bredow tizes ulánus alezredesnek, per „Herr Gráf, melde gehorsamst“, adták le a jelentést.

Furcsa szokás.

AZ ÁLTALÁNOS HADIHELYZET.

Hogy az 1915 június eleji általános hadihelyzetről tiszta képet alkothassunk magunknak, visszapillantást kell vetnünk a téli eseményekre.

Potiorek második szerbiai offenzívája a még december elején vívott arany elő váci csatával ránk nézve végzetesen fejeződött be és vert hadainknak az országhatárookra kellett visszavonulniok. A kudarc nagyon alászállította a monarchia tekintélyét a Balkánon. Bulgária többé nem volt hajlandó semlegességéből engedni. Románia és Görögország pedig az antant felé orientálódott. Olaszország viszont hivatkozott a hármasszövetségi szerződés VII. pontjára, mely a monarchia balkáni térhódításai esetén neki ott hasonló jogokat biztosított s miután már október 30-án megszállta az otrantói szorosban lévő Saseno-szigetét, december 25-én Valonában is csapatokat szállított partra.

A veszített hadjárat végül válságos helyzetbe hozta a törököket is, akik október 3-ika óta csatlakoztak volt a központi hatalmakhoz s akik mindenképpen rá voltak utalva a hadianyagban való segélyezésre. De Románia — melynek jóindulatára a szállítások terén most rá voltunk utalva — ezek elől elzárkózott, holott ugyanakkor az orosz-szerb forgalom felett szemet hunyt.

Konstantinápoly pedig a német keleti expanziós politikának sarkalatos pontja volt s Falkenhayn az általános hadihelyzetet szemlélve, már erre való tekintettel is a törökökön való segítséget látta legsürgősebbnek. Ez egy újabb szerbiai offenzívát tett volna szükségessé. Gonradot viszont Przemysl sorsa és a Róma felől érkező riasztó hírek kötötték le. Gondolnia kellett az olaszokkal szembeni ellenállás lehetőségére, de hogy erre a célra csapatokat szabadíthasson fel, egy az oroszok feletti döntő győzelemre volt szüksége. Ilyenirányú terveit

azonban végzetesen befolyásolta Przemysl felszabadításának gondolata s mindig csak a legrövidebb utat tartva szem előtt, kétszer is a hegyláncokon át indította meg támadását — eredménytelenül.

A kitűzött célt, egy összefogott erővel Nyugatgaliciából kiinduló offenzíva valószínűleg jobban szolgálta volna s Conradnak ehhez a hadművelet-höz meg is lett volna a szükséges csapatmennyisége — a délen felszabadult hét és a németektől januárban kapott három gyaloghadosztályban.

E helyett a meddő kárpáti harcok csak az erők elfecsérelésére vezettek, melyek végül már arra is alig voltak képesek, hogy az oroszok áprilisi ellenoffenzívájának útját állják.

A kárpáti téli harcok súlyossága visszatükröződik az akkori létszámkimutatásokból.

Az év elején Gorliczétől a Bukovináig, 18 gyalog- és 6 lovashadosztályunk állt. Április 25-ig ezek száma felemelkedett 46 gyalog- és 8½ lovashadosztályra.¹⁾ A kárpáti harcok vesztesége 793.000 főre rúgott,²⁾ azaz, hogy egy hasonlaltal éljek, annyi mint amennyit Olaszország ellenünk hadbavonultatott.

Conrad stratégiája nem bizonyult szerencsésnek. Úgy az 1914. évi galíciai, mint a szerbiai hadjáratok, teljes vereségünkkel végződtek és a második háborús év beköszöntői, a kárpáti csaták, majdnem végzetessé váltak ránk nézve. Falkenhayn április közepén már attól tart, hogy a monarchia előbb omlik össze, mint a török szövetséges. Az olasz veszély is elkerülhetetlen. Itália vérszemet kapva, már február közepén tiltakozását jelenti be mindenemű szerbiai offenzív fellépéssel szemben. Április 4-én felmondja a szövetségi viszonyt s néhány nappal rá, semlegessége fejében Dél-tiroli kívánja a Brennerig, Görzöt, Gradiskát, Triestet s úgyszólván az; egész dalmát tengerpartot, szigeteivel együtt. A

¹⁾ Österreich-Ungarns letzter Krieg: II. 269.

²⁾ Österreich-Ungarns letzter Krieg: II. 270.

Kárpátokban ugyanekkor az osztrák-magyar hadak helyzete tarthatatlanná vált. Legsürgősebb feladatnak kellett tekinteni, ennek az arcvonalnak tehermentesítését.

Falkenhayn bízik a nyugati front ellenállóképességében s onnan 8 hadosztályt von el, hogy ezekkel Gorliczenél az oroszok vonalait áttörve, kárpáti seregeik hátába kerüljön s azokat visszavonulásra kényszerítse.

Az elhatározást tettek követik.

Mackensen parancsnoksága alatt megalakul az új 11. hadsereg, mely nyolc német és négy osztrák-magyar hadosztályból áll. Utóbbiakat a németek tüzéséggel és aknavetőkkel erősítik meg.

Május 2-án hatalmas tüzéségi előkészítés után, lendülettel tör át a 11. hadsereg az orosz vonalakon. Másnap már mozgásba jönnek a szomszéd hadseregek és május 5-én megkezdődik az orosz csapatok visszahúzódása a Kárpátokban is. Hat nappal az áttörés után, megingott az ellenséges arcvonal a Visztulától egészen a lupkóvi hágóig, sőt ettől keletre, Böhm-Ermolli és Linsingen hadseregei is megkezdtek előnyomulásukat.

Csak a szárnyak helyzete kedvezőtlen, amennyiben a Visztula balpartján lévő Dankl-hadsereggel szemben az orosz ellenáll, Bukovinában pedig, Planzer-Baltin gyenge hadai ellen támadást készít elő. Az általános előnyomulás révén azonban az arcvonal megrövidült és így hadvezetőségünknek módjában áll a 3. és 2. hadseregtől három hadosztályt a Visztula mellé, egy dandárt Linsingenhez és a III. hadtestet Planzer-Baltin támogatására küldeni. Utóbbi azonban már megkésve érkezik ahhoz, hogy megakadályozza Letschitzki tábornokot, a 9. orosz hadsereg parancsnokát abban, hogy Bukovinában lévő csapatainkat május 12-én a Dniester mellől visszavesse és másnap a Pruth mögé kényszerítse.

Az oroszoknak ezen sikere azonban helyi jelentőségű maradt, mert ugyanakkor Mackensen hadai

folyatták támadásukat, úgyhogy az oroszok kénytelenek voltak Középgaliciában a San mögé visszavonulni s ezzel egyidőben, a Visztula balpartján is feladni erős állásaikat. Május 15-én, heves harcok után, csapataink Jaroslaut foglalják el s márnap már át is lépik a San folyót.

Az olasz hadüzenet a küszöbön állt, de galiciai oífenzívánk minden sikere dacára, még nem tette lehetővé nagyobb csapattömegek elvonását. Conrad csak a temesvári VII. hadtest két hadosztályát és egy különféle zászlóaljából alakított dandárt tudott útnak indítani. Azonban a Potiorek parancsnoki helyére lépett Jenő főherceg és annak nagyszerű vezérkari főnöke, Ivrauss altábornagy, öt hónapi megfeszített munkával — mialatt délen az országhatárt őrizték — egy kitűnő hadseregnek vetették meg alapját. Miután még januárban hét hadosztályt adtak le az északi frontnak, a megmaradt kevés sorkatonaságot, menetzászlóaljak, várőrségek beolvasztásával s a népfölkelő-alakulatokban található alkalmas anyag besorozása révén nyolc erős hadosztállyá építették ki. Ezekből most csak kettő maradt vissza a szerbekkel szemben és hat az Isonzo felé gördült.

Hasonló munkát fejtett ki az utóbbi hónapokban Tirolban Rohr lovassági tábornok is, aki sorozás alá még nem került, önként jelentkező fiatalkorúakból, öregekből, hadiszolgálatra alkalmatlanságokból, népfölkelőkől, munkásosztagokból és a hozzá utalt menetalakulatokból hat és fél hadosztálynyi erőt teremtett. Ez az együttesen 14 hadosztály, melynek kétharmad része csak népfölkelésnek és miliciának volt mondható, alkotta azt a haderőt, melyet az olasz nagyhatalom 40 hadosztályon felüli sorkatonaságával s annak technikai fölényével szemben ki tudunk állítani s amely a világ ámulátára nemcsak ellenállt, hanem útját is állotta minden olasz előretörésnek.

Mivel az olasz hadüzenettel egyidőben félős

volt, hogy Románia is ellenségeink sorába lép és Szerbia is újra felveszi aktivitását, hadvezetőségünk népfölkelőkből kiegészített csendőrökből megalakította az „Erdélyi Csendőrhadosztályt“ és a pelrozsényi bányák munkásait is zászlóaljakra vonta össze. Ugyanakkor a németek demonstratív célból három újonnan felállított, de még nem harcképes hadosztályt indítottak útba a Bánátba.

Május második felében a galíciai harcok nem hoztak nagyobb eredményt. Az orosz kézen lévő Przemysl szívósan tartotta magát és a 2. hadseregnek délfelől, a vár bekerítését célzó támadásai sikertelenek maradtak. Linsingen is csak nehezen küzdötte magát előre és Planzer-Baltin hadai három napon át hiába próbálkoztak Nadwornánál és Kolomeánál, hogy az ellenséget a Pruthtól visszavessék.

Az orosz ellenállás kulcsponja Przemysl volt, melynek bekerítését, annak kockázatos volta ellenére, Mackensen észak felől volt kénytelen végrehajtani. Hadosztályai 24-én, Radymnonál törtek át az orosz vonalakat s 28-ig fennakadás nélkül nyomulnak előre. A Przemyslből Lemberg felé vezető főutat azonban nem sikerül elérniök s hogy az orosz visszavonulásra kényszerítsék, kénytelenek a várat június első napjaiban, rohammal elfoglalni.

Ezzel június 3-án nagyjából elérte volna az offenzíva a Gorliczenél kitűzött célokat. Azonban a hadjáratot ezzel még nem lehetett befejezettek tekinteni. Északon, a Visztula kanyarulatánál, arcvonalunk ki volt téve egy oldalazó támadásnak. Mackensen hadserege viszont jóval meghaladta a San folyót s így ezt a védelemre való szorítókozás esetén vissza kellett volna vonni. Délen végül Linsingen hadai még csak balszárnyukkal tudták a Dniestert elérni, Pflanze-Ballin pedig másfélszeres túlerővel szemben, a tartós védelemre alkalmatlan Pruth vonalán állt. A további előnyomulás, már Romániára való tekintettel is kívánatosnak látszott.

Ezekből kiindulva határozta el két hadvezelőségünk, az offenzívának Lemberg irányában való folytatását. De ehhez friss csapatok kellettek. Falkenhayn újabb két és fél hadosztállal merte a nyugati frontot gyengíteni és ezeket két további hadosztállal, — melyek Hindenburgtól és új felállításokból származtak, — Mackensen seregéhez küldte Galíciába. Ezzel megkezdődött a Gorliczenél megindult nagy oíTenziva második felvonása. Mackensennek 15 hadosztálynyi erőre emelkedett seregén volt a támadás súlya. Egyben ő alá rendelték az észak felőli biztosítás szerepét vivő 4. hadsereget és a keleti biztosítást végző 2. hadsereget is. Az ehhez csatlakozó Linsingen-hadseregnek mielőbb el kellett elérni a Dniestert s azon átkelve az ellenséget délnek felgöngyölni. Pflanze-Baltin feladata volt a hadműveletekhez a szükséges oldal- és hátbiztosítást ellátni, amivel együttjárt a Dniester mielőbbi elérése.

A kapott utasítások értelmében Linsingen, miután még május végén Strvj birtokába jutott, állandó harcok közt folytatta előnyomulását. Pflanze-Baltin azonban ezen hadművelethez nem tudott azonnal csatlakozni, mert az oroszok, akik az egész harcvonalon ellenlökésekkel próbálták Mackensen csapatainak átcsoportosítását zavarni, különös súlylyal feküdtek rá Pflanze-Baltin bal szárnyára, nyilván azzal a szándékkal, hogy ezzel Linsingent is megállítsák. Június 3-án, majd 4-én is áttörték Szadzawkánál a zágrábi 36. gyaloghadosztály vonalait, de a bevetett tartalékoknak szerencsére mindkét esetben sikerült megakadályozni az oroszok további előnyomulását. Pflanze-Baltin erre a hadseregének balszárnyát alkotó és az áttört hadosztállal szomszédos, Rhemen- és Schönburg-csoportot támadásra rendelte, abban a reményben, hogy ezzel az oldalában veszélyeztetett oroszt visszavonulásra készíti. Sajnos, éppen az ellenkező eset következett be.

Június 5-én az ellenség harmadszor rohanta

meg a 36. hadosztályt s most már az egészzet visszavetette.

A helyzet válságos volt. Ha az orosz az áttörést kimélyíti, úgy ezzel elvágja a főhadtól a Pflanzler-Baltin hadsereget. A még kéznél lévő 8. lovas-hadosztály sietve érkezett a harcmezőre, de a véres harcokban felörlődött zágrábi hadosztály vereségén változtatni már nem tudott. Hogy nem ingott meg az egész arcvonala, az csak a miskolci hadosztálynak köszönhető, mely jobbra volla szomszédos és minden támadást visszavert. Pflanzler-Baltin, hogy a Pruthon innen lévő ellenséget visszaszorítsa, erőltetett menetben Monastyrskoba rendelte utolsó tartalékát, a Waschkoutzban lévő 10. lovashadosztályt — lövésosztálya nélkül — azzal, hogy néhány, mindenholnan összeszedett zászlóaljjal együtt 6-án az ellenség oldalába vessen.

KOLOMEÁNÁL BAJOK VANNAK.

Június 5.

Hídőrségen vagyok a Gzeremosz mentén.

Délben ügetve jön egy szakasz német hatos huszár. Miközben lovaikról leugrálnak, hadnagyuk parancsot ad át nekem, mely szerint a szolgálat átadandó a németeknek, mi pedig sietve vonuljunk be. A hadnagy még szóval hozzáfűzi, hogy Kolomeánál valami „grosse Sauerei“ van és hadosztályunkat biztosan oda viszik.

Igyekezünk Waschkoutzba, de mire odaértünk, már gyülekeztek a nyergeit századok. Csak az én szakaszom hiányzott. Futottak is embereim az istállóba nyergelni, míg én a volt szobámba siettem megnézni, hogy hányadán állok. Legényem már majdnem elkészült a pakolással. Éppen befelé gyűrte a spongyaszákomba, a szappan meg körömkeféhez, az ebédnek szánt szalonát. Pokoli ötlet! Közben kint kiáltják: Aufsitzen)

Gyorsan az istállóba huszárimhoz, örült kapkodás, csurog az emberekről a verejték, amint a jólakott lovak hasán foggal próbálják felrántani a hevederszíjakat. Huszár Kovácsnak csiklandós a kancája, nyihog, csóválja a farkát és rúg, mint a veszedelem. Még ez is. Káromkodás. Közben a kész lovakat már vezetik kifelé és a huszárok nyeregre pattanva, vágóban igyekeznek a századhoz csatlakozni. Egyiknek persze ez hiányzott, amannak meg más. A századról kisül, hogy rossz helyen állt fel. Hátrább irányítottak minket, majd lórulszálltunk, de alig, hogy ez megtörtént, jött az új parancs: — Herslellt! Aufsitzen!

Még jóformán nincs is mindenki a nyeregben, már trapban indul az eleje. De senkinek sem szabad elmaradni. A szolgálattévő őrmester, aki a század végén lovagol, bömböl, mint egy oroszlán. A félelmetes hang hallatára megrémülnek a lovak és vad iramban száguldanak gazdáikkal a század után. A lódobogásra kiszaladnak a megrémült kaftánosok.

— Gott e machlojkesz! Herr Militároffizier! Herr Militaroffiziersleben! — kiáltják utánam kezeiket tördelve —, tün Se necht läufen! Grojsser Gott! Gleich kimmen die Rüssen, die Kisakken mit die Pikeles!

Közben erős trapp s már kint is vagyunk a hosszú községből.

De az Ég, hogy lehütse a felizgult kedélyeket, megnyitotta csatornáit. Csak úgy kopognak a diónyi jegek a csákokon s közben ömlik az eső, akár dézsából öntenék. Folyton ügetés, az országúton megyünk nyugatnak. Az eső szünet nélkül szakad. Nem volt idő a kabátok lebontására, még a panyókán lévő mentékbe sem tudtak a huszárok bebújni, mert azok a karabéllyal voltak leszorítva. Így nem sok idő kellett hozzá, hogy bőrig ázzunk. A nadrágszárból lefolyt a víz a csizmába, a nyereg is egy lucsok volt, a kantárszárok meg csúszkáltak a kézben.

Nekem ez az első vonulásom nagyobb kötelékben, sőt először látok ennyi lovasságot együtt. Tőlem szakadhat az eső, legfeljebb még érdekesebbé teszi

az egészszet. Fiatal vagyok, élvezem a katonásdit, nekem minden csak nagyszerű lehet.

Öt óra tájt átmegyünk Russisch-Banillan. Pocsék fészek, hatalmas orosz templommal, majd valamivel odébb egy másikkal. A „Cár Atyuska“ kezei messzire nyúlnak. A háború előtti években, az ortodox papsággal karöltve, a ruthénlakta vidékeket ilyen módon kapcsolták be az orosz mindenhatóság szövevényes hálójába. Kevesebb templom és jobb közigazgatás inkább szolgálta volna Ausztria érdekeit.

Milli-nél, hadihídon lépjük át a megáradt Czereoszt. A sebesen rohanó folyó himbálja a pontonokat és a víz átcsap a híd-padlókon. A lovak csúsznak és ijedeznek. Egy Rybnon átvezető, állítólagos mezei úton, melyen a lovak sziigyig gázolnak a vízben, érjük el Roznownál az országutat, de ekkor már erősen alkonyodik, a lovak járásán is megérezni, hogy fáradtak, így lépést haladunk. 42 kilométeres menet után este érünk Monastyrskoba. Nagyobb valamivel, mint Waschkoutz, de megfelelően hívőbb is. Ott csak három, de itt hét templom dicsóíti a pravoszlávok istenét.

Minden tele van izgatott trénekkal, tüzérségi töltenyt szállító oszlopokkal, úgy hogy a hadosztály egy része kénytelen még tovább lovagolni. Az eső persze kötelességszerűn szünet nélkül szakad. A sáros utcán lórulszállva várjuk, míg kvártélycsinálóink valami jó hírrel boldogítanak. Szakaszommal együtt ma még nem ebédeltünk, de konzervát bontani tilos, kenyér nincs s így a legényem által bepakolt szalonna is tovább pihen a szappan mellett.

Végre 11 órakor, koromsötétségben megindul a század, szállásaira. A lovakat vezetjük. Jó darab utat kell megtenni, míg végre bekanyarodunk egy udvarba, azzal, hogy a házban a tiszt urak szállása van, a század pedig oszoljon szét és helyezze magát kényelembe a szomszédos gyümölcsösben. Lenyergelni nem szabad!

A tisztiszállás egy szobából áll. Megszámolólok benne a gyertya fényénél tizenöt különféle korú csuest. Asszony, férfi, gyerek, valamennyien hosszúszerű, ujjnélküli subákban. Ezenfelül van a szobában egy

csapat mérgesen kotkodácsoló baromfi, malacok, melyek sivítva indignálódnak; két birka, kutya és egy sereg macska. A szag pedig, ami ebből a családi együttesből kiárad, — az egyenesen földöntúli! Nekem mindenesetre kissé sűrűnek tűnik a levegő s igekezelem kifelé.

Az éjszakát, vizes ruhám ellenére, inkább az eresz alatt töltöm. A szobában ezalatt mintha valami dula-kodásféle támadt volna. Állítólag a malacok tűntek el s a csuesok, akik alighanem igen jártasak a hadviselés titkaiban, mindenképpen Bánhidyn akarják az árukat bevasalni. A parányi kis ablakon bekandikálva, látom ám, hogy ott térdelnek rettenetesen jajveszékelve az asztalon ülő Bánhidy előtt, ki nyilván arra való tekintettel, hogy a hadvezetőség szigorúan ügyel, hogy a saját országban csak pénzért szabad „szerezni“, kénytelen a bukszáját megnyitni. Utána azonban kipördült a házigazda mindenestől. De ezzel meg nekem lett bajom. A huszárok elhordták volt az ólakat meg kerítést, hogy hatalmas tüzekkel világítsák be az éjszakát és melegítsék magukat.

Tyű, micsoda pörlekedés lett ebből!

Volt ott egy öregasszony, akinek csak seprű kellett volna a lába közé, s menten elrepül. Egyszerre veszekedett az egész századdal. Én csak annyit értettem, hogy folyton valami „komendót“ emleget, bizonyára ahhoz akart panaszra menni. Csodáltam a huszárok béketűrését. Persze akkor még nem tudtam, hogy a felsőbb instanciák mindig ezeknek a hazafiaknak fogják pártját és nemcsak megtérítetik minden kárukat, hanem könnyen potyog a huszárnak olyan egy-kétórás kikötés. Végül megszokalltam a dolgot, beavatkoztam, s mivel a perlekedésnek csak nem akart vége szakadni, mitagadás, alaposan elvertem az egyik akasztófavirágot.

Gazember népség. Nem elegendő, hogy a rongy országukért hadakozunk muszkával és időjárással egyaránt, még nekik áll feljebb!

Végre éjfél után csend lett. Ültem az eresz alatt, melyről szünet nélkül csurgott a víz, fáztam és éhes

voltam. Mérhetetlenül sajnáltam szegény huszárokat és lovakat, hogy tető nélkül állva kellett tölteniök az éjszakát. Ez valahogyan nem volt rendjén. A hadvezetőség gondoskodhatott volna szállásokról, mert ezzel nem nagyon emeli „utolsó tartalékának, melybe minden reményét helyezte“, harci lendületét. Igaza volt a német hadnagynak, itt tényleg „grosse Sauerei“ van.

Csak a nagyszerű huszárok túrték ezt szótlanul. Pipájukkal a szájukban, körülállták a tüzeket s nem zavarta őket még az sem, hogy az eső a füstöt a szemükbe veri.

Pompás katonák.

Június 6.

Az eső elállt.

Hajnali 3 óraker derengett.

Ezzel új élet kezdődött.

A nyergekről pakolgatni kezdték a zabot, vödörökben vizet hoztak az itatáshoz, a konyhák elmaradása miatt engedélyezett konzervákat beletartották a tűzbe, a gyógykovács sorra vizsgálta a lovak vasalását, szakaszvezetők faggyúval kenették be az állatok hálát, fegyvereket törülgettek, ruhadarabokat szárogattak, jövés-menés, hangos komázás, szóval új nap, friss élet, mintha mindenki kitűnően kipihenve nézne utána a teendőknél. Nekem a konzervához, mint különös csemegét, két tojást is szereztek.

A csuesaink elfüstöltek. Nem láttam őket sehol.

Négy óraker nyergelés. Röviddel rá összeállítás.

ötör már erős trapban megy az ezred az országúton Kolomea felé.

Tűzve süt a reggeli nap.

Mentéink spongyára ázva lógnak a vállunkon s mázsás súlyúak.

Jablonownál letérünk az országútról nyugatnak. A sár förtelmes. Rövidesen egy erősen emelkedő erdei ösvényre érünk. A lovak egyes helyeken féllábszárig süppednek a sárba. Majd egy szakadékon kell áthaladni. Az utat tűzerek állják el, akik a túlsó partra

próbálják felvontatni az ágyúkat. Tíz lovat fognak be, de hiába. Lórul szállunk s megyünk segíteni, de az ágyú meg sem mozdul, úgy be van ragadva a sárba.

Még néhány lovat előre! — kiáltja valaki. Majd a régi kép. Ostorcsapkodás, cifrábnál cifrább káromkodás, ordítozás. Végre kiemelkedik az ágyú a sárból, néhány ló térdre rokad, de hamar felszöknek s most mégis feljutnak' terhükkel a dombra.

Mi is tovább mehetünk. Az út folytatása dorongfával van kirakva. Az iskolában tanultam erről valamit, most a prakszisban is megismerhetem. Szegény lovaink! Már tiszta habosak. Lórulszállva vezetjük őket. Délután 3 órakor, az erdőből kiérve egy lapályoson megállunk. Az ezredek egymás mellett sorakoznak. Mellettünk állnak már a 8. lovashadosztály vezetőiklovai. A lórulszállt ezredek valahol elől vannak s a szünet nélkül ropogó puska és a körülbelül 6 kilométerre sűrűn megjelenő srapnelfelhők jelzik, hogy ott harc folyik.

Egyik legszebb tulajdonsága az ifjúságnak, hogy optimista. Nekem például szent meggyőződés, hogy most megvárjuk a konyhákat, mert azt tanultam, hogy rendkívül fontos a katona gondos és rendszeres ellátása. Egyórai várakozás után azonban kiadják a parancsot:

— Tűzharchoz gyülekezni, minden töltenyt és két konzervát vegyenek az emberek magukhoz!

— Hej — kurjongat az eevik huszár —, soká kerülünk még a másvilágra, ha a kincstár két konzervát szán minden emberre!

Gyülekezés, majd kettesével megyünk előre. Kutyául fáradt vagyok s a mente irgalmatlan nehéz. A nap perzselően tüzel, a láthatárt felszálló köd takarja, csak a srapnelfelhők jelzik az arcvonal távolságát. Szitányi bandukol mellettem, fanyar mosolyával. Morfondíroz az elkövetkezendőkön. Két konzerva azt jelenti, hogy olyan harcba keveredünk, amely minden utánpótlást kizár. Bánhidytól többet tudok meg. Rajta nem látszik a fáradtság, jár, magyaráz, sürgeti a legénységet, mindent lát s mindenre ráér.

— Előttünk van a miskolci gyaloghadosztály — magyarázza —, amely Peczenizyn-nél visszakanyarította balszárnyát, mert a vele szomszédos zágrábiakat a muszka alaposan hátraugrasztotta. Mi most a miskolciak balszárnya mögé kerülünk, egyelőre tartaléknak, de az éjjel állítólag beérkezne néhány zászlóalj gyalogság s ezekkel együtt kellene a betört muszkát oldalba kapni. A huszárok lendületében van a hadvezetőség minden bizodalma.

Vagy 3 kilométert mehettünk, amikor vágtaiba ért utói egy lovasküldönc, az azonnali bevonulási paranccsal.

Mentünk tehát vissza.

A vezetékllovakat régi helyükön találtuk. Lábukat pihentetve fáradtan néznek a világba, egyesek meg orrukkal a földön fújják a port és szimatolgatják, nem akad-e ott valami gyomorerősítő. Hát bizony egy kis menázsi nekünk is elkelve, de erről nem igen van szó. A tisztek Horthy brigadéros körül csoportosulnak. Megtudjuk, hogy a zágrábi hadosztálynál megszűntnek tekinthető a kritikus helyzet. A muszka ugyan tüzéséggel még döngeti őket, de gyalogsága nem dolgozza magát előre. A 7. hadsereg balszárnyát alkotó Schönburg herceg csoportjától pedig az a meglepő hír érkezett, hogy előttük visszahúzódik az orosz és a délben megindított előnyomulással szemben sem fejt ki ellenállást. A 10. lovashadosztályra egyelőre nincsen szükség s visszatérhet éjjeli szállásaira „pihenni“.

Lóraszállás és indulunk. Egyik huszár azzal pakolja vissza a konzerváját, hogy:

— Herstellt lett a hősi halálnak!

Őszintén sajnálom, hogy akkoriban még nem ismertem őket személyenkint s így nem jegyeztem meg magamnak az ilyen jó mondások szerzőit.

Húzódunk vissza a rossz erdei úton. Találkozunk a tüzerekkel, akik végkép elakadtak. A huszárok persze csúfolják őket: — Ti csak a menázsihoz érkeztek meg pontosan, de a muszkát ránk bízátok!

Odébb elhaladunk a tízes huszárok mellett, akik

éppen pihenőt tartanak és a beérkezett konyhákról hordják szét az ételt. Sóvárogva néztük a párolgó gulyást.

Mi csak Jablonownál találkoztunk a mi konyhóinkkal. Úgyyszólván negyvennyolc óra óta, az első rendes étkezés.

Éjjel 11 órakor érünk régi szállásunkra. A század a gyümölcsösben, tisztak a házban, melyet a szakácsaink előre kitakarítottak. Eső a változás kedvéért újra szakad. Lenyergelni megint nem szabad.

Ma 50 kilométert tettünk meg lovon és hatot gyalog. Holtfáradtan dülök le a kiterített szalmára.

Június 7.

Hajnalban riadó.

Igyekszem a szakaszomhoz. Förtelmes a sár, de az eső elállt. Vizsgálom a lovak hátát, lábát. Tíz lónak hevedernyomása van, háromnak feltört a háta, ötről hiányzik a vasalás, ezek közül egyik töksánta. A szakaszkovács azonnal munkához lát, a hevedernyomásos lovak hasaalját hideg vízzel mosogatjuk, a feltört és sánta lovak, mint menetképtelenek, visszamaradnak, huszáraikkal együtt. Ütközet nélkül ötszázalékos létszámsökkenés.

Ha rendes szállásunk lett volna és ha nem kellett volna a lovakat — akkor, mikor légvonalban is 22 kilométerre voltunk az arcvonaltól — állandóan nyereg alatt tartani, akkor csak egy sánta ló lett volna a kiesés.

Öt órakor indulás.

Ismét erős trapp a kolomeai országúton, de ez alkalommal nem térünk el Jablonownál az erdei útra. Az eső utáni nap, teljes júniusi melegével áraszt el minket. A huszárok nedves ruhái csak úgy gőzölögnek. Míg reggel sárban indultunk, 10 óra felé már olyan porfelhőbe voltunk burkolva, hogy alig lehetett látni s ember és ló egyaránt szürke réteggel volt borítva. Motorral vontatott 30 és feles mozsarak mellett haladunk el, melyek szintén Kolomea felé igyekeznek.

Werbiaznál a Pruthmenti rétségen pihenőt tart az ezred. Állítólag már nincs szükség ránk.

Pflanzer-Baltin hadseregének balszárnyán, a Schönburg- és Rhemen-csoportok eredményesen folytatják előző nap megindított előnyomulásukat. A zág-rábiak a miskolci hadosztálytól támogatva, visszavetették a muszkát és a Pruthon való átkelés folyamatban van. Hadosztályunk a III. gráci hadtestnek lesz most alárendelve, mely szintén támad. Az egész vonalról csatazaj hallatszik. A III. hadtest Kolomeától kétoldalt állítólag betört a muszka állásokba s Sniatyn felé is támadnak a mieink. Ágyú és gyalogsági fegyver vegyesen szól.

Szirmay ezredparancsnok hívat.

Brückler azt tanácsolja, hogy kössek kardot, mert raportszaga van a dolognak.

Így is volt. Bánhiday is velem jött. Az ezredparancsnokság felelősségre vont, mert feljelentés érkezett ellenem, hogy Monastyrskoban elősegítettem a fosztogatást és megvertem a békés csuesokat. Bánhiday erősen védelmemre kelt, így megúsztam egy orral, de a kárt meg kellett téríteni. Júniusi gázsím, melyet néhány napja kaptam meg, úgyszólván még egészben megvolt, ebből rendeztem a nem tudom milyen parancsnokság által igazolt és értékelt kárt. Bennem forrt a keserűség, de Bánhiday is bosszankodott. Valami külön berendezése lehet a hadseregparancsnokságnak a csues-védelemre, amely, úgylátszik, kitűnően szuperál, mindenesetre sokkal jobban, mint a csapatról való gondoskodás. „Manöverscliden“ és háború közt mégis van egy kis különbség, de a kettő itt egyenlő elbírálás alá esett.

Féltizenkettőkor lóraszállás és indulás.

Nyugatnak megyünk egy mezei úton és a 8 kilométerre fekvő Wk. Kluczuw községben, mint a parancs mondja: „beszállásolunk“. A falu pár szétszórt viskóból áll. Századunk részére néhány szilvafát utalnak ki, melyekhez lovainkat megkötjük. Szép idő van, hát így is jó. Lenyergelni persze nem szabad, de azért suttyomban leemeljük a nyergeket, mert holnap is van

nap és semmi kedvünk sincs arra, hogy a hadvezetőség jóvoltából egy hét múlva valamennyien gyalog masírozzunk.

Mi most a III. hadtest balszárnya mögött vagyunk tartalék. Az arcvonalon szakadatlanul szól a puská és gépfegyver. A zágrábiak már a Pruth északi partján támadnak.

Estére megjönnek a konyhák.

A harci zaj egész éjjel tart.

A PRUTHTÓL A DNIESTERIG.

Június 8.

Alig hogy pirkad, már zaboltatunk és osztják a reggeli kávé. Még éjjel elrendelték a készenlétet, mintha a legjobb készenlét nem a pihenés lenne. Most minden pillanatban várhatjuk az indulási parancsot. Az arcvonalon változatlanul szól a puská és gépfegyver vegyesen. A tüzérség is dolgozik, de minden hangot felülmúl a nehéz mozsarak bömbölése.

Öt órakor a gyülekezőhelyre vezetjük lovainkat, röviddel rá indulunk keletnek Pilipyre, majd úgy 16 kilométeres menetelés után egy új parancs visszairányít minket Kolomeára — de trapban!

Ahogy ismét az országútra érünk, rengeteg sebesülttel találkozunk. Főként egri bakák. Újságolják, hogy visszavetették a muszkát az egész vonalon, de sok a veszteségünk. Mi is sejtjük, hogy az ütközet eldőlhetett, mert a harci zaj szünőfélben van. Inkább csak a tüzérek dolgoznak.

Áthaladva a Pruth hídján, beérünk a förtelmesen piszkos zsidó város főutcájára. Elkopott, kihagyasedt, gödrökkel teli kövezet. A lovak majd a lábukat törik. Tüzér- és trénozlopok állják utunkat, csak akadozva, úgyszólván egyenkint nyomakodunk át rajtuk s jutunk előbbre.

A főtéren megállás. Nincs egy talpalatnyi hely sem. Kiáltozás, mozgás mindenhol. A III. hadtest előnyomul. Ki kell aknázni a sikert. Tábori tüzérség igyekszik a gyalogságot nyomon követni. Szekerek

lőszert, hídanyagot visznek előre. Mások a sebesültekkel próbálkoznak hátrafelé. Zakatoló motorral áll előttünk egy megrekedt autó. A vezető mellett ülő tábornok hiába kiáltozza, hogy: utat! Sürgős a dolga. Lovaink ijedeznek, a huszárok pedig káromkodnak, mint a jégeső. Szerencsére ez a tábornok úr sem ért magyarul. A zsvajgó tömegben csak az élelmes káftárosok tudnak maguknak utat törni. Dohányt, meg édességet árulnak:

— Keufen sach Schikelade!

Számítunk arra, hogy az üldözéssel leszünk megbízva, hisz ez lenne a lovasság logikus feladatköre. Ehelyett 9 órakor parancsot kap az ezred, egy különítmény kiküldésére, míg a többi század Kolomeán visszamarad.

Bánhidy százada kapja a parancsot az indulásra. Mindnyájan örülünk az érdekes feladatnak s utat vágva magunknak, igyekezünk a városból kifelé. Az állomásnál 30 és feles mozsarak vannak felállítva. Áthaladunk a síneken, oldalt elhagyjuk a szétlőtt lovassági laktanyát, ezzel megszünt a kövezet és trapban mehetünk tovább. Az útközép azonban bazalttal van beterítve s így csak kétoldalt haladhatunk. Előttünk meg egy kerékpáros szakasz, szintén az útszélen.. Mi előzünk s ők teljesen az árok peremére szorulnak. Huszár Cs. Kovács lova nem szíveli a „biciklis huszár“, féllábbal kirúg s bepördít összetört keréssel egy jágert az árokba — míg a huszár nyergében visszafordulva kiált neki oda:

— Tán lesántult a remondád?

Két kilométerre a várostól csörgedezik a Kolo-mejski patak. Innenső oldalán van a mi volt lövészárkunk, jól kiépítve, háromszoros drótakadállyal. A túlsó felén alig ötven lépésnyire az oroszok előretolt rohamállásai, amelyeket az éjjel ürítettek ki. A támadás innen kétoldalt zajlott le.

Most már teljes menetbiztosítással haladunk.

Ellenségnek egyelőre semmi nyoma. Az árokban temetetlen, meztelen hulla fekszik. Jó pár hetes lehet, fekete s bűdös. Undok látvány.

Ceniawa községen túl, fáktól fedett helyen megáll a század. Bánhidy előrehívhatja a tiszteket s ismer-teti a helyzetet:

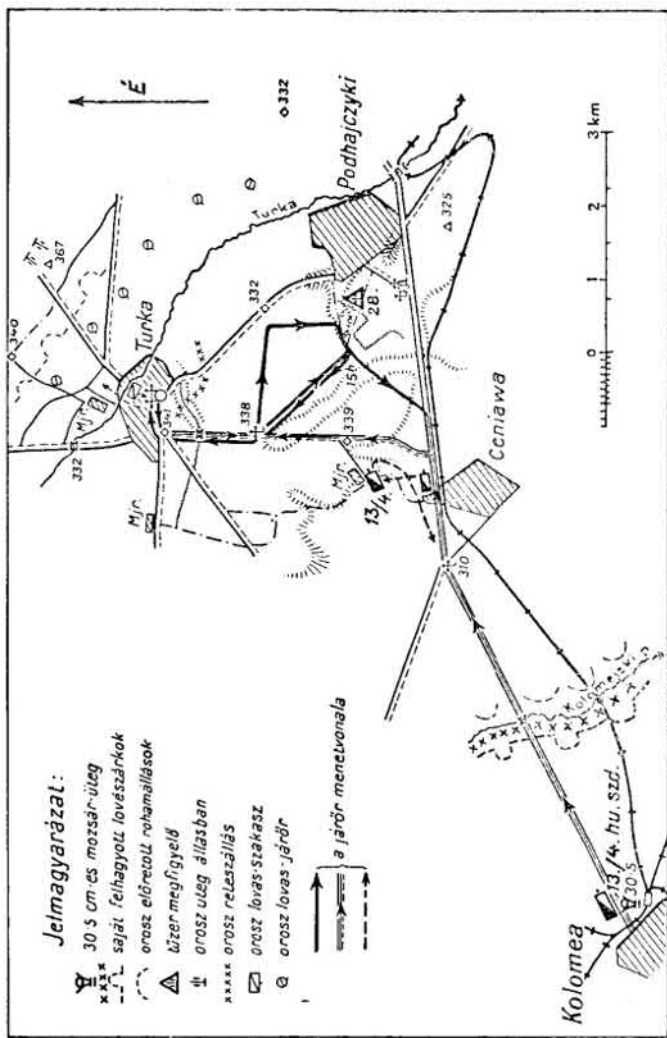
Az ellenség a Dniester felé visszavonulóban, jelek arra mutatnak, hogy közbeneső vonalon ellenállást fog kifejteni. A század feladata az előnyomuló III. hadtest balszárnya előtt, a terepet felderíteni. E célból három járőr megy ki. Luczenbacher tíz huszárral Podhajczykibe, Andrássy és Majtényi ugyancsak tíz-tíz huszárral Turka környékére. A század egyelőre helyben marad, de egy óra múlva, az innen ezer lépésre északra levő majorhoz megy. Ott várja a je-lentéseket. Órákat összeigazítani: nyolc perc múlva 10 óra.

A járőrparancsnokok tisztelegnek, kiválogatják embereiket és indulnak.

Mérhetetlenül bántott, hogy nem mehettem én is felderítő szolgálatra. Kértem is Bánhidyt, ő azonban azt mondta, hogy nincs még haditapasztalatom.

Leverten ülök az árokparton. Békés gyönyörű nyári nap. Podhajczyki felől néhány könnyen sebe-sült gyalogos jön vissza. Meglep: hát nem mi vagyunk a legelső vonalban? Érdeklődöm náluk s megtudom, hogy tőlük is mentek ki különítmények. Remek összhang a parancsnokságok közt. Szóval mi olyan faluba küldtünk felderítő járőrt, amelyben már saját csapataink bent vannak. Röviddel rá két bakától ki-sérve, vagy 30 muszka fogoly jön. Egyik szájharmó-nikázik, néhány énekkel kíséri. Fegyverük jórészt náluk van s kitűnő kedvűnek látszanak. Kezdem érezni, hogy tényleg nincs haditapasztalatom, a hely-zet nekem túl fantasztikusnak tűnt: Kolomea tele tűzérekkel, trénekkal, összevisszasággal, az állomáson beásott mozsarak, aztán egy kiürített rajvonal, még csak egy szál őrszem sem zárja el a városba vezető utat, századunk menetbiztosítással haladó különít-mény, kémleljük az ellenséget, járőröket küldünk ki, amellettt előttünk van a gyalogság és fegyveres orosz foglyok vonulnak Kolomea felé, nevetséges kísérettel.

Luczenbachertől jelentőlovas érkezik: Podhaj-

Az 1915 június 8-i járőr.

czykiben muszkák vannak. Egy gyalogsági századunk kiemelt valami orosz tábori-örsöt. Utána be akart menni a faluba is, de szétugrasztották.

Bánhidy tanulmányozza a térképet, majd hozzám fordul:

— A század most elindul az északra fekvő majorhoz. Te hat huszárral járörbe mész Turka irányában. Úgy egy kilométernyi út után letérsz keletnek és felderíted mi van Podhajczyki és Turka közt. A Turka patakot azonban nem léped át. Ha ellenséget észlelsz, jelentsd! Szemed, füled nyitva legyen és ép bőrrel hozd vissza embereidet!

Bánhidy még kijelölte számomra a huszárokat s én jelentkezve boldogan elügettem.

Hátamban az országút, kétoldalt szántók, részben gabonavetésekkel, jobbról úgy 2000 lépésre egy kis erdőcske, szemben 4 kilométernyire Turka, melynek azonban csak a templomtornyát látom. A sík terepet egyes lankás hullámok szelik át. Egy ilyen cl-földi szemeink elöl a majort is, amely tőlünk balkézre fekszik s ahová a század megy.

A kijelölt távolságra elfordulok járőrömmel keleti irányba.

Hirtelen rekapitulálni igyekszem magamban a szolgálati szabályzatnak, a járőrökre vonatkozó részét s gépiesen mondom embereimnek:

— Széles raj, tizenöt lépés távolság, karabélyt kézbe!

Hogy utóbbit miért rendeltem el, magam sem tudom, de az volt az érzésem, hogy pusztá kézzel mégsem lovagolhatunk az ellenségnek.

Teljesen fedetlen terepen haladunk előre. A szántó mély vizesárkoktól van átszelve, melyeket lovaink széles ívben ugranak át. ötszáz lépés után, igen jó kilátású helyre értem. Megálltam s távcsővel vettem szemügyre a tájat. A térképen innen 3 kilométerre berajzolt Turka patakot nem látom, valami völgyben folyik, de a szemben lévő lankás dombok, már a túlsó partján lehetnek. Azokon egy hosszú sötét sáv húzódik, lehet, hogy út, de valószínűbb, hogy föld-

hányás. Ahogy tovább figyelek, megszólal egy muszka üteg s éktelen süvítéssel hasítja négy srapel fejünk felett a levegőt. Azt hittem mindenestül elvisz, mikor közvetlenül mögöttünk robbantak s vágták fel golyóikkal a port. Lovam reszketett, majd össze-rogyott, huszárjaim pedig ösztönszerűen mellém ugrottak:

— Széjjel! — ordítottam rájuk — és előre!

De ebben a pillanatban már újra süvítettek a lövedékek, azonban ekkor jóval hátrább robbantak. Talán mégsem minket lőnek.

— Trapp! Tovább! Még szélesebb rajt!

Az ágyúk most még messzebb lőnek és inkább az országút felé.

A Turka patakon túl vágatva száguldó ellenséges lovasárörök tűnnek fel, mindig párosával. Hirtelen megállnak, majd ismét vágásban mennek tovább. Egy-egy domb vagy sűrű elfödi őket, de meglepetés-szerűen ismét feltűnnek Fürgék és ügyesen mozognak.

Vagy újabb ezer lépést tettünk meg s a terep lejteni kezd a völgy felé. Jobbról a kis erdő mögül előtűnnek Podhajczyki házai. Lovaink szügyig gázolnak a magas rozsvetésben. A Turka patakon innen az ellenségnek semmi nyoma.

Váratlanul egész közlről tüzet kapunk!

Először egy, aztán egész sor lövés ...

Még gondolkodni sem volt időm, lovam megbokrosodott, felágaskodott s egy hatalmas oldalugrással kitörve vitt a kis erdőske felé, utána a már eszeveszett iramban elszáguldó huszárjaimnak. Ügy szöknek át a lovak a lábukat körülfonó rozson, mint egy megriasztott szarvascsorda.

A golyók füttyülnek. Élesen sivítva futnak el a fülem mellett, önkéntelenül is sárgám nyakára dülök, mely még fokozza futását.

Lukácsi szakaszvezetőt látom felbukni. Ló és lovas ott hömpölyög a magas vetésben, mely úgyszólván elnyeli őket. Szeretnék segítségére lenni, de nem bírok lovammal. Az visz neki az erdőnek, mely már előttem is van, szélén egy hatalmas árok, a túlsó par-

ton töltés. Szárat ereszték s belevágom sarkantyúmat lovamba, az felszökik, de visszacsúsztva hanyattvágódik, belenyomva engem teljes súlyával egy hináros valamibe. Brrr! ... Szemem szám tele maszattal, nincs levegőm, érzem megfulladok, de szerencsére valaki húzni kezd, kitörli a számat s egy undok hányógörccsel megúszom a bajt. Lovam előttem áll, fülig sáros, akárcsak én, egész testében reszket és duzzadt véres orrcimpáiból nagyokat fúj. Csak egy huszár van mellettem, a többi szétszéledt.

Féltem, hogy az erdőben is muszkák vannak s lovainkat száron fogva igyekeztünk a bozóton át a nyugati szegélyt elérni. Közben néhány srapel is robban az erdő felett. Nem tudom ki küldi őket, az orosz vagy a mieink. Végre mégis kiérünk. Ott talállok az erdőszélen négy huszárt, egyik tőlem, a többi meg a századtól való. A muszkák srapeljeikkel Bánhidyékat is meglepték és szétugrasztották. Így keveredett ez a három ember ide. Közben visszatalál Lukácsi gazdátlan lova is hozzánk — nyerge lefordulva, hasa alatt lóg. Egy idő múlva befut még három huszárom, majd Lukácsi is megjön. Hála Istennek nem lőtték meg, csak felbukott s a csákóját vesztette el. örül a lovának és restelli a dolgot. Így szerencsésen mind megvagyunk, sőt megszaporodva.

Ismét robbannak srapelnek az erdő felett.

A muszkától érkeznek.

Így nyugodt vagyok, hogy nincs bent ellenség és két őrszemet kiállítva felbontatok egy-egy konzervát. Hogy túl vagyunk mindenen, csak éhséget érzek. Pompásan ízlik a k. u. k. fasírozott.

Miután a századot szétugrasztották, nem várhatok onnan utasításokat a továbbiakra. Magam feje szerint pedig inkább kint maradok. írok egy helyzetrajzzal felszerelt részletes jelentést, melyet két huszártól azzal küldök vissza, hogy adják át akár a századnak, akár az ezrednek vagy valamely magasabb parancsnokságnak Kolomeán, de igyekezzenek. Időpont délután 1 óra.

Egy tüzérségi megfigyelő és néhány altiszt érke-

zik az erdőszegegyre. A laibachi 28. gyaloghadosztályhoz tartoznak. Berajzolom térképükbe az ellenséges vonalat, aminek a tűzérőhadnagy ugyancsak megőrül. Biztat, menjek át Turkába, hol a helyzet teljesen tisztázatlan, ő vállalja a felelősséget. Jól van, de előbb megzaboltatok. Addig a tűzerek kiállanak figyelőnek, nehogy megleljenek. Csak itatni nem tudók, ami baj ebben a pokoli hőségben.

Délután 3 óra van, mikor hat huszárommal indulok.

Nyugatnak térek ki, nehogy a muszkák meglásanak, majd pedig délfelől közelítjük meg a községet. Már messziről látjuk, hogy a falu előtt muszka reteszállítás húzódik, mégpedig sűrű alacsony drótakadályokkal.

— Széles raj! — adom ki a parancsot — ha az állás megvan szállva, úgy hamarosan tüzet kell kapunk. Ebben az esetben ki, hogy tud, balra elügetés!

Ötszáz lépésre érve sem puskáznak még ránk — hátha csapdát állítanak?

Folyton figyelve, vágóban húzódnak balra, párhuzamosan a drótakadályokkal. De az állásokban semmi életjel, ezek mégis csak üresek lesznek. Óvatosan közelítjük meg a község nyugati kijáratát. Az első házaknál lórulszállt lovasokat pillantok meg. Visszarántom lovamat s távcsöveget a szememhez kapom. Panyókán viselt kék bekecsük van — a mieink!

Galopp oda!

Sárgahajtókás dragonyosjárőr egy őrmester vezetésével. Megfigyelőállásban vannak s a gráci hadtest hadosztály lovasságához tartoznak. Mondják, hogy a falu túlsó felében, mely már a Turka patak felé lejt, muszkák vannak, ők a templomig eljutottak, de tüzet kaptak s egy emberük ott is maradt. Már jelentették is hátra, hogy a község meg van szállva.

Mondom a dolgot huszáraimnak, de azoknak igen nagy kedvük van a további portyázásra. Azt a délelőtti csorbát mindenáron szeretnék kiköszörölni.

Hát ami azt illeti, szívemből szólnak. Magam is úgy érzem, hogy helyesebb, ha saját szemünkkel győzdünk meg a helyzetről. Minden eshetőségre kioktatom embereimet.

— Ellenségtől megszállt községben, nem az útesten, hanem kétoldalt, szorosan a házak mentén kell haladni. Ha ránklönek, félkézzel vaktában visszapuskáztok. Az is jobb a semminél.

— Gyerünk!

Magam lövésre kész pisztollyal vágatok legelől. Akadály nélkül érvük el a templomot, mely az egész községet uralja. Rögtön három gyalogos őrszemet állítok ki, míg a többivel betöröm a templomajtót, lovakat mind be, én pedig fel a toronyba.

Pompás kilátás!

A falu keleti végén vagy egy szakasz orosz lovas áll, egyesek lórulzállva igyekeznek a faluba. Le akarok kiáltani a huszárimnak, de ebben a pillanatban, az egyik őrszem már lő is és rögtön utána a másik. Az oroszok eltűnnek egy ház mögött s rövidesen rá erős vágatában látom őket visszamenni. A falu tehát ezek szerint alighanem üres.

Az aránylag nem messze húzódó frissen hányt ellenséges sáncokon fehérhatyás parasztok dolgoznak s ha egy-egy gránátunk közbük vágódik, szétszaladnak, de a muszkák hamarosan visszaterelik őket. Ez a genfi konvenció — a praxisban!

Úgy mint délelőtt, most is sűrűn látni fel-felbukkanó orosz lovaspárokat. Csak pillanatokra állanak meg s helyben-pördülve iramodnak odébb. Élénk, éber s kitűnő lovasok benyomását keltik, minden terepvédelmet kihasználva, intelligensen és újszerűen fogják fel a járőrszolgálatot. Hiányzik belőlük minden nehézkesség.

Közben bealkonyodik s két orosz üteg, egy nyolcmeg egy négyágyús, erősen kezd dolgozni. A szürkületben tisztán látni a kilövések fénysugarát. Iránytűvel, térképpel, fényhatásból és hanggyorsaságból kombinálva, úgyszólván pontosan megállapíthatom az állásukat, főként a nyolcágyús üteget. Tőlem északra

úgy 2 és fél kilométerre van a környéket domináló 367-es számú magaslat, emögött kell az ütegnek állnia. A hang 7 másodperc alatt ér hozzám. Minden összevág. Eleget tudok! Gyerünk a jelentéssel.

A muzska nehéz gránátokkal lövi a falu nyugati kijáratát, mely tekintve, hogy délről a reteszállás drótakadályai húzódnak, egyedüli kivezető utunk. Tehát sarkantyút a lovaknak és neki!

Egyes gránátok közelünkben robbannak pokoli detonációval emeletnyi magasságba lövellve a földtölcséreket. Percekig fekete füst és porba van borítva minden, a robbanásokat követő légnyomás pedig, mintha mázsás súllyal nehezedne rá az ember mellére. Alig lehet levegőhöz jutni. Pokoli egy helyzet. Mennek is lovaink, nem kell őket most biztatni.

A falu kijáratánál éjjeli támadásra induló gyalogság gyülekezik s keres fák meg házak mögött védelmet a pusztító tűz elől. Pár száz lépés után aztán mi is fellélegzünk — a gránátok tűzköre mögöttünk van. Lovaink egyszerre olvanok, mintha minden erő kiszaladt volna belőlük. Püfölni kell őket, hogv valahogyan trapban menjenek. Szegények jó fáradtak, de a jelentés sürgős. Így is sötét éjszaka lett, mire a tüzérségi megfigyelőmhöz értem.

Leadom a jelentést, amit ő rögtön továbbit telefonon az ütegnek.

Az első „Lage“-t még megvárom. Ügy gondolom jó helyre ment. Aztán szívélyesen elbúcsúzunk. Az osztrák sógor nem győz dicsérni. Bead majd kitüntetésre. Meg az embereimet is!

— Heil und Sieg! — s ezzel elindulunk Kolomea felé a századot megkeresni.

Ceniawaban csak a tízes huszárok géppuskás-osztagát találjuk. Útbaigazítanak, hogy a Kolomejski pataknál lévő néhány háznál, innen úgy 3 kilométernyire voltak a mieink délután. Az előbb is erre ment egy járőr, mely Bánhidyt kereste.

Noszogatjuk a lovakat s így tényleg elérjük a jelzett lovasokat. Luczenbacher az, huszáraival. Kozák süvegeket meg pikákat hoznak zsákmányul. Podhaj-

czyki környékén keveredtek egy kis verekedésbe és néhány muszkát „eltranszporáltak a másvilágra“, ők veszteség nélkül úsztak meg a dolgot. Persze a huszárok nem győznek egymásnak mesélni:

— Nahát a mi zászlós urunk az megint közibünk való ember — magyarázzák az enyémeik.

Lucza hahotázva bök oldalba:

— Kedvező kritikára találtál.

Éjfél tájt ráakadunk a századra a Kolomejski mellett.

Bánhidy vár.

Jelentkezünk.

Megdicsér, örül, hogy minden jól ment, már nagyon aggódott miattam. Meleg vacsorát készítettett, bort bontatott, hihetetlen közvetlen és kedves volt. A rideg katonának, akinek eddig ismertem: semmi nyoma.

Elbeszélte, hogy a századba átnyergeléskor lőttek belé. Azok a srapsnek, melyek fejem felett süvítettek el, nekik szóltak. Még az országúton is utánuk eresztettek néhányat. Veszteség csak egy ló. Andrassy és Majtényi járőreinél pedig egy sebesülés.

Ma 21 órát voltam, szolgálatban, négy nap alatt 190 kilométert tettem meg nyeregben, jó egypárat gyalog s összevissza nem aludtam nyolc órát.

A budapesti orvosi szentencia jutott eszembe:

— Zászlós úr a csapatszolgálatra nem igen lesz már alkalmas!

De jó, hogy tévedni emberi dolog s ügylatszük, az orvosok is csak emberek!

Június 9.

Tüzérségünk az éjjel eredményesen működött.

Hajnalban a 7. hadsereg újra előnyomult, több helyen betört az ellenséges állásokba, mire az oroszok a nyilván csak utóvédharcokra szánt vonalat kiürítve, hátrább vonultak a Dniester felé.

Hadosztályunk az éjszakát Kolomeától keletre, Borszczow-ban töltötte, mint tartalék, a III. hadtest

jobbszárnya mögött. Pflanzcr-Baltin, Chocimirz és Horodenka közt készül az ellenségre döntő csapást mérni s evégből hadseregének zömét koncentrikusan abba az irányba nyomultatja előre.

A 10. lovashadosztálynak e hadművelet keretén belül, Targowicara kell vonulni, ott állásfoglalni, majd Jasielow-Polny irányába előretörni.

A 4. század továbbra is különítmény-szolgálatban marad. Elő- és oldalvédeket kiküldve, már reggel elindulunk az országúton Horodenka felé, hogy a III. hadtest előtt biztosítsuk az utat.

Podhajczykkin akadálytalanul jutunk át.

Gwozdziec-Miasto községnél azonban, hosszabb ideig állunk, várjuk a járőrök jelentését. Tőlünk ászakra egy gyalogsági különítmény nyomul előre.

Ellenségnek semmi nyoma, jelentések szerint mindenütt visszavonult.

Folytatjuk utunkat. A községen túli dombra a 310-es magaslatra érve, megpillantunk — tőlünk úgy három kilométerre — egy, a rohyniai úton elügető szotnyát. Távcsővel figyeljük őket. Kettesével mennek. Hirtelen tüzet kapnak. Honnan, kitől? — nem látni. Egy pillanat alatt leugrik a jobboldali lovas-sor — a többi vágtságban, porfelhőben eltűnik.

Puskaropogás, a porból kibontakozik a lórulszálltak fürgén előrefutó és tüzelő rajvonala. Egy terepemelkedés most elfedi őket — a tűz gyérül. Bánhidy sietve irányítja oda egyik szakaszunkat, de ezek nem tettek meg háromszáz lépést sem, már jelzi egy sebesen siető porfelhő, hogy muszkáink valahol a községen túl vágtnak el keletre.

Szenzációs látvány volt!

Az egész nem tartott egy negyedórát. Ezek értenek ahhoz, hogy a lovasság hogyan alkalmazza a tűzharcot. Drill, lendület, ügyesség és lovasszellem, az volt ezekben. Tanulhattunk tőlük. Ez más volt, mint a kecskeméti gyakorlat.

Délben Soroki községnél, egy dombon lévő majorban, készenléti állás, lovak istállóban és pajtákban állnak, a huszárok a major körzetét szállják meg.

Innen körben belátni az egész vidéket. Járórök jelentik, hogy tőlünk 3 kilométerre, az Okno-patak vonalát tartják a muszkák megszállva. Hadosztályunk — most velünk egy vonalban — Targowicán van rajvonalban.. Sorokin át gyalogság vonul, hogy a községtől északra támadásra fejlődjön.

A 7. hadsereg egy új, ellenséges védővonallal áll szemben. Meg kell hagyni a muszkáknak, hogy mesterei a visszavonulásnak. Az eredeti arcvonat mögött 9 kilométerre az első állás, további 18 kilométer után a második. Ezenkívül voltak közbeneső támaszpontok is, mint pl. Túr kánál. Míg hadseregük zöme folytatta zavartalan visszavonulását a Dniester felé, addig tüzéséggel megerősített utóvédek mindenütt ellenállást fejtettek ki. Lovassági fátjoluk nem engedett betekintést terveikbe, úgyhogy hadvezetőségünk sohasem volt tisztában, hogy utóvédekkel, vagy az ellenség zömével áll-e szemben. A muszkák ügyes taktikájukkal arra kényszerítik csapatainkat, hogy menetoszlopból minduntalan rendszeres támadásra fejlődjenek, tüzéségünk állást foglaljon és a harcot felvegye. Ezzel csapatainkat mesterségesen kifárasztva, nemcsak előnyomulásunkat késleltetik, hanem a döntő ütközet előtt kimerítik erőinket. Csak lovasságunknak — kellő tüzéséggel ellátva — az azonnali üldözésre való felhasználása akadályozhatná meg a muszka mesterkedéseket. Pflanzler-Baltin — Marschall német lovasainak Linsingenhez történt távozása után is — még négy lovashadosztállyal rendelkezik. Az ellenség fő visszavonulási vonalával párhuzamosan, azaz a kolo-meá—horodenkai országúttól délre, vagy még inkább északra kellett volna egyesített lovasságunkat bevetni.

Ezzel szemben mit látunk? Két lovashadosztályunk Sniatyntól keletre lövészárokból van, majd gyalogosan nyomul előre, ezzel — csendes frontszakasról lévén szó — mondjuk három népfölkelő zászlóalj feladatát végzi el. A 8. lovashadosztály mint tartalék a Czibulka-csoportnál van beosztva. Végül a mienk néhány különítményt küld ki, melyek a csapatlovasság feladatkörébe vágó megbízatást teljesíte-

nek, míg a hadosztály zöme tartalék és fürdik a Pruthban.

Pedig minden offenzíva sikere azon múlik, hogy mennyire sikerül az áttörés kimélyítése vagy az ellenségnek oldalt-való túlszárnyalása. Pflanzer-Baltin is utóbbira gondolt, midőn a Schönburg-csoportnak azt a parancsot adta, hogy tekintet nélkül a menetveszteségekre, nyomuljon Ottynian át az ellenség háta. Ezt a feladatot utóbbi, kellő lovassággal bizonyára meg is tudta volna oldani. Lehet azonban, hogy az orosz visszavonulás meglepetésszerűsége nem engedett időt a lovasságnak a balszárnyon való összpontosításra. Ezzel előtérbe kerül az áttörésnek a lovasság segítségével Kolomeánál való kimélyítése. De a hadseregparancsnokság csodálatosképpen ezt a feladatot is a gyaloghadosztályokra bízta.

A támadásban kimerült gyalogságnak azonban idő kell, míg az előnyomulást folytathatja. Idő kell a tüzérségnek is, hogy tűzállásait leépítve a gyakran hiányos közlekedési útvonalakon újra felvonulhasson. Idő kellhet hidak megjavítására, torlaszok és akadályok eltávolítására, idő az utánpótlásokhoz, idő kell mindenhez, kivéve ahhoz, hogy készenlétben lévő lovasságot vessünk be az üldözésre. A harcászat e téren évszázadok óta változatlan. Csak a technika fejlődött, azaz míg Napoleon lovasainak a pusztá kard megtette, a mi korunkban a géppuska és a tüzérség természetes tartozékává vált a huszárnak.

Moltke és Schlieffen egyaránt kritika tárgyává teszi a porosz lovasságnak az 1866. évi háborúban való alkalmazását, mely azáltal, hogy mindig mint tartalék a gyalogság mögött vonult, Königgratznél nem volt kéznél és a csata utáni üldözés teljesen a gyalogság vállaira nehezedett.

Meglepő, hogy Pflanzer-Baltin lovassági tábornok Kolomeánál hasonló hibába esett.

De térjünk vissza az eseményekhez. A dombtetőn lévő Soroki majorban vagyunk és ámulattal nézzük az országúton és attól kétoldalt, számos menetoszlopban elvonuló csapatainkat. A III. hadtest megy

előre. Az utakat elfoglalják a tüzérek és a trének. A gyalogság fáradtan, lovasezredekkel vegyesen, a szántókon halad. Innen a dombról nézve felemelően impozáns benyomást keltő kép s ennyi katonaság látára mi is bevonjuk embereinket. Lenyergeltetünk és a délután azzal telik, hogy a szegény lovak hátát és lábait, hideg vízzel mosogatják. Széna és zab is van bőven a majorban. Mondják is a huszárok: jó, hogy erre csak bakája volt a muszkának.

Késő délután megrekedtek az elvonuló csapatok. Sokáig álltak. Rossz bírek érkeztek Linsingen felől, akinek balszárnyán válságos helyzetet teremtett egy muszka támadás, úgy hogy a Gerok-hadtestet Stanislau alól nyugatnak kellett eltolni. Pflanner-Baltin ezért kényszerülve volt arcvonalát balfelé kiterjeszteni és csapatainak előnyomuló irányát, az eddigi észak-keleti helyett északnak fordítani. Ezzel összefüggésben a Jasienów-Polny irányában támadó 10. lovashadosztályunkat visszarendelik és Wierzbowcen át. Oknoba irányítják, ahol ez ismét lórulszállva rajvonalat alkot. Látjuk őket elvonulni. Századunk továbbra is Sorokiban marad.

A 7. hadsereg megakad az új OTOSZ védővonal előtt.

Éjjel készenlétben vagyunk, lovak ismét nyeregre. Az arcvonal aránylag csendes. Úgy van, hogy csapataink reggel támadnak.

Június 10.

Hajnalban indulás Horodenka felé.

Az Okno patakon túllévő orosz vonal üres.

Czerniatyn előtt, egy zabföldön biztosított megállás. A muszkának semmi nyoma. Csapataink fél éjszaka mentek, hogy a támadásra kijelölt szakaszokra érjenek. Hajnalban a muszka még lőtt, de mire a nap felkelt, állásaik üresek voltak. Nem kétséges, hogy a Dniester mögé szándékoznak visszavonulni. Mi most újra tapogatózunk, újra időt engedünk az ellenségnek, hogy átkelését zavartalanul fejezhesse be.

A Dniester meredek, magas partoktól övezett, elég sebes, 200 méternél szélesebb folyó, mely csak helyenkint alkalmas a hídverésre és átkelésre. Letschitzki büszke lehetett, hogy hadait ilyen akadállyal a hátában, mint a Dniester, úgyszólván veszteség nélkül, még egy trénszekeret sem hagyva el, simán tudta visszavezetni.

A III. hadtestünk felderítő járőrei, Czernelica előtt, erősen kiépített ellenséges hídfőállásra bukkanak, melynek megtámadása előkészületeket és időt igényel. A muszka különben az egész vonalon még ideát van a folyón, azonban állása máshol állítólag nincsen s csak utóvédek fátyola zár el attól, hogy bepillanthassunk manővereibe. Az előttünk 3 kilométerre lévő Horodenkában egy Kaiser-Schützen dandár van, mely Kaiser altábornagy hadosztályához tartozik. Utóbbinak feladata Zaleszczykinél az átkelés kierőszakolása. Ecélből alárendelik neki a 10. lovas-hadosztályt is, melynek zöme ennek értelmében Raskóvról — ahova előrement volt — elvonul keletnek. A jászkún ezred, mely egyelőre Michalczenél visszamaradt, csak délután lovagol el Horodenkától északra Strzylcze felé s a Kaiser-Schützen-eknél nem kis ijedelmet kelt a rajvonaluk előtt megjelenő lovascsapat. Viszont a mieink — kik úgy tudják, hogy Horodenka még orosz kézen van — őket gondolják muszkáknak. Elsőrendű hírszolgálat, azt meg kell hagyni! Vájjon miért nem lehet a csapatokat a szomszédok helyzetéről vagy az azoknak adott parancsokról tájékoztatni?

Századunk délután megkapja a bevonulási parancsot s a hadosztály zöméhez csatlakozva először Jasienów-Polnyra menetelünk, hol készenléti állásban maradunk, majd estére ismét különválva tovább megyünk Serafincebe, hol beszállásolunk. Lovastüzéreink is itt vannak.

A Dniester innen már csak 6 kilométerre van. A hadosztálytól különítmények és járőrök mentek ki. Érthetetlen ez az óvatosság, ahelyett, hogy a gyátlóság lendülettel birtokába venné a partmelléket.

Ejjel szigorú készenlét.

ISMÉT JÁRÓRBEN. — ZALESZCZYKI. —
OLDALUNKBAN AZ ELLENSÉG.

Június 11.

Még éjjél előtt volt riadó.

Sponer alezredes parancsnoksága alatt három ütegünknek a Babintól nyugatra lévő 314-es magaslatra kell tűzállásba vonulnia. Századunk lovasfedezet. Az éjszaka elég sötét. Legnagyobb csendben, óvatosan haladunk, egyideig az országúton, majd egy valamin, ami a térképen útnak van jelezve, északnyugatnak. Az ágyúk akkorákat zökkennek, hogy majd szétmennek. Hét kilométernyi botorkálás után 2 órakor érjük el a kijelölt helyet.

Ahogy szürkülni kezd, a tüzérség állást foglal, századunk pedig négy járórt küld ki a Dniesterpartra, hogy felderítse, vajjon a muszkák átlépték-e már mindenütt a folyót?

Az egyik járórt én vezetem. Parancsom az, hogy 8 százarral a térképen berajzolt útvonalon Babinon s Prelipczen át menjek Lukaba. Megállapítandó, hol van az ellenség, továbbá a zaleszczykii vasúti híd állapota.

Két óra 40 perckor indulok.

Kelet felől dereng, de látni még alig lehet. Keskeny ösvényen, libasorban haladunk, lovainkat száron vezetve, mert az út lejtős, gödrös s jobbról egy szakadék húzódik, mely a lépteink nyomában leguruló kövek után ítélve mély lehet. Kísérteties körvonalú bozótok fedik a terepet, váratlanul tűnnek elő a párából s a szellőtől megmozgatva, rejtőző emberek alakját véljük mögöttük látni. A kantárszarak a bal-karon lógnak, míg a karabélyok kézben vannak, lövésre készen. Lassan világosodik s immár távolabbra lehet látni. Előttünk nem mesze ködtenger jelzi a Dniester közelségét. Jobbfelől már kivenni a szakadék másik oldalát, mely tőlünk úgy háromszáz lépésre, bozótoktól fődve, látszólag lankásan emelkedik. A bokrok közt — ezt inkább érzem, mint látom — szürke foltok mozognak.

— Muszkák — suttogja a mellettem álló huszár.

Pillanatok alatt kell határoznom! Azok még nem vehettek észre. De ha megfordulunk s vissza igyekszünk, feltétlenül meglátnak s lelődöznek mint a nyulakat. Hamarabb tűnhetünk el az előttünk húzódo ködtengerben, amely nincs távolabb kétszáz lépésnél.

— Tehát csendben tovább, de ha neszünket veszik, azonnal lóra s le a völgybe!

Szívszorongva figyelem a túlsó partot, vájjon el tudunk-e észrevétlenül csúszni? Mind határozottabban veszem ki odaát az emberek körvonalát, közben a tűzerekre, meg a századra gondolok, melyeket feltétlenül értesíteni kell. Talán ha leértem a folyóhoz, kitérhetek balra s egy kerülővel eljuttathatom a jelentést. Azalatt én a folyó felől megközelítem a szakadék túloldalán bujkáló muszkákat s tűzharcra kényszeríthetem őket. Soknak látszanak s az általános csendben a nagy lövöldözés legbiztosabb figyelmeztető jel lesz a mieinknek.

A gondolatok villámszerű gyorsasággal követik egymást — de már késő! Odaát fölemelkedik néhány szürke alak ...

— Állj! Mert lövünk! Ki vagy? — süvít át egy stentori hang.

Felujjongok:

— Magyarok vagyunk! Jászkián huszárok! — kiáltok úgyszólván egyszerre embereimmel.

S mintha a biztos halál helyett mennyei hangok szállnának felénk, úgy szívom magamba a további kérdéseket.

— Itt Békési különítmény! Ti hova mentek?

Majd válaszom után visszakiáltják:

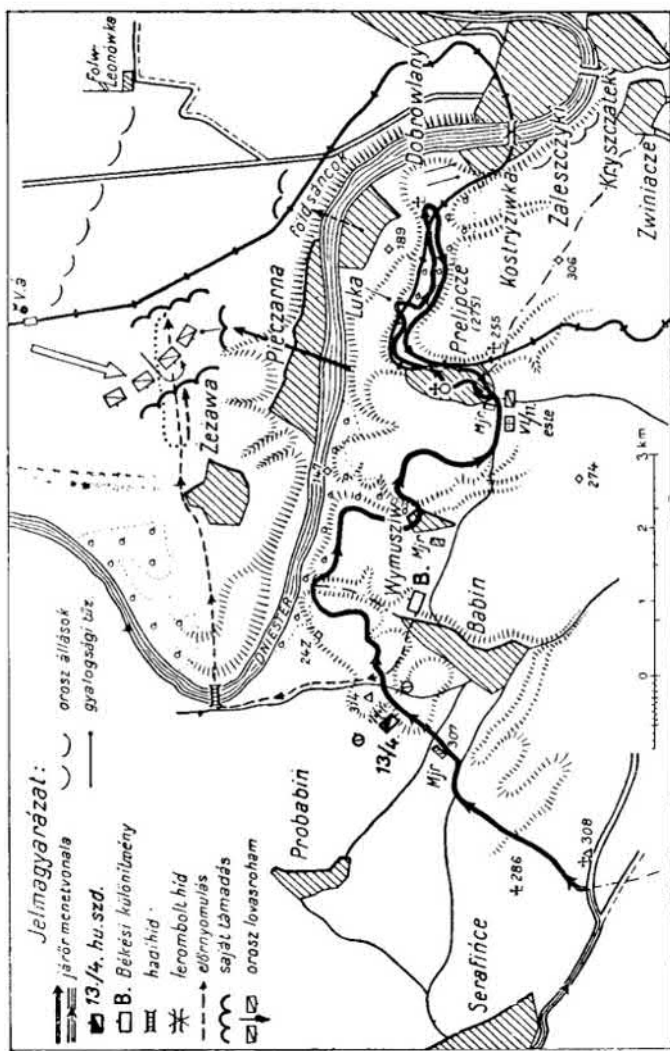
— Erre már átkelt a muszka a vízen, de Prelipczen túl még nem, oda menjete!

— Köszönjük! — És a megkönnyebbülés érzésével, most már lovon igyekezünk tovább a Dniester felé. De a folyót nem láthatjuk meg, mert erdőtől övezett partja átláthatatlan ködrétegbe van burkolva s a vízhez vezető út meredeksége nem teszi tanácsossá a továbbhaladást. Inkább átvezetjük lovainkat valaho-

gyan a jobbkéz felől húzódó s itt már sekélyebb szakadékon. Előbb azonban jelentést küldök a századnak, melybe Békési embereinek helyzetét is belezajzolom.

Tegnap délután óta a Kaiser-féle 30. gyaloghadosztálynak vagyunk alárendelve, azaz a Kaiser-Schützen dandárral és a Békési különítménnyel közös parancsnokság alatt állunk. Az előbbi tegnap Horodenkánál kis híján rápuskázott az ezredünkre, az utóbbival pedig most majdnem mi keveredtünk harcba. Vájjon Kaiser altábornagy nem tudja, hogy merre vannak a csapatai? Végre Békési is tőle kapta a parancsot, hogy Babinon alul szállja meg a terepet és mi is tőle kaptuk az utasítást annak felderítésére, hogy Babinon alul van-e a muszka? Békési dandáréban nemcsak magyar anyanyelvű csapatok voltak s ha az általunk muszkáknak vélt emberek „Állj“ helyett azt kiáltják át, hogy „Stoj“, akkor cifra kis helyzet állt volna elő. S ha közülünk csak egy ember is vissza tud menekülni hírvivőnek, úgy egy negyedórán belül ott robbannak tüzeink srappelljei Békési különítménye felett. Mi is, ők is, szerencséről beszélhetünk, de azért jobb, ha a felsőbb intézkedések enélkül kalkulálnak.

Átérünk a szakadékon, előttünk egy fensík, melyet a felkelő nap sugarai világítanak meg. Balról az erdő folytatódik, elfödve szemeink előtt a Dniestert, meg annak túlsó partját is. Széles rajban, vágóban megyünk előre, ékalakban lovagolva, — mint ahogy a vadludak repülnek — hogy oldaltűz esetén is rosszabb célpontot nyújtsunk. Vagy egy kilométer után újabb szakadék állja utunkat. Délnek kerülünk, Wymuszimon át. Házakat s a környéket átkutatjuk, sem ellenségnek, sem saját járőrnek sehol semmi nyoma. Teljes békesség, remek nyári reggel, pacsirták szállnak trillázva a magasba, egyszerre mintha nem is lenne háború. Két oldallovast küldök balra s miután nem észlelnek semmit, egyenesen Prelipczenek tartunk, ahol számítok már muszkára akadni. Ügetve közelítjük meg a falut 500 lépésre. Távcsovel

Az 1915 június 11-i járór.

figyelem, semmi mozgás. Két huszárt erre vágóban előre küldök, ha nem kapnak tüzet, úgy az első házaknál, lórulszállva, lövésre kész karabéllyal várjanak minket be. Megeresztett szárákkal, lova nyakára dülve, száguld a két huszár előre. Akadálytalanul érik el a falut. Mi azonnal vágóban utánuk. A község mintha kihalt volna. Csak néhány elárvult csirke kapargál a porban. A parasztok vermekben vannak elbújva. Kipiszkáljuk őket, hadd segítsenek. Rémülten másznak elő, majd látva, hogy nem vagyunk kozákok, áradoznak a boldogságtól. Csókolják a térdei-met s kaláccsal kínálnak, amely azonban magán viseli a veremben eltöltött idők összes szenvedését és illatát. A faluban nincs ellenség, de a parasztok magyarázzák, hogy Lukában van „duzsú moszkáli“.

Nagyszerű panorama terül el előttem. Prelipczettől kezdve északnak lejt a terep s a falu végétől egy kilométerre folyik a Dniester, melynek innenső partját egy kelet felé hosszan elnyúló lapály alkotja. Ezen épült Luka község. A folyó túlsó partja majdnem falszerű meredekséggel emelkedik a magasba és 40-50 méterrel uralhatja a lukai völgyet. Innen messze belátni a túlsó part fensíkját. A folyó felőli szélén hatalmas, gyepvel benőtt földsáncok húzódnak, még a múlt századból származó erődítések, mikor a Dniester—San-vonalat több helyen hídfökké építettük volt ki. Hátrább a vasútvonal és az ugyancsak északnak menő országút keltette fel figyelmemet. Utóbbin elég élénknek látszott a forgalom, de az utat szegélyező fáktól nem vehettem ki, hogy csak szekerek, vagy tüzéség is halad-e rajta. Orosz csapatokat vagy rajvonalat sehol sem látni. Csak lent, a magas part aljában, a vízparton — ahol nyilvánvalóan valami út vezethet — láttam egyes embereket, akiket katonáknak néztem.

Majd Lukában többet tudok meg, gondoltam s a keletnek húzódo vasúti töltés védelme alatt akartam a községet megközelíteni. De alig, hogy elhagytam Prelipcze utolsó házait, már füttyültek is a golyók.

Csak azt nem tudtam megállapítani, hogy honnan lőnek.

Sarkantyúba kaptam lovam, huszáraim utánam s fedeztük magunkat a töltés mögött, majd lórulszállva két emberemmel átbújtam egy átereszen, hogy gyalogszerrel próbáljak Lukába eljutni. Amint kibújtunk a töltés alól, puskaropogástól kísért golyózapor fogadott. A túlsó partról lőttek, de az volt az érzésem, hogy a faluból is. Lehasaltunk figyelni, majd óvatosan kúsztunk előbbre. Zizegve érkeztek a golyók — ez a távolról jövő golyók hangja.

Luka szélén egy templom mellett lovakat pillantok meg, majd előbukkannak gazdáik is. Piros nadrág, piros sapka és panyókán lógó kék ulánka. Ezek a mi ulánusaink! Na akkor nincs baj, magam is lemegyek a faluba. De még fel sem kelek, mikor a három lovas lórapattan és mint a fürgeteg száguld el délnek, egy úgy háromszáz lépésre lévő erdőcske felé. Nyomukban egy sor lövés dördül el. Szóval mégis van a faluban muszka!

Gyorsan vissza a lovainkhoz, még Kostryziwkaba kell elmenni, megállapítani, hogy mi van a vasúti híddal?

A vasúti töltés és egy attól délre húzódó erdős domboldaltól fedve, igyekezünk tovább — két huszárt kissé előre küldök, mint éllovas.

Akadálytalanul jutottunk az erdő keleti szegélyére. Kostryziwkát a muszkák tűz alatt tartották, ott tehát már nem lehettek, a vasúti híd pedig fel volt robbantva. Míg szemrevételeztem a környéket, felküldtem három lovasat tájékozódás végett a jobbfelől lévő magaslatra. Ezek aztán jelentették, hogy délről lórulszállt huszárságot láttak felfejlődni, úgy látszik Zaleszczyki irányában támadnak.

Feladatombefejeztem, most gyerünk vissza Prelicebe. A fák közt sűrűn füttyültek a golyók, tőlünk délre, egy ütegünk kezd dolgozni és néhány nyilván neki szánt muszka srapnel barátságtalanul közel robban hozzánk. Fokozatosan emelkedik a harci zaj, érezzük, itt valami készülődőben van.

Prelipczet baj nélkül értük el. Itt is zizegnek a golyók, meg az orosz tüzerek is fölkeresik a falut, de a lakosság jár-keel, mintha semmi sem lenne. Egy kisleány nagy csapat libát terel, — talán a Dniesterre megy velük — asszonyok batyuba kötött takarmányt visznek a hátukon, teheneket hajtanak, mások meg csoportokban állva, gesztikulálva nézik és tárgyalják a túlsó parton lejátszódó eseményeket, ahol egv ütközet van kifejlődőben. Lovaimat bekötöm a pópa udvarába s elküldöm utolsó ielentőlovasomat, egyben utasításokat kérve a továbbiakra.

Tüzérségünk Gránátokkal lövi a Zsleszczykitől nvugatra lévő erődítések sáncait. Egyik gránát a másik után csapódik be, hatalmas sárga földtölcsért lövetve a magasba. Vannak nercek, mikor a füsttől és portól semmit sem lehet kivenni, majd hogy a tűz nem hogy alább, pánikszerűen özönlenek elő a muszkák a sáncok mögül és támadnak meg szétszórtan az egész környéken, innen jó 3 kilométerről nézve, egy megbolygatott hangyaboly benyomását keltve. De a gránátok közé most srapnelek is vegyültek s nyomukban mindig széjjelebb szaladnak a muszkák, mindig nagyobb területet lepvé el.

Békésen ülve a parókia lépcsőjén, nézem távcsővel az ütközetet.

Ritka érdekes látvány!

A szakállas pópa mellettem guggol. Nem győz ujjongani s rossz németségével folyton beszél. Szükségét érezheti, hogy meggyőzzön „schwarzgelb“ lojalításáról, de én nem nagyon hiszek neki s mikor már unom, bezavarom, menjen inkább imádkozni. A huszárok is azt tartották, hogy csak csirkefogó lehet s igazságszolgáltatást véltek teljesíteni, amikor megcsapták egy csomó kacsáját, amelyeket a gazdaaszonyával mindjárt meg is süttettek. Lovaink pedig, amelyek lenyergelve élvezték a helyzetet, nyakig álltak a pópa lucernájában meg zabjában.

Odaát az ütközet változatlan hevevésséggel folyt. Békési néhány zászlóalja hajnalban Babintól nyugatra átkelt a folyón s rajvonaluk most a túlsó par-

tón előnyomulva oldalba kapja a Zaleszczykinél lévő oroszokat. Gépfegyvereik végigsöpörnek a srapnelektől szétugrasztott ellenségén. Hiába próbálkoznak azok rajvonal alakításával, tűzük szórványos, rendetlen, csoportostul látni őket hátra szaladni s mire a mieink eléri a vasúti vonalat és elhangzik az első hurrá, a muszkák már a tűzérsegi tüztől lelkileg összeroppanva, veszettül menekülnek.

Ezalatt Lukánál, ahol a folyó a legszélesebb s éppen ezért aránylag sekély, gyalogságunk átgázol a vízen s megmássza Piaczarnánál a túlsó partot. Éppen jókor érnek a fensíkra, mert az oroszok, hogy csapataink kezéből a győzelmet kiragadják, egy a föld alól előteremtett kozákezredet dobnak harcba és az szédületes iramban, halálmegvetéssel veti magát rajvonalunkra. A kis lovak — sok a szürke köztük — úgy elnyúlnak, mintha úsznának s fürgetegszerűen lepik el a kozákok pillanat alatt az egész terepet. A mieink géppuskái veszettül kattognak, ló és lovas halomra bukik, de már ott terem a másik raj s a megmaradtak élet-halál harcot folytatnak megingott gyalogosainkkal.

Ekkor ér fel Piaczarna felől a segítség. Az orosz lovasok két tűz közé kerülnek. Rávetik magukat az új ellenségre is, balszárnyunk ugyan megfutamodott, támadásunk megakadt, de a bátor lovasok nem kerülhetik el végzetüket, mindig többen és többen buknak fel, gazdátlan lovak vágatnak keresztül-kasul, rémes látvány s a lovasember egy pillanatra elfelejti, hogy ellenséggel áll szemben, visszafojtott lélekzettel nézi, hogyan pusztul el ez a gyönyörű ezred az utolsó emberig ...

Az orosz gyalogság ezalatt megkönnyebbülten rendeződik. Leonówka-major és Dzwiniacz vasútállomás közt beássák magukat. A mieink pedig megbabonázva tapadnak a vasútvonalhoz s nem nyomulnak előrébb. Az ellenség ágyúkat visz állásba s tűzérsege, mely eddig csak szórványosan dolgozott, most erősen srapnelezi rajvonalunkat.

Lassan esteledik, a további támadás másnapra

marad. Ha sikerül csapatainknak erre kimélyíteni az áttörést, úgy Letschitzki tábornok kénytelen hadait innen nyugatra és keletre is visszavonni a Dniesteren s kérdés, hogy a folyó mögött is meg tud-e állapodni. A zaleszczykii ütközet legválságosabb pillanatában azonban ezer orosz lovas adta életét s ezzel nemcsak június 11-e dőlt el, hanem úgy érzem, eldőlt a következő napok sorsa is.

Már sötét volt, amikor visszajött egyik jelentőlovasom azzal, hogy a század és a tüzérek Prelincze felső végén, egy majorban vannak s oda vonuljak be. Nyersei tettem s teljesíttem a parancsot.

Ejjel készenlétben kellett lenni. Pokrócot terítettünk egy szalmakazal tövébe, arra felöltözve keveredtünk le. Valami ólomszerűséget érzek tagjaimban, de azt hiszem, ha narancsot kanna, hogy induljak járőrbe, azonnal friss lennék. Mintha az alvás nem is volna annyira fontos. Mindent meg lehet szokni, úgv-látszik, a háborút is. Minden olyan természetesnek tűnik. Hol van az első srapnel okozta ijedtség? Hol az első járőr lámpaláza? Mindez alig néhány napja történt s mégis úgy tűnik, mintha végtelen messzeségben lenne. Már nem vagyok újonc, már tekintélyem van a század előtt, már nyitott szemmel nézem az eseményeket s nemcsak az köt le, ami körülöttem történik, hanem igyekszem magamnak képet alkotni az általános hadműveletekről is.

Június 12.

Hajnalban lovastüzéreink két ütege Prelioczetől keletre állásba ment. Szakaszomat, mint tüzérségi fedezetet osztották be hozzájuk. Hadosztályunk Zaleszczyki előtt volt összpontosítva és a délelőtt folyamán ezredeink lórulszállva átkeltek Lukanál a Dniesteren. A kiürített Zaleszczykit birtokba vették, majd a rajvonalat megerősítve, kiigazítva, felkészültek a további támadáshoz. Erre azonban a nap folyamán nem került sor. Úgy mondták, megerősítésre várunk. Az orosznál hasonló lehetett a helyzet. Láthatóan kevés volt a tüzérségünk. A mi ágyúink a fontosabb

pontokra belőtték magukat és időnkint felkeresték az orosz rajvonalat is.

Tőlünk keletre a helyzet meglehetősen bizonytalan. A Pflanzler-Baltin hadsereg jobbszárnya Besszarábia felé tört előre s azzal — a légvonalban majdnem 40 kilométert kifevő szakaszon — csak lovassjárőrök tartják fenn az összeköttetést. Amellett a muszka arra felé még a Dniester innenső partján van. Elvitathatatlan hadseregpáncsnokságunk nagyvonalúsága, de a kockázat, amit ezzel magára vállalt, jelentős. Ha az orosz lovasságot dob be az ürbe, minket könnyűszerrel kaphat oldalba és hátba s tekintve, hogy a vízen innen úgyszólván csak tüzéségünk, a lovasezredek vezetéklovai, meg trének vannak, az egész hadseregre kiható válságos helyzetet idézhet elő.

Nyilván erre való tekintettel vagyok tüzéségi fedezetül kirendelve — ami kissé humoros.

Éjjel persze készültség. Ellenőrzöm a lovas őrszemeket. A Dniesteren túl ropog a puska. Ágyúink is több ízben felveszik a tüzet. Csak másnap értesülünk, hogy a mieink három ellenséges támadást vertek vissza.

Június 13.

Reggel felváltanak.

Századom még a régi helyén, Prelipczen van. Dél előtt Andrassy Imrével elkéredzkedtünk, hogy lemehessünk a Dniesterre fürödni. A legrövidebb utat választjuk s ez elég meredek parton vezet le. Azonban alig hogy megmártottuk magunkat — a muszkáknak a fensíkon valami lövöldöző kedvük támadt — és a távolról érkező golyók sűrűn csapódtak körülöttünk a vízbe. Csak úgy lenge magyarban, ruháinkat felkapva igyekeztünk a meredek partot megmászni s mikor fent kiizzadva és kifulladásra megérkeztünk, boldogan, hogy ép bőrrel úsztuk meg az egészet, nevetve kellett megállapítani, hogy a felfrissülés nem volt valami sikerültnek mondható. A századnál persze még hetekig húztak minket ezzel.

Késő délután riadó.

Egy Zaleszczykinél elesett kozák tisztnél találtak egy parancsot, mely szerint az orosz lovasságnak fel kell használnia a Pflanzer-Baltin hadsereg jobb szárnyának elszakadását és teljes erővel betörni a hézagba. Ugyanakkor jelentések futottak be hozzánk arról is, hogy tőlünk keletre kozákokat észleltek.

Óriási izgalom! Ellenség az oldalunkban!

Egyelőre csak a mi századunk van kéznél, majd csatlakozik három a tízesektől s végül egy gépfegyverosztag is.

Végre este nyolckor indulhatunk. Egy század a tízesektől, mint elő- és oldalvéd vágtazik körülöttünk. Erős trapban tartunk délkeletnek. Hamar sötétedik, az ég borult, nem látni semmit. Lépésbe megyünk át, többször megállva, várunk jelentéseket. Lövöldözést mindenfelé hallani. Teljes a bizonytalanság. Mondhatom, kellemetlen érzés. Éjfél tájt nagy majorba érünk. Czinkeu.

Még egy század megy ki biztosító szolgálatra.

Mi a lovak mellett készenlétben töltjük az éjszakát.

Június 14.

Délig semmi pozitív jelentés nem fut be. Pflanzer-Baltin visszavonta a Besszarábiában előretett jobbszárnyát és az országhatár megszállását rendeli el. Balamutowkától Zaleszczykiig pedig a Dniester biztosítását a 10. és 8. lovashadosztályra kívánja bízni. Ezért utóbbi, a hadsereg balszárnyáról erőltetett menetben Zastawnara irányítják, míg a mi hadosztályunk, mely Zaleszczykin túl rajvonásban van, gyalogsággal váltandó le. Mindez persze időt vesz igénybe. Addig mi magunkra vagyunk utalva.

Szerencsére az ellenséges lovasság nem tört előre, majd jelentés érkezik, hogy Okna felé az összeköttetés is helyreállt.

Így délután megereszthetjük a hevedereket, estére enni is kaptunk és a lovakat is megzabolhattuk.

Éjszaka persze készenlét.

Az eső szital.

Június 15.

Alig éjfél után riadó, hevedereket meghúzni, összeállni, azonnal indulunk. Közben hajnal, majd reggel is lett, állunk lovaink mellett s várunk. Zabolás, itatás, reggeli elmarad.

Végre délben lóraszállás, ütközetmenet északnak, Repuzynetzre, ahová késő délután érünk. A tizes huszárokat gyalog előre rendelik. Mi a repuzynetzi majorban maradunk, mint tartalék, hol gróf Batthyány honvédhuszárszázadát váltjuk fel. A másik három századunk is beérkezett Zaleszczykiról s a Dniester mentét szállták meg. Eső újra megered — tartósnak ígérkezik. A lovakat besötétedéskor üres csűrökbe bekötjük, a konyhák is megérkeznek, zabolatalunk és boldogan gondolunk a lepihenésre. Tizenegy óra tájt azonban a Dniester felől óriási lövöldözés hallatszik. Röviddel rá minket riadókézsülségbe helyeznek, majd sietve rendelnek ki, az innen északra két kilométerre lévő 3. századunk megerősítésére. Az út erdőn visz keresztül, golyók sűrűn jönnek.

A Zech-század emberei egy füzes szélén homokgödörökben fekszenek és tüzelnek a sötétségbe.

Mi megsűrítjük rajvonalunkat s így hat-nyolc lépésre esik egy-egy ember a másiktól.

Június 16.

Hajnal felé elcsöndesül a lövöldözés. Rajvonalunk előtt 800 lépés szélességben homokpart húzódik, aztán jön a folyó, amelynek szélére most ismét kiküldjük az őrszemeket. Ezalatt lázasan dolgozunk, hogy a homokgödöröket kimélyítsük és árokkal kössük össze. Ahogy világosodik, az őrszemeket bevonjuk. Ettől fogva nem szabad mozogni. A folyó túlsó partja, mely tőlünk úgy 2000 lépésre lehet, majdnem falfszerű meredekséggel emelkedik a magasba és felső pereme mintegy 50 méterre van a víz tükre felett. Ott van a muszkák vonala. Néha megjelenik néhány fej s rá rögtön füttyülve jönnek a golyók s csapódnak körülöttünk a homokba. Nagyszerűen lőnek s úgy-

szólván belátnak a hasunkba. Szemben velünk, a Dniester túlsó partján egy nagy kerekas gőzös van kikötve. A muszkák ezen gépfegyveres előőrsöket tartanak, amelyek időnkint végigsepernek rajtunk s kaszálják a minket némileg elrejtő fűz vesszőket, meg sást. Két leégett hadihíd is vezet át a vízen. Állítólag az egyiket még könnyűszerrel meg lehetne javítani. A parttetőről a hajóhoz egy keskeny szakadékba vezető ösvény visz. Látjuk rajta a muszkákat közlekedni. Feketesüveges, térdigérő feketekabátos hatalmas alakok. Nyilván cserkeszek. Amint megpillantjuk őket, a mesterlövőkkel tűz alá vesszük őket. Nekem távcsöves karabélyom van s élvezettel vadászok rájuk — ez aztán a nemes vad. Persze a muszka géppuskák, meg a parttetőn lévő őrszemeik rögtön válaszolnak.

A két századunknak kiosztott partmellék 3 kilométernél hosszabb, így csak a legveszélyeztetettebb szakaszon tarthatunk rajvonalat, míg kétoldalt csak néhány táboriőrsöt állítottunk ki.

Este fokozott éberségre intenek minket.

Kémjelentések szerint az oroszok erősítést kaptak és a jelekből általános támadásra lehet következtetni. Czernowitz körül különben már dél óta dúl a harc. Nálunk azonban az éjszaka nyugodtan telik.

Éjfél tájt óvatosan előre lopódzom, hogy tábori Őrseinket ellenőrizsem. A holdfénytől megvilágított fehér homokon hosszan nyúlik el az árnyék. A süppedékes fővény elnyeli a lépések nesztét, de odaírtól feltétlenül észre kell, hogy vegyék a fák sötétjéből előlépő alakomat. Mégis csend. Nem lönek, önkéntelenül borzongok, mert ez a nyugalom nem természetes, a muszka valami cselre, valami rajtaütésre készülhet.

Az Őrsön lévő huszárok mozdulatlanul lapulnak a homokgödrökben. Melléjük húzódom, mialatt sutogva adják le jelentéseiket. A magas túlsó part árnyéka majdnem hozzánk ér el s eltakarja szemeink elől mindazt, ami odaát és a vízen történik. A leégett híd irányából mintha csendes kalapácsolást hallanánk, de a Dniester csobogása elnyeli a hangot.

Inkább csak következtetni lehet, hogy a hiányos pallóburkolatot javítgatják.

Megint vissza a megvilágított homokstrandon át. A gondolat, hogy hátulról kaphatok golyót, még kellemetlenebb.

A telefonnál Zech főhadnagy van, aki a jelentést továbbítja a védőszakaszparancsnoksághoz. Utána megyek fődőzékemet felkeresni. Már állni sem tudok a fáradtságtól. Lekuporgok egy fa tövéhez s a törzshöz támasztva hátamat, úgy érzem, a kényelem netovábbjára tettem szert. A csend tovább tart, talán mégsem lesz semmi, hisz már mindjárt pirkad.

Görcsösen figyelve az előteret, küzdök az elalvás ellen.

Június 17.

Hajnali 3 óra.

A 4. század azonnal gyülekezzen a jobbszárnyon! Gyalogmenet Repuzynetzbe, ahol készenlétben maradunk. Aludni nem szabad.

A tegnap este beérkezett ezredkiegészítés — 50 lovas és 7 ember, ló nélkül — a délelőtt folyamán fel lesz osztva az egyes századokra. Görgey Józsi az 5. század parancsnokságát veszi át, Almássy Imre hozánk kerül a szabadságra menő Andrássy Imre helyett. Tófalvy főhadnagyot a lövésosztályhoz vezénylik. Rónay Gyula hadiönkéntest pedig a 3. századhoz. Utóbbi már békében megpróbálkozott a katonáskodással, a dragonyosoknál Grácban, de akkor valamiért kiszuperálták. A háború kérlelhetetlensége azonban most jászkúnt csinált belőle, ami rossz tréfa volt, mert „Zsül“ szelíd békebarát lény.

A menetszázad egy csomó szürke nadrágot és zubonyt is hozott magával s az ezred felének jutott belőle.

Tíz órakor beszüntetik a készenlétet, a legénység leheveredhetik, csak nekem kell szakaszommal fegyveres kíséretként kivonulni egy Zwiniaceban elfogott kém kivégzéséhez.

Vay Miki csípte el a jómadarat, amint lámpajelekkel küldött üzenetet a Dniesteren át s a vallatásnál Nicolai Müller be is vallotta, hogy orosz zsoldban áll. Vay Miki rettenetesen büszke és élénken magyarázza mindenkinek az esetet. Egész fel van villanyozva, vagy mondjuk úgy: még jobban, mint máskor és a belőle kiáradó örök derű mágikus erővel húzza ki végtagjaimból a fáradtságot.

A hóhéri teendőket Lemich szanitécőrmester végzi kiváló szakértelemmel, mintha demonstrálni akarná a szanitéc mesterség és a kivégzés közti közeli rokonságot.

Délután Repuzynetzre érkezik Hadaszczok alvezredes Kaiser-Schützen dandárja, mellyel már Horodenkánál találkoztunk. Van köztük egy szakállas nagyhasú kapitány, ki szédületes adatokat mond ütközeteik számáról. Ezredeik Tirolból rekrutálódnak, ők alkotják az osztrák Landwehr gyöngyét. Speciálisan a hegyi háborúra állították fel és képezték ki őket. Meglep, hogy ennek ellenére most nem Déltirolban, hanem a Dniester mentén vannak, de kiderül, hogy legénységüknek majd fele olasz anyanyelvű és ezért Itália ellen, valószínű, nem lennének eléggé megbízhatók. Ezt, úgylátszik, békében nem sejtették, mert különben feltételezhető, hogy nem éppen őket szemelik ki a déli Alpok megvédésére. A háború persze sok ilyen — mondjuk naivságról — rántotta le a leplet és ennek eredménye, hogy a hegyek közt született, hegyi háborúra kiképzett s felszerelt ezredek Bukovinában vannak, míg az alföldi magyarok, kik életükben sem láttak nagyobb hegyet a trágyadombjuknál, most 2000 méteres magasságokban, sziklák között turistáskodhattak.

A tiroliak estére felváltják a vízparton lévő századainkat.

Alig, hogy beérnek a huszárok, nyeregbe ülünk s indulunk délnek Kadobestie felé. A tizesek is velünk vonulnak. Az éjszaka kellemesen langyos, az ég tiszta, lovaink andalítóan egyforma lépésben haladnak, a huszárok pedig előregörnyedve bóbiskolnak. Sohase

hittem volna, hogy egy lovagló ezred így tudjon aludni. Most értem csak meg, hogy a huszárok indulás előtt miért szorították meg annyira állukon a rohamszíjat. Előrelátó óvatosság, nehogy a csákó alvás közben lebukjék a fejükről. Hiába, az ember csak fokozatosan tanulja meg, hogy a katonán a legkisebb felszerelési tárgynak is megvan a jelentőségei

DNIESTERBIZTOSÍTÁS. — VÁLSÁGOS NAPOK.
INSPICIRUNG.

Június 18.

Hajnali 2 órakor 18 kilométeres menet után Zastawnara érünk, hol egyórái álldogálás és káromkodás után beszállásolunk. Dandárunk hadseregartalék. Végre talán alhatunk egyet. Ennek reményében vetkőzöm le, tizennygy nap után először.

Tíz órakor felvernek. Riadó! Reggeli nélkül azonnal indulunk.

Brodok körül állítólag muszka lovasság jött át a Dniesteren.

Útközetmenet az országúton Sary Folwarkra, amelytől északra a dandár biztosítva megáll. Az innen keletre fekvő Balamutowka felől is riasztó hírek jönnek. A muszka áttörte ott a 6. lovashadosztályt s annak tüzérségi állásáig nyomult előre. Az ellentámadás folyamatban van. Orosz srapnelek elég közel robbannak. Rossz jel, úgylátszik, már előrébb hozták az ágyúikat is.

Délben tovább indulás Okna felé.

A terepet az ellenség belátja s így a várható srapnelekre való tekintettel nem mehetünk már zárt sorokban, hanem Pohorloutz után párosával, egymást kétszáz lépést követve igyekezünk Oknát elérni.

Majdnem estig tart, míg a dandár újra együtt van. Századonkint széles rajban haladva, hamarabb értünk volna célt.

A falutól észak-keleti irányban gyalogság van rajvonalban. A III. hadtesttől sebtiben ideszállított hat

zászlóalj. De észak és északnyugat felé csak néhány lovassági járőr cirkál.

Míg Görgey Károly néhány altiszttel a szállásokat jelöli ki, a közben megérkezett konyháknál szétosztják az egéssz napi étkezést, egy-egy csajka bableves alakjában.

Nyolc óraker a századok szétosztanak, a lovakat elhelyezik, majd az 1. század kivételével, mely Repuzynetzben maradt, gyalogosan tűzharchoz gyülekezünk. A 3. század Brodokba indul, a 4. század a Zazulincevel szemben lévő Dniester-szakaszt kapja beosztásul, az 5. pedig ettől nyugatra kerül tűzvonalba.

A tízes huszárok tartalékban maradnak.

Már teljesen sötét van, mikor megindulunk. Okna északi kijáratától nem messze egy mezei út tér el nyugatnak. Ettől kétoldalt alkot századunk ritka rajvonalat és megkezdjük az előnyomulást. A legnagyobb csendet és óvatosságot rendelték el. Bármikor ráakadhatunk az ellenségre.

Lövésre kész karabélyokkal gázolunk át a magas gabonavetésen. Többször megállunk figyelni, de egy-két fűtyölő golyón kívül semmi nesz.

Tizenegy óra tájt akadálytalanul érzük el a Dniestert. Inkább érezzük, mint látjuk, hogy a part meredeken vezet le s valahol a mélységben van a folyó. A megszállandó partszakasz nagy hossza hatvan lépésenkint két-két ember elhelyezését teszi csak lehetővé. Így nem vagyunk képesek sem jobbra, sem balra az összeköttetést felvenni. Az emberek elosztása hosszadalmas, de baj nélkül megy végbe. Én a jobbszárnyon vagyok. A beásás úgyszólván lehetetlen. Bajonettel kell feszegetni a kavicsos, kökemény talajt. Hihetetlen, hogy ennek ellenére, magas rozsvetés borít mindent. A nem éppen zajtalan munkára a túlsó parton felfigyelhetek, mert géppuskával seprenek rajtunk végig. Kellemetlen pillanatok.

Június 19.

Világosodik.

Abba kell hagyni a munkát.

Van egy kis fejtédem és 20—30 cm. mélységű, teknőszerű lövészgödrom. Ebbe, amennyire lehet, behúzódok, de sehogyse férek el, lábaim kívül maradnak. Korgó gyomorral várom a fejleményeket. Szemben a másik parttszegély velem egyenlő magasságban van. A folyót nem látni. Odaát falu van, Zazulince, amely tőlem jobbra lehúzódik a vízpartig. Amennyire tájékozódhatom, ez az egyedüli hely, ahonnan odaátról észrevétlenül és kényelmesen is le lehet jutni a Dniesterig. A távolság köztünk és a muszkák valószínű elhelyezései között 1000 lépés lehet. Ebből következtetve itt a folyó is széles és úgy mint Lukanál — sekély és lassú folyású, úgy hogy lovon s esetleg gyalogszerrel is átgázolható. Távcsővel figyelem a falut. Látok parasztokat mozogni s időnkint lejárnak a folyóra vízért. Ellenségnek semmi nyoma, de ahogy jobban felkőnyökölök, már porzik körülöttem a föld a bevágódó golyóktól. Kitűnően lőnek, azt meg kell hagyni. Szerencsére fejtédem, úgylátszik, nem ereszti át a golyókat.

Brodok körül reggel óta ropog a puska. A hátunkban, Onuth irányában is van harci zaj. Rossz érzés. Tőlem jobbra, úgy háromszáz lépésnyire van még egy táboriőrsünk. Egyszerre arra leszek figyelmes, hogy ez gyorstűzbe kezd. Egyelőre semmit sem látok, majd megpillantok néhány kozákot, amint Zuzulince keleti szélén felvágatnak a parton. Ezek a folyón kelhettek át s valahonnan a hátunk mögül jöttek. Fele se tréfa! Szeretném Bánhidyt értesíteni, de mozdulni sem lehet, a gépfegyver ismét borotválja körülöttünk a rozst, majd néhány srappel is érkezik. Úgylátszik, még lesznek meglepetések.

Az ellenséges tüzéség sűrűn lövi srappellekkel a mögöttünk elterülő fensíkot.

A tízesek két lórulszállt százada, rajvonalban megy ott Brodok felé előre.

A nap folytonos nyugtalanság és bizonytalanság közt telik.

Pokoli a hőség. Amellett sem a kabátot, sem pedig a felszerelést nem vethetjük le, hiszen minden pillanatban el lehetünk készülve a harcra, vagy arra, hogy hátrább kell húzódnunk. Különösen gyötrő a szomjúság, de a bádogkulacsokban majdnem felforr a víz, amely teljesen élvezhetetlen.

Mire este lesz, egész kábultak vagyunk s alig tudunk lábra állni.

Kilenc óra után, amikor már teljesen besötétedt, a kettős őrszemek közül egy-egy ember hátra megy a konyháig, amely közben ötszáz lépésre a tűzvonalhoz kijött és elhossa magának meg szomszédjának az egésznapie ételme és a másnapie víze.

Az éjszaka gyilkosan hideg. Erős kontraszt a nappali hőséggel szemben. Az emberek fele állva figyel, a többi szorgalmasan ássa, bővíti a lövészgödröket. Párszor megszólal odaát a géppuska, gyorsan lelapulunk, majd, mihelyt lehet, folytatjuk a munkát.

Június 20.

Hátunkban, valahol Oknán túl, hajnalban erős harci zaj. Tüzérség is dolgozik.

Egész nap forrón tűz a nap. A velem lévő huszár az éjszaka szerzett néhány ágat, melyet ferdén a fejvédembe betűzdelt, majd rozssal behintett. Ez most a napernyőm, melynek árnyékában megpróbálok aludni.

Délután srápnelek bolygatnak meg s napnyugtájt mögöttünk, Samuszyn felől ismét harci zaj halatszik.

Este tízes huszárök erősítenek meg minket, mire a hatvan lépésre lévő kettős-örseinket négy-négy emberre szaporíthatjuk és az összeköttetést is felvehetjük a Brodokban lévő 3. századunkkal.

A konyhával kijön Almássy Imre, aki eddig Oknán volt mint vezetékő-parancsnok s helyette én megyek be.

Mialatt legényem készíti a vacsorát és segít a vetkőzésnél, szóval tart s meséli, hogy a „Stábnál“ nagy az izgalom, mert a muszka általános offenzívára készül. Különösen Brodoknál szorulna a kapca, hol tegnap betörték a kozákok. A tízeseket úgy küldték laufsrittben odia, de a faluba már csak úgy egyenkint lopkodhatták be magukat, mert a muszka szigorúan lőtt. Mitkeu, meg Onuthnál sem arany az élet, ott, úgy látszik, még a szakácsokra is rájár a rúd, mert egy gránát szétvágta a lövészosztály egyik konyháját. Ki is van adva parancsba, hogy a tréneknél állandó menetkésznilétnek kell lenni.

Menyhárt Paliból még ömlene a pletyka, engem azonban csak a lefekvés érdekel.

Végre aludni — ez az egyetlen vágyam.

Június 21.

Sajnos, még sötét éjszaka volt, mikor felverték.

Riadó! Azonnal nyergelni s mindent összekapkodva a szállásokon a további parancsokat bevárni.

Mitkeu és Onuth irányában erősen szól puská és ágyú.

Hajnalban vágatva jönnek vissza a konyhák, melyek kint voltak. Röviddel rá sebesültek is érkeznek. Onuthnál állítólag áttört volna a muszka. Néhány gránát becsap községünkbe! A lovaktól persze elmozdulni sem szabad s így csak lopva lehet egy-egy hírt elcsípni.

Az ezredparancsnokságnál szolgálatot teljesítő törzsőrmestert látom átfutni a térségen.

Utána ugróm:

— Mi újság?

— Balamutowkánál áttört a muszka ... a másik dandárunk felmorzsolódva... tüzéretet felkoncolták ... a csapatok maradékai, Pohorloutzra visszavonulóban.

Ez annyit jelent, hogy be vagyunk kerítve!

A naposkáplár hozza a parancsot, hogy a lovakat a szállások előtt négyesével összecsatolva, minden

indulásra készen álljon. Közben újabb sebesültek érkeznek, fegyver nélkül. Menekülnek. Az utca tele emberekkel. Szekerek, konyhák, vezetéklovak torlódnak. Pánik hangulat. A falu felsővégén nagy ordítózás.

— Helyet! Helyet! Oldaltarts!

Vágtatva érkezik egy üteg s megy előre Mitkeu felé.

Délben gyalogság érkezik, meglehetősen rendetlenségben, látszik sietnek, úgy mondják, autón hozták őket. Brodokból a 3. századunktól már a második jelentés futott be. Minden percben várják a túlerő támadását.

Délután óriási zivatar. Villámlik s szakad az eső. Ellenséges ágyúk változatlanul szólnak. Hat óráját Mitkeu felől erős harci zaj. Az orosz támad. Az általános feszültség tovább tart, habár a balamutowkai betörést — amint hírlik — sikerült megállítani. A jelentés szerint Mitkeunál az ellenség rohama véresen összeomlott volna, de az alkonyaiban újabb rajvonalak nyomulnak előre.

Este tisztí felváltás. Találkozom Zech Oszkárval, aki Brodokba készül s tőle tudom meg, hogy az a hét kozák, akik 19-én a mi századunk jobbszárnyán vágtak át vissza a Dniesteren, az nap hajnalban Brodoknál jöttek át a folyón. Csak egy táboriörs állta útjukat s így veszteség nélkül jutottak át a községen. A lódobogás, lövöldözés, „kozákok“ kiáltás, meglepetést s nem kis ijedtséget keltett a falu két szélén elosztott s az egészről mit sem látó huszárok közt. Szerencsére egy újabb, már vagy negyven lovasból álló csapatot sikerült visszakergetni, még mielőtt áttértek a s^zen. A parasztok azt állították, hogy Okna felé sok kozák van, így érthető, hogy a század, melynek se jobbra, se balra nem volt összekötése, a körülzárástól tartott s foglalkozott a visszavonulás gondolatával. A segítségül érkező tízesek éppen jókor jöttek. A hét kozák különben lelőtt egy őket üldöző huszárt, míg ők mindössze csak egy lovat veszítettek. Merészen végrehajtott vállalkozás volt, amely kis híján frontszakadásra s tekintettel

gyér tartalékainkra, komolyabb bajokra is vezethetett volna.

Ebből az a tanulság, hogy a 3. századot nem lett volna szabad lovai nélkül küldeni Brodokba. Ha azok kéznél vannak, rögtön lóra kaphat egy szakasz s elfoghatja a kozákokat, mások felderíthetik az állítólag ellenségtől már megszállt Okna felőli terepet. Mindez megtörténhetett volna a nélkül, hogy a község védelmének feladására kellett volna gondolni, mert ha tényleg fennáll a bekerítés veszélye, úgy lovon még az utolsó percben is utat törhet magának a század.

Nálunk azonban az a baj, hogy a huszár ugyan még lovon jár, de a vezetői már gyalog gondolkoznak. Ez persze átragad a csapatra is, mely harci feladatokat végül is már csak gyalog tud megoldani. Könnyebb a terephez gyalog alkalmazkodni s kénvelmesebb is gyalog harcolni. Aki nedig ebbe egvszer beleszokott, az soha sem lesz többé jó lovaskatona. Ha azt akarjuk, hogy a huszár igazi rendeltetésének megfeleljen, akkor arra kell nevelni, hogy lovával úgyszólván összenőtt legyen. Ezzel együtt jár a gyors gondolkodás, hirtelen elhatározás, mert lovon nincs tétovázásnak helye, hiszen nagy célpont nem állhat soká egyhelyben. A tűzharcot is lovasszellemben kell felfogni, úgy mint azt Horodenka előtt a kozák-szotnvától láttuk. Ttt is a gyorsaság, a pillanatnyi hatás, a meglepetés és nem a megfontoltan felépített tartós fölény a fontos.

Még tartott a teljes bizonytalanság, mikor este kimentem a konyhával, hogy átvegyem a századnál a szolgálatot. Jelentkeztem s elmondtam az oknai dolgokat majd felkerestem kis gödrömet. Bosszúságomra tele volt vízzel.

Dobatok a földre egy köteg rozsot, ráfekszem s máris alszom.

Június 22.

Sötét van még, mikor a hidegre felébredek. Felnevezek, de bármerre is tekintek, világos az ég a rakétától. A hátunkban Mitkeu és Onuth irányában erősen szól a puska s hihetetlen közelről hangzik. Visszagondolok a tegnapi átételekre s önkéntelenül is az az érzésem támad, hogy körül vagyunk zárva. A huszárok, kiket máskor alig lehet ébren tartani, most mind talpon vannak. Suttogva tárgyalnak:

— Bűdös a helyzet, testvér. Egy a nyakunk, de mire megvirrad, lógás lesz itt!

Úgy látszik, a konyhás emberek még este gondoskodtak egy kis rossz hírről. A szakács a csapat hírszolgálatára. Ha kemény a hús, úgy sietve feltáral egy rablóhistóriát, hogy elterelje a reánézve kellemetlen hangulatot.

Huszáraink most egymást noszogatják, hogy fel kellene engem kelteni. Csak utóbb veszik észre, hogy már ébren vagyok.

Felkelek, mire mind szorosán mellém húzódnak, nem szólnak többé, várják, hogy én kezdjem. Persze biztatom őket, de a bizonytalanság érzése egyformán nehezedik ránk. Én tudom, hogy bajok vannak, ők meg sejtik — mert öreg rókák.

A nap különben meglepően eseménytelenül telik el. A tegnapi zivatartól még a hőmérséklet is kellemebb.

Este Bánhidyt kiiktatta a tiszteket, hogy amennyiben Brodoknál áttörne a muszka, a század jobbszárnya is visszahúzódik és ritka, minél szélesebb táboriőrs-vonalban, arccal északnak igyekszik az Okna felé vezető utat elzárni.

A konyhával egyidejűleg két tízes huszárszázad is érkezik megerősítésünkre. Így összebb húzhatjuk táboriőrseinket s a tízesek jobbszárnyunkhoz csatlakozva, Brodokig szállják meg a Dniesterpartot. Így az éjszaka új lövészgödröket kell ásunk, ami a betonkeménységű talajban lassan megy.

Június 23.

Hajnalban ledültem pihenni, de rövidesen srapsap-
nelek ébresztettek.

Jól célozva, alacsonyan robbantak. Puskával is
lőttek.

Ahol Zazulince lenyúlik a Dniesterhez, észre-
veszem, hogy lovakat vezetnek lefelé. Nem lehet jól
kivenni, de egyeseken nagyobb dolgok vannak fel-
pakolva. Tűz alá vesszük őket. Tőlünk jobbra a
tízesek is lőni kezdenek. A lovakat egy ház mögé
rángatják, amely elfödi őket. Úgy látszik meg akartak
próbálkozni az átkelésessel is lehet, hogy gépfegyverek
voltak a lovakra málházva.

Tizenkettőkor kétórás fegyverszünet a brodok—
miteu—onuthi fronton. Az oroszok kérték, hogy az
előző napok ütközeteiből ottmaradt nagyszámú ha-
lottaikat eltemethessék. Csapataink persze boldogok,
mert ott már olyan volt a hullaszag, hogy csak rum-
mal hódítva bírták elviselni a lövészárokszolgálatot.

Változatosság kedvéért különben ismét kánikula,
majd zivatar, jéggel. Persze mozdulni sem lehet, a
teknőm tele van vízzel, kellemetlen ruhás kádfürdő.

A szakácsok hírei ma különben igen biztatóak.
Sok gyalogosságról, nehéz tarackokról és egy maga-
sabb parancsnokság beérkeztéről beszélnek.

Állítólag Lemberg ismét a miénk.

A sötétség beálltával folytatjuk gödreink kimé-
lyítését. Közben eszembe jut, amit a magyar puli-
kutyáról mondanak: éjjel ugat, nappal meg kíséri a
gazdáját. Aludni nem szokott. A puli éppen ezért
egy rendkívüli lény. Az igazság kedvéért meg kell
állapítanom, hogy mi is ilyesmi vagyunk, mert az al-
vásról kezdünk teljesen leszokni.

Az éjjel a hátunkban, Onuth táján két ízben
erős tűzharc.

Június 24.

Tüzérségünk egész nap dolgozik, még hozzá valami komolyabb kaliber is beleszól a koncertbe. Igen jó érzés. Viszont mögöttünk pirosán robbanó srappelfelhőket látni, melyek nyilván Oknának szólnak.

Este kellemes meglepetés. Egy tízes század vált fel minket. Vacsora már Oknán van. Posta is. vár ránk, melyet oly régen nélkülöztünk, habár a kéthetes újságokon inkább csak bosszankodni lehet. Bánhidy vörösbort bontat s hosszú idő után ismét eltöltünk együtt egy kedélyes estét. Mire szétoszolva szállásainkra értünk, bizony éjfél is elmúlt.

Az én kvártélyom valami igen jómódú parasztnál van, mert istállói és csürjei oly tágasak, hogy majd az egész szakaszom itt nyert elhelyezést. Képelem, hogy derék bundásaim, ott a lovaik mellett milyen jóízűen hortyognak. Ugyancsak rájuk fér a pihenés.

No, megnézem még őket, mielőtt lefekszem s az egyik csürbe lépve felkattantottam a villanylámpámat.

Hát a huszárok nem aludtak. Sátorlapból csinált hatalmas batyukból szedték ki a frissen kaszált lóherét s hordták lovaik elé, amelyeknek fejét amúgyis egészen elnyelte már a takarmány.

Megjelenésem váratlansága kellemetlenül lepi meg őket, pillanatokig zavartan néznek a lámpafénybe, de fegyelmezettséghez szokott lényük gépiesen egyenesíti őket „vigyázz“-ba és cugszfiren Kiss — aki ingre meg gatyára vetkőzve osztogatja a porciókat — hirtelenében fejére csapja csákóját és leadja a jelentést:

— Melde gehórzám! tíz huszár, tíz ló, minden rendben van!

— És a lóhere? — kérdem nevetve — az hogy került ide?

Kiss látja, hogy nincs baj, hát megered a nyelve. Úgy volt, — mondja — hogy a bevonuláskor a sötétben is megéreztek, hogy egy dús takarmánytábla

mellett haladnak el. Menázsi után aztán egyenkint ki-
osontak, hogy sarlóval vágjanak belőle egy-egy ba-
tyura valót. Nem volt szívük otthagyni, nappal meg
nem lehet belőle vinni, mert akit ilyesmin rajtacsípnek,
azt irgalmatlanul bünteti a törvény. Hát alvásról ma
éjjel nem lehet szó, mert reggelre ennek a lóherének
az utolsó szálig el kell fogyni, nehogy a csues meg-
lássa s még hírért vigye a dolognak. Alvásra lesz
még alkalom, de ilyen fejintós lóher nem mindenhol
akad. Különbén is hadd tudja meg az a szegény ló,
hogy a „gazdája“ hazajött.

Haza? Szóval Okna az haza...? Hát igen,
persze, ahol a lova van a huszárnak s főleg ahol a
lova jól érzi magát, ott a huszár „otthon“ van. A lo-
vához jön haza.

A nomád ősök meglehetősen mosolyoghatnak
le az égből.

Június 25.

— Riadó! Nyergelni! Teljes menetkészlet!

Hajnali 3 óra van, éppen, hogy világosodik. Az
ellenség Onuthnál támad, egy rohamot már vissza-
verték a mieink, de most megszakadt a telefonösze-
kötetés. Teljes a bizonytalanság. Tüzérség erősen
dolgozik.

Vágtató küldönc hozza a jelentést, hogy Onuth-
nál a második rohamot is kivédtük. Rajok vannak
azonban a besszarábiai fronton, hol az 5. honvédhu-
szárhadosztályt áttörték. Lovastüzéreinket sietve
küldik Pohorloutztól délkeletre a wlaikói kastélyhoz,
hogy oldalazó tűzzel megállítsák az ellenséget.

Okna is kap néhány gránátot. Századunkat, va-
lamint az 5-et, mely tegnap este szintén tartalékba
került, sorakoztatják. Az ebédet a lovak mellett fo-
gyasztjuk el. Utána konyhák és trének egyaránt vág-
tában hagyják el a falut Pohorloutz irányában,
mert Mitkeu és Onuth közt mégis áttört a muszka.
Várjuk, hogy lovon vetnek be a visszaözönlő csapa-
taink felfogására.

Közben a nap kérlelhetetlenül süt s a nyereg bőr már egész áttüzesedett. Szakaszonként zabolunk s itatunk.

Délután kapjuk a jelentést, hogy a bosnyákok ellentámadása visszavetette Mitkeunál a muszkákat, lövésosztályunk pedig kivédte a rohamokat, de nagy veszteségeik vannak. A samuszyni kastélynál az ellenség rohamtávolságra ásta be magát. Pohorloutztól délkeletre másik dandárunk és néhány gyalogzászlóalj ellentámadása szintén visszavetette a muszkát. A honvédhuszárok egyik dandárparancsnokát, Lubienski gróf ezredest azonban a reggeli pánik alkalmával elfogták.

A helyzet így némileg tisztázódott s 5 óraker délután megereszthettük a hevedereket, majd röviddel utána egy váratlanul keletkezett óriási zivatar véget vet a harcnak. Dörög s villámlik s az eső percek alatt eláraszt mindent. Mire tető alá menekülünk a lovakkal, mindenki bőrig ázott.

Alkonyaikor a tüzérségi párviadal folytatódik. A frontról rengeteg sebesültet hoznak. Csapataink megerősítésért kiáltanak, de csak egy század tizenegyes huszárt sikerül kapni, mely Czarny-Potoknál lesz behelyezve.

Éjszakára általános orosz támadást várnak és azért a mi századunkat meg az 5.-et a sötétség leple alatt Brodokba irányítják. Mindenfelé rakétázás és harci zaj.

Brodok előtt lórulszállás,

Brückler, Majtényi meg én, a vezetékllovaknál maradunk s visszatérünk Oknaba. Új rendelet értelmében tüzharc esetén a századokkal csak a tisztikar fele száll lórul. Ezáltal lehetővé válik a felváltva való szolgálatteljesítés.

Éjjel általános készültség — vezetékllovak nyeregivé maradnak.

Június 26.

Tegnap, hogy az eddig meglehetősen megkímélt Oknaba is gránátzott a muszka, az egyik lövedék átvágódott az ezredparancsnokság üveges verandáján és az udvaron robbant. Kár nem történt, csak Rónay Gyula ijedt meg nagyon. Szegény alig, hogy a harctérre jött, belekerült a brodoki kozák hecbe. Akkor álmából lövöldözésre s kiáltozásra ébredt, majd később néhány gránát is robbant a faluban — rá maradandó benyomást téve. Századparancsnoka beküldte este Oknaba, hogy idegeit pihentesse. Azóta azon a bizonyos verandán tarokkozott az ezredorvossal s a trénparancsnokkal. A kísértetiesen átsüvítő gránát hatása alatt most egyenesen Szirmayhoz szaladt, aki viszont a hátrább lévő tábori kórházunkba irányította.

Ma reggel aztán látom Rónayt, amint feltört lován sebes ügetéssel hagyja el a „veszélyes“ Oknát, de pechére mikor az állomásépület táján haladt, a muszka odaeresztett egy „Lage“ srapnelt. Igaz, hogy nem neki szólt, hanem a befutó próbamozdonynak, de azért Gyulánkat megerősíthette azon meggyőződésében, hogy „pont óreá vannak belőve“.

A fronton ma nyugalom van, de a tegnapi harcok sebesültjeit még mindig szállítják Oknára. Különösen lövészosztályunk jászkún századjának vannak nagy veszteségei. Kovács hadnagyot, egy fiatal wienrneustadtit, aki kitűnő tiszt hírében állt, holtan hozzák be. Janiknak pedig haslövése van.

Szegény szótlantul és szürkén fekszik a hordágyon. Morfiumot kapott és most mosolyog. Tudja, hogy meghal. Robbanógolyó szaggatta szét a beleit. Ilalk hangon két levelet diktál s intézkedik lovainak sorsa felől. Beszélget velünk is, akik körülálljuk és megbékélve néz elébe a halálnak. Nem panaszkodik. Igazi hős.

A ház előtt, amelybe bevitték, csoportostul állanak a huszárok, szemeik tele könnyel. Aggódva érdeklődnek a főhadnagy úr felől. Nem tudják elképzelni, hogy elszakadjon tőlük . . .

Alkonyatkor elővezetik a lovainkat. Csendes üggetésben megyünk Brodokba, tisztí felváltásra. Egyikünk sem szól egy szót sem, mindenkinek megvannak a maga gondolatai.

A falu bejáratánál altiszt vár ránk s útbaigazít. Egyik házban világosság, előtte felnyergelt lovak, ordonáncok, telefonisták. Itt van a védőszakaszparancsnokság.

Brückler bemegy jelentkezni, majd kimegyünk a falu keleti szélére.

Bánhidy már vár. Átadja a századot, majd Almássyval és Luczenbacherrel a lovakhoz siet.

Éjjel aránylag nyugalom. Csak éjfél tájt kattognak tőlünk jobbra a gyalogság géppuskái.

Június 27.

Reggel tudok csak tájékozódni.

Rajvonalunk arccal keletnek a falu szélén kertekben van elhelyezve. Az emberek előtt fonott veszőkerítés húzódik s részben ez, részben pedig a lombos meggyfák teljesen elfödnek a muszkák szemei elől. Ez jó, mert Brodok a folyóval majdnem egyszinten fekszik, míg a túlsó part úgy mint Repuzynetznél volt, uralkodik a környéken. Előttünk hosszán elnyúló, gabonával fedett termékeny síkság, mely a folyó felé homokzátonyba megy át. Jobbszárnyunkon a rajvonal megtörik és délkeleti irányban vezet tovább a Iviza-patakon lévő mitkeui malom felé. Azon a szakaszon van a gráci gyalogezrednek egyik zászlóalja állásban. Szemben úgy 1500 lépésre, a Dniester mentén házak látszanak. Az Mitkeu s ott vannak az oroszok. Rajvonalukat azonban, mely valahol a gabonában húzódik meg, nem lehet látni. Állítólag úgy háromszáz lépésre volna. A balkézről húzódó magas túlsó parton, ügyesen elhelyezett táboriőrsöket tart a muszka. Kitűnően lőnek s nem egy huszár harapott már miattuk a fübe.

Ma azonban teljes a csend.

A Brodok és Onuth közti szakaszon 11 órától kezdve három és félórás fegyverszünet van. Távcső-

vel figyeljük a gabonában mászkáló muszkákat. Úgylátszik nagyon keresnek valakit.

Gyalogságunk rajvonában pont 2 óra harminckor délután bevonják a fehér zászlót. A fegyverszünetnek vége, gyorsan mindenki vissza a gödrébe. Mítkeunál már ropog is a puska és az ott állásban lévő 97. gyalogezredüktől telefonálnak, hogy a muszka előredolgozza magát. Tehát legnagyobb készenlét.

A harcnak és a kánikulának, a már majdnem konvencionálissá vált késő délutáni zivatar vet véget, amely mindent sötétségbe burkol. Őrszemeket hagyunk kint és bebújunk a közeli házakba. A gyalogsági állások felől váratlanul hallatszók s mindjobban erősödő tüzelés azonban visszaszólít mindenkit a helyére. Tüzérségünk is dolgozik. Az eső után felszálló ködtől azonban nem látni semmit. Rövidesen újra csend. Úgy csúszott át a nappal az alkonyatba, hogy alig lehetett észrevenni.

Ma nagyon késik a tisztii felváltás s majdnem éjfél van, mire Bánhidyy kijön s egyben hozza Majtényii részére az áthelyezési parancsot a lövésosztályhoz, mert ott a jászkún századnál már nincsen tiszt. Sztankovánszky Pali még Piaczarnánál kapott súlyos nyaklövést, Kovács elesett, Janik, mint megtudtuk, már az éjjel kiszenvedett s Niedermann Zsigának ma tépte szét egy golyó a tüdejét. Majtényi Béla így valószínűleg századparancsnok lesz, nagyobb hatáskört kap, mint eddig volt neki, de mindnyájan sajnáljuk, hogy el kell válnunk tőle. ő is nehezen megy.

Jó katona, kedves bajtárs s szerettük.

Június 28.

Délelőtt 10 órakor — temetés.

Négy koporsó van egymás mellett felravatalozva Janik, Kovács, egy tüzér- és egy gyalogostiszt. Tábori papunk beszenteli, majd megható szavakkal búcsúztatja őket. Beszédében megemlékezik a ma egy esztendeje történt sarajevoi gyilkosságról,

mely azóta már annyi áldozatot követelt. Aztán huszárok viszik vállaikon a koporsókat a domboldalon fekvő kis oknai temetőbe.

Hadosztályunk utolsó tíz napi tisztivesztesége 12 halottat és 27 sebesültet tesz ki. A legénységi adatokat nem sikerült megkapnom.

Este csak Brücklerrel megyek Brodokba. Majtényi már bevonult a lövészosztályhoz. Éjjel nincs pihenés. Mitkeunál erősen szól a puska. Az orosz támad. Kellemetlen előttünk a magas gabonavetés, amelyben az ellenség észrevétlenül közelíthet meg minket.

Június 29.

Péter-Pál napja. Verőfényes reggel. A huszárok haza gondolnak.

Otthon ma kezdődik az aratás.

Valami ünnepi ebédről kellene gondoskodni, de a lénung kevés, pénz nélkül pedig nem szabad szerezni semmit sem, mert Brodok még a „Vaterland“-hoz tartozik.

Embereink azonban ravaszok s az általános nyugalmat felhasználva, azzal szórakoztak, hogy csirkéket és malacokat tereltek rajvonalunk elé, ahova az érő gabona illata amúgyis vonzotta az aprójószágot. Vesztükre, mert a „senkiföldjén“ mozgó minden lény ellenségnek számít s ezért a vedették — akik már reggel fölfegyverkeztek hosszúnyelű seprűkkel — agyon is verik őket. Így kerül ünnepi menázi, készpénzfizetés nélkül.

Délután a szokásos zivatar. Hirtelen lövöldözés támad. A muszkák felhasználták az alkalmat egy rajtaütésszerű támadásra. Sűrűn fűtyülnek golyóik, de az ömlő esőtől semmit sem látni. Félóra múlva újra beáll a csend. Gépfegyverünk úgyszólván lekaszáltta előttünk a gabonát. Most jó kilövésünk van.

Este be Oknába.

Június 30.

A triesti 97-es bakáktól az a meglepő jelentés érkezett, hogy az orosz Mitkeut kiürítette. A délelőtti folyamán egy századunk birtokába is vette a községet, hol egy lefejezett katonánk holttestét találta. Zubbonya hiányzott s így csak következtetni lehetett, hogy szegény, lövészosztályunknak a napokban fogságba esett járőréhez tartozott.

Ez aztán a bestialitás netovábbja s remélem, hogy hadvezetőségünk módot fog találni arra, hogy az antant civilizációnak ez a foka fotográfiákkal alátámasztva a svájci lapokban megjelenjék.

Samuszynból is visszavonult a muszka. Ettől északra a Dniester-hajlatban Mossorowkanál azonban újból elsáncolta magát és a folyón átvezető hidat védi. Egy ütegünk, mely merészen előre vágatott, tűz alá vette őket. Czarny-Potoknál az orosz a régi állásokban kitart.

Úgy van, hogy az egész dandárunkat kivonják, hogy kéznél legyen az esetlegesen szükségessé váló lovon való üldözésre, este azonban csak a 3. század vezetéklövei mennek ki Brodokba. A többi századok egyelőre állásban maradnak.

Július 1.

Hajnalban erős felderítő járőröket küldünk át a Dniesteren Sinkówba. Egyik ütegünk már megkapta az értesítést, hogy rakétajelek esetén tűz alá vegye a község északi szélét és ezzel, ha kell, segítségére legyen embereinknek.

Már 8 órára ideát is a jelentés. A faluban orosz lovasság van. Északi szélén tartalékszállásokat építenek. A mieink persze nem állták meg, hogy közibük ne puskázzanak. Eredmény: a muszkánál nagy kavardás, nálunk egy sebesült.

A védőszakaszparancsnokság mindjárt hátra-telefonál és pár perccel rá bűgva érkeznek a srapsapnelek s Sinków felett megjelennek a jól ismert fehér felhőcskék. Utána gránátok következnek.

Járőreink közben simán bevonulnak.

Délben a folyó partján lévő tábori őrsünk azonnali megerősítést kér, mert odaát gyanús mozgolódást lát, mintha át akarna jönni a muszka a Dniesteren.

Tényleg jönnek ladikokban, de fehér zászlókat lengetve. Amint közelebb érnek, látjuk, hogy nem katonák, hanem parasztok. Ez azonban lehet csel is, hisz Dobronoutznál — a június 25-i áttörésnél — is fegyvertelenül, feltartott kezekkel közeledtek a muszkák a honvédhuszárok állásaihoz s csak utolsó percben rántották ki zsebeikből a kézigránátokat. Mi mindenesetre lövésre kész fegyverrel várjuk őket s ahogy partot érnek, le is lesznek tartóztatva. Összesen hetvenhárman vannak. Azt állítják, hogy Keletgaliciában soroz a muszka és 18—50 év közt mindenkit elvisz katonának, ők ezért menekültek, de még mások is jönnek, ha sikerül nekik.

Az angol lapok szerint mégis mi vagyunk a barbárok !

Július 2.

Oknán annyira felszaporodott a beszállásolt katonaság, hogy már sem tejet, sem tojást nem lehet kapni. Kenyerünk pedig egy idő óta ehetetlen. A falu körül már lekonyult a túlérett gabona feje. Kár érte, mikor mindenben olyan hiány van. A parasztok esténként sarlóval mennek valamelyest aratni. Lovaink kitűnően élnek zöld lóherével — persze csak titokban.

Ma láttam egy szakasz altbunzlai sárgahajtókás dragonyost. Erős trappot lovagoltak a lejtős úton, akárcsak valami baka-jelentőlovas. Ruhájuk már mindnek csukaszürke, prémkabátjuk nincsen, helyette hátizsákot viselnek és csak az ellenzős gyalogsági sapkájukra felvarrt D. 7. jelzi hovatartozásukat. Úgy lógnak a nyeregben, hogy rossz nézni.

Ezeknél igazán utolsó foglalkozás lehet lónak lenni.

Július 3.

Mióta ilyen nyugalom van, kényelmes szállást rendeztünk be magunknak Brodokban is. Mint Brückler mondja, ott van a „Grand Hotel Okna“ dependence-a.

Reggel újból küldtünk át őrzőparancsokat a Dnieszteren, hogy ellenőrizzük a kémjelentéseket, melyek szerint az orosz Keletgalíciából készül kivonulni. Délután visszajönnek a huszárok azzal, hogy a muszka csakugyan elhagyta a partmelléket, de Sinków északi széléről tüzet kaptak embereink. — Ott nyilván utóvédek lehetnek.

Estére tiszti felváltáskor Bánhidya mindenféle újságot hoz. Prónay Gyula ezredes bevonult s átvette az ezredparancsnokságot. A géppuskásosztagnál kolera tört ki és vesztegár alá helyezték őket az oknai zsidó imaházba. Pados Antal, -aki a háború eleje óta van a harctéren, a káderhez lett áthelyezve, Szitányi Vili pedig, aki régebben betegeskedett, kórházba megy. A testvérdandárunk bevonult Oknára s rövidesen minket is kivonnak a frontból, mert a hadosztályra valami külön feladat vád.

Július 4.

A koleraesetek szaporodnak. A tizenkettes ulánusokat is vesztegár alá kellett helyezni, egy Jurkoutz melletti majorba. Két gyalogsági zászlóalj is el lett különítve. Más csapatoknál viszont a vérhas lépett volna fel. Az éretlen gyümölcs fogyasztását szigorúan tiltjuk, de az ellenőrzés nehezen vihető keresztül.

A hadosztály eligazítási parancsa, mely minderre felhívja figyelmünket, azonban más érdekességeket is tartalmaz.

A napokban két amerikai vezérkari tiszt járt nálunk, hogy a háborút tanulmányozza. A melléjük beosztott ordonánctisztünk igen beszédes úrnak bizonyult s többek közt azt híresztelte, hogy a 7. hadsereg

balszárnyán küzdő zágrábi gyaloghadosztályt parancsnokostól és mindenestől — összesen valami 15.000 embert — elfogták. A hír persze valótlannak bizonyult.

A bécsi hadügyminisztérium igazán jobban válogathatná meg, hogy kit oszt be ily felelősségteljes megbízatásra. Ezekkel a hátul hizlalt szalónhősökkel egyszer már le kellene számolni. A csapat undorral beszél arról, hogy Bécs és Pest egyaránt tele van velük és valami protekció óvja meg őket a fronton való beosztástól.

Az eligazításnak egy másik intézkedése kimondja, hogy a hadseregparancsnokság rendeletére a jövőben, lovasezredeknek tűzharcban való alkalmazása esetén összevissza két gyalogszázad alakítandó, melyek egy-egy kapitány parancsnoksága alatt állanak. Gyalogszázadonként legfeljebb négy, de legalább két tiszt osztandó még be. A puskalétszám emelése céljából pedig minden 5 lóra csak egy ember maradhat vissza. Ezzel körülbelül megszűnik a vezetékllovak mozgási lehetősége, miért is azokat jóval hátrább kell visszahagyni.

Este a vezetéklovakkal Brodokba megyünk, mert a 4. és 5. század is lovastartalékba kerül Oknára. Csak az 1. század teljesít még Repuzynetzen szolgálatot. Helyünkbe Brodokba a triesti gyalogezred I. zászlóalja került.

Július 5.

Prónay ezredes délelőtt megszemléli a századokat.

Utána jelentkezem nála, mert még mindig nálam van az az orvosi bizonyítvány mely szerint súlyos betegségre való tekintettel csak a legkönnyebb szolgálatra vagyok alkalmas. Atyámnak egy aggodalomtól teli levele is van hozzá mellékelve. Mivel mindkettő Prónay Gyula címére szól — aki közben szabadságon volt —, gondosan megőriztem őket s most adom át, mindjárt hozzá fűzve, hogy a harctéri

„kúra“ kitűnően használ nekem és nincs már semmi bajom.

Prónay nem valami barátságosan fogad s a bizonyítványt nézegetve, az orvosi kar olimpusát kevésbé megtsisztelő jelzőkkel illeti. Látva azonban, hogy én nem a front, hanem éppen az orvosi szentencia alól szeretnék kibújni, jót nevet s forma kedvéért König ezredorvoshoz küld, aki elől, hátul megtapogat. Ezzel hivatalosan is egészségesnek nyilvánítottak.

Az ezredparancsnokunk bevonulása folytán az ezred törzstisztjei is új beosztást kaptak és Szirmay alezredes az 1. és 3. századból álló osztály parancsnokságát vette át, míg Frankenberg alezredes a 4. és 5. századét. Utóbbi mihozzánk lett ellátásra beosztva, ami — tekintve, hogy Frankenberg nem éppen közszeretetlenek örvend — agyoncsapta étkezéseink kedélyességét.

Július 6—7.

Egy csomó szürke ruha és sapka érkezett.

Az egész ezred beöltözik. A mentéket, melyeket két hét óta már a kiürített zaboszsák helyében, nyeregre pakolva hordtunk, most a csákókkal együtt beszedték s elszállították a nagytrénhez. Az ellenzős gyalogsági sapkákon — van köztük három-négyfajta szabású is — balfelől a hajtóka színével azonos sötétkék posztóból rá van varrva H. 13. — lovasmunk utolsó emlékeztetőjeként. Csak a hátzszak hiányzik, hogy úgy nézzünk ki, mint azok a dragonyosok, melyeket a múltkor láttam. A gyalogharchoz tartaléklőszer és élelem részére gyalogsági kényszertarisznyákat is kaptunk. Praktikus dolog. Ha lovon megyünk balfelől hátul a nyeregre lesz akasztva, mint valami vásári batyu.

A két nap különben a lázas készülődés jegyében telt el.

Frigyes főherceg hadsereg-főparancsnok szemléjét jelezték.

A házokról levért vakolattal súolták a huszárok

a kengyeleket és zablákat. Minden század kapott egy bödön subickot, a csizmák és a kantárok részére. Kinyírták a lovak csüdjeit, egyformára vágták a farkokat, befonták a sörényeket, a huszárok pedig még alvársra sem vették le a bajuszkötőt.

Utolsó délután a nyergek szabályszerű felpakolása adott némi gondot.

A vacsorát még délután szétosztották, mert a csajkáknak, a gondosan göngyölt s nyeregpre csatolt kabáton volt a helye. Végül a hajviselet is ellenőrzés alá került. A századborbély köcsögöt borított a huszárok fejére s amennyi haj az alól kikandikált, azt irgalmatlanul lenyírta.

Július 8.

Alig, hogy éjfél elmúlt, máris nyergeltetünk.

Holdvilágnál állunk össze és indulunk az országúton délnek, nehogy a muszka észrevegyen s megzavarja a parádét.

Még sötét van, hogy Pohorlutzon átvonulunk, majd Jurkoutz elé érve, lórulszállva várjuk be a reggelt. A községtől keletre elterülő fennsíkon lesz a felállítás. Minden oldalról érkeznek csapatok. Fekete- és sárgahajtokás dragonvosok, a 8. és 11. ulánuszred, majd később a tizenegyes huszárok is. Itt van a 8. lovashadosztály lövészoszlálya, a trieszti bakák zenekara, egy Erdélyből érkezett s újonnan felállított népfölkelő-dandár, ezenfelül különféle menetalakulatok. A mi hadosztályunkból kívülünk csak a tízesek jöhettek el, mert az ulánusok vesztegzár alatt állanak, a lövészosztálynak és Nádasdy-huszároknak pedig Samuszyn alatt akadt dolguk.

Nyolc órakor kész az elhelyezés. A nap eláraszt sugaraival s ahogy mozdulatlanul ülünk a nyeregben, kezd igen melegünk lenni.

Ugy fél 10 körül érkezik Frigyes főherceg hadseregfőparancsnok, egész csapat elegáns ordonánctiszt kíséretében. Végiglovagol a felállított csapatok előtt. A zene szól. A trombitások, ahányan vannak,

mind egyszerre fújják a Generalmarschot, fejünk felett pedig repülőgépek keringenek.

Nagy a por, hőség, láрма és izgatottság.

Egyszer csak vége a Kopfwendungnak s új parancsot kapunk:

— Kitüntetettek előre!

Az az utasítás, hogy amennyiben a fenséges úr valakit megkérdez a kitüntetéssel kapcsolatban, csak röviden válaszoljon.

Gyorsan oktatom embereimet. A nagyezüstös káplárnak megmondom, jelentse, hogy fogott két kozákot. Ez rövid és tetszetős. Mikor azonban egy kisézüst tulajdonosát akarom kitanítani, Bánhidy rájuk kiált és máris vágatában mennek a medáliások előre.

Porba burkolva sorakoznak.

Figyelem, de nem tudom kivenni, hogy a főherceg kiket szólít meg. Utóbb tudom meg, hogy a nagyezüstös káplárom a kozák-fogással nagy sikert aratott. Kellemtelen volt azonban, hogy az ugyancsak megszólított kisézüstös huszár Danka, zavarában már három kozák fogolyról tett jelentést. Szerencsére a többieknél nem érdeklődtek, de egy ordonánctiszt — mint később hallom — megjegyezte Prónaynak:

— Das muss man sagen, ungemein tüchtige Leute!

A kitüntetettek visszajönnek. Parancsnokok és ordonánctisztek megnyújtott vágatában száguldanak mindenfelé. Parancsok hangzanak el, a csapatok megmozdulnak, tőlünk jobbfelől a lovasok négyesével zárkóznak fel és Prónay ezredes magasra emelt karddal vezényel:

— Defilierung links!

Valahol egy bosszús hang:

— Die Schützendivision soll doch anschliessen!

Szegény gyalog-lovasok loholhattak, hogy a kijelölt helyre jussanak.

Elvonulás a fenség előtt, a trombitások megint harsogják a Generalmarschot, mindent elborító por, feszes tartásban fejvetés. Utána a századok egymás mögött sorakoznak. Jóidéig várunk, majd tudunkra

adják, hogy a fenséges úr a látottak felett teljes megelégedését fejezte ki, a csapatok jó benyomást keltettek. Mi is örülünk, hogy vége a parádénak. Csak Négyessi szakaszvezető dörmög olyasvalamit, hogy háborúban akkor kellene inspicérungot tartani, mikor „Vorwärts“ van.

Tömegben elhelyezkedve kell a csapatoknak bevárni az estét, akkor lesz csak elvonulás.

A hőség leírhatatlan. Engem többedmagammal úgy emelnek le a nyeregből. Az orvos azt mondja: „Hitzschlag“, majd szekérra raknak s elszállítanak Oknára. Szédülő fejjel még látom, ahogy a letáborozott honvédek közé bevágódik néhány gránát. Lett egy sereg halottjuk is.

Ezek is hamar tudták meg, hogy a háború nemcsak szemléből áll.

AZ ÁLTALÁNOS HADIHELYZET 1915 JÚLIUS KÖZEPÉN.

Galíciai offenzívánk Przemysl elfoglalása után — a németekkel történt megállapodás értelmében — tovább folytatódott. Mackensen megerősített serege június 12-én kezdte meg újra az előnyomulást, melyhez a tőle kétoldalt lévő 4. és 2. hadseregünk is csatlakozott. Tíz nappal rá bevonultunk Lembergbe.

Az orosz elkeseredetten védekezett és egy Linsingen ellen intézett erős támadással igyekezett a helyzetet ellensúlyozni. A Südarmee nehéz napokat élt át és Szurmay jelentése szerint — aki ott egy hadtestet vezényelt — a harcok sokkal súlyosabbak voltak az uzsoki hágnál vívottaknál is.

Hadvezetőségünk ezért sürgősen odaszállította a Bánátban lévő német hadosztályokból kettőt.

Ezzel délen 11 szerb és montenegrói hadosztállyal szemben nekünk harcképes csapatokban csak egy saját és egy német hadosztályunk maradt. Hadvezetőségünk azonban merte vállalni az ezzel járó kockázatot, mert Szerbia részéről látszólag támadástól nem kellett tartania. Belgrádban ugyanis már a

Általános hadihelyzet 1915 június 12-től július 16-ig.
A 7. hadsereg hadműveletei.

londoni egyezmény óta rossz szemmel nézték, hogy az antant egész Dalmáciát odaigérte Itáliának s most elsősorban Észak-Albánia megszállására gondoltak, nehogy az olaszok ebben is megelőzzék őket. Nem érdektelen jelenség!

Pflanzer-Baltin ezalatt a Dniestert az egész vonalon elérve, erőit a még orosz kézen lévő czerne-licai hídfő elfoglalására összpontosította. Azonban a veszteségdús támadás eredménytelen maradt, úgy-hogy annak beszüntetését rendelte el, annál is inkább, mert a besszarábiai arcvonalon dúló nehéz harcok sürgőssé tették az erősítéseknek odaszállítá-sát. Ezért az oknai sarokban küzdő négy lovashad-osztályt és néhány gyalogzászlóaljat, további 12 zászlóaljjal egészítette ki s az új hadtestcsoport pa-rancsnokságát Benigni altábornagyra bízta.

Közben 2. hadseregünk Lemberg-től délre, Bóbrka és Bukaczowce közt döntő csapást készült mérni az ellenségre, hogy végkép megnyissa az utat Keletgalícia elfoglalására, amit az orosz, egy a besszarábiai arcvonalunk ellen intézendő támadás-sal akart kivédeni. Ezért az Odesszánál, Konstanti-nápoly elfoglalására készenlétbe helyezett csapatok egy részét Letschitzkihez szállította, aki június má-sodik felében sorozatos támadásokkal igyekezett is Pfanzer-Baltin hadait Okna körül és a Dniestertől délre visszavetni. A helyzet több ízben volt válsá-gos, de csapataink szívósságán végül is megtört az orosz hullám s a hó végefelé helyre állt a nyuga-lom. Az orosz kimerült, mielőtt tartós sikert ért volna el.

Lemberg elfoglalása után a szövetségesek hadai körülbelül azokban a hadállásokban voltak, melyek-ből 1914-ben tervezték volt az orosz hadjárat meg-indítását Siedlec irányában. Conrad és Falkenhayn meg is egyeztek abban, hogy a kedvező helyzetet felhasználják az eredeti tervek megvalósítására. A Galíciából a Búg és Visztula között, északi irányban megindítandó offenzíva keresztülvitelét Mackensenre bízták, míg Keletporoszország felől Gallwitz tábor-

noknak kellett a 12. német hadsereggel, Przasnysz-tól kétoldalt Siedlec irányában előretörni. Ezzel a Varsótól nyugatra lévő orosz hadak háta kétoldalról volt veszélyeztetve s a hadjárat sikere egész Orosz-Lengyelország birtokunkba jutását jelentette.

Július közepe táján kellett a kettős offenzívának megindulni s addig a szükséges átcsoportosításoknak megtörténni. A főszűly a Búg és Visztula közti erők átütőképességének emelésén volt. Ezért a Visztulától nyugatra lévő 1. hadseregünk helyébe a tőle balra lévő Woysrschféle hadcsoport terjeszkedett ki, míg az 1. hadsereg csapatai Mackensennek lettek rendelkezésére bocsájtva. kinek részére a Südarmee, valamint a 2. hadseregünk is leadott három-három gyaloghadosztályt. Ezenfelül a Bánátban lévő utolsó német gyaloghadosztályt is oda szállították.

Mackensen hadereje így 40 és fél gyalog- és öt lovashadosztálynyi erőre emelkedett. (L. a fejezet végén levő táblázatot.)

A Búg és Visztula közti offenzívához a kelet felőli oldalbiztosítást Böhm-Ermolli 2. hadseregének,¹⁾ a Stidarmeenak²⁾ és Pflanzner-Baltin 7. hadseregének³⁾ kellett ellátnia. Hogy azonban Mackensen hadainak kellő mozgási szabadságuk legyen, az oldalbiztosításnak a Gnila Lipától a Zlola-Lipáig való kitolását határozták el, melyet a 2. hadseregünk és a Südarmee nehéz harcok után július 5-ig el is ért.

Nem érdektelen itt feljegyezni, hogy Conrad és Falkenhayn közt az oldalbiztosítás kérdésében némi nézeteltérés volt, mert míg utóbbi a stabil-szárny hívének mondta magát,¹⁾ addig Conrad azt elvetette annak ellenére, hogy már 1914-ben is ez a mozgó szárny volt egyik oka galíciai vereségeinknek.

1) Tíz és fél gyaloghadosztály és egy lovсандár.

2) Hat gyalog- és egy lovashadosztály, előbbiből kettő német.

3) Körülbelül tíz gyalog- és négy lovashadosztály.

4) Österreich-Ungarns letzter Krieg: II. 573.

Mackensen hadcsoportjának balszárnyán József Ferdinánd főhercegnél a támadás már július 1-én megkezdődött, amely ezzel az ellenséges erőket magárvonva a jobbszárnyon folyamatba lévő átcsoportosítások sima lefolyását lehetővé tette. A tíznapos véres krasniki csatában elfoglalt területeket azonban részben, az ellenséges túlerő ellennyomása folytán, újból ki kellett üríteni.

Az általános támadás keretén belül Gallwitz seregének július 13-án kellett az offenzívát megkezdenie. A Bug-hadsereg támadása július 15-re volt kitűzve, míg a 11. és 4. hadsereg — mely utóbbihoz Woyrschnak is csatlakozni kellett — 16-án kezdte volna meg az előnyomulást. Nehogy az orosz a fogószerű offenzíva kivédéséhez csapatokat vonhasson el Galiciából, a 2. hadseregünk, a Südarmeenak — mely Linsingen távozása után Bothmer német tábornok parancsnoksága alá került — és a 7. hadseregünknek az a¹ feladat jutott, hogy egy, egyidejűleg megindítandó offenzívával az ellenséget lekösse. Conrad ettől remélte Keletgalícia felszabadítását is és ennek megfelelően oda utasította Pflanzer-Baltint, hogy az áttörés nyomában knasságot vessen az ellenség hátába. E célból a 3. lovashadosztályunkat, mely eddig a Galwitz hadseregnél volt beosztva, Bukovinába szállíttatta. Ezzel a 7. hadsereg lovashadosztályainak száma ötre emelkedett.

Pflanzer-Baltin a neki jutott feladatot fogószerű támadással kívánta végrehajtani. A főtámadást az Usciecko és Iwanie közti Dniesterszakaszon át Tluste irányában tervezte, míg ugyanakkor a Benigni-csoportnak — tizenhárom zászlóaljával és lovassági lövésosztályával — Doroschoutznál kellett a Dniesteren átkelve az orosz állásokat áttörni. Az itt keletkezett résen át nyomult volna négy lovashadosztályunk az ellenség hátába.

Annak ellenére, hogy a Südarmee csak július 16-ra jelezte a támadásban való részvételnek lehetőségét és a 2. hadsereg még egyelőre átcsoportosí-

tásokkal volt lekötve, Pflazer-Baltin már 13-án este elrendelte csapatainak az átkelést úgy a Dnies-teren mint szélső balszárnyán lévő csapatainak a Zlota-Lipán. Egyidejűleg Zaleszczykinél a túlsó parton lévő 30. gyaloghadosztálynak is támadásba kellett átmennie, valamint a Dniester déli partján még orosz kézen lévő czernelicai hídfőt is meg kellett a 28. gyaloghadosztály zászlóaljainak rohanni.

Ezzel a Pflazer-Baltin hadsereg a Dniester és Pruth közti besszarábiai arcvonaltól eltekintve úgyszólván az egész vonalon támadásba ment át.

Négy, esetleg öt lovashadosztálynak az ellenség hátába való bevetése nemcsak nagy koncepciójú, hanem az ellenségre esetleg végzetes kihatású tervnek mondható. Az előretörés saját országrészbe történt volna, olyanba, melyet békéből jól ismertünk és ezenfelül a 8. ulánus ezred — mely szintén Pflazer-Baltin hadseregében volt — jórészt ezekről a területekről kapta volt békebeli legénységét, úgyhogy bőven akadtak volna a helyi viszonyokkal ismerős és rokoni kapcsolatokkal rendelkező vezetők.

Sajnos, azonban ez a nagyszerű terv már születése pillanatában halálra volt ítélve.

Pflazer-Baltin azért, hogy általános támadásba ment át, elaprózta erejét. Sehol sem képződhetett megfelelő súlypont és ha a más rendeltetéssel bíró lovashadosztályoktól eltekintünk, úgy csak néhány zászlóaljnyi tartaléka volt, ami a vállalkozás nagyságához mérten elenyészően kevés,

A harcok lefolyása is ezt igazolta.

Csapataink szeptember 14-én parancsszerűen átkeltek úgy Doroschoutz, mint Iwanienél a Dnies-teren a hadsereg balszárnya pedig átlépte a Zlota-Lipát. A tartalékok 14-én szintén be voltak vetve, sőt a lovassági előretörésre tartalékolt lovashadosztályokból kettőt, gyalogosan kellett a Benigni-csoport támogatására küldeni. 15-én már csak a Benigni-csoport offenzívájához lehetett némi remény

fűzni, mely a gyalogharcba ekkor már a harmadik lovashadosztályt is bevonta. Pflanzner-Baltin pedig ennek további megerősítésére az Iwanienél meg a Zlota-Lipán átkelt csoportoktól is odarendelt két-két zászlóaljat. Erre az utóbbi csoport kénytelen volt a Zlota-Lipa nyugati partján lévő régi állásaiba visszahúzódni a III. hadtest zászlóaljai pedig Iwanienél csak egy kis hídfőállást tudtak a Dniester túlso partján megőrizni.

A Benigni-csoport helyzete ennek ellenére is állandóan súlyosbodott.

A hadsereg neve	A hadseregparancsnok neve és katonai rangja	Gyaloghadosztály			Lovashadosztály		
		osztrák-magyar	német	összesen	osztrák-magyar	német	összesen
4. Hadsereg	József Ferdinánd főherceg gyalogsági tábornok	13 ^{1/2} *	1	14 ^{1/2}	1	—	1
11. német Hadsereg	Mackensen Károlybárá porosz vezérezredes	2	11**	13	—	1***	1
német Bugarmee	Linsingen Sándor porosz gyalogsági tábornok	—	6	6	2	1	3
1. Hadsereg	Puhallo Pál tábornok	5	2	7	—	—	—
Összesen		20^{1/2}	20	40^{1/2}	3	2	5

*) A július elején Tiroloba leadott császárvadász hadosztályon felül. — **) A június végén Franciaországiba szállított két gyaloghadosztályon felül. — ***) A gardá- in vashadosztály, mely július elején érkezett a nyugati frontról.

CZARNY-POTOK. — A SINKÓWI OFFENZIVA. — KOLERA. — CZERNOWITZI KIRÁNDULÁS.

Július 9–11.

Két napig lázzal nyomom a szalmát. Végre 11-én reggel annyira vagyok, hogy megbírnak a lábaim.

Okna tele van katonasággal. Látni honvédeket, akik csak oláhul tudnak, mások tótul beszélnek, van üt magyar huszárral vegyest, lengyel, rutén és horvát nemzetiségű ulánus, cseh meg morva vidékről származó dragonyos, gyalogság és vadászok az osztrák alpesi tartományokból, triesti bakák, akik taliánul káromkodnak és szürke fezes bosnyákok, akikről azonban legényem azt állítja, hogy csehek s csak muszka-ijesztőnek öltöztették be őket mohamedán köntösbe. Még a vak is látja, hogy itt oifenziva készül, csak az okoz csalódást, mikor megtudom, hogy ez a soknyelvű hadsereg nem jelent ugyanannyi hadosztályt, talán még zászlóaljat sem. A hadseregparancsnokság úgyszólván úgy lopkodta őket össze a különféle hadosztályoktól, az egyiktől egy zászlóaljat, a másiktól egy századot s így született meg a dandárnyi erősségű 6. gyaloghadosztály, Schönburg herceg altábornagy parancsnoksága alatt.

Sávoly ezredes 202. honvéd népfőlkelő dandára — mellyel már a szemlénél találkoztunk — azóta Mitkeutól a besszarábiai határig felváltotta a csapatokat s így lövészosztályunk is tartalékba került Oknára. Meg akarom látogatni náluk Majtényi Bélát, de akkor tudom meg, hogy a lövészosztály vérhas miatt még tegnap Pohorloutzra menetelt, hol szigorú vesztegzár alatt áll. Vidításukra azonban utánuk küldték a bosnyákok zenekarát is.

A tartalékok harci kedvének emelésére különben Oknán is megtesznek mindent, ahol a trieszti 97-esek rezesbandája muzsikál s a rumadagokat is felemelték. Kedves régi recept, mellyel már a harmincéves háborúban is találkoztunk, de melyről Gusztáv Adolf — aki, mint mondják, értette a mesterségét —, akkoriban azt tartotta, hogy kellő tüzéséggel tartósabb hatás érhető el.

Míg a csapatok így szórakoznak, szorgalmas utáskatonák elhordanak a kvártélyokról minden fogható deszka- és faanyagot, hogy a Dniesteren való átkeléshez elégséges hídanyag álljon rendelkezésre. Éjjel pedig nehéz, dübörgő, szalmával megrakott szekerek vonulnak a folyó felé, melyekről mindenki tudja, hogy pontonokat rejtegetnek.

A kémek mind ennek megfelelően működnek. Már 8-án, hogy az offenzívához az első intézkedések megtörténtek, végig az egész Dniesterfronton úgyszólván egyidőben felcsapó magas füstoszlopok adták ezt tudtul a muszkáknak. Okna környékén összesen tizen-négy ilyen figyeltek meg, anélkül, hogy a tetteseket sikerült volna elcsípni. Azóta esténként megismétlődnek a fényjelek, amelyek terén Okna vezet. Külön őrszemek vannak részünkről kiállítva, de eddig eredmény nélkül.

Csak az oknai tanító került horogra, ő egyben a háromszázhetes honvédek ezredparancsnokságának szállásadója s sürgős elutazásra kért engedélyt, a Czernowitztól délre lakó nagybeteg anyjához. Alig, hogy azonban a hadtestparancsnokság kiadta az olfenziva elhalasztására vonatkozó bizalmas utasításait, a tanító is elhalasztotta utazását. Most már figyelik a jómadarat.

Ha az ember mindezt látja, fojtja a méreg, mikor a felsőbb parancsnokságok utasításait olvassa, amelyek „jogtalan eltulajdonítás“ esetén a legsúlyosabb büntetéseket helyezik kilátásba. Egy tüzért ma ki is köttettek, mert rajtaérték valami takarmánylopáson. A pápa pedig — akit én már pofára is felkötnék — panaszt tett Prónaynál, hogy a burgonyáját megdézsmálták. Most a „derék“ lelkipásztor kertjében egy fegyveres őrszem teljesít szolgálatot. Árlapokat kapunk, melyekben „minimális“ árak vannak feltüntetve s mindenért, minden szalmaszálért fizetni kell! A csapatnak rekvirálni pedig csak a politikai hatóságok bevonásával szabad.

A Sávoly-dandár ellentálló képességében a hadvezetőség még nem lehet egészen biztos, mert had-

osztályunknak kéznél lévő három ezredét a honvédek mögött mint tartalék helyezte el. A jászkún huszárak Czarny-Potokon vannak, ahová ma még további tartalékként a 8. lovashadosztály két századát is kirendelték. Ezenfelül a tartalékban lévő 5. honvédhuszárhadosztály is utasítást kapott, hogy ha szükségét látja, külön parancs bevárása nélkül is siessen a 202. dandár segítségére.

11-én a tiszti felváltással kimegyek Czarny-Putokra.

Még furcsán érzem magam, mikor a nyeregből a földre pillantok, de majd elmúlik. A terep dombos, az út szakadékban vezet, ezért elindultunk már délután, mert a muszka nem láthat meg.

Czarny-Potok egy hosszú völgyben fekszik. A község, mely úgyszólván teljesen leégett, félig az oroszok kezén van. Hogy a közelben állásban volt ütegünket a muszákknak elárulták, a hetes dragonyosok átkutatták a községet. Ekkor kisült, hogy ott minden ember muszka zsoldban áll, mire a lakosságot elhajtották gyűjtőtáborba, a falut pedig felgyújtották.

A lóruzszállt századok most itt, a romok közt húzódtak meg. A védő-szakaszparancsnok, Nagy honvédszázados is itt székel. Annál jelentkezünk, este pedig embereinkkel felmegyünk a dombtetőn húzódó állásokba a honvédek megerősítésére.

Minden 20—25 lépésre jut egy huszár. Én a 4. századdal a háromszázhatosoknál leszek beosztva.

Ennek az ezrednek megvan a maga története.

1915 tavaszán és nyarán, beosztásra nem került menetzászlóaljkból, hadtápszászlóaljkból és végül a Przemyslnél fogságba került szegedi és lugosi 23. honvéd gyaloghadosztály pótlásaiból 18 új honvédgyalogezredet állítottak fel, melyek egy kivételével, mind háromszázon felüli számokat kaptak. A háromszázhatos ezred a nagyszebeni 23. és budapesti 30. honvéd gyalogezredek pótkeretétől kapta kiegészítéseit. Van itt azonban más vidékről sorozott legénység is s az oláh cigánytól végig mindenféle akad soraikban. Szegényeknek a fegyverzetük sem volt egységes. Muszka

puskához saját, rá nem illeszhető szurony stb. A századnak, melyhez be vagyok osztva embereimmel, egy tényleges tisztje sincs. Parancsomhoz megfelelően ellenőrzöm az őrszemek kiállítását. Az állások jók. Lőrésekkel, többszörös tuskésdróttal s hátrafelé a völgybe vezető futóárkokkal.

Amint ránk borul a csillagtalán éjszaka, kezdődik a muszkák szokásos lövöldözése. Ez az őrszemeknek kölcsönös passziója s ébresztő lövöldözésnek nevezük, mert arra mindenesetre jó, hogy ne aludjanak el. Az öreg népfölkelők azonban ezt komolyan vették s egyszerre csak azon veszem magam észre, hogy a lövészárokban nagy a futkosás, mindenki a lőrésekhez igyekszik s végighangzik szájról-szájra:

— Itt a muszka! Védekezzünk! — S már ropog-nak is a fegyverek.

Szaladok megnézni, hogy mi is történt.

A huszárok azt mondják, valahol beszaladt a vedetta, de vaklárma az egész.

Nem volt könnyű dolog, leállítani az atyafiakat. Különösen az oláhok voltak megvadulva. Hangosan imádkozva hányták a keresztet és közben lőttek, magasra néző puszkacsövekkel, az ég felé. Az eredmény két jajveszékélő sebesült vedetta volt, mert arra nem gondoltak, hogy azok kint felejtődtek. Az öreg népfölkelőknek még meg kellett tanulniok a háború mesterségét.

Ettől fogva az éjszaka nyugodtan telt el.

Július 12.

Reggel összegyűjtöttem embereimet s újra lementünk a völgybe.

Kifárasztott az éjszakai állandó ellenőrzés, reméltem, hogy aludhatok, de a nap, amint megszorult a völgykatlanban, nemcsak pokolian befűtött, hanem a legyek milliárdjait is fölébresztette. Az üszkös romokból valami édeskés émelyítő szag áradt, amilyent az elégett szalma, trágya, ruhák s állatok okoznak. Május elején itt nagy ütközet folyt s a hullák, úgylátszik, nem valami mélyen lehetnek eltemetve, mert lépten-

nyomon megcsapja az ember orrát a tipikus oszlási szag. A huszárokat persze ez nem zavarja. Mászkálnak, túrnak, keresnek a romok közt s mindenféle kincsekkel jelennek meg. Paraszt-menyecskék szépen kivarrt pruszlis ingeitől kezdve, hosszú zsidó kaftánig, minden akad. Néhányan a kaftánhoz illő rókaprémés süvegeket is találnak, mások egy nyávogó cicát kerítenek elő. Egyik veremben akad keményszemű kukorica, amelyet örömujjongás közt pattogatnak s mindennek tetejébe estére két tehén is előkerül, amelyeket komisz kenyérrel etetnek. Ez állítólag „tejre hozza őket“.

Este aztán mindkét kezükben „Liebesgabe“-rakományokkal térnek vissza az állásokba, ahol a honvédek már epedve várják a vígkedélyű jászkuksági legényeket.

Az őrszemek az éjjel már kaftánban és rókaprémés süvegben álltak ki őrhelyeikre, nehogy megnáthásodjanak. Nem mindennapi látvány s általános jókedvet kelt. A huszárok különben oktatták és szóval tartották a honvédeket. Az őrszemeket is állandóan ellenőriztettem. Volt néhány láda világítórakéta s elég nehézségbe került megértetni, hogy ezt csak támadás esetén szabad használni.

Balszárnnyunkon a védővonal megtörik és a Dniester felé húzódik tovább. Az állások ott keresztezik a völgykatlant. Éjfélkor a muszkák megpróbálkoztak ezen a helyen keresztül törni. Komoly tűzharcra került a sor. Egy honvéd főhadnagynak, aki, szegény, amúgy sem volt valami egészséges, átlőtték a tüdejét. Az én szakaszomon egy ellenséges járőrvállalkozáson kívül, melyet huszáraim, hogy jó példával járjanak elől, a sáncok tetejéről állva s tüzelve vertek vissza, semmi említésreméltó nem történt.

Július 13.

A nappalt megint a völgyben töltöttük. Ismét a tegnapi kibírhatatlan búz. A leégett falun végigcsörgezik a Bialy patakocska. Állítólag sok benne a rák.

Az ulánusok, kiknek hír szerint nagyon ízlett a csemege, ennek köszönhetik a kolerát.

Este tisztí felváltás.

Ahogy kiérek a völgykatlanból, élvezettel szívom a friss, tiszta levegőt.

Július 14.

Oknától észak-nyugatra hajnal óta tombol a harc. Az átkelés Doroschoutznál az oroszokat, úgylátszik, váratlanul érte. Mire megvirradt, már a túlsó parton támadtak csapataink. Tüzérség mindkét oldalon erősen dolgozik. Az oifenziva azonban emésztí a csapatokat és tegnap este már a lövésosztályunkat a vesztegzár ellenére Brodokba irányították s ma a háromszázhetes honvédekhez beosztott 9. és 10. huszárezredet is ott összpontosítják. Helyükbe Samuszyn alá a még mindig kolerás tizenkettes ulánusokat vezényelik ki. Oknán a közben Repuzynetről bevonult első századunk az egyedüli tartalék.

Délben az étkezésnél kellemesen nélkülözzük Frankenberg alezredest, kinek valami „ügye“ van s felsőbb parancsra egyelőre a hadosztálybírótság székhelyén, Kotzmannban kell szállást vennie.

Az arcvonalból hosszú sor sebesültszállító szekér érkezik. Hoznak azonban muszka foglyokat is. Ezt szívesebben látjuk. Állítólag 1500 esett a kezünkbe. A hangulat a támadó csapatoknál, úgy mondják, bizakodó. Sinków is a miénk már.

Éjjel újra a honvédeknél vagyok állásban. Fokozott éberséget rendeltek el. Az őrszemekhez, ahol csak lehet, egy-egy huszárt is kiállítottunk. Kelet felől szünet nélkül hallatszik a harci zaj s néha a mögöttünk állásban lévő mozsárüteg is hallatja mély basszusát.

Július 15.

Ahol czarny-potoki állásunk keresztezi a völgyet, mindennap vannak a honvédeknek veszteségeik. Bánhidy kiküld a dolgot megvizsgálni. Lövészárkunktól száz lépésre, a domboldalban van egy magábanálló

ház, ahol a muszkáknak egy tábori őrsé fészkelte be magát s egyenkint lövi le a mutatkozó embereinket. Kerülővel meg lehetne közelíteni. Jelentkezem is erre a feladatra s egy jóképű honvéd-törzsőrmester, aki ügylátszik nagyon ért a kézigránát kezeléséhez, csatlakozni akar néhány „régí“ emberével. Az előkészületek megtörténtek s este végre akarom hajtani a vállalkozást. Váratlanul lefűjják. Ehelyett egy gépfegyver veszi a házat tűz alá, persze eredménytelenül, mert a vastag tömés-fal a golyókat elnyeli.

Mint halljuk, offenzívánk megakadt s az orosz túlerő ellenlökéseit sok helyütt csak véres kézitusákban sikerült kivédeni. A honvédek szakaszán is mozgolódik a muszka és ezért századunkat, amelynek a közben Czarny-Potokra került első század helyébe Oknára kellene bevonulni, hajnalig még itt hagyják.

A változott intézkedés folytán konyhánk csak éjfélkor ér ki hozzánk. A szakácsok beszélnek, hogy a sötétben sok lovasság vonult át Oknán s úgy hírlik, hogy minden nélkülözhető erőt eltolnak a Benignicsoport támogatására.

A harci zaj változatlanul erős.

Július 16.

Oknán ismét nagy az izgalom. Hajnal óta támad az orosz a besszarábiai arcvonalon. A Dniesteren túllévő csapataink délelőtt még nyertek némi tért, de déltájt egy ellenlökés áttörte balszárnyukat, amely rendetlenül vonul vissza. Századunk persze készenlétben áll s a többiek vezetéklövai is nyergeivé vannak, majd délután kiviszik őket Czarny-Potokra, mert 8 órára az ezredet Oknán egyesítik.

A vacsorakávészétása után mind a négy századunk trapban indul Brodokra. Úgy van, hogy a hadiszerezése megfordult és lovon ütünk részt a megbomlottan visszavonuló orosz vonalakon. Az új feladat — melyhez a holdfényben úszó éjszaka különösen alkalmasnak látszik — mindenkit fellelkesít. Brodokba érve, jóidéig várunk, majd jön a csalódás. Az ezred lórulszáll s tűzharchoz gyülekezik.

A nagy tervek, az ellenség hátában felfejlődő lovas-tömegek álma — szertefoszlottak. Jó, ha megtarthatjuk az elfoglalt területet s azt hídfővé építhetjük ki.

Sinków házai égnek. Mindenfelé csatazaj halatszik.

Almássy Imre és én a vezeléklovakkal Oknába megyünk vissza. Az ezred egyelőre Brodokban marad, mint tartalék.

Július 17.

Derék bukovinai patriótáink legújabban a telefonvezetékek elpusztításával szórakoznak. A lótarlóinkból alakított lovasjárőrök ellenőrzik a vonalakat, de az összeköttetések csak meg-megszakadnak. Most felsőbb parancsra túsokat kellett összeszedni azzal, hogy a legközelebbi vonalrongálásnál felkötik őket. Az oknai parókia kertjében még mindig ott az őrszem, de most már nem a krumplira, hanem magára a pópára vigyáz, ami határozottan indokoltabbnak látszik.

Délben megérkezik az ezredkiegészítés: 61 lovas és az itt megürült nyergeknek megfelelően 19 huszár gyalogosan. Tisztekből feljött Cserhalmy őrnagy, Darvassy főhadnagy, aki a szabadságra menő Brückler helyébe nálunk kap beosztást, továbbá Türk főhadnagy, Berchtold gróf zászlós és Görgey meg Fabianich kadétok.

Mivel a Dniester felé húzódó terepet az orosz már nem tekintheti be, még világosan indulunk a tiszti felváltásra. Velünk jönnek az újonnan érkezett huszárok is, akik kint lesznek az egyes századokhoz beosztva.

A Dniester túlsó partján harcoló csapatainkról semmi biztosat nem tudni. A tűzharc kisebb-nagyobb vehemenciával, de állandóan tart. Az eső szakad. Ezredünk a községtől keletre a homokos Dniesterparlon, egymástól száz lépésre lévő tábori őrsőkben van elhelyezve. Mindenki áll, mert a vízpart iszapos. Zizegve jönnek a távlövések.

Reggelre századunkból három ember megsebesült, köztük az egyik súlyosan.

Július 18.

Nappalra visszavonjuk tábori-őrseinket a régi állásokba, amelyek Brodok dél-keletii sarkától a kizapataki malom irányában húzódnak. Én 6 huszárral éppen a malomhoz kerülök. A nap kisütött s így jó és békés helyünk van. A harc, amely odaát hajnal felé csöndesedett, 8 óra tájt hirtelen újra fellángolt. Az oroszoknak, úglátszik, a samuszyni Dniester-kanyarban, még az innenső parton is van tüzéségük, amely most erőteljesen lövi a Sinkowtól keletre levő rajvonalunkat. Az oldalozó tűz kellemetlen lehet. Érthetetlen, hogy ebből a samuszyni Dniester-kanyarból nem füstöltük ki idejekorán az ellenséget.

Délben a huszárok kakaslevessel leptek meg. Kisdörzsöltek egy csomó gabonafejet s a magvakat a malom előtt szórták szét. Erre hamarosan összegyűlt néhány otffelejtett csirke. Egy faágra akasztott tempírozott kézigránát azonban rettenetes pusztítást vitt végbe köztük. A huszárok a sikerült „rajtaütés“ után boldogan gyűjtötték össze a maradványokat, amelyeket, már amennyire lehetett, megkopasztottak, majd az oroszoktól szerzett rézcsajkában szabad tűzön megfőzték. Szerencsére nálam volt só s így nagyszerűnek ígérkezett az ebéd, mely ha nem is volt tökéletesen megfosztva tolldíszétől, meg ha kemény is volt, de a katona-gyomornak ízlett.

Este újra kimentünk a vízpartra.

Éjjel odaát ismét erős tűzharc. Brodok is kap egy csomó gránátot. Ügy látszik a hajóhidat keresik, amely átvisz Sinkowba. A sötétben robbanó lövedékek érdekes tűzijátékként hatnak. Luczenbacher holdvilágos fürdést rendez a Dniesterben.

Bolond ötlet ebben a tűzben.

Július 19.

A nappalt ismét a hátrább fekvő állásokban töltjük. Szároгатjuk a hajnalban teljesen átázott ruháinkat. Barátságos malmunkba délelőtt két gránát csapott be, négy pedig körülötte robbant. Nekünk csodálatosképpen semmi bajunk sem történt.

Az arcvonala ma aránylag csendes s a 48 óra utáni tisztis felváltás már délután megtörténik.

Brodokban újságolják, hogy a tegnapi nap nagyon kritikus volt. Az ellenség reggel áttörte s visszavetette a túlsó partra lévő csapataink jobbszárnyát, amely az orosz tüzéség oldalozó tüzétől is nagyon szenvedett. Beszélték, hogy a triesti gyalogezred taliánjai igen hajlamosak a karok felemelésére. A hetes dragonyosoknak volt állítólag a legnagyobb veszteségük s pánikszerűen futottak vissza. A brünni 6-os dragonyosok állták útjukat, előreszegezett szuronyokkal s csak így tudták a rendet visszaállítani.

Sebesülteket szállító szekerek mellett haladunk el. Egyiken egy halott törzstisztet szállítanak. Péter őrnagy volt, a hetes dragonyosoktól.

Július 20.

Tiszthiány miatt áthelyeznek az 5. századhoz, amelynek parancsnoka Görgey Józsi. Bánhidya megígérte, hogy amint lehet, visszakér.

Este már új századomhoz vonulok be Brodokba.

Az ezred most a faluban tartalék, valószínű átvisznek bennünket Sinkóba. Helyünkbe a Dnieszter mellé, a harcból kivont hetes ulánusok és honvédszázadok kerülnek. A harc teljesen elcsönDESül. Fekszünk a vízparton és napozunk.

Este az ezredet gyalogosan előrerendelik. A pionírok által készített hajóhídon vonulunk át. Pompás építmény!

Sinkó tele van katonasággal, főleg lórulszállt lovasokkal. Tábori kórház, parancsnokságok, szekértábor, töltényt szállító apró lovak, konyhák, heverő tartalékok s elszállításra váró sebesültek mindenfelé.

Mi a község északi szélén táborozunk. Golyók elvértve fűtyülnek.

Este kilenckor megjön a tiszti és lövezető felváltás. Így én is Oknába kerülök egy napra.

Július 21.

Bosszúságunkra nem kapunk postát, mert a pohorloutzi állomásparancsnok, valami Prusatz nevű százados összeveszett postafőnökünkkel s bosszantására riadót fűjatott. Erre mindenki, aki a községben volt, trén, posta, bíróság, kórház stb., sietve pakkolt s amikor már indulóban voltak, tudták csak meg, hogy „próbariadó“ volt. Az ilyen Pruvatz-szerű hadtáporoszlánokat be kell dugni a lövészárókba, az alighanem lelohasztaná harcikedvüket.

Estére megint századommal vagyok, amely Sinkówtól nyolcszáz lépésre északnyugatra, a Bulkapatak völgyében lévő vadászháznál állomásozik mint tartalék. Stieder alezredesnek, a lövészosztály parancsnokának vagyunk alárendelve.

Éjjel készenlét, mert az ellenség több rajtaütéssel igyekszik rajvonalunkat nyugtalanítani. A kis völgy, amelyben vagyunk, csak látszólag nyújt védelmet. A golyók sűrűn fűtyülnek s ismét van harc nélkül egy sebesülésünk.

Július 22.

A századokat nappalra Sinkówba vonják vissza, ahol tartalékállásokat kell építenünk. Az arcvonal nyugodt, csak az ellenséges tüzéség dolgozik. Ügy tudjuk, hogy alkonyatkor előremegyünk a rajvonalba.

Cserhalmy őrnagy, aki a lórulszállt ezred parancsnoka, elmondja, hogy hadvezetőségünknek komoly gondot okoz a lovasezredek pótlása. A tizenhármasonak pl. 365 huszárra volna szükségük, hogy az előírt hadilétszámot elérjék. A pótkeret ezzel szemben már a havi veszteségeket is alig tudja pótolni. Most ki akarták vonni a lövészosztályból a lovas-

szolgálatban kiképzett legénységet, de kiderül, hogy a nélkülözhetetlen altisztektől eltekintve, ott csak hat ember van, aki a huszármesterséget érti, a többi mind fiatal gyalogos-újonc.

Estére Kertész Jancsi vált fel.

Július 23.

Gyalogos századaink Ghery ezredes csoportjánál nyertek beosztást, hol éjjelre támadást jeleztek. Így, miután a tiszti felváltással Sinkówa érünk, meg kell várnunk, amíg besötétedik s csak azután folytathatjuk útunkat a kápolna mellett Szuparka irányába, ahol állítólag úgy 2000 lépésre fogunk a mieinkre ráakadni.

Útközben találunk egy súlyosan sebesültet és egy halott huszárt. Mellettük feldült kondér hever. Szegények menázsit vittek a rajvonalba, de egy srappnel leterítette őket.

A tűzvonalba aznap este hiába várták a vacsorát.

Terep teljesen fedetlen. A muszka szokásához híven, megkezdte éjjeli nyugtalanító tüzelését, úgyhogy sokszor lehasaltunk, mert sűrűn jöttek a golyók. A koromsötétségben előrebotorkálva egyszerre hasonfekvő és ásni iparkodó alakokra bukkantunk, amelyekről megtudjuk, hogy tizenhármak s a második harcvonalat alkotják. Az 5. század jobbra van. Átvettem Kertésztől a szolgálatot s folytattam az ásást abban a gödörben, amelyet ő megkezdett. A talaj kemény s kavicsos. Ásóink szikrát hánynak, ahogy fessegetjük a földet.

Éjfélután erősebben kezd dolgozni a muszka tüzéség. Az előttünk lévő rajvonalat lövik. Gépfegyverek kattognak, világítórakéták röppennek a magasba. Mellettem fekszik a telefonos altiszt s jelenti, hogy: „támadást avizálnak“. Részünkről egy üteg viszonozza a tüzet, talán lovastüzéreink, akik ideát vannak a Dniesteren. Srapneljaik fejük felett süvítenek

át s robbanásuk zaja beleolvad a muszka gránátok sokkal sűrűbben hallatszó becsapódásaiba.

Fekszem és feszült figyelemmel nézem a karórát. A foszforeszkáló mutató lassan halad, öt perc-tíz perc ... tizenkét perc ... most gyérül a muszka tűz . . . majd hirtelen megsokszorozódik fejük felett a lövedékek síró hangja s mind megannyi pokoli zajjal robbanó lángnyelv, csapódnak be a gránátok mögöttünk.

Zárótűz!

Most már mindenki érzi, hogy itt nem babra megy a játék.

Előttünk a rajvonalba veszettül kattognak a géppuskák s szólnak a fegyverek. Sűrűn füttyülnek az ellenséges golyók. Balfelől váratlanul orosz „hurri! hurri!“ kiáltások és már robbanak is a kézigránátok. A puskatűzet arrafelé mintha elvágta volna.

Csak nem hatolt be a muszka az árokba?

Most előttünk is felhangzik az oroszok rohamkiáltása s gépfegyverünk hirtelen itt is elnémul...

Feltűzött szuronnal lapulunk kis fejjvédeink mögött, készen arra, hogy minden pillanatban előre-rohanjunk. Ezerszer inkább egy kézítusa, mint semmit sem látva és semmiről sem tudva, a bizonytalanság perceit élni, amelyek most örökkévalóságnak tűnnek fel.

A zárótűz még mindig tart, de egyszerre csak ismét kattog előttünk a géppuska — mennybeli érzés! Talán csak üzemzavar volt.

A huszárok balfelől szájról-szájra adják, hogy ott egy századunk előrement. A kézigránátok kemény, rövid pukkanása közt tisztán hallani a kiáltást és kézítusa lármáját... de mintha elől a manlicherek mind erősebben szólnának ... szívem a torokban ver ... minden hangot külön akarok felfogni s agyam gépiesen feldolgozza a hangfoszlányokat s menten képpé varázsolja azokat. . .

Balról is megszólal az elnémult géppuska! Először csak úgy dadogósan, de aztán rendesen kelepel

Bravó! Visszavertük a muszkákat!

A tűzharc elől lassan elcsendesedik. Ismét rakéták szállnak a magasba, majd hirtelen újból fellángol a harc, de rövidesen teljesen ellanyhul.

Még sötét volt, mikor egy altisztet küldött értünk a védőszakaszparancsnokság azzal, hogy vonuljunk be hozzá a vadászaiakhoz. Ahogy feltápáskodom, halálós fáradtságot érzek tagjaimban. Valami idegkimerültség lehet.

Nekünk is vannak veszteségeink, egy halott és három sebesült.

Július 24.

A front csendes.

Stieder alezredes beszéli, hogy az orosz éjjeli támadások naponta ismétlődnek. Ez alkalommal rövid időre be is hatoltak az árkokba, de sok veszteséggel visszavertük őket. A szüntelen harc azonban felmorzsolta a csapatok erejét, úgyhogy előrejutásról már nem igen lehet szó. Ezt hadseregearancsnokságunk is érezhette, mert nagymennyiségű tuskésdrótot szállíttat hozzánk, amelyeket spanyol-lovasokká kell kiépíteni. Az állások minden eszközzel megerősítendőek — a támadás folytatása elmarad.

Ezzel a Pflanze—Baltin-féle offenzíva, melytől hadvezetőségünk Keletgalícia felszabadítását várta, befejezést nyert. Eredmény: a Sinkó—Gródok közti hídfő és az Iwanienél szerzett támpont. Egyedül a Benigni csoport valami nyolcezer nyolcszáz embert veszített, azaz harci állományának majdnem kétötödét. Az új állások védelmezése természetesen több erőt igényelt, mint a Dniester-menti régi vonal s az elért eredmény sehogyan sem állt arányban az áldozatokkal.

A vadászaiaktól, hol Stieder székel, jól ellátni a Duninowtól keletre húzódó erdőig, hol az orosz állások vannak. Délben arra leszünk figyelmesek, hogy ott hatalmas tüzek füstje csap az ég felé, majdnem egyforma távolságra egymástól. Nyilván ebédet főz-

nek a muszkák. Tüzeink mindenesetre örülnek a dolognak és sietnek magukat belőni.

A völgyben, melyben mint tartalék elhelyezkedtünk, megszorul a meleg. Akárcsak Carny-Potokon, rengeteg a légy és a szúnyog. Általános a panasz a rossz ivóvíz miatt. Sok a megbetegedés.

Délután váratlanul Brodokba rendelnek minket, ahol már várnak a vezetéklovak. Az 5. század löveztőjénél három koleraeset fordult elő. Egyik ember már meg is halt. Az ezredet ezért vesztegzár alá helyezik.

Hét órakor indulás. Toutryn haladunk át, ahol a hadosztályparancsnokságunk van s egy kastély barátságosan megvilágított verandáján éppen vacsoránál ülnek. Egyszerre éhséget érzek. Furcsa, csak most jut eszembe, hogy tegnap este óta nem ettem, mert a konyhánk felborult valahol.

Éjfélkor érünk Czinkeuba, ugyanabba a nagy majorba, melyben hat hete voltunk szigorú készenlétben. Ma azonban barátságosabb a helyzet. A lovak nagy pajtákban kerülnek fődél alá, de az előrehaladt idő s a hirtelen történt intézkedés miatt, tisztí szállásról nem gondoskodtak.

Tekintve, hogy megint esik, jobb híjján az egyik színben lévő cséplőgép tetején nyújtózkodom ki. Huszáraim ajánlották ezt, mondván: ott igen finom fekvés esik, főleg „masinálásakor“, amikor a menyecskék is felhúzódnak.

Július 25—27.

Reggel Kőnig dr. ezredorvos mindenkibe egy-egy óriási adag orvosságot fecskendez be. Csakúgy kékültek, meg zöldültek tőle a huszárok. Engem valahogyan kifelejtettek, aminek nagyon örültem.

Utána szentmise, amelyen mindenki buzgón imádkozott, hogy az oltásba bele ne pusztuljon. A tünetek, amelyek közt az inklináló embereink görcsök közt megbetegedtek, nem voltak valami biztatóak.

Estére a negyven fokos láz nem ment ritkaságszámba.

A czinkeui major, sok és jól tartott épületével, gazdasági gépberendezésével, szeszgyárával és halasztásával, modern gazdaság benyomását keltette. Bérője egy nagyszakállú makkabeus volt, kinek hamarosan meggyűlt a baja kolerás huszárainkkal. Utóbbiak arra való hivatkozással, hogy utolsó órájuk úgyszólván messze, még hamarosan gondoskodni akartak lovaikról, melyeket nyakig állítottak az illatos lóherszénába és a pontyok kifogásához is nekiláttak, mert — mint mondták — az ő bélük is valami könnyű étel után epedt.

Mivel a harcias házigazdát nem tudták meggyőzni arról, hogy amennyiben ők nem helyezik a szénát és halakat „biztonságba“, úgy mindazt egy szép napon majd a muszka emeli el — bezárták egy pincébe. Ott majd csak megcsendesedik.

Az arra járó Kőnig doktor azonban figyelmes lett a kiabálásra s rögtön kieresztette a delikvenst, de mint gondos orvos legelőször az után érdeklődött, vajjon barátunk részesült-e a kötelező kolera-védőoltásban. Amikor megtudta, hogy nem, nyomban belenyomott egy adagot.

A bűnös huszárokat ugyan már nem sikerült ki nyomozni; kaftánosunk erre már nem is vetett súlyt. Görcsbe húzódott, lázt kapott, delirált s Lemich szanitéc-örmesternek két napig diktálta a végrendeletét.

Mire felépült, nem győzött a boldogságtól elég konciliáns lenni.

A következő két nap az oltás következményeinek jegyében folyt le. Még egy halálesetünk ugyan volt s néhány embert a czernowitzi kórházba kellett elszállítani, de megvolt minden remény a nagyobb járványelkerülésére.

Július 28.

Reggel szentmise, a háború kitörésének évfordulója alkalmából. Hálaadás a Mindenhatónak, hogy fegyvereinket az 1914 őszi deprimáló idők után újra győzelemhez segítette, könyörgés annak a sok-sok ezer embernek a lelkiüdvéért, akik egy esztendő alatt életüket adták és buzgó ima, hogy ezt az igazságunkért vívott véres harcot mielőbb győzelmesen befejezhesük.

Délután két napra eltávozási engedélyt kaptam az ezredparancsnokságtól Czernowitzba azzal, hogy 31-én reggel újra jelentkeznem kell.

Czernowitz úgy 40 kilométerre van tőlünk.

Az út Zastawna, Kuczurmik és Rohoznán át vezet s közlekedési eszközül a konyhához beosztott trénszekereket szabad használni.

Előszedtem jobbik ruháimat, új csizmámat és egy hátizsákba még szalónnadrágot és lakkcipőt is csomagoltam. Következett a négyórás rázós kocsikázás, melyet eleinte fel sem vettem.

Czernowitz úgy lebegett szemeim előtt, mint egy alig elérhető darab kultúra a sivatagban. Két napra megszakad a front diszciplínája, mást is fogok látni mint katonát s megtettesedett csues parasztokat.

Csak ne rázna annyira ez a szekér! Néha már úgy érzem magam, mintha csupa összetört darabkákból állnék, melyeket valahogyan még a bőröm tart csak zsákszerűen össze.

Végre este 10 óra után beérünk a városba. Egy ór legitimáltat, majd utasít a városparancsnoksághoz. Ott kijelölik szállásomat a Fekete Sas nevű nagyszállóban. Persze mindez nem ment olyan egyszerűen és gyorsan. Formaságok, blanketták, jövetelem céljának indokolása, csupa apró retorta, mely jobban kimerített mint az egész út s boldog voltam, mikor éjfélkor kitérult előttem a fogadó egyik szobája, benne igazi ággyal s látszólag tiszta huzattal. Nem baj, ma alszunk s holnapra halasztjuk a nagy program kezdetét.

De jól esett kinyújtózni!

Sajnos, az éjszaka jórészt vakaródzással töltöttem s poloskákról álmodtam. Kellemetlen, ha az embernek ilyen élénk fantáziája van.

Július 2.9.

Reggelre minden rosszat elfeledtem. Ablakomon besütött a nap s kéjjel néztem a legényemet, aki széles mosollyal hozta ágyamhoz a reggelit. Nagy köcsög aludt tejet s egy még hatalmasabb tál piros meggyet. Kenyér az nem volt, azt itt állítólag csak jegyre adnak. Bolond egy világ!

Nem messze van a gőzfürdő. Első utam odavezet. Egy vörösképű, jókedvű alak megkérdez:

— Auch nach einer Lumperei?

— Ja, ja mondom — ich habe bei Sinków gedraht!

Ezt a lokált nem ismeri.

Bemutatkozik, népfölkelő főhadnagy, valami Ritter von s következik egy lehetetlenül hosszú pólyák név, egyetlen magánhangzóval. Itt teljesít szolgálatot a városnál.

Hozzánk hasonló dresszben, elől kis köténnyel felszerelve, kucséberék mintájára nyakába akasztott ládával, cigarettát és levelezőlapokat árul egy szemfüles öreg zsidó. Tincsei csak úgy lebegnek, ahogy hajlong előttünk. Először van alkalmam őstípusú galiciánert aktban látni. Hát a külsín, az mondjuk, enged meg némi kívánnivalót...

Fürdő után fodrász, majd megint ott áll előttem legényem a friss fehéreneművel, új zöld ruhámmal s fényes csizmámmal. Ide hozta utánam, hogy csak akkor bújjak belé, ha mindentől, ami a frontra emlékeztet, megtisztálkodtam.

Ezzel kezdődhetik az élet.

Megyek várost nézni!

Karcsúbokájú nőt látok besurranni a cukrászdába, egy igazi mennyei tünemény, rohanok utána — de persze közeledésről nem lehet szó. Kívülem még

tíz tiszt ül a kis asztaloknál. Ezek mind az angyalra szegezik szemeiket. Egyik fagyaltot fogyasztom a másik után. A nő, mint valami uralkodó lény, néz el fölöttünk. Érzem, hogy csak rangsor szerint lehetne megszólítani. Van köztünk egy alezredes. Elszántan csavargatja hatalmas bajszát, de nem mozdul. Én csak zászlós vagyok, így a helyzet részemre kilátástalan s lesújtva távozom.

Gyomromban forradalomszerű tüneteket érzek. Persze az aludttej, meggy, fagyalt és szerelmi csalódás viaskodnak egymással. Ráakadok egy bodegára, ahol hamisítatlanul rossz Baczewszki-féle alkoholt árulnak. Ez majd meggyógyít. Kenyeret is kapni, de csak annak, aki hajlandó heringet is fogyasztani. Mindegy — ide velem!

Van egy hosszú listám, tisztársaim és a magam részére végzendő bevásárlásokról. A bodega tulajdonosa, egy „wasch-echt“ kaftános lát el útbaigazításokkal. Czernowitzban mindent lehet kapni, természetesen nem olcsón és csak a háborús viszonyok figyelembevételével. Minden kereskedő pájeszos és minden pájeszos láncol, elsősorban persze csempészárúval, amely a közeli oláh határon csúszik át a rejtett ösvényeken. Forduljak valami Moses Blaustein névre hallgató porcellánkereskedőhöz, akinek a napokban sikerült egy tétel valódi orosz teához hozzájutnia. Ugyanannál talállok nyeregszappant is. Rizs van a drogériában. További kutató útjaimon eljutok gyanús folyosókon át egy borkereskedő pincéjéhez, ahol gyönyörű rigai vásznat és francia szardíniát lehet kapni. Borral szegény ember már nem kereskedhetik, mert a hatóságok szerint túlsókat manipulált vízzel, de hiszen valamiből mégis csak élni kell az embernek.

Az üzleti forgalmat elősegíti a szükségpénz, amelyet Czernowitz városa ad ki, de ennek forgalmi értéke csak a város határáig terjed. A kereskedők ezért igyekeznek a mi bankóinkat mielőbb felváltani az ő pénzükre, abból kiindulva, hogy az Osztrák-Magyar Bank kezessége valahogyan mégis csak többet ér a czernowitzi polgármester úr aláírásánál, akiről különben is

megoszlanak a vélemények. Igaza lehet a bodega tulajdonosának, aki, midőn újólag felkerestem, arról biztosít, hogy a háború szörnyű dolog, de azért: — glauben sa mach e Goldgrube.

Ez alkalommal olasz Marsallal kínál meg, amely igazán kitűnő.

A napot egy zenés kávéházban fejeztem be. Egy női zenekar, meglehetősen rosszul, elcsépeelt dolgokat játszott. Szomorúan kellett megállapítanom, hogy úgy látszik, már a nőknél is szolgálatba hívták a népfölkelést.

Éjfél után, hogy a hangulat emelkedett, a kaszirnő szóló-dalokat adott elő, de akkor szerencsére már a harmadik üveg pezsgőnél tartottam s így nem nyúltam a pisztolyom után. A kávéház különben tele volt szórakozásra kiéhezett fronttisztékkel, akik rangkülönbség nélkül naiv gyerekes örömmel vetették magukat az életnek ebbe a forgatagába. Látszott, hogy a pénz egyiküknél sem számít és a tulajdonos bizonyára jó üzleteket kötött.

Haza — tekintettel a poloskákra — csak hajnalban mentem. Az utcákon keményléptű szuronyos járőrök haladtak. Valahonnan messziről ágyúlövés hallatszott, amely kijózanítóan hatott borgőzös fejemre.

Július 30.

Dél előtt tiszteletemet teszem Friedberg altábornagy városparancsnoknál. Végtelen kedvesen fogad. Szüleimnek régi ismerőse. Vagy tizenöt évvel azelőtt Máramaroszigeten volt az ottani gyalogezred parancsnoka s atyámmal, aki akkor főispán volt, sokat jött össze. Ebédre is magánál tartott s a délutánt is tisztjeinek körében töltöttem, sok érdekeset tudva meg Czernowitzről és a városparancsnokság széles feladatköréről. Különösen lekötött mindaz, amit a kémelhárításról hallottam. Bukovina s főként Czernowitz exponált fekvése miatt melegágya a különféle kémeknek. A város egy év alatt két ízben volt hosszabb időn át az oroszok kezén. Kisült, hogy nemcsak a lakosság, ha-

nem az állami szolgálatban álló tisztviselők egy része is orosz zsoldban állt. A közeli hármashatár s a Románia felőli gyenge határzárunk, bőséges alkalmat nyújtott nemcsak a csempészek, hanem a kémek közlekedésére is. Az oláhok láthatóan együtt dolgoznak a muszkákkal.

Este szakadó esőben pakolódtam fel a szekerekre. Szállodám nem volt drága. Két napra 6 koronát számítottak, a pólósokért sem kértek semmit. Azt ráadásnak adták.

Az útról Czinkeuba jobb nem megemlékezni. Koromsötét éjszakában, csak lépésben mehettünk s tízórás szakadatlan ázás után reggelre értünk a majorba.

Július 31.

Meglepetésemre Czinkeuban csak a vezetéklovakat találtam. Megtudtam, hogy felsőbb parancsra likvidálták a kolerát és a kilences huszárokkal együtt még tegnap este kivitték az ezredet Repuzynetzbe.

Az eső folyton esik s így nem sikerül teljesen átázott ruháimat megszáritani. A csomagokat, melyeket Czernowitzból hoztam, átadom megőrzés végett a konyhának, majd délután nyeregbe ülök, hogy magam is kimenjek az ezredhez. Néhány tisztársam, akik a vezetéklovaknál maradtak, szintén indulnak. A legényekkel együtt tizen vagyunk.

A ködben és esőben eltévedtünk s csak éjjel 11 óra tájt értünk Repuzynetzbe. Még az esőköpenyem is átázott.

Ezredem tartalék. Jelentkezés után leheveredtem egy eresz alatt. Nagyon fáradt voltam még a tegnapi úttól s bizony Czernowitzban sem nagyon aludtam. Amellett fájtam is vizes ruháimban.

Éjfélkor riadó, összeálltunk és a szakadó esőben teljes felszereléssel vártuk a további utasításokat.

Augusztus 1.

Félkettőkor jött a parancs, hogy a falutól 2 kilométerre vannak vezetéklovaink. Oda kell bevonulni. A sár térdig ér és felül folyik be a csizmákba a latyak. Vagy egy órát mentünk, míg ráakadtunk szerencsétlen lovainkra.

Az indulási parancs Zastawnara szolt. A Nádasy huszárok is velünk vonulnak. Mindenki azt hitte, hogy vagonirozni fognak.

Ahogy kivilágosodik, trapba megyünk át. Cuppog a sár a lovak lába alatt s telefröcsögi még arcunkat is. Az eső lassan eláll. Zastawnán átnyergelés. Közben a tízesek is beérkeznek. Csak az ulánusok maradtak még vissza Repuzynetzen, mert az egri bakák által történő felváltásuk csak estére mehet végbe.

Egyelőre további parancsokra várunk.

Ki az ördög bocsáthatta szárnyára a hírt a vagonirozásról?

Tíz órakor újra indulunk. A muszka a besszárabiai határon készülne valamire s csapatokat von össze. Ezért irányítanak bennünket sürgősen Korda tábornok hadtestéhez. A lövésosztályt teherautókon fogják utánuk szállítani. Nem tudni, hogy feladatunk sürgőségének, vagy kolerás állapotuknak köszönhetőek ezt? Szép, hogy szegény gyaloghuszárainknak is jut még néha ünnep.

Horosoutz előtt váratlanul vezényszavak hangzanak el. Fejvetéssel tisztelgünk, a meglepetésszerűen megjelenő hadseregparancsnokunk előtt. Pflanzner-Baltin a mozgékony tábornokokhoz tartozik, ezt meg kell hagyni. Saját szemével akar látni mindent s nem bízza magát kizárólag a térképeire és a befutó jelentésekre.

Az idő teljesen kitisztult. Igazi eső utáni verőfényben haladunk át a Czerwenyj-Horb hegység hatalmas erdőségein.

Horodenka és Okna kopár vidéke után ez az út élvezetes változást nyújt. A szép erdőségek, a jó idő és kitűnő levegő bűvös hatással van a fáradt idegekre.

Czernawkan beszállásolás. Az 5. század egy szép kastély parkjában nyer elhelyezést. A kastélyban dandárparancsnokság kvártélyoz. Minekünk, mint tisztiszállás s iroda, egy csőszkunyhó jut, melyben egyszerre csak egy ember fér el.

Estefelé lenyergelhetünk, a fronton nyugalom van. Sátrakat verünk és örülünk a csillagos égnek.

Hadosztályunk hadseregtartalék.

HADSEREGTARTALÉKBAN A SZÉLSŐ JOBBSZÁRNYON.

Augusztus 2—7.

Békés, nyugalmas nyári napok.

Czernawkát három oldalról erdős hegyoldal övezi, amely sétára csábít. Vadat, sajnos, nem látni. Délfelől szántók nyúlnak el, érett gabonavetésekkel. A huszárok dalolva mennek aratni, vígan peng a kasza s rövidesen rá már a cséplőgép is bűg. Gazdálkodunk.

5-én reggelre visszahelyeznek régi századomhoz. Görgey Józsi, az ideális feljebbvaló volt, s annyi baráti jóindulattal vett körül, hogy megnehezítette a búcsút. Szakaszvezetőmtől, a derék Illésitől is, csak sajnálattal váltam meg. De hát a 4. század volt mégis csak az én igazi otthonom, itt csak vendégnek éreztem magam s őszinte boldogság töltött el, hogy újra jelentkezhettem Bánhidynál, aki személyesen járt közbe, hogy visszakapjon. Éppen 19. születésnapom volt, melyet vígan ünnepiünk meg. A századnál nincsen változás. Szakaszm is a régi. Embereim örömmel üdvözlnek.

A 4. század szállása egy leégett szeszgyárban van. Nem valami lakályos hely. Legényem azonban kiszemelt részemre egy épségben maradt tyúkházat, melyet forró vízzel kitisztított s ott készített nekem „privát“ lakást. Sajnos, mint másnap rájöttem, tetű bőven maradt még benne.

Szomszédunkban van elhelyezve a 3. század is, amelynek tisztjei egy ajtó- és ablak nélküli épületben laknak. Ők képviselik nálunk a bohémséget azáltal, hogy életüket az örök kedély és könnyedség jegyében

rendezték be. Az idősebb Zech, a parancsnok, valamint a fiatalabbik és Liptay Tóni, továbbá Barcza Imre vannak otthon, amikor meglátogatom őket. Éppen egy újszerű társasjátékkal szórakoznak. Hanyattfekszenek a kiterített szalmán és pisztollyal lövöldözik a plafonon elhelyezkedett legyek milliárdjait. Poldi, a szakács, az ajtóban állva számolja a treffereket. Közben az idősebbik Zech megunja a dolgot s mandolinon kezd, Liptay énekel hozzá. Erre a legyek kirepülnek s a játékot be kell fejezni. Sajnos, Görgey Kári hiányzott az együttesből. Kanyaróval fekszik a czernowitzi kórházban, ahol rossznyelvű kollégái szerint egy csinos lengyel ápolónő vigasztalja.

A 7. hadseregpáncsnokság leirata értelmében, hadseregtartalékok az arcvonalbeli eseményekről mindenkor tájékoztatandók. Tisztjeiket csoportonként kell a frontra vezényelni, hogy megismerjék az utakat és ösvényeket, amelyek a tartalékok előrevonása vagy eltolása szempontjából figyelembe jönnek és hogy tisztában legyenek a tereppel általában, valamint magukkal a védelmi vonalakkal is. Minden tisztnek tudnia kell, hogy akár ellentámadás, akár egy betörés elreteszése esetén miként kell eljárnia.

Egy parancs, mely dicséri a szerzőjét!

A felsőbb parancsnokságok utasításai többé-kevésbé mindenkor csak az irányokat szabhatják meg, de a parancsnak az életbe való kellő átvitele, a helyi viszonyokhoz való helyes alkalmazkodás, szóval a részletkivitel már a csapattiszt feladata.

A békebeli harci elvek, amelyek szerint egy század vagy pláne egy szakaszparancsnok egyszerű számmá süllyedt le, akinek legfőbb feladata a feltétlen engedelmség, — a háború keserű tanulságai szerint, — ma már túlélt dogma. Azzal a parancssal, hogy: „irány a templomtorony, előre!“, vagy: „az állást tartani kell az utolsó emberig!“, ma már nem lehet ezredek harci feladatát elintézni. Ma a harcban a csapattisztnek önállóan kell gondolkodnia s ha kell, intézkedni és minden ténykedését át kell hatnia a siker elérése iránti akaratnak s az önmagába vetett feltétlen bizalomnak.

Ennek előfeltétele az, hogy a csapattiszt tájékozva legyen úgy az általános helyzetről, mint felsőbb parancsnokságának szándékairól. A csapattisztnek nem akkor kell a dolgokat „meglátni“ vagy „sejteni“, mikor a keresztülvitel folyamatban van, hanem az esetleges feladatokat akár helyszíni szemlék, akár térkép által eszközölnélő tájékoztató oktatás révén előre ismerni. Röviden, a feladatot nem „meglátni“, hanem „tudni“ kell s ha éjszaka verik fel a tisztet álmából, hogy ezt vagy azt teljesítse, úgy a viszonyok és célok ismerete alapján oly biztosan s céltudatosan kell vezetnie csapatát, mintha a gyakorlótéren volna.

A hadseregpáncsnokság utasításai értelmében a hadtestnek egy vezérkari tisztje részletesen tájékoztatta minket minderről, majd 6-án sor került a tanulmányi kirándulásra, mely alkalommal a 42. honvéd gyaloghadosztálynak a besszarábiai határ mentén húzódó védőszakaszát tekintettük meg.

Már hajnalban nyeregbe ülünk s megyünk az országúton Dobronoutz felé. A községtől 2 kilométernyire letérünk keletnek s az erdőrengetegen átvezető ösvényen látunk neki, hogy a Sawczynya határhegységet megmásszuk.

Vannak útszakaszok, melyek posványos tisztásokon visznek át s ahol a lovak mélyen lesüllyednek. Egy bájosan csobogó hegyipatak hídja rossz, nagyon kell vigyázni, utána rögtön erős kapaszkodó, majd ismét szakadék. Nemcsak fogatolt tűzereknek, de még a konyháknak is járhatatlan terep. De az ösvény mind meredekebb lesz, lovaink már gőzölnek s így leszállya vezetjük őket tovább, egymás nyomában haladva.

A hegyoldalban félig földbe épített kis vadászlak, romantikus, mint erre minden. Most a 83. honvédandár parancsnoksága székel itt. Morózus kis tábornok bújik elő, Bekic, a brigadéros. Szirmay jelentkezik nála, majd egy magyarul is tudó altisztet kapunk, ki tovább kalauzol minket. Erre már nincs ösvény sem, hanem a hatalmas tölgyek közt, bokáig érő lombosönyegben mászunk tovább, amerre vezetőnk megy, aki nyilván nagyon tudja a vidéket. Majd egy fensíkra

érünk, ahol a magas szálerdőt ritkás fiatalos váltja fel, visszahagyjuk lovainkat, mert a szemközti hegyen ülő muszka idelát. Ez okból be kell érnünk azzal, hogy a néhány száz lépésre húzódó állásainkat itt csak távolról szemlélhetjük meg. Jobbkézről emelkedik védővonalkunk kulcspontja, a 458-as Obczyna magaslat. Az állások errefelé mindenhol az országhatáron húzódnak végig s nem messze tőlünk északra van a Rzewinskij határórház, mely a 83. dandár s egyben a hadosztály balszárnyát is képezi. Ehhez már a Sávoly-dandár ezredei csatlakoznak.

Ismét nyeregbe ülünk s a fáktól fedve lovagolunk délnek, hamarosan elérve az állásokat, melyeken a szálerdő erre keresztülhúzódik át a muszkához, mindent elfödve annak szemei elől, de viszont mi sem láhattunk át hozzájuk.

Az állások egyenesen várszerűen vannak kiépítve; mintaszerű árkásmunka. Nem is mondhatók lövészárkoknak, mert egész szakaszokon át hátrafelé nyitottak. Az elülső falazat, mely tölgyfával van bélelve, az ellenség felől hosszan lejtő földsáncból van védve. Lőrések, harántgátak, srapelbiztos tetők, az időjárás viszontagságai ellen védő bemélyített búvóhelyek a legnagyobb gondossággal vannak kiképezve. A lőrések sokhelyütt homokzsákokkal, a fontosabb helyeken és a megfigyelők őrhelyein acélvédőpajzzsal vannak el látva. Megerősített oldalozó hatású gépfegyverállások mellett ott találunk régifajta kartácsos ágyúkat, melyek ebben a csukaszürke világban fekete-sárga színnel mulatságosan hatnak. A többszörös drótakadály mindjárt az állások előtt kezdődik, mely alatt alagútszerű kis futóárkok vezetnek ki a vedettákhoz, amelyek előtt újabb drótsövény húzódik. De mivel itt minden speciális, hát még az akadályok is azok, amennyiben a huzalok, alul izolált vasrudakhoz vannak erősítve. Szükség esetén az egész drótsövény magasfeszültségű villanyárammal árasztható el. Kیلövés csak valami nyolcvan lépés, mely darabon a hatalmas tölgyfák ki vannak döntve. Hogy a csapat meglepetésektől mégis óva legyen, az állásoktól többszáz

lépésre tábori őrök vannak és az átláthatatlan erdőrengeteget járőrök portyázzák végig. A muszkavonal úgy mondják innen ezerötszáz lépésre van. Így rendes körülmények között csak a járőrök szoktak össze - akaszkodni, míg az állásokban teljes a béke.

Minden zászlóaljnak vannak az ellenségtől födött, erdős lejtőkön épített födözékei, ahol a csapat pihen és a tartalékok tartózkodnak. Ezek rendes házak, fából építve, fával fedve, belül fekvőhelyekkel, hosszú asztallal s lócákkal, a sarokban kályha, falon lógó fegyverzet és ruhák, szóval rendes kis kaszárnya. A csapat nyilván az építkezésben kiéli egyéni ízlését, mert az apró csínyek és faragványok néha egész népművészeti remek, melyek az egymásközi versengésre engednek következtetni. Zágrabi huszonötös honvédek — mint ők hívják magukat: domobrancok — vannak itt állásban, jóképű, napbarnított emberek. A sáncokban azonban nappal csak kevesen tartózkodnak, hanem inkább a tartalékszállásokon, ahol az első vonal szembeötlő fegyelmétől eltérőleg, a legnagyobb élet folyik. Ácsok és asztalosok dogoznak, ruhát mosnak, főznek, sőt egyik barak előtt gramfon ordítja világgá Lakmé csengetyűáriáját.

Végiglovagolunk az állások mögött húzódó kiirtott erdősávon, mindig új és új érdekességet látva. A századok állománya feltűnően nagy, úgy mondják átlagban háromszáz ember. A dandár jobbszárnya a krasnopiesocznji határ őrházáig húzódik, hol az erdő is megszűnik. Azontúl következik a szomszéd dandár, az eszéki 34.-nek a szakasza, mely lehúzódik Toporoutz s Raracze felé a síkságra.

Az eszékiek állásainak megtekintése másnapra marad és Sawokryniczni határőrháznál letérünk nyugatnak és összebolyongva az erdőrengeteg különféle útvonalait, — melyek csapateltolások esetén fontossággal bírhatnak — a késő délutáni órákban érünk Czernawkara, hol embernek az ebéd, lónak a zab egyformán ízlik.

7-én újabb tanulmánykirándulás volt a toporoutz-rarancei szakaszra, de ezen sajnos nem vehet-

tem részt, mert éppen szolgáltevő voltam a századnál. Így arra használtam fel az időt, hogy a legénységi lovakat egyenkint vegyem szemügyre, mert nem volt messze hadnagyi kinevezésem s akkor két saját lovat választhatok magamnak az állományból.

Augusztus 8–15.

8-án reggel indulási parancs.

Az ezredet egy faluval odébb, Neuzuczka szállásolják be az ulánus laktanyában. Az istállók épek, de olyan magasan áll bennük a trágya és piszok, hogy estig tart, míg beköltözhető állapotba helyezzük. Az emeletes tiszti épület azonban el van pusztítva s így mi a faluban kapunk szállást. Én a postamester házában jutottam tűrhető szálláshoz. A tulajdonos egy megaszott vén csirkefogó, nem győzi nekem tört németiséggel „schwarzgelb“ meggyőződését hangoztatni. Pechére azonban lefekvéskor orosz propaganda nyomtatványokra akadok egy fiókban. Hívatom a barátomat:

— Mi ez?

— Csak egyházi jellegű iratok — dadogja.

— De Moszkvában nyomják — mutatok a címlapra.

— Igen — vallja be — ezek orthodox kiadványok, az orthodoxoknak a cár a pápájuk.

Közben hosszú nyakán izgatottan remeg az ádámcsutka, szája mozog, mintha beszélni akarna, de csak nyög és a kezeit tördeli.

Az ajtó felpattan és kemény léptekkel jön be egy altiszt, két sebtiben előkerített tábori csendőrrel. — Most rémül csak meg igazán az öreg! De már közrefogják s viszik is, — Czernowitzra a „K“ osztályhoz. Ott majd felvágják a nyelvét.

Ezredünk — a hadosztálytól különválva — a Korda-hadtestnek van alárendelve, mert Czernowitztól keletre az oroszok nagyon mozgolódnak. Itt Keletbukovinában a mai 340 karabélyunk jelentékeny erőt képvisel, mert erre felé már nincsen sorkatonaság,

csak népfölkelésszerű bukoviniai különlegességek. Ezek tartják a szélső 16 kilométeres frontszakaszt.

Találunk itt lengyel legionista zászlóaljkat, majd a nemzetiségi rivalitás jelképeként rutén meg oláh önkéntes századokat is s tekintve, hogy Bukovinában a zsidóság kisebbségi jogokat élvez, a paritás elve alapján átmenetileg ők is felállítottak egy különítményt.

A legendáshírű Fischer csendőrezredes zászlóaljai is itt teljesítenek szolgálatot. Fischer ezeket, a háború kitörésekor, a katonailag feladott Bukovinában, az ottani csendőrség, pénzügyőrök, néhány népfölkelő-század és toborzott önkéntesekből állította fel, azzal a szándékkal, hogy saját szakállára száll szembe az oroszokkal.

Csapata, amely részben csak az otthoni ruházatban volt s fegyvereik közt még előltöltő is akadt, elszántan vette fel a harcot 1914 októberében. Átmenetileg még Czernowitzot is visszafoglalták. Fischer ezredes pedig — mint a fejére kitűzött 100.000 rubeles vérdíj is bizonyítja — a muszkák rettegett ellenfelének bizonyult.

Fischer zászlóaljai, portyázó különítményei és szabadcsapatái végigkiízdötték a kárpáti telet, derekasan kivették részüket a tavaszi offenzívából s most, hogy ismét a Pruthon túl álltak, beolvasztotta őket hadvezetőségünk a hadsereg kötelékeibe. Most már van rendes uniformisuk, puskájuk és felszerelésük, kiképzett utánpótláshoz jutnak, sőt némi tüzérséget is kaptak. Fischer ezredes azóta ismét a bukovinai csendőrkerület élére került, míg a diandárkötelékbe összefoglalt csapatainak parancsnokságát Papp alezredes vette át. Az egyes századok meg zászlóaljak azért büszkén viselik további eredeti, most már tradicionális elnevezéseiket.

A zuczka napok — az oroszok felől eleinte érkezett riasztó hírek ellenére — nyugodtan telnek és a laktanyaélet a boldogult békevilágot eleveníti fel. Van kaszárnya-inspekciós szolgálat, lóvizit, gyalogrukkoló. Csupa tovatűnt dolgok, melyeket kicsit fur-

csa megszokni. A nyergek és felszerelési tárgyak a nekik szánt kamrákban vannak elhelyezve. Legénység ágyakon pihen a laktanyában. A trombitás adja meg a jelet ébresztésre, zabolásra és takaródéra. Este kilenckor pedig az őrszolgálatosak becsukják a kaszánya vasrácsos kapuját. Horthy István brigadéros, aranyzinóros attilában lovagol s Görgey Józsi meg Mecsér Bandi felesége, akik feljöttek férjeik után, velünk esznek a közös étkezdében. A régi gyakorlótéren felfrissítik az akadályokat, délutánonkint pedig belovagolunk Czernowitzba s úgy teszünk, mintha a háborúhoz már semmi közünk sem lenne. Különben Zuczkanak is megvannak a maga érdekességei, mert össze van építve Sadagórával, hol egy csodarabbi székel s örvend széles hírnévnek. Kastélyban lakik s úgy mondják, hogy messze vidékről sereglenek hozzá hívei s látják el minden földi jóval. Beszélik, hogy óriási a tudománya, s messzi földről járnak hozzá hívei obulusaikkal.

Századomnál tisztársaimmal együtt közösen fizetünk elő több napilapra, képesújságra és folyóíratra, hogy kapcsolatban maradjunk a világgal. Friedberg altábornagnál pedig mindenkor tájékozódhatom oroszországi nagy offenzívánk állásáról. Varsó augusztus 4-én a németek birtokába jutott s Kövess tábornok erdélyi hadteste elfoglalta Iwangorod várát. Nowogeorgiewsk körül van zárva s a Visztula már mindenütt seregeink hátában van. Irigykedve gondolunk otküzdő csapatainkra, akik győzelmet halmozhatnak győzelemre, míg nekünk itt tétlenül kell az időt tölteni. A bukovinai arcvonalon úgyszólván teljes a nyugalom. Csak a Dniesteren innen levő utolsó orosz támpontnak, a czernelicai hídfőnek augusztus első hetében történt elfoglalása volt az egyedüli nagyobb esemény. Utána a támadást végrehajtó gráci hadtestet az olasz harctérre szállították el. A Kaiser-Schützen dandár már ezt megelőzően került oda. Ügy utóbbiból, mint a gráci hadtestből kirostálták a megbízhatatlannak látszó talián elemeket, amelyek Bukovinában maradtak vissza.

Szirmay alezredes vezetésével 14-én tiszti tanulmánykirándulás a hármás országhatárra.

Czernowitzot északnak megkerülve, a ludihoreczai hadihídon kelünk át a Pruthon. Ez már a Papp dandár védőszakasza. A folyó déli partján Ostrizan át megyünk Zurinba. Az itt felállított 30 és feles mozsár állásától jól lehet látni a muszka-vonalat. Szemben 3 kilométerre van Bóján község, hol egy orosz dandárparancsnokság székel. Tüzéreink még a pontos szállásukat is tudják, de nem szabad odalőni, mert kémeink, akik naponta járnak át, ott szerzik be adataikat.

Utunkat Waimaba folytatjuk, hol drótkadályok zárják el az utat. Egy épületen felirat: „K. k. Zollamt“ és a dróton túl egy német Pickelhaubet viselő sötét uniformisos katona — a román határőr. Az már Mamornita. Részünkről néhány népfölkelő teljesít itt szolgálatot, Tassy főhadnagy parancsnoksága alatt. Az oláh csendőr úgy mondják élénk kereskedői érzékükéi bír és rendelésre az egyiptomi cigarettától, a párisi provinciájú női fehérneműig mindent szállít.

Innen délnek megyünk — mindenhol a határmentén — Lukawitzai, ahol a kastélyban pompás ebéddel, borokkal s minden földi jóval várnak. A tulajdonosnő egy végtelen kedves özvegyasszony, akinek férje tizes huszár volt, még abban az időben, mikor az ezred Czernowitzen állomásozott. Csinos leányával együtt úgy fogadtak minket, mintha — ahogy mondják — a régi jó huszáridőket akarnák feleleveníteni.

Délután még aprólékosan megszemléljük a határt, aztán következett egy igazán kellemes este s csak a hold feljötte után ülünk újból nyeregbe s mit tagadjam, mindannyian „emelt hangulatban“.

Hatvanöt kilométeres lovaglás után, Czernowitzon át késő éjszaka érünk Zuczka, hol meglepetésünkre, a másnapra szóló indulási parancs vár ránk. Hova megyünk, még nem tudjuk.

15-én készenlétben vagyunk, de helyben maradunk, ellenben a másik dandárunkat, mely eddig Horoschoutzon volt, előrevonták a szomszédos Rohoznara.

Augusztus 16.

Egész nap riadókészültség.

Kémjelentések szerint az Odessza-Kisinev közti vasúti forgalom csapatszállítások végett napok óta zárva van s orosz tisztek nyíltan beszélnek egy, a Bukovina ellen rövidesen meginduló nagyarányú offenzíváról. Más jelentések szintén nagyarányú csapatösszevonásokról és nehéz tüzérségről adnak hírt. Az „Universul“ román lap egy 11-éről keltezett híradást közöl, mely szerint a nowosielicai vasútvonalon 40 japán ágyút szállítottak és nyolc niagasrangú japán tisztet is láttak. „Megbízható forrásból tudjuk“ — írja a lap — „hogyan az oroszok Bukovina ellen új offenzívát kezdenek“.

Augusztus 17.

A 10. lovashadosztályt a Pruthttól délre helyezik át.

Reggel óta a kaszárnyaudvaron összeállva várjuk a további parancsokat. Gyönyörű nyári idő, az égen bárányfelhők úsznak s mögülük távolról valami motorberregés hallatszik — repülő. Figyelünk fölfelé ... most előbukkan ... de még csak kis pont... Czernowitz felől jön, biztos a miénk. Mulatságos, amint az egész ezred kimeredt nyakkal néz fölfelé. A repülő errefelé még eseményszámba megy — főleg a saját. A gépmadar lassan közeleg, mintha mélyebbre ereszkednék, világos vászonszárnyain áttűz a nap s azok szinte üvegesnek tűnnek. Előveszem távcsöveimet, azal már meg kell látni a fekete vaskeresztet, a központi hatalmak ismertetőjelét. A gép közben majd fölénk ért s akkor pillantom meg szárnyai alatt a keskeny piros kört s belül a kékét — antant jelzés!

— Muszka-gép! — kiáltok oda az idősebbik Zechnek, aki váltig kötötte az ebet a karóhoz, hogy ez csak saját lehet. Na most megszámlálhatja, hogy hányan vagyunk. Hogy elbújjunk előle, arra már késő van. s mialatt a szomszédommal beszélek, elordítja magát valaki:

— Bombát dob! Széjjel!

Pillanatok alatt a legnagyobb összeviisszaság — a lovak nem akarják megérteni, — hogy miért oly sürgős gazdájuknak a szétszaladás.

Közben a bomba száll — egyenesen közibénk fog csapódni — de hiszen mindez szempillantás alatt folyik le s a tisztek intézkedései elvesznek a hangzavarban.

Zu! Levágott! Pont a trágyatelepre s nem robbant!

Emberok futnak, hogy megnézzék. Többen kiáltjuk: — vigyázat, mert utána is robbanhat — de jászkunnak szólhat az ember, ha az valami különlegeséget lát, azt bizony megnézi, nemcsak megnézi, felszedi, forgatja, bámulja s nekem közben minden hajamszála az égnek mered arra a gondolatra, hogy hányat fog az a bomba közülök széjjelcsapni. Tisztek, altisztek, mind, akinek nem volt kantárszár a kezében, szaladnak a trágyatelep felé, ahol huszár Petro — az aranyvitéségi érmes — pléhporfával forgatja s gusztálja a „bombát“, amely — egy üres sörösüveg volt!

A repülő közben egy kört írt le a fejünk felett s továbbszállt. Na, ez aztán megérte a pénzét, jól kitolt velünk.

Menet Alzuczkára, majd onnan a ludihoreczai Pruthídon át Czahorra és tovább, Korowia községbe, ahol beszállásolunk. Az ulánusok Molodiába, a kilencesek Czahorra kerülnek. A tízesek egyelőre a lövésosztállyal még Czernawkán maradtak vissza.

Szállásaink a falu szétszórt oláh házaiban vannak, takarmányt — amely bőven akad — vásárlás révén szerzünk be. A korowiai lányok feltűnően csinosak. Ez is valami.

Estére lenyergelhetünk,

Augusztus 18—19.

A századok 18-án reggel gyalogmenetben mennek Czahorra, ahol öfelsége születésnapja alkalmából tábori szentmisét pontifikálnak.

Délben beérkezik az e havi ezredkiegészítés, összesen hatvan lovas. Parancsnokuk Stojanovits kapitány, a 3. századot veszi át. Báró Urhán Iván zászlós is ott kap beosztást, mert Liptay Tóni szabadságra ment. Wellisch önkéntes hozzánk kerül, az én szakaszomhoz. Rochlitzer Lulu hadiönkéntes pedig csak látogatóba jött s ismét visszamegy a káderhez.

Naponta futnak be újabb kém jelentések, amelyek orosz megerősítésekről számolnak be. Bojánba két lovasezred, gyalogság és négy ágyú érkezett, Nowosielicán egy gyalogdandár gyülekezik, tüzérséggel és feltűnő sok hídépítőanyaggal. Olyan hírek is kerüngenek, hogy az orosz, tekintet nélkül Románia semlegességére, azon keresztül akar Bukovinába betörni. Valószínűtlenségük ellenére, mégis alátámasztja ezen híreket egy 22-én este befutott jelentés, mely szerint Nowosielicába újabb erők érkeztek és az egész lovaságot is ott összpontosítják.

Ellenrendszabályként a Papp-dandár némi nehéz tüzérséget kapott, nálunk pedig betiltották a Czernowitzba való kirándulásokat.

A hadtestparancsnokság közben egy igen szigorú körlevelet bocsájtott ki, mely szerint a város tele van orosz kémekkel s főleg a szerelmi kalandok után vágyó hölgyek állnak ilyen szolgálatban. Ezek — mint egyes esetekben kitűnt — feltűnően jól vannak az eseményekről informálva s olyan bizalmas adatokat tudnak, melyeket csak tisztoktól szerezhetek be. A kémelhárító osztálytól egyidejűleg megkaptuk azon orosz kémek listáját, akiknek átjövetelét a napokban várják. Terjedelmes kimutatás, azt meg kell hagyni. A leírás szerint a parasztnyvecsकétől a talmudistáig mindenféle akad köztük. Az adatokat az odaát lévő megbízottaink szállítják.

23-án próbariadó. Utána harcászati gyakorlat, amely azonban inkább csak játéknak volt minősíthető. A rendszeres továbbképzés pedig tiszt és legénységre egyaránt ráfért volna, még pedig nemcsak az oktatás szempontjából, hanem azért is, mert az ilyen gyakorlat az egyedüli alkalom arra, hogy a parancsnokok legénységüket kellően kézbe vehessék, hogy úgy mondjam: összedolgozzák magukat. Ha komolyra kerül a sor, akkor ilyesmire már nincs idő, akkor már cselekedni kell, a harci gépezetnek pedig tökéletesen működni.

Frankenberg alezredes közben ismét bevonult hozzánk, de Próney egy „orvosi bizonyítvány“ kíséretében engedélyt kért a hadosztálytól a szabadságoltatására. Két nap múlva Frankenberg el is távozott.

24-étől fogva egy félszázadunk Kotul-Bainski körül őrszolgálatot teljesít a román határon. 26-án Hunkár Anti meg én megyünk ki két szakasszal. Úgy látszik: a Kotul-Bainskitől délre, az oláh határon is áthúzódó erdőség a két ország közti titkos közlekedés eldorádója. Elég gyakran jönnek parasztok — férfi s asszony egyaránt —, aztán tincses zsidók, de még gyerekek is, akik a nálunk leadott határátlépési igazolvánnyal igazolják, hogy „rendes ügyben“ van dolguk. Mint hallom, legtöbbször nem is tudja, hogy kém-szolgálatot teljesít. Egy idevalósi lakostól egyszerűen megbízást kapnak, hogy annak sógorának vagy más valakijének valami egész hétköznapi üzenetet vagy levelet vigyenek át. A küldönc kap 20 koronát, ami tekintélyes kereset még akkor is, ha annak felét, a „taksát“, rajtacsípés esetén leadja az oláh határőrnek. Románia azonban tele van fertőző betegségekkel, és hogy a küldönc ezektől megóvassék, kap egy dezinficiált inget, melyet odaát egy frissen dezinficiálttal cserél fel s úgy jön vissza. Az ing szegélyei pedig „morze-öltésekkel“ vannak levarrva — pont, vonal —, ezt minden varrógéppel meg lehet csinálni, s ezeket a czernowitzi „K“-osztály „fehérművarrodája“ készíti, persze megfelelő sifr-kulcsot alkalmazva.

Egyes küldöncök csak tényleg Romániába járnak át, mások, akik önállóbb megbízatást kaptak, tovább mennek. Nowosielica körül lépnek orosz földre s részint ott, részint a valamivel távolabb lévő Bojanban szerzik be információikat. Egy-két napon belül aztán ismét ideát vannak s a hírszolgáltatnak ez a gyorsasága biztosítja az eredményt, mert a legértékesebb jelentés is kárba vész, ha megkésik.

Úgy mondják, Bojanban a kocsmába van az orosz parancsnokság beszállásolva s megbízottunk — ki a tulajdonos barátja — ott mint csapos szokott működni. Egy ízben aztán rájöttek nálunk, hogy a jelentések az ellenőrző kémek híradásaival nem vágnak. Emberünk nyilván kezdett kétfelé dolgozni. Erre azonban tüzeink megkapták az utasítást s egy 30 és feles lövedék szétvágta a kocsmát: tulajdonos, hírszerzőnk és az orosz dandárparancsnoksággal együtt.

26-án különben, igen meglepően, olyan híreket kaptunk, hogy az orosz az offenzívára szánt csapatait északnak tolja el. A japán tüzérség állítólag Wolhyniába került. Erre Pflanser-Baltin hadseregének balszárnyán 2 7-ére előnyomulást rendelt el. A mi feladatunk nyugtalanítani az ellenséget. A Papp-dandár útegei azóta szorgalmasabban dolgoznak.

A mélyenfekvő Korowiában szaporodnak a tífuszos esetek. Gódor, a derék lóordonámcom is a czernowitzi kórházban van. Az idő pokolian meleg, mintha még gyorsan ki akarná magát tombolni a nyár. A Nádasdy-huszárok szeptemberre valami vadászversenyt terveznek. Ennek egyik számát töretlen, szőrén megült kis bukovinai parasztlovakon kell végiglovagolni. Ez a verseny a legénység részére is nyitva áll s így a huszárok azon passzióznak, hogy a korowiai rétségen nyúzzák a csuesek lóállományát, vagy mondjuk inkább nyúznák, mert az ilyen gyehena hucul-pőni, ha megunja az esetet, úgy vágja le lovasát, hogy csak úgy nyekken. Egész mulatságos, — de azért én a harcászati gyakorlatnak inkább volnék híve.

31-én az eligazítási parancs tudtul adja, hogy a

7. hadsereg balszárnyán megindított offenzíva sikeresen halad. A muszkák ellentámadásait az egész vonalon visszaverték.

Szeptember 1.

Hadnagy vagyok!

Legszebb katonai rang, hisz minden leány először egy hadnagyba szerelmes. Ezek aztán perspektívák!

Délelőtt jelentkezés az ezredparancsnokságnál. A két Laci — Vértessy meg a Barcsay — szintén kaptak csillagot s most velem tartanak. Liptay Tóni betegszabadságon van s így neki a kinevezést „kopertában“ küldik meg, ami mint aktus kevésbé ünnepélyes. Akivel találkozunk, melegen gratulál, még a huszárok is, akik széles mosollyal kívánnak hosszú életet, „meg hogy a hadnagy urunkat az Isten mielőbb segítse fel a brigadérosságig“. Ami azon felül van rang, arra nincsen ilyen tősgyökeres magyar kifejezés s így a huszárok azokat „nímöt“ állásnak tartják. Ilyet pedig nem kívánnak — mert az sértés volna. Persze minden szerencsekívánat mögött ott bujkál az ilyenkor kidukáló áldomás elvárása, ami „huszáréknál“ a hadnagyi előléptetésnek tradicionális tartozéka.

Közben a számvevőőrmester nagy paksaméta pénzt hoz és mindenikünknek — a beszerzendő saját lovak, meg nyeregfelszereléshez — kincstári hozzájárulás címén 2300 koronát fizet ki, vadonatúj bankókban. Hadnagyi gázsit is kapunk, meg a tiszteknek kijáró trafikkompetenciát. Utóbbit — nemdohányos lévén — Almássy Imrének adom, aki már nagyon gondterheltnak látszik, mert új tajtékipipájához nem győz szivart szerezni. Pedig — mint Imrétől tudom — az ilyen pipa csak akkor ér valamit, ha a dohány barnaságától kellőleg át van itatva, s így örülök, hogy ebben segítségére lehetek.

Délután — hárman fiatal hadnagyok — Czernowitzba megyünk. A konyhatrénnek egy szekere is ve-

lünk tart, mely aztán megtelik az áldomáshoz szükséges pezsgő- és borszállítmányokkal.

Visszajövet elhaladunk egy magyaros parasztszeker mellett. Jó félvérlovak vannak elibe fogva s nem akarok hinni füleimnek, de a feketefőkötős tisztas parasztszönyeg magyar nyelven regulázza a gyepűt tartó öreg gazdát, amiért áron alul adta el a süldőket.

— Adjon Isten! — szólítom meg őket.

— Fogadj Isten! — jön vissza a válasz s az öreg egy ujjával a kalapjához bök, majd egy idő múlva, hogy végigmustrált minket, folytatja:

— Tán magyarok a tiszturak?

— Azok vónánk — adom vissza a szót —, de hát kendtek is azok és most azt mondják meg nekem, miként kerültek ide Bukovinába? Még hozzá ilyen háborús világban.

— Hát csángók vagyunk, instálom — feleli az öreg —, Hadikfalváról.

Aztán szó szót követ s megtudom, hogy innen délre a Suczawa völgyében van három színmagyar község. Hadikfalva, Andrásfalva meg Istensegits. Elődeik akkortájt jöttek át a Kárpátokon, hogy Bukovina császári lett. Errefelé akkoriban ritka volt az ember, a föld meg jó volt, oszt telepesnek adót sem kellett fizetnie. Bécsben akkor II. József volt az úr és a magyar hazában úgy mondják nagy volt a szegénység meg a haditeher. — Hát aztán így történt. Most pedig már megszokták. Volt még több községük, de azok ma már eloláhosodtak. Fogadjistent például már hivatalosan is Jabestienek mondják, ami pedig elég rondán hangzik.

Hogy Korowiara letért az út, szívélyesen lekezelve váltunk el egymástól. Ők tovább mentek délnek Sereth felé. Zamatos magyarságuk azonban még soká maradt a fülemben s valami szomorúság fogott el, mert arra kellett gondolnom, hogy otthon csak szaporodik a román meg a rác, a magyarral meg itt kell találkozunk, mintha rettenetes feleslegünk volna be-

lölük. Eszembe jut, hogy egyszer volt ilyen érzésem, akkor mikor Fiúmében jártam és a nagy hajók mind magyarokat szállítottak. Kivándorlók voltak s mentek át a tengeren kenyér után — melyet odahaza nem tudtak megtalálni.

Szeptember 2.

A 7. hadsereg egész Dniestermenti arcvonala felvette már az offenzívát. A befutott jelentések szerint az orosz az egész vonalon visszavonulóban. Keletgalícia visszafoglalására végre megvan a kilátás és a lovashadosztályunknak is készen kell állnia az üldözésre, mely esetben az egész Dniester és Pruth közt elterülő besszarábiai rész nekünk lesz kiosztva. A felderítés keleti határaként egyelőre a Chotin és Mamyga közti út van megjelölve Utászszázadunk Ostriza és Zurin közt megállapította és őrzi a Pruthon átvezető gázlókat s minden ezrednek lettek ilyenek kiosztva, hogy előnyomulás esetén, a folyón való átkelés a hidak mellőzésével a legrövidebb úton legyen eszközölhető.

A huszároknál kiegészítik a karabélytöltények számát 120-ról 200-ra, a géppuskák készletét pedig fegyverenként 5000 lövésről 15.000-re emelik fel. A tiszteknek kiosztják az új terep térképeit és általában minden indulásra készen áll.

A korowiai menyecskék is észrevették, hogy alighanem odébb készülünk. Sütnek, főznek s ennek meg annak a huszárnak is megtöltik lopva a tarisznyáját valami útravalóval. Megható kedves jelenetek játszódnak le s úglátszik, hogy a két hét, amit itt töltöttünk, elegendő volt arra, hogy meghitté tegye a kapcsolatot jászokjainkkal. Korowia valahogyan más volt mint azok a községek, ahol eddig voltunk. Innen kissé úgy megyünk el, mintha otthon lettünk volna.

Szeptember 3.

Hadosztályunk szeptember eleji ütközetállományai a következők:

	Század	Lovas	Karabély	Géppuska
10. Huszárezred . .	6	880	650	4
13. Huszárezred . .	4	596	380	4
9. Huszárezred . .	4	516	354	4
12. Ulánus ezred . .	4	564	396	—
Technikai század . .	1	119	85	—
Lövészosztály . . .	5	12	1.116	—
Összesen		2.687	2.981	12

Lovastüzérezosztályunk állományadatait — tekintve, hogy utóbbi július vége óta a Benigni-csoportnál van beosztva — nem sikerült megkapni.

A hadosztály a mai napot is készenlétben töltötte. A küszöbön álló mozgóharcra való tekintettel mentéinket a kánikula ellenére is kiadták, hátha nem találkozunk már tél előtt a trénekkal — s nem tudom hogyan, hogyan nem, de egy csomó ember ismét csákót visel. Nyilván az elkopott sapkák helyett adták ki őket. — Be jól esik viszontlátni ezt a szép huszáros viseletét!

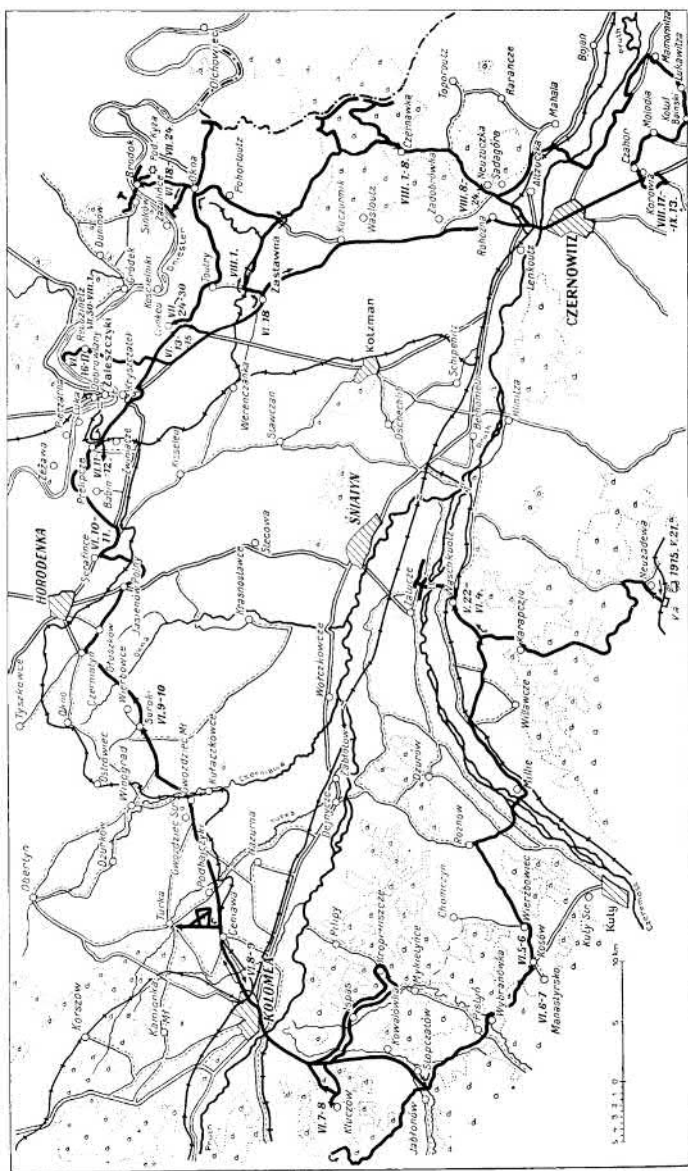
Kémjelentések és a frontról érkezett hírek szerint a besszarábiai arcvonalon a muszkák múlt éjjel a még állásban volt gyalogságot leváltották volna s most ott úgyszólván csak lovascsapataik vannak. Ez meg az ellenséges front mögött szaporodó tüzesetek, a küszöbön álló visszavonulásukra engednek következtetni.

Este későn vágatató altisztek hozzák a parancsot,
hogy másnap reggel vagonírozunk.

Na ez aztán váratlan fordulat!
Állítólag Oroszországba visznek!

II. RÉSZ

**A ROWNÓI HADJÁRAT
A CZARTORIJSKI CSATA
„HINTERLAND“**

Mennetvonalak 1915. május—szeptember. (Melléklet az 1. részhez)

AZ ÁLTALÁNOS HADIHELYZET 1915 SZEP- TEMBER ELEJÉN.

A tavaszkor Gorlicenél megindult nagy offenzi-
vánk augusztus végével meghaladta a brestlitowsk-
lembergi vonalat s ezzel elérte végső célkitűzését.

Oroszországnak nemcsak etnográfiailag lengyel
területei voltak birtokunkban, hanem az azoktól
észak és keletre eső kormányzóságok részei is. A
cári hadaknak a hadjárat folyamán szenvedett vesz-
teségei meghaladták a másfélmillió embert — en-
nek nagyobbik fele foglyokra esett — továbbá 2600
ágyú, 1950 gépfegyver és nagymennyiségű hadi-
anyag maradt csapataink kezén. Az arcvonalt Rigá-
tól Bukovináig, egy nagyjából egyenes vonalat képe-
zett és ezzel — az eredetileg erősen visszahajló kör-
ívvel szemben — tetemesen megrövidült. Így a front-
ból számos hadosztály felszabadult.

Falkenhayn ekkor a hadjárat beszüntetését
határozta el, hangoztatva, hogy a franciaországi
fronton 2,830.000 antantkatonával szemben küzdő
1,800.000 német harcos előbb-utóbb megerősítésre
szorul, de főleg a törökök válságos helyzete nem
engedi a konstantinápolyi út megnyitásának további
halasztását. A Szerbia elleni hadjáratot éppen ezért
még a tél előtt kell lefolytatni s evégből — a bol-
gárral kötött megállapodás értelmében — úgy a
németeknek, mint nekünk, hat-hat gyaloghadosztályt
szállítani a Bánságba.

Az e célra szükséges csapatok kivonása után azonban, még mindig maradtak Conradnak számfeletti hadosztályai s ezeket a luck—rowno—dubnói várháromszög elfoglalására akarta felhasználni. A hadjárat sikeressége maga után vont a Keletgalicia teljes felszabadulását.

A hadihelyzet Conrad terveihez rendkívül kedvezett. Az osztrák-magyar hadak balszárnya előtt a visszavonuló oroszok frontja szétszakadt és augusztus végével Kowelről észak-keletre a 3. és 8. hadsereg közt egy 130 kilométeres űr tátongott, melyben csak az orosz Gillenschmidt lovashadtest járőrei portyáztak.

Iwanow hadseregcsoportja, mely a kowel—rownói vasútvonaltól a román határig terjedt, összesen 29 gyalog- és 14 lovashadosztályból állt, míg ezzel szemben nekünk 38 és fél gyalog- és 8 és fél lovashadosztályunk volt. Ez a túlsúly, valamint a már említett frontszakadás lehetővé tette Conradnak azon tervét, hogy balszárnyán összpontosított erővel az ellenség szabadon lebegő északi szárnyát átkarolja és így a 8. Brussilow-féle orosz hadsereget bekerítse. Egy ezzel egyidejűleg Lembergől keletre végzendő áttörés volt hivatva Brussilowot déli szomszédjától is elvágni s ezzel két fogó közé szorítani.

Az átkaroló hadművelet végrehajtásával Conrad az 1. hadsereg parancsnokát, Puhallot bízta meg, kinek csapatait a frontból kiszorult 4. hadsereg kilenc gyalog- és két lovashadosztályával erősítette meg.

Az előnyomulás augusztus 26-án vette kezdetét. Puhallo átkaroló szárnyán — a Luga és a roziszczei vasútvonal közt — hat gyaloghadosztály volt az arcvonalban, míg további három — a XIV. hadtest — a balszárny mögött, a Kowelről Roziszczeze vezető országúton nyomult előre. A Berndt-féle 4. lovashadosztály a vasútvonaltól északra végezte az oldalbiztosítás feladatát. A Smekal-csoport két gyaloghadosztálya, valamint a 7. lovashadosztály még csak

csatlakozóban voltak és Cholm körül meneteltek. Puhallónak azonban átkaroló szárnyán ezek nélkül is háromszoros túlereje volt.

Augusztus 28-án a 4. lovashadosztály — mely Borowiczynél még előző nap háborítatlanul kelt volt át a Styren — a túlsó parton folytatta felderítő és biztosító szerepét. A XIV. hadtestnek azonban, mely ettől délre Roziszcczenél akarta a folyót átlépni, orenburgi kozákok állták útját. Puhallo többi csapatai — melyekkel szemben az ellenség szintén heves ellentállást fejtett ki — arctámadásban nyomultak előre. A Galiciában lévő 2. hadseregünk, valamint a Súdarmee és a 7. hadseregnek ehhez csatlakozó részei szintén támadásba mentek volt át. A helyzet Iwanowot arra készítette, hogy elejét véve a bekerítés lehetőségének, arcvonalát az egész vonalon hátrább vonja, tgy Puhallo másnap már az új, a Sierna mentén és Torczyn—Swiniuchy—Stojanow vonalában húzódó állások megtámadására készült. Conrad ezzel szemben azt kívánta, hogy az arctámadás helyett a súly az átkarolásra helyeztessék s hogy Puhallo evégből Roziszczere — hol közben a XIV. hadtestnek már sikerült az átkelés — további csapatokat toljon el.

Mindez — a még előző hosszú menetelésektől kifáradt gyalogságnál — időt vett igénybe, ami természetesen az offenzíva annyira fontos lendületére bénítólag hatott. Amellett a Styr túlsó partján lévő XIV. hadtest csapataira újból kozákok vetették rá magukat, majd Rownóról vasúton érkező gyalogság is támogatásukra sietett. Szerencsére a 4. lovashadosztály, mely ekkortájt már Trostieniec vidékén — Kiwercytől 15 kilométerre északra — haladt, a harci zajra odasietett és ágyúival beavatkozott a harcba, megakasztva a vasúti forgalmat, majd utászai felrobbantották a síneket is. Az elkeseredett küzdelem még 30-án is folytatódott, de a XIV. hadtest csapatai tért nyertek, mozgékony lovasaink pedig már Palczanál zárták el a Rowno felől jövő

utat és vasútvonalat. Így Brussilow jónak látta csapatait a Styr mögé visszavonni.

Augusztus 31-én azonban újabb erősítések érkeztek Rownoról, melyek visszavetették az útjukat álló lovasainkat, de mivel a XIV. hadtest még a délelőtti órákban benyomult Luckba és galíciai offenzívánk is győzedelmesen haladt, Brussilow a további visszavonulást rendelte el, hogy 30 km-el hátrább, Rowno s Dubno védelmére, újból állást foglaljon. Egyben — a még mindig fennálló úrben — Gillenschmidt lovasait egy további lovashadosztály és gyalogsággal erősítette meg.

A 8. orosz hadseregnek északfelőli átkarolása, melynek a — Lemberg-től keletre — Zloczównál történt áttörésünk folytán kétoldalú bekerítésére kellett volna fejlődnie, nem sikerült. Brussilow szívósan harcolva, fokozatosan hátrált, sohasem engedve, hogy a halálosnak szánt ölelés a kezdetlegesség állapotán túl jusson. Visszavonulása tervszerűen ment végbe, úgyhogy csapatainknak hadizsákmányként úgyszólván csak egy lucki lisztraktár jutott a kezére.

A Luck elleni offenzíva egy kannái győzelem lehetőségeit rejtette magában. Ezt Conrad kellő időben felismerte és már augusztus elején adta volt ki az előkészítésre vonatkozó első intézkedéseit, majd 14-én Falkenhaynt is értesíti terveiről.

A hadjárat sikere a gyorsaságon múlt. Az átkarolásnak úgy kellett érvényesülni, hogy az orosz akár a visszavonulás lehetőségében, akár pedig abban, hogy megerősítéseket kaphasson, megelőzze. Az, hogy utóbbiak csak más hadseregektől és Rownon át érkezhettek, kidomborítja a vasúti összeköttetések megszakításának fontosságát.

Puhallo hadműveletei augusztus 26-án vették kezdetüket. Két nappal rá Brussilow már visszavonja vonalát, 29-én pedig Kiwercynél a Galiciából oda szállított XXXIX. orosz hadtest csapatai rakodnak ki. A Rowno körüli vasúti és országúti hidak elpusz-

tításának tehát — az eredményesség szempontjából — legkésőbb augusztus 28-án kellett volna megtörténni. Ugyanakkor kellett már a bekerítéssel megbízott csapatoknak is Brussilow hátában megjelenniük. Mindezen feladatok az előnyomulás kiindulási pontjától számítva, 120—160 kilométeres menetteljesítményeket jelentettek.

Conrad az egész hadjáratot gyalogságára építette fel. Hadosztályai azonban négyhónapi mozgóháborúra tekintettek vissza, állandó harcok közt 600—700 kilométer utat tettek volt meg és az augusztusvégi esőzésektől feneketlené vált wolhiniai utak most rendkívül megnehezítették előnyomulásukat. Az apparátus tehát lassan mozgott és a XIV. hadtest csapatai például kimerültségről panaszkodtak, még mielőtt harcba keveredtek volna.

Éppen ezért a rownói hadjárat sikerét csak nagyszámú lovasság alkalmazása biztosíthatta volna, mert úgy az ellenség hátsó összeköttetéseinek megszakítása, mint az átkaroló hadmozdulat végrehajtása a csapattól napi 60—80 kilométeres menetteljesítményeket kívánt meg. A Borowicz—Trostieniecen átvezető útvonal, melyen a 4. lovashadosztály haladt volt, ellenségtől mentes vidéken vezetett át, úgyhogy az átkarolást végrehajtó lovasseregtetek ugyanarra vonulva, ellenállás nélkül, meglepetésszerűen jelenhettek volna meg Brussilow hátában. Feladatuk ezután az lett volna, hogy addig állják a harcot, míg az őket követő gyalogság — melynek podgyászát szekereken kellett volna szállíttatni — megerősítésükre, illetve leváltásukra beérkezik.

A hadjáratnak a lovasságra való alapításánál, mint előny az is figyelembe veendő, hogy annak felvonulása megfelelően rövidebb időt vesz igénybe, mint a gyalogsagé s így az már 25-én reggel megkezdhetette volna az előnyomulást, ezzel nagyban elejét véve az ellenséges ellenintézkedések lehetőségének.

Hadseregünknek tizenegy lovashadosztálya volt,

melyből Puhallanak a Luck elleni hadműveletekhez csak egy jutott, míg a többi a különféle frontok rajvonalaiba volt szétszétva, hol gyalogságot pótolta. Conradnak ezzel szemben akkortájt feleslegben voltak gyaloghadosztályai és a hadjárathoz már augusztus elején adott volt ki intézkedéseket, úgyhogy ideje meg lehetősége is megvolt ahhoz, hogy lovaságát Wladimir-Wolynski körül összpontosítsa.

Conrad azonban gyalogsággal — még hozzá egy kimerült gyalogsággal — akarta elvégeztetni azt a feladatot, amihez lovasságból is a legjobbra lett volna szükség. Ebben keresendő a lucki offenzíva tragikuma s ennek volt az eredménye, hogy egy Canná helyett csak egy lizstraktárt kaptunk. Ez a mérleg.

A hadjárat sikertelensége miatt Conrad Puhallot okozta, de mivel úgy látta, hogy eredeti elgondolásainak megvalósítása még mindig lehetséges, az általános offenzíva folytatását határozta el. Conrad a döntő csapást ez alkalommal is Brussilow északi szárnyának átkarolása révén akarta az ellenfélre mérni. Az e célra szánt tíz gyalog- és két lovashadosztályt — mint 4. hadsereget — külön kötelékbe foglalta össze s ennek parancsnokságával József Ferdinánd főherceg gyalogsági tábornokot bízta meg, kinek Puhallot — az 1. hadsereg megmaradt öt gyaloghadosztályával — is alárendelte. A főherceg hadseregcsoportjával szemben Brussilownak mintegy hét gyalog- és négy lovashadosztálya volt, azaz a főherceg hadereje kétszeres túlsúllyal bírt.

Az előnyomulás szeptember 1-én — Lucktól a Dniesterig — az egész vonalon újból megindult, de már másnap a 4. hadsereg csapatai a Putilowka mentén erős orosz ellenállásra találtak, az 1. hadsereg előtt is új ellenséges állás húzódott, Galiciában pedig megakadt offenzívánk a Sereth vonalán. Az oroszok nyilván mindenhol szívós ellenállásra készültek. Épp ezért a Galiciában küzdő csapataink ré-

szére is a legbiztosabb könnyítést jelenthette, ha a 4. hadseregnek sikerül a Putilowkanál lévő orosz állásokat északra megkerülve, Rownóra törni. A főherceg ennek értelmében adta is ki utasításait, az átkarolási hadművelettel a 62. és 24. gyaloghadosztályt bízva meg. A 4. és 7. lovashadosztály — melyek Berndt tábornok parancsnoksága alatt hadtestbe lettek összevonva — az oldalbiztosítás feladatát kapta.

Az átkarolási hadművelet elé azonban váratlan akadályt gördítettek Brussilownak a főherceg oldalában megjelenő lovashadosztályai, melyekkel szemben Berndt gyengének bizonyult, majd a feszültséget még fokozta, hogy a Styr és Stochod közti úrben Gillenschmidt kozákjai is előnyomultak. Conrad erre gyors segítség után nézve, a főherceghez irányította összes elérhető lovasságát. Galiciából az 1., a német hadseregek kötelékéből a 2., 9. és 11. lovashadosztályok, Bukovinából pedig mi lettünk odavezényelve. Míg azonban ezek a lovasseregetestek beérkezettek, az orosz nem maradt tétlen s nemcsak a főhercegi hadsereg szárnyának bekerítése vált mind aggasztóbbá, hanem Gillenschmidt kozákjai Kowelnál megjelenve, szétverték az ottani hidak védelmére visszahagyott csapatainkat. Érthető, hogy az ellenséges lovasságnak 65 kilométerre a frontunk mögött való megjelenése általános riadalmat keltett. Amit Conrad a rownoi hadjárat tervezésénél mellőzött — a lovasság helyes alkalmazását — abból az oroszok most leckét adtak neki. ők tudták, hogy ez egy nem idejétmúlt fegyvernem.

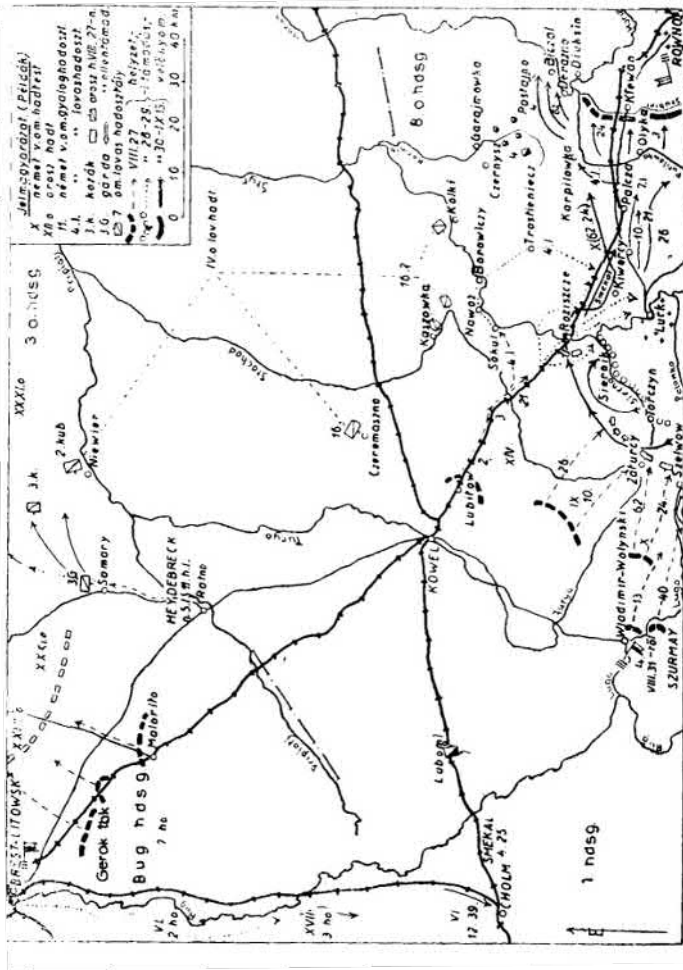
A nagyobb bajnak azonban elejét vette az 1. lovashadosztályunk, mely Galiciából jövet, épp jókor ért a stochodmenti Janowkara. Míg portyázó különítményei Gillenschmidt visszavonulási útjait igyekeztek elzárni, addig a hadosztály zöme a Styr mentén Kolkinak tartott, mire az ettől délre Zurawicze körül, a 7. lovashadosztályunkkal harcban álló doni kozákok kénytelenek voltak meghátrálni. Erre a

mieink a Styr gázlóit megszállva, a folyón túl is előnyomultak.

Lovasságunk ezzel lehetővé tette az átkaroló hadművelet folytatását s a főherceg, hogy balszárnyának lendületét emelje, még szeptember 4-én bevetette volt ott a 4. gyaloghadosztályt, majd másnap a 45.-et is, melyet rövidesen még a 13. gyaloghadosztály is követett. Ennek ellenére csak szeptember 9-én — midőn az orosz szívós védekezés után visszahúzódott — tudott a 4. hadsereg a Stubielig előre jutni, mely mint természettől is erős védőbástya állta útját Rownora. Conrad ezt még északabbra nyúló átkarolással kívánta felgöngyölni. Erre a főherceg a cél elérése érdekében a vasútvonaltól délre húzódó, mintegy 30 kilométeres slubielmenti frontjának egyetlen tartalékát a 21. gyaloghadosztályt is eltolta átkaroló szárnyára, továbbá kivonta ott az arcvonalból a 2. gyaloghadosztályt azzal, hogy a döntő ütközethez még ezt is odairányítja, majd kivonta a 26.-at is, melyet Puhallohoz küldött, hogy a Dubnonál folyamatban lévő áttörést támogassa. A tartalékaitól megfosztott stubiehnenti fronton — melynek stabil voltán épült fel a szárnyak hadművelete — ezen intézkedések végrehajtásával az eddigi öt gyaloghadosztály helyett mindössze kettő maradt. Az ezzel járó kockázat nagy volt, de ekkor a harc már amúgyis a siker kétségbeesett hajszolásával volt egyenlő. Helyzetünk Galiciában — hol az orosz a Súdarmeet, majd a 7. hadsereg csapatait a Strypara vetette vissza — súlyosra fordult, mire Conrad kényszerítve érezte magát, hogy a Szerbia ellen szánt hadosztályokból hármat ott bevessen. Iwanow azonban, kinek galíciai hadereje már eredetileg is kisebb volt a miénknél, ennek ellenére módját találta annak, hogy a XXX. hadtestét ott kivonva, azt Brussilow támogatására Rownora szállíttassa. A főhercegi hadseregnek épp azért addig kellett a győzelmet kivívni, míg ezek az ellenséges erősítések nem érkeztek be. A galíciai front is tőle várta a köny-

nyitást. Azonban az állandó harc, a mocsaras terep és a hiányos ellátás folytán — mert hiszen minden darab kenyérnek 200 kilométert kellett tengélyen megtenni, míg a frontra ért — a csapat ereje mindjobban felörlődött s végül is hiányzott már belőle az a lendület, melyet a támadás megkívánt.

A 4. hadseregénél folyamatba tett átcsoportosítások, valamint a csapatoknak a végső támadásra való felvonulása minden sürgetés ellenére is időbe telt. Galiciában ezalatt a feszültség tovább tartott, sőt a jelek arra mutattak, hogy az orosz 2. hadseregünk jobbszárnyán nagyarányú áttörésre készül, ezzel Lemberget is veszélyeztetve. Így Conrad kénytelen volt a nagy áldozatok árán felépített rownoi hadjáratot a döntő roham előestéjén beszüntetni s csapatoknak Böhm-Ermollihoz való útnakindítását elrendelni. A főherceg optimista felfogása azonban mégis arra bírta, hogy a 4. hadsereg balszárnyának másnapi támadását — a két hadosztály elvonása ellenére is — engedélyezze. Így a luckrownoi országúttól északra lévő és Martiny altábornagy — a X. hadtest parancsnokának — vezénylete alatt álló 4., 62., 13., 45., 24. és 21. gyaloghadosztály részére a szeptember 13-án reggel 5 órára szóló előnyomulási parancs változatlan maradt. A Berndt lovashadtestnek a támadáshoz annak balszárnyán kellett csatlakozni. A cél a Horyn elérése, illetve átlé-
pése volt.

Általános hadihelyzet 1915 augusztus 27-től szeptember 13-ig.

MEGYÜNK OROSZORSZÁGBA.

Szeptember 4.

Hajnal óta vonulnak a századok a csernowitzi állomásra. A miénkre délután ötkor kerül sor.

Csodálatos az öröm, mely mindnyájunkat áthatott. Oroszországba megyünk, dicsőséges offenzívánk (harcterére. Végre van kilátás nemcsak jóképű verekedésre, de arra is, hogy Mackensen diadalkoszorújába

még mi is befűzhessünk néhány jászkún babérlevelet, így képzeltem el mindig Wallenstein áttelelt hadait, melyek alig várták a tavaszt, hogy új vállalkozásba kezdhessenek. Nyergeid szakaszomnak nagyban magyarázta káplár Burka, hogy ez a korowiai tartózkodás úgysem volt rendes dolog. Vagy béke van és akkor hazamegyünk, vagy háború s akkor történjék már valami. Az olyan háború, ahol csak „rukkolni“ kell, meg ahol minden tojásért és szál szalmaért pénz kell kiadni — nem ér semmit. Aztán meg a menyecskék iránvában is jó, ha odébb visznek, mert a végén még hadikárpótlást találnak követelni.

Feneketlen jókedvvel történt meg a bevaganirozás. Élelmes kaftánosok söröshordókkal lepték el a pályaudvart és jó üzleteket kötöttek. Danolták is a huszárok széltibe-hosszába, hogy:

*Sört, bort iszunk akó számra
Hadnagy urunk kontójára . . .*

A különbség csak az volt, hogy ebbe a simulékony nótába egyik vagy másik helyen a hadnagy helyébe más katonai rangot fűztek, aszerint, hogy a vészhelyzethez honnan került ki az aprópénz.

Ahogy vonatunk alkonyaikor indul, a párás esti levegő egész közel hozza az ágyúknak reggel óta hallatszó dübörgését. Nyomják a mieink a muszkát, gondoljuk s ez a biztatás volt Bukovina búcsúztatói.

Szeptember 5.

Reggel Stanislaunál hosszabb ideig állt a vonat. Itt halljuk, hogy tegnap azért szóltak annyira az ágyúk, mert az orosz meglepően ellentámadásba ment át. Átmenetileg a Sávoly-dandár népfelkelőit szorongatta, majd a sinkówi hídfőből előnyomult Benignicsoportra vetette rá magát, ahol elkeseredett harc folyt. A hadseregparancsnokság — más tartalékok híján — bevetette ott a már elszállításra váró lövész-

osztályunkat s egyelőre tüzeinket is visszafogta. Ezek szerint a beszarábiai offenzíva is alighanem álom marad.

Vonatunk déltájt áthalad a haliczi Dnyesterhídon, melynek karbahozatalán százával dolgoznak muszka foglyokból álló szakmunkások. Itt-ott állt egy-egy csukaszürke népfőkelőnk is, míg a munkát katonaruhás mérnökök irányították. A híd két végén lőréses vasbeton épületek, melyek az eredetileg védelemre szánt San-Dnyester vonalnak egyik erősítési pontját képezték. Chodorowban kaptunk ebédet és alkonyodott már, midőn vonatunk befutott a leégett lemergi pályaudvarra. Egy improvizált barakban fekete árpa-levest adnak, majd éjfélkor tovább indul vonatunk északra.

Szeptember 6.

Kamionka—Strumilowán hajnalban kivagonírozás.

Csak néhány napja közlekedik a vonat idáig. Az állomáson a háborús pusztítás tipikus jelei, rendetlenség, fejtelenség. Szakadó esőben tábori csendőrök muszka foglyokat terelnek, velük hordoztatják össze a szétszórt barakanyagokat és a felrobbantott állomás-épület maradványait. Nyakigérő sárban, behúzott farokkal állanak az ázott lovak. Mellettük a csapzott huszárok.

Öt órakor összeállás, indulunk a nem messze lévő Batyaticze faluba. Förtelmes út, ragados sár, mely leszabja a vasakat a lovak lábáról. A konyhát nyolc lóval próbálják húzatni, de tengelyig elmerül és tolja a sarat. A falu nagyrészt leégve, üszkös gerendák, elégett trágya- és szemétszag a levegőben. Az ezred elhelyezése lehetetlen. Jórészt kintmarad ember, állat a szakadó esőben, térdig sárban. Így telik el a nap és az éjszaka. Este hoztak a szakácsok valami kávélevest, de az ehetetlen volt. A lovaknak jutott zab.

Szeptember 7.

Ötkor reggel riadó. Nyolckor indulás, megyünk Kamionka-Strumilován át, ahol csatlakoznak a tizes huszárok. Hideg van, az eső szitál és a sár leírhatatlan. Reggeli nem volt, de Kamionka kijáratánál egy sereg kaftános állja utunkat. Csokoládét, cigarettát és gyönyörű nagy fehér cipókat árulnak hihetetlen magas árakon. A huszárok zúgnak, kétheti lénungot kérnek egy zsemlyéért és félheti sincs a zsebükben. Dühbe jövök — ebadta fajzatát, hát így várjátok a „felszabadítókat“ Galíciában? Visszakiáltok, mindenki lássa el magát, én fizetek. Fizettem is ahogyan dukált, 300 koronát kértek, odadoztam nekik 50-et, — így is túl volt fizetve — aztán sarkantyúba kaptam lovamat, mely magasra ágaskodva közibecsapott a körülöttem zsbongó és hadonászó hazafiaknak, akik rémülten szorultak le az útszéli árokba, ki lábbal, ki fejvel előre. A század trappban megindult s mialatt szegény „bundásaim“ teli pofával zabállták az esőtől megáldott cipókat, jókedv lett úrrá az egész századon.

— No ezekkel megint kitolt a hadnagy urunk!

Istenem be kevés is kellett derék huszárimnak, ők nem szokták meg otthonról, hogy kanállal egyék a jót s tudják, hogy a kenyérért otthon is küzdeni kell és nagy áldása az Istennek, imikor az elvetett búza 365 nap verejtékes munkájaként cipó alakjában jön ki a hazai kemencéből. Az, hogy 24 óráig álltak térdig sárban, áztak és fáztak s amellettt úgyszólván még enni sem kaptak — egyszeribe el volt feledve. Ezért páratlan katona a magyar!

Ruda-Sieleckánál a Bug-híd fel van robbantva. Hidászok verte szükséghídon lépjük át a megáradt folyót. A túlsó parton egy megfeneklett teherautó állja utunkat. Egyén-kínt kerüljük meg. A lovak ijedeznek, tarolnak, vigyázni kell, hogy bele ne csússzanak a kétméteres árokba. Soká tart míg a dandár ismét felzárkózva folytathatja útját. A vékonyan szitáló eső nem szűnik. A nyirkos hideg csontig hatol és ahogy

tovább haladunk, a mindent elborító ködből kísértetiesen bontakoznak ki óriási tömegsírok körvonalai. Egyiken a mi keresztünk, a másikon a muszkáé, a ferde alsó keresztággal — néma tanújelei az itt lefolyt véres harcoknak. Se felírás, semmi jel. Itt nyugszanak a névtelen hősök, csendesen, szépen, ők már megtették kötelességüket. Sírjuk felett tovább tombol a háború s az élők elhaladnak mellettük, csendesen pipálva észre se nagyon veszik őket, megszokott látvány ez mindnyájunknak. Háborúban élő ember nem gondol a halálra. Vájjon fásultság ez, vagy lelki elvetemültség? Sokat gondolkoztam ezen s arra a meggyőződésre jutottam, hogy nem az. A félelem idegek dolga, a katonának pedig nincs idege, a katona elhalad a sírok mellett és röhögve kiált oda a pipája mellől:

— Hej, komám, meguntátok a komisz kávé? — Az, hogy őt is elérheti a golyó, mintha nem is jutna eszébe senkinek. Valami fatalizmus lakozik a lelkekben és bizonyára ez a harcban edzett emberek fajtalajdonságává válik. Ez lehetett a bölcsője a mohamedánok Koránjának is. Allah így akarja, Allah úgy akarja. A többi nem érdekli a muzulmánt. Mi is mindnyájan fatalisták vagyunk, azzá tett a háború, az elmúlásra senki sem gondol, egyszer elmúlik mindenki, ki előbb, ki utóbb, ilyen a világ rendje, ezzel csak nem érdemes foglalkozni. Mi élünk és élvezzük az életet. Az élet olyan érdekes, hiszen soha sem tudjuk, hogy hova visz minket, mi lesz velünk a következő öt percben. Kosztunkról gondoskodik őrmester úr Grau, ruháról meg csizmáról az őrmester úr Hübscher, lelkiüdvünkért pedig imádkozik a kedves Folba tisztelendő úr, végre is azért cipeli utánunk az a két szürke fiákkerlő az öreg csézán. A gond az a másé. Miénk az élmény, a harc, meg a dicsőség. Minek tehát magunknak felesleges gondokat csinálni; nem is erre a világra született, aki olyan töprengős fajta.

Délután 3 órakor Cholójowba érünk, ahol parancs szerint beszállásolás volna, de a község nagy része földig égett elpusztított házakból áll, csak a téglából

épült füstös kémények merednek az égnek. Így századunknak ismét szabad ég alatt kell táborozni, de a sárban még a sátorverés is lehetetlen. A nyergeket kidűlt kerítésekre, elszenesedett gerendákból készített állványokra rakjuk és a lovaikat kantárszáron tartó huszárok is ezeken telepednek meg. Ügy ülnek ott egymás mellett, mint vonulásukban megakasztott fecskék a sürgönydróton. Egyelőre víz nincs. A kutak be vannak döntve. A muszkák értették, hogy miként kell az üldöző ellenséget megakasztani.

Az esőt már megszoktuk, ömlik a szó szoros értelmében. A huszárok röhögnek, hogy bőrön túl senki sem ázhatik meg. A prémes menték mázsás súlyúak lettek, úgy teleszívták magukat vízzel. Huszár Kovács káromkodik is:

— Ott egye a fene, aki kitalálta, hogy birkabőrbe bújtatja az embert!

Ajánlom is neki rögtön, hogy holnap átesszük őt a bakákhoz, mert ott csak posztó-mundér járja. De ez ellen tiltakozik, mert ha állatot kell cipelni, inkább hordja a birkát, mint a borjút, úgylis juhász volt világéletében.

Késő délután hat kimerült lótól húzva jön meg a konyhánk. Reggeli-ebéd-vacsora egyszerre. Lovainknak lepakkoljuk zabkészletünk maradványát. Így könnyebb lesz nekik a nyereg is. Ügyes legényeink ezalatt addig kutattak, míg ráakadtak egy épületre, melynek egyik szobája még beköltözhető állapotban van. A tisztek egy része ide húzódik. Én inkább embereimnél maradok — valahogyan a szolidaritás is így kívánja. Bánhidy különben szintén kint gubbaszt egy hordó tetején, magasra húzva lábait, nehogy a sárba lógjanak. Huszáraink pedig, akik a magyar parasztnak finomságok iránt oly fogékony lelkületével megéreztek, hogy ez nekik szól, kötelességüknek tartották, hogy szórakoztassanak minket.

Felhúzott prémgallérokkal ott ülnek az üszkös állványokon, csak a sorosnak kell térdig latyakban biztatni a tüzet, melytől meleget meg fényt vártunk, azonban inkább csak füstöt kaptunk, mely ugyan-

csak csavarta az orrunkat. De a huszárokat ez egy csöppet sem zavarja. Inkább Bánhidy személye az, mely feszélyezi őket. A kapitány úr előtt ülve beszélni már illendőségből sem való. De ahogy a szitaló eső mind szürkébbé teszi tűzünk fényét s az alakok elmosódva egybeolvadnak, egyszeriben bensőségebb lesz a hangulat is. Már nem is nagyon látni melyikük beszél, egyik is, másik is szól, a harmadik ráduplicál és szép sorjában felvonulnak a régi békeidők, a fehérvári meg tolnai laktanyák titkai. Az idősebbek a galíciai garnizonokról is tudnak jókat. Folyik a mese, jóízű tiszaháti magyarsággal s mi csak hallgatjuk . . .

Még Tolnán történt az első századnál, hogy disznót loptak a huszárok. Jó kövér disznó volt — örült is a század neki. De a dolognak nesze ment. Nyomozni kezdtek és a nyomok a laktanyába vezettek. Nosza lett ott estére vizitáció. Az őrmester úr Török vezette a brejtsáftot. De a huszár Takács, meg a Csányi — azok megint erre a világra valók voltak — bevitték a leölt hízót az árnyékszékbe, húztak rá barna huszárkabátot, meg fejébe egy ménkű nagy piros sapkát oszt úgy ültették a deszkára. Így aztán nem is lett meg a disznó, pedig kétszer is rányitott az őrjárat — de ki a csuda is gondolt volna arra, hogy a félhomályban szükülő alak nem a császár katonája. — Huszár Varga még meg is mert volna esküdni, hogy valamelyik zupás ült bent, mert csak annak lehet olyan jó lelkiismerete, hogy nem vágja magát haptákba még az őrmester úr Török előtt sem. Azért mint kisül, huszár Bársony is nagy kutya, mert mikor Lancuton rukkolókor egy kakast szerzett, azt a Rochlitzer kapitány úr pártarisznyájába dugta, nehogy megtalálják. Persze a legendás Spilka Náciról, az első századnak Czamy-Potoknál elesett parancsnokáról is van sok történet. Háború előtt szolgált alatta egy önkéntes úr — nevével titkolják, mert ma már főhadnagy — s az sehogyan sem boldogult a lovával. Latornak hívták azt a pejt, mely a legénységi versenyekben mindig első díjat nyert és a ló olyan büszke természetű volt, hogy mindig első akart lenni. Ha lefújták a gyakorlatot, már

hegyezte a füleit s mire bevonulásra került a sor, már magától ment a kaszárnya felé, úgy vitte az önkéntes urat, mint a tökötet s csak az istálló kapujában vágta le, de ezt aztán derekasán. Spilka kapitány úr nagyon dühös volt s egyszer a rukkoló után csak elkiáltja magát: — zupások zu mir! — s megparancsolja, hogy másnapra rejszul lesz és az önkéntes úrnak ló helyett egy éjjeli edény legyen „gestellt“, mert hogy azt talán meg tudja ülni. Patrujfürer Nagy majd megdöglök a röhögéstől s már gyün is ki a száján az önkéntes úr neve, de belefojtották a szót, hogy ő csak ne beszéljen, mert még parasztkorában történt, hogy a plébányos úr Pestre küldte, mert ott Szent István volt és akkor a Nagy Jóska fagyaltot vett, hogy azt viszi haza és bele is tūrte a gatyájának hajtásába, de hát az a huncut portéka elolvadt s szégyenbe hozta őt. Még a rendőr is bevitte, mert hogy Pesten közszemérem van, amit tisztolni köll.

Közben valahonnan a sötétből hamisítatlan hortyogás hallatszott. Vigh Máté volt, ki meghazudtolva nevét, mélyen elaludt. Huszár Vigh civilben villamoskalauz volt Pesten s azt mondta, hogy ő egy intelligens és azért sorozták ide, hogy ilyen is legyen a tizenhármasonnál. No most ezért megtréfálják és valamelyik már bele is eresztett hátul egy „bajnét spít-cét“, amitől a felriadt Máté akkorát ugrott, hogy cuppogva zuhant bele a sárba. Még a lova is méltatlankodva csavargatta a fejét s míg a szegény ember szájából meg szeméből törülte a maszatot, azzal húzták, hogy: ejnye komám, tán megbökött a pótkocsi? ...

Nem is vettük észre, hogy közben elmúlt az éjszaka s hogy a fekete égen át félénken tör már magának utat a derengő hajnal.

Szeptember 8.

Reggel hatkor indulás.

Az eső tovább szakad, a felszálláskor kurtyognak a nadrágok. Hej, a csendes békeidőben ilyenkor milyen influenzát illet volna kapni!

Radziechówori haladunk át. Itt állomásozik a Puhallo hadsereg főparancsnoksága. Egy ház előtt tiszti csoport, köztük unokanővérem férje, gróf Csáky Gusztáv főhadnagy, aki itt parancsörtiszt. Kedves és minden jó rajta. Melegen üdvözljük egymást. Én olyan vagyok mellette, mint egy sárból kihúzott disznó. Nevetünk is a dolgon.

Stojanów után hamarosan következik az orosz határ, melyet délelőtt 10 órakor lépünk át. A vám-őrségi laktanyák mindkét oldalon leégetve. Csak a sorompófákat tartó lábak maradtak épek. — Az egyik fekete-sárga, a másik muszka színekkel van befestve.

Innen kezdve az út téglával volt burkolva, de az alépítményt a cár hűséges alattvalói nyilván ellopták, hiányzott a megalapozás. A háborús igénybevétel nyomán meglazult a díszes burkolat. A téglák besüppedtek a végnélküli sárba, szétrepedezve meredeztek ki belőle és véresre vagdosták szegény lovaink lábát. Próbáltunk az út mellett a mezőségen haladni, de az hol futóhomokos, hol tözege s ingoványos volt, úgyhogy még járhatatlanabbnak bizonyult. Vájjon hogy fognak a tűzéreink itt boldogulni?

Druszkopolánál szükséghid vezet át a Lipa mocsaras völgyén. Sielec majd Gorochnónál újabb víz-vonal keresztezi utunkat, mindannyi természetes akadály, mely elősegítette volt a muszkák zavartalan visszavonulását. Tereszkowiecen, majd Bludowon vonulunk még át, majd délnek letérve — 61 kilométeres fáradságos menet után — 4 órakor délután Biskupiczynben beszállásolunk. Végre tető a fejünk felett és szalma meg zab is jut a lovaknak. Szegények már a végkimerülésig fáradtak.

Szeptember 9.

Konyha az éjszaka folyamán sem jött meg. Így elmaradt a tegnapi ebéd és vacsora. A nyeregűtőben sem volt harapnivaló éa bizony reggelre ugyancsak nyújtottuk a nyakunkat valami fogható után. Bánhidynak szereztek a huszárok valami túrófélét, de olyan

büdös volt, mint egy egész juhnyáj, kenyér nélkül képtelenség volt lenyelni. Ehhez ostya kellett volna, mint a kininhez. Én boldogabb voltam, mert szakaszom felfedezett egy vadkörtefát és ebből rázattam magamnak gyomoreresztőt. Mondhatom, nem éppen pesti csemegésnek való portéka volt, de azért jobb a semminél.

Reggel nyolckor ismét tovább.

Szakad az eső, a sár förtelmes, minden lépésnél szortyog a lovak lába alatt, melyek alig bírnak lépkedni. Czarukowon egy, néhány bús viskóból álló falun haladunk át. Embert nem látni. Majd a Polonkahoz érve, hatalmas földsáncok jelzik, hogy nincs már messze Luck. Sebesülteket szállító szekerekkel is találkozunk. Négy ló dagasztja előttünk a sarat. A kerek ponyvatető alól fásultképű alakok néznek ki. Huszár Szabó oda is kiált az egyiknek:

— Hé sógor, mit búsulsz, büdöslöd a háborút?

Egy hülye nézéssel kísért „nye rozumi“ volt a válasz.

Szóval „cselákok“, állapítják meg a huszárok és egyik is, másik is sercint utánuk egyet.

Éppen elállt az eső, mikor déltájt elértük Luckot. A Styr hídja úgy ahogy helyre van állítva. Hepehupás nagy kövekkel kirakott utca, alacsony házak, a szivárvány minden színére mázolva, rozsdás pléhtetők, áradozó fokhagymaszag és rengeteg piszok mindenfelé. Az ajtók előtt ögyelgő pajeszos alakok. A háttérben emelkedik egy óriási fehér kupola, talán valami dóm. A város szívében, a főutcán megállunk s lórulszállva várjuk a további parancsokat. Itt már vannak emeletes házak is, sok olcsó cirádával, keskeny ablakkal meg vasajtókkal.

Rengeteg ember gyűlik össze a nézésünkre. Csupa zsidó, kaftán, lapos sapkák, melyek alól művésziesen csavart tincsek lógnak elő. A férfiszámbamenők hatalmas szakállal büszkélkednek és szorgalmasan vakaródnak — hát tetűért bizonyára nem mennek el a szomszédba. Fejkendős vénasszonyok, hosszú elnyűtt fekete szoknyában sepernek végig az aszfalton. A zsen-

géjét, úgy látszik, lakat alá tették, nehogy megöleljük, amit a kozákok meghagytak nekünk. A nyelvezet, amit ezek beszélnek, valami egészen különös, nem orosz, nem lengyel, biztosan jidisch. A boltok gondosan lezárva. Vaspánt alul, vaspánt felül. Cégtáblák tömege héber meg orosz betűkkel. Eleinte hangtalanul néztek minket, majd mind hangosabb lett a beszédük. Beszéltek azok a szájukkal, kezükkel, karjukkal, derekukkal. Fürge kis pájeszosok soraink közé furakodtak és kíváncsian végigtapogatták a nyergek bőrét, a huszárok ruháját s különösen megragadta tetzsésüket az én vörös nadrágom. Néhány jól alkalmazott pofon pöndörítette őket vissza az aszfaltra, ahol kórusban kezdtek az öregekkel üvölni, akik magasba emelt karokkal gesztikuláltak hozzá. Lehet, hogy valami átkot szórtak ránk. De épp jókor jött arra egy tábori csendőrrjárőr, hogy hazazavarja őket. Mondták is a huszárok, hogy ezért az országért kár a lovaknak még a patkóját is koptatni.

Délután 3 órakor Lucktól délre, Rowanczy községbe mentünk szállásra.

A falu üres, lakóházak kifosztva, de különben minden ép és a csűrök színi gabolával. Hamarosan ráakadtak a huszárok három gazdátlan disznóra. Egy hatalmas méhest is kifüstöltek, ebből aztán lett néhány hízott pofa, de az nem volt baj. Csak szegény Burka káplárnak dagadt be annyira a két szeme, hogy másnak kellett a lépesmézet berakni a szájába. Közben leölték a disznókat s edény híján kardra fűzve süttöttek hatalmas darabokat. A lovak nyakig gázoltak a zabban, én pedig 48 órai koplalás után sült disznót ettem lépesmézzel, kenyér nélkül vacsorára.

Ravasz eledel, de nagyon ízlett.

Szeptember 10—11.

Két napig ebben az álomszerű faluban maradtunk. Közben megjött a kenyeres szekér is, melyet négy nap nélkülvözés után kitorró örömmel üdvözöltünk.

Egyik délután, ahogy vizsgálom a szakaszom lo-

vait és a felszereléseket, látom, hogy egy eldugott csür mögött nagy tűz mellett csajkájukban főznek valamit a huszárok. Arrafelé nézek s megkérdem, mit főznek?

— Srapnelcündert, — hangzik a válasz.

Na ez fene furcsa dolog! Már nem is emlékezem, olyan régen robbant srapnel a fejünk felett. Kezdem vallatni a lurkókat, hímeznek-hámoznak, hogy ekkor meg akkor küldte át nekik a muszka és nem értek rá soha beolvasztani, pedig otthonról már sürgették a gyűrűt a lányok. A végén mégis csak kisült a turpiság. Még júliusban volt, hogy ezredünk Oltnárról kijárt Czarny-Potok községbe a háromszázhatodik honvéd gyalogezred megerősítésére. Ez az újonnan felállított ezred, nem a szokásos lakkozott pléhkulacsokkal volt ellátva, hanem alumíniumból készültekkel. A huszárok, tekintve, hogy akkortájt nem igen lőtt a muszka mással, mint gránáttal, rögtön szemet vetettek ezekre, melyeknek beolvasztása révén hozzájuthattak a „srapnelgyűrűk“ készítéséhez szükséges s annyira nélkülözött nyersanyaghoz. Már pedig ha a jászkun akar valamit, akkor az meglesz s rövid úton el is határozta, hogy „elcsapják“ a kulacsokat. Srófra járó ésszel szereztek két tehenet, melyeket Czarny-Potokban a pópa lakásába kvártélyoztak be. Faggattam is őket akkoriban, de csak annyit mondtak, hogy kölcsönkérték őket egy hétre — meg vissza is viszik s hoznak róla írást. Ne haragudjak, de vannak a honvédek között olyan kolerásforma emberek, hát azokat akarják „tángálni“, mert szegények nem mehetnek hátra a faluba. Hordták is a tejet esténként az állásokba, eleinte a saját kulacsaikban, aztán a honvédek kulacsában, mert az övék közben rumszagú lett. Micsoda keresztény lélek lakozik az én marcona embe-reimben, mondták a honvédek és a kölcsönadott kulacsok száma szaporodott.

— Nekem is hozzál egy kis tejet, nekem is! — mondogatták, mikor minket reggelenként visszavontak a faluba.

Soha se hittem volna, hogy két tehénből annyi

tejet ki lehessen fejni, de úgy látszik, a komiszkenyér jót tett nekik, mert azon éltek. A vége az lett a dolognak, hogy egyik este már nem küldtek vissza minket az állásokba, hanem felváltottak és a kölcsönvett kulacsok ott maradtak a tejszállítóknál. Ebből olvasztották kéthónapi gondos megőrzés után a srapnelgyűrűt, hogy öregbítsék odahaza a szolnokmegyei leányoknál harci becsületüket.

Hát lehet ezekre a jó pofákra haragudni? Jelentsem fel őket lopás miatt? Köttessem ki őket? Dehogy! Leszidtam őket s aztán odébbálltam, hogy kedvem szerint kinevethessem magamat.

Szegényeknek igazuk van, nem tehetnek róla, hogy a muszka nem lőtt minket srapnellal. Ha nincs gyűrű, akkor nincs becsület. Biztos a tréneknél kuporogtál, te semmirevaló — mondanák a jászkun házában és a lányt elcsapná kezükről egy baka. Ennél szörnyűbbet pedig huszár nem tud elképzelni.

Luczenbachert átküldte közben az ezred Luckba, valami „Abfertigungért“, a hadseregsparancsnoksághoz. Visszajövet szépen csomagolt cukorkákkal lepette meg minket. Az utcán vette volt egy kaftánostól, még ő sem ért rá megkóstolni. Hát bontogatjuk nagy örömmel, egyszercsak kipotyog ebből is, abból is egy darabka sár, meg egy kavics. Tyű, teringettét ezeknek a cári alattvalóknak, ezek sem jobbak, mint a mi galíciái patriótáink. Szegény Lucza olyan mérges volt, menten eltávozási engedélyért akart szaladni, hogy visszalovagolhasson és kardélre hányhassa a cukrászát. Nem is láttam soha ilyen vérengző kedvében, de ezen nagyon bosszankodott.

Szeptember 12.

Meseország sem tart örökké.

Hajnalban riadó és hatkor már Luck felé mentünk trappban.

Valami zsidó ünnep lehetett, mert a pajeszosok egész csapatostul álldogáltak a Styr partján és nagy könyvekből hangosan imádkoztak. Ismét elhaladtunk

a régi festői vár mellett, mely még a lengyel királyok idejéből maradt meg. Láttuk messziről a hatalmas orosz templom fehér kupoláját és érdeklődéssel néztük az utcát, mely hemzsegett a különféle csapatnemek uniformisától. Kaftános aránylag kevés volt. Itt-ott elöbukkant egy-egy hebron-rózsája is. Na ugyan, ezeken sem volt mit őrizni. Nem kellett még a kiéhezett katonának sem. Olyan békés élet folyt itt, mintha nem is lenne háború. Az utca szélén telefonpóznákat építettek a távírások és húzták is a drótot. Mire megint erre járunk, már bizonyára villamos fog közlekedni.

A város keleti kijárata felé tartunk. Balfelől hatalmas, szolidan épített vörös téglapületek. Orosz laktanyák. Valamivel tovább síkság, zöldellő gyepek — ideális gyakorlótér.

Itt sorakozik az ezred.

József Ferdinánd főherceg, új hadseregarancsnokunk szemlét tart felettünk. Feltűnően szép ember, kitűnő megjelenés, jól kefélt hosszú szakállt visel, amiről eszembe jut az a régi közmondás a hosszú hajról...

Defilierung . . . trombitaszó . . . tisztelgések . . . utána trapp a főúton Rowno felé. Príma, széles, sima út, nincs rajta egy zökkenő sem. Ezt, látszik, hogy az oroszok már felvonulótérnek szánták, tudtak is ezek építeni, ahol azt maguknak csinálták és ahol elfelejtettek lopni.

Palczanál keresztezzük a rownoi vasútvonalat és eltérünk a jó útról északra.

Dorongfával kirakott valamin haladunk tovább. Ügy mondják, errefelé ez útszámba megy. Egyszer egy cirkuszban mutattak egy lovat, mely ilyenén is elmegy. Kár, hogy ezek a mi lovaink nem tudnak tapasztalataikról naplót írni. Határozottan érdekes volna. Célunk egy Kotow nevű falu a Polesje ingoványában.

Szétszórtan álló, ágból fonott és sárral betapasztott viskók. Köröskörül sásos, mohás, mocsaras rét, mely csoportokban szétszórt bokrokkal, nyír- meg

égerfákkal van borítva. Undok vidék, telítve mocsárszaggal és szűnyogokkal.

Keleten szól a puska, a nap borongósan süt, hűvös van. Lakók nincsenek, de van széna a csűrökben és ez a fontosabbik.

Estére értekezik az ezredparancsnokságnál. A főhercegre — mint megtudjuk — jó benyomást tetünk. Ami a hadihelyzetet illeti, csapataink mindenütt győzedelmesen nyomulnak elő. A Rowno előtt lévő ellenség északról vaió átkarolása s felgöngyölése folyamatban van. Holnap a X. hadtest átlépi a Horynt s ezzel a hadjárat döntő stádiumába lép. Mi egyelőre reggel a szomszédos Kol. Nw. Ziemplara megyünk, hol a dandár egyesül, majd Cumanon át Jakubczycere vonul. Előreláthatólag az áttörést követően az orosz hátába fogunk előnyomulni. A századok reggel 8 órakor indulásra készen álljanak.

Tisztelgünk s megyünk szállásainkra. Érdekes lovasfeladat vár ránk. Keleten még mindig szól a puska, de gépfegyver és ágyú is. Ott aligha alsznak ma.

Kvartélyom egy csűrben van lovaimnál. Eltvesztem az ösvényt és derékiig becsúszom az ingoványba. Üvöltésekre kiszalad két huszár és puskájukat nyújtva kihúznak. Szóval ez a Polesje. Az ízelítő nem volt kellemes. Nadrágomat és csizmámat kikapasztom a holdra száradni, majd pokrócba burkolódzva bújok a széna tetejére.

Furcsa édes szaga van a szénának, szédülésre ébredek. Még sötét van és hideg. A lovak ropogtatják a takarmányt, egy huszár irgalmatlanul hortyog és a géppuskatűz kísértetiesen közről hallatszik. Kint köd és pára minden, a hold nehezen tud magának utat törni. A mocsárszag kibírhatatlan. Pokrócba csavarva várom a reggelt. Az ingovány kezd rám félelmetes hatást gyakorolni. Az elemekkel szemben tehetetlen az ember és önkéntelenül gyáva. Elképzelhetetlen, hogy járőrszolgálatban ne kerítsen minket birtokába az ingovány. Ha gyalogosan elnyeli az embert, akkor lovastól végképp ott fogja.

A KLEWANI ÜTKÖZET

Szeptember 13

Keleten pitymallott s ezzel elszálltak rossz gondolataim is. A fronton ádázul ropogott a puska s kelepelt a gépfegyver — ott valami komoly dolog volt készülőben.

Felvertem a huszárokat.

— Itatni, pucolni, mozgás emberek! Mert ma alighanem melegünk lesz.

Még nincs hat óra, mikor futva jön a naposkáplár:

— Azonnal nyergelni! Alarm van!

Néhány ember szalad a konyháihoz, kulacsban hoznak kávé. A többi a lovak körül szorgoskodik, melyeknek fejében még ott lóg a zaboszacskó. Míg a nyergelés folyik, talán elfogyasztják szűkre mért reggeli adagjukat.

A tegnapi Nw. Ziemplara szóló parancs tárgyatlan. Valahol, úgy mondják, áttört a muszka. Az ezredparancsnokság küldöncei tízpercenként sürgetik az összeállást. Kapkodunk is.

Hét óraker már erős trappban megyünk a főúton Rowno felé.

Gyönyörű szeptemberi reggel. Az út mellett magas fenyőerdő. Milyen jó is, szép vidéket, tiszta levegőt és kemény utat élvezni. Ezt csak az érti meg, aki érezte már a hiányát ennek.

Szemközt fegyvernélküli, menekülő csues bakák jönnek. A przemysli 24. gyaloghadosztályból valók. Eszembe jut az esti Abfertigung: ezeknek aztán fene „győzedelmes“ formájuk van.

Előlről parancs jön a megállásra. Lórulszállunk s várunk. Közben állandóan szállingóznak vissza a bakák. Stryj, meg sanokiak és duzsú muszkálit emlegetnek.

Az arcvonal felől már alig hallható tűzharc. Talán még sincs akkora baj.

Előre megyek informálódni.

Senki nem tud semmit, várjuk a parancsot. Egyszerre erős trappban érkezik egy tábornok.

— Wo ist der Oberst? — kiáltja, majd Prónayt meglátva lórulszáll, de féllábbal a kengyelben marad.

Csak annyit mond:

— Durchbruch bei Klewan!

Mecsér ezredsegédtiszt megkérdezi:

— Mi jött át?

— Wenigstens eine ITD.!

De arra, hogy a lyuk mekkora és csapatai hol vannak, már nem tud választ adni, —i csak nyeregbe pattan és el!

Mecsér száraz vigyorgással jegyzi fel a nevezetes eligazítást, melyet Unschuld tábornok az áttört 24. gyaloghadosztály egyik dandárparancsnoka adott le.

Még Prónay Gyula ezredesünk is mulatott a dolgon. Mi valahogyan más kötésű katonákhoz voltunk szokva. Az ilyen generális menjen egy elhagyott szigetre brómsót párolni, de ne akarja bevenni Rownót.

— Aufsitzen! — hanzzott végig a parancs a századokon.

S mentünk erős trappban tovább, majd letértünk balra egy Cumanra vezető erdei útra. Elérve a rownoi vasútvonalat, az ezred lórulszáll s tűzharchoz gyiilek-szik. Az embereknek minden töltenyt és fejenkint egyegy konzerv át kell magukhoz venniük. Vezetéklovak a közelben lévő kadszcei vadászaihoz lesznek irányítva.

A gyalogszázadok rajvonalat alakítanak. Kettő a síneken innen, kettő túlról. Ezredtörzs és géppuskásosztag a sínek mellett.

Parancs: széles rajban előnyomulás, visszazállingózó gyalogosokat, felfogni, irány a vasútvonallal párhuzamosan keletnek. Feladat: az ellenség további előnyomulásának megakadályozása, míg a tartalékok az ellentámadásra beérkeznek.

Tőlünk balra a tizes huszároknak, jobbról gyalogságnak kell előnyomulni. A szárnyak meghosszabbításában lovasjárőrök keresik az összeköttetést.

Századom épp a vasútvonaltól jobbra került. Én kíváncsian fent járok a magas töltésen, melynek dupla sín párja nyílegyenesen visz az oroszok felé. Elszórtan fűtyülnek az ellenséges golyók, nekivágódnak a síneknek és a hang csengve fut rajtuk hátra. A fenyőerdő felett is megjelentek a jólismert rózsaszín srappelfelhők, alig magasabban robbanva, mint a fák koronái. Felvillanó fényük nyomán, mintha hatalmas jégeső potyogna, mely magával szakítja a fenyők ágait.

Egy gépfegyver végiglövi a töltést. Gyorsan lehúzódok az erdőbe. Itt-ott zöld- és pirosparolis bakák szállingóznak hátra. Felszólításunkra egykedvűen csatlakoznak hozzánk. Az erdő tele van bozóttal és szedrek hosszú indái szövik be a talajt. Nehezen lehet haladni. Vagy 4 kilométert nyomulhatunk előre, amikor az erdő megszűnt. A szélén egy szekérút húzódik, néhány frissen ásott lövészgödörrel, egyikben másikban halott gyalogos. Előttünk nagy síkság, elszórt bokrokkal, melyek a kilátást zavarják. A távolban ködfátyolból dombok emelkednek ki.

Rajvonalunk az erdőszegélyt szállja meg s a huszárok beássák magukat, illetve az üres lövészgödörökben húzódnak meg. Nekem is jut ilyen. Balfelől két halott világoszöldparolis baka a szomszédom. Mindketten fejlődést kaptak s elnyúlt testük beletapadt az őket övező fekete vértócsákba. Ennyire brutálisan még nem éreztem a halál közelségét s furcsa, hogy nem annyira a halálban, mint magában a halottban van valami félelemgerjesztő.

A tízesekkel, kiknek tőlünk balra kell lenni, nincs kapcsolat. Jobbról azonban Görgey ráakadt néhány gyalogos-századra, melyek a szétugrasztott przemysli hadosztályhoz tartoztak, de köztünk majd másfélkilométeres ür van, melybe az orosz járőrök már bevonultak. Mecsér és Görgey, kik lovon újra ki lettek küldve, mindent megtesznek, hogy a gyalogsággal a hézagot megszállassák, de a sűrű erdőben persze nehezen boldogulnak. Végre mégis helyreáll az összeköttetés. Erre a 4. századunkat a vasútvonal észak-i felére tolják el. Itt az előttünk húzódó terep fedetlen

rétség és jól látni az orosz rajvonalat, mely tőlünk mintegy 2 kilométernyire lázasan ássa be magát. A Stublet a hátunkban lehet, mert ott a vasúti töltés egy hídon vezet keresztül. A távoli dombok is jobban kivehetők, távcsővel meglátni rajtuk a lépcsőszerűen húzódó ellenséges tartalékkállásokat.

Mialatt az ebédre engedélyezett faggyús konzervát fogyasztom s vajmi kevés szeretettel gondolkodom annak gyártójára, újságolja Bánhidy, hogy két gyaloghadosztály beérkezett várjuk s akkor támadunk. Prónay közben állva gukkerezi a muszkát, amelynek földsáncái állandóan emelkednek. Egyes helyeken már drótkadályokat építenek. Az ellenséges tüzéség pedig fokozza tevékenységét, végigtapogatva gránátjaival a minket elfedő erdőszegélyt.

Dél elmúlt, de a két gyaloghadosztályról még semmi hír.

Prónay azonban nem akar tovább várni. A dél után különben rövid lesz a támadásra. Ismeri ő huszárjait, azok egyedül is végeznek — s már ki is adja a támadásra utasításait.

Az 5. század — kapcsolatban a gyalogsággal — a vasútvonaltól jobbra marad, géppuskások attól balra kerülnek, majd következik a 3. és 1. század rajvonala. A 4. század tartalékként marad vissza.

Az ezredtörzs lovait elővezetik.

Prónay nyeregbe száll. Ezredtrombitás és ordonán-cok szintén. Mecsér és Görgey, akik megnyújtott vág-tában érkeznek, csatlakoznak. A velünk lévő néhány csues baka ugyancsak nyújtja a nyakát. Ilyet ők még nem pipáltak. A gyalogsági szabályzat szerint a tiszteknek a svarm mögött van a helyük. De nem sok idejük jut a csodálkozásra. Prónay csákójával adja meg a jelt, úgy mint Master korában tette a falkavadászato-kon és a századok egyszerre ugranak elő a fák alól. A támadás megindult!

Eroősen előrehajolva, futólépésben igyekeznek a huszárrok előre, jobbkezükben a karabély, baljukkal a tölténnyel telt „brótsákot“ meg ásót szorítva maguk-hoz. A géppuskások vállaikon viszik a szétszerelt gép-

fegyvereket versenyt futva a rajvonallal, mintha terhük nem is számítana.

Most megpillantotta rajvonalunkat a muszka!

Az ellenséges tűz váratlan vehemenciával fokozódik. Gépfegyverek seprik végig a terepet, egymást érik a rózsaszín srappelfelhők, a sűrűn becsapódó nehéz gránátok pedig torony magasságú fekete tölcéseket rúgnak fel a magasba. A pokoli tűzben ritkulnak is a sorok, egy-egy ember felbukik, egy szürke pont ott marad a zöld fűben, de a többi mintha észre sem venné. A rend, a tempó nem változik.

Vagy 300 lépés után az első szuszogó, aztán megint tovább és egy jó darab után ismét a földre vágják magukat. De még nem lőnek. Prónay visszaküldte lovait s most gyalogosan sétál a rajvonal előtt — ő nem fekszik le.

Egy láge-gránát most a huszárok közé vágódik, utána rögtön egy másik, nyomában égis felcsapó fekete felhő, szétszaladó emberek ... szívszorongva figyelem, de a füst és por mindent eltakar. Ahogy lassan eloszlik s újra látni lehet, megpillantom rajvonalunkat, amint már jóval előbbre a régi lendülettel folytatja a támadást. Szebben a gyakorlótéren se csinálhatnák!

Alig két óra alatt rohamtávolságra jutottak a mieink. Különösen az 5. század, mely valami négyszáz lépésnyire fekszik Nw. Staw előtt, ahonnan a jól beásott muszkák tűzzel árasztják el őket. A gyalogság, amelynek tőlünk jobbra csatlakozni kellett volna a támadáshoz, nem bújt ki az erdőből. Szárnyaink a levegőben lógnak.

Gyorsan elővezénylik tartalékban volt századunkat.

A vasúti sínek mentén az árokban húzódnak előre, majd ötszáz lépésre a rajvonal mögött készenlétben maradunk. Közben három emberünk sebesült meg, derék szakaszvezetőmet is meglőtték. A vállán ment be és a lágyékán jött ki a golyó. Aligha heveri ki.

A balra lévő századok most egetverő hurrák közt indulnak a döntő rohamra. Egy maroknyi nép, az óriási túlerővel szemben. A mieink azonban csak törnek előre, oly lendülettel s oly erővel, hogy a muszkákon pánik lesz úrrá. Kiugrálnak a fődözékeikből... s az ember alig hisz szemeinek ... tömegestől tódulnak egyetlen visszavonulási lehetőségük, a vasúti híd felé... fantasztikusan sokan vannak ... a hídnál összetorlódnak ... hálás cél... s rajvonalunk már földre is vágta magát s csak úgy ropognak a karabélyok. Holzárt Pista bácsi géppuskái pedig aratnak, aratnak, egyik hevedert a másik után lövik ki.

A hídnál már garmadákban fekszenek a rozsdabarnakabátos hullák.

Közben az 5. század sem rest, alig kilencven karabély, de ráveti magát a N\ v. Stawban kétségbeesetten védekező muszkákra. A huszárok behatolnak a faluba, vad kézítása kezdődik, az ellenség tízszeres erőben van, nem tágít, félős, hogy bekerítik embereinket, akiknek már súlyos veszteségeik vannak.

A vasúti töltés árkában Görgey jön futva vissza. Keresi a gyalogságot, mely még mindig az erdőben csücsül. Az 1. és 3. századunk ugyan már bent van az orosz állásokban, de azáltal, hogy a vasúttól délre a muszka ellentáll, a helyzet mégis válságos ...

A harc az egész vonalon változatlan hevességgel tart.

Görgey — aki valami ½ órája ment vissza — eredményes munkát végzett, mert a mögöttünk lévő erdőből egy hosszú gyalogsági rajvonalat látunk kibontakozni, lehet egy zászlóalj. Lassú futólépésben jönnek, időnként végighangzik egy hurrá-hullám, de ez nem csatakiáltásszerű, hanem inkább olyanféle, mint mikor szerelmes kutyák a holdat vonítják: elnyújtott és fájdalmas. Balszárnyukon fut egy szakállas bácsi, valami tiszt féle. Kezében rövid kard, melyet úgy tart maga előtt, mint körmenetkor a gyertyát szokták. Elhaladnak mellettünk. Pirosparolis jaroslai 90-esek. A muszka meglátja őket és közibük ereszt né-

hány lágét, erre levágódnak és ásni kezdenek. Még szerencse, hogy nem lőnek, különben szegény huszáraink Nw. Stawban kétoldalról kapnák a golyókat. Valahonnan előbukkanik Prónay, kis ásó van a kezében, azzal hadonászik s úgy látszik nagyon dühös. De sikerrel! Mert a rajvonal feltápáskodik, tovább halad s tovább hurrázik. Nw. Staw felé, ahol Berchtold Tóni emberei röhögve és feltartott kezekkel fogadják őket. A falut már kipucolták, ejtettek 80 foglyot s ami még hasznosabb volt, összefogtak egy! csomó kövér disznót.

Hogy visszavetettük a muszkát a Stubielen túlra, még fokozta pusztító ágyútüzét. Nemcsak rajvonalunkat lövi, hanem a mögötte lévő terepet is, egész az erdőig. Úgy néz ki a dolog, mintha ellentámadást készítenene elő.

Közben bealkonyodik. A muszka gránátok és srapszerek kísérteties fényel robbannak körülöttünk. A lövések most oldalról is érkeznek, ami érthetetlen. Telefon nem működik és előre sincs összeköttetésünk, így teljesen tájékozatlanok vagyunk. Az ellenséges géppuskák végiglövik a vasúti töltést és ilyenkor a sínek úgy csengenek, mintha valami hatalmas gongot ütnének. A szó szoros értelmében moccani sem lehet.

Bánhidy visszaszól a mögötte kuporgóknak:

— Egy önkéntes járőr jelentkezzék!

— Én megyek! — kiáltok vissza. Majd két huszár is jelentkezik.

— Keresd meg a rajvonalat, tégy ott jelentést s kérj a század részére további parancsokat — adja ki Bánhidy az utasítást.

Eleinte kúsunk, majd erősen meghajolva futva igyekszünk előre. Koromsötétség van, csak a robbanó gránátok tüze világít. A gyepele van szedres tüskével, megbotlom, összeszúrom magam, tovább megyünk, hol jobbra, hol balra, mert süppedékes talajra jutottunk, de félek, hogy elvesztem az irányt. Ezért visszaigyekszünk a töltéshez. Mellette az árok tele van vízzel, tehát fel a sínekre s aztán — kit hogyan bír a lába, előre. Egy gránát mellettünk vágódik be, vakító

fény, szörnyű detonáció, a légnyomás nekivág a síeknek, azt hittem végein van. Irtó pánik fog el, felugrom. Lábam bírnak, futok mint egy örült tovább, görcsösen szorítva a karabélyt. Egyszerre újra végigseper a gépfegyver a síek között, beleugrom az árokba, a vízbe, amely derékon felül ér, kimászom a túlsó oldalon, valami erdőfélében vagyok. A gránátok fákat döntenek ki, szinte reng a föld a sorozatos becsapódásoktól, leszaggatott ágak hullanak a fejemre. — Egyik emberemet meglőtték, nem segíthetek rajta, a másik huszár még mellettem van.

— Igyekezzünk, hadnagy úr, mert agyon vágnak — kiáltja és karabélyával hajtja szét a bozótot, hogy keresztüljuthassak.

Pár lépés ... mintha hangokat hallottam volna. Egy robbanó gránát összekuporodott embereket világít meg. Hála Istennek a mieink!

Szirmay alezredes és néhány huszár fekszenek ott, kis földhányások mögött. — Táboriőrsszerűen szétszórtan vannak csoportok, nincs rendes rajvonal. Szerencse, hogy mégis rájuk bukkantam. — Ezt az utat sem fogom egyhamar elfelejteni.

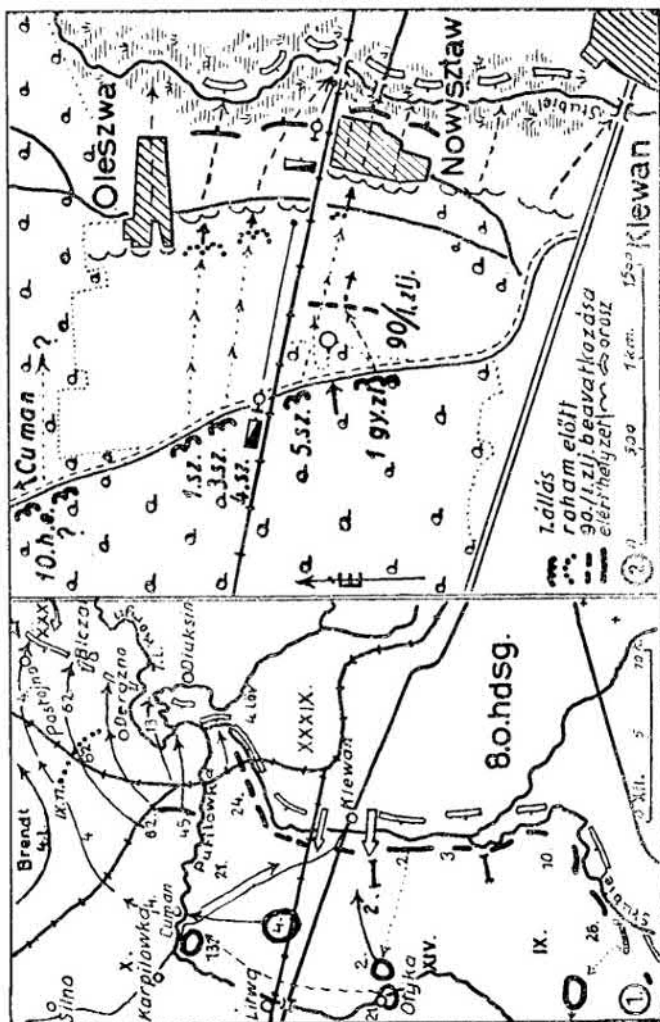
Jelentem a parancsot, mire a velem jött huszár egy kísérővel visszamegy Bánhidyhoz az utasításokkal. Engem pedig Szirmay előreküld három huszárral, hogy derítsem fel van-e még előttünk régi saját fedezéknek nyoma, vagy ezek az elfoglalt földhányások alkották-e a gyalogságunk régi vonalát?

A földönlapuló huszárok tovább adják balra:

— Tüzet szüntess, patrul megy előre!

Torkom száraz, Szirmay ad egy korty rumot, aztán kezet szorít s szerencsét kíván. Kierzem hangjából, hogy nem ok nélkül bírta ezt a járórt tisztre.

Jelzem embereimnek, hogy indulunk. A gépfegyvertűztől azonban még meghajolva sem lehet menni. Hasonkúszva juthatunk csak előbbre. Akit itt meglőnek, az szanitéc nélkül megy át a másvilágra. Ha a golyók füttyülése kissé alábbhagy, gyorsan teszünk néhány lépést, de aztán megint csak le kell lapulni. Kínos

1. A 4. hadsereg általános helyzete 1915 szeptember 13-án.

2. A 13. huszárezred támadása Kiewannál.

egy út s amellett arra is kell figyelnünk, hogy esetleges éjjeli ellentámadás nesze nem-e hatol hozzánk, nehogy beleszaladjunk az előnyomuló muszkák karjaiba. A híd végre épségben maradt s semmi sem gátolja meg az ellenséget, hogy a sötétséget egy rajtaütésre használja fel.

A talaj mind süppedékesebb lesz. Ha egy ideig fekszünk s fülelünk, érezzük a ruhánkon átszivárgó vizet. A folyó nem lehet már messze.

Úgy becsülöm, hogy vagy 300 lépésnyire lehetünk a mieinktől, amikor valami házszerű dolgot vélelünk magunk előtt látni. Közelebb húzódunk. Kis szénakazal, tetején fa-tetővel, hogy az esőtől védje. Az egyik huszár felmászik rá és egy idegen puskát meg patronokat hoz magával. Nyilván itt hagyta a muszka táboriőrs. Úgy látszik még ezek is visszalógtak a Stubielen túlra.

Nincs értelme tovább menni. Sehol egy földhányással sem találkoztunk s itt a folyómellék ingoványában már nem lehetnek állások. Világos, hogy az ezredünk által elfoglalt vonal volt a gyalogság eredeti frontja.

Igyekezzünk, tehát vissza.

Az ellenséges tűz kissé alábhagyott, ezért futunk amennyire a süppedékes talaj engedi, de közben mindig lelapulunk figyelni, hogy valóban hátulról jönnek-e a lövések. Más orientálódási mód nincs. Amellett kiáltozunk a mieinknek is, nehogy muszkának nézzenek s lepuffantsanak. Végre ráakadtunk egyik tábori őrsünkre. Az I. század emberei voltak, azaz a szélső balszárny. Ha 100 lépéssel odébb megyünk, végleg eltévedtünk volna, mert a tízesekkel nincsen összeköttetés. Állítólag valami mocsár választott el minket.

Megkeresem Szirmayt, ki közben visszament Prónayhoz egy hátrább fekvő vasúti bakterházba. Jelenitem az eredményt s átadom a puskát, amely mint most láttuk, nem orosz fegyver volt, hanem japán karabély. Finom kivitelű, könnyű kis puska 6 mm-es kaliberrel. Előzőleg egy másik járőr is hozott be két

hasonlót. A foglyok pedig azt vallották, hogy a nehéz tüzéség japán, tehát a „sárgák“ küldték azokat a jóképű bölöncöket.

Minden tagom fáj, az a gránát ugyancsak odanyomott. A hideg is ráz — úgy látszik lázas vagyok.

Szirmay megengedte, hogy ott maradjak a bakterházban. Egy káplár befűtött és élveztük a meleget. Prónay, Mecsér, kabátjukban burkolódzva szintén ott ültek egy sarokban, — a kályha tüze meg egy gyertya világított. Közben megjött a bakák Brigade-Kommandója, majd egy százados jelentkezett náluk azzal, hogy délután rohammal foglalták el Nw. Stawot. Elég színesen adta elő. Mint Mecsér utóbb csípősen megjegyezte: összehordott egy Militärverdienstkreuzra valót. Végül megemlítette, hogy volt ott egy huszárezredes is, az is jól verekedett. Erre Prónay basszusa megszólalt a sarokban:

— Der Oberst war ich.

Mire a vitéz százados úr jobbnak látta elpakkolni.

Szeptember 14.

Még nyár utolja van, de a hajnali hideg már dermesztő. Csak félhatkor reggel jöttek meg felváltásunkra a 21. gyaloghadosztály csapatai. Biztató egy társaság, prágai Landwelirek, kiknek 24 óra kellett ahhoz, hogy a 10 kilométerre lévő Cumanról ideérjenek. Igaz azonban, hogy így megúszták a támadást. A megkésett felváltás, hála a ködnek, észrevétlenül mehetett végbe.

A vasúti töltés mentén, libasorban megyünk vissza a fenyveserdőbe a kadiszcezi vadászházhoz. Ott várnak a dandár vezetéklói. Sebesültjeinket is itt gyűjtötték össze. Stojanovics, meg a kisebbik Zech srápneltől sebesült, Holzward Pista bácsit — hogy szávaival éljek — egy gránát csókolta homlokon, de ő sehogysem akar kórházba menni. Jeszenszky Lacinak csak a kabátját lőtték át. Huszárainkból 3 elesett, 32 pedig megsebesült. Az összes veszteség így 38 fő, vagyis

az ütközetben résztvett állomány 10%-a, ami a véghezvitt feladathoz képest még kedvezőnek mondható.

A másfél gyalogszázaderejű elszigetelten álló huszárság minden tüzéségi támogatás nélkül, megtámadott és visszavetett egy sokszoros ellenséges túlerőt, mely bőséges tüzéséggel ellátva már a rownoi váröv erődítményeire támaszkodott. Foglyokat ejtettünk és visszafoglaltuk azt az állást, melyet előzőleg egy gyaloghadosztálynyi erő nem bírt megtartani.

Mindnyájunkban benne lakozott a győzelem és erő büszke érzése.

A konyháktól közben forró árpakávét hoztak, a sebesülteket szekerekre rakták, a huszárok vizsgálgatlák lovaikat, melyek szegények az állandó nyergeltség miatt hevedernyomásokat kaptak. Nyüzsgő tábori kép, égő tüzekkel, a fáradság minden jele nélkül.

Prónay nagy sárga lován ellovagol mellettünk, mire egyszerre tör ki a huszárokból a kiáltás:

— Éljen az ezredes urunk! Éljen a vitéz ezredes úr!

Csákók kerülnek a karabélyok végére, karok emelkednek a magasba és Prónay Gyula a vasember, aki sűrke csákója alól csak szigorúan vagy gúnyosan tud nézni — elérzékenyül és visszaint. Jól esett neki jászkunjainak ez a spontán megnyilatkozása. Ez nem volt megrendezve és ezt az elismerést nem lehet felmérni holmi medáliával.

A szeptember 13-i klewani csata tekinthető a rownoi hadjárat drámai fordulópontjának.

Míg a főherceg a siker kivívása érdekében minden lehető erejét balszárnyán összpontosította, addig Brussilow — felhasználva a Stubiementi arcvonal gyengítését — a Luck felé vezető főút mentén áttört, ezzel éket verve az átkaroló szárny és a Stubiementi stabil front közé. A hajnali ködben meglepően végrehajtott támadás a 24. és 3. gyaloghadosztályok részeit érte, melyek visszavetve fejetlenségükben

széles rést engedtek az orosz további előnyomulásának. Ezzel az ellenség útja Cumanra — a mitsem sejtő s parancsszerűen a Horyn irányában támadó átkaroló szárnyunk hátába nyitva állt.

Sürgős ellenrendszabályokra volt szükség s a főherceg a meghátrált 24. és 3. gyaloghadosztály részeinek az azonnali ellentámadást rendelte el. Egyben megerősítésükre küldte az éppen Galíciába útnak induló 2. gyaloghadosztályt és az északi szárny tartalékát képező 21-et. Ugyancsak a betérés színhelyére lett irányítva a mi lovasdandárunk is.

Az új utasítások értelmében ezredjeink Kol. Nvv. Ziemia helyett, a Rowno felé vezető főúton vonult sietve előre, melyről — a közben vett rendelkezés értelmében — a kadiszczei vadászakhoz tért le. Ott kellett a tízes huszárokkal egyesülni. Testvérezredünk azonban, — melyet a változott parancs már csak Jakubczycere menet ért utól — lényegesen hosszabb útja folytán csak késve érkezhettek be. Így mi lórulszállva függetlenül kezdtük meg az előnyomulást a vasútvonal mentén azzal, hogy úgy a tízeseket, mint az ellentámadásra rendelt gyalogságot, majd a cuman-klewani úthoz érve, várjuk be.

A tízes huszárok azonban az erdőrengetegben a kelletténél északabbra vettek irányt, úgyhogy az összeköttetés később sem volt velük helyreállítható. Ugyanakkor gyalogságunk szétugraszott részei nem bizonyultak már akcióképesnek, a tartalékban volt hadosztályok beérkezte pedig érthetetlenül késett így az elszigetelten maradt 13. huszárezred a támadás önálló megindítására volt kénytelen, mely tekintve, hogy a vasútvonal mentén haladva a Stubien átvezető híd elfoglalását eredményezhette, nagyban veszélyeztette az oroszok egyedüli visszavonulási vonalát. Ezzel magyarázható utóbbiaknál a lendületes roham nyomában kitört pánik és az, hogy a tőlünk északra — részben erdőtől fedett terepen

függetlenül előnyomult tízesek csak gyengébb ellenállásra találtak.

A jászok huszárok bravúros rohamának eredménye volt, hogy az orosz ismét a Stubiel mögé szorult vissza s ezzel a 4. hadsereg elkerülte a katasztrófát.

Brussilow azonban mégis elérte célját. Minden tartalékot lekötött s így nyugodtan küldhette már 13-án délután a Keletgaliciából újonnan beérkezett XXX. hadtestét északi szárnyunk ellen — melynek előnyomulási lehetősége ezzel végleg megakadt. Csak a főherceg őrizte meg optimizmusát, ki a hadműveletek folytatása mellett döntött.

A Galiciában mind válságosabbá váló helyzet azonban Conradot arra készítette, hogy 13-án este a 4. hadsereg balszárnyán a támadás beszüntetését s e helyett a védelemre legkedvezőbb vonalban való állásfoglalást rendelje el. A Klewannál bevetett 2. gyaloghadosztályt másnap ismét útnak kellett indítani délnek, egy továbbit pedig hasonló célból szintén kivonni a tűzvonalból. Egyidejűleg Puhallo is utasítást kapott egy újabb gyaloghadosztálynak Galicia részére való leadására.

A kapott parancsok végrehajtásában a főherceg 14-én balszárnyát Deraznóig — ameddig a támadás a Horynt elérte volt — változatlanul hagyta s csak a legszélső gyaloghadosztályát a Postojno alatt harcban álló 4.-et vonla vissza, hogy eleget tehessen Conrad, egy további gyaloghadosztály leadására irányuló utasításának. Ezzel azonban a Deraznonál lévő 62. gyaloghadosztály és a közben a Korminra visszavetett Berndt lovashadtest közt egy 10 kilométeres űr támadt. A X. hadtestparancsnokság ennek némileg való elzárására, utolsó tartalékát — a brünni Landwehrdandárt — vetette ott be.

Dandárunkat még a délelőtt folyamán tartalékba helyezték s így ezredünket a kadiszczei vadászaháztól visszavonták beszállásolás céljából Oderadyba. Kvértélyok meglehetősen gyengék, de azért néhány csúr jut a lovak részére, míg a tiszték és legénység szabadban tanyáznak.

A nap azzal telik, hogy szegény nyeregnyomásos lovainkat borogatjuk, míg állatorvos és gyógykovács azoknak — még a lucki menetből eredő — sebhelyeivel meg beszakadt patáival bíbelődnek. Utóbbiak sok gondosságot és gyakori átvasalást igényeltek. A kifogyott töltenyek is pótlást nyertek, a konzervakészlet is kiegészítették, egy bódön fegyverzsír pedig nagyon elkelt a karabélyok és géppuskák rendbeszedésére.

Este mindenki holtfáradtan feküdt le a pokrócára. Idő szép volt s így a kinthálás nem volt kellemtelen. A fronton itt-ott ellőtte egy géppuska a hevederét. Különben csend honolt.

Éjszaka hideg volt s ugyancsak éreztem, hogy a mente csak derékig ár, azontúl a sátorlap nem tartott túlsók meleget.

Szeptember 15.

Éppen, hogy pitymallott, amikor fázásra ébredtem. Felkelek, hogy járva melegedjem.

Az arcvonalon itt is, ott is élénkülő tüzérségi tevékenység jelei. Hátam mögött — s ez jobban lepott meg — birkabégetést hallok. Megyek a hang után, hát látom, hogy három huszár terel vagy egy tucat juhott.

— Honnan: jöttök? — kiáltok rájuk.

Pillanatra meghökkölnek, a birkák is felfigyelnek, majd a lurkók bokájukat összevágva tisztelegnek és az egyik csak kivágja:

— Hadnagy úrnak alásan jelentem, elvottunk kissé vidéket nézni.

— És tovább? — feszegetem a dolgot.

— Aztán jelentem alásan, találkoztunk egy szegény juhással.

— Na és annak megcsaptátok a birkáit, hogy még szegényebb legyen.

— Jelentem alásan, hogy nem! — s most csak úgy bugyog huszároból a sértett öntudat — mert a juhász igenis nagy gondban volt és mi megsajnáltuk és igenis úgy vásároltuk meg tőle azt a patruj birkát öt jancsibankóért.

A csirkefogók közben megéreztek, hogy alig bírok komoly maradni s ha gazembereztem is őket, az is olyan simogatásféleképpen jött ki a számból. Így embereim bátorságra kapva, most már bizalmasabban folytatták:

— Jó lesz ez hadnagy úr a menázi feljavítására, meg ha alárma talált volna lenni, arra ügyis helyben lettünk volna, mert hogy annak nesze megy.

— Mindhárman jelentkeztek a kapitány úrnál! — vágtam el további közlékenységüket — majd ő megtanít titeket vidéket nézni! A birkákra a továbbiakig vigyázzatok!

Mentem Bánhidyt megkeresni. Javában borotválkozott. Legénye a tatárképű Káldi tartott elibe egy tükrömaradványt. Előbb jót röhögtünk jászkunjaink pfifikáján s azok aztán egy leszidással megúszták a dolgot. Délelőtt mindenfelé fejtettek meg süttették a birkát.

Valahogyan megszaporodott az a „patruj“, melyet hajnalban láttam. Nyilván mások is elnéztek a búsuló juhászhoz — részvétlátogatásra.

*

Közben a hadsereg északi szárnyáról — hol reggel óta szól ágyú és puska egyaránt — riasztó hírek érkeztek. A Dearazonnál félkör alakú állásban lévő 62. gyaloghadosztályunkat a muszka három oldalról is megrohanta, majd behatolt az attól észak-nyugatra lévő ürbe s visszavetve az útját álló Landwehr bakákat, még hátba is kapta a 62. gyaloghadosztályt. A főherceg erre a 4. gyaloghadosztályt, melyet előző nap vont ki, erőltetett menetben küldte vissza a X. hadtest balszárnyára, honnan egy részét tovább irányították

a Brendt lovashadtesthez, majd félúton ismét visszarendelték a 62. gyaloghadosztály támogatására.

Ez a József Ferdinánd főherceg hadvezetésére jellemző ide-oda vezényelgetés mindig megannyi kilométer utat jelent, melyet hadfelszereléssel, hol térdig mocsárban, hol meg futóhomokban kell megtenni. A konyhák nem tudják csapattesteiket megtalálni, az ételmezés elmarad. Mindez őrlí a csapatokat, melyek ezáltal mindenhol megkésve és kimerültén érkeznek meg.

A feszült helyzetre való tekintettel még délben elrendelték nálunk a készenlétet s négy órakor délután már ment is az ezred trappban Olykára, hol a hadosztály gyülekezett. Innen a Putilowkan átkelve, egy rossz mezei úton vonultunk észak-keletnek, majd a luck-rownoi főúthoz érve, lórulszállva várunk újabb parancsokra. Fejünk felett mélyen lógnak a felhők s ahogy rövidesen indulunk, már alkonyodik is. Egyszerre sötétedett be s ezzel egyidőben esni is kezdett. Az erős trappból kúszó lépés lett, de még milyen kúszó lépés. A lovak csúsztak és nehezen emelték lábukat. Érezni lehetett a nyeregben, amint járásuk bizonytalanabbá vált. Ingoványos, erdős vidéken vezetett át utunk, a Putilowka rettegett birodalmában. Látni nem lehetett semmit. Megeresztett szárákkal a lovak ösztönére kellett bízni, hogy nyomon maradjanak. Elöl biztosan valami vezető járhatott, mert különben nem tudom, hogyan boldogulhattunk volna. Már vagy 2 órája botorkálhattunk így. Egyszer csak kiáltozzák előlről:

— Vigyázat, megállás!

Továbbadom a jelzést és visszakapom lovamat, így is beleütköztem az előttem lovagoló láthatatlan alakba.

Nézem karórám foszforeszkáló mutatóit. Félnyolc körül állnak. Nem is késő, de látszik, hogy rövidülnek a napok, milyen régen van már éjszaka. Az eső tovább szakad. Várunk összeszorulva, mint a heringek. Az okos lovak maguk csinálnak egymásnak kis férőhelyet. Most elől kigyullad egy tűz, lassan pislogva

erősödik, majd hirtelen elhatározással felcsap a láng és imbolyogva hatol a köddel küzködő fénye felénk. Oldalt magas töltésen temető, több méteres kereszték sokaságával. Egyik-másikon valami sötét rongy lengedezik. A szél fel-felkapja, meglóbálja egy fény-sugárban, aztán körütkeri a keresztet, ahol úgy fest, mint valami odafeszített kísértet. Hm, gondolom, nem valami gyengeszívű fehérnépnek való látvány, még én is borzongok, olyan furcsa.

A tűz fénye valami orientálódási lehetőséget nyújt. A századok kissé széthúzódnak, hogy ismét rend legyen, majd felzárkózunk négyesével és kiadják a parancsot:

— Absitzen! Hevedereket (megereszteni! Szabad még néhány tüzet gyújtani.

A hatalmas kereszték jó száraz fát szolgáltatnak, öt huszár már cipel is egyet, ennek a végén is lóg egy elnyűtt valami, öreg szoknya.

— Talán a néhainak volt a menyegzői réklije — mondják a jászkúnok és egymásnak kínálgatják — tedd el komám, jó lesz neked szemfödőnek.

Előremegyek tájékozódni. Szirmay alezredest Iá tóm, ki többedmagával melegszik a lángoknál. Oda tartok.

Mint értesülök, másik dandárunk Cumannál visszamaradt. Az előttünk lévő község Karpilowka. Hadosztályunk a X. hadtestnek van alárendelve. A Derazonnál lévő 62. gyaloghadosztálynál és az ettől kétoldalt lévő Landwehrdandároknál bajok vannak. Ezért a 4. gyaloghadosztály még délután parancsot kapott, hogy egyik ezredével keletnek, kettővel pedig északnak, Boguszlawka irányában nyomuljon elő. Azóta azonban elrendelték már a hadtestnek visszavonulását. Az új védővonal a Rudától nyugatra lévő Stubielkanyartól észak-nyugati irányban húzódik a Putilowkahoz, majd a Cumanról Karpilowkara vezető út mentén folytatódik.

Ordre, contreordre, desordre — mondja a francia közmondás, mely itt keserű igazságnak bizonyult. Az ellentétes parancsok, az őserdőtől borított ingová-

nyos terep, a sötét éjszaka, egy a harcoktól kimerült, megfogyatkozott csapat és minden oldalról támadó ellenség voltak azok a faktorok, melyekkel a visszavonulás végrehajtásánál számolni kellett. Amellett a csapatokkal megszakadt az összeköttetés, a felsőbb parancsnokságok teljesen tájékozatlanok a helyzetről s attól tartanak, hogy a muszka belekőp a tálba. A tízes huszároktól Hertelendy kapitányt századával különítményként küldik ki, hogy a 62. gyaloghadosztállyal felvegye a kapcsolatot. Hogy ezt hol találja vagy a muszka merre lehet, azt neki épp oly kevésbé tudják megmondani, mint Nowak kapitányinak, ki egy jászkún századdal Boguslawkaba lett irányítva. Nem könnyű feladatok és az a géppuska, amit mindegyikükkel vele adtak, inkább teher, mint segítség ebben az éjjeli kirándulásban.

Mindenesetre érthetetlen, hogy a főherceg a X. hadtestnek a most kijelölt vonalba való visszavonulását miért nem rendelte el már tegnap. Conradtól még 13-án este megkapta az utasítást, hogy olyan védelmi vonalban foglaljon állást, mely a legkevesebb erőt igényli. Világos volt, hogy a X. hadtestnél e célra a klewan-cuman-karpilowkai vonal felett meg leginkább, mely a frontnak mintegy kétharmaddal való megrövidítését jelentette s védelmi szempontból is alkalmasabb volt. A X. hadtestnek a Horynig előre-tolt zsákszerű vonalában való meghagyása csak akkor bírt volna jogosultsággal, ha a 4. hadsereg úgynevezett átkaroló támadását folytatni tudta vagy akarta volna. Mivel azonban 14-én a két indok közül már egyik sem állt fenn, sőt Teschen parancsában kimondottan a legkevesebb erővel megvédhető vonalra helyezte a súlyt, a főherceget súlyos mulasztás terhelte.

Ez a következménye annak, ha a felelősségteljes állások betöltésénél nem a tudás és tehetség az egyedül mérvadó szempont.

A KARPILOWKAI ÜTKÖZET

Szeptember 16.

Csönd van. Az eső lassan szitál. Tüzeink már csak pislákolnak és a lovaik mellett álló emberek fázósan húzzák be fejüket feltűrt gallérjukba. Várjuk a fejleményeket.

A X. hadtest visszahúzódása, úgy látszik, baj nélkül megy végbe.

Fél kettőkor parancsot kapunk a tűzharchoz való összeállásra. A vezetéklovak helyben maradnak, csak a hevedereket kell meghúzni. Egy félszázad visszamarad fedezetül. A gyalogos embereket előre vezénylik. Koromsötétségben átmegyünk Karpilowkán, végtelen sártenger, a víz fölülről fröcsög a csizmába. A falu túlsó végén homok, amely teljesen száraz.

Itt alkotunk rajvonalat. Jobbszárnyunkkal csatlakozunk a kilences huszárokhoz, balfelől jönnek a tizesek. Előttünk erdő. Feladatunk ezt a vonalat tartani, míg a visszavonulóban lévő gyalogság nem ér ide, mely aztán felvált minket. Könnyen lehetséges azonban, hogy az előnyomuló muszka lesz itt hamarabb. A tisztek felelősek azért, hogy ne a saját csapatokat találjuk megpuskázni. Mivel a rutén meg cseh katonáink nyelvezete nem igen különbözik az oroszokétól, ebben a sötétségben alighanem meg kell tapogatnunk előbb az érkezőket, hogy képet alkothassunk magunknak róluk. Cifra kis helyzet.

Mindenesetre kioktatom embereimet, majd eligazítom őket. Egyik tíz lépéssel előbb, másik meg hússzal hátrább hasal, mint kellene. Szólitgatom őket s a válaszból igazodom el, mert nem lehet semmit sem látni. Valahogy azt hiszem, sikerült az egy vonalban való elhelyezkedés. Elrendelem a beásást.

Az eső lassan szűnik. Világosodik, de a magas erdőrengeteg elfödi a kelő napot, csak mögöttünk a falura esnek sugarai. A huszárok egykedvűen fekszenek a kis gödrökben, tíz-tizenöt lépésre egymástól, de van úgy, hogy kettő majdnem össze van ragadva. A

kiigazodás sem a legsikerültebb. Egyiket-másikat odébb kell ugrasztani.

Az általános csendbe kelet felől erős ágyúzás szól bele.

Hat óra előtt felvált minket a 4. gyaloghadosztály egyik ezrede. znaimi 99-es bakák. Nagyon fáradt benyomást keltenek. Békében Bécsben voltak állomáson, hol sokszor láttam kénsárga hajtókás őrségüket a Burg udvarán. Akkor bizony másként festettek.

Ezredünk gyülekszik. A vezetéklovakat előre hozzák, átnyergelés, majd felszállás és lépésben megyünk Moszczanica majorba, ahol hevedereket megeresztve itatunk s zabolunk.

Keleten erősödik a harci zaj.

Délelőtt gyalogságot látunk, amely hosszú kígyóvonásban, kisebb-nagyobb megszakításokkal vonul északnak. Teljesen letört benyomást keltenek, nehezen vánszorognak, erősen megpakkolt hátziszákok alatt előre görnyednek a hátaik és lábaik mintha nem is mozognának. Egyik-másik ember összeesik, ott marad, néhányan kilépnek a sorból, felhúzzák, rászorítják a pakkot, aztán behúzzák maguk közé. A vonal egyhangúan kúszik tovább.

Prónay ezredes búcsúzik tőlünk. Új beosztást kapott, mint Izabella főhercegasszony főudvarmestere. Helyébe Szirmay alezredes kerül. A búcsú érzékeny, szerettük, becsültük ezt a halálfélelmet nem ismerő, kemény katonát. Szigorú, kérlelhetetlen volt, de huszárai mégis ragaszkodtak hozzá. Büszkéek voltak ezredesükre.

Délben megjöttek a konyhák.

Huszonnégy óra után határozottan örömteli látvány!

Igaz is, a katonagyomor simulékony intézmény, nadrágszíjjal mindenkor szűkíthető vagy tágítható, aszerint, ahogy a hadihelyzet megkívánja. Ha megjön a konyha, két lyukat eresztünk, viszont ha vacsorára elmarad a menázi, csak rántunk egyet a szíjon s reggelihez újra. Mivel a jelenlegi helyzet ellátás tekinte-

tében fenemód bizonytalannak látszik, két lyukat hozzályukasztatok a szíjgyártó káplárral.

*

A fronton ezalatt a helyzet válságosra fordult.

A X. hadtest éjjeli visszavonulása még nem volt befejezve, minden hadseregparancsnokságunk már új terveket kovácsolt a frontrövidülés révén felszabaduló két gyaloghadosztály felhasználására. Ezek ma reggel Silnora lettek irányítva azzal, hogy ott másnap át-törjék az orosz frontot, majd a Horynra előnyomulva, újból megkíséreljék Rownónak északról való bekerítését. Nyilván azok a végkimerüléstől roskadozó csapatok, melyeket délelőtt láttunk vonulni, képezték az élénk fantáziájú főherceg rohamoszlopait. Mivel ez intézkedés folytán az igen mozgalmas Stubieli-menti arcvonal ismét minden tartalék nélkül maradt, a hadseregparancsnokság visszakérte Conradtól a 14-én már másodszer délnek útnak indított és ekkortájt már vagy 60 kilométerre járó 2. gyaloghadosztályt. Ez persze még erőltetett menetekben is csak 18-án érkezhetett be.

Brussilow azonban nem engedett időt arra, hogy a főherceg tervei megérlelődjenek. Már a hajnali órákban hallottuk dübörögni ágyúit Klewannál és délből már azt is tudtuk, hogy a vasútvonalnál ismét át-törte a 24. gyaloghadosztályt. Hadseregparancsnokságunk erre sietve visszafordította a Silnora irányított hadosztályait azzal, hogy ellentámadással foglalják vissza a Stubieli-menti állásokat. De ezek a csapatok csak kúsztak és délután a muszka — melynek úgyszólván senki sem állta útját — belkanyarodott az át-törés színhelyétől északra lévő amúgyis megtépázott 62. gyaloghadosztály hátába.

Szeptember 13-án ugyanez volt az eset. Akkor néhány század huszár megóvta a 4. hadsereget a katasztrófától. A 10. lovashadosztály most is kéznél volt. Moszczaniczán tartalékban állt. Onnan az út Silnora felé egyenesen a betört ellenség oldalába vezetett. Másfél órán belül az ezredek már rajvonásban felfejlődve

kaphatták volna a muszkát oldalba. A luck—rownói országúton felvonuló tüzéség pedig támadólag avatkozhatott volna be a harcba. A siker nem lehetett kétséges, hisz három nappal előbb — jóval kedvezőtlenebb viszonyok közt — ugyancsak levizsgáztunk.

Gyalogságunk akkor is késett, pedig a prágai Landwehrek előzőleg tartalékban voltak, azaz pihentek. Most, hogy fárasztó menetekre tekintettek vissza, bajos lehetett tőlük több lendületet várni, de azért másnap reggelre, felváltásunkra csak beérkezhetek volna. Végeredményben ezeknél már ez is teljesítményszámba ment.

De a dolgok nem így történtek. Csak így kellett volna történniök!

Ránk más feladat várt!

A Berndt lovashadtest megerősítésre szorult. Erre a 4. gyaloghadosztály Karpilowkánál lévő részeinek Silnora való eltolását rendelték el. Ezeknek védőszakaszát viszont a 10. lovashadosztálynak kellett átvenni.

*

Délután 3 órakerészületbe helyeztek minket.

Röviddel rá megjött a parancs a tűzharchoz való összeálláshoz.

Gyalog mentünk Karpilowka felé, előttünk az ulánusok és a Nádasdyak, mögöttünk a tízes huszárok. A község túlsó kijáratánál hosszabb ideig állunk, majd az ezredeket egyenkint vezénylik előre.

A tízesek jobbszárnya Karpilowka kijáratánál marad. Innen számítva — a Silno felé vezető út mentén — 2000 lépés az ő védőszakaszuk. Aztán jön a mi védőszakaszunk, majd az ulánusoké. A kilences huszárok tartalékban maradnak a balszárnyon, az ulánusok mögött. Az eddig itten beosztott brünni nyolcas bakákat, a felváltás után Silnora tolják el.

Ezredünk kétszáznyolcvan karabélyt és négy géppuskát állított ki. Az 1. század részei még lovas-különítményben vannak. Védőszakaszparancsnokunk Bánhidy, míg a 4. század gyalogosait én vezénylöm. Állá-

sok nincsenek, a bakáknak még délelőtt tudtul adták, hogy odébb kerülnek, hát eszük ágában sem volt más számára bajlódni. Inkább aludtak a fák tövében. Elég volt nekik az éjszakai visszavonulás.

Körülöttünk minden erdő, hatalmas szál fák, alul sűrű bozóttal benöve. Az út és annak közvetlen közelsége homokos. Néhány lépéssel beljebb már mohával fődött ingovány. Az emberek egymástól hét-nyolc lépésre kerülnek. Felállítjuk a rajt és elrendeljük a fődözékek készítését. Egy ásónyom után bugyborékol a víz. Tehát csak kis fejtékek készítéséről lehet szó. A sűrű alnövevényről húsz-huszonöt lépésnél tovább nem lehet látni.

Hirtelen esteledik és vaksötétség borul az erdőre. A mocsár párolog, undok a szaga és irtózatossá válik a levegő. Fák mögé kupotöltjük az éjszakát. Mindenki érzi a helyzet lehetetlenségét. Mióta Kotownál beleestem a mocsárba, valami irtózat fog el, ha közelségét túlságosan érzem. Feltúrt gallérral, fának támaszkodva figyelek az átláthatatlan feketeségbe, a hideg a csontokig hatol, persze ez az orosz klíma. Az éjszaka csendben telik, közben végigjáróm a századot. Az emberek figyelnek, ébren vannak, csendesen, majdnem suttogva szólnak:

— Erre fekszem ... itt vagyok, hadnagy úr ... tessék nyugodtnak lenni, nem alszik el senki. Vigyázzunk!

Szeptember 17.

Nagynehezen megvirradt.

Új szúnyogtömegek.

Negyvennyolc órája nem hányhattuk le a szemünket, a fáradtság jele abban nyilvánul, hogy kezdem nem bírni a mocsárszagot, mely édes-émelyítő és felkavarja üres gyomromat, szédülést okoz és a számból mintha minden nyál elapadt volna. Elnézek Bánhidhoz. Mellette a telefonos doboz. Egy káplár hason fekszik, fülén két kagyló, ha hívás jön, átadja őket. Próbálnánk egy gyorsforralóval teát főzni, de

nincsen víz, a kulacsok üresek. Felfőzzük ami egy ásonyira a földből feljön. Fekete, bűdös, tetején a szivárvány minden színét játszó petróleumos karikák. Lehetetlen használni.

A harccsoport-parancsnokság küldött ki néhány karika tüskésdrótot. Annyira futja, hogy egysorosan, néhol kétsorosan húzhatjuk végig. A nagy fák törzséhez, kampósszöggel erősítjük fel. Na iszen ettől sem fog a muszka megijedni!

A telefon becses találmány. Azon át sokmindent lehet megtudni. Például azt, hogy a Klewan ellen tegnap ellentámadásra kirendelt csapatok még mindig nem kezdték meg az előnyomulást. Valamivel később jön a hír, hogy a muszka a 62. gyaloghadosztályt három oldalról megrohanta s a bakáknak csak maradékai tudtak megmenekülni. Ezért az egész X. hadtest visszavonul a Putulowka mögé. Mivel a X. hadtest balszárnya határos a tízes huszárokkal, kezd a helyzen érdekes lenni.

Cuman felől ágyúzás hallatszik.

A telefon megint közöl egyet-mást: A tízesektől jobbra vannak a znaimi 99-es bakák. Ezeken túl a bécsi Landwehr gyalogezred. Szabó Béla őrnagy, a tízesek védőszakaszának parancsnoka jelenti, hogy a mellette lévő gyalogság felpakkolt és hátramegy. Csak két szakaszt meg két gyalogsági géppuskát sikerült maradásra kényszerítenie. A tízes huszárok szárnyukon a szélső századukat hátrakanyarították, ehhez csatlakoztak a visszatartott znaimiek, de ezentúl nagy ür tátong.

Karpilowkán túl most már erősebben kelepelnek a muszka géppuskák — mint Szabó Béla folytatólag közli: a visszamenő bakákat lövik.

Harccsoportparancsnokunk ordonáncai már hajnalban ráakadtak két század kremsieri hármaskára, akik parancs nélkül, gazdátlanul vártak és lesték a gondviselést. Markovits ezredes ezeket nagy örömmel kebelezte most be és küldte a tízesekhez, hogy meghosszabbítsák a jobbszárnyukat. A kilencvenkilencesekekhez staféták mentek s így sikerült elérni,

hogy a hézag újólajos megszállását „megígérték“. Ez éppen jókor történt, mert a balszámyunkon lévő ulánusoknak egy járőre, az állásuk előtt fekvő Silnóbl azt a jelentést hozta, hogy két ezred orosz gyalogság kelet felé elvonult, majd délnek fordult. Erre az ulánusok mögött tartalékban lévő Nádasy huszárok egy századát átvezényelték a tizesek jobbszárnyára tartaléknak. Röviddel rá vonult is már az embereivel Hamway Laci Karpilowka felé. Pár szóra megállt nálunk, friss volt, mosolygott és elegáns, mint mindig, rajta még a Putilowka sem tudott kifogni. Intett a kezével s igyekezett pompás százada után. Abban megegyeztünk, hogy ma még alighanem melegünk lesz.

A rajvonalban a legszigorúbb készenléletet rendeltem el. Az őrszemeket, akik az állás előtt huszonöt-negyven lépésre álltak, különös éberségre figyelmeztettem. A hajnalban kiküldött járőrök egyenkint szállingóztak vissza, de jelentéseik érdektelenek voltak. Muszkát nem láttáik.

Nyolc óra negyvenötkor a tizes huszárok felől ropogni kezdett a puska, majd gépfegyverek is beleszóltak. Telefonice jelentették, hogy Karpilowkánál erős orosz rajvonal nyomul előre nyugatnak és két muszka üteg egész közélről vette tűz alá a tizesek visszakanyarított jobbszárnyát. Utóbbiak géppuskáikkal igyekeznek az ellenséges támadást megakasztani. Kilenec órakor az ulánusoktól telefonáltak, hogy két előreküldött lovasjárőr vágóban érkezett vissza azzal a jelentéssel, hogy alig ötszáz lépésre van az előrenyomuló orosz rajvonal. Silnónál már berregnek is a brünniek géppuskái. A támadás nyilván az egész vonalon megindult.

Gyorsan visszamentem a rajvonalba:

— Ellenséges támadás küszöbön! Mindenki a helyén legyen, tüzelésre készen! Parancsot jobbra-balra továbbadni!

Ezzel magam is kézhez vettem jó kis karabélyomat, zsebeimbe töltényt raktam és figyeltem.

A huszárok fák mögé húzódva, nagyrészt féltérdre

ereszkedve, lövésre készen vártak. Egyik-másik kidült fákból készített magának bástyát és amögött kuporgott.

Hirtelen lövés dördült el előttünk, az őrszem visszaugrik, mögötte — tőlünk harminc-egyven lépésre — muszkák ...

Nem rajvonalba, hanem tömegestül. Sűrű csordában, ember, ember hátán, csak úgy ontja őket az erdő, mintha kifogyhatatlan volna. Nem is roham ez, hanem egy ordítózó, hadonászó lomha nagy test, egy kérlelhetetlen henger, mely előretörve, eltípor mindent, rajtunk is átgázol, talán észre sem vesz — nem is számítunk neki — és hirtelen mintha valami acélgyűrű összeszorítaná a mellemet.

De mindez csak egy pillanatig tart, éppen csak átcikázik az agyamon s már eldördül kezemben a fegyver, ismételek, tüzelek és egyszerre erősnek érzem magam... Az élet acélos akarata szembeszállt a le-sújtani akaró halállal.

Mellettem, előttem mindenütt ropog a puska, képtelen vagyok levenni tekintetemet erről a mindig közelebb hömpölygő emberárról... ez is, az is előrebukik, de fezzre se venni... nem fogynak. Kitért szájakkal csörtetnek előre, üvöltve, lövöldözve.

Új tölténytárt nyomok a karabélyomba s ekkor jobbra pillantok... a muszkák ott túlhaladtak már rajvonalkon... a huszárok ugrásszerűen húzódnak hátra, állandóan tüzelve... már kétoldalról törnek ránk ... s az én embereim is hátráblévő fák mögé szaladnak.

A vonalat tartani kell, ez volt a parancs, de én itt csak egy szám vagyok, nem lehet parancsolni, minden ember a saját szakállára védekezik, saját életéért küzd, itt túlmegegy a harc a hadászati érdekeken, elkeseredett, szilaj önvédelem folyik ...

A huszárok már a hátam mögül tüzelnek... visszaszaladok én is egy fa mögé és lövök, lövök, lövök...

Ahol azonban egy rajvonal megingott, ott nincs egyhamar megállás. Sebesültek futnak hátra s a szomszéd csak azt látja, hogy amaz hátrább ment, bizo-

nyára egy hátrább lévő fa mögül fog tüzelni, erre ez is visszaugrik, amaz is, a tűz ezzel önkéntelenül veszít erejéből, a rohamozó ellenség lendületet kap, fejtelenség, rendtelenség lesz úrrá és a rajvonal megfutamodik.

Rémes érzés!

Én is igyekszem vissza, futok át az xiton, odaát mocsár, lesüppedek féllábszárig, hátulról mind közelebb ér a „hurri, hurri“ kiáltás, golyók süvitenek el a fülem mellett, látok embereket elbukni. .. Isten segíts még az egyszer! Tovább, csak tovább, el innen, muszáj menni. ..

De a mocsár fog, belémcsimpaszkodik, magához vonz, lábaim ólomneheznek, futok, de nem jutok előbbre, érzem, hogy az utolsók közé kerülök, szívem torkomban ver — nem, ezt nem bírom! Ez örülség, — belefulladásnak minket a mocsárba — ellent kell tudni állani!

Nekidülök egy fának, fődözöm magam, ráordítok a közelemben hátrálókra:

— Megállj! Megállj azonnal!

Néhány megért, követi példámat, itt van Fabia-flich is, meg a kis Wellisch — derekasan dolgoznak. Odalapulok egy fához, tovább kiabálok, rá fogom ka-rabélyomat a futókra, erre többen is észbe kapnak, le-hettünk már vagy tizenöten, köztünk néhány ulánus — apró sziget a rengetegben.

Tőlünk 100—120 lépésre az előretörő muszkák.

— Lőni, lőni, ki hogyan bír!

Hanem túlságosan egy-kupacon vagyunk. Ez rossz, meg itt vékonyabbak is a fák, tizenöt lépéssel előbbre jobb hely volna. Jelzem és kiáltom:

— Szétfejlődni, futólépés a nagy fákig előre!

Néhány ugrás, már ott vagyunk és ropognak a fegyverek.

A muszkák alig hatvan lépésre vannak tőlünk. Észrevették amint előreszaladtunk. Egyik int a másiknak, felénk mutatnak, meg lehet különböztetni az arcokat, félrekapott gyűrött sapkák alatt. Csapzott pofájú rettenetes mongolok. Éktelenül lövünk, ők nem jönnek előbbre, hanem szintén a fák mögül tüzelnek.

Itt is, ott is előáll egy puskacső és löveli a lángot. Jobb szomszédom összeesik, guggolva marad a fa mögött, melléből sugárban tör elő a vér, két tenyérrel próbálja visszaszorítani, összeszorított szája körül fanyar vonás, mint valami torz mosoly. Szemeit rám-szegezi, mintha bocsánatot kérnie, hogy nem tud tovább lőni.

Odadobom zsebemből a kötszeres csomagomat, többre nem érek rá, előttünk hirtelen megszólalt két géppuska. Rettenetes ütésekkel csapódnak golyóik a fába, széria, széria után, lehasogatják a kérget, szinte fűrészelik a fákat.

Egy golyó szétviszi karabélyom tusanyakát és kilöki kezemből a fegyvert. Tenyerem véres, de most ezzel nem törődhetem. Mellettem elterülve fekszik egy ulánus. Odaugrom a fegyveréért — s lövök tovább.

A huszár még ott guggol a fa mögött. Kezei a szíve táján marokra szorították a pirosra áztatott, gyűrött zubbonyt s ujjain lassan szivárog a vér, csak szivárog, már nem föcsög! Most is engem néz, változatlanul, de az arca fehér, szemei üvegesek ... Egy névtelen hős eltávozott az Úr Istenhez.

Patronjaim fogytán vannak, kezdek kétségbeesni. Hátranézek, lehetne-e itt visszahúzódról szó? Szívverésem, érzem, megáll. Mögöttem a bozótton át mintha alakokat látnék mozogni. Jó ég, ezek bekerítették!

Görcsösen, rémülten nézem a bokrokat, nem is hallom a géppuskákat s egyszerre kibontakozik egy raj ... szürke csákók ... a mieink!

Előrszegezett szuronnal törnek ki a sűrűből, egetverő hurrá csap fel hirtelen!

Bánhidly vezeti őket rohamra, kezében az elengedhetetlen nádpálca, ezzel irányít, ez a fegyvere. Valami kimondhatatlan érzés fog el, valami földöntúli kitörő boldogság, mintha egy eltemetett élet ébredne újról

Emberfeletti erőt érzek ... nem bírom őket bevárni ... az elsők között akarok lenni... intek embereimnek és egyszerre ugrunk elő. Előttünk a két gépfegyver, amelyek hirtelen abbahagyják a tüzet.

Kezelőik felegyenesednek, kezükben hosszú szuronyos puská.

— Oda! Rájuk! Le velük! Hurrááá! Hurrááá!

Mint egy óriási műhely, ahol ezer kalapáccsal verik az izzó vasat... pokoli láрма ... a hangok összevegyülnek.

Vadállatként vetik magukat a huszárok előre, túlságos volt ez az életért való küzdelem, most az idegek felszabadulva, bosszúért, vérért kiáltanak. Én is csak azt érzem. Ordítva előre... néhány ugrás az egész és — előttem áll egy óriási muszka ..

Valamit magasra kap, sújtani akar, mindenem reszket, de teljes erőmmel belelököm a bajonétomat. Az óriás kétkézzelel, görcsösen a fegyveremhez kap, majd hirtelen összerogyik.

Csak éppen, hogy visszaránthattam bajonétomat, már ott áll a másik. Valami fényes villan meg szemem előtt... Szurony, önkéntelenül feléje rántom karabélyomat és gyorsan elsütöm. A szurony elsiklik a fejem mellett, a muszka előre bukik s majdnem magával ránt.

Több élő nincs. Előttem a két géppuska, bennük a félig kilőtt hevederek. Legénységükkel végeztünk.

Bánhidy jobbfelől meghaladt minket az embereivel és a szórványos hurrák jelzik csak, hogy merre lehetnek.

— Gyorsan utánuk!

Az erdőrengeteg zúg, mindenfelől a puskatűz halatszik, nem lehet eligazodni rajta.

Szaladunk amerre Bánhidyéket sejtjük. A hurrák már nem szólnak, de észrevesszük, amint egyenkint szállingóznak vissza a huszárok.

— Mi van? — kérdezem.

— Ellógott a muszka, a fene a fajzatát, még nyoma sem maradt, aztán meg egyszerre jobbfelől lőttek ránk, de nem láttunk senkit.

Négyessy szakaszvezető is érkezik egy csoport élén. Ahogy meglát, hozzám siet s katonásan jelenti:

— A kapitány úr visszaparancsolt mindenkit a

régi rajvonalba, ő is jön, csak nagyon szétszéledtek az emberek, azokat keresi.

Bánhidy jött is már. Nagyokat lépkedve suhogtatta nádpálcáját. Arca csak olyan volt, mintha istállóvizitálásról jönne a békevilágban, egyforma, nyugodt, határozott.

— Szedelődzködjetek! — kiáltja felém. — Gyülekezés a régi vonalban! Hívd az embereket!

Intézkedem és sietek hozzá. Jelentem a géppuskákat és megkérdezem, mi volt ott amerre ők rohamoztak?

— Visszadobtuk a muszkát, — hangzik a válasz. — Jászúnjaink alapos munkát végeztek, nem csoda, ha az orosz szedte az irháját. Mivel vagy ötszáz lépésnyire meghaladtuk volt régi vonalunkat, a cél el volt érve, így elrendeltem a gyülekezést, nehogy még elveszítem embereimet az erdőrengetegben.

Mindezt olyan egyszerűen mondja, mintha nem lenne rajta semmi rendkívüli. Pompás katona, kötélidegekkel és vas-fizikummal.

Innen is, onnan is egyenkint és csoportosan jöttek a visszaigvekvő huszárok. Pár sebesültet is hoztak magukkal. Helyzetünk kétoldalt teljesen bizonytalan és ezért járőröket küldtünk ki, hogy felvegyék a szomszédos csapatokkal az összeköttetést.

Ezalatt nekem is jut időm, hogy véres tenyereimet kimossam. Víz nem akadt, de az egyik huszárnál volt még valami kávémaradék a kulacsban, ezzel kiségitett. A seb fáj, de csak húst ért, mert ujjaimat mozgathattam s a kötéstől védve, egész jól tudtam kezemmél markolni is.

Utána elmegyek megkeresni muszka géppuskáimat. Valahol itt kellett maradniok.

Sajnos, nem akadtam rájuk, ami bosszantott.

Ahogy mászkálva éppen a silno-karpilowkai úton haladok át, ott látom félkézre támaszkodva feküdni Ábele báró zászlóst, a kilences huszároktól. Kiáltok az embereink felé s odasietek. Szürke mentéjének alsó keresztkötésén ment át a golyó. Súlyos haslövés. Mindenki tudja, mi az, bizonyára ő is. Sovány, beesett ar-

cán ott ül a halál tudata, de egy szóval sem panaszkodik. Pápaszemén át néz minket, mintha búcsúzna tőlünk és velünk az élettől. Csak morfiumot kér, de mi még azt sem tudunk neki adni. Dobos szanitéckáplárnál csak aszpirin van.

Silno felől jön egy ponyvával befödött trénszekér. Két rossz gebe húzza, rajta egy csues kocsis, valahol rekvirálhatták. Megállítjuk, de azt sem tudjuk megállapítani, hogy a miénk-e, vagy a cárt szolgálja. Mi is, meg a muszka is ugyanazzal a „landesiibliches Fuhrwerk“-rendszerrel élünk. Haslövéses embert azonban cipelni nem szabad, így, miután bekötözzük, gondosan felpakoljuk a szalma közé és igyekezünk neki rendes fekhelyet készíteni. Nyugodtan hagy mindent történni, egy jajszó nem jön ki a száján. Megmagyarázzuk a kocsisnak, hogy vigyázzon rá. Jóságúnak látszik, öreg, megtört paraszt. Bólogat, hogy érti és felmutat az égre, meg önmagára, talán azt akarva jelezni, hogy Isten segedelmével mindent megtesz. Hogy mit jelent a haslövés, azt ő sejtheti. Van nálam két arany — még Anyámtól kaptam, ha egyszer bajba keverednék — ezt odaadom neki, gyorsan kezét csókul és hadarva magyarázza, hogy érti.

Megszorítjuk Ábele kezét. Gyengén viszonozza és a kocsi lassan elindul a homokos úton Karpilowka felé...

Összekötő járőreink közben eredmény nélkül tértek vissza. Sem jobbról, sem balról nincs saját csapat. Bánhidy elrendeli a visszavonulást.

Délután félegy óra.

Az erdőben megrekkent a hőség és ettől fokozódik a mocsárgőz. Homlokunkról csurog a verejték és torunk ég a szárazságtól. Muszáj az undok, iszapos tócsákból inni. De hát siessünk, mert nincs veszteni való dő, szerencsénk lesz így is, ha visszajuthatunk a mieinkhez. Kétoldalt a muszka már bizonyára jóval előbbre jár.

Bánhidy megy elől, nála van a térkép. Direkció délnyugat. Irányadónk a nap, amely lopva kandikál át a fák koronáin. Eleinte csoportostul megyünk, de

hamarosan mocsarasabbá válik a talaj, egyik ember a másik nyomában igyekszik maradni, úgyhogy végül hosszú libasorban kígyózunk tovább, bele a rengetegbe, az ingoványba, egymást serkentve, mindig kicsit jobbra, mint a nap.

Én Bánhidy parancsára az utolsók között haladok.

Folyton szünet nélkül megyünk. Gyötrően nehéz az út, alig bírjuk már magunkat. Mindenki teljesen ki van már merülve. De muszáj menni. Elmaradás itt a biztos halál. Az erdő pedig csak nem akar elfogyni. Mindig mocsarasabb és süppedekesebb. Már nem is az irányhoz tartjuk magunkat, hanem a járható helyekhez. Hol jobbra, hol balra térünk el. Van úgy, hogy elől térdig süppednek be, mire hátrább kell kibúvót találni. Egyik-másik már eldobja a köpenyét. Rájuk szólni nem lehet, hisz minden gomb tűrhetetlen tehernek tűnik fel. Folyik rólunk a verejték. Az én köpenyem is már a karomon lóg, vége a földet sepri. Egy tüskés bokor beléakad, lehúzza s nem emelem fel többé. Egyszerre könnyebbséget érzek. A derekamon vastag bőrszíjon van négy patrontáska. Egy töltenytár van még bennük. Azt zsebrevágom és a szíjat táskástól, ásóstól lecsúsztatom a földre. Így is szédülök. Lábaimat gépiesen rakom előre s puskámat támasztékkul használva, húzom ki magam a cuppogó ingoványbái. Senki egyetlen szót se szól. Általános a lehangoltság. Az utóbbi félóra óta ismét mindenhol szól a fegyver, néha gyorstűz szerűen egészen közel, — minden fa mögül várhatjuk, hogy ránk lőnek. Merthogy a muszka már előttünk lehet, nem kétséges.

A nap sugarai kezdenek gyengülni. Már vagy három órája tévelyeghetünk.

Egyszerre ránk lőnek balról.

Tüzelni akarok, de oly nehéz a puska, hogy nem bírom megemelni. Csak állok és nézem bámulva. Egy huszár megfog, magával ránt.

— Gyűjjön az Isten áldja meg, hisz meglövik.

Igaza van. Utolsó erőmet összeszedve, igyekszem a többiek után jobbkéz felé.

Még egy pár golyó füttyül, aztán nem lónek többet.

Egy erdei alléra érünk, egyenes, kevésbé süppedős. Jó messzire, a végén, mintha világos folt látszana. Talán megszakad az erdő. Ez új lendületet ad. Bánhidy is állandóan serkentve kiált vissza. Majdnem futólépésben haladunk, mert hamar esteledik.

Csakugyan vége az erdőnek. Még egy mély sánc húzódik keresztbe, színültig tele fekete maszattal. A huszárok derékig és azon felül csúsznak belé. Aki átevic kélt rajta, visszanyújtja a karabélyát és úgy segít a többinek.

Odaát egy nagy tisztás, kemény, száraz, igazi becsületes földdel és előttünk egy kút, abban iható víz, embereink már tülekednek is körülötte.

A tisztás közepén rajvonal, ritkásan megszállva, de elég békés benyomást kelt, mert az emberek álldogálnak és beszélgetnek, egyesek elnyúlva pihennek. Amott gépfegyverek vannak felállítva. Legénységük krumplit szed és süti is mindjárt. Hátrább néhány házat látni, barátságos piros tetővel, mellettük ordonán-cok lovakat tartanak.

Wolka-Kotowskaja ez az Eldórádó, mely minket a mocsárrengetegtől megváltott. Micsoda boldogító látvány!

Azt hiszem Kolombus Kristóf sem örülhetett jobban annakidején, mikor újból szárazföldre lépett.

Órára nézek, délután félöt van.

Bánhidy előremegy jelentkezni egy csoportnál, melyben ott áll Horthy ezredes is.

Körülnézek, itt látom úgyszólván az egész hadosztályunkat. Mégis csak érdekes, hogy ezek ebből az összevisszaságból milyen szépen ide találtak. Később aztán megoldódik a rejtély. A tizenhármassal kivételével valamennyien megkapták már 10 óra tájban a visszavonulási parancsot Wolka-Kotowskajára, úgy-hogy többé-kevésbé rendben végre is hajthatták ezt. Csak rólunk feledkeztek meg. Minálunk tört át a muszka, így nem volt telefonösszeköttetésünk többé. Ezzel a mi sorsunk, ha nem az előrelátó Bánhidy ve-

zet, vagy ha ő — amire még gondolni is rossz — el-
esett volna, meg is lelt volna pecsételve és most Wolka-
Kotowskaja helyett, a túlélőket Rowno felé kíséretnek
a kozák pikák.

A régi időkben, mikor nem volt telefon, a veszé-
lyes parancsokat a parancsörtisztek hozták a csapatok-
nak. A világháborúban azonban, amennyire én látom,
ezeknek inkább a staffázs szerepe jutott. Sapkáikon
amblémagyűjteménnyel ők képviselik a magasabb pa-
rancsnokságok fényét és eleganciáját.

Tlánhidy parancsokkal iön: A tizes és kilences hu-
szárok közt alkotunk rajvonalat. Mivel a korábban be-
érkezett ezredek már állítottak ki az erdő szélén tábori
őrsöket, mi nyugodtan leheveredhetiink. Ásni felesle-
ges.

Innen úgyis hamarosan lógás lesz — mondják a
jászkúnok csodálatos szimatjukkal a helyzetet bírálva.
Gyújtunk néhány tüzet és nekilátunk krumplit sütni.
Egy huszár előkerít valahonnan egy visító malacot is.
Készülődünk is nagy örömmel a traktához, mert most,
hogy a muszka nem abajgat, eszünkbe jut, hogy mi-
lyen éhesek vagyunk. Még éhesebbek, mint amilyen fá-
radtak, pedig ez nagy szó!

Addig én elmászkálok a helyzet felől érdeklődni.
Egyet-mást megtudok.

A silno-karpilowkai úton, a három ezredünk által
megszállt védőszakasz ellen, széles vonalban indult
volt meg az orosz támadás. Mint a foglyok vallották,
a mocsaras terep arra kényszerítette őket, hogy a jár-
ható helyekhez tartsák magukat. Így történt, hogy ösz-
szeszeszorulva, nagy tömegben éppen az én századom
előtt jelentek meg, ahol aztán át is törtek. Az áttörés
magával rántotta az ulánusok jobbszárnyát is. Ezekből
került ki az a néhány ulánus is, akiket sikerült magam
köré gyűjteni. Bánhidy hamarosan rendezte embereit
és ellentámadásra vitte őket. Ezzel egyidőben intézke-
dett Markovits is, hogy a tőlünk kétoldalt tartalékban
lévő Nádasdy huszárok is felfejlődjenek és a benyomult
ellenséget kapják oldalba. Az ulánusok meghátrált ré-

szei szintén ellentámadásba mentek át. Az egyes rohamoszlopok azonban egymásról nem tudtak és függetlenül jártak el s míg a jászkúnok megszokott lendületükkel, az ellenséget a régi vonalunkon messze túl üldözték, a többi ezredek, csak az állások visszafoglalására szorítkoztak. Tekintve, hogy Silnónál a brünni bakákat szintén áttörték és azok nem mentek többé előre, továbbá, hogy Karpilowkanál a 99. gyalogezred visszavonulása miatt a tizes huszárok is kénytelenek voltak visszamenni: a silno-karpilowkai útszakasz további tartása lehetetlen volt. Erre elrendelték a visszavonulást, a wolka-kotowskaja-majdani vonalba. A súlyosan sebesült huszárokat és ulánusokat, valamint az elfoglalt két géppuskát az ulánusok vitték magukkal. Így történt, hogy mire mi a rohamból visszatértünk, a régi vonalunkon már nem találtunk senkit.

A három lovasezred ellentámadása, de főként a jászkúnok bravúros üldözése megállította Brussilow nagymértékben megindított offenzíváját. Ezt az érdeket a hadtörténelem lesz majd hivatott méltányolni. Az orosz támadás folytatása feltétlenül a X. hadtest teljes katasztrófájára vezetett volna. Ennek a hadtestnek aránylag rövid arcvonalon, öt és fél gyaloghadosztálya volt összezsúfolva. Ennek ellenére nem tudta teljesíteni azt az utasítást, hogy balszárnyán — szóval a 99. gyalogezred mögött — egy erős hadtesttartalékot helyezzen el. Az itt elhelyezett tartaléka, mint kisült, egy hadosztály helyett, csak abból az otffelejtt két század kremsieri bakából állott. Ugyanakkor képtelen volt a X. hadtest megakadályozni azt, hogy az orosz a 62. gyaloghadosztályt bekerítse és tönkreverje, majd, hogy ennek megfutamodott roncsai maguk után ne vonják a szomszédos hadosztályok visszavonulását. Szomorú tünet, mely csak a csapatok morális értékének teljes összeomlásával magyarázható. Ha az orosz reggel megkezdett előnyomulását folytatja, úgy semmi sem menthette volna meg a X. hadtestet attól, hogy csapatai pánikszerűen meneküljenek, avagy tömegesen megadják magukat.

Közben híre jön, hogy a Berndt-féle lovashadtestet, Silno és Kolki közt, reggel szintén visszavetették. Ettől északra lévő lovasságunk is kénytelen volt visszahúzódní a Stochod felé. Allítólag az orosz lovashadtestek itt nyomában is vannak a mieinknek. Velünk szemben és a X. hadtest előtt az orosz nem nyomult előbbre. Még járőrei sem zavarnak minket.

Lassan teljesen beesteledik. Bánhídyval ülünk a kialvó tűznél. Parazsába krumplit tettünk sülni, de soká tart. Éhes vagyok és megpróbálom nyersen is, de rossz. A parazs lassan izzik.

Még szállingóznak ugyan vissza eltévedt emberek, de mind ritkábban érkeznek, pedig sokan hiányoznak még.

A sötétből futó alak bontakozik most ki.

— Merre van a kapitány úr? — kérdezi halkan.

Káplár Bíró ez, a napos, aki jelentést hozott az ezredparancsnokságtól. Keményen összevágja sarkantyúit, feszesen áll, tiszteleg.

— Alássan jelentem a vezetéklovak az erdő szélén vannak, azonnal gyülekezés, mert Rükcug van!

Az emberek maguktól szedelődzködnek. Előre sietek. Görgey Káritól megtudom, hogy a 4. hadsereg valószínűleg visszamegy a Styr mögé. Az ellenség felőli veszélyeztetí a visszavonulást. Ezért a lovashadtesttel karöltve biztosítani fogjuk a Konopielka folyócskán az átjárókat, hogy a gyalogság nyugodtan vonulhasson vissza Luck felé.

Pokoli sötétség.

Az erdő szélén vannak a vezetéklovak. De inkább csak sejteni lehet őket, mint látni. Altisztek vannak felállítva, azok jelzik, hogy a különféle ezredek és századok lovai merre találhatóak. Ráakadok az enyémre, leányem lovon ülve tartja. Megsimogatom a sörénye alatt, megismer, visszahajtja a nyakát, mintha megakarná szimatolni, hogy én vagyok-e, majd csendesen, alig hallhatóan felröhög.

Szegény, kedves fáradt lovam, úgy-e megismertél s örülsz, hogy megtaláltál újra.

Magamhoz szorítom a fejét. De jó, hogy megint együtt lehetünk!

Lótartók kiabálják társaik nevét, hogy a helyükre találjanak. Az őrmesterek már előrelavagoltak jelenteni, hogy a szakaszok rendben vannak, de még mindig hallani itt is, ott is:

— Kovács István erre! Nagy Jóska ide tarts!

De válasz nem jön.

Előlről kiadják az indulási parancsot. Sok nyereg üresen maradt. A gazdátlan lovakat száron vezetik. Huszárjuk valahol a karpilowkai erdőben piheni örök álmát.

Tsmét éjszakai lovaglás, amelyben az előttünk lovaglót sem látjuk. Hosszú-szár és lépés.

Hirtelen trappolni kezd a lovam, ebből sejttem, hogy elől meggyorsították a tempót. Jelzem hátra:

— Vigyázat, elől trapp van!

Mert nem mindegyik ló okos, vannak „rekruta lovak” is, melyek az eke mellől nemrég kerültek pótlásul a harctérre. Ezeknek még nincs meg a kiforrott katonai érzékük éjjeli menetek iránt.

Erősödő trapp, lovam kinyújtja a nyakát, érzem, hogy erősen fülel előre, majd hirtelen hosszú galopba megy át. Mindkét oldalon magas erdő, amelyben zúg a szél. Az út rossz, sáros, a víz felfröccsög, a lovak fújtatnak, nehéz nekik. Elől sürgős lehet, mert a galop tart.

Hirtelen kiáltozás:

— Vigyázat! Megállás!

Óriási torlódás, lovam beleszorul a két előttem lovagoló huszár közé és hirtelen torpan vissza. Hátról az egyik bundás teljes erővel belémront, majd leszed a nyeregből, jó hogy a lábamszára egyben maradt.

Káromkodás.

— Oldalt széjelebb húzódni és csend legyen! — szólók rájuk.

Aztán várunk, várunk, mint a heringek összezsúfolva. Elől leszakadt egy híd, azt próbálják reparálni. Hirtelen újból megindulnak trappban. A híd előtt újra

torlódás. Egy ló félrecsúszott és belezuhant a mocsárba, próbálják kihúzni. Sötét van, nem látni, nem segíhetünk a bajon, ott marad, úgy sem volt gazdája.

Tovább erős trappban. Az erdő balfelől ritkul, időnkint meg is szűnik. A lucki főút felől vörös az ég, láthatatlan égő falvak tüzétől. Szóval ott már folyik a visszavonulás. Érdekes, hogy minden visszavonuló hadsereg feléget és elpusztít minden foghatót! A háború ide-oda hullámzik, egyszer előre, egyszer hátra. Minden visszavonulásnál mindent felégetnek és mégis mindig akad még fognivaló a vörös kakas részére.

Újra erdő mindkétfelől. Mindig az idegekre menő rengeteg! Áthaladunk még egy rozoga hídon. Alatta csörgedezik a Konopielka.

Odaát kis tisztás, tábortüzek, csomó nyergeit ló, álldogáló emberek. Néhány háztetőt is észrevenni.

Valami nagyobb épületnél megállunk.

Vízimalom.

Kolonie Wertepa. Éjfél után 1 óra van.

VISSZAVONULÁS A STYR MÖGÉ

Szeptember 18.

Úgy van, hogy itt maradunk hajnalig, a folyó-átjárát biztosítására. A lovashadtest egyik ezrede, a zöldhajtókás kilences dragonyosok már az este ideértek. Nyilván jobban győzték a futást. Most tüzek mellett krumplit sütnék, a tábori őrsökről már gondoskodtak s így legalább jut nekünk is egy-két órai pihenés. De előbb meg kell abrakolni. Lekerül a nyeregről az utolsó zab. Az embereknek már nem jut konzerva.

Szirmay alezredes hivat. Már tud a rohamról. Megdicsér és gratulál.

Legalább is Verdienstkreuz! — mondja s ezzel elboosájt.

Boldog és büszke vagyok.

Hideg van, fázom. A köpenyem ott maradt a karpilowkai erdőben, prémes mentém pedig nincs a

nyergen. Kifestett a bundája és a legényem leadta a Irénhez a szabóhoz.

Az egyik tűzhöz pokrócot terítenek, arra dülök te. Halálos fáradtságot érzek és gyomrom görcsöl az éhségtől. Ismét várom, hogy megsüljön a krumpli. Soká várom. Közben elnyom az álom, pedig nem volna szabad. Készenlét van elrendelve.

Háromkor felvernek, hirtelen felugrom — csak nincs valami baj? A tüzek csak pislákolnak. Sötét van még, de az emberek össze-vissza sietnek, szede-lőzködnek. Indulóparancs jött. Most veszem észre, hogy köpennyel voltam letakarva. Egyik derék huszár dobhatta rám álmomban. Átadom az örmesternek, hogy továbbítsa gazdájához.

Végignézem a nyergelést, kellően simán fekszenek-e a pokrócok, nem-e lötyögnek a pakkok, felcsatolt kardok?

Mindezt csak gépiesen, mert mást nem érzek, mint hideget és éhséget. Ez a kettő tart birtokában és megbénítja az agy minden funkcióját.

Négy óraker indulunk, egyszerre a dragonyosokkal.

Ekkor már szürkülni kezd. Sűrű ködfátyolban lovagolnak el a szakaszok, egyik a másik után. Nem lehet néhány lépésnél tovább látni.

Gépiesen kotorászok pártarisznyáimban. Fehérnemű, mosdószerek, néhány piszolytöltény, ez az egész. Talán meg lehetne enni a fogpasztát, vagy a szappant. De magam is elmosolyodom ezen és viszszarakom őket a helyükre.

A huszárok szitkozódnak, még egy pipára való dohány sem akad. Üres a pakktáska, üres a zaboszsák, még patronunk sem igen van.

A lovak hosszúra elnyújtott nyakkal, fáradtan lépkednek. Lesoványodtak, összeestek az örökös strapa alatt. Mióta Bukovinát elhagytuk, egy-két nap kivételével, állandóan nyomja hátukat a nehéz nyereg, rendes szállásuk csak ritkán akadt és zabolás hol volt, hol nem volt. De tehetetlen utakon állandó menetelés annál bővebben jutott nekik. A magyar ló

pedig kultúrlény. Megszokta, hogy enni kap és ha pihen, tető van a feje felett. Teljesítőképessége úgyszólván nem ismer határt, de igényeinek lefokozását nem bírja. Nemes vére keménnyé, de egyben érzékennyé és idegessé is teszi. Minden neszre felfigyel, állandóan éber és látszik rajta, tudja, hogy az ő esze nélkül a huszár csak félemler. A szemek felett mély beesések keletkeznek s mikor előrehegyezett füleikkel s vibráló orrcimpákkal felfigyel, olyan, mintha a fáradság és gond egyformán örölné a gazdájával. Szegény jó lovaink, kedves, okos bajtársak! Szeretettel veregetem meg feketémnek a nyalkát, amit ez füleinek élénk mozgásával megelégedetten nyugtáz.

— Trapp, Marsch! A hátulja felzárkózzék!

Átmenet nélkül hirtelen gyorsul a tempó. Kétoldalt ismét mocsaras erdő, az út is süppedékes, tele gödrökkel. Vastag gyökerek szövik át, vigyázni kell, hogy a lovak meg ne botoljanak.

A dragonyosok úgy lovagolnak, mint a vaddisznók. Egy ideig mögöttünk haladnak, de most, hogy az erdei csapás szélesedik, előre csörtetnek és az eleje mellett trappok Lovaik még sokkal soványabbak, mint a mieink, a nyereg csak úgy lóg rajtuk, nem is beszélve lovasaikról. Röhög is a trombitás káplárom:

— Ezeket az Úristen is trénkocsisnak teremtette!

Már vagy egy órája tart a trapp.

Sikirczynél keresztezzük a Kolkiról Luck felé vezető utat. A hídorséget itt Nádasdy huszárok látják el. Ezdk még visszamaradnak.

Wolka községen is átmegyünk. Balról a mocsaras erdő ritkul, de az ingovány még rosszabbul fest. Kisebb-nagyobb dudvával benőtt vízfoltok csillannak meg a fák közt. Jobbfelől a Konopielka, mely eddig utunk mellett húzódott, északnak kanyarodik. A terep arra szárazabb, az erdő szebb és széles erdei állék kultúrára mutatnak. Bizonyára valami orosz nagyíjr békebeli vadászterülete lehet. Talán a nagyúr most is erre jár, Weljaszew lovasainak egyenruhájában, csak vaddisznó helyett — nemesebb vadat keres a puskájára.

Hirtelen lövések dördülnek el jobbfelől.

A huszárok kardot rántanak. A dragonyosok is.

Hátul ordítás:

— Kozákok!

A lövések sűrűbben hallatszanak és a mögöttünk lévő vad pániktól ragadtatva, belénk rohannak.

Leírhatatlan zavar! A túlfeszített idegek felmondják a szolgálatot. Mindenki menekülni próbál és fejvesztetten tör magának utat előre! A gyökerekkel átnőtt úton felbukik egy ló, a mögötte lévő halomra esnek, zuhannak, de senki sem törődik velük. Minden emberi érzés megszűnt. Látom, amint a dragonyosok kardjukkal vágnak maguknak utat, akár az őrületek, nem nézve, hogy hova csapnak le.

Századom végén voltak a gazdátlan lovak összpontosítva. Vezetőik nem bírtak a két lóval meg a rájuk törő dragonyosokkal is megbirkózni, így egyszerűen beleszorították őket az útmenti mocsárba, amely cuppogva nyelte el egyiket a másik után s boldog volt még az a huszár, aki egy gyökerben vagy ágban megkapaszkodva menthette meg az életét. Az egész kavarodás percek műve.

Próbálom visszafogni lovamat, de magával ránt a fürgeteg. Szakasgom a középben volt, teljesen összekeveredve dragonyosokkal. Nekem kard a kezemben s mikor látom, hogy nem lehet itt boldogulni, elkezdem a mellettem csörtetőket csépelni. Egyiket mellen, másikat pofán találok, úgyhogy kicsordul a vére és lebukik. Keresztbe rántom lovamat az úton és felémelt karddal ordítok megállást erre a megveszekedett csordára. Pillanatra megtorpannak, de annál nagyobb a gabalyodás és most még elemenlárissabb erővel törnek előre. Lovam mint a nyíl, felágaskodik, lerántja a fejét és visz magával.

Nem bírom fékezni.

Az állat ösztöne ez, mely nem akar az előtte elvágtaóktól elmaradni. Nem lehet többé rendcsinálásról szó ... összezsúfolva, összekeverve, egyik lovas a másikat tolja, rántja magával.. .

Csak jónéhány kilométeres vágta után sikerül a

rend helyreállítása, ami kizáróan a lovak végkimerülésének érdeme. Huszárok, dragonyosok, ulánusok teljesen összekeverve!

Tisztek és altisztek terelik embereiket a helyükre. A 4. századból egy csomó ló és 2 huszár veszett a mocsárba.

Mint később kiderült, jobbfelől egy erdőtisztáson alig százötven lépésre néhány ellenséges lovas bukkan fel. Hirtelen megállva, lóruul adtak le néhány lövést, majd vágatában eltűntek a fák között. Csak kevesen látták a járőrt, de ez a párperces lövöldözés éppen ezért elég volt arra, hogy egész hadosztályokban pánikot keltsen. A betegesen élénk fantáziák bizonyára valami nagy kozákrohamra gondoltak. Szégyenteljes dolog, de menthető azzal, hogy az emberek három napja a szemüket sem hunyták le. A karpilowkai ütközettől, az éjszakai menetektől, meg az éhségtől is el voltak csigázva. De a visszavonulás maga is magában hordja már mindig a pánik csiráját. Az azonban bizonyos, hogy a felfordulást a kilences dragonyosok okozták. Azoknak a rutén vadszamaraknak az ördög sem bír parancsolni.

Weljaszew tábornok mindenesetre meg lehetett elégedve kozákjaival. Mi viszont az oldalbiztosításunkkal annál kevésbé, mert ezeknek a muszáknak nem lett volna szabad a Konopielkán átjönni.

Hogy a Styr felé közeledünk, már rendszeren felzárkózva mentek az ezredek. Ember, állat egyaránt ki volt merülve, de büntetésből feszes ülésben, kivont karddal kellett lovagolni. Aki nem tartotta be az irányt, előregörnyedt vagy éppen a száját kezdte járatni, az könnyen kaphatott egyet a nyaka közé. Ilyenkor látja az ember, hogy a vak disciplina milyen fontos, mert ez az önfegyelmezetségnek és higadtságának is az alapja.

Roziszcszenél nincs hídfő. A hadseregearcansnokság vétkes könnyelműsége. A Styr túlsó partján sincsenek állások. A lovashadtest korábban beérkezett ezredek most kaftánosokkal ásatnak gödröket.

Vájjon Lucknál is így van ez? Akikor nem is marad a kezünkön.

Áthaladunk a városon, majd tőle nyugatra egy tisztáson tartalékban maradunk. A századok közt a végleges rendet csak itt lehet helyreállítani. Hevedereket megeresztve várunk.

Déli 12 óra van. Ebéd, zabolás elmarad.

Délután félnégykor indulás nyugat felé. Hír szerint hadseregpartalék leszünk. Közben megered az eső. Hm, a változatosság végre is kedves dolog. Tizenkilenckilométeres újabb menet után este 7 óra körül Bol. Berezolupi községbe érünk. Beszállásolunk. Csűrök a lovaknak, rengeteg csépeletlen gabonával, jó hely a legénységnek, tűrhető viskó a tisztéknek. És mindennek a tetejébe megérkeznek a konyhák is, meg a málhakocsik!

Mindenki annyit eszik, amennyi belefér. Aztán ott van már nekem a kipakolt friss ruha, a hálózsák, gumikádban forróvizes fürdő, kikészített borotvakészlet.

Utána rettenetes „úri módban“ érezzük magunkat.

Lefekszünk a kiterített szalmára, azzal a tudattal, hogy ilyen lehet a földöntúli boldogság.

Szeptember 19–22.

Tartalék, békesség, pihenés.

Rendes időben meleg étel, fejünk felett tető és az ablakon át vigyorogva nézzük, hogyan szakad kint az eső szünet nélkül. Naplójegyzetek tisztázása, levélírás, újságolvasás, csupa kedves passzió, melyre most mind jut idő. Lovaink annyi zabot ehetnek, amennyi beléjük fér, ha megunják, kapnak árpát. Igaz, huszáraink még rozstot is etetnek velük, de ebből majdnem baj lett, mert csúnyán megdagadtak a lábaik. Szabó, suszter, nyerges, fegyverkovács, valamennyi nagy munkában van. Gőzerővel javítanak ki mindent. A konzerva- és patronkészletet is pótolják.

A karpilowkai áttörés és a visszavonulás okainak megállapítása szigorú vizsgálat tárgyát képezi. Szirmay alezredes, Bánliidy kíséretében, ki 17-én a lórulszállt ezred parancsnoka volt, egyenkint hallgatja ki a tiszteket és részben az altiszteket is. Ennek alapján készül az ütközetjelentés. Engem még pótlólag is berendelt az ezredparancsnokság, hogy hol hagytam a géppuskákat, a hadosztályparancsnokság tudni akarja, miért nem szállítottam le őket? Majdnem úgy nézett ki a dolog, mintha hallatlan mulasztás terhelne ...

Az ütközetben szenvedett veszteségeink tekintélyesek voltak. Az ezredből, mely 280 karabélyos létszámmal vonult ki, 48 ember esett el és sebesült meg. Tisztek közül Görgey Józsi kapott súlyosabb karlövést s én sérültem meg a kezemen. Az ulánusok veszteségei mint hallom, még súlyosabbak voltak, halottaik s sebesültjeik száma hetvennyolcat tett ki. A Nádosdy huszároknál Kinsky gróf főhadnagy, Szalay hadnagy és Ábele báró zászlós sebesült meg. Legénységi veszteségük valami 40 huszár. A tizesek 6 sebesüléssel aránylag simán úszták meg a dolgot.

A pontos állományfelvételek a lovainkat ért veszteségekről is szomorú képet nyújtanak. A szerencsétlen visszavonulás alkalmával századunknak 27 gazdátlan lova veszett a mocsárba. Ezenfelül a rossz utakon Kaimionka-Strumilowa óta végzett fárasztó menetek, az állandó nyergeltség s a kellő gondozás lehetőségének hiánya folytán az ezrednek 3 lova elpusztult, hetvenegyét pedig mint menetképtelent a nagytrénhez kellett hátraküldeni. Ezekhez 33 huszár kellett, mint kísérő, úgyhogy létszámuk ezzel is apadt.

Házigazdánk mogorva német kolonista. Nem akarja elhinni, hogy tudunk Luther nyelvén. Hatalmas kopott bibliát hoz, abból kell felolvasnom neki. Erre megnyugszik és rendkívül szívélyessé válik. Van egy disznaja, melyre szakácsunk szemet vetett. Ezt ajándékba adja nekünk. Pénzt nem fogad el.

— Denn sie sind ja auch Deutsche!

A „schwarz-gelb offenzíva“, ahogyan a rownói hadjáratot hívták, a Styr—Ikva vonal mögé való visszavonulással véget ért, de a csapatok is elérték teljesítőképességük határát. A veszteségek tetemesek voltak. Csak a 4. hadseregnél 50.000 ember, ami a létszámnak majdnem kétharmadát tette ki.

Brussilow, akinek támadása a karpilowkai el-lentámadásunkon megakadt, óvatos lett, csak másnap délelőtt vette észre, hogy a 4. hadsereg a Styr mögé ment vissza, úgyhogy mire lovasságát üldözésre rendelte, az már csak a lucki hidakon összehozott trének közt tudott némi zavart kelteni. Így meg lett volna minden remény arra, hogy az új, természetből erős védővonalat csapataink könnyen fogják tudni tartani és erős tartalékok képzése révén, egy ellenlökéshez a szükséges csapatokat biztosítani. Azonban a hadseregpáncsnokság nem gondoskodott a lucki hídfő kiépítéséről. Így most ott a nyílt terepen négy hadosztályt kellett szembe állítani az oroszokkal. Ha a hídfő elő lett volna készítve, akkor két hadosztályt meg lehetett volna takarítani. Ezenfelül a csapatoknak nem kellett volna felesleges munkákkal kínlódnia, hanem kipihenhetők volna magukat és frissen álltak volna szembe a támadó ellenséggel.

Conrad, bajában a németekhez fordult segítségért. Nem elég, hogy a Szerbia ellen szánt — s szerződésileg lekötött — hadosztályokat a rownói offenzíva miatt vissza kellett tartania és a németeket megkérni, hogy azokat odalent pótolják, most még a rownói kudarc, itt is a német segítségre utalt minket. Falkenhayn, a német hadak vezérkari főnöke csodálatosképpen mindenüvé tudott csapatokat juttatni. A francia harctéren ellent állt a többszörös túlerő rettenetes támadásának, Hindenburg offenzívája Vilna és Riga felé győzedelmesen haladt előre. A németek a Pripjat folyótól északra is visszavetették az oroszokat a mocsarakba, Szerbiába is jutott hat hadosztály az offenzívához s midőn elmaradtak a mi csapataink, még négy német hadosztály érkezett

oda. Most a német „Bugarmee“-től vont el Falkenhayn két gyalog- és egy lovashadosztályt, hogy a mi 4. hadseregünkön segítsen. Egyedüli kikötés volt, hogy a 4. hadsereg alárendeltessék a német hadvezetőségnek.

Ez természetesen nem ment könnyen. Teschenben a presztízs volt az az Achilles-sarok, melyet nem volt szabad piszkálni s melyre felette kényesek voltak. Csak a 4. hadsereg dezolátus helyzete kényszeríthette Conradot arra, hogy engedjen, de annyit azért kikötött, hogy a német főparancsnok, ki a 4. hadsereget is megkapja, formailag Teschennek lesz alárendelve. Így aztán sikerült az egyezség és Conta tábornok csapatai elindultak a Pripjat felől délnek.

Két német hadosztály érkezése csodálatosképpen mindenkit megnyugvással töltött el. A főherceg elmentállásra buzdította csapatait azzal, hogy lesz német segítség. Conrad is megnyugvással nézte már a helyzetet. Vájjon mi volt az indítókoka ennek az általános bizalomnak? Az, hogy két gyaloghadosztály erősítést kap 4. hadseregünk? Hiszen ha csak ez kellett, úgy ott volt Conradnak még két érintetlen hadosztálya, melyet eredetileg Szerbiának szánt, de a galíciai helyzetre való tekintettel már szeptember első felében visszakért Falkenhayntól. Ezek egy hónap óta tartalékban voltak és harci létszámuk tetemesen magasabb, mint a Pripjatmenti harcokból kivont német hadosztályoké. Galiciában nem volt rájuk már szükség s így érthetetlen, hogy Conrad miért nem engedte őket át a főhercegnek és úszta meg inkább ezzel a szövetséges előtt való újabb megalázást. Vagy talán a hangsúly nem a számon, hanem azon volt, hogy ez a két hadosztály német? Ez annyira szomorú tünet lett volna, hogy a valószínűséget is kizárja. S éppen ezért a német segítséghez való folyamodás nem volt indokolt.

Annak oka, hogy ez a segítség mégis sorsdöntő jelleggel bírt, sem a két hadosztály, sem pedig azok német mivoltában nem rejlett, hanem abban, hogy

Conrad velük olyat is kapott, amit nem kért — a német vezetést. És ez volt az egészen a legértékesebb.

Linsingen az új német parancsnok mindenestre azonnal éreztette határozottságát és tetterejét. Lovashadosztálya már szeptember 19-én átlépte Lubieszównál a Stochodot, majd másnap tőle délre tette ugyanezt a 11. honvéd huszárhadosztályunk. A terv az volt, hogy a Stochod mentén álló Hauer-féle lovashadtestünk lépcsőzetesen csatlakozik az előnyomuláshoz. Ezzel megtisztítják az ellenségtől a Stochod és Styr közti területet és lehetővé teszik a két német gyaloghadosztálynak, hogy a lovassági fátyol mögött a legrövidebb úton Kolkira vonuljon. Innét Linsingen oldalba kívánta támadni a Luck felé törő oroszokat. Az oldaltámadás céljára elrendelte, hogy a főherceg azonnal indítson el három gyaloghadosztályt északi szárnyára, a német csapatok támogatása végett.

József Ferdinánd azonban egész arcvonalán több tartalékot, mint a 10. lovashadosztályt meg a fél 21. gyaloghadosztályt nem tudott összeállítani. Alucki hídfőben ugyan három hadosztály mindenképp elég volt, de a negyedik kellett, hogy az állások kiépítésénél segítse. Így Conradhoz fordult, engednie neki át a Szerbiának szánt, de el nem küldött két hadosztályát, hogy azokat bocsáthassa Linsingen rendelkezésére.

Brussilow közben, szeptember 19-én este megrohmozta a lucki hídfőt, mely támadás azonban összeomlott.

A főherceg, akinek sikerült Conradtól az egyik hadosztályt megkapni, úgy határozott, hogy kivonja a hídfőből a 21. gyaloghadosztálynak ott elhelyezett másik felét, valamint a Roziszcetől délre állásban lévő 13. gyaloghadosztályt és mindháromat szeptember 24-ére rendelkezésére bocsátja Linsingennek.

Azonban alig, hogy a csapateltolások megkezdődtek, Brussilow 22-én este heves ágyútűz után

másodszor megrohamoztatta a lucki hídfő balszárnyán lévő 24. gyaloghadosztályunkat. Ez nem nagy ellentállást fejtett ki, hanem részben megadta magát, részben pedig átmenekült a wyszkowi Styr hídon, melyet elmulasztott az ellenség elől felégetni. Az orosz így részint áttódult a hídon, részint oldalba kapta a hídfő középső részén harcoló csapatokat, melyek veszteségteljes harcok után hajnalban szintén visszavonultak a Styr mögé. Az orosz hadijelentés 12.000 fogolyról számol be, ami több volt, mint két főhercegi hadosztály létszáma.

Az északi szárnyra irányított hadosztályokra természetesen azonnal szükség volt. Brussilow ügyes hadvezérnek bizonyult. Már harmadízben alkalmazta sikeres módszerét. Szeptember 13-án, 16-án és most 22-én, mindig megvárta, hogy az ellenség két hadosztályt kivonjon és eltoljon, mire rögtön támadott és harmadszor egymás után ugyanannál a hadosztálynál a 24-nél tört át. Ez a ruténekből álló, Stryj, Sanok, Przemysl és Sambor vidékéről rekrutálódó hadosztály nyilván felette alkalmas volt céljainak és csöppet sem kizárt feltevés, hogy árulás és az állásoknak az ellenség kezére való átjártása is szerepet vitt ezekben a harcokban.

Ha a hadseregarancsnokság, ezeket a nem túlságosan megbízható és amúgy is erősen megtépázott csapatokat az exponált lucki hídfőbe tette védőrségül, úgy gondoskodnia kellett volna arról, hogy tüzéséggel gátoljan meg minden esetleges orosz támadást. Egy jól alkalmazott zárótűz visszaugrasztotta volna az ellenséget, de az természetes, hogy ezektől az inficiált ruténektől nem lehetett várni, hogy tüzéségi támogatás nélkül, kézitusában, azaz a személyes bátorság és győzniakarás teljes erejével szálljanak szembe testvérnépükkel.

Egyáltalában az, amit a 4. hadseregünk tüzéségi erő kifejtés terén teljesített, vajmi gyenge volt. A tüzéségnek első feladata mindenkor a lőszerrel való takarékoskodás kellett, hogy legyen. Úgyszólván

csak jelezték, hogy ők is a világon vannak és a rajvonatra volt bízva úgy a támadás, mint a védekezés kérdésének megoldása.

A csapat pedig a tűzérségi tűzzel való takarékoskodásból mindig a saját gyengeségre és határozatlanságra következtet. Ha támadás van, úgy vérrel kell pótolni a lespórolt gránátokat. Ezt egyszerűen meg lehet kívánni a csapattól, hiszen vannak rendkívüli esetek, de ahol ez rendszerré válik, ott a csapat a felsőbb vezetésben elveszti bizalmát és az életfenntartási ösztön valahogyan kiegyezni igyekszik az adott paranccsal. A támadás megindul, de aztán megakad — szóval teljesítettük a parancsot, de életben is akartunk maradni. Ugyanez áll fenn a védekezésre is. A csapat tűzérség nélkül is ellentállhat, de az életösztön megszólal és azt kérdezi: miért üttem magam agyon ebben a vacak gödörben, holott még idejében visszalóghatok. Ha annyira fontos az állás, úgy majd egy másik csapat ellentámadásra megy s ettől viszont a muszka ugrik meg. Az is lehet azonban, hogy nem is olyan fontos ennek a vonalnak a tartása, miért ne lehetne pár kilométerre hátrább elhelyezkedni?

Ilyenfajta mérlegelés után a csapat a roham elől „visszahúzódik“ s jelenti, hogy túlerő támadott, vagy hogy a vonal a védelemre alkalmatlannak bizonyult, szóval, valami ok fennőrgött. A valóságban pedig hiányzott a tűzérségi beavatkozás, mely vagy megállítja az ellenséges támadást vagy pedig erősen meggyérített erővel engedi csak rohamra felfejlődni. Ez az ágyútűz a bizonyítéka annak, hogy a hadvezetőség szeretettel gondoskodik csapatairól. Minden az ellenség felé röpülő gránát emeli a rajvonatban kucorgó kis névtelen katonának a bizalmát. Mert a csapat mindent megért, megérti, hogy nem jöhetett „menázsi“, mert bizonyára megfeneklett a konyha. Megérti, hogy nem lehet minden héten új gúnyát meg cipőt adni, még akkor sem, ha nagy szükség is volna rá. De azt, hogy miért

nem lő a tüzér, hogy miért kell a technika korszá-
kában a támadást és védelmet a baka vállainak
egyedül viselnie, azt semilyen rajvonalban álló
csapat sem érti meg, legyen az galíciai rutén, szín-
magyar, vagy akár birodalmi német. A különbség
csak az, hogy az első könnyebben adja meg magát,
a másik inkább elvéri, a harmadik pedig, azt
nem tudom, hogyan viselkedne, mert ott azt hiszem
ez nem is igen fordulhatna elő.

Denikve a 4. hadseregnél megint pánik volt.
Lucktól északra ür tátongott. Az orosz átjött az
innenső partra. A főherceg az ürbe vetette összes
rendelkezésére álló tartalékait. Conradtól megkapta
az utolsó tartalékolt hadosztályt, a dunántúli hon-
védeket is. Űgy ezeket, mint a már előbb megka-
pott 11. gyaloghadosztályt a főherceg Luck előtt
akarta összevonni, koncentrikus ellentámadásra.
Ezek egy csomó veszteséggel valószínűleg visszave-
tették volna az oroszot a Styren és a 4. hadsereg bol-
dog lehetett, ha a továbbiakban a folyó vonalát meg
tudja őrizni.

A stratégiának pedig alapjában véve egyszerű theo-
riája van. Ha az ellenség Lucknál betör, ellenben
a 4. hadsereg szárnyai kétoldalt helyben maradnak,
úgy az ellenség zsákba szalad, melynek nyakát egy
oldaltámadással bármikor le lehet kötni és a bajba
jutottakat elfogni. Nem tételezhető fel egy Brussil-
owtól, hogy egy ilyen zsákba beleszalad. Teljesen
valószínűtlen volt ezért, hogy ő Luckon át folytatja
támadását.

Linsingen ezt érezve, óvást emelt a rendelke-
zésre álló erőknél egy ott megindítandó arctáma-
dásban való elfecsérelése ellen és ragaszkodott a
három hadosztálynak az északi szárnyra való elto-
lásához.

Brussilow méltó ellenfélre talált.

ÚJABB HARCOK LUCK KÖRÜL

Szeptember 23.

Hajnalban riadó! Szállásainkon készenlétben várjuk a további parancsokat. Úgy mondják Lucknál áttört a muszka.

Félnyolckor hadosztálykötelékben menet Ulaniki és Iwanczycyn át a Sierna folyóhoz, majd 18 kilométeres út után Olszanyánál biztosított megállás. A folyótól délre lévő terep felderítésére különítmények lesznek kiküldve.

Luck körül a helyzet teljesen bizonytalan. A hídfőben szétvert 24. gyaloghadosztály maradványai állítólag Zaborolra mennének vissza. Így az arcvonaltól nagy hézag támadt. A 62. gyaloghadosztály, mely az áttörés színhelyétől balra, már a Styren innen volt állásban, most Kol. Rokinyénél levegőben lógó balszárnyával az oldalkapás veszélyének van kitéve. Lövészosztályunkat, meg az éppen Linsingenhez elvonulóban lévő fél 21. gyaloghadosztályt ezért még az éjjel odairányították.

Luck felől erős ágyúzás hallatszik.

Délután 2 órakor induló-parancs: Ütközetmenet a Miluszyra vezető úton délkeletnek. Előrevágató járőrök legyezőszerűen biztosítják a hadosztály menetét.

Úgy két kilométernyi út után lórulszállítás a tűzharchoz.

Rajvonal észak-déli irányban. Tizenhármassal a balszárnyon, melynek érintkezést kell keresni a 62. gyaloghadosztálynak visszakanyarított jobbszámján beosztott lövészosztályunkkal. A tízes huszárok, akik nyeregben maradtak, délnyugatról végzik az oldalbiztosítást.

Parancskiadás közben fut be az értesítés, hogy a 24. gyaloghadosztály egyik dandárja Bogoluby körül gyülekszik, de hogy azt ott állásfoglalásra lehessen bírni, szükséges, hogy mi Luck irányában egy lendületes támadást hajtsunk végre. Előnyomulás közben

valószínűleg találkozunk visszaszállingózó przemysli bakákkal, ezeket fel kell fogni és előre vinni. Ellentállások leküzdendők és a támadásnak Bogolubytól északkeletre lévő terepet el kell érni.

— Előre!

Gyengén dombos terület, sáros szántók, elszórtan bokros foltok. Lépten-nyomon várjuk, hogy belénk lőnek — de semmi. A jelzett visszaszállingózó gyalogosokkal sem találkozunk. Azok már előbb meglóghattak.

Széles rajban, lassan, óvatosan haladunk. Járőrök néhány száz lépéssel előbbre kémlelik a terepet. Közben besötétedik, nem látni semmit, de megyünk tovább. Nyolc óra tájt parancs: megállás és beásásl Szorgalmasan túrjuk az agyagot. Nagyon hideg van, a testmozgás melegít. Görgey Kari egy jelentőlovas lován ellovagol a rajvonal mögött, keresi a 62. gyaloghadosztály szárnyát, melynek állítólag itt kellene valahol lenni, ő is, meg az összekötőjárőr is eredménytelenül jönnek vissza.

Fejvédem szépen emelkedik. A huszárok közösen segítkeznek, mert sebes tenyeremet nem tudom használni. Közben egy járőr mégis megtalálta a bakákat, de ezek Landwehrék és jóval előbbre vannak Miluszynál, szóval a Styren. Hadseregparrancsnokságunk ugyancsak jól volt tájékozva. Persze a telefondrót nem mindig szuperál, az ordonánctisztek pedig „urak“, tehát az információk hiányosak!

Azonnal parancsot kapunk az előnyomulás folytatásához.

Fáradt vagyok, a föld puha és sáros. Minden lépés külön tornamozdulat. Vagy ezer lépéses botorkálás a sötétben. Balról csendesesen jelzik, hogy elérték a gyalogsági vonalat, tehát azonnal „nieder“ és beásás.

Nézem embereimet, hogy megfelelő-e az elosztás, az irány? Ásna-e szorgalmasan? Karórámon éjfél van.

Mire a balszárnyra érek, azt mondják a huszárok, hogy valami nincs rendjén, mert a bakák szedelőz-

ködnek és mennek vissza. Sietek Szakonyi kapitány hoz, aki a lórulszállt tizenhármassok parancsnoka, már tud a dologról — a gyalogságnak állítólag parancsa van éjfélkor vagy egy kilométert visszahúzódni. Mi nem tudunk semmit. Két szárnyunk a levegőben lóg. Görgey ismét nyeregbe száll és sietve visszalovagol a dandárparancsnokságot megkeresni, utasítások végett.

Keleten éppen derengeni kezd, midőn mi is parancsot kapunk, hogy visszamenjünk és egyben oldalt eltolódva, mint a gyalogsági rajvonal meghosszabbítása ássuk be magunkat. Szóval újabb séta, újabb ásás. Egyik sem valami túlságos passzió. Vájjon lehetlenség volna-e az, hogy a felsőbb parancsnokságok előbb tájékozódjanak, utána gondolkozzanak és csak befejezésül intézkedjenek? Szerintem ez a sorrend célszerűbb lenne.

Szeptember 24.

Világosodik.

Előttünk mintegy ezer lépésre, a luck-koweli főút mentén orosz rajvonal ássa be magát. Balszárnyunkon a gyalogság vonala lankás körívben húzódik, úgyhogy elég közel esik a muszkákhoz. Ott most gépfegyverekkel lövik egymást. A századom rajvonala túlságosan hátra kanyarodott. Egy terepemelkedés meggátolja a jó kilövést. A sötétben mindezt nem vetjük észre s most háromszáz lépéssel kell szakaszunkat előbbretolni. Ott kell tehát hagyni a jó kis gödröket, pedig éppen aludni készültem. Jeladásomra a rajnai felugrik és futólépésben szalad előre.

Muszka gépfegyverek sepernek rajtunk végig.

Szokatlanul jól lőnek és mellettem, meg előttem tompán csapódnak a golyók a földbe, mindenik kis sárcsomókat fröccsentve a levegőbe. Futunk, mint a nyulak s bár az elérendő vonal nincs végeredményben távol, de mikor a második embert láttam már felbukni, elkiáltom magam:

— Nieder! Azonnal beásni!

Vagy kétszáz lépéssel így is előbbre jutottunk s by kis formaságért kár akár egy huszárt is elpotyogtatni. Innen már a kilövés is tűrhető, tehát lelapulva ásni, ásni! Amennyire a balkézzel megy, én is igyekszem, mert a golyók kellemetlenül zizegnek el a fülem mellett. Szerencsére megszólal hátunk mögött tüzéségünk és egy gránátoszorozatot ereszt a kedves vis-á-vis közé, mire lecsillapodnak és mi nyugodtabban folytathatjuk a munkát.

Végre megint van egy kis fejkédem, mögéje bújva elfekszem és előkeresek tarisznyámból valami harapnivalót. Tegnap reggel óta nem ettem s amint elmúlik az izgalom, kezdek nagyon éhes lenni. Akad is cvibak a tarisznyában. Ez érdekes eledel. Állítólag lisztből készül, de előírás szerint tíz évig kell feküdni a magazinokban, hogy megérjen a katona állkapcsa számára. Az ember szájába veszi s jó félórát tologatja a nyelvével ide-oda, amitől némiképpen megpuhul.

Fekszem a hátaimon és nézem a borongás napot. Míg a cvibak ázik, magamban filozofálok, hogy mi-csoda gyönyör lesz, ha ez a kődarab lecsúszik a gyomromba és a jóllakottság meleg érzése tölt majd el. Közben zizegnek a muszka golyók, de nem izgat. Túl-ságosan fáradt vagyok azon töprengeni, hogy a fejkéd átereszt-e őket vagy sem.

Rajvonalunk előtt elszórtan komlóskertek húzódnak. Úgyes muszka járőrök ezt felhasználva, megközelítik vonalunkat és innen is, onnan is küldik felénk jól célzott lövéseiket, amelyek belefurakodnak a huszárok oldalbordái közé. A cvibak még mindig ázik, de kénytelen vagyok jobban összekuporodni és figyelni, hogy honnan dördül el a lövés a komlóból? Majd rákiáltok az embereimre és azok tűz alá veszik.

Szakonyi visszatelefonál a dandárnak, mire tüzeink is megszólalnak. Gyönyörű kép, amint néhány száz lépésre előttünk lecsap egy gránát és nyomában, felette robban a srapel. Látni, amint a rozsdakabátosak előbukannak és valami fedezék után néznek. Egyik-másik puskavégre is kerül. Vadászembernek nem utolsó passzió.

Mivel így mégsem tudtuk a muszkákat teljesen kifüstölni, amint azt az újra, meg újra eldördülő lövések jelezték, telefonáltunk a tüzérségnek, hogy szórakoztassa kicsit az ellenséges rajvonalat, mi meg majd kiküldünk néhány ügyes járórt a komlósokba. Ezeknek azután valóban sikerült rendet teremteni, néhány foglyot is hoztak, de sajnos egy jó káplárunk megsebesült.

Míg az ellenségnek nem volt tüzérsége — nyilván még nem hozták át a folyón — addig mi erősítést kaptunk. A bécsi Landwehr-hadosztálynak tízcentiméteres tarackjai kezdték belőni magukat. Első lövésük ugyancsak el volt hibázva, mert talán százötven lépésre robbant fel előttünk, óriási sárgászörös földtölcsért lövelve a levegőbe. Röviddel rá dördült el próbatarackjuk másodszor. Kissé felemeltem fejem és figyeltem, vajjon hol érkezik meg? Jött is már süvítve, de annyira süvítve, hogy önkéntelenül is lelapultam teljesen. Egy szempillantással utóbb rettenetes dörrenés és fény villan fel szemem előtt. Szemem, szám megtelik a rám zuhanó földtől, mely teljesen elföd.

A föld súlya meg a levegőhiány őrtjítő! Kézzelem, karokkal, fejjel próbálok levegőhöz jutni s midőn sikerült az első levegőszippantás, annyi port és földet kaptam a tüdőmbe, gyomromba, hogy véget nem érő köhögő- és okádógörcs fogott el. Embereim zsebkendővel törülkés ki a szememet, pucolják ki az arcomat, tapogatták egész testemet ép vagyok-e. Derék huszáraitam láttam, amint aggódva térdeltek mellettem és az első emberi szó, amit értettem, az volt:

— Hála az Istennek, hogy épen maradt a hadnagy urunk! Azt hittük, széttépte a gránát!

Közben lehasaltak s úgy törülgettek tovább, mert a muszka a csoportosulásra újra gépfegyverezett. Valamivel odébb másik csoport huszár bajlódott, egy rettenetes jajgató emberroncs körül. Ott feküdt egy fel szabott mellű ember, bordái fehéren álltak elő, hasfala felnyílva, merő vértenger, sárral vegyesen.

A szomszédom volt: huszár Szevert János.

A gránát köztünk csapódott be, engem eltemetett, őt szétszabta. Valami határtalan csoda, hogy épen maradtam, mert rajtam túl még két ember sérült meg repeszdaraboktól, ha pedig sűrűbb a rajvonalunk és nem tíz-tizenkét lépésre jutnak a huszárok egymástól, a pusztítás bizonyára óriási lett volna.

Csak el, el innen a tűzvonalból, már megint süvít egy gránát a fejünk felett, vinni kell Szevertet vissza a kötözőhelyre, gyorsan egy sátorlapot, arra ráemeljük, siessünk.

Én is vittem. Ürügy, hogy visszamehessek. A reszketés és a gránátoktól való irtózat volt az egyedüli, amit éreztem.

Szegény Szevert üvöltött a kínoktól. Alig bírtuk cipelni a keskeny sátorlapon, néhány lépés után én át is adtam a kezemben lévő csücskét egy huszárnak és csak mellette lépkedtem. Lábaim gyengék voltak a cipeléshez, hihetetlen könnyűnek éreztem őket, mintha nem is lennének lábaim és testem csak a levegőben lebegne. Széttárt karokkal próbálva az egyensúlyt tartani, kísértem szédelegve a csoportot.

A muszkák pedig gépfegyvereztek, de mi az a gépfegyver, hogy lehet attól félni, az legfeljebb keresztül-lövi az embert s akkor elviszik a kötözőhelyre, de a gránát, az előbb eltemeti, meg felszabja, meg megfojtja, megfullasztja — irtózat!

Sürgetem az embereket, nemsokára egy útbevágáshoz érünk, oda nem lóhatnak, ott megpihenünk. A kötözőhely az erdő szélén, még nyolcszáz lépésre van.

Nádtetős viskó, előtte gyümölcsfáktól beárnyékolt gyepes kert, egy rúdon vöröskeresztes zászló leng. Látnok egy főorvost. Jelentem neki, hogy hozunk egy súlyos sebesültet.

Abból, ahogy rámnéz, az az érzésem, hogy valami borzasztót követtem el: otthagytam engedély nélkül a rajvonalat. Gyorsan magyarázni kezdem, hogy engem is eltemetett a gránát, nagyon fáj mindenütt, talán én is sebesült vagyok.

Csak mosolyog, megveregeti az arcomat és lenyom egy székre.

— Majd intézkedem — mondja.

Hozzák Szevertet a sátorlanon. Szívszaggatóan panaszkodik. Már nem is hangosan, de ez annál hátborzongatóbb.

Nagy kerti asztal, rajta egy huszárpokróc, ez a tábor operációs asztala. A főorvos meg egy kollégája rengeteg kötszerrel bajlódik. Sok szanitéc ugrál körülöttük. Nézik Szevertet, fehér pólyákba csomagolják, majd hozzám lépnek.

— A huszárnak szegénynek bizony vége van, legfeljebb pár órát élhet. Hihetetlen, hogy eddig bírta — mondja az egyik doktor — maid mialatt szétfeszlett blúzomból kihámoz s végigtapogat, megnyugtat:

— Magának azonban semmi baja sincsen!

Nem örültem a szentenciának, jobb szerettem volna, ha énnekem is azt mondja, hogy csak pár óráam van. Újra meg újra csak azt éreztem, hogy parancs nélkül elhagytam a rajvonalat, öntudatlanul a blúzom gallérját tapogattam, rajta van-e még a hadnagyi csillag?

Utóbb hatalmas üveget nyomtak a kezembe.

— Kiinni! — mondta szigorúan az orvos.

Engedelmeskedtem, amíg a fenekén egy csöppet sem láttam.

— Tudja mit ivott?

— Nem ezredorvos úr!

A fehércabátos nevetett:

— Egy liter konyakot, gratulálok, jó cúgja van!

Azzal otthagytott egy káplárral, aki hideg kendőket rakott a fejemre.

Később enni hoztak, valami meleget, nagyon nagy-szerű volt és én olyan nyugodt lettem, oly frissnek kezdtem érezni magamat, hogy mikor a doktorok újra megjelentek, már nem is nagyon emlékeztem vissza arra, ami volt.

Feszesen szalutáltam és jelentettem, hogy újra kimegyek a rajvonalba.

Tartóztatni akartak és idegsokkról meséltek valamit, meg gránátnyomásról, majd azt kérdezték, nem-e fáj semmim, bírom-e a tagjaimat, tudok-e járni?

— Tudok én bizony, nincs semmi bajom, nem maradok itt egy percig sem.

Csak annyit kérdeztem még, hogy mi van a szegény huszárommal?

— Él — volt a válasz — magukat úgylátszik kemény fából faragta az Isten!

A rajvonalban nagy örömmel fogadtak. Nem volt már bennem a délelőtti ijedelemnek semmi nyoma. Csak egy kicsi, egy valami mégis megmaradt: képtelen voltam visszafeküdni régi helyemre, amely mellett ott tátongott a gránátverte tölcser s valamivel odébb ott feketélt Szevert János vére.

Visszamentem századom jobbszárnyára, ahol a gépfegyveresek is voltak s ott maradtam. Ahogyan a fejtvédek felett ellépkedtem, nem sajnáltak a muszkák tőlem egy gépfegyverszalagot. Becses dolog lehetett szemükben a huszár, hogy egy emberre is ennyi töltenyt pazaroltak.

Estefelé kijött egy bodros, szőke, jóltáplált főhadnagy, a bécsi Landwehr-tarackosoktól. Az ő ágyúí küldték nekem azt a jóképű gránátot. Panaszkodtam is neki, de nem nagyon izgatta.

— Előfordul, — mondotta —, öregek a csövek, nagy már a szórásuk.

Irigylésreméltó flegma. Vájjon akkor is ilyen lakonikus lenne, ha őt sózta volna oldalba a gránát?

Besötétedéstől szorgalmasan ásunk az álláson. Reggelre futóárokka akarjuk összekötni. A konyhák kijönnek ötszáz lépésre a vonal mögöttig. Minden második ember visszamegy, hoznak kulacsban forró feketelevest, meg a csajkáiban valami gulyásfélét. Kenyér is van, dohány is, szóval általános a megelégedettség.

Egy járőr újból hozott három muszka foglyot. Az egyik kievi zsidó és nagyon beszédes. Jidis-német-séggel magyarázza, hogy az éjjel megjönnek az ágyúik.

A hidak már mind jók és legkésőbb hajnalra tervezik a támadást, ő utálja a háborút, a japánoknál első nap sikerült magát megadnia, most meg szanitéc volt, de beosztották a frontba s így őrzőpartra jelentkezett, hogy meglóghasson.

Mindhárman kávét kapnak, majd elmennek egy örrel hátrafelé a sötétben. Határozottan meglepődöttek voltak. Kár, hogy az „Atyuskának“ nem minden katonája ilyen jólelkű pacifista. Minden fogoly azt beszéli ugyan, hogy támadás lesz, mert abban reménykedik, hogy a titok elárulásáért szeretetteljesebben fogadják s így ennek a hírnök nem lehet feltétlenül hitelt adni. De azért elrendeljük, ihogy az embereknek csak a fele ásson, fele fegyverrel kézben figyeljen. Jó pár száz lépésre előre pedig rakétás tábori őrsőket állítottunk fel.

A rekkenő nappali hőség után, jegesen hideg éjszaka. Feltűrt köpenyben sétálok fel, le, figyelem a munkát. Az ég csillagos, nem kell meglepetéstől tartani.

A szakácsoknál érdeklődtem Szevert János sorsa felől. Este elszállították hátra, nem halt meg.

*

Brussilow ezen a napon Dubnónál akart áttörni, de Szunmay magyar hadosztályai, valamint a bécsi gyaloghadosztály eredményesen állták útját.

A főherceg hadseregének arcvonalán lényegesebb esemény nem volt. Így útnak lehetett indítani északnak a Linsingen által sürgetett csapatokat. Végeredményben a Conrad által átengedett 11. és 41. gyaloghadosztály és a főherceg által leadott 13. gyaloghadosztály vonult el.

Szeptember 25.

Gyönyörű tiszta reggel.

Messze a távolban fehérük a lucki dóm kupolája.

Az éjszaka csendben telt el. A muszka azonban ágyúkat kaphatott, mert időnkint hol a rajvonalunk-

nak küld egy üdvözetét, hol mögöttünk az erdőt lövi, ahol tüzeinket sejtí. Elég rosszul lő, ellenben a mi tarackjaink, melyek viszonzni kezdték a tüzet, megemberelték magukat s ugyancsak beletaláltak az orosz rajvonalba. Igaz, hogy ez nem volt nehéz, mert a csacsi muszka a főút mentén az árokban hasalt s így térképről is ki lehetett a távolságot számítani.

Távcsővel nézem, hogyan vágódnak be a gránátok s nyomukban szétszalad egy csomó rozsdakabátos. Mellettem van a gépfegyver, pontosan beállítva, csak odakiáltok és már berreg is.

Dél felé mindkét oldalon elhallgat az ágyúzás. Tüzeink nyilván ellótték a mai napra engedélyezett porciót. Pedig kár, mert ritka jó célpontjuk volt. Megfigyelőjük, aki megint meglátogatott, megy is vissza, most ráér 24 órát aludni. Utána majd megint szabad néhányat löni.

Hogy foglalkoztassuk a muszkát, ismét járőröket küldünk a komlóskertbe. Délután ezek puffogatnak és így nekünk is jut idő egy kis pihenésre.

Az est homályában kijönnek a konyhák az állásokig.

Csend van az egész vonalon és kutya hideg.

Szeptember 26.

Hajnalban kiküldött járőreink azzal jönnek vissza délelőtt, hogy a muszka meglógott, a parasztok úgy mondják, éjjel mindenhol visszamentek a Styren túlra.

Azonnal jelentettük ezt hátra.

Délben, anélkül, hogy más csapat jönné helyünkbe — gyülekezés.

Gyalog megyünk Bogolubyba, ahol a lovaink vannak és konyháink várnak párolgó gulyással.

Kitűnő a hangulat. Linsingen érezteti a kezét. A főherceg két nap előtt még öt hadosztályt akart Luck előtt belevetni a támadásba, hogy a Styr-vonalat visszakapja. A németek megjelenése Kolkinál azonban elegendő volt arra, hogy az orosz ne csak a Styr in-

nenső, hanem a túlsó partját is átengedje, anélkül, hogy a kisujjunkt megmozdítottuk volna. Nyilván félt, hogy egy német oldaltámadás elvágja Rownótól.

Brussilowval is megtörtént, hogy elkésve velte észre visszavonulásunkat. De erre rögtön utánunk zavarta lovasságát, hogy zavart keltsenek, ami sikerült is nekik. — Nálunk a 10. lovashadosztályt délig a lövészárokban tartották és utána visszavonták tartalékba, ehelyett, hogy már előbb felváltják és pontonokon át-hajózzák a Styren és üldözésre rendelik. Persze, ponton nem volt és ezért az üldözésre rendelt gyalogság is csak késő délután tudott átkelni a folyón, az ellenséggel pedig az egész vonalon elveszett a kapcsolat.

Meglepő, hogy mikor az átkelést napok óta vár ; hadvezetőségünk — hiszen ez a Kolki felőli oldattámadás természetes következménye kellett, hogy legyen —, nem volt minden a legapróbb részletekig előkészítve.

Bogolubyban kaptuk a parancsot, hogy hadosztályunk hadseregtartalék lesz. Ezredünk délután Zaborolon át Bol. Omelanikba vonul, ahol beszállásolunk.

Leírhatatlan piszok, de mindnyájan oly fáttak vagyunk, hogy semmi sem zavar éjjeli nyugal-munkban.

Hogy sikerült alaposan megtetvesednem, azt csak másnap tudtam meg.

Szeptember 27.

Hajnalban riadó és nyomban nyergelés.

Röviddel rá menet, trappban, Luck felé.

Csapataink előző nap estig, az egész vonalon átkeltek a folyón és megszállták a régi hídfőállásokat.

Luckon meglátszik, hogy heves harcok színhelye volt. A kövezet még most is több helyen felszedve és barikádokká összerakva, nehéz gránátok nyomai az épületeken és az úttesten, boltok jórészt feltörve, kifosztva. Vigyorognak is a kaftánosok, mikor bevonu-

lünk, látszik, hogy szívből Örülnek, mert az ausztriaki jó ember.

A városon át a néhány kilométerre keletnek fekvő Teremno községbe megyünk. Ezredem meg a tüzérség itt marad készenlétben, a többi ezredeket még tovább irányítják.

Este ugyanitt beszállásolás, azonban szigorú készenlét és még a hevedereket sem szabad megereszteni.

Legénység fele alhatik.

Az éjszaka nyugodtan telik ei, az orosz nyilván a Putilowkáig vonult vissza és gyalogságunk zavartalanul nyomulhatott előre.

*

Brussilow a 1. hadseregünk előtt visszavonta csapatait, egy az Ikva menti Mlynowntól kiinduló és Dorogostaj - Kryto - Pelza - Putilovkapatak - Moszczanica - Karpilowkan át húzódó vonalba, majd folytatólag a Kormin pataktól nyugatra foglalt állást. Ezzel elejét vette annak, hogy Linsingen őt a mi 4. és 1. hadseregünk közreműködésével Rowno előtt fogó közé szorítsa. Jellek arra mutattak, hogy míg az ellenség az új vonalban szívos ellenállásra készül a nélkülözhető csapatokat a Kormin felé tolja el, hogy Karpilowkatól északra a Gerok hadcsoportot oldalba kaphassa.

Linsingen átlátva a helyzetet, elrendelte, hogy a 4. hadsereg az új ellenséges vonal elleni támadást csak a felvonulás teljes befejezte után tervszerűen és összevont erővel hajtsa végre. Gerok előnyomulási irányát ugyanakkor az eddigi délkelet helyett keletnek fordította, amiáltal szembefordult az őt oldalbakapni szándékozó oroszokkal. A hadjárat célja azonban továbbra is Rowno maradt, de Linsingen ezt most részint arc-támadással, részint az ellenségnek Kolkitól északra való átkarolásával kívánta elérni. Ez utóbbi, a Kolki alatt és az attól északra, a Styrhajlatban lévő hét lovas-hadosztálynak lett volna a feladata.

Szeptember 28.

Reggel a 4. hadsereg parancs szerint folytatja előnyomulását.

Ezredünknel és a tüzéreknel 5 órára van a menetkészenlét elrendelve. Nem sokkal rá induló parancs. Az 1. század elővéd, utána következik a három üteg, majd a többi századunk s végül a lőszer-oszlopok. Egy darabig a Dubno felé vezető főúton haladunk, majd egy mezei úton keletnek letérve Kleczanyt át Ostrozece megyünk. Itt gyülekszik, lovas tábori-őrsöktől biztosítva az egész hadosztály.

Feladatunk az előnyomuló 4. hadsereg jobbszárnya és az 1. hadsereg balszárnya közli összeköttetés biztosítása, valamint annak felderítése, hogy az orosz mennyire vonult vissza. E célból már több tisztijárőr és a tizes huszárok két százada különítményként ki lett küldve.

Mi megereszthetjük a hevedereket. Szegény lovak nagyot lélegzenek.

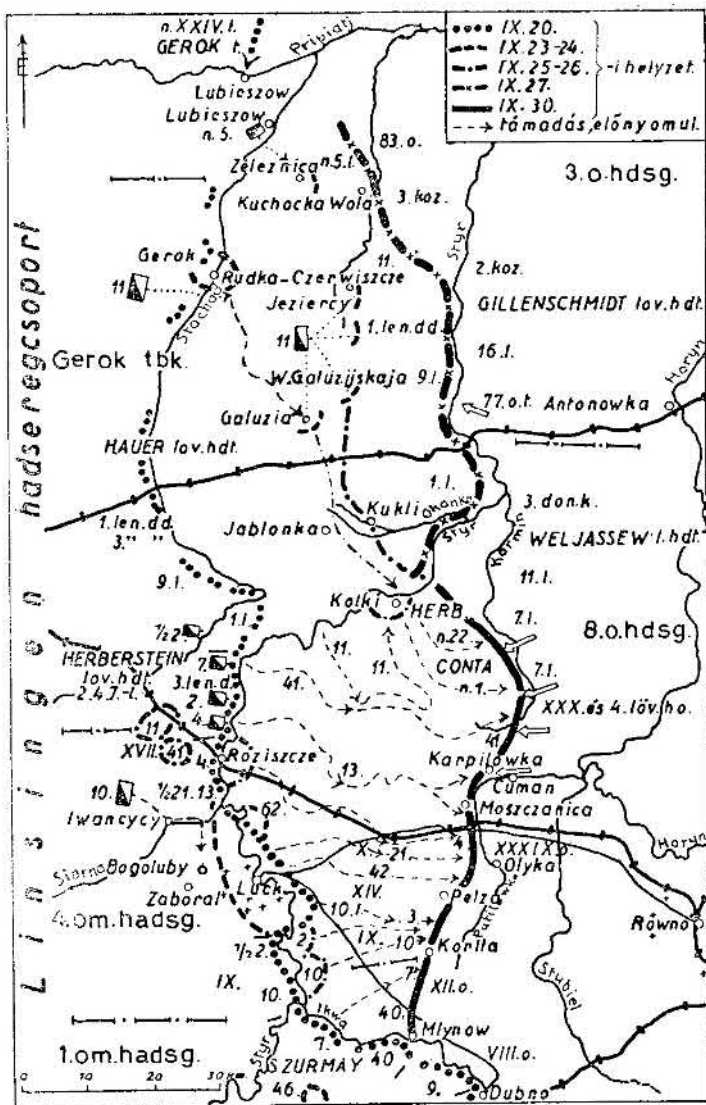
Délre már mindenhol érkeznek be a jelentések. Az oroszok új védővonala Pelza és Koryton át húzódik délkeleti irányban, elővédeink mindenhol harcban állanak. A csapatok felvonulása tervszerűen megy végbe. Az általános támadást hadseregparancsnokságunk holnapra tervezi.

Az est beálltával elvonulunk Bol. Gorodnicán át a hátrább fekvő Kniaginínokba, ahol beszállásolunk.

Piszkos kis fészek, de bőven akadnak csűrök, megszalma és csépeletlen gabona is van. Tehát a lovainak jó lesz.

Ahogy belovagolunk a faluba, mulatságos eset játszódott le.

Előresietett szálláskészítőink szereztek egy kövér disznót, ez azonban megszökött tőlünk s hihetetlen iramban menekült a falutól ki a mezőre. A három huszár sem rest és kivont karddal vágtában igyekszik utána, majd valamennyi eltűnik a sötétségben. Kisvártatva sivítás jelzi, hogy az „attak“ sikerrel végződött s

Luck körüli harcok és előnyomulás a Styr—Kormin vonalra.
1915 szeptember 20-tól 30-ig.

a század éljenzéssel fogadta a visszaérkező gladiátorokat.

Az egészben annyi volt a komikum, hogy mindnyájunkat nevetésre ingerelt, főként mikor trombitás-káplárunk odakiáltott nekik:

— Jelentkezzetek a kapitány úrnál a vitézségi medáliáért!

Éjjel nem volt szabad lenyergelni. Szigorú készenlétben éjszakáztunk. Az arcvonal felől azonban — mely innen úgy 10 kilométerre volt — nem hallatszott semmi harci zaj.

Szeptember 29.

Reggel lenyergelhettünk, ami arra engedett következtetni, hogy a fronton nyugalom van. Az általános támadást mint halljuk, lefűjták.

Engem elküldték Miluszyba, a „nagy trénhez“, hogy a számvevőségnél vegyek fel 50.000 koronát, az ezred október havi kiadásainak fedezésére. Nyeregtskáimat kiürítem s viszek magammal egy ordonáncot is, akinek szintén üresek a táskái. Kettőnkébe csak elfér a pénz, még akkor is, ha csupa jancsibankókban adják ki.

Utam Luckon visz át. Találkozom rengeteg sebészt szállító szekérrel. Szurmay hadcsoportjától jönnek s főként magyarokat szállítanak. Szomorú kép. Német tüzérsséggel is találkoztam. Barátságosan integetek nekik. Nagyszerű ez a Linsingen, hogy meddig nem ér el a keze. A német tüzér becses dolog, mert ezekről úgy tudom, hogy löni is szoktak az ágyúkkal, nem úgy mint a mieink.

Mylusziban a „nagy trénnél“ Brzorad Jaroslav főhadnagy a koronázatlan király. Ma sem értem, hogy lehet ezzel a névvel a jászkúnoknál szolgálni. Ez a Brzorad igazi úr. Üveges hintón jár, kitűnő konyhát visz és szakértelemmel tart nekem előadást, hogy eddig egy nagy szállodának a szakácsa volt nála, de most utánaéz egy urasági házból valónak. Mert a gyomra

nem bírja a „Generalsaftot“. A bakákkal tárgyal a csere ügyben, azok e téren gazdagabbak. Hm, nem is rossz foglalkozás trénkommendánsnak lenni, csak nem éppen aktív tisztnek való állás! Legalább ez, az egyéni szerény véleményem.

Ebéd után a számvevőtiszt leszámolja előttem a százas csomókba kötött és lepecsételt bankókat. Kiver a hideg verejték, ha arra a felelősségre gondolok, ami ennyi pénznek a megőrzésével jár.

De a számvevőtiszt megnyugtat, legyen egészen nyugodt, ezidőszerint a konzervának meg a rumnak nagyobb a kelendősége, arra jobban kellene vigyázni.

Utam ismét Luckon át vezet vissza. Egy vezérkari tiszt, aki szintén odatart, csatlakozik hozzám. Nevét nem jegyeztem meg s beosztását sem közölte, de jól volt informálva és úgylátszik szeretett elbeszélgetni. I öle tudtam meg, hogy a főhercegi hadvezetés megette a 62. gyaloghadosztályt. Azok a slamasztikák, melyekbe a Putilowka mentén két ízben belekeveredett, harci létszámát egy gyalogezredére apasztották le. Elegendő pótlás híján, a hadosztály most Luck mellett retabilizoztatják, de valószínűleg felosztatják, mert nem tudják már kiegészíteni. Ez a 62. gyaloghadosztály már a háború szülöttje volt. Különféle ezredektől összeszedett német, cseh, morva meg horvát zászlóaljából állt, de melyek vegységük ellenére igen szépen verkedtek. A főhercegnek minden esetre a jobbik csapatai közé tartoztak, s ezért kár értük.

A 24. gyaloghadosztály is Luck mellett retabilizoz. Ebből nem sokkal több maradt meg a parancsnokságnál. Utoljára a hídfő védelmében tüntette magát ki, a karok magasra emelésével. Most várni kell, míg a galíciai haza újra kiegészíti őket. Ha nincs harc, állítólag jól viselkednek és nem futnak át a túlsó oldalra. — Szép társaság!

Luckban már ismét békés hangulat uralkodik. A hepe-hupás kövezeten döcögnek a trénszekerek vég nélküli sorai. Balfelől mennek előre a front felé, jobbfelől hátra a hadtápállomásokra. Utcakereszteződések

nél fekete-sárga karszalagos bakák irányítják a forgalmat.

Sok vezérkari tisztet látni, amint aktatáskákkal igyekeznek valamerre. Fejükön a kemény szürke sapka, melyet a csapat csípősen „Gehirnprothese“ néven emleget.

A városon túl az elhagyott lövészgödrök, még futóárokkaal sincsenek összekötve. Ez a híres lucki „hídő“. — Mégis érdekes, hogy mennyire eltér a teória a praxszistól. Az iskolában másként magyarázták a hídő, a „befestigter Brückenkopf“ fogalmát. De a főherceg persze ezt is egyszerűsítette, mint sokminden mást, hisz ő nem a komplikált haditudományok híve.

Vájjon Conrad tudja-e, hogy még most sem dolgoznak a hídő kiépítésén?

Szeptember 29-én a XVII. hadtest és Conta tábornok csapatai még elfoglalták Karpilowkát és visszaverve a XXX. orosz hadtest ellentámadását, a Kormin-patakig nyomultak elő. Ettől északra a czartorijski Styr kanyarban lovasaink mindenhol urai voltak már a nyugati partmellékeknek. Az offenzívának Linsingen által tervezett folytatását azonban Conrad, csapatainak kimerültsége s lőszerhiány folytán beszüntetette. A csapatok állandó jellegű megerősített védővonal kiépítésére kaptak parancsot.

Így a második rownoi hadjárat sem hozta meg a várt sikert.

A RUTÉN KÉRDÉS

A 24. przemysli gyaloghadosztály sorozatos bal-sikerét hadvezetőségk a ruténekből álló legénység megbízhatatlanságára vezette vissza. Mivel ugyanekkor a magyarországi ruténekből álló, mármharosszigeti 85. gyalogezred kitűnően verelkedett és jó hírnevét a továbbiakban is megőrizte, felvetődik a kérdés, hogy miben keresendő annak a nagy különbségnek oka,

amely a Kárpátokon innen és a Kárpátokon túl lakó rutének katonai értéke közt mutatkozott.

Hogy erre fényt deríthessünk, vissza kell pillantani a galíciai ruténség történelmi múltjára és az osztrák politikában vitt szerepére.

Lengyelország első felosztásakor, 1772-ben a galíciai tartomány azon a címen, hogy valamikor a magyar királyok birtokolták, Mária Teréziának jutott, aki azt Ausztriához csatolta. Krakkó város és vidéke azonban csak a második lengyel felosztáskor 1795-ben jutott ugyanoda. A lengyelek ügye azonban ezzel még korántsem nyert elintézését. A napóleoni időkben támogatásukat ajánlották volt fel a francia császárnak, aki ennek fejében országuk újra való felállítását ígérte meg, s 1809-ben, a megvert Ausztriától Krakkót és vidékét elvéve, azt a varsói hercegséghez csatolta, amely aztán a szász király fennhatósága alá került. Az 1814. évi bécsi kongresszus megszüntette ugyan Napóleon alkotását, Krakkó és vidékét azonban meghagyta lengyel szabadállamnak.

Az 1831. évi oroszországi lengyel felkelésnek leverése után, Krakkó lett a lengyel szabadságeszime melegáya. Innen indult ki az 1846. évi galíciai felkelés is, melynek megfékezésére Ausztria Krakkót is megszállotta, majd később anektálta is.

Mindezekből az látszott, hogy az erőszakos katonai elnyomás rendszere nem volt elég hathatós, az állandóan meg-megújuló lengyel nemzeti aspirációkkal szemben. Új módszerekhez kellett tehát folyamodni.

Stadion gróf Galícia helytartója úttörő munkát végzett e téren.

Galícia keleti felében az alsóbb néprétegek rutén eredetűek és görög-katholikus vallásúak voltak és ezek alkották a lakosság nagyobbik százalékát. Az ötszáz éves lengyel uralom jellegzetes maradványaként azonban a szótvivő nagybirtok, valamint az intelligencia mind lengyel volt, illetve a rutén, amint felülemelkedett a legalsóbb sorból, azonnal asszimilálódott. Rutén intelligencia nem is fejlődhetett ki, mert a ruténeknek

sem nyelvtanuk, sem irodalmuk nem volt s így művelődni vagy lengyel vagy orosz nyelven volt csak alkalmuk. A pópák egyházi nyelvezetként az ó-szlávot használták, amely azonban úgy a rutén tájszólásoktól, mint az oroszától és lengyeltől teljesen eltérő holt nyelv.

Stadion gróf ezeket a ruténeket kívánta a cél szolgálatába állítani, aként, hogy őket egy Ausztria kebelén belül alakítandó új nemzetiség formájában, a hatóságok kezében tömörítse s mint „lengyel-ellenes bacilust“ felhasználja. Evégből azonnal elrendelte egy rutén irodalmi nyelv életrehívását, ami természetesen nagy nehézségekbe ütközött és végül is — tekintve, hogy a lengyel szavaktól óvakodni kellett — egy rutén tájszólásokból, ő-szlávból és az érthetőség kedvéért orosz nyelvezetből összekevert zagyvalékon épült fel. Még az is nehézséget okozott, hogy milyen betűket használjanak.

A rutén nemzetiségnek ilyen kulturális alapokon való megszervezése, természetesen hosszú időt kívánt volna, ellenben a lengyelekkel szemben való érvényesítésükre mielőbb szükség volt. Ezért a kormányzat radikálisabb eszközökhöz is folyamodott és az írni olvasni amúgy sem tudó köznépet, hivatalos agitátorokkal árasztatta el, akik mindenhol a lengyel földesurak ellen izgattak.

— Földet a szegény népnek! Takarodjanak az idegen kiuzsorázók, az oligarchák! Ez volt a jelszó és már az első választásnál — amelyet igyekvő osztrák tisztviselők és engedelmes pópák vezettek — zárt sorokban vonult fel a kormány jelöltjei mögött Stadion frissen sült rutén nemzetisége. A választások pedig állandóan ismétlődtek s hol tartományi, hol községi, hol meg egyéb jelöltek mellett agitáltak. Pópák fiai, akik eddig kizárólag apjuk pályafutását képzelték elérhetőnek, most jobb elhelyezkedés reményében jogot és egyéb tanulmányokat is folytattak. Ezeknek valóban létérdekük volt a „rutén nemzetiség“ megalakítása és fáradságot nem kímélve szították a lengyelek elleni gyűlöletet.

A nemzetiségeknek a Stadion-féle recept szerint

egymás ellen való kijátszása ettől fogva a Habsburgok monarchiájának sarkalatos kormányzási módसरévé vált, amellyel mi magyarok is megismerkedtünk az 1848—1866 közti időkbén. Ausztriában pedig a 67-es kiegyezés után már nem is tudtak más kormányzati metódust elképzelni.

Egyről azonban Stadion gróf, minden zsenialitása mellett is, nyilván megfeledkezett. Keletgaliciával határosán, a Zbrucz folyón túl a cár alattvalóként élt a ruthén nép zöme. Tízszerese annak, ami Galiciában és Bukovinában volt. Azonban az orosz kormányzat nem ismerte el ezeket külön nemzetiségnek s minden megmozdulást, ami őket a moszkovita egységtől el akarta távolítani, drákói szigorral fojtott el.

Oroszország tehát magára nézve veszélyesnek látta, hogy Galiciában néhány millió rutén, a nemzeti önállóság eszméjével játszik, mely előreláthatóan előbb-utóbb átcsap a határon is. Az orosz befolyás ezért Galiciában is érvényesíteni igyekezett azt a felfogást, hogy rutén nemzetiség nincs s az csak a hatalmas orosz nemzetnek egyik tartozéka. Szócsöveik úgy érveltek, hogy neveltséges a XIX. század közepén új' nemzetiséget kreálni, új nyelvezettel és irodalommal. Erre késő van. Sokkal egyszerűbb alkalmazkodni az orosz nyelvhez, az orosz betűkhöz s ezzel a galíciai ruténségnek is közkincsévé tenni a hatalmas orosz kultúrát. Ez nem jelenti azt, hogy ezek a galíciai oroszok nem lehetnek az osztrák császár hű alattvalói. Végre vannak franciák Svájcban és Belgiumban is, kiknek eszük ágában sincs Páris felé gravitálni. A balti bárókról is köztudomású, hogy németek, de egyben a cárnak a leghűbb alattvalói.

Hogy ez a felfogás érthetőbbé váljék, a rubel megtalálta útját úgy az elszegényedett pópákhoz, mint a rutén párt nehezen vergődő Slovo nevű hivatalos lapjához is. A rubel csak a testvérm nemzet jószívűségének jele volt, mely segít a nehezen küzködő galíciaikon és elő akarja segíteni, hogy a tiltott len-

gyel irodalom helyett a gyönyörű és gazdag orosz műveltséget tehessék magukévá. Különbön is Ausztria és Oroszország közt a viszony a legszívélyesebb volt. A cár 1848-ban személyes barátságának tanújeként csapatokkal segítette a fiatal Ferenc Józsefet trónjának megerősítésében. Nem volt tehát semmi ok kételkedni abban, hogy a rubel mást is szolgálhat, mint a hatóságok által is koncedálható nemes célokat. Mindkét birodalomnak közös ellensége volt a lengyel s a rubel csak jót tett, ha a szegény galíciai ruténeket császáruk érdekében vívott küzdelmükben erősítette.

Az 1854-ben lezajlott krími háború némi változást hozott a galíciai rutén politikában. Ausztria ellentétbe keveredett a cári birodalommal. S mivel a lengyelek esküdt ellenségei voltak annak, Ausztria barátságosabb húrokat kezdett a galíciai lengyelek iránt pengetni. A rutének mozgalma azonban megindult s most, hogy a rubel még bővebben folyt és az orosz propaganda célkitűzései is határozottabbak lettek, az osztrák közigazgatás vezetése nélkül is fejlődött a rutén-lengyel ellentét s ment a maga útján, — de árnyalataiban állandóan közeledve az orosz érdekekhez.

1863-ban Orosz-Lengyelországban újból fellángolt a szabadságért való harc. Az orosz ellenrendszabályokhoz Bismarck Poroszországa hathatós segédkezet nyújtott, ellenben Ausztria éppen ellenkezően, barátságosan fogadta a menekülő lengyeleket. Ekkor jelentkeztek Galíciában az első aggasztó jelei a rubel veszedelmes befolyásának. Az Orosz-Lengyelországban lakó görög katolikus ruténeket, a cári hatalom megerősítése érdekében erőszakkal térítették át az orthodox keleti egyházhoz s ebben a munkában számos, e célra kivándorolt galíciai görög katolikus pópa is résztvett, tanújelét adva annak, hogy rutén nemzeti meggyőződésük őket a cárhoz és nem a lengyelekkel barátkozó Ausztriához fűzi.

Az osztrák hatóságok azonban nyilván erőtlenek voltak a növekvő orosz befolyás meggátlására s így

midőn a königgrätzi ütközet előtti napokban a rutének a Habsburg-birodalom összeomlására számítottak, hivatalos lapjuk, a Slowo, elérkezettnek látta a pillanatot a nyílt állásfoglalásra.

Ausztria és a lengyeleknek minden törekvése — írta a lap, — amely minket különálló rutén nemzetiségnek és görög katolikusoknak kíván feltüntetni, eredménytelen. Mi galíciai és magyarországi rutének, Oroszországgal egy földrajzi, ethnographiai és vallási egységet alkotunk. Itt az ideje, hogy kijelentsük: mi nem vagyunk már 1848-beli rutének, hanem igenis oroszok vagyunk.

Hat héttel rá a prágai békekötés előestéjén, hasonló brutalitású újabb állásfoglalással szögezte le a lap a ruténeknek az oroszokhoz való tartozását.

1866 azonban nem temette el a Habsburg-birodalmat, sőt az határozottan életképesebben került ki a poroszokkal vívott háborúból. Bismarck gigantikus politikája kitérte az utat a megújulás felé és míg eddig Ausztria felőrölte minden erejét a német hegemóniáért vívott állandó harcban, most erőit megmaradt területeinek felvirágoztatására és egészségesebb politikai alapokra való fektetésére fordíthatta.

Az 1867. évi magyar kiegyezést követte a galíciai kérdés rendezése is. A galíciai koronatartományt a lengyeleknek adták át és az osztrák tisztviselők, akik azt tizenkilenc éven át annyi balfogással kormányozták, kivonultak az országból. Így az új lengyel közigazgatás feladatává lett az, hogy a Stadion gróf által elvetett magot azok közé a sorompók közé szorítsa, melyeket a monarchia érdeke megkívánt. A russzofil szövívők erre fel tömegesen igyekeztek Galíciát elhagyni, hogy Oroszországban jólfizetett állásokat foglaljanak el.

Galícia hivatalos nyelve a lengyel lett. Csak a keleti részekben volt köteles a közigazgatás ruténül is tudni. A népiskolák oktató nyelve felett a községek döntöttek, a felsőbb iskolák egy rutén és két német kivételével mind lengyelek lettek. A lemergi német egyetem szintén lengyel lett, de a ruténnyelvű elő-

adások részére néhány tanszéket fenntartottak. A keletgalíciai tanítóképzőkben mindkét nyelv kötelező volt.

A monarchiának nem voltak már hódító tervei. Határai biztosítottak látszottak s így teljes erejével a belső újjáépítésnek szentelhette magát. S itt vált szét Magyarország és Ausztria fejlődési iránya. Előbbi a konszolidáció, a nemzeti megújulás ösvényére lépett és annak ellenére, hogy a Szent Korona birodalmában a lakosságnak csak 54-5%-a volt magyar anyanyelvű, mégis megvolt minden remény arra, hogy nemzetiségi kérdések nem akadályozzák meg az egységesítő irányt, — mert itt csak az ezeréves tradíciók továbbéléséről volt szó.

Ausztria ellenben teljesen új országnak számított. A németiség egyszerre vesztette el domináló pozícióját s ha vagyoni, valamint értelmiségi felsőbbbsége erejével biztosítani tudta is magának a parlamenti többséget, azzal politikai iskolázottság híján nem tudott élni. A nagy méretekhez szokott osztrákság egyszerre esett át a kispolgári gondolkozásba. Pártokra szakadt, melyeknek látszólag fő céljuk a költségvetésben való takarékoskodási harc volt, amit elsősorban a hadsereg érzett meg. Midőn id. Andrássy Gyula külügyminiszter a monarchia utolsó nagykonceptiójú terve — berlini békében kapott boszniai és hercegovinai mandátum valóráváltása — mellett foglalt állást, a németiség érezve hanyatlását, félve az új nemzetiségektől, ellene szegült a kormánynak és az uralkodó akaratának is.

Ezzel eljátszotta szerepét. Taaffe gróf miniszterelnök (1878—1893) a készségesnek mutakozó lengyelekkel, a csehekkel és a klerialis irányú németiséggel alakított kormányt. Ettől kezdve Ausztriában a nemzetiségekkel kormányoztak a centralista-irányú német liberálisokkal szemben. A rutének természetes ellenségei lévén a lengyeleknek, az ellenzékben lévő németiséggel haladtak. Így a rutén-lengyel viszály már a parlamenti ellentétek miatt is fokozódott.

A csehek jóindulatát állandóan új és új kedvezményekkel kellett biztosítani. 1882-ben Csehországban a cseh és német nyelv egyenjogúságot kapott. Rá-

következő évben egyetemhez jutott Prága, majd elvben elismerte Bécs a felekezeti iskolák jogosultságát, ami a cseh klérusnak nyújtott tág teret. Emellett el kellett nézni, hogy a csehek vindikálták maguknak a pánszlávizmusban a vezető szerepet és Oroszországgal állandó és nyílt összeköttetést tartottak fenn, amely nem egyszer határos volt a hazaárulással. Állandóan szaporodó iskoláik révén szorították vissza a németséget elfoglalt pozícióiból. Módszerük pedig egyszerű volt. Cseh iskolában nem lehetett megbukni és így mindig több és több német diák is iratkozott be azokba, ők, a lengyelek és a felette toleráns német klerikálisok voltak a hatalom urai, úgy Taafe gróf alatt, mint az őt követő kormányokban. Az ellenzékben lévő rutének pedig ezalatt ki voltak szolgáltatva Oroszország támogatásának.

Csak a XX. század küszöbén, midőn a németség elkeseredése nemcsak parlamenti obstrukcióban nyilvánult meg, hanem tömegesen tértek át a protestáns hitre és Bécs utcáin a „Wacht am Rhein“ hangzott fel, látta az uralkodó szükségét annak, hogy irányt változtasson. Azonban a nemzetiségek ekkorra már annyira megerősödtek és Ausztriában a német hegemónia oly fokban vált utópisztikussá, hogy a birodalom további együttartására vajmi kevés volt a remény. Vad torzsalkodások közt, mindenki azon igyekezett, hogy minél nagyobb javakat és előnyöket biztosítson magának a Habsburgok örökéből és hogy a rombolásban öregbítse érdemeit. Csak természetes, hogy ebben a jövőért vívott küzdelemben a galíciai ruténség sem maradt tétlen, hiszen a süllyedő hajóról végre a patkány is elmenekül.

Magyarország úgy viszonylott ekkor Ausztriához, mint a viruló élet a sorvadó beteghez. Ezt érezték a Kárpátok alján lakó ruténjeink is. Nekik nem kellett körülnézni új haza után, amely őket oltalmába veszi s így galíciai fajtestvéreik „nemzeti ébredése“ hidegen hagyta őket. Megmaradtak jó magyar hazafiaknak s ebben nyilvánult meg a különbség a kettő közt.

Mint puha, korhadó fában a szú, úgy dolgozta

magát előre Galiciában az orosz. Nemcsak a könnyű préda, nemcsak az Ausztria elleni gyűlölet vezette ebben, hanem önvédelmi jogcím is. Úgy a lengyel, mint a rutén megegyezett ugyanis abban, hogy Galiciát csak ugródeszkának tekinti. Innen származik az elnevezése is, hogy: „Kettős Piemont“. Innen kellett kiindulnia a történelmi lengyel birodalom feltámadásának és ugyanitt ringatták a rutének is a 35 milliós „Ukránia“ bölcsőjét. Csak az egyik Bécs felől, a másik Moszkva felől várta a maga felkelő napját. Az orosz ezzel szemben úgy gondolkodott, hogy amennyiben a ruténnek nem kell már az osztrák császár, az csak örvendetes tény, hiszen a gyűlölt ellenfél gyengítésére minden eszköz jó, ha azonban a rutén át-pislant a Zbruczon, ne a vélt fajtestvéreit, hanem az orosz mindenhatóságot keresse. A galíciai ruténséget tehát minden eszközzel oroszosítani kell s ezzel egybekötve, úgy mint annak idején Stadion gróf csinálta, kijátszani a másik Piemont, a lengyel szomszéd ellen.

Az osztrák kormány ugyan megkísérelte, hogy a lengyeleket és ruthéneket kibékítse egymással s ezzel útját állja az orosz előretörésnek, de ennek csak az volt az eredménye, hogy a rutének ketté szakadtak, egy állítólagos ausztrofil és egy teljes nyíltsággal állást foglaló ruszofil pártra. 1882-ben nagy port vert fel az utóbbinak nyomában kipattant hazaárulási per. Lembergben egész sor előkelő személy került a vádlottak padjára, többek közt Naumowytsch pópa, aki vallási fanatizmussal egész hitközségét áttérítette a pravoszláv hitre, továbbá egy Olga Hrabar nevű hölgy, aki az összekötő szerepét játszotta orosz szolgálatban lévő testvére és apja Dobrianskij Adolf osztrák udvari tanácsos közt, aki a moszkovita propaganda feje volt Galiciában. Érdemes felemlíteni Naumowytsch kijelentését hogy a „vallás értelmetlenség, ha nem állítható politikai célok szolgálatába“, Dobrianskij úrról pedig azt, hogy magyar vonatkozásban is voltak érdemei. 1848-ban ugyanis vezető szerepet vitt a nemzeti-ségeknak a magyarok elleni fellazításában, majd függetlenítette a Kárpátok alján lakó ruténeket és Ung-

vár székhellyel három vármegyére kiterjedő kormánybiztosságot rendezett be magának. 1849-ben mint a bevonuló orosz hadak élelmezési biztosával találkozunk vele, majd a ranglétrán magas méltóságra emelkedve, hűséges szolgálataiért kitüntetésekkel és csengő jutalmakkal elhalmozva, megértéssel és odaadással szentelte magát a pánszláv propagandának. Csak természetes, hogy a kétféjű sasnak ezt a példás alattvalóját Lembergben nem lehet elítélni — hiszen még fecsegni talál régmúlt dolgokról — ellenben mód adott arra, hogy az egész társaság átköltözzék Oroszországba. Ott aztán a „Szláv jótékonyági Társaság“ kebelén belül jól dotált állásokat foglaltak el és folytatták sikeres működésüket.

Csak a távolkeleti feszültség, majd a nyomában kirobbanó japán-orosz háború hozott némi nyugalmat Galíciára. De utána újult erővel látott munkába az orosz propaganda. Csakhogy az idők folyamán az is fejlődött. Most már nem a pánszlávizmust, a cár autokratizmusát prédikálták, hanem hajlandónak mutatkoztak az ausztrofil ruténeknek is, — akik magukat ekkor már „Ukrán nemzetieknek“ nevezték — terrénumot nyújtani. A lengyelekkel is keresték a kibékülés lehetőségét, hogy kiragadják őket Bécsnek a bűvköréből. A közvetítő szerepét Kramarz dr. cseh képviselő vállalta, aki miután Pétervárott Stolipyn miniszterelnökkel megegyezett, 1909 májusában Prágában összehívott egy általános szláv kongresszust. A költségekre Stolipyn 100.000 rubelt folyósított. Itt többek közt 21 orosz vezető-delegátus és úgy az orosz, mint az osztrák fennhatóság alatt lévő lengyel területekről 19 lengyel képviselő jelent meg. Az orosz-lengyel megértésnek az alapjait sikerült is lefektetni s midőn a kongresszus után az orosz résztvevők egy része Galícián és Bukovinán át hazafelé utazott, mindenütt nagy ünneplésben részesült. Az orosz propaganda-bizottság vezetői Bobrinskij gróf, Wladimirov tábornok, társaikkal együtt Krakkóban, Przemyslben és főleg Lembergben időztek Ünnepi istentiszteletek, díszebédek és nagy horderejű szónoklatok hangzottak

el, melyek egyenkint is kimerítették a hazaárulás és lázítás tényét. Teljes ornátusú pópák, parasztjaikat vitték tisztelegni és Przemyslben például így üdvözölték a vendégeket:

— Köszönjük a szabad Oroszország képviselőinek, hogy megemlékeztek testvéreikről az elnyomott Oroszországban!

Bukovinában még határozottabban lépett fel Bobrinskij gróf, úgyhogy a látszólag vak és süket hatóságok is kénytelenek voltak az orosz vendégeket elutasításra felkérni, de köröző levelet csak akkor adtak ki ellenük, midőn Bobrinskij átlépte a határt.

A rutének tanujelét kívánták ladni annak, hogy az oroszbarát lengyelekkel hajlandók együtthaladni, de az ausztrofileket annál határozottabban fogják üldözni. Ennek beszédes példajaként meggyilkolták Lembergben Potocki grófot, Galícia császári helytartóját.

Az orosz pedig ettől kezdve teljesen otthonosan rendezkedett be. Az 1912. évi prágai Sokol-ünnepélyen, melyen 17.000 cseh tornász mellett 8000 orosz is felesküdt a szláv mindenségre, az orosz kormány, de már a francia kormány is hivatalosan képviseltette magát. Hussarek báró, osztrák közoktatásügyi miniszternek pedig zsebre kellett vágni az egyik ünnepi szónoklat során azt a kijelentést, hogy a csehek Ausztria előtt voltak és utána is lesznek.

Ausztriában nem volt hivatalos nyelv. Így a nemzetiségek megengedhették maguknak, hogy a saját nyelvükön szólaljanak fel a képviselőházban. A ruszofil rutének egyik vezetője, Markow, erre oroszul tartotta beszédét. Az elnök, aki nem értette a nemzetiségek nyelvét, csak később értesült arról, hogy a szónok oroszul szólt. Ekkor azon a címen, hogy ez a nyelv nincs a monarchia területén képviselve, figyelmeztették a képviselő urat, hogy csak „ruténül“ beszéljen. Keletgaliciában ezalatt az „orosz olvasóköri“ 20.000-re emelték taglétszámukat. A rutén „tűzoltóegyesület“ szolgálati szabályzata azonos volt az 1911. évi orosz gyalogsággal s ennek alapján gyakorlatoz-

tak orosz parancsszóra. Tudományos intézetek, nemzetközi összeköttetések révén, csempészték át a rubeleket a határon. Orosz iskolák alakultak orosz oktató nyelvvel és ezeknek a földrajzkönyveiben és falitérképein Galícia már Oroszországhoz tartozóan szerepelt. Szegény szülők gyermekeit Oroszország ingyen taníttatta s mint jó cári alattvalókat küldte vissza őket Galíciába. Hogy pedig a rendkívül primitív rutén nép széles rétegeit is sikerüljön fellelkesíteni, minden eszközt megragadtak a skizmatikus egyházhoz való visszatérítésükre. Ezenfelül agitátorok járták a falvakat, akik felhasználva azt, hogy általában minden földműveléssel foglalkozó primitív nép realista, a cár nevében ígértek földosztást. A rutén parasztoknak ez tetszett, mert látták, hogy képviselőik évtizedek óta ígérgetnek, izgatnak, de a lengyel földesurak mégis a helyükön maradnak és birtokuk nem lesz kisebb.

— A ravasz ukrán képviselők csak becsapnak titeket — prédikálták az orosz agitátorok. — Az osztrák császár a lengyelek barátja. De a cár a világ leg-hatalmasabb ura, a szegény parasztnak igazi apja. Nézzetek csak át a Zbruczon, van-e ott lengyel képviselő? S milyen ritka a lengyel földbirtokosok száma! Csak vonuljanak be ide a cár hadai s nyomban földet osztanak kedvenc gyermekei közt.

1914 márciusában, mikor a háború elkerülhetetlensége már bizonyos volt, mint egy szörnyű dráma előjátékát egyszerre három helyen tárgyalták az Orosz-Galíciai Társulat propagandistáinak hazaárulási perét. Mármaroszigeten Kubaijak és társai, Czernowitzban a Gerowskij-testvérek, Lembergben pedig Bendasiuk író és két ortodox pápa voltak a vádlottak. Mindaz, ami eddig nyíltan történt, de az illetéktelen nyilvánosság előtt mégis titokban maradt, vallomásokban és újságcikkekben tárult a monarchia ámuló szemei elé. Galícia a leendő harcszintér alá volt aknázva. A lakosság epedve várta a „felszabadító cárt.“ Iskolázott kémek voltak mindenütt és milliókban számolták a rubeleket, melyeket Oroszország Galíciában „investált“. Vallási színezet alatt, politikai célokért

dolgoztak és értek el teljes eredményt. A legszenzáció-
sabb azonban a Lembergben lezajlott tárgyalásnak
június 9.-én történt befejezése volt. Mialatt a tömege-
sen megjelent orosz „vendégek“ csókokkal halmozták
el a vádlottakat, az esküdtbíróóság egyhangúan felmen-
tette őket! A mármaroszigeti szigorú ítélet csak a
magyarországi és ausztriai viszonyok közti különbsé-
get tükrözte vissza.

Ezután a mételyező munka után csodálkozással
tölthet el mindenkit, hogy 1914-ben a galíciai és
bukovinai ezredek mégis megtették kötelességüket.

Ennek magyarázata az, hogy a tényleges szolgál-
latra bevonult fiatalabb évjáratok még nem tartoz-
tak a politizáló korosztályok közé és a kitűnő aktív
tiszt- és altisztikar keze alatt katonai fegyelemben
férfivé nevelve mentesek maradtak az idegen be-
folyásoktól. Később bizonyos csalódást váltott ki az
orosz megszállás is. A cár nem osztott földet, hanem
adót szedett és sorozott, midőn pedig hadai ismét ki-
takarodtak, ugyancsak megdézsmálták az „elnyomott
testvérek“ amúgy is megapadt állatállományát.

A háború folyamán azonban a veszteségek pótlá-
sára mind nagyobb számmal kerültek idősebb,
politikától és pánszláv agitációtól megfertőzött tartalékosok a tűzvonalba. Amellett az orosz visszavonulásakor számos rutén hadifoglyot hagyott vissza Galíciában, azzal a feladattal, hogy csapataink sorába visszakerülve, azokba a bomlás csiráját vigyék belé. A kiesett aktív tisztek helyébe is kétes hazafiasságú tartalékosok léptek, akik közül békében bizonyára nem egy állt orosz zsoldban. A rutén paraszt otthona pedig fel volt dűlva, sokaknak háza elhamvasztva, a család férfierő híján tehetetlenségre s nyomorúságra kárhozthatva. Keletgalícia pedig továbbra is orosz kézen maradt s aki megadta magát, azt a muszka állítólag hazaengedte. Így könnyű dolguk volt a bujtogató elemeknek.

A galíciai rutén egy hazáért harcolt, melyet nem ismert és egy célért, melyet nem értett meg.

A békeidők elhibázott politikája Luck alatt bosszulta meg magát.

KARPILOWKÁNÁL BETÖRT A MUSZKA. KÉSZÜLÖDÜNK A TÉLRE

Szeptember 30—október 6.

Hadosztályunk tartalék a XIV. hadtest jobb-szárnya mögött.

Mi továbbra is Kniaginikonon maradtunk, a tizes huszárok meg a lövésosztály Ostrozec meg Zalawicn vannak szálláson, a másik dandárunk pedig Bol. Gorodnicán. Hadosztály- és dandárparancsnokságunk, valamint a tüzeink szintén Ostrozecen vannak.

Utasításunk van tartalékállások építésére. Ezredünk szakasza Kniaginikontól délkeletre 4 kilométerre, a luck—dubnói főúttól kétoldalt húzódik. Reggelenként nyeregbe szállunk, úgy megyünk ki a munkhelyre. A vezetéklovakat aztán ismét visszairányítják és este újra értünk jönnek. Így a jártatás problémája is meg van oldva és több idő jut a munkára is. Az állások építését a technikai század tisztjei nagy szakértelemmel irányítják, míg annak legénysége a drótkadályokat készíti el.

Az eleinte elnéptelenedett Kniaginikon lakosai valahonnan ismét előkerültek. Állítólag nincs enni-valójuk s így a tábori konyháról kapnak kosztot. A csűrökben sok a gabona, mezőn szedetlen a krumpli. Telhetetlen népség, melynek ilyenkor sincs miből élnie, majdnem olyan tehetetlen, mint hadvezetőségünk, amely nem szervezi meg a gabonakészletek értékesítését és a krumpli kiszedését. Papírrendeletekkel ilyesmit nem lehet elintézni. A lovaknál visszamaradt legénységgel, tréncoksisokkal, szakácsokkal szedetünk burgonyát és kézihadarókkal cséplünk gabonát is. Van egy szélmalom, melynek

deszkáit jórészt elhordozták, de a malomkövek és szárnyak épek. Így engem kineveznek molnárnak és nagy buzgalommal üzöm legfrissebb mesterségemet. Ezáltal elég jól élünk. Kniagininkban a menázsizhoz kidukál a tészta is és huszáraink szemlátomást híznak.

Úgy halljuk, hogy Falkenhayn a második rownói offenzíva beszüntetésével visszakövetelte két gyalog- és egy lovashadosztályát, vagy azt kívánta, hogy a Pripjat folyótól északra való alkalmazás céljából hasonló értékű osztrák-magyar csapatokat kapjon. Conrad, aki ez utóbbi megoldást választotta, a mi lovashadosztályunkat szándékozott leadni, gyaloghadosztályokból pedig egyelőre az Isonzónál lévő 17.-et, melynek helyébe a 4. hadsereg kötelékében lévő 3. linzi gyaloghadosztály került volna. Conrad ezzel a németajkú osztrák csapatoknak az olasz fronton való összpontosítását kívánta elősegíteni. József Ferdinánd főhercegnek pótlásul a tartalékban lévő 37. pozsonyi honvéd gyaloghadosztályt engedte át.

Egyik nap, hogy Luckban jártam, találkoztam is az épp útban lévő pozsonyiakkal s nagy örömmre a náluk beosztott ötös huszár századoknál megtaláltam kedves iskolapajtásomat, Jankovich Józsit.

Boldogan ölelkeztünk össze.

Józi pompásan nézett ki, épúgy, mint a Radetzky-huszárok századai. Meglátszott rajtuk, hogy nekik mihozzánk képest úri dolguk van. Húztam is a pajtást, hogy az ő feladatuk csak az, hogy a bakáktól elfogott muszkákat hátrakísérjék. Ezért azonban majdnem megharagudott s ahogy elbeszélte az érdekes különítmények és járőrök sorozatát, melyekben a Galicián át Lublinig és tovább fel Orosz-Lengyelországba folytatott nagy offenzívánk folyamán részt vett, bizony megirigyeltem.

Október 4.-én uralkodónk névnapja. Az állás-építési munkák szünetelnek, a tisztek pedig Ostrozece lovagolnak, hol a IX. hadtestparancsnokság által

lakta hatalmas kastély előtt ünnepélyes tábori mise van. A lövésosztály egy százada is kivonult.

Visszajövet akadályversenyt rendezünk egy zabtarlón s a még kint lévő és alaposan kicsirásult gabonakereszteken széles ívben repülnek át lovaink.

Délután beérkezik az ezredkiegészítés. ötven lovas, Reichbn báró kapitány parancsnoksága alatt. Utóbbi rendkívül kedves ember s jóhírű katona, ki most a II. osztály parancsnokságát veszi át s ellátásra a mi századunknál lesz beosztva. Ennek mindnyájan örülünk. Az ezred négy századának hadi létszámra való kiegészítésére azonban még hetven emberre volna szükség. Ló volna a részükre, de a pótkeretnél nincs már kiképzett legénység. Mivel a lövésosztálytól csak egy kiképzett huszárt sikerült kapnunk, a további hiányokon hadseregparancsnokságunk a tüzérek s tréneknél beosztott s lovagolni tudó legénység felcserélésével s hozzánk való utalásával kíván segíteni.

Hiába, a lovasságot könnyebb elhasználni, mint pótolni!

Mint a frontról érkező hírek mondják, Brussilow újra aktivitásba lépett. Nyilván a szerbiai offenzívánkat akarja ellensúlyozni. Czartorijsk körül még a hó elején visszavetette lovasezredeink ritka vonalát és legjobb úton volt, hogy északról oldalba kapja Conta tábornok németjeit. A napokig tartó nehéz harcokban azonban Linsingen maradt a győztes s az orosz újra visszaszorult a Styren túlra.

Czartorijsk azonban figyelmeztető volt, hogy a muszka alighanem foglalkoztatni kíván minket.

7.-ére jelezték, hogy Linsingen Luckról jövet autón Ostrozece megy a IX. hadtestparancsnoksághoz. A jelzett útvonalon végig gyorsan névtáblákkal látják el a községek bejáratait, útjelzőket szerelnek fel és a tréneket katonás tisztelgésre s rendes kinézésre oktatják ki. Egész mulatságos ez a hirtelen támadt sürgés-forgás. A 4. hadsereg nyilván jó benyomást akar kelteni.

Október 7.

Öt óra 30 perckor riadó!

A hadosztály gyülekezőhelye Ostrozec.

Fél óra múlva trappban halad az ezred. Ködös, hűvös, barátságatlan reggel van. Az arcvonal felől ágyúzás hallatszik.

Ostrozecen halljuk, hogy az ellenség a Putilowka mentén végig támadásba ment át. Egyelőre itt maradunk. Még nem tudni, hol lesz miránk leginkább szükség. Közben befut a telefonjelentés, hogy Dernónál áttörték a 3. gyaloghadoszlályt.

Azonnal indulás trappban az innen 14 kilométerre lévő Chorlupyba. Ezredünk elővéd.

Fél tizenegyre odaérünk. A lovakról folyik a víz. tiszta habosak. A kéznél volt tartalékok már visszavetették a muszkát. Lórulszállva készenlétben maradunk.

Déltájt új parancs: a 4. dandár a Dernótól nyugatra lévő vadászaiakhoz megy.

Erős ügetés egy gyalázatos mezei úton, útközt letérés egy még rosszabb útra, mely északnak vezet. Erdőhöz érünk.

Bekanyarodunk. Most már semilyen út sincs.

— Állj! Lórulszállás a tűzharchoz! — hangzik fel elől a parancs.

A lovakat hamarosan összekapcsoljuk s előre futunk gyülekezni. Néhány száz lépés és az erdő ritkul. A golyók fűtyülnek, lehasalunk s készenlétben maradunk. Néhány gyalogszázad is fekszik mellettünk. Géppuskásosztaguk kis lovai felmálházva lehorgasztott fővel állnak, rá sem hederítenek a zizegő golyókra. Legalább lemálházták volna róluk a terhet. Egy zászlóst észreveszek, szólok neki:

— Magunknak is van elég bajunk — feleli németül — nem törődhetünk még ezekkel a dögökkel is. Különben is megszokhatták már.

Na ez sem szorul meg civil életében, ha kenyér után kell néznie. Nyugodtan elmehet sintérnek.

Az erdő szélétől vagy hétszáz lépésre egy domb-

tetőn húzódnak állásaink, melyeket a linzi gyaloghadosztály tart megszállva. A muszka hatalmasan dögnyözi őket nehéz gránátokkal. Szegények! Nem szeretnék a bőrükben lenni.

Puskatűz nem hallatszik, biztosan nekilapulnak az árok falának. Amíg a gránátózás tart úgy sincs támadás. Néhány lövedék nekünk is jut. Talán sejtenék erre tartalékokat. Pedig ugyancsak vigyáztunk, hogy fődötten vonuljunk fel. A robbanásokból ítélve 15—18 cm-es tarackokkal lőhetnek.

Antipatikus kaliber, mondhatom!

Délután három óra után egy parancs visszarendel minket lovainkhoz, melyek az erdő túlsó szélén várnak.

Felszálláskor hideg záporosó kezd zuhogni. Mire belebujok esőköponyegembe, már átáztam. Palcza felé megyünk, eleinte trappban, de az út lehetetlenül rossz. A lovak csúsznak, így csak lépésben folytatjuk.

Mire keresztezzük a vasútvonalat, már besötétedet. A már ismert dorongfás úton csuszkálunk-botlunk Kotowba, onnan tovább a mocsaras erdőn át Wolka-Kotowskájára. Az eső szünet nélkül szakad.

Kotowon túl átnyergelünk, út és sár leírhatatlan, látni semmit nem lehet.

— Hopp, hopp, erre tarts! — kiáltják a huszárok s ezután igazodunk. Elöl nagy baj lehet, mert visszavonuló trénszekerekkel majd meg tűzerekkel találkozunk. Ordítják is, hogy:

— Halt! Stehn bleiben! — meg csehül káromkodnak hozzá.

Egy ágyú felborult. Valahonnan előkerül egy fáklya, annak fényénél mi is segítjük kiemelni. Közben térdig süppedünk az iszapba. A lovak idegesek, alig lehet velük bírni, a fény elvette nemcsak a mi, de az ő tájékozó képességüket is.

Ahogy újra lóraülve iparkodnánk az elhaladott századok után, szakaszvezetőm lova nekiütközik egy fának, felbukik s maga alá temeti lovasát. Hátulról egy huszár belémlovagol s kengyelével belevág a bokámba úgy, hogy csillagokat látok a fájdalomtól. Ga-

balyodás mindenfelé, szitkozódnak az emberek, hogy csak úgy ropog.

Végre kiérünk Wolka-Kotovvszkaja tisztására. Az előbb beérkezett századok már szállnak le a tűzharc-hoz.

A tisztás közepén rajvonalat alkotunk. Egymás-közi távolság tizenöt lépés.

— Beásni!

Reggel a muszka Karpilowkától északra áttörte a 41. honvédgyalghadosztály jobbszárnyát, majd visszavetette az ahhoz Karpilowkanál csatlakozó prágai Landwehreket is. Csapataink kétoldalt szétválva foglaltak újabb állást. Dandárunk most a keletkezett hézagot igyekszik lezárni. A kilences huszárok és az ulánusok tőlünk északra, Majdanra lettek irányítva hasonló feladattal, összeköttetés — bármennyire is nyújtjuk a rajvonalamat — sem jobbra sem baba nincs. Elöl teljes a bizonytalanság. Szerencsénk még a koromsötét éjszaka meg a szakadó eső. Ilyen időben a karpilowkai erdőrengetegben lévő ellenség sem tud megmozdulni. Tábori őrsöket kiállítva, szorgalmasan ásunk, hogy reggelre az orosz támadást már lövészgödörkből védekezve verhessük vissza.

Az éjszaka különben nyugodtan telik. Még egy lövés sem hallatszik.

Október 8.

Mint halljuk, lövésosztályunk hajnalban beérkezett és tőlünk jobbra foglalt állást. Járőrök helyreállították az összeköttetést is a szétszakadt csapatok közt. Úgy van, hogy a 37. honvéd gyalghadosztály beérkezését várjuk s aztán ellentámadásra megyünk.

Lövészgödreink jó mélyek. Ágakkal földjük be őket, melyekre földet hányunk, hogy az esőtől védjük magunkat.

Mióta kivilágosult, dolgozik a muszka tüzéség, de látszik, hogy biztos célpont nélkül lő, állandóan változtatva az irányt.

Kilenc órakor megjön a vas-soproni 18. honvéd

gyalogezred, majd a pozsonyiak is. Rajvonalba fejlődve, támadásra indulnak a karpilowkai szakasz ellen.

Élvezet nézni ezeket a magyar fiúkat. Frissek, jókedvűek s olyan lendülettel és készséggel történik a fejlődés, amelyet gyalogságnál még nem láttam. A parancsszavakra, melyek röviden és határozottan hangzanak, szétnyúlik a rajvonal, az emberek közt egyforma a távolság s majdnem az az érzésem, mintha ezek egy láthatatlan villanygombra reagálnának.

Hosszú nyújtott lépésekkel mennek előre, az útjukba eső vizesárkon macskaügyességgel ugranak át, egy sem potyog belé. Látszik, hogy ezeknek semmi sem probléma, pedig a tisztjeik mondják, hogy nagy mennyeljesítményekre tekintenek vissza, de fáradtság az nem az ő kenyerük.

Tabajdy tábornok honvédjeivel jól járt a főherceg! Nyugodtan adhat ezekért cserébe, akár három csueshadosztályt. Reméljük, hogy meg is becsüli őket.

A honvédek támadásához jobbról hatos Landwehrek — a prágaiak egyetlen német anyanyelvű ezrede — balról pedig a mi másik dandárunk csatlakozik. Az előttünk lévő erdőrengeteg nyeli el őket. Három hete hej de szorultunk mi ott! Derék csapatainknak adjon Isten oltalmat és segítséget.

Minket és a tízeseket egyidejűleg visszavontak s a dandár néhány száz lépéssel hátrább az erdőszélen gyülekszik, hová Kotowról lovainkat is elővezetik. A 21. gyaloghadosztálynak alárendelve, a támadó harcsoport tartalékát képezzük. Lövészgödreinkbe Landwehrek kerülnek, kik most élvezik az eső elől védő tetőket. Mi ezalatt tovább ázunk.

Déltájé kijönnek a konyhák. Mohón eszünk valami meleget.

A fronton fokozódik a harci zaj. A karpilowkai erdő visszhangzik a géppuskák kattogásától. Melletünk két üteg vonult tűzállásba. Karpilowka irányában tüzelnek, térkép alapján.

Csapataink mint halljuk, a moszczanikai nagy tiszt-

táson elkeseredett ellenséges ellentállásra találtak. Ez az egyedüli hely, ahol a terep nagyobb erők felfejlődésére alkalmas. A mindkét oldalról mocsártól övezett tisztás úgyszólván egy hídfő jelentőségével bír. Világos, hogy az orosz ezen fontos pontot — mint a további hadműveletek bázisát — minden áron meg akarja tartani.

Érthetetlen azonban, hogy nálunk a kellő tűzerési koncentrációt miért nem sikerül létrehozni, mikor valami száz ágyú — köztük számos nehéz — áll rendelkezésre. Ezekkel csak ki kellene tudni füstölni a muszkát hevenyészett állásaiból, vagy legalább kellően megpuhítani. A roham pillanatában alkalmazott zárótűz menthetetlenül megadásra kényszerítené az ellenséget. Az eredmény az állások visszaszerzésén kívül még szép győzelmet is jelentene.

Így azonban a támadás súlya megint csak a gyalogság vállaira nehezedik.

A muszka ütegek annál jobban dolgoznak. A Landwehrek támadása, mint hallom, végleg megakadt. A tizennyolcas honvédek rohammal részint visszafoglalták ugyan a régi állásokat, de jobbszárnyuk a bekerítés veszélyének van kitéve.

A helyzet válságos.

A délután teljes bizonytalanságban, várakozással telik el. Az esős idő folytán korán van sötét. Ezzel egyidejűleg a harci zaj is csendesül.

A támadás nem ért célt. Folytatása holnapra van tervezve.

A sötétségben egyenkint szállingóznak vissza a könnyebb sebesültek, majd nagyobb csoportok is bontakoznak ki az éjszakából. Négy-öt ember sátorlapban cipel egy jajgató emberroncsot.

Tüzeket rakunk, annak fényénél dolgozik egy orvos. Szanitécek segédkeznek.

Este nyolckor váratlanul lóraszállási parancs.

Indulás az erdőn át Kotow felé, az annyira ismert „úton“. Sebesültszállító szekerek is mennek vissza

Ezek kaptak a tüzérektől fáklyákat, úgyhogy nekünk is könnyebb a tájékozódás.

Kotowban átnyergelés. Egész csapat lónak megint hevedernyomása van.

Az idő kitisztult s a menybölt csillagos. Így az erdőből kikerülve túrhetően lehet tájékozódni. Folytatjuk utunkat Palczan át, ahol százával fekszenek a kötözőhelyen a sebesültek. Hosszú szekértábor áll készen elszállításukra.

Az innen nem messze lévő Botyn községben éjjeli féltizenegykor beszállásolás. Mivel azonban minden ép csúrt és házat a tüzéségi lőszeres oszlopok foglaltak le, kénytelenek vagyunk szabadban táborozni.

A hidegben, melyet tetéz az északi szél, még hozzá átvizesült ruhákban, ez kellemetlen.

Szegény lovaink egymáshoz bújva állnak, így keresnek védelmet.

Lenyergelni nem szabad.

Október 9—19.

9.-én reggel a 4. századot áthelyezik Botyn majorba. Itt jut nekünk néhány csúr meg egy szalmatetős viskó.

Végre le is nyergelhetünk. Állat, ember egyformán fellélegzik.

Hadosztályunk hadseregtartalék, kivéve a lövészosztályt, mely ugyan Palczan van szálláson, de a X. hadtestnek maradt alárendelve.

Karpilowkanál a támadást ma a 37. honvéd gyaloghadosztály folytatja, míg a Landwehretet kivonják. A hadseregparancsnokság úgy tervezi, hogy velük váltatja fel majd a linzi gyaloghadosztályt, hogy az Olaszországba szállítható legyen.

Botyni szállásunkat igyekszünk a lehető kényelemmel berendezni.

Valahonnan előkerült egy zongora, mely a háborús állapotokhoz képest elég jól volt hangolva.

Egyik estére meghívtuk a szomszéd századok néhány tisztjét. Mint első Zech kapitány érkezett.

Aggódva érdeklődött a vendégek részére szánt ital minősége felől s csak aztán kezd kibújni kopott mentéjéből. A konyhakocsi fenekén akadt még egy kis pezsgő, hadnagy kinevezésem utolsó emlékeztetője. Zech egy üveget megelégedetten elemeit és odatelepedett a zongorához. Néhány könnyű futam, majd az elmaradhatatlan „Schneider Fáni“ következett s ezzel átcsúszott kedves bécsi dolgokra. A hangulat egyre emelkedett. Abnássy Imre tenorista hajlamokat árult el, Urbán Iván pedig, kinek veszekedett kedve kerekedett, a hosszú Berchtold Tónival bemutatták legújabb tánckreációikat. Eközben elszakadt a szobán keresztbe kifeszített ruhaszárító zsinag és Luczenbacher Jani eredeti „Prof. Jäger“ gatyája a nyakuk közé hullott. Berchtold Tóni erre felcsapta a csákóját és kijelentette, hogy neki lovagias elégtétel kell. A Toreador-induló hangjai mellett kifeszítették a sarokban a bűnös ruhadarabot, a segédek elhelyezkedtek és szegény Lucának minden tiltakozása ellenére a Jäger alsót pisztolylövések szériái fűrték át. A kis Herczog doktor ezalatt kiszaladt s egy hordággal tért vissza, melyen aztán a hullát, teljes katonai tiszteletadás mellett és Chopin gyászindulójától kísérvé ünnepélyesen kivitték. Az ajtó nyitva maradt és gomolyogva tódult ki a sűrű dohányfüst a hideg éjszakába. A szomszéd csűrőkből, ahol a század volt elszállásolva, világosság szűrődött ki. A huszárok ébren voltak még és szájharmonika mellett „komáztak“.

Olyka felől géppuskakattogás hallatszott s világítórakéták röppentek az ég felé, — szóval ott sem aludtak.

Lassan közeleg a tél.

12.-re virradóra minden fehér volt a dértől. Kecskemétről egy őrmester érkezett s meghozta Bánhidyi hosszú bundáját. Pompás ruhadarab volt, de Jeszenszky Laci nagyon leszólta:

— Az ilyen machlojkás világban, mint itt Wolhyniában, a lógás egyik tartozéka a hadviselés művészetének és akkor bizony ott marad ez a jó kabát, mert ebben kedves Simi bátyám bajosan tudsz odébb állni.

Ő a rövid mentének volt híve, bélelt nadrággal megtoldva.

Mi fiatalok áhítattal hallgattuk ezeknek az „öregeknek“ a vitáját, ők már végigkóstolták egyszer a telet a Kárpátokban.

Nyugalmunkat orosz repülők zavarták meg. Ilyenkor mindenki kitódult s lőtték őket puskával, gépfegyverrel és lehetőleg ágyúval is, persze eredménytelenül. A repülőelhárítást külön kellene oktatni és minden csapatnál kellene olyan emberek, akik azokat megfelelően felszerelt géppuskákkal tűz alá vehetnék. Ugyanez vonatkozik a tüzérségre is. Így, ahogy a repülővédelem történik, az csak banalitásnak mondható, sőt ennél is rosszabb, mert módot ad az ellenséges repülőknél arra, hogy megállapíthassák tartalékban lévő erőinket s ezzel egyenesen azokat céljait segíti elő.

Az orosz repülők legújabbán bombavetéssel is foglalkoznak s ezzel hol itt, hol ott okoznak tüzeket. Viszonzásul a németek leküldték Varsóból egy Zepelint, mely tizenkettedikéről-tizenharmadikára éjszaka, Rowno felett járt s alapos károkat okozott.

14.-étől fogva rendszeresen kimegy az ezred Chorlupynál tartalékállásokat ásni. A 4. század munkáinak vezetésével én lettem megbízva. Úgy mint mulkoriban, most is lovon megyünk a munkahelyre s este ugyanígy vonulunk be. Trénfogatainknál is elrendelték a lovak rendszeres jártatását. Kocsisaink erre sportszenvedélytől fűtve, vad szekérvetést rendeztek 8 lucki országúton, majdnem elgázolva az arra lovagló Bauer tábornokot. Azóta csak tisztai felügyelet alatt szabad rukkolniuk.

Ezredünket, meg a dandárparancsnokságot 15.-én Romanowba szállásolták át. A 4. század tisztikara és a konyha az iskolában lett elhelyezve. A padlózott tanterem egyenesen luxuriózzá varázsolja a helyzetet. A szakaszok jó csűröket kaptak, sok csépeletlen gabonával. A huszárok kézihadarókkal mindjárt vernek is ki zabot lovaik számára. Külön utasításokat kapunk, hogy a szállásokat a téli ittmaradásra kell el-

készíteni. Így a csűröket trágyával rakjuk körül, hogy lovainkat a hidegtől óvjuk. A legénység részére pedig veremszerű, fával bélelt födözékeket építünk.

Közben a megkezdett tartalékállásck kiépítését is folytatjuk. A hadseregparancsnokság által újabban kiadott szigorú termény összegyűjtési rendelet értelmében azonban a többi ezredek összesen száz embert tartoznak burgonyakiszedési munkálatokra küldeni. A parancs értelmében az emberek a faluban rekvirált hosszúnyelű ásókkal tartoznak kirukkolni. Hogy a burgonyaszedéshez nem ásó, hanem kapa kell, az a jövőben is aligha fog a Kriegsschule tananyagában szerepelni s éppen ezért kívánatos volna, hogy a hadseregparancsnokságoknál a mezőgazdasági szakreferens állása rendszeresítettne.

16.-án fokozódik a már előző nap délután megkezdődött heves ellenséges ágyútűz. Főleg a 3. gyaloghadosztály szakaszát lövik Olvkanál és ettől északra. A jelek támadásra engednek következtetni.

Az esti órákban nyergelés és készenlélet rendelnek el.

A muszka repülők ismét sűrűn jelentkeznek, mire a mi részünkről a szokásos „repülőelhárítás” működésbe lép. Egyik alkalommal azzal az eredménnyel, hogy a dandárparancsnokság egy lova golyótól találva holtan rogyott össze. Előzőleg a tízeseknél két lovat lőttek már meg és egy tréncocsis is megsebesült. Az orosz repülőeknek ellenben nem lett bajuk.

17.-én délben az ellenséges tüzérség újból tűz alatt tartja az Olykatól északra húzódó állásokat. Támadás azonban nem következik be sőt repülőink északi irányban elvonuló gyalogsági oszlopokat jelentenek, így nyilván itt csak demonstrációról van szó.

Szirmay alezredes és segédtisztje Görgey Kári meglátogatták ma századunkat. Tudomásulvétel végett magukkal hozták a 4. hadseregparancsnokságnak 6379 sz. hadműveleti parancsát, mely éles szavakkal bírálja az elmúlt harcokban nem megfelelő harcikészséget tanúsított csapatokat.

— Gyávaságra statárium áll! — mondja a hadseregpáncs — és elrettentő példák statuálását kívánja.

Nem megbízható csapatok mögött, elsősorban a hadosztálylovasság felhasználásával, biztonsági járőröket kell felállítani, melyek a megfutamodókat könyörtelenül lelövik. Amennyiben a szükség úgy kívánja, a 10. lovashadosztály ezredei is igénybe vehetők e célra.

Tömeges megadások esetén köteles a tüzérség belelőni az ilyen csapatokba.

Igaza van József Ferdinánd főherceg hadseregpáncsnoknak, de a megtorlás még nem gyógyszer. Preventív intézkedésekre van elsősorban szükség, mint ilyen a tüzérség helyesebb alkalmazására. Nem úgy, mint ezt legutóbb ismét Karpilowkanál is láttuk.

Estére átjött hozzánk többedmagával Juhász főhadnagy, utászszakaszunk páncsnoka. Egy kis borozgatást rendeztünk. Juhász Béla mellén ott ékeskedik a vadonatúj Signum Laudis. Várja, hogy észrevegyük s figyelni a hatást. Mindnyájan tudtuk, hogy már régen várta a nagyonis megérdemelt dekorációt, de a fiatalság szívtelen s azonnal nekiesünk azzal, hogy azért kapta, mert át mert menni a saját maga verte hídon. Bélának kevés a humor iránti érzéke s komolyan veszi a tréfát. Alig győz védekezni. Mi persze annál jobban húzzuk.

Az orosz csapateltolások északi irányban tovább folytatódnak. Hadvezetőségünk ellenrendszabályként a 21. Landwehr gyaloghadosztályt — mely még mindig Wolka-Kotowskaja körül táborozott — 18.-án Kolki irányában tolta el. A linziek felváltásáról így egyelőre nem lehet szó.

Éppen Lhorlupynál vagyok állásunkán, mikor arra vonul lövészosztályunk, mely mint a X. hadtest tartaléka a Landwehrek helyébe kerül Wolka-Kotowskajara. A megbetegedett Stieder alezredes helyett most vserhalmy őrnagy a páncsnokunk. A csapat egészségi állapota mint mondják nem a legjobb. Több

vérhasos megbetegedés, sőt kolera-esetek is fordultak elő az utóbbi napokban.

19.-ikén már értesítést kaptunk, hogy Kolkitól északra a Styrkanyarban nehéz harcok dúlnak. Előtünk is megint élénkebb a front.

A 10. lovashadosztály ütközetállománv-adatai október közepén a következők voltak:

10. huszárezred	34	850	630 karabély	4 géppuska
13. huszárezred	27	456	313	4 „
9. huszárezred	18	429	274 „	4 „
12. ulánusezred	15	420	277 „	„
Technikai-század	3	108	80 „	„
Lövészosztály	14	12	1.305 puska	„
Lovas tüzérosztály	28			12 ágyú
Összesen :	189	2.275	2.879 kara-	12 géppuska
	tiszt	lovas	bély és puska	12 ágyú

*) A kimutatott tisztlétszámban a lövészosztály kivételével a zászlósok és kadétkok is bele vannak számítva.

ERŐLTETETT MENET. — A MOCSARAK BIRODALMA. — TÁMADÁS

Október 20.

1 óraker éjjel felvernek: riadó!

Azonnal készülődni és félnégyre indulásra készen állni. Itt kell hagyni a jó meleg szállást, brrr!

Kapodom a ruháimat s szaladok a szakaszomhoz. Az éjszaka jeges és koromsötét. Még zabolni meg itatni kell. A vedrekben azonban befagyott a víz. Konyhánkról hozott forró vízzel olvasztjuk a jégdarabokat. Szitkozódnak is a szakácsok, hogy így már nem tudják elkészíteni a kávé. Mire reggeli-osztásra kerül a sor, tényleg csak olyan langyos vízben úszkálnak a szét nem főtt árpadara csomók. Valahogyan azért leöblítjük. Morfondirozásra most nincs idő.

Három órára elővezetem szakaszomat. Nyeregvizitalás, létszámellenőrzés, majd indulás Botynon át

Palczara, hol a hadosztály többi ezredei, meg a tüzérek is gyülekeznek. A tizenhármások a menetoszlop végére kerülnek. Jőidéig tart, míg az éjszakában rendeződnek a kötelékek.

Hideg szél fuj. Vékony hóréteg borítja a földet. Míg állunk, a menetvonal mentén itt is ott is kigyullad egy tűz és az emberek; egyenkint ugrálnak oda, hogy melegítsék kezeiket. A front nyugodt. Úgy mondják, északabbra visznek minket.

Még teljes a sötétség, mikor tovább indulunk. Megyünk végtelen erdőkön át s a lovak lába hol ingoványba, hol futóhomokba süpped. A huszárok álmosan gubbasztanak a nyeregben, fejüket a felhajtott prémgallérba húzva, melyből ezüstös karácsonyfadíszként kandikálnak elő a zúzmarás bajszok. A lovak pofája is fehér. A párás lehelet nyomban fehér kristályként rakódik le a borzas téli szőrözeten, mely most bársonyszerűen állt el a lovak testétől, jelezve, hogy fáznak, éppúgy mint gazdáik.

Kotow—Bolarka—Majdan—Dermanka falvakat elhagyjuk, majd déltájt Zurawiczetől északra egy erdő mentén megállás. Hevedereket megeresztve zabolunk. Konyhák nem érkeztek be. Így délután engedélyt kapunk egy hideg konzerva elfogyasztására. Észak s főleg észak-kelet felől erős ágyúzás hallatszik. Közbe gépfegyverkattogás is vegyül.

Készenlétben vagyunk.

Hadosztályunk a XVII. hadtestnek van alárendelve, melynek révén lassan szivárognak hozzánk a fronthírek.

Az orosz mint halljuk Czartorijsknál betört s visszavetette csapatainkat a Styr-kanyarból. A németeknek ugyan sikerült a koweli vasútvonal mentén útját állni a további orosz előnyomulásnak, de ettől délre, Okonsk és Kolki közt, tehát egy kereken 16 kilométeres szakaszon teljes a bizonytalanság, mert a Styrtől visszavetett ruthén-ezredek jórészt megadták magukat, ezzel szabad utat nyitva az ellenségnek. A Wolka—Kotowskajáról előző nap erőltetett menetben

Kolkira érkezett prágai Landwehrek részei azonban már megindították az ellentámadást az ellenség oldalába. A XVII. hadtestparancsnokság szerint ezzel az oroszok helyzete lényegesen rosszabbodott. Miránk előreláthatólag már nincs is szükség.

Hat órákor délután váratlanul induló-parancs.

Ismét megyünk sötét erdőkön át, állandóan mély futóhomokban. A lovak fáradtan lépkednek. A hideg erős és a fagyos konzerva utóíze émelyítő. Valami meleg kellene, de pálinkám sincs.

Alkonyodik, majd hirtelen sötét lesz. Kierünk az erdőből. Teljes a síkság, a szél fokozott erővel kapaszkodik belénk, láthatatlan porfelhőket kavar fel és telehinti vele szemünket meg szánkat. Teljesen elpusztított és kihalt városkáihoz érünk:

Kolki.

Egy nagy térségen átnyergelünk. Ezredünk a sötétségben elszakadt a hadosztály többi részétől, melyek állítólag nyugatnak tértek ki. Szirmay alezredes sürgeti is az indulást.

Ütközetmenet. Gyalázatos mezei utakon tartunk mi is nyugatnak. Ez már erősen ellenségtől veszélyeztetett terület. Jobbról tőlünk a Styr folyik. A felhők közül előbukkanó hold kísértetiesen világítja be a kopár vidéket, melyen úgy húzódik át a folyó, mint egy hosszú ezüst szalag. A szél dermesztő, a nyeregben nem lehet kibírni, lórulszállva vezetjük lovainkat, de így sem jó, tagjaink mintha végleg meggémberedtek volna.

Godomiczenél megállunk. A Styr hídja ép. Elővédek és biztosítók trappban mennek át rajta. Megvárjuk a jelentést, hogy Borowicyben nincsenek-e oroszok, aztán az ezred is átkel a túlsó partra.

Trappban megyünk tovább, lovainkat erősen szárbában fogva, mert botlanak a fáradtságtól. Éppen a kettészakadt front közepén az űrben vagyunk. Megállás. Nawozból az elővédek még nem küldtek jelentést, majd újra tovább.

Nawoz üres. Valami osztrák hadtápszászlóalj ott

felejtett aggastyánjait találjuk a házakban elbújva. Később meglepődéssel értesülünk, hogy úgy hadosztályparancsnokságunk, mint a többi ezredek is már itt vannak, ők Sitnican át lényegesen rövidebb útvonalon jöttek. Most a tüzerekkel együtt erős lovas-táboriörsöket állítanak fel a falu körül. A tizenhármassok az éjjelt tartalékként töltik a faluban.

Jóval éjjel után engedélyt kapunk a beszállásolásra. A 75 kilométeres gyalázatos út és a majd 24 órás menetidőtől ember s állat egyaránt ki van merülve. Lepihenésről azonban nem lehet szó. Szigorú készenlét van elrendelve, még tüzet gyújtani sem szabad s így csak felnyergelt lovaink mellett ülve, fegyverrel kézben, fázva várjuk a virradatot.

Október 21.

Reggel 6 órára befutnak a konyhák, de csak kávéjuk van.

Röviddel rá elrendelik a menetkészenlétet. Századok a falu keleti végén gyülekeznek. Az indulóparancs késik. A prágai Landwehrek, akik tőlünk keletre Kolkiról nyomultak volt elő, az éjjel állítólag orosz túlerőtől vissza lettek vetve. Sietve lovagolnak el különítményeink, hogy a Styr gázlót Kolki felé elzárják és a terepet felderítsék.

Soká tart míg az első jelentés befut.

A Landwehrek teljesen szét vannak ugrasztva a Kopyli meg Kolkinál igyekeznek kötelékeiket rendezni. Ezzel szemben a tőlünk északra lévő németektől kedvező hírek érkeznek. Az utóbbiak jobb szárnyára beérkezett lengyel-légió Jablonkát elfoglalta. A frontszakadás ennek ellenére még 12 kilométer széles, melyben az orosz nagy erővel nyomul előre. A 10. lovashadosztály feladata, lendületes előretöréssel az ellenségnek útját állni és az összeköttetést a lengyel légió és a prágai Landwehrek közt helyreállítani. Kellő erő azonban a Styr—Stochod közti terep elzárására visszahagyandó.

Ennek értelmében adják ki 11 óra után a támadási parancsokat.

Négy század tizes huszár, géppuskákkal s tüzérséggel megerősítve Tumanon át Gradiere kap irányt, míg a másik oszlop Horthy brigadéros vezénylete alatt Nawozból Dolzycara nyomul elő. Utóbbi a jászokán és az ulánus ezredekéből áll, melyekhez még egy üteg lovas tüzérnek is kellene csatlakozni.

Ezzel megindul a küzdelem a döntésért.

Ütközetmenet!

A tizenhármások első százada elővéd.

A járőrök vágatában legyezőszerűen mennek széljel. Fél óra múlva a dandár is megindul. Éhes, fáradt lovainkkal megyünk trappban északnak.

Síkság, fehér futóhomok, jobbról elmarad Gruziatyn, tőle északra a ködön keresztül látni a Nádasdy huszároknak a tűzállásban lévő ágyúkkal visszamaradó tábori őrseit.

Úgy 8 kilométer után kezdődik az erdő. Szélén nagy viharvert fészület, Krisztus a Megváltó áll őrt a mocsarak birodalmának kapujában.

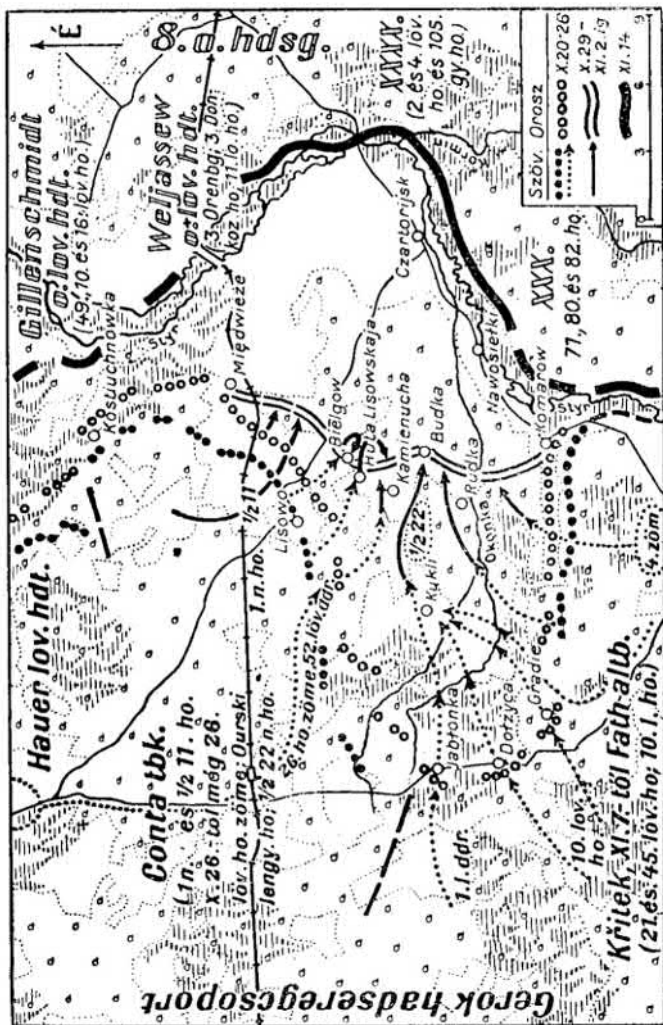
Néhány lépéssel odébb az első üde zöld mohás foltok, az ingovány előfutárjai. Alacsonynövésű fenyők s bokrok csoportokban fedik a terepet. Az út mind nehezebb lesz. Lépésben megyünk át. Szemben erős ügetésben egy huszár jön. Jelentést hoz. Melczer Pisla a jobb oldalvéddel egészen mellettünk lovagol, beljebb az erdőben mocsár van, mely útját állja. Ismét trappban megyünk.

Újabb 10 kilométeres út után egy tisztáson megállás. Várjuk az elővédek jelentését. Jól bent vagyunk a délutánban, de ebéd, etetés és itatás ma alighanem elmarad.

Előlről lövések hallatszanak, majd röviddel rá egy jelentőlovas fut be. Habos lovát visszarántva ugrik le a nyeregből.

— Dolzycában kozákok vannak! — jelenti Szirmaynak.

Az ezred azonnal gyülekszik a tűzharchoz, majd

A czartorijski ellenofenzíva 1915 október 20-tól november 14-ig.

csoporthoz szétszórtva támadásba megy a község ellen. Én visszamaradok, mint a 4. század vezetéklő-parancsnoka.

Hideg van, fázom. A fenyők itt elég magasak, hogy egy kisebb tűz fényét elfedjék. Száraz ágakat szedetek s hamarosan ott ülök egy kiterített pokrócon az éltető meleget adó lángok mellett. Míg legényem friss gallyakért megy, lovaim gyeplőszárai a karomon lógnak. Sarzsilovam, melynek valami elmés remontbizottsági elnök a Muszáj nevet adta, mélyen lelógó nyakkal állandóan közelebb húzódik. Másik lovam a nyugtalan fekete Muckó, jobbfelől utánozza példáját. Persze, visszarezzen, mikor a füst megcsiklandozza az orrát, aztán megint előrenyújtja a fejét. Nyújtja, nyújtja, majd előre lép. A láng felcsap, Muckó horkant egyet, de látja, hogy én nem mozdulok, hát ő sem hátrál. A meleg kellemes, öreg pajtásom nagyokat fúj, hegyezi a füleit, rázkódik, látszik rajta, hogy töri valamin a fejét. De Muszáj megelőzi.

Észrevétlenül térdreereszkedik, majd oldaltvágódik, óvatosan, hogy a nyereg meg ne nyomja s fejét olyan erővel fekteti a combomra, hogy azt hiszem, eltörik. De a kollega sem rest. Egy perc alatt a másik oldalamon is fekszik egy ló s Muckóm akkorát ásítva, hogy majd kiesik a zabla a szájából, fészkelődik és tolakszik felém. Csak akkor nyugszik meg, midőn füleközt — ott, ahol annyira szerette — elkezdem vakargatni.

Ott feküdt mellettem két drága pajtásom, süttették magukat a lángokkal és óriási szemeikben visszatükröződött a tűz imbolygó fénye. A többi tűznél hasonló jelenetek játszódtak le. A ló és huszár összetartozik. A mi lovaink régen kiemelkedtek a közönséges állatok sorából. Ezek gondolkodó lények, igazi barátok, akik sokszor aggódnak gazdáikért s nem egy huszár, lova eszének köszönheti, hogy valami járőr-küldetésben le nem puffantották. Mert a ló előre megérzi az ellenséget, előre megérzi a veszélyt, egy-egy rezgéssel, füleinek szapora mozgásával s ha ez sem használ, táncoló léptekkel figyelmezteti lovasát. A mi

lovainkban külön érzék van aziránt, hogy meddig okszerű a veszélyt kiprovokálni s ha azt érzik, hogy lovasuk badarságot követ el, maguk veszik kezükbe az irányítását.

Már alkonyodott midőn a rajvonal felől puskaropogás hallatszott, de csak rövid ideig tartott.

Este félhatkor kapom a parancsot: lovakkal Dolzycába előre!

Tüzeket gondosan eloltva, homokbuckákon át érünk egy síkságra. A lovak járásáról ítélve, ismét mocsaras, gyepes területen haladunk. A sötétből néhány tetőnélküli viskó és csűr bontakozik ki. Ez már Dolzyc. Bekötésről szó sem lehet, a lovaknak szabad ég alatt kell táborozni. Még szalma sincs. A lórulszállt ezred a falutól keletre széles körben tábori őrsőkben van elosztva. Bánhidy, ki a felállításukkal végzett, éppen visszajön. Tőle hallom, hogy az ulánusoknak Kuklira előre küldött különítménye nem tudott átjutni a muszkáknak, innen úgy 2 kilométerre lévő előőrs-vonalán.

A tőlünk délkeletre lévő Gradiet a tízes huszárok tartják megszállva, míg az innen északra fekvő Jablonkaban az ulánusok vannak. Ezzel — ha mindjárt laza vonalban is — de helyreállt az összeköttetés a szétszakadt szárnyak közt. Az ellenséges betörés ékje vissza van nyomva s a támadó védelembe szorult. A lovassági fátyol védelme alatt az előző nap szétugraszott Landwehrdandár is újra előre mehetett s most Gradien éjjelezik. Végül a felsőbb parancsnokság időt nyert a tervszerű ellentámadás megindítására.

A 10. lovashadosztály október 20—21.-én, a legnehezebb terepviszonyok mellett, jórészt ellenséges túlerőtől veszélyeztetett területen, éjjeli pihenés és utánpótlás nélkül 95 kilométert menetelt és a különítmények s járőrök teljesítményei a 120 kilométert is jóval meghaladták.

Mindezek után lovasaink lórulszálltak, hogy átmenet nélkül gyalogosan folytassák a támadást s verekedjék ki a győzelmet.

Iskolapéldája ez annak, hogy a lovasságban rejlő erőtartalék a taktikai siker döntő faktora. Minél kisebb egy hadsereg, annál inkább kell hadvezetőségének a lovasságban rejlő értéket felismernie, mely egyedül nyújt lehetőséget arra, hogy akár a veszélyezett ponton, akár ott, ahol a döntést akarja kivívni, meglepetésszerűen rendelkezék túlerővel.

Késő éjjel megérkeztek a konyhák — de hús nélkül. A csapatok majd csak reggelre kapnak kávé és főleg kenyeret. Lovainknak azonban már nem jut semmi, mert a felpakkolt zab elfogyott és pótlás nem érkezett.

Október 22.

Az éjszaka dermesztően hideg. Virradatra ismét minden fehér a dértől. Szegény lovak dideregve állnak, fenyőágakat és félig rohadt tetőszalmát rágcsálnak.

A XVII. hadtestnek a Styr-kanyarhan harcoló részei Podhajsky altábomagynak, a prágai Landwehrek parancsnokának lettek alárendelve, míg a főparancsnoksággal Linsingen, Gerok német tábornokot bízta meg. Utóbbtól az éjjel folyamán az a híradás érkezett, hogy az oroszok visszavonulóban vannak. Csak Kuklinál sáncolták el magukat erős utóvédek, melyek nehéz tüzérséggel is rendelkeznek. Gerok tábornok evégből elrendelte a koncentrikus támadást és Kuklinak rohammal való birtokbavételét. A támadást észak felől német gyalogság, nyugatról az 1. lengyel légió, délnyugat felől pedig a 10. lovashadosztály és a prágaiaknak Hansanann tábornok alatt álló dandárja hajtja végre.

Még hajnal előtt elrendelték nálunk a menetkészülést, ami csak abból állt, hogy meghúztuk a nyergeken a hevedert. Röviddel rá, bevonták a tábori őrsöket is. A legénység kávé kapott, melynek poshadt víz-ízét rummal igyekeztek ellensúlyozni. Lovaink kenyesebbek voltak s hozzá sem nyúltak az itatóvedrekhez.

A 3. századunk tüzérségi fedezetként nyer beosztást, míg a többi gyalogosan tűzharchoz gyülekezik. A szükséges őrszolgálatot a visszamaradó lövezetőknek kell ellátni.

Éppen, hogy dereng, mikor röviddel hat előtt indulunk. A 4. századdal Bánhidya meg én megyünk. Darvassy, Luczenbacher és Almássy Imre a lovagnál maradnak vissza.

Úttalan, sásos, ingoványos réteken haladunk. Mint kompaszom mutatja, először keletnek, majd eltérünk észak felé. A ködtől, mely ránehezedik a tájra, alig lehet 10 lépésre látni, kellemetlen érzés, teljesen az elől haladó század előrelátására vagyunk bízva. A nedvesség és hideg áthatol mindenben. A csizma szorít a víztől. Mérheterlen fáradtságot s éhséget érzek.

Előttünk állítólag még a Pilsudski-dandánhoz tartozó légióisták haladnak, míg velünk párhuzamosan Hansmann tábornok Landwehrjeit látjuk vonulni, szintén menetoszlopban kettesével. Balfelől egy üteg próbál előre jutni, de bár 10 lovat is fognak egy-egy ágyú elé, mégis folyton elakadnak, mert a kerekek tengelyig sülyednek. Lovak is nyugtalanok, a talaj enged a lábuk alatt.

A köd lassan ritkul és emelkedik. Közeledünk egy erdőrengeteghez, melyben elvétve szól a puska. Balról Nádasdy huszárok és a tízesek századai csatlakoznak hozzánk. A menetoszlopok torlódnak.

Megállás és várás.

A tüzekek sehogyanse boldogulnak. Minél jobban erőlködnek lovaik, annál mélyebbre süppednek. Egyik másik ló eldőlt s képtelen felállni. Mi is hiába segítünk s hogy újra indulni kell, tanácstalanul hagyjuk őket vissza.

A lengyelek már az erdőben vannak, míg mi most annak szélétől úgy 300 lépésre megállapodunk s mint tartalék maradunk vissza. Hadosztályunktól mintegy 1100 karabély van itt, Horthy brigadéros parancsnoksága alatt. A géppuskások is velünk vannak, míg az ulánusok mint lovastartalék Zagorowkan maradtak.

A Landwehrek oszlopai ezalatt tovább kigyóznak előre. Teljesen le vannak rongyolódva s soká tart, míg a csigalassúsággal mozgó hosszú vonal eltűnik a fák alatt. Apatikusán, gépszerűen mentek előre, hátukon a nehezen megpakkolt hátizsák s vállukon a fegyver, mely előregörnyedésük miatt majdnem a földet érte. Ha nem lettek volna csehek, megsajnáltam volna őket, de így nem bírtak bennem mélyebb érzést kelteni. Túlságosan ismertük őket. A kopott szürkekabátosok közt voltak már zöld-ruhásak is, fiatal tejfölöskéjú legények, újonnan érkezett pótlások, mégpedig jórészt német ajkúak. Keverték a cseh ezredek legénységét, hogy emeljék harci értéküket. Így festett az a nemzetiség, melynek évtizedeken át új és új jogokat adtak, mégpedig a némettség rovására. Bismarck örökbecsű mondása, hogy felszabadított népek ritkán hálásak, de rendszerint követelődzők, a csehek esetében is igaznak bizonyult.

Szemben nagysisakú lovasjárőr jön ügetve. Lengyel légiósok. Nem szalutálnak, nagyon büszkék és nagyon fiatalok. Apró lovaik rosszak s alig bírnak haladni a süppedékes talajon, de lovasaik le nem szállnának, hogy vezessék a szegény párákat.

A tüzérek pallókat szereztek valahonnan, melyeket a kerekek alá rakva, lépésről-lépésre vonszolták ágyúikat előre. Kettővel már ide is értek és sok ügygyel-bajjal igyekeznek őket tűzállásba helyezni. Kukli felől közben ellenséges repülő tűnik fel. Még épp láthatja a Landwehrek utólját, melyet most nyel el az erdő. Aztán fölénk ér és leállt motorral siklik alá. A huszárok már felkapták karabélyaikát, de valaki elkiáltja magát:

— Ne lőjjetek! Kényszerleszállás.

Izgatottan figyeljük tovább. A lovasordonáncok prédaéhesen már nyeregbe is pattannak. Nagy jutalom járja ám egy épen behozott repülőért. Ilyenben még úgysem volt részük!

A gépmadár pedig már egészen alacsonyan száll...

félrebillent szárnyakkal spirálszerű kört ír le... jól látni a pilótát, amint kihajlik, valami alkalmas le szállási helyet kereshet. De ahogy a második körnél tart, pont ahogy az ágyúk felett van, elválík valami fekete a gép testétől s abban a pillanatban kapcsol a motor. Mint a nyíl, szökik a gépmadár a magasba.

Futva menekülnek szét az emberek a bomba előtt. Az pont a lőszeres kocsik közt vágódik le, de — nem robban! Elnyelte az ingovány.

Holzwart Pista géppuskái közben már kelepelenek, de már nem érik el a repülőt. Azt már beburkolták az alacsonyán úszó szürke felhők.

Délelőtt 9 óra. Az előttünk lévő erdőben mind jobban fokozódik a harci zaj. Kuklira előreküldött felderítő-különítményünk miár foglyokat is küldött vissza. Szibériai lövészek, csuda vad külsővel. Az ellenséges tüzérség időnkint végigtapogatja az erdőszegélyt. A repülő nyilván már jelentést tett s most minket keresnek — eddig kevés szerencsével.

A Hansmann-dandártól délben érkezett jelentés szerint a Landwehrek jobbszánya ellenséges túlerővel áll szemben. Támogatására a kilences huszárok lesznek kirendelve, kiknek az Okonka patak déli ága mentén kell előnyomulni. Tüzereink délután fél háromkor végre szintén működésbe léptek. Megfigyeljük, a támadó rajvonalba van, de a muszka szívósan tartja magát. A gyűrű azonban mind szűkebb lesz a csapataink igyekeznek magukat rohamtávolságra előredolgozni. Technikai századunk ezalatt építi az Okonka déli ágán átvezető hidat, hogy ágyúink idejekorán előbbre juthassanak.

Általános örömünkre, közben megjelennek a konyhák. Majd három nap után az első rendes étel. Kenyér is van hozzá, a kulacsokba meg rumos kávé kerül.

Menázsiosztás után minket is előre vezényeltek. Követjük a támadókat. Először az erdő szélén maradunk, majd beljebb megyünk s ott maradunk tartalékként. Most már erősebben jönnek az orosz golyók, füttyülnek s tompán vágódnak a fákhöz, honnan egye-

sok különös zizegő hanggal verődnek vissza. Fák mögé hasalva fedezzük magunkat. Elöl szól a hurrá, de hamar elhallgat és ismét csak a puska ropog, majd újra kezdődik a hurrázás, nagyon távolról és hosszantartóan.

Öt óra után jelentik, hogy a lengyelek rohammal benyomultak Kuktiba. Röviddel utána előttünk is rohamra kerül a sor. Zeng a hurrá! A Landwehrek és Nádasdy-huszárok törnek az ellenségre, majd a hézagok pótlására sürgősen előrendelik a mi századunkat is. Ekkor már teljesen besötétedett.

Semmit se láttunk. Vízben taposva, kidőlt fákon és gyökereken elbotolva nyomultunk előre. A szakaszokat a pokoli tűz ellenére is zárt alakban kellett vezetni, nehogy a legénység iránytvesztítsen, szétszéledjen vagy elmaradozzon. Három oldalról is jöttek a golyók, azt sem tudtuk merre tartunk. Hurrát ugyan hallottunk, de a hangok olyan szakadozva érkeztek hozzánk, mintha mindig csak egyesektől jönnének. Jajgató sebesültek mellett haladtunk el, de nem gyűjtöttünk segítséget, sietni kellett. Nekünk is voltak már veszteségeink.

Kabátom alatt rávilágítok kompaszomra, aztán megint tovább, folyton rákiabálva az emberekre, hogy: erre tarts! Utánam! Együttmaradmi! Alig lehetett bírni huszárainkkal, akik mindenképen tüzelni akartak.

— Nincs előttünk senki, úgyis elesünk, hát löjjiink legalább.

— Csend legyen! Szakaszok libasorban előre! — kiáltotta Bámhidy hangja valahonnan a sötétből. — Roszner merre vagy? Vigyázz az embereidre!

— Igenis! — adtam vissza a választ s ahogy oldalt fordultam Bámhidy irányában, elbotlottam egy gyökéren és tövisektől összekarcolva beleestem a posványba. Néhányan segítettek lábra állni s mentünk tovább. Arcom, kezem csupa maszat volt. A golyók egyszeribe már csak jobbról füttyültek, — siettettük az előnyomulást.

Hirtelen hangok velünk szemben:

— Ki az? Wer da? — kiáltom és felkapom a karabélyomat.

— Ne lőjenek, kilencesek vagyunk, fogoly orosz tisztet hozunk!

Kő esett le a szívemről, igyekszem feléjük. Semmit sem látok, de érzem, hogy sokan vannak.

Érdeklődöm mi van elől?

— Megsturmoltuk a muszkák stücpunktját — mondják többen is egyszerre — de siessenek, mert már alig maradtunk. Kapitány úr Vetsera, meg a zászlós úr Sovinszky elestek, ott hozzák őket. Neumann főhadnagy urat is meglőtték. Ez meg itt hét fogoly orosz tiszt. Az ezredes is köztük van, meg a fia is. Úgy kellett őket a dekungból kipiszkálni!

— Mit pofáztok ott! Előre! — kiáltja Bánhidy.

Amennyire lehetséges igyekszünk. Néhány száz lépés, ritkul az erdő, keményedik a talaj, szálasabbak a fák és koronájukon átvilágít a hold.

Előttünk kis tisztás.

Rengeteg hulla borítja a terepet. Egyes fák mögött egy-egy kilences vagy Landwehr kuporog és lövöldöz be az erdőbe. Tiszt nincs. Mi a szétszórt emberek közt gyorsan eloszolva, rajvonalat alkotunk, majd szárnyaink meghosszabbításában, megbízható altisztekkel járőröket küldünk ki, a többi csapatokkal való összeköttetések helyreállítása végett. Nem könnyű dolog, de jászkúnjainknak van valami külön érzékük az ilyen feladatok iránt. Akár a madárnak, melynek nem kell se kompasz, se térkép, hogy célját elérje, úgy a magyar puszta fiait is valami velük született ösztön vezetheti tájékozódásukban. Teljesen meg lehet az érzékükben bízni.

A muszka lövések innen is, onnan is elszórva jönnek. Felhasználom ezt a tűzcsendet, hogy végigjárjam embereimet. Mindenfelé elesettek hevernek. Keresem a régi orosz fedezékeket is, de csak egyes mély gödröket találok, melyekben egy-egy embernek volt állóhelye. Mindenik mellett fekszik egy kupac kilőtt töltényhüvely. Rendes csapatok lehettek itt. Egy

kilences altiszt elmondja, hogy úgy el voltak bújva ezekben a lyukakban, hogy észre sem lehetett venni őket. Ontották a tüzet s csak utolsó percben szöktek elő gödreikből, hogy felvegyék a szuronyharcot. Legtöbbje elesett, csak néhány ugrott meg a sötétségben. Szibériai lövészek voltak és először kerültek harcba.

Ezek a cár legjobb katonái, mert természetből fogva harcosnak születtek. Vadásznép, amely már gyermekkorától fogva hozzászokik a puskához és nomád életük magával hozza a verekedést és fegyveres összetűzést is. A sorozás kérdése Szibériában, ott, ahol nincsenek falvak, bizony nehézségekbe ütközik, de a különféle törzsek örömmel küldik fiaikat szolgálni, mert a katonaságnál is csak olyat tanulnak, ami kenyérkeresetükhöz kell.

Hátrább megmutatta nekem a káplár a tiszti fedezéket, mely a föld színével egy magasságban volt deszkával lefödve. Itt bújtak meg mind a heten, a verekedés dicsőségét átengedve a legénységnek. Ahogy lekuporgok és villanylámpámmal bevilágítok a fedezékbe, erős parföm-illat üti meg az orromat. A káplár is megérezte és nevetve meséli, hogy olyan szagosak voltak, akárcsak a bazsarózsa.

Tizenegy óra tájt mindenholnan ropogni kezdett a muszka puska.

Ellentámadás! — villant át az agyamon s egy ugrással a rajvonalba voltam.

A mieink azonnal viszonozták a tüzet. Közben a hold elbújta is fokozta a bizonytalanságot. Egy óra múlva szünni kezdett az ellenséges golyók füttyülése, nyilván visszahúzódtak, mire mi is abbahagytuk a lövöldözést. Így ismét beállt a csend.

Sietve végigjáróm a rajvonalat, néhány embert elküldök, hogy a szerteheverő halottaktól a patronokat elszedjék, egy-két puskát is ki kell cserélni, majd fokozott éberségre figyelmeztetem az altiszteket, ne hogy bárki is elaludjon.

Mire a gödrömbe visszafekszem, azt hiszem, hogy lábaim felmondják a szolgálatot. Szédülök az éhségtől és fáradtságtól, a hideg pedig egyenesen dermesztő.

**ROHAM AZ INGOVÁNYBAN. — ELTÉVEDTÜNK. —
VÉGRE ALHATOM.**

Október 23.

Amilyen arányban szűrődik át a hajnali fény a fák koronáin, olyan fokban nő a hideg. Minden szürke köd, ruháink nyirkosak. Teljes csend.

Körülnézek. Rettenetes, mennyi hulla fekszik szerte szét! Ellenség és saját vegyesen, jórészüik a kézitusától egymásba gabalyodva, kettő, három is egymáson. Felejthetetlen marad számomra egy kidülledt szemű kis szőke baka, új ruhájáról ítélve, most szabadulhatott meg az anyja köténye mellől. Hanyatt fekszik, görcsösen összehúzódva és rajta egy hatalmas muszka, akinek megdermedt újjai acélgyűrűként fogják körül szegény gyerek nyakát. A muszkába viszont egy huszár dőfte belé halálos szuronyát, de ő is ott maradt, fejét vitte szét a golyó. Félkézzel még fogja a karabélyát.

Borzalmas!

Egy jászkún jön velem szembe s jó étvággal falatoz egy hatalmas kenyeret.

— Honnan van ez? — kérdem s egyszerre karkákat látok az éhségtől.

— Ott árulják a bakáknál — mondja s hátra bök a halottak felé.

— Parancsol a hadnagy úr? Csak kissé meg van áztatva.

Odatartja nekem a kenyér másik oldalát, mely tiszta vér.

— De azért nem rossz — folytatja s vigyorog a tatár képével.

— Hanem azért szalonnával jobb volna!

Nem köszönöm, ennyire még nem vagyok. Förtelmes.

Hat órakor századunk parancsot kap a gyülekezésre. Csak a Landwehrek és a Nádasdyak maradnak vissza. Hátrább visznek minket a másfél kilométer-

nyire lévő dandárparancsnoksághoz. Az 1. és 5. század, mely az éjjel szintén be volt vetve, már ott várakozik. A legénység csoportokban hever a vizes földön s mélyen alszik. A mieink is hozzájuk telepednek.

Horthy brigadéros, Szirmay alezredes, Görgey Kári, meg Kökért a vezérkari, egy tűz körül melegszenek. Bánhidyval oda tartunk. Kézszerítés.

Úgy veszem észre, valami nagy tervéket sző a felsőbb parancsnokság. Kökért nagy élénkséggel magyarázza a helyzetet. Szirmay közben száraz humorával beszél, hogy a tegnap elfogott orosz tisztet kihallgatás végett át kellett adni a németeknek, mert a hadosztályunkhoz beosztott tolmáctiszt nem tud lovagolni s ezért valahol hátul a nagytrénnél tartózkodik.

Mivel lábaim már alig bírnak, lekuporodom a földre s hátamat egy fához támasztva már érzem is, hogy elnyom az álom. Kökért szünet nélkül kelepelő hangja úgy hat, mint a pléhtetőre csobogó eső. Eleinte bosszantó, majd egyformaságában egyenesen zsongítólag hat. Már alszom is.

Felráznak. Mi van? Órámra nézek, alig tíz percert pihenhettem. Az emberek szedelődzködnek. Az eleje már vonul is valamerre be a mocsaras erdőbe. Vágni lehet a ködöt, oly sűrű. Csak Kökért hangja tör át rajta rendületlenül. Most telefonál éppen. Kellemetlen típus ez a vezérkari.

Kompaszom szerint délkeletnek megyünk. Minden ingovány és mocsár, melybe látszólag mind mélyebben hatolunk be. Erre még járható ösvény sincs és a libasorban haladó huszárok egymás nyomában lépkedve, régi kidúlt fákat, tönköket és az őket valahogyan megbími látszó zombékokat igyekeznek járdaként felhasználni. Egy manőver, mely tornamutatóványnak is beillene.

Szakaszom az ezred végén menetel. Én mint utolsó követem, nehogy elmaradozzon valaki. Mögöttem már csak a két távírdász jön, akik a dandárhoz vezető telefonvezetékét építi.

Vagy háromnegyedórás út után megállás. Fel

használok az alkalmat, hogy előre tornásszam magam. Izgat ez a bizonytalanság. Ekkor látom, hogy előttünk még a tízes huszárok vannak, szintén libasorban. Ezeknek az eleje azonban már keményebb talajon, fenyő szálerdőben áll. Úgy látszik a mocsárban vannak ilyen szigetek. Harccsoportunk parancsnoka Szabó Béla tízes huszár őrnagy, ki valami lehetetlen parancsot kapott s most kétségbeesetten tanulmányozza a térképet. Reichlin kapitány, a jászkúnok parancsnoka is oda jön.

— Édes lelkem — magyarázza neki Szabó Béla hangosan és gesztikulálva — nekünk az Okonka patak két oldalán kell támadni, de hol a patak és hol vannak a csapatok, melyeknek tőlünk délre kell lenni?

Épületes jelenet. Szerencse, hogy Reichlin a nagyszerű katona itt van. Átv teszi az intézkedést, előre rendeli az embereket és megparancsolja, hogy alakítsunk rajvonalat a fenyves sziget keleti szélén. Addig telefonál a dandárnak.

Viszem huszáraimat. A fenyves keleti széle sűrű bozót. Ezen áthatolva mocsaras területre érünk, előttünk vagy ötszáz lépés szélességben sásos rét húzódik, ha hinni lehet a térképnek, ez már Bto. Wielikoje mocsárnak egyik oldalnyúlványa. A rétség túlsó széle ismét erdő.

Ahogy rajvonalunk előbújik a sűrűből, már robban is a fejünk felett két srápnél, majd a túlsó erdőszélről géppuskák sepernek rajtunk végig.

— Nieder! — kiáltom — mindenki fedezze magát!

Magam egy mohával benőtt hatalmas tuskó mögé bújok, de egyszerre süppedni kezd alattam a talaj és bugyborékol a víz. Mit tehetek, felülök a tuskó tetejére. Még mindig jobb golyót kapni, mint ebben a posványban megfulladni. A huszárok közben egyenkint visszahúzódtak és a bozótton át igyekeznek tüzelni.

Reichlin hívat. Mint adjutáns egyelőre mellette maradok. A dandár telefonálta, hogy a balkézzől húzódo mocsaras részen áthatolva, hosszabbítsuk meg

a támadó vonalunkat. Egy erős tízes huszárjárőr menjen a jobbszárny meghosszabbításában a szomszédos csapatot megkeresni. A jászkún századokat pedig gyülekeztetni kell. Viszem szét a parancsokat.

Az általános fejvesztettségben megkapó Reichlin nyugalma. A tizenhármások két oszlopban vágnak neki a balkézről húzódó bozótos ingoványnak. Jobbszélről az 1. század és az 5.-nek fele, Novák kapitány, Melczer és Berchtold zászlósok vezetése alatt. A másik oszlop áll a 4. századból, valamint az ötödik másik feléből. Ez Bánhidya parancsnoksága alatt áll és itt van beosztva Kiss Bálint zászlós meg én. Reichlin is velünk jön.

Összeszedem az embereimet és előre!

Egyenkint indulunk. Legelől Reichlin, mögötte én, majd a többi libasorban utánuk. Alig teszek néhány lépést, leszalad a lábam térden felül a posványba. Szerencsére még idejekorán megkapaszzkodhattam az ágakba és teljes erővel visszarántottam magam. Jó figyelmeztető volt az óvatosságra. Karáélyom, melyet esés közben elejtettem, fennakadt gy bozótton. Most nyakamba akasztom s tornászom agam tovább. Embermagasságú csalánon, tüskés kroken, ronda kúszónövényektől befutott ágas gas sűrűn nyomulunk át, állandóan keresve valami zombékot vagy tönköt, melyre ráléphetünk. Csak lassan jutunk előbbre. Kezeimet véresre tépte már a tüske. Az ellenséges golyók keményen, élesen pattogva jönnek, mintha egész közléről lőnének ránk. Ez éppoly meglepő, mint érthetetlen, mi a muszkát jóval keletebbre tudjuk.

Talán 250—300 lépést nyomulhattunk előre, amikor a jobboldali oszlop felől mely valamivel előbbre jutott, Berchtod Tónit hallom kiáltani:

— Erre gyertek! Itt keményebb!

Úgylátszik elérték a mocsárér túlsó partját, mert a huszárok ott igyekeznek szétoszolni.

Hirtelen éktelen gyorstűz zúdul ránk.

Felkapom a fegyverem és belelövök a sűrűbe a láthatatlan ellenségre. Ebben a percben jobbról hur-

rázni kezdenek. Melczer Pista magasra emelt karral sürgeti huszárait, aztán elnyeli a sűrűség. Berchtold is kiált valamit, de nem értem. Figyelem. A huszárok tovább kiáltják:

— Meglőtték a kapitány urat!

És rohannak előre. Rettenetesen jönnek a golyók. Reichlin balról előttem van, int és kiált:

— Vorwärts! Sturm!

Ahogy visszafordulok, hogy serkentsem embe-
reimet, a mellettem lévő Osvát sziakiaszvezető felor-
dít, két kezével az arcához kap, álkapcsa cafatokban
lóg, ömlik belőle a vér.

Valamivel odébb Kiss zászlós rogyik össze.

Reichlin még mindig előret kiált és a huszá-
rok halálmegvetéssel igyekeznek szétoszolva egymást
meggyőzni, de lehetetlenség, hiszen már alig va-
gyunk, mindenféle csak buknak fel az emberek, kép-
telenség odébb jutni.

Az 1. század emberei most pánikszerűen özön-
lenek vissza. Tisztjeik: Melczer, Berchtold elestek,
Novákot súlyosan sebesülve kellett visszahagyni.

Hiába volt minden!

Mi is eszünk-vesztette igyekszünk vissza, ágak
csimpaszkodva, rettegve az elsüllyedéstől. Kiss Bá-
lintot, kinek súlyos tüdőlövése van, két huszár
karonülve próbálja kimenteni, de a legtöbbször, aki
megsebesült, bizony ottan maradt és aki rosszul lé-
pett, azt örökre elnyelte a mocsár.

Csak még egyszer vissza jussunk, mert ez bor-
zasztóbb mindennél!

Végre előttem látom a fenyves szigetét. Azt hit-
tem már sohase érek ki. Szélén a tízes huszárok al-
kottak volt rajvonulat s mihelyt áthaladtunk rajtuk,
teljes erővel felvették a tüzet. Minket, akik a halál-
rohamból visszakérültünk, Reichlin ismét összegyűjt
és hátrábbvonultat. A 200 huszárunkból valami 60
hiányzik. Mi tiszték csak hárman maradtunk.

A dandár parancsára a további támadás elma-
rad. A tízesek a fenyves szigeten maradnak, míg mi a
reggel fektetett telefonvezeték mentén haladtunk is-

mét libasorban vissza. A tízes huszárok balszárnyához most a Nádasdyak egy százada csatlakozott. Ez, meg két ulánus század zárták el egy nagyon ritka, több ízben megszakadó rajvonalban a mocsársávot. Az ulánusok után jött a mi 3. századunk, mely eddig mint tüzéségi fedezet volt beosztva, majd egy-két géppuskától megerősített újabb kilences huszár-század következik, melyhez aztán már Landwehrek csatlakoznak. Ez utóbbiaknak egy részét váltjuk most fel mi, míg őket északabbra tolják el, mert Kukulínál ugyancsak szorongatja a muszka a lengyeleket.

Csak déltájt, hogy némileg helyreállt a nyugalom, lehet a kötelékeket rendezni. A tiszt nélkül lévő 1. századunk parancsnokságát Görgey Kári, az eddigi ezredsegédtiszt veszi át, majd az alacsony létszámra való tekintettel beolvasztják az egészet 3. századunkba. A mellettünk lévő Nádasdy század, Kun hadnagy géppuskásosztagával a mi 4. és 5. századunkkal együtt képezi most a Reichlin harccsoportot, melynek megerősítésére még egy század 28-as piseki és egy félé század prágai 8-as Landwehrt — összesen valami 120 puskát — is beosztanak. A csapatok védelemre kapnak utasítást. Ezzel a mára elrendelt általános támadás nyilván elmarad. Az orosz, melyről úgy tudjuk, hogy visszavonulóban van, épp ellenkezőleg, erősítéseket kapott és nemcsak szívósan tartja magát, hanem támad is.

Mint Görgey Káritól halljuk, Bauer tábornok, akinek Hansmann dandárt is alárendelték volt, a mai támadással összefüggésben azt az utasítást kapta, hogy jobbszárnya a Bio. Wielikoje mocsár mentén, Rudka déli szélére nyomuljon elő. Ez utóbbi feladat lett a 10. és 13. huszárezredre bízva, melynek a parancs értelmében az Okonka déli ágától kétoldalt kellett a támadáshoz felfejlődni.

Térkép szerint az Okonka ezen ága a dandárparancsnokság álláspontjától mintegy 2 kilométernyire délkeletre volt s ehhez tartotta magát Szabó őrnagy is. Valóságban azonban a patak helyén egy majd 1000 lépés széles mocsársáv húzódott, melyen

mindkét ezred áthatolt. Elszigetelten előnyomult harccsoportunk ezzel beékelődött az orosz védővonalnak támpontokból álló hálózatába s mindőn a dandár pótlólagos utasítására a jászkúnszázadoknak újból át kellett kelni a mocsársáv balpartjára, azok egyenesen belerohantak az ellenség karjaiba. Tragikus délelőttünknek ez a magyarázata.

Délután zsákban konzervákat hoztak ki. Ahogy a huszárok mondják: nehogy étlen kerüljünk a másvilágra. Kenyér sajnos nincs, nem szuperál a pótlás.

Estére ígérik, hogy kijönnek a konyhák.

Ahogy sötétedett, nőtt a bizonytalanság. Kevés volt az embereknél a töltény is és annyira ki voltak merülve, hogy alig lehetett őket ébren tartani. Pedig külön elrendelték a szigorú készenletet; orosz foglyok további erősítések beérkeztéről beszéltek.

Fél nyolc tájt balszárny felől váratlanul erős harci zaj.

Kuklinál támad a muszka. A lengyelek már telefonáltak is segítségért, de magunknak is alig van tartalékunk. Balszárnyunk mögött elhelyezkedett két lovas ütegünk azonban derekasan dolgozik. Ágyúik szünet nélkül szóltak, az orosz nehéz tüzérséggel válaszol az ellenséges támadás már áterjedt a mellettünk lévő Landwehrek szakaszára is. A világító eszközök teljes hiánya folytán teljes bizonytalanságban vagyunk. Feszült idegekkel figyelünk a sötétségbe, de bizony két lépésre sem látni. Egy vak-lárma elég és a huszárok elpuskázzák a még nálunk lévő 15—20 patront. Utána védtelenek vagyunk. Idegőrlő pillanatok ezek.

Az előttünk lévő mocsárnak azonban nyilván rém mer nekivágni a muszka. Kuklinál egy ideig még váltakozó erővel tombol a harc, aztán ott is csend lesz. A támadás, mint mondják lovas-ütegeink tüzeiben összeomlott. Épp jókor, mert minden lőszerüket ellőtték.

Vájjon mikor próbálkozik a muszka újra? Ez a nagy kérdés. Teli aggodalommal megyünk belé az éj-

be. Huszáraink mohából, zombéktövekből, fadara-bokból raktak maguknak kis fejevédeket. Ezek mögött fekszenek vagy kuporognak, felgyúrt mentegallérral, kabátjukba csavaródzva. Szájuk szélén ott lóg az elmaradhatatlan pipa, de csak némelyikbe van dohány. Régen volt a kiosztás.

Megparancsoltam, hogy az emberek harmadrészenek állandóan állva kell tölteni az éjszakát, nehogy elaludjanak. Minden órában válthatják egymást. Az altisztek beosztották a sorrendet. Magam ellenőrzéskép egyik végéről a másikba jártam a századot. Állni álltak az emberek, de aludtak. Megráztam őket, oldalbaböktem puskatussal, egy pillanatra mintha élet jött volna beléjük, egyik-másik megismert, de a legtöbbször csak nézett rám értelmetlenül s mire visszajövet, újra hozzájuk értem, már megint aludtak. Én is alig bírtam tartani magam, de leülni mégse mertem, mert éreztem, hogy azonnal elnyom az álom. Teljesen kimerült voltam. Néztem az órát, sokszor néztem, nagyon lassan múlt az idő. Figyeltem az éjszakába, nem ropog-e valahol az ág, nem hoz-e hangokat a szellő?

De csend volt.

Október 24.

Éjfél elmúlt, mikor Bánhidyt hívatott.

Kijöttek a konyhák és néhány láda töltény is érkezett.

Huszárokat küldtünk hátra, hogy hozzák a rajvonalba a gulyásos kondért, meg a muníciót. A tiszti felváltás is megérkezett. Engem Darvassy váltott fel. Átadtuk a századot s egy a dandártól jött ordonánc vezetésével, aki a felváltásra érkezőket is idevezette, elindultunk, hogy lejelentkezzünk Horthy brigádérosnál.

Lovaink is ott vártak a parancsnokságnál. Koromsötétség volt s csak tapogatózva jutottunk odébb, mindig vigyázva, nehogy valami süppedő helyre keveredjünk. Vagy háromszáz lépésre találunk rá a

konyhára. Éppen rúdra fűzték fel a kondért és két huszár a vállára emelte, hogy előre vigye.

A mi vacsoránk Dolzycan várt. Még a gondolat is boldogító volt, hogy rövid idő múlva meleg étel lesz a gyomrunkban.

Mentünk tovább.

— Balra tessék, — szólott vissza a káplár — mert előttünk mocsaras.

Húzódtunk hát oldalt, majd tovább botor káltunk.

Már vagy egy órája mehettünk, mikor a káplár motyogott valamit, hogy nem erre kellett volna jönni, de azért így is oda jutunk. Sehogy se tetszett a dolog, főleg mikor megtudtam, hogy vezetőnk nem is jászkún, hanem pesti, méghozzá pincér egy mulatóból. Hát ez persze ahhoz volt szokva, hogy ívlámpákkal jelezzék az útját s két órai bolyongás után ki is jelentette, hogy semmiképpen sem tud eligazodni: el-tévedtünk.

Íránytű volt, de a villanylámpa nem égett, hogy meg lehetett volna nézni. Gyufa is volt, de az átnedvesedett skatulyán az se gyulladt meg. A szokásos éjjeli lövöldözés sem nyújtott semmi támpontot arra, hogy merre lehet a helyes irány, mert az egyszer előt-tünk, majd mögöttünk hangzott. A harcvonalt nagyon össze-vissza húzódtott és az erdő akusztikája csalt.

Hideg volt, holtfáradt voltam, torkom égett a szomjúságtól s ez oly fokban kínozott, hogy inni akartam az iszapos vízből, amely minden lépés után felbugyogott. De oly förtelmes bűdös volt, hátha még a színét láthattam volna!

Végre nem bírtunk már menni sem. Leültünk a fatörzsekre és vártuk, hogy megvirradjon. Néha egész közletről lövések hallatszottak s néhány golyó is füttyült, de aztán ismét csend lett. Az az érzésem volt, hogy ahelyett, hogy hátra mentünk volna, az oroszok közé keveredtünk.

Nagyon sokára világosodni kezdett. A fák koronái közt, gyenge szürke foltok jelezték a várva-várt reggelt. Höfehér volt minden az erős orosz zuzmará-

tói, mi is egész hóemberekké lettünk. Lábaim, melyeket a rövid bekecs nem takart, teljesen elhaltak, nem bírtam térdben mozgatni őket.

Próbáltam felállni, de nem éreztem talpam alatt a földet. A káplár nekiállt csutakolni s így lassian visszatért az érzés lábaimba, de nagyon fájtak, églek. Valahogyan aztán iránytű segítségével folytattuk utunkat, de mindig össze-vissza mentünk, mert keresni kellett a járható ösvényeket. Nyugatnak tartottunk, de hogy hol lehetünk, azt nem bírtuk megállapítani.

Váratlanul füstszag üti meg orrunkat. Hangokat is hallunk s ahogy ezek irányában igyekszünk, a fákon át ponyvás szekereket és tábortüzeknek magasra csapó lángjait pillantjuk meg. Boldogan lépünk ki, de a kis tisztás szélére érve, ijedten hőkölünk vissza. A tűz körül muszkák állnak! Báránysüveges muszka katonák!

Majd elállt a lélegzetem, de visszahúzódni már késő volt. Egy rőzsét szedő suhanc észrevett minket s lármát csapott. Egyszerre tört ki a táborban a zsi-bongás, a szekerek mögül sipákoló asszonyok meggyerekek kerültek elő, míg a tűz körül álldogáló férfiak hirtelen ugrottak szét, talán fegyvereik után sietnek...

Pillanatok alatt zajlott le minden, még gondolkodni sem volt időnk, de éreztem, hogy itt csak háttározottság menthet meg s a fák alól elúgorva, lövésre kész karabéllyal ordítottam rájuk:

— Sztoj!

Akire puskacsövem nézett, hirtelen magasba emelte karjait, mások követték, odébb néhányan viszont báránybőrsüvegjüket kapták le s mélyen meghajolva álltak meg.

Kő esett le a szívemről, ezek alighanem menekült falusiak, meg muszka katonaszökevények, úgy mondják tele vannak velük az erdők s most ők még nálunknál is jobban vannak megijedve.

Bánhidy közben nyakonragadta a legközelebb állót és a dolzycai út iránt érdeklődött. Az orosz ré-

mülten görnyed meg a vasmarok alatt, szeme Bánhidy pisztolyára szegezve, de félrehúzott szájából csak a nyál csurog, szólni nem tud. Káplárunkról azonban kisül, hogy érti a csues nyelvet — hiába egy pesti pincérnek sokoldalúnak kell lenni — és addig puhítja puskatussal az egyik suhancot, míg az vállalkozik, hogy elvezet minket. Közben a muszkák egész szűk kört alkottak körülöttünk, hangosan magyarázva, gesztikuláló karjaikkal mutatták az irányt, így úgy éreztük, hogy teljes a megértés és a fiútól vezetettve elindultunk szerencsét próbálni.

— Mingyárt itt lesz a század — biztatta muszkáinkat búcsúzásul az altiszt — mondjátok nekik, hogy a pán kapitánnyal már előre mentünk.

Nem rossz ötlet. Így, ha kedvük lett volna, se mertek volna belénk puskázni.

A fiú vezet. Eleinte fogta kabátját a káplár, később elengedte s ez azt felhasználva, meg is ugrott. Nekem kedvem lett volna utána löni, de Bánhidy nem engedte. Az őserdőből már úgyszólván úgyis kiértünk volt s a most előttünk elterülő sásos rétségen könnyebb volt a tájékozódás is. Így meg volt az az előnyünk, hogy mégis eljutunk a mieinkhez, a határozottság s a bizonytalanságtól való félelem rendre elfeledtette velünk a fáradságot. Szinte rohamlépésben haladtunk.

Végre, jó messze egy községet látunk kibontakozni a ködből s tőle nem messze egy másikat.

Nagy volt az öröm s új erőt adott.

— Előre!

A falu bejáratánál tábori őrs melegszik tűznél. Jó előre szemügyre vettük látcsövünkkel. Rövid bundájuk van az embereknek, biztosan lovasok. Odamegyünk:

— Milyen falu ez?

— Jablonka. Tizenkettes ulánusok vagyunk, itt vannak a vezetéklovak. Dolzyca a szomszédban van, csak 3 kilométerre.

Tehát még egy utolsó nekirugaszkodás.

Mihelyt a kvártélyunkra értünk, ledobtam ma-

gam a szalmára. Legényem húzta le a csizmát és félig kábultan éreztem, hogy valami meleget önt a számba. Aztán elnyomott a halálosan: mély álom.

Október 25.

Már este volt, mikor felébredtem.

Éppen harminc órát aludtam. Úgy feküdtem volt még felöltözve, csak pokróc volt rajtam.

A kis szoba tele volt emberekkel, Bánhidy már fenn volt. Ingujjban ült az asztal mellett és égő mécses fényénél írt valamit, meg pénzt számolt, melyet a mellén lógó hatalmas tasakból szedett ki. Hübscher, a manipuláns örmester állt előtte s jelentette a konzervakészletet. A sarokban telefonisták ültek, fülükön a kagylóval.

— Igen, értem, itt H. 13. ezredkomendó. Értem, veszem — mondogatták s szorgalmasan jegyeztek. Közben állandóan ismételték:

— Igenis, értem, veszem.

Káldy, Bánhidy legénye egy öreg paraszttal viaskodott, aki nem akart a fűtött kemence mellől tágitani, míg Menyhárt Pali, az én huszárom, megelégedett mosollyal hajolt fölém és közölte, hogy a konyhakondérban van melegvíz s hozhatja-e a fürdőt. A gumikád mellett volt már kikészítve. Igazi keleti kényelem!

Öt perc múlva benne ültem a gőzölgő vízben és vertem beretvapamacsommal a habot.

Utána óriásit ettem, majd visszafeküdtem. Ez alkalommal már tiszta lepedőkkkel kibélelt hálózsákomba.

ÉJJEI ŐRSÉG AZ OKONKÁNÁL. — KÉTSÉGBE- ESETT VIASKODÁS.

Október 26.

Frissen kipihenten ébredtem.

Kvartélyom kis piszkos ablakán besütött a kelő téli nap és csiklandozta az arcomat. Egy széken, no meg az asztalon is kikészített meglepetések vártak. Megjött Kecskemétről az ezredkiegészítés és egész ládára való holmit hozott nekem. Csupa kedves szülői figyelmesség. Befőttés üvegek mellett, jófajta konzervál sorakoztak, néhány biztató barackpálinkás üveg, hazai sütemények és egy hatalmas linzer-torta. Aztán: meleg harisnyák, selyemingek, melyekben állítólag nem ver fészket a tetű, szarvasbőrrel bélelt vas-tag lovaglónadrág, vízmentes cipő meg bőrlábszárvédő, ami az ilyen bakás világban jobban megfelel, mint a csizma. Meleg ujjas mellény, hozzá kesztyű, új zubbony és — aminek különösen megörültem — egy szépen kivarrt sujtásos zöld mente, oposzumos prémezzettel.

Boldogan ugrottam fel s láttam neki az öltözködésnek, közben ebből meg abból az elemózsiákból is harapva vagy kanalazva egy kis kóstolót. A barackpálinkának kellett aztán gondoskodni, hogy reggelim kissé heterogén alkotórészei békésen férjenek meg a gyomromban.

Ezután kimentem, hogy megmutassam magam Dolzycának.

A föld kökemény, pocsolyák befagyva, minden fűszál, minden ágvég egy külön kis fehér kristály, a zsuppos tetők ereszei is mintha csupa üvegdíszzel lennének csipkézve. Egy láthatatlan kéz művészi játék, de szóval itt a tél.

Nem messze egy tetőnélküli, embermagasságig ággal körülfont csúrból éktelen jajgatást hallok. Futok utána nézni s épp arra a jelenetre érkezem, hogy egy csues paraszt nagy ívben repül át a fonáson és nyúlik el ordítózva néhány szétszórtan heverő ká-

posztafej között. A pajtában Muckó lovam garázdálkodott és csattogtatta dühösen a fogait. Lábai előtt egy káposztahegy, amelyet nyilván nemrég bontott ki az azt befödő földréteg alól. Fényes jelenet volt! Mackóról a huszárok azt tartották, hogy „civilnek született“, mert sehogyan se tűrte, hogy valahol a katonai diszciplinának megfelelően megkössék. Ha megkötötték: azonnal kint volt a kötőfékből s ha étvágyat érzett, ami nála igen gyakori volt, fogta magát és elbarangolt körülnézni. Most is önálló akciót folytatott. Különös érzékkel felfedezte, hogy a tetőnélküli pajtában, ahova éppen ezokból nem kötöttek be lóvakat, akad valami kincs. Csakugyan ott rejtette el káposztáját a csues, melyet földdel takart be, nehogy észrevegyük. Muckó a lábával kibontotta a csemegét és javában kosztolt, mikor a házigazda észrevette s hogy mentse a menthetőt, elkezdte hajigálni a káposztafejeket. Muckónak ez persze nem tetszett s ezért barátságosan megkapta az öreget a vékonyánál és kilódította merész ívben az ürbe.

Mikor engem meglátott, vibráló orrcimpákkal felém röhögött. Mintha érdeklődött volna, hogy osztom-e méltatlankodását. De szerettem ezt a drága, okos lovamat! Olyan bozontos volt, mint egy medve. Át kellett ölelnem a nyakát. Csak velem meg a légennyemmel tartotta a barátságot. Hihetetlen emlékezőtehetsége volt. Egy lóvizitnél, mikor nagyon kellelte magát, az állatorvos bosszúsan rácsapott az orrára. Brutális dolog volt s Muckó ezt soha többé meg nem bocsátotta neki. Ha közeledett feléje a veterínárus, már visszakanyarította füleit és fogait mutatta, nyakát pedig annyira ki tudta ilyenkor nyújtani, mint valami hattyú. A században is respektussal kezelték a huszárok. Jobb volt vele jóban lenni.

A pótkerettől százegynéhánv huszár érkezett volt fel. Mivel valamennyien lovastól jöttek, az ezrednek az elmúlt ütközetek folyamán gazdátlaná vált lovainak egy részét, összesen 15 darabot, a legionistáknak kell átadnunk, hol valami lovasosztályt akarnak felállítani. Tisztek közül Hodzsa kapitány, Pados főhad-

nagy és Rochlitzer Pepi hadnagy jöttek fel s most ugyancsak nagy szemeket meresztenek. Mi tagadás, a kényelmes otthon után mégis csak erős kontraszt ez a Dolzyca, ahol csak három háznak van fedele és úgy a tisztok nagyrészének, mint a legénységnek sátrakban kell lakni, ami nem épp meleg szállás. Rochlitzer, ki meglehetősen kitartással ült volt a kádernél, emlegeti is szorgalmasan:

— So eine Sauerei, so ein Saunest!

A nap szenzációja különben, hogy Urbán zászlós pisztolyát pucolva, a lábába lőtt. Éktelenül jajgatott és egy lábon ugrálta körül a sátrát. Azt hittük, hogy az örökké bolondozó Iván barátunk megint valami tréfát csinált, de ez jalkalommal őt tréfálta meg a pisztoly. Szerencséje még, hogy csak húslövés. Poldi, a 3. századnak mindenhez értő szakácsa részesítette első segélyben, majd bevittük a hadosztálykórházunkba, mely itt az egyik ép házban rendezte volt be mütőjét.

Az orvosok éppen nyakig voltak munkával. Kukli alól igen sok sebesültet hoztak.

A fronton, mint halljuk, tegnap igen feszült volt a helyzet. Még 24-én elrendelték az általános támadás folytatását, melyet a Podhajskv-csoportnak délután fél kettőkor, a Bauer-csoportnak és a lengyeleknek pedig egy órával rá kellett volna megkezdeni. Podhajsky azonban nem tudta az ellenséges ellenállást leküzdeni s így a támadás másnapra lett elhalasztva. A Podhajsky-csoport veszteségeinek pótlására megkapta az éppen beérkező lövészosztályunkat is, mely sajnos, kolera és vérhas fellépése folytán igen rossz állapotban van. Eddig valami 250 megbetegedést és több halálesetet jelentettek.

25-én a támadást a légiónak, meg a Bauer-csoportnak kellett egy, még virradat előtt végrehajtott rajtaütéssel bevezetni. Az orosz azonban, ki erről nyilván tudomást szerzett, a mieinket megelőzve, még a sötétség leple alatt megrohanta a Hansmandandár meg a lengyelek frontszakaszát. A világítóeszközök nélkül álló csapat fejét veszttette, pánik tört

ki és a legionisták nagyrésze megfutamodott. Ismét lovasütegeink srapeljeinek volt csak köszönhető, hogy az ellenség az üldözéssel felhagyott. A Landwehrek nagy veszteségei a tartalékok bevetését tették szükségessé s így csapatok híján majd estig tartott, míg a szétszóródott lengyelekkel sikerült az elhagyott kuklii állásokat újra megszállatni.

A Podhajslyk-csoport ezen a napon látszólag több sikerrel küzdött, amennyiben jórészt sikerült behatolnia az orosz állásokba. A csoport balszárnyát alkotó lövésosztály ez alkalommal súlyos veszteségeket szenvedett. Cserhalmy őrnagy jelentése valami 312 halotról és sebesültről számol be. Délután azonban az orosz ellentámadásba menve át, behatolt a lövésosztály és a Bauer-csoport közti mindtegy 3 kilométeres ürbe, látszólag azzal a törekvéssel, hogy a Podhajslyk-csoportot a Bio. Wielikoje mocsár felől oldalba kapja. Estére néhány század tizenhetes Landwehr erősítette meg lövésosztályumknak újabb veszteségeket szenvedett balszárnyát.

Conta tábornok észak felől előnyomuló németjeinek, aznap Podgationél aratott győzelme nyilván mégis arra készítette az oroszot, hogy Kukli alól Budka irányában visszahúzódjék. A 26-án reggel kiküldött őrzáratok az ellenséges lövészárkokat üresen találták. Erre az általános támadásnak a legnagyobb eréllyel való folytatását rendelték el. A Bauer-csoport előnyomulása déltájt vette kezdetét.

Ma este tisztifelváltás van.

A menetszázaddal együtt már délután szálltunk nyeregbe, hogy még világosban érjünk Kukliba. Furcsa volt ezt a vérrel itatott utat ily békésen lovagolva megtenni. Már csak a számos egymást követő lövészdöbrök vonalai emlékeztettek a lefolyt harcokra.

Ahogy a községbe érünk, jelentkeztünk a dandárparancsnokságnál. Kőkért százados kiadta az utasításokat: A 10. lovashadosztály három ezrede Kuklitól keletre 3 kilométerre, az Okonka pataknak egy

északról húzódó mellékága mentén raj vonalban van. A 13. huszárezred Kukliban tartalék.

Szalutáltunk s mentünk a századokhoz, melyeknek állománya a kiegészítések révén átlagosan elérte a 135 lovas, illetve kilencvenegynéhányas karabélylétszámot.

A falu tele van a tartalékban lévő 1. legionista dandár embereivel. Jórészt fiatal kölykök ezek a lengyelek, nem éppen bizalomgerjesztő külsővel, de a múltkori rohamnál jó verekedőknek bizonyultak.

Parancsnokuk is itt van, a misztikumtól övezett Pilsudski, aki forradalmárból lett ezredes. Határozottan érdekes jelenség!

Kuikliban németeket is látni. Jószabású uniformisukban és rövid csizmáikkal feltűnően elütnek a mi gyalogosainktól. Mindegyiknek szájában ott lóg a pipa, fejükön kis gyűrött sapka. Zsebrevágott kezekkel csoportokban lódörögnek az utcán. Kelet-Poroszországiak s Conta tábornok hadosztályához tartoznak. Ahogy szóbakeveredtem velük, alig érthető dialektusban meglehetősen félvállról válaszoltak. Az „österreicherek“-ről nem valami nagy véleménnyel voltak. S aki szürkében járt, az nekik mind osztrák volt.

Perge őrmester jött velünk szemben s jelentette, hogy Melczer és Berchtold holttestét megtalálták. Hozzánk csatlakozva, megmutatta az utat a kis templomhoz, melynek gyepes előkertjében ott állt a két sátorlappal letakart hordágy. Itt nyugodott a két hős. Fájdalmas viszontlátás volt. Melczernek, a szegény jó Pistának hiányzott a fél feje, borzasztó volt. Berchtold Tóni kevésbé volt elváltozva, ő a hasa alsó táján kapta a lövést. Arcvonásai nyugodtak voltak, nyilván nem szenvedett, hanem azonnal meghalt. Két nagyszerű katona, kedves pajtás és igazi barát kötözött el velük az élők sorából. Fiatal gárdánk két legkiválóbbja esett ki ezekkel sorainkból. Új emberek fogják helyüket betölteni, de pótolni ezt a két zászlóst nem fogják. A huszárok is körbeállták a két hordágyat, sapkájukat vagy csákójukat maguk előtt szorongatva, szemükben rettenetes szomorúsággal

búcsúztak halott tisztjeiktől. Melczer és Berohtold, jóban-rosszban egyformán osztoztak a legénységgel és a jászkún az ő különös érzékével megérezte bennük a barátot. Szeretettel vették körül „zászlós uraikat“, akik sohasem „jelentettek maródit“, sohasem húzták ki magukat a verekedésből, mindig elől akartak járni és minden emberükre külön tudtak gondolni. A háborús sorsközösség, a háborúsülte testvériség gyönyörű példája volt ez és a sors talán utolsó akaratukat teljesítette akkor, mikor a muszkák közös sírba temették őket, hat elesett huszárjukkal. Elestek a hazáért s hogy a huszárok fatalista mondását szólaltassam meg: berukkoltak a nagykaderhez ...

A nap hatalmas vörös koronggal csúszott alá a nyugaton húzódó fekete erdőségek felett, utolsó sugaraival még megsimogatta a kis templom falát és bíborpalástba burkolta halottainkat. Egy altiszt vezetésével huszárok jöttek és vállukra emelték a hordágyakat. Ebben a percben mint valami természeti tüntemény, hirtelen lett sötét. Csak Oroszországban tud ilyen egyszerre éjszaka lenni. Csendesen néztünk az eltűnő halottvivők után. Valahol a sötétben kiabálás hallatszott:

— Századok menázsiosztásra antréten!

Igen, persze, ez az élet. A huszárok futottak a konyhákhoz az árpakávéért.

Nyolc órakor riadó. A tízes huszárok, akiknek a többi ezredekkel együtt kellett volna rajvonalba menniük, valahol eltévedhettek, mert még nem érkezett tőlük jelentés. Ezért a tizenhármakat rendelték előre.

A templom előtt négyesével álltunk össze. Az 1. és 3. századot Stojanovics kapitány vezényelte. A 4. és 5. század Bánhidyparancsnoksága alatt állt.

Teljes sötétségben, homokos úton mentünk keletnek. Kilenc óra után bukkantunk rá a Nádasdyak rajvonálára, mely az utat keresztezte. Előttünk, mint mondták, húzódik a patak, mely azonban a valóság-

ban széles mocsárér. A mi helyünk a szélső jobbszárnynon volt.

Ahogy az útról letértünk, kezdődött a bozóttal benőtt mocsár.

Egyenkint haladunk. A kilencesek után következik az ulánusok rajvonala. A talaj mindig süppedékeesebbé válik. Csak tapogatódzva mehetünk. Semmit sem látni. Fatörzseken kuporgó, ágakon ülő sötét alakok mellett csúszunk el. Csak a csendes, suttogó beszélgetésük jelzi, hogy ezek az alig kivehető sötét foltok, élő lények. Az utolsó ulánus mellé jött az első jászkún, aztán kompasszal mentünk tovább, de nem lehetett irányt tartani. Hol jobbra, hol balra próbáltunk járható ösvényeket és az emberi súlyt kibíró talajrétegeket találni. Komisz feladat volt.

Én szakaszommal a jobbszárny végére kerültem.

Parancsom volt kikutatni, hogy mennyire lehet még az Okonka patak és azon áthatolva helyre kellett állítanom az összeköttetést Podhajsky altábornagy csoportjának balszárnyán lévő honvédszászlóaljjal, melynek a tulsó oldalon volt állítólag folytatólagos rajvonala.

Magam mellé vettem két huszárt, nem akarván a feladatot altisztre bízni és megpróbáltunk előbbrehatolni a sűrű bozótok és vékonytörzsű fák közt. Bánhidy ideadta új iránytűjét, melynek foszforeszkáló mutatója volt.

A puha, lucskos talajon óvatosan kellett lépkedni. Az egyik huszár előttem ment és karjaival széthúzta az ágakat, én pedig állandóan az iránytűt nézve dirigáltam, hogy merre tartson. Nem messze botorkáltunk, mikor egy, úgylátszik, óvatlan lépésnél kicsúszott alólam a lábam és hiába kaptam az ágakba, derékig süllyedtem a jéghideg vízbe. Ez az Okonka lehet már, villant át az agyamon, mialatt a huszárok hónomnál fogva felhúztak. Ebben a sötétségben lehetetlenség volt átjárót keresni. Huszáraim ugyan még pár belyen eredménytelenül megpróbálták az átgázolást, de aztán valamennyien vizesen, visszamentünk.

Nem volt könnyű a sötétben rábukkanni a rajvonalra. Jelentettem az eredményt Bánhidynak, majd kerestem egy fatörzset, magam alá húztam vizes lábaimat, azzal a szándékkal, hogy így töltöm az éjjelt.

A muszkák azonban neszét vették, hogy itt vagyunk s eleinte ritkásan, majd sűrűbben füttyültek a golyók. Tőlem nem messze esett össze egy huszár.

— Segítsenek, meglöttek! — nyöszörögte, de fájdalomában is szordinót erőltetve hangjára.

— Szanitéc! Szanitéc a jobbszárnyra! — adták tovább a huszárok a szót, mialatt a szomszédok kibontogatták a sebesült kabátját, hogy sebet megkeressék. De már jött is Káplár Dobos, akit századunkban az orvosi tudomány képviselőjévé neveztek ki és sátorlapra fektetve, elvitték a sebesültet, vissza a rajvonal mentén.

Lehúzódtunk a nedves, sáros mohába s lábaimat egy sátorlapba csavarva, nagyokat húztam pálinkás kulacsomból, hogy a lelkem meg ne fagyjon. Ravasz dolog a kecskeméti barack. Éreztem, hogy tagjaim elnehezednek, kezd elnyomni az álom. Valami olyasmi jutott eszembe, hogy gyermekkoromban vizes fűben játszottam s utána rosszaságból nem vettem le a cipőmet. Hihetetlen gyorsasággal pergett el előttem a forró tea, melegítő ág, termométer, a nagyszakállú doktor bácsi és minden körülöttem forgott. Valaki egy nagy könyvben böngészte a tüdőgyulladás tüneteit és én voltam mindennek a központja. Sonkát is hoztak, meg barackkompót, mert beteg voltam s ezeket annyira szerettem. De aztán azt akarták, hogy a termométert dugjam be, amit nem engedtem s ezért az utálatos Kiesewetter őrmester, aki engem az iskolában mindig bedutyizott, irgalmatlanul megrázott. Utálatos alak volt ez a Kiesewetter, mindig gyűlöltem, most is, pedig mikulásnak öltözött, tán azt hiszi, így nem ismerem fel. Kérem, ne rázzon annyira! Nem érti? — dühösen kiáltok rá, de mégis felnyitom szemeimet. Az óriási bajuszú Mikulás fölém hajlik és tovább rázva dörög:

— Gyorsan a telefonhoz, gyorsan, ébredjen fel a hadnagy úr! A dandár hívhatja!

Igen, persze, hogyan is volt az, ja igen, álmodhattam.

Próbálok feltápáskodni. A sátorlap még rajtam van, de kőkemény. Köröskörül minden jég, én is jégben vagyok. A hófehér ember egy huszár, de a dér meg a fagy Mikulást csinált belőle. Felkelni nem bírok. Derékon alul nem érzek semmit. Besüppedtem a mohába és jégreteg övez. A huszár dörzsölni kezd. Másik is jön, tüzet próbálnak gyújtani. Egyik guggolva fújja, nagyon füstöl, de nem gyullad. Lassan térek csak teljesen magamhoz. Kétoldalt megfognak s felemelnek. Aztán tovább dörzsölik lábamat. A vizes nadrág azonban jégpáncéllá változott, mely ropogva enged, mintha üveget törnének össze. Aztán mégis járok, megyek előre, végig a rajvonalon, belekapaszkodva egyik emberbe. Lassan majd csak megindul a gépezet, hisz muszáj, — új nap kezdődik.

Október 27.

Bánhidy mellett haladok el. Alszik. Összehúzol t lábait jól fődte a hosszú bunda, az a bunda, melyről Jeszenszky Laci azt mondta, hogy „mahlojkás világba“ nem való. Ide, úgylátszik, mégis jó.

A telefon a kilences huszároknál van. Végigmászom' az egész vonalon. Guggolva, fákhöz támaszkodva, sátorlapon ülve, csupa megdermedt hóember. A bajszaik is fehérek és dérlepte szempilláik alól kifejezéstelen szemmel pislognak utánam. Egyik sem be szél, a mozgás mintha kihalt volna belőlük. Az ember lesüllyed a hadigépezet engedelmes, érzéketlen kis pántjává. Így volt ez Napóleon korában, éppúgy, mint a Sipkaszorosban és napjainkban is csak ez a helyzet. A századok múlnak, a technika fejlődik, de az idők változatlanok. A háború .mindig egyforma marad.

A telefonnál a dandár jelentkezett. Kőkért kapitány bosszús volt, hogy majd egy órát váratom, már

hat óra elmúlt, mit gondolok, elfelejtem, hogy háború van? Majd mentegetésemre időt sem engedve, gyorsan tovább beszél:

A tizenhármások védőszakaszát Brokes tízes huszár őrnagy veszi át s én leszek az adjutánsa. Ezért hívtak, meg hogy azonnal jelentsem az őrnagy úrnak ezt, valamint a dandár parancsát, hogy még mielőtt teljesen világos lesz, keljünk át az előttünk húzódó „sekély“ vizű patakon és támadjuk meg meglepetésszerűen az orosz vonalat.

Én ezt mind tudomásul veszem, parancs szerint ismételem, majd „gehorsamst“ jelentem, hogy először is be kell várni a konyhákat, mert a legénység agyonfázott és dermedt, másodszor pedig legyen szíves valaki a dandártól kijönni és a terepet megnézni, mert itt előrenyomulásról szó sem lehet, hiszen előttünk áthatolhatatlan mocsár van.

Egész telefonütközet támadt köztünk, de mivel én nem tágítottam és túlságosan soká tartott volna, míg Brokes őrnagyot előkeríthetik, odahívták Götzen gróf kapitányt a kilences huszároktól az utasítások kiadása végett. Mikor aztán Götzen is mindenben nekem adott igazat, kényszerítve látta magát Kőkért százados a parancs visszavonására s kilátásba helyezte személyes megjelenését.

Közben megérkeztek a konyhák s minden tizedik ember kiment az útra a kulacsokkal kávéért.

Nekem mint segédtsztnek kellett a kiosztást ellenőriznem, ami nagyon komolyan veendő feladat, mert a huszárok és szakácsok közt állandóan dúl a háború. Azt állítják utóbbiakról, hogy: nagy kutyák, mert egy pofa dohányért már protekciós kulaccsal mérnek s így annak, aki a végére kerül, bizony csak két ujjnyi kávé jut. A kávéosztás gyorsított módszerrel folyt. A szakács lenyomta a kulacsot a kávéskondérba, majd a huszár ellenőrzéskép belebökte a mutatóujját, hogy elérje-e a meleget. Ha nem érte el, akkor dühösen tartotta oda a szakácsnak és a kulacs újra elmerült az árpalében. A „protekciós kulacsnak“ színiig kellett

megtelni. Szóval a lövészároknak is megvolt a maga kis apró panamája. Ennek köszönhettem, hogy ilyen alaposan nyílt alkalmam a dolog tanulmányozására, mely messze esett attól, amit gusztusosnak mondhatunk. A kulacsokat a lebecsátás előtt ugyan letörülte a huszár a nadrágjában — de ez a nadrág, teremtő Ég, mi mindent látott már!

Na meg az az „ujjpróba“ sem volt kutya. Szerencse, hogy a kávé amúgy is fekete.

A Kukli felől jövő út, ahogy a rajvonalon átvezetett, egy ihídba torkollott. A muszkáknak ugyancsak sietős lehetett a dolguk, mert elfelejtették ezt felgyújtani. Ahogyan vizsgálom, hogy épek-e a pallói, érkezik meg lovon Kökért százados, ordonáncoktól kísérve. Kipirulva és mérgesen kiáltott rám:

— Rufen sie mir Herrn Major Brokes!

Erre siettem, hogy lőtávolságba kerüljek, de Brokes, Bánhidy és Stojanovics már jöttek velünk szembe.

Mindannyian odamentünk Kökerthez, aki éppen Götzen kapitánytól informálódott a helyzetről.

— Natürlich diese Karten sind einen Sohmann wert, jeder Sumpf ist als Bach eingezeichnet — konstataulta méltatlankodva, majd bosszúsan és izgatottan telefonált vissza a dandárnak, aminek eredményeként az Okonkától délre lévő honvédek és a tőlünk balra csatlakozó Hansmann-dandáron túl, a németek nyomultak előre, míg mi csak járőröket küldtünk át a hídon, hogy megfigyeljék, mikor vonul vissza a muszka.

A kis Kökért pedig megelégedetten dörzsölte a kezeit.

Igen, ezt megint jól csinálta.

Visszamentem embereimhez.

Éppen akkor jött egy honvéd járőr és lépte át nagy lendülettel, egy kidúlt fát használva bürünek, az Okonka vizét. Tizenkettesek voltak. Vezetőjük, egy őrzővezető, puskáját úgy hordta, mint a vadászok. Ahogy meglátott, feszesen állt elélem és jelentkezett mint össze-

kötő járőr. Megkérdezte, hogy milyen ezred van itt állásban s már visszafordult.

— Megállj, szomszéd — szóltam utána — egy szuszogóra leülhettek azért, majd hozatok kávé meg rumot!

Mosolygó képpel fordult vissza a fiatal őrzető s megint úgy állt, mint a cövek. Ruhája jó, lábszártekercei gondosan csavarva, rendes volt az egész ember és katonás.

— Köszönöm a hadnagy úr szívességét — válaszolta — de nekünk a feladat teljesítése után parancsunk van azonnal bevonulni.

Kihúzta magát, mialatt jobbkeze tisztelegve csúszott le a puskaszíjon fegyvere agyára.

— Áldjon meg az Isten fiúk — búcsúztam tőlük s amilyen hosszú lépéseikkel jöttek, úgy is tűntek el a bozót közt az Okonka túlsó oldalán, önkéntelenül eszembe jutottak Hansmann tábornok Landwehrjei, azok a lerongyolódott, kúszva járó, görnyedt cselákok.

Hát ezeknek a honvédeknek talán jobb sorsuk volt? Talán nem kellett nekik is a mocsárban fetrengegni? Hogyan van, hogy ezek mégis frissek, katonásak, kötelességtudók?

Rajvonalunkon végig parancsot adnak szájról-szájra:

— Gyülekezés a hídnál!

Szedelőzködünk. Az úton rendezik a századokat, aztán átlépjük a hidat. Kőkért még ott áll.

— Unter den Augen des Generalstabes passierten die Truppen die Sumpfniederung — fogja a dandárnaplóba beírni. Napóleon nézhette így százhárom évvel ezelőtt a Grande armée átkelését a Niemenen. Oda is sűgom ezt Liptay Tóninak, ki erre úgy elkezd röhögni, hogy majd átesik a rozoga hídkarfán.

A mocsárér túlsó partján felfejlődnek az ezredek rajvonalba. Balról a Nádasdyak, középen az ulánusok, jobbszárnyon mi. Legszélről az 1. századunk kerül, mely az Okonkáig terjeszti ki vonalát. Előttünk lankásan domb emelkedik, kisebb-nagyobb fa- és bozót-

csoporthal fődve, melyek a kilátást korlátozzák. Ellenségből nem észlelni semmit.

Majdnem 10 óra volt, mikor kiadták a parancsot az előrenyomulásra.

Eleinte csak lassan ment, de a fás részek elhagyása után a mocsaras talajt is homok váltotta fel és «hirtelen nyílt terepen voltunk. A lankás emelkedés tovább tartott. Elszórtan golyók is füttyülnek, anélkül, hogy ellenséget észlelhettünk volna. Homokbuckákon haladunk át, melyek közt terepmélyedések húzódnak végig, itt-ott egy-egy sűrű bokor is van s egyszerre, mielőtt ráeszmélhettem volna honnan, egy láthatatlan ellenség gyorstüzet zúdít ránk.

— Futólépési Előre! — kiáltják valahonnan.

Rohan az egész rajvonal, önkéntelenül előrehajlunk, mintha ezzel elbújhatnánk a golyók alatt. Háromszáz lépés után elhangzik: — Nieder!

Egy pillanat alatt fekszik mindenki. Szuszogunk. A golyók tovább füttyülnek, de mintha ritkulnának. Figyelek, de semmit sem látok a muszkákból. Fene ügyes fickók ezek! Tíz perc múlva Bánhidy felugrik, a nagy bundája kigombolva, libegnek a szárnyai:

— Tizenhármak! Auf! Vorwärts!

Ismét futunk vagy háromszáz lépést s közben megpillantunk muszkacsoportokat is, amint állandóan tüzelve visszaszaladnak, majd egy terepmélyedésben eltűnnek. Nagyszerűen végzik az utóvédharcot, de igen rosszul lönek, úgyhogy veszteségeink ezideig nincsenek.

Déltájt megszólal az orosz tüzérség, de túl lövi rajvonalunkat s nem okoz kárt. Embereink azonban kezdenek kifáradni. Meg kellett lassítani az egész támadás tempóját. Eleinte csak hosszabb pihenőket tartottunk, utóbb, dacára az előálló veszteségeknek, abbahagytuk a futólépést is. Itt-ott felbukkant egy-egy visszaszaladó ellenséges járőr, ezeknek állva utánuk tüzeltünk, majd ahogy lassan előrenyomult a rajvonal, egyik-másik huszár is sütögette a karabélyát — mondjuk saját megnyugtatóására. Ez gyengéje volt a

jászkúnoknak, a tűzfegyelem nem volt erős oldaluk. Emlékszem, hogy egy ízben erre nézve oktató előadásokat kellett tartanunk a legénységnek, mire Patrouille-führer Dinka előállt és szakszerűen előadta nekem, hogy nincs igazam, mert ha nem is látni semmit, lőni kell, mert a golyó repül és a muszka ott kapja be az átszállót a másvilágra, ahol mi nem is sejtjük. Lőttek is szorgalmasan később is, mert puskázni nagyon szerettek. Ebbe bele kellett nyugodni. Egyik ember brómot szed, a másik a karabélyát sütögeti el, ha ideges. Minden egyéni az életben s a huszárok módszere állítólag kevésbé rongálja az egészséget is.

Délután megpillantottuk egy terepszakason a muszka rajvonalat, amint nagy sietséggel próbálta beásni magát. Rögtön felállítottuk gépfegyvereinket és tűz alá vettük őket. Az orosz viszonzta a tüzet, miajd hirtelen visszahúzódva eltűnt a szemünk elől. Rohamlépésben folytattuk a támadást. De nem soká. Rudka első házáinál, az erdő szélen erős ellentállásra találtunk. Egész 300—400 lépésig megközelítettük őket, először hasonkúszva, majd egyenkint előre-szaladva. Akik előbbre voltak: lőttek. Mikor úgy 300 lépésre voltunk az orosz állástól, elhangzott:

— Auf! Hurrá!

Száz és száz torok visszhangként fogta fel a hangot s mint a vérszomjas vadállat rohant előre az egész, iki egy házait, ki egy bokrot vagy fát tűzve ki célpontul, mely mellett ott lapultak ki-ki részére a sors által neki szánt muszkák. Karabéllyal a kezemben, ordítva igyekeztem az elsők közt maradni, már tisztán láttam a muszkák barnakabátos alakját és kivehettem, ahogy kétségbeesetten tüzeltek és ismételték, de egyszerre eltűntek a szemeim elől. Elnyelte őket a mögöttünk lévő bozót és erdő. Mindössze néhány holttest és sebesült maradt. Megszöktek a kézitusa elől.

Mi a támadást az esti szürkület beálltával nem folytathattuk, őrszemeket küldtünk vonalunk elé. Majd mohából és korhadt gyökerekből fejevédet igyekeztek az emberek csinálni. Beásásról ebben az ingo-

ványban persze szó sem lehetett. Hiszen ahova az ember lefeküdt, már a test súlyának nyomására is víz bugyogott fel.

A koncentrikusan Rudka ellen megindított támadás és az Okonka mocsara, mely itt jóval szélesebb volt, úgy összeszorította rajvonalunkat, hogy az ezred felét, még pedig az 1. és 3. századot, visszavontuk tartalékba. Jobbszárnyunkon a mocsár járhatatlansága miatt megszűnt minden összeköttetés a honvédekkel.

Ez volt a helyzet, midőn az őrszemek váratlanul visszazaladtak azzal, hogy egészen előttünk vannak már a muszkák. Ekkor már jöttek is a golyók.

Az esti homályban itt-ott láttuk alakjaikat, amint előre ugráltak a bozótok között. Alig 100 lépésre lehettek. Mi persze rögtön felvettük a tüzet, de a puskák, melyek régóta láttak fegyverzsírt, tele voltak sárral, rozsdával s csak nehezen akartak engedelmessé válni az erőltetett munkának. A gépfegyverek is csak akadózva lőttek, majd az egyik teljesen elhallgatott.

Röviddel utána már a másik sem lőtt. Az irányzók elestek.

Úgy jött az orosz golyó, mint az eső és alacsonyan lőttek, alig egy méternyire a föld színétől süvítettek a golyók s bizony sok volt, amely talált. Teljesen a földhöz lapulva lőttek embereink, ki hogyan bírta s a muszka már nem is igen jött előre, de nálunk egyre több puska akadt el. Még csizmával sem bírták a besült záródugattyúkat kiverni. Bevallom, igen rosszul éreztem magam. Ez már nem volt tréfa. A töltény is fogytán volt és Brokes őrnagy előre küldött, hogy folyton gyérülő tüzelésünk okának utána nézzek.

A gépfegyverek hasznavehetetlen állapotban voltak. Így mindenekelőtt azoknak a még felhasználatlan hevedereit vagdosztattam szét, hogy ezáltal juttassam a huszárokat némi töltényhez. Majd hasonlóan visszaküldtem a tartalékhoz és ott rájuk parancsoltam:

— Fegyvert, töltenyt előre!

Az, akit magam tuszkoltam fel, az ugyan előre mászott kicsit, de a szomszédja már meg se moccant. Nem törődve a tűzzel, kénytelen voltam felállani és puskatussal előreugraszteni néhányat. Szerencsére csakhamar ráakadtam Stojanovics kapitányra, aki aztán segített nekem.

A tűz azonban oly rettenetes volt, hogy látnom kellett azt, amit még sohasem láttam: az emberek félték. Akiről azt hittem, hogy előrement, csak odébb kúszott és lelapult a szomszéd bokorban. Közben elől hullámozott a tűz, néha lélegzetvisszafojtva azt hittem, már végkép elakadt, de aztán újra nekivette magát. Az orosz azt gondolhatta, hogy megérhettünk a rohamra. Hatalmas süvítéssel gránátok repültek el a fejünk felett és vágódtak be néhány száz lépéssel a rajvonal mögött az iszapba. Nehézkaliberűek voltak, de szerencsére kevés robbant közülük. A mocsár cuppogva szította magába a legtöbbjét. Lélektani hatásuk azonban nagy volt. Kísérteties süvítésük és bűgásuk nyomában azt vártam, hogy rohamra jönnek a muszkák. A zárótűz, mellyel vélt tartalékainktól akartak elvágni, biztos előjele volt ennek. De ezzel épp az ellenkezőjét érte el az orosz, mint amit akart. A hátul lapuló tartalékszázadok emberei most maguktól kúsztak előre, hogy a gránátok fűzétől meneküljenek. Egyrésztük a rajvonalig csúszott s ezzel tüzerőnk mégis új tápot kapott.

Az oroszok változatlanul lőttek, de nyilván nem jöttek előbbre.

Idegeim eközben teljesen felmondták a szolgálatot s végkép kimerültén vágódtam le Brokes őrnagy mellé, akinek jelentettem az eredményt.

A pokoli zajban a szavak érthetetlenek voltak, füléhez hajolva beszélhettem csak. Mi volt állapotomnak az oka, nem tudom. Talán az éjszakai vízbefagyás vagy az Okonkamenti harcok kétségbeejtő küzdelmei, az éjjeli támadás, melyben Vetsera kapitány meg az a rengeteg ember ottmaradt, vagy a halálroham másnap reggel, őrijtő veszteségeinkkel?

Vagy utána az a menekülés a mocsárban, mikor a halál mindenkit magához akart ölelni? Mondom: nem tudom. De most, hogy a hátam mögött láttam a robbanó gránátok kísérteties fényét és hallottam fülsiketítő robbanását, a fejünk felett süvítő repeszdarabok és golyók velőig hatoló sívítását és zizegését: a vizes mohába temettem arcomat s két kezemet a füleimre szorítottam. Nem akartam látni, nem akartam hallani ebből a pokolból semmit, mert az volt az érzésem, hogy élve úgysem kerülhetek ki belőle. Ott lapultam egy óriási korhadt fatönk mögött s fáztam és féltem.

Elöl ismét lanyhult embereink tüze, mire Brokes őrnagy újból előre küldött. De vagy háromszor kellett rámszólnia. Bánhidy pedig, aki szintén előre készült, oldalba lökött, míg végre erőm volt engedelmeskedni.

Végigcsúsztam pár lépést rajvonalkig, de vissza már nem mentem. Odabújtam egy halott huszár mellé s én is löni kezdtem. S minél jobban belemelekedtem, annál nyugodtabbnak éreztem magam. Karabélyommal a kezemben új erő szállt meg. Nem voltam már kiszolgáltatott pusztá báb, hanem ha bántottak, hát én is visszaüthettem. Küldtem is át a szomszédnak az átszállót, csak úgy nyelte kis puszkám a tölténytárákat.

Úgy éjfél tájt szünni kezdett az orosz tűz. Mi sem lőttünk tovább. A muszkák láthatóan abbahagyták a támadást. Szerencsére, mert alig volt már töltényünk.

Felhasználtuk a csendet és visszaküldtük az embereket munícióért s a sebesülteket is bekötözték és hátravitték.

Századaink a rajvonalba teljesen össze voltaik keveredve. Ezt amennyire a sötétség engedte, rendeztük és felcseréltük elromlott fegyvereinket a tartaléknál lévőkkel.

A mellettünk lévő ulánusoktól is kaptunk egy láda töltényt. Éppen jókor, mert 3 óra tájban az oroszok újra mozgolódni kezdtek és a tűz fokoza-

tosan erősödött. Kétségbeejtő volt a töltényhiány. Szerencsére a visszaküldött altisztek az utolsó percben hoztak valahonnan néhány láda új patront. Igazán önfeláldozó bátor tett volt. Így takarékoskodva kihúztuk virradatig, mire az orosz tűz ismét megszűnt.

Veszteségeink tetemesek voltak.

A 4. század csak 47 karabélyt számolt. A két roham visszaverésénél összesen 78.000 töltény fogyott el, azaz figyelembe véve a gépfegyverek fogyasztását, a rajvonalban volt mintegy 120 karabély mindenkére hatszázon felüli lövés eset

Október 28.

Sűrű, majdnem áthatolhatatlan köddel köszöntött ránk a hajnal. Nem fagyott s a ruháink spongyaszerűen szívták be a nedvességet.

Aggodalommal igyekeztünk felfedezni ellenfeleink rejtkehelyeit. Előttünk bozótok voltak, egyes elkorcsosodott fákkal. Előrekúszott őrszemek jelentették, hogy a muszkák kissé visszahúzódtak, vonalukban mozgás van és hangosan beszélnek. Támadnak — gondoltam s fájdalommal tekintetem harc képtelen géppuskáinkra. De a ködön átszűrődő hatalmas tüzek fénye, majd az égnek törő füstoszlopok az ellenkezőt látszottak bizonyítani. Amellett egyetlen golyó sem füttyült. Egész szokatlan volt a csend.

Hogy a bizonytalanságnak véget vessek, magam is előrekúsztam négykézláb az őrszemekig, majd bozót-ról-bozót-ra tovább, mindig figyelve. De csak hangos beszédet hallottam. Utóbb sikerült megpillantani a muszkákat, akik a legnagyobb békességben, teljes alakot mutatva körülállták meg ugráltak a nagy tüzeket s karjaikat testükhöz csapkodva melegedtek. Vonaluk vagy kétszázötven-háromszáz lépésre lehetett a miénktől. Őrszemeket nyilván nem is állítottak ki.

Kissé erős volt a kontraszt az éjszakával. Erősen

kísértett a kitűnő alkalom, hogy néhány jól célzott golyót eresszek beléjük — de meggondolatlanság lett volna. Siettem hát vissza, jelentést tenni.

Közben a huszáraink is megunták már a vízben való fetregést és karabélyukkal a karjukon várakozva nézegettek felénk, tisztek felé, hogy most mi következnek?

Brokes őrnagy megadta az engedélyt tüzek gyújtására. S hamarosan nálunk is csoportosan szártírtatták magukat az emberek.

A köd lassan foszladozott, át lehetett látni a muszkákhoz. Ki lehetett venni arcukat is.

A két ellenség szemben állt egymással és — melegedett.

A halottakat s sebesülteket már kora hajnalban eltakarították. Most a géppuskákat is visszavitték kijavítás végett.

A rajvonat előtt 50 lépésnyire, párosával hasaltak az örök, míg itt teljes tábori élet fejlődött ki.

A telefonisták egy kunyhón dolgoztak, melyet ágakból és tőzegkockákból raktak össze. Mások ágiakat cipelték, puskákat javítottak, ruhákat szárogabtak és csajkáikban titokzatos reggeliket főztek.

Délben rúdon kihozták a kondérokot és meleg gulyást kaptunk. Pompásan ízlett.

Egész nap egy egyetlen lövés sem esett, — hoz ez a háború furcsaságokat is magával. Igaz: már Tolstoj megírja a „Háború és békében“, hogy Austerlitznál egy hideg decemberi napon nagy tüzek mellett, főzve és melegedve álltak szemben az orosz és francia hadak. Mikor azután érkezett a támadó parancs által kitűzött óra, a tüzeket eloltva, sorakoztak a csapatok és egymásnak rontottak.

Így van ez most is. A XX. századi tüzérségi csodái, repülők, gáz, lángszórók meg géppuskák hová lettek? Még néhány nap és végkép berozsdásodik karabélyainkba a záródugattyú s nem marad más, csak a szurony — a középkor csatadöntő fegyvere. Az Okonka mocsarai száműzték a harcból a technika vívmányait.

Igazuk van a muszkáknak, ha már így van, akkor legalább vezessük be a régi idők kényelmét is. „Mindent a maga idejében!” Pillanatnyilag nem verekszünk.

Ahogy alkonyodra kezdett, jelentés érkezett az őrszemektől, hogy odaát oltogtják a tüzeket.

Éppen a kiterített kabátomon ültem s szárítkoztam a parázs mellett. A szintén otlévő Bánhidy és Stojanovics nyomban kiadták az esti utasításokat. Ezek szerint az 1. és 3. század kerül a rajvonalba, a 4. és 5. pedig tartalékba.

Általános mozgás támadt. A tiszték helyeikre vezették embereiket. Magam maradtam ülve, hogy összeállítsam a jelentésekhez szükséges jegyzeteket. Huszár Molnár István rőzsét hozott s most feszesen állva kérdezte további parancsaimat.

Ebben a pillanatban lövés dördült el a muszkáknál s fülem mellett élesen süvített el a golyó, melyet tompa ütés hangja követett. Molnár a hasához kapva megtántorodott, arcvonásai egy pillanat alatt eltorzultak, szemei kidülledtek s szája kínosan húzódott szét, mintha szólni akart volna. Azután szorosan összeszorított térdekkel összecsuklott, mint egy vásári gumibaba, melyből kiszaladt a levegő.

Éppen csak hogy felugorhattam és elkaphattam.

— Sanitéc! — kiáltotta el magát egy hang, emberek futottak felénk, hordágyat hoztak és óvatosan próbáltuk a súlyosan sebesültet ráfektetni.

Molnár kísérteties tekintetét rámtapasztva, alig érthetően suttogta szederjes ajkaival:

— Fáj, hadnagy úr, nagyon fáj ...

Felhúzott térdekkel, hasát még mindig két karjával szorítva, feküdt a hordágyon, de mikor felemeltek, hogy elszállítsák, egyik kezét kissé kiszabadította, ujjait mozgatta. Látszott, hogy valamiben megakarna kapaszkodni. Ahogy feléje hajlottam, görcsösen belesimpaszkodott a menteprémembe.

— Hadnagy úr — suttogta — hadnagy úr, ne hagyjon el!

Megsimogattam az arcát, majd hátra vitték. A hordágy eltűnt az alkonyatban.

Szegény Molnár retteneteset szenvedhetett, hogy egy jajszó nem tudott kijönni a száján.

Derék huszár volt, az első naptól fogva a kezem alatt szolgált. Jó még, hogy soká nem viszi, a halál megváltja szenvedéseitől.

A Molnár Istvánt ért golyó volt a jel. Egy ideig még csend volt ugyan, talán időt akartak nekünk engedni az elhelyezkedésre, de egyszerre csak ropogni kezdtek a fegyverek.

Teljesen sötét volt már, mire kiérkezett a tiszt felváltás. Köztük volt Görgey Károly is. Még emlékezem: friss, fiatalos hangjával rögtön érdeklődött, hogy mi a helyzet, mennyire van az Okonka, mi csatlakozik a balszárnyon, töltevényekkel hogy állunk, terep, muszkaállítás stb.? Mindent egyszerre akart tudni az ízig-vérig katona. Éles esze, tiszta látása, gyors felfogása és egészen egyéni katonai tehetsége már régen a vezérkarba predesztinálta volna, ahol bizonyára nagy hasznát vehette volna a hadvezetőség s örök kár volt ezt a nagyszerű erőt, az ilyen gyalogharcban, mint ágyútöltelék felhasználni. — De már búcsúzott is és igyekezett a rajvonat megszemlélésére, hol a neki kiosztott 3. század emberei voltak.

Ekkor láttam Görgey Kárit utoljára.

Huszonnégy órával később halott volt.

Lovaink annál a hídnál vártaik ránk, melyen két napja átkeltünk.

Csendben lovagoltunk Kukli felé. Nem jól éreztem magam. Szédüléssel párosuló fejfájás kínozott s egy alapos hülés előjeleit éreztem.

Kukliban megálltunk, jelentkezés végett. Ott újságolták, hogy a tréneknél lelőttek egy muszka repülőt. A dicsőség állítólag egy szakácsé volt, aki örömeiben eltulajdonított egy hordó rumot és éktelen dáridót rendezett. Utóbbiért kap kétórai kikötést, a repülő lelövéséért meg egy vitézségi érmet. Salamoni ítélet, a lövészárk perrendtartása értelmében.

Kilenc óra után érkezünk barátságtalan szállásunkra, Dolzycába. Hideg volt és a front felől erősen hallatszott a puskaropogás.

A RUDKAI HÍDFŐBEN. BETEG VAGYOK. — ÁLTALÁNOS HADIHELYZET.

Október 29.

Éjjel megzörgetik ablakunkat.

— Mi van?

— Meldereiter a divíziótól — jön a válasz — sürgős parancsot hoztam.

Magamra kapom a kabátom s kiszaladok a ház elé. A hadosztályparancsnokság azonnali menetkészletet rendel el. Nyugtázom a szolgálati jegyet s rávezetem az időt. Négy óra 10 perc.

A front csendes. Nem értem a dolgot.

Még teljes a sötétség, mikor a fagyos földtől messzehallható dübörgéssel érkeznek a trénszekerek hosszú sorai. Ami a Bauer-csoporthoz tartozik, az Dolzycan lesz összpontosítva. Csak a lovasezredek vezetéklövai maradnak eddigi községeikben, de természetesen nyergeivé és indulásra készen.

Mint értesülünk csapataink 5 óra 30 perckor tüzérségtől támogatva döntő rohamra indulnak. Az egész fronton egyszerre indul meg a támadás. Estére el kell érni a Stvrt.

Hideg van. Jeges szél borzolja lovaink sörényét meg farkát. Szegények porosak meg piszkosak s hihetetlenül össze vannak esve. Nem csoda, hisz mióta idejöttünk, felváltva állnak összezsúfoltan huzatos pajtákban vagy szabad ég alatt s így hol az egyikre, hol a másikra fagy rá reggelenkint az átázott bundaszerű szőrözet. Rendes ápolásról persze szó sem lehet. Négy lóra ugyan esik egy huszár, de ezeknek az embereknek amellet táborigőrsöket kell kiállítani, fát gyűjteni, takarmányt keresni, az arcvonalból visszaküldött fegyvereket javítani stb. Lovaink úgy vannak kezelve, mit egy lomtárba tett eszköz. Majd

ha megint 120 kilométereket kell erőltetett menetben megtenni, újra előszedik őket. Akkorra előreláthatólag már tetvesek, rühesek lesznek és ha majd a gondozatlanságtól s étlenségtől az első 10 kilométer után összeesnek, újra hallhatjuk, hogy a lovasság túlélte magát — a motor, az nem maradt volna útközt. S igazuk lesz! A motor ilyen kezelés mellett el sem indulna!

Az óramutató közben eléri a fél hatot. Feszülten figyelünk. Most kell kezdődni az általános ágyúzásnak. De semmi sem mozdul! Talán siet az óram? Összenézem Bánhidyéval, azonban azon is annyi az idő.

Így csak várunk tovább.

Tíz órakor parancsot kapunk, hogy a vezetékllovak legénységének egy részéből lovasjárőröket kell összeállítani a környékbeli erdőségek átkutatására, mert azok tele vannak frontról szökött katonákkal — saját, meg muszkákkal vegyesen. A nélkülözhető tréningénység, tábori csendőrök, meg a hadosztályparancsnokság lovasküldöncsei is ki lettek rendelve. Az általános támadás különben délre lett elhalasztva. Állítólag a Landwehrek menetzászlóaljait csak akkorra lehet besorolni és tüzérségi lőszer is alig van. Ügy számítanak, hogy közben beérkezik a pótlás.

A konyhák sietve indulnak a frontra, hogy a csapat még támadás előtt ebédhez jusson. Nekünk itt hátul a trénekhez kell folyamodnunk, hogy egy kis menázsizhoz jussunk. Eközben halljuk Komarow felől megszólalni ágyúinkat, de ez nem valami nagy bombázás s különben is csak rövid ideig tart. A beharangozott támadásra már nem gondol senki, hisz arra már rövid a nap, öt órára ránk borul az éjszaka. A készenlét azért változatlanul fennáll.

Tábortüzek mellett melegszik a fogattábor. A frontról sebesülteket hoznak. Meglepődéssel értesülünk, hogy a délutáni órákban mégis csak sor került a rohamra, mely azonban a Bauer-csoportnál az ellenséges tűzben véresen összeomlott. Hadosztályunknak

tetesem veszteségei vannak. Nálunk szegény Görgey Kári esett el, meg a kitűnő Perge őrmester. Odescalchi László megsebesült. A legénységi veszteségekről még mincs adatunk.

A Podhajsky-csoportba tartozó csapatok egy részének, köztük a mi lövésosztályunknak is sikerült azonban behatolni az ellenséges állásokba, a késő éjszaka pedig befut a Conta hadtest jelentése is, mely szerint Kamienuchát, Huta-Lisowskaját és Bielgowot elfoglalták.

Az általános támadás folytatása holnap hajnalra lett elrendelve.

Október 30.

A tréncészenlétet ismét lefújták. Visszamennek szállásaikra. A fronton gyenge tűzértségi tevékenység. Az orosz, a Conta hadtest nyomása folytán az éjjel kiűrtette Rudka körüli állásait. Így a Bauer-csoport-hoz tartozó csapatok veszteség nélkül nyomulhattak előre.

Rosszullétem ahelyett, hogy javulna, sajnos, fokozódik. Hogy ebéd után a tiszt felváltásra indulva, nyeregbe ültünk, már lázas voltam.

A vérhasszerű tünetek, a hullámzó hőemelkedés a legénység soraiban is terjed. Ahhoz, hogy napokig hiányos, jórészt hideg étkezés mellett, állandóan nedves ruhákban téli időben küzdjön meg az ember ellenség és elemekkel egyaránt, igazán vas-fizikum kell. A tiszteknek a felváltás ugyan mindig nyújt alkalmat az erőgyűjtésre, de ugyanakkor rájuk nehezedik a csapatért való felelősség, az ellenőrzés és vezetés által adódó fokozott fizikai és szellemi igénybevétel. Ezenfelül a szellemi munkára nevelt egyén ellenállóképesége természetszerűleg messze esik a pusztá gyermekeiétől.

Az orvos ugyan vissza akart fogni, de én restelltem magam. Még azt mondják a végén, hogy kibúvót kerestem. Eléggé bántott így is, hogy a 29-i támadásban nem voltam ott — mert ezzel először fordult elő,

mióta a harctérre kerültem, hogy ezredemnek egy harcától távol voltam.

A kinin meg aszpirin majd segít és ópiummal is kellőleg elláttam magam.

Hadosztályparancsnokságunk Zagorowkáról Kukliba tette volt át székhelyét. Reichlin a rangidős megy jelentkezni. Mi addig elnézzük az épp behozott s kihallgatásra kerülő muszka foglyokat. Szibériai lövészek meg gyalogosok. Utóbbiak hadosztályát, mint mondják, most hozták fel Kelet-Galiciából. Majd valamennyien a tizenkilencévesek korosztályához tartoznak s a legutóbbi pótlásokkal kerültek a frontra. Úgy látszik, az orosz embertartalék sem kiapadhatatlan, már ő is fegyverbe szólította fiatal évfolyamait.

Kukliban látjuk táborozni a bécsi Landwehrezred meg a stanislau 58-as és czortkóvi 95-ös bakák maradványait. Eddig a Hansmann dandárnál voltak besosztva, de most hátraviszik őket retabilírozni. Rájuk fér, a három ezred alig 600 embert számol — tízezer helyett! Igaz, a rutén gyalogosok úgy adták meg magukat még Nowsielkinél, de a bécsiek jó katonák voltak. Azok véreztek.

Ügetve folytatjuk utunkat, hogy még világosban érzünk Rudkára. Nekem kissé nehezemre esik az erősebb tempó s örülök, midőn Reichlin, aki szintén maródi s csak úgy nyög az isiaszos fájdalomtól, ismét lassít. Útközt friss sírhantok emlékeztetnek a legutóbbi harcokra. Egyik-másik kis fakeresztre csákö van aggatva — az öreg-huszároknak kijáró tiszteletadás. De jelképe ez annak is, hogy itt nemcsak egy elesett hős nyugszik, hanem egy darab történelem is — történelmi lovasságunknak mindjobban fogyó maradványa.

A rudkai Okonka-hídnál szádunk nyeregből.

Horthy brigaderos vár már ránk. Röviden tájékoztat a helyzetről:

Ezredünket, a kilenceseket meg az ulánusokat reggel a huszonnyolcos Landwehrek váltották fel. Ezek balszámyán a prágaiak, majd a tízes huszárok csatlakoznak. Az előnyomulás folyamán rajvonalunk

elérte a támadási irányt keresztező Czerniawka patakot, melyen a tízes huszárok átkelve, felvették Rudkánál a Conta-hadtesttel a kapcsolatot. Rudka maga a németek kezén van. Jobbszárnyunkon, azaz már az Okankától délre a Podhajsky-csoport csapatainak kellene állni, de ezekből csak Géher századosnak mintegy 200 puskát számláló honvédszázalója és egy század harminchármas Landwehr van, míg azon túl egy nagy hézag következik s teljes bizonytalanság. Épp ezért Rottenthal báró alezredest a kilenceseikkel, meg az ulánusok zömével és a mi 1. és 3. századunkkal az Okonkán túlra vezényelték ki, hogy legalább a Rudkára vezető utat — mely 14 kilométer szélességben az egyedüli tüzéség részére is használható közlekedési lehetőség — elzárják. A Podhajsky-csoport segélykéreire azonban elrendelték, hogy Rottenthal alezredest lehetőleg a hézagba is előnyomuljon.

Erre a Bauer-csoportnak úgyszólván utolsó tartaléka, a Reichlin parancsnoksága alá került 4. és 5. századunk lett a hídfő biztosításával megbízva. Rudkan csak Walter főhadnagy ulánusszázada maradt vissza, mely esetleges különítményszolgálatra várva, lovastól együtt volt ott készenlétben. Tekintettel levegőben lógó jobbszárnyunkra s arra, hogy az orosz, ki újabb erősítéseket kapott, támadni készül, édes-kevés.

A hídon túl félköralakban lövészárók húzódik. Tartalékban volt ezredank délelőtti munkája. Ahogy átlépjük az Okonkát, egyszerre minden futóhomok. Futóhomokba vannak az állások is beásva.

Csendben megy minden.

Rém nyomott a hangulat. A Styr csak valami 3 kilométernyire van, de mégis oly elérhetetlen távolinak látszik.

Az árkok derékig érnek és 3 méter széleseik. Partjuk folytatódólagosan hiizódik s árok helyett inkább ieknönek lehetne azt nevezni. A cipő bokáig süpped a puha fővény-szőnyegbe s minden lépés után azonnal teleszalad a lábnyom kristályosán fehér, finom homokkal. Egy alig érezhető szellő állandóan kavarja a port, mely mindent belep. Szem, száj, fül, egy-kettőre

telik meg vele. A huszárok aggódva tapogatják karabélyaikat — ez így nem tesz jó! Aztán elkószálnak s a fák közt botorkálva vetkőztetni kezdik a szétszórtan heverő muszka hullákat.

Mire ránk köszönt az éjszaka, már majd minden karabély závarzati része rongyokba van becsavarva. A géppuskák vérrel itatott rozsdabarna kabátokba vannak burkolva — egész kísértetiesen néznek ki.

Tíz óra körül erős ágyúzás és tűzharc hallatszik Komarow felől.

Alighanem Podhajsky csapatait szorongatják. Kellemetlen érzés és lázas állapotom felkorbácsolja fantáziámat. Jó volna most valakihez szólhatni, de kihez? Huszáraim oly apatikusan gubbasztanak az árok fenekén, mintha nem is élőlények volnának. Előttünk csak az előőrsök durrogatnak. Éjfélét aztán tőlünk délre is csend lesz.

Teremtő Ég! Csak sikerült tegyen a támadást visszaverni.

Október 31.

Lassan havazik.

A tájat borító ködben elvész a hatalmas fenyőfák koronája és törzseik így olyanok, mintha a végtelenségbe szöknének fel.

Nyugalom van. Frontszakaszunkat átcsoportosítják. Az Okonkatól délre mint első, mintegy 1000 lépés szélességben állnak Géher honvédjei (200 puska), majd lövészosztályunknak egy százada következik (40 puska), ehhez csatlakozik a Nádasdyak rajvonala (180 karabély), utána az ulánusok jönnek (120 karabély) és mint szélső jobbszárny a két jászkún század (100 karabély). Rottenthal alezredesnél hat géppuskánk is be van osztva. A rutén Landwehrsázadot visszavonták azzal hogy az ezredéhez tartozik bevonulni. A hézag Podhajsky felé változatlanul fennáll.

Így mi a hídfőben alapjában véve a második vonalat alkotjuk, de félköralakú állásaink déli vége a frontszakadásra néz, tehát tűzvonálnak számít. Tér-

képen felrajzolva lehet a dolgot csak tisztán látni és a huszároknak sehogyan sem megy a fejükbe, hogy ellenséges támadás esetén csak az első két szakasz tüzelhet, a többi már nem, mert azok már sajátjainkat lőnék hátba.

Délelőtt hátra megyek a rudkai vízimalomba, hol Horthy brigaderos és Reichlin is vannak. Lovas-tüzéreink megfigyelője éppen lejelentkezik, megy előre az előőrsökhöz. Pompás fiúk ezek, mindig a legelső vonalban vannak, nem törődve azzal, hogy néhány nap alatt már két tisztet és 12 embert veszítettek megfigyelés közben.

Kint váratlanul ropogni kezdenek a puskák.

Valamennyien kiszaladunk. A muszka golyók sűrűn csapódnak a malom fenyőgerendákból készült falzatába. A harc a majd nyolcszáz lépésre lévő honvédek szakaszánál lángolt fel, majd átcsapott az egész frontunkra. A fák s bozótoktól azonban nem látni semmit. Futok a századomhoz, hol a huszárok már lövésre kész karabélyokkal fekszenek az árokszálon. Jobbról Rottenthalnál valami négy géppuska is keleppek aztán amilyen hirtelen jött az egész, úgy el is hallgat. Néhány könnyebb sebesült jön vissza, egy honvédet karonülve hoznak, jobb válláról cafatokban lóg a ruha, csupa vér az oldala, kézigránátot kapott. Úgy mondják meglepte a muszka a mieinket, de visszaverték. Sok szibirják harapott volna a fűbe.

Estig aztán csend volt, de az éjszaka elibe nem kis aggodalommal néztünk. Jobbról a frontszakadás, balról-elől pedig a Czemiawka mentén a Landwehrijeink és ezekről a derék cselákokról egyszerre fene furcsa dolgokat suttognak. Mecsér Bandinak van egy kis mindentudó noteszkönyve, melyből Budha-ábrázattal adatokat olvas fel:

Amikor a prágaiakat a czartorijski harcokba bevetették, 1544 puskát számláltak. Veszteségeik a hó végéig sebesültekben 23, betegekben 1 és foglyokban 1133 embert tettek ki. Utóbbiakat ők eltűnteknek nevezik. A másik Landwehrezredről, a pisekiről a notesz azt mondja, hogy október végén már csak az ezred-

parancsnokság, telefonisták, málháslóvezetők és szakácsok voltak meg. Ekkor besorolták a 884 puskát számláló jmenetzászlóaljat. Október 30-án az ezred tartalékban volt, másnap részt vett a tudtunkkal veszteségnélküli előnyomulásban a Czemiawkaig. Ma a Landwehrek szakaszán semmi említésre méltó esemény nemi történt és ennek ellenére a pisekiek puska-létszáma már csak 350!

Ezek után vájjon melyik oldalról várhatjuk inkább a meglepetést?

Az Okonkával a hátunkban ugyancsak barátság-talan a helyzet. Ha rátörnek száz-egynéhány karabélyt számláló ritka rajvonalunkra, úgy itt csak élet-halál harcról lehet szó s amennyiben a muszka kerekedik felül, úgy vagy felkoncol, vagy beleszorít a mocsárba. Hogy merre nincs géppuskánk, s hol a legsérthetőbb pontunk, azt a esetiektől alighanem megtudhatja. Az is lehet, hogy egyenesen hátulról lep meg minket. A Walter-század mindenesetre állított fel lovas őrszemeket.

Leküzdve a kétnapos ébrenlét fáradságát, figyelmet, figyeltem, hogy kiegyenlítsem a helyzet komolyságát nem sejtő huszárjaim apátiáját. A kulacsomból eresztettem vizet a zsebkendőmre, hogy időnkint ki-mossam vérrel aláfutott szemeimből a homokot. Figyeltem azzal az akaraterővel, mellyel csak lázas ember tud szembenézni az eljövendővel, állandóan érezve erőim fogytán és tudva azt, hogy mégis rám háramlik a kötelesség, hogy embereimet a végső ellenállásig tudjam sarkalni. Zakatoló idegeim, melyek már nap-pal sem hagytak nyugton, most éjszaka folyton a fák közt bujkáló árnyékokat véltek látni s ha valahol el-dördült egy lövés, már riadtan néztem végig a mellettem lévő huszárokon, nem-e aludtak el?

De aztán ez az éjszaka is csak elmúlt és esemény-telenebből, mint remélni mertük volna.

November 1.

Rég köszöntöttem ily boldogan a hajnalt.

Nekidültem lövészárkunk falának s boldog voltam. Határtalanul boldog. Nem zavart, hogy hátam alatt lassan csúszik a homok, hogy lassan én is csúszom vele, hogy már az árok fenekén ülök és a homok még mindig tovább folyik — most a nyakamba. Valami hihetetlen megbékéltséget éreztem és így is aludtam el. A homok pedig lassan tovább szivárgott...

A tiszteket parancsra a malomhoz rendelték:

Általános támadás. A századok fél-tízre készen álljanak az előnyomulásra. Komarownak ma okvetlenül el kell esni, a Styrt ma okvetlenül el kell érni. Smekal altábornagy elvárja, hogy a csapatok minden lehetőet elkövessenek a győzelem kivívására. Erős tüzéségi előkészítésről és összefogott rohamoszlopokról is szól a parancs.

Szóval minden nap ugyanaz.

A tüzéség ugyanakkor lőszerhiányról panaszkodik, kimerült embereink hat-nyolc lépésre egymástól fekszenek a rajvonalba, jobbról egy hézag van a frontban, balról pedig megbízhatatlan cseh csapatok. Tartalékunk egy gyenge ulánusszázad, mely lőrulszállva 50 karabélyt számol. Ez a teóriának és a valóságnak száraz egymasmellé állítása.

Csatákat a vezérkari asztalnál kell kitervezni, de megnyerni azokat csak a csapattal lehet. A felsőbb parancsoknak számolni kell a való helyzettel, az emberi teljesítőképesség határaival és azzal is, hogy vannak lelki motívumok. A végső teljesítőképesség elvárása nem laposodhatik el napi szólamná és minél értékeőbb egy csapat, annál inkább kell ügyelni a felsőbb parancsnokságnak arra, hogy a csapatnak a vezetőség iránti vak bizalmát meg ne ingassa. A csapatnak hinni kell a győzelemben. Ez a siker egyik legfőbb titka.

Az előnyomulásból különben sem lett semmi. Podhajsky csapatai Komarownál orosz ellentámadással találkoztak össze s míg azt kivédték, vártunk a

megindulással. Közben elmúlt dél is és így az általános támadás megkezdésére már késő volt az idő. Majd holnap . . .

Késő délután tiszti felváltás. A vezetékllovaknál volt huszárok is kijöttek, azok is cserélve lesznek. Hogy nincs többé felelőség rajtam és hátam mögött tudok minden veszélyt, egyszerre gyengének érzem magam s alig bírok nyeregben maradni.

November 2—5.

Magas lázzal nyomom a szalmát.

Vérhas és maláriás tünetek egyszerre léptek fel.

Szobatársaim más kvartélyokba költöztek át, hogy nyugtom legyen, de gondolom, állapotom nekik sem lehetett valami gusztusos. Másnapra aztán Reichlin került mellém, aki végleg meghűlt és isiászával oly rosszul volt, hogy mozdulni sem tudott s majd megőrült a fájdalomtól.

3-án délután a szokásos tiszti felváltás. Bajtársaink bejönnek elbúcsúzni. Köztük van Jeszenszky Laci is, ki úgy véli, hogy csuda mód el vagyok anyátlanikodva. Nem ismer rám s mindenképp pálinkát akar belém önteni, mely szerinte az egyedüli rendes gyógyszer, főleg ha paprikát kevernek hozzá. Felvidítésunkra közben rossz zsidóviccekkel traktál, melyekben ő specialista. Kedélyén még az Okonka mocsarai sem tudnak kifogni, csak éppen, hogy vörös nadrágját cserélte fel zölddel, mert mint mondta: Szirmus apánk bakaszellemtől áthatva ráerőszakolta ezt a ronda monturt.

Szegény Laci! Rossz kabala volt neki a tábori-zöld szín. Másnap haltan hozták vissza. Nyaklövést kapott.

Úgy mondták, vakmerőségének volt az áldozata. Egy orosz különítmény oldalba akarta kapni előretolt 1. és 3. századunk szárnyát, de Laci néhány huszárral útjukat állta. Így esett el, embereivel együtt.

Jó pajtás volt, igen szerettem. Együtt jöttünk fel a harctérre s igaz jó barátok voltunk. Klevannál Laci-

nak csak a kabátját lyukasztotta át a golyó — hogy nevetett iákkor magas csákója alatt. Azzal komentálta az esetet, hogy:

— A golyó kitért, mert tudta, hogy nem jó velem kikezdeni!

Most mégis elérte a végzet. Az, mely előbb-utóbb mindnyájunknak sorsa lesz, mert a háborúnak nem igen látszik még a vége s szép lassan — avagy talán nem is olyan lassan, mindenkire sor kerül.

4- én általános sürgés-forgás volt Dolzycan. Legényem, ki önfeláldozóan ápol, hozza mindig az információkat. A vezetékllovakat — mint jelenti — felnyergelték s mindent összepakolnak. Úgy hírlík, hogy a hadosztályunkat áteszik a németekhez, a Conta-hadtesthez. Végeredményben aztán csak a mi 4. és 5. századunk vezetékllovakai lesznek útnak indítva Rudkára. Minden egyéb marad a régiben.

5- én reggel Reichlinnel együtt szekérré raktak s elszállítottak a mintegy 14 kilométernyire lévő maniewiczzi állomásra. Onnan már a kórházvonatnak kellett volna minket tovább vinni, de az zsúfolva volt súlyos sebesültekkel. Így egy törött ablakú III. o. fülkében helyeztek el minket, még hozzá nyolcad magunkkal. Kínos volt a kemény ülőhely, a jeges léghuzat pedig dermesztő, de a vonat minden kerékfordulatával távolabb vitt a mocsarak birodalmától és ez mindenért kárpótolt.

Az ágyúk dübörgését azért még sokáig hallottuk.

A czartorijski csata tovább folyt.

A Polesje mocsárrengetegét a múltban valami misztikum övezte. Keveset tudtunk róla.

Az orosz hadak nagy visszavonulásuk alkalmával, hogy a Búgot átlépték, kettészakadtak s így további hátrálásuknál kikerülték a Koweltól kelet és észak-keletre elterülő ingoványos vidéket. Részint ebből adódott, hogy a mi csapataink is csak attól délre nyomultak elő. Így a Polesje továbbra is terra

incognita maradt, melyről csak akkor lebbent fel a fátyol, midőn a Styr és Stochod közti járhatatlannak vélt területeken váratlanul portyázó kozákok jelentek meg, veszélyeztetve Rowno alatt álló 4. hadseregünknek balszárnyát és hátsó összeköttetéseit. Hadvezetőségünk erre sürgősen irányított oda lovaságot és ezzel a Sty-kanyar birtoklásának jelentősége előtérbe került. Ennek ellenére a második rownoi offenzíva befejeztével is csak a Hauer lovas-hadtest szállta meg a viszonylag nagykiterjedésű frontszakaszt. Az úttalan mocsárvadonról senki sem hitte, hogy ott nagyobb hadműveletek is lehetségesek volnának s ezért lovasainknak laza vonala elég-ségesnek látszott a folyómellék biztosítására.

Brussilow azonban október 2.-án mégis itt ment át támadásba. Visszavetette Hauer lovasait és Linsingennek minden tartalékját harcba kellett vetnie, hogy a betörést kivédhesse. Így is tíz napig tartott, míg sikerült az ellenséget teljesen visszaszorítani.

Ettől fogva Czartorijsktól kétoldalt, a leginkább exponált kanyarrészt a német 1. gyaloghadosztály tartotta megszállva, melyhez északról a lembergi 11. gyaloghadosztályunk egyik dandárja, majd Hauer lovashadtestje csatlakoztak. A németektől délre Nowosielki és Kulikowicz közt, a lembergiek másik dandárja már a Styren túl volt állásban. Linsingen ennek az oroszok részére felette kellemetlen hídfőnek látszólag igen nagy jelentőséget tulajdonított. Kiépítésére azonban már nem kerülhetett sor.

Október 16.-án Brussilow ágyútűz alatt tartotta a hídfőben lévő dandárunkat, majd másnap hajnalban támadásba ment át és Nowosielkinél egy hiányosan biztosított helyen a Styren átkelve, meglepetésszerűen kapta hátba az attól északra állásban lévő németeket. Az elkeseredett harcban a németeknek majd két ezrede morzsolódott fel, ott veszett a tüzérség egy része is és a hadosztály többi részei kénytelenek voltak a teljes bekerítés elől nyugatnak, Kukli—Lisewo—Kostiuchnowka vonalába visz-

szahúzódni. Ugyanakkor a hídfőben lévő rutén gyalogságunk jórészt megadta magát s a dandárnak csak töredékeit sikerült a folyón innen ismét összegyűjteni. Ezek aztán délnek visszavonulva, Siemki és Razniczy közt foglaltak újból állást. A frontszakadás, mely Razniczytól a németeknek Kuklinál lévő balszárnyáig terjedt, mintegy 10 kilométert tett ki. Az orosz nagy erővel előnyomulva, igyekezett sikereit kimélyíteni.

A Styrtől délre a Kormin menténél állásban lévő XVII. hadtestünk minden nélkülöző tartalékát Kolkira irányította. Ezek az 1. lengyel légiós-dandárból, a 24. bécsi Landwehr-gyalogezredből, két német- és egy honvédszászlóaljából álltak. Ugyanakkor a 4. hadseregünk leadta a 21. prágai Landwehr-gyaloghadosztályt és a 10. lovashadosztályt. Az ellentámadáshoz rendelkezésre álló csapatok ilyenformán — a lemergi dandárunk maradványaitól eltekintve is — mintegy két gyalog- és egy lovashadosztálynyi erőnek feleltek meg.

A gyalogság zöme ugyan már október 19-én Kolkinnál volt, de az ellentámadásba a lendületet csak a 10. lovashadosztálynak október 21-én történt előnyomulása hozta meg. Másnap már Kukli is a birtokunkban volt s ezzel helyreállt a zárt front.

Közben intézkedés történt, hogy József Ferdinánd főherceg még a 45. Landwehr gyaloghadosztályt és a mi lövészosztályunkat is Kolkira küldje, míg 2. hadseregünk a 26. Landwehr gyaloghadosztályt, Pflanzer-Baltinnak pedig a 2. lengyel légiós-dandárt kellett elszállítani. Utóbbi kettő Conta tábornok parancsnoksága alatt álló 1. német gyaloghadosztály megerősítésére volt szánva.

Az oroszoknak Czartorijsk, Nowosielki és Kulikowiczynél voltak hidjai, míg máshol a hídverést a Styr széles, mocsaraktól övezett medre látszólag ki-zárta. Ezért kézenfekvőnek látszott, hogy ellentámadásunknak a zsákba futott muszka oldalába kellett irányulnia, mégpedig úgy, hogy azt a Nowosielki és

Kulikowiczynél lévő hídjaitól elvágjuk. Az erre alkalmas pont Komarownál volt, hol alapos tüzérségi előkészítés után összefogott rohamoszlopokkal kellett volna áttörni és a visszavonulási útjaitól megfosztott ellenséget hátba kapni. E célra több mint száz ágyú és a frissen beérkezett 45. Landwehr gyaloghadosztály, valamint lövésosztaályunk állt rendelkezésre. Előnyünkre szolgált az is, hogy Komarownál a terep jórészt homokos lévén, az úgy a tüzérségi felvonulást, mint az eredményes tűzhatást is biztosította volna.

Ezzel szemben azt látjuk, hogy a Styr-kanyarban küzdő osztrák-magyar csapatok parancsnoksága már a Kukli elfoglalását követő napon elrendeli az általános támadást, de anélkül, hogy annak valahol súlypontot adna. A hideg nedves időjárás, a lehetetlen terepviszonyok és a hiányos ellátással párosuló pihenést nem engedő erőltetése a támadásoknak, napok alatt felmorzsolta a csapatok erejét anélkül, hogy számottevő eredményt sikerült volna elérni. Mire a 45. Landwehr gyaloghadosztály és lövésosztaályunk beérkeztek, épp hogy a keletkezett hézagok pótlására voltak elégségesek. Október végén aztán besorolták a menetzászlóaljkat, melyek maguk is egy gyaloghadosztálynak megfelelő puskalétszámot jelentettek. Ennek ellenére már november első hetében akadnak gyalogezredek, melyeknek tűzereje csak 40—60 puska, tartalékok nincsenek és nem egy helyen már a védelem is kétségessé válik.

A rendelkezésre álló gyalogságunk majdnem kizárólag csehekből, ruténekből és lengyelekből állt és így csöppet sem meglepő, hogy ezen gyenge harci értékkel bíró csapatok a hadvezetőségnek ezt a kíméletlen, pusztító és észszerűtlen módszerét nem bírva, tömegestől futottak át az ellenséghez.

Conta tábornok ezalatt tüzérségétől kellőleg előkészített támadásokban fokozatosan nyomta vissza az oroszot, különösen, hogy a Galícia meg Bukovinából érkező erősítéseket megkapta. Ezzel azon-

ban az ellenségnek félköralakú védővonala csak mindjobban laposodott és az áttörési lehetőség, mely részünkre Komarownál kínálkozott volt s mely olv végzetessé válhatott volna az oroszokra, mindjobban vesztett jelentőségéből. A nagy taktikai győzelem helyébe a veszteségdús arctámadások léptek és midőn a felsőbb parancsnokságunk november 3-án az előnyomulás folytatását rendelte el, a csapatok már nem voltak képesek a parancs teljesítésére.

Ekkor Gerok német tábornok, akinek a Styrkanyarban harcoló összes erőket alárendelték, úgy intézkedett, hogy az Okonkatól délre eső szakaszon az osztrák-magyar csapatok kizárólag a védelemre szorítkoznak, míg az ott beosztott derekabb csapatok Conta tábornok csoportjához teendők át, hogy az Okonkatól északra megindító támadásban résztvegyenek. Mint ilyen derekabb csapatot a 10. lovas-hadosztály lovasezredeit és lövésosztályát, valamint a két német zászlóaljat jelölték ki.

Hadosztályparancsnokunk, Bauer tábornok ekkor figyelmeztette a felsőbb vezetőséget, hogy a nagyfontosságú rudkai Okonka-átjárót, melyet a kilences huszárok, ulánusaink és két század jászkúnból álló csoport védelmez, nem tanácsos megbízhatatlan csapatokra bízni. Így aztán ez az alig 470 karabélyt számláló csoport ott tényleg vissza lett hagyva és a német 1. gyaloghadosztályhoz Lisowonál csak lövésosztályunk, meg a jászkún huszárok 4. és 5. századja lett beosztva. A tizes huszárok már néhány nappal előbb, Rudkánál kerültek német parancsnokság alá.

Míg Conta a döntő támadáshoz szükséges előkészületekkel volt elfoglalva, a muszka igyekezett azokat sűrűn ismételt erőteljes lökésekkel megakadályozni. Egy ilyen alkalommal, november 7-én reggel áttörték a Huta—Lisowskajanál állásban lévő légionistákat és leitineritzi Landwehreket. Két jászkún századunk lendületes rohama visszavetette az el-

lenséget, mely 4 tisztet és 114 gyalogost hagyott fogolyként a mieink kezén. Midőn huszáraink ezeket hátrakísérték, Kamienuchanál a tűzvonalból szökött légionisták, meg cseh Landwehrek csoportja állta útjukat, őket fegyverrel a foglyok átadására kényszerítve. A szóvivők egy légionista tiszt, meg egy cseh kadét voltak, kik nyilván ezzel a zsákmánnyal akarták palástolni feljebbvalóik előtt esküszegésüket.

Végre november 13-án köszöntött rá a mocsárban s fagyban küzdő csapatainkra a megváltás napja. Conta tüzérsége pusztító tűzzel árasztotta el az ellenséget és délutánra a németek rohama már keresztülgázolt az orosz vonalakon. Az orosz ugyan még megkísérelt egy ellentámadást és a leitmerilzi Landwelir-dandárt sikerült is visszaszorítania, de Brussilow átlátva helyzetének tarthatatlanságát, éjjel mégis kiürítette a Styr-kanyart. Ezzel majd egy hónapi véres küzdelem után véget ért a czartorijski csata.

Csapataink téli állások kiépítéséhez láttak hozzá. Lovaszredeink felváltásáról azonban még most sem esett szó. Csak a vezetékllovakat küldték november végével hátrább, hogy végre rendesen elszállásolhatók legyenek. Ekkor már mindent magas hó borított. A tizenhármassok lovai a Koweltól nem messze lévő Drozdenba kerültek, ami járhatatlan utakon mintegy 100 kilométernyire volt a fronttól.

Ez volt nyilván a lovasság alkalmaztatásának legújabb módja.

Talán a hadtörténetem magára vállalja azt a kissé nehéz feladatot, hogy ennek okszerűségét az utókornak megmagyarázza.

*

A czartorijski csata különben igen érdekes alkalmat nyújt a cs. és kir. hadsereg tábornoki rangviszonyának tanulmányozására.

A rangsor mindig nagy szerepet játszott nálunk. A czartorijski harcoknál eleinte naponta futottak be

új csapattestek és tőlük függetlenül érkeztek a parancsnokságok. Így a csapatok mindig a jelenlévő rangidős tábornoknak lettek alárendelve. Kolkinál pl. október 19-én Fischer dandárparancsnoktól Keki tábornok veszi át a vezénylest, 20-án már Podhajskey altábornagy a parancsnok, 23-án pedig Smeal altábornagy áll a Styr-kanyarban harcoló cs. és kir. csapatok élén, kit viszont november elején Fatli gyalogsági tábornok vált fel. Így aztán a vezetésben sem alakulhatott ki a kellő tervszerűség, hisz alig, hogy az egyik parancsnok körültekinthetett, már másik ült a helyébe s nemcsak a vezénylő tábornok személye, hanem az egész parancsnokság is felcserélődött. Mindennek a levét a csapat itta meg.

Helyeselhető, hogy az idősebb tábornok legyen a vezénylő, de akkor az váltott lovakon az elővéd-del érkezék be és elejétől fogva vezesse a hadműveleteket. A czartorijski csata minden esetre iskola-példája annak, hogy hogyan nem kell csinálni a dolgokat.

A HINTERLAND.

November.

Bécsben vagyok.

A herceg Cumberland-kastélyban berendezett kórházban.

Szép szoba, fehérhuzatos puha ágy, fantasztikumba menő kényelem.

Eleinte gyötörtek még a lázálmok. A czartorijski mocsár szörnyként jelent meg, kaján vigyorgással akarva magához szorítani. Ilyenkor rémülten kiáltottam segítségért, de egy jóságos kéz már rakta is homlokomra a jeges borogatást, orvosságot adott be s én ismét megnyugodtam. Ott virrasztóit mellettem a gondviselés, egy szelíd ápolónő személyében. Hogy hívták, ki volt, nem tudom. A világháborúnak egy névtelen csendes katonája, aki mindig ott volt poszton, ahol a betegek leginkább voltak rászorulva.

Aztán ezek a napok is elmúltak. A láz csökkent. Jobban lettem és november végével az orvosok megengedték az időnkinti felkelést. Terringettét, de gyenge voltam! Forgott velem az egész világ.

Azért ezen is csak átestem s lassan éreztem, hogy a gyógyulás útján vagyok.

A rosszat pedig felejteni és a jót megszokni emberi tulajdonság, Istennek talán legnagyobb adománya és az Okonka borzalmi egyszeribe oly meszeségbe kerültek, hogy néha már nemi is voltak valószínűnk.

December.

A császárvárosra a második háborús tél nehezedett rá.

A szobák reggelenkint hidegek voltak és az ápolónők szomorú arccal magyaráztak valamit szén- meg fahiányról, élelmiszerjegyekről s sok mindenről, amit már egyáltalában nem lehet kapni. De amikor először mentem ki a városba, a háborús nyomorból még nem láttam semmit. Inkább nagy élet volt mindenfelé.

A háborúnak két arculata van, a „Front“, meg a „Hinterland“. Az elsőt ismertem. Most a tűzvonalból elszabadult ember mohó kíváncsiságával vettem magam Bécs forgatagába, hogy a másik arculatát is megismerjem a világégésnek.

*

A villamoson nő volt a kalauz. Helyettesítette a hadbavonult férjét. Egy kevésbé barátságos hölgy, aki mindenkivel veszekedett, káromkodott s különös előszeretettel csöngetett le a felszállók orra előtt. Mindenki uniformisban járt. Civilt alig lehetett látni, de ahol véletlenül feltűnt egy fekete kemény kalap, azt olyan pillantások kísérték, melyekből ki lehetett olvasni a Taygetos-szikkalával összefüggő jókívánatokat. Persze az uniformis alatt nem szabad a békeidők katonai fegyelmét visszatükröző formaruhára gondolni, sőt ellenkezőleg! Az „unvorschriftmässig“ szót aligha-

nem törölték a katonai szakkifejezések szótárából, mert amit itt uniformis alatt értenek, az nem egyszer már a maskarával határos. Békebeli színes ruhák vegyítve a tábori-zöldnek meg szürkének minden variációival, de nemcsak az összeállítások fantasztikusak, hanem az egyéni kreációk is, amelyekben egyesek büszkélkednek. Csak egyben van egyöntetűség: a fényes kardok eltűntek. A kardok sötét színűre vannak befuttatva, ami viselőjüknek háborús patinát ad. De aki a hatást fokozni akarja, az még ilyet sem hord, hanem csak bajonétot vagy pláne sétabotot. Ez utóbbi ugyan csak az erre rászoruló sebesülteknek van megengedve, de ezt viszont neon ellenőrzi senki. Ki is merné azokat a botra támaszkodó hősöket igazolásra felszólítani? Pedig nem ártana.

Találkozom például Sz. hadnaggyal. Tetőtől-talpig tábori zöldben, sapkája tele háborús jelvényekkel, derekán oldalfegyver nélküli bőrv — ami a legújabb divat — oposzumos mentéjén pedig ott díszleg a nagyezüst, ő is bottal jár, ami éppúgy lep meg, mint dekoráltsága. Jól ismerem. Autós ordonánctiszt és közismert frontkerülő.

Egy kabarében esténként Eisenbach mesél háborús vicceket.

—A hadnagy úr Kohn bemegy Meier ékszerészhez a Stefansplatzon. Egy Verdienstkreuzot kér.

A segéd ránéz és megértéssel monlja:

—Legnagyobb sajnálatunkra kifogyott, de tessék egy vaskoronarendet venni, azt is igen hordják.

Nem rossz. Ha meglátom barátomat, ajánlani fogom neki Eisenbachot.

*

A háborús Bécsnek azonban akadnak mindenféle csodabogarak.

Itt van például az emancipált nő. Terméke egy evolúciós hullámnak, mely végigsöpört az összes társadalmi rétegeken.

A hadbavonult férfiak helyei üresen maradtak. A nagy gépezetnek azonban tovább kellett működni. A

közvélemény a nők áldozatkészségére appellált, hisz az önfeláldozás a nőnek mindenkori igazi hivatása és a hívó szó termékeny talajra talált. Tradicionális előítéletek bástyafalai omlottak össze és asszonyok meg lányok szinte felszabadultan léptek elő a háziasság szürkéségéből, hogy tőlük telhetőleg kivegyék részüket a háborúból. Persze, legtöbbször a lelkesedési láz hamar alább hagyott s visszahúzódtak, mások komolyan vették munkakörüket s a nyilvánosság ezért nem látott belőlük semmit. De azért sokan, nagyon sokan maradtak még felszínen, azok, akiket ez a női konjunktúra magához vonzott s akiket forгатagának ezerféle lehetőségeivel vetett bele az életbe. Ezek voltak az emancipáció igazi termékei, a modern nő típusának képviselői, akikkel úgyszólván mindenütt és mindenhol találkozunk, mert formálisan birtokukba vették nemcsak a villamost, hanem az egész várost, az egész „Hinterland“-ot is.

Ott vannak a hivatalokban, hol eleinte csak az írógépnél ültek, de hamarosan magasabb célokat tűzve ki maguknak, látjuk őket bundásan és felélszerezve, mint kijárókat a kétkulcsra járó ajtókon is besurranni. Ez a női típus az, mely a kórházakat elárasztja, ahol orvosok és sebesültek rémületére egyszerre mindenhez értenek. Megjelennek az érkező sebesültszállítónatonknál és a haslövésést gulyással etetik. Végiglejtene a kórtermeken és azzal a naivitással, amellyel csak jótékonykodó nő tud rendelkezni, egy szelke birsalmasajtot nyomnak a sebesültek markába. Majd ott találjuk őket az előkelő szalonok five o' clock teáin, ahol mint igazi jólérsültek, minden aktuális kérdést megtárgyalnak. Itt és a bridgepartiknál guillotineznek le szerintük képtelen tábornokokat és minisztereket s vetnek fel neveket, amelyekről másnap már az utca is beszél. Hadat üzennek és békét kötnek bizonyoságot téve arról, hogy e téren is mindenben otthon vannak.

A női nem előretörésének ezek a képviselői állandóan új pozíciókat foglalnak el és eszközül harcba vetnek mindent, amit fegyvertárukba a természet

összehordozott. A vékony bokával párosult lenyűgöző mosoly éppoly hatásos, mint az a veszély, hogy valakit az ötörai teáknál nyelvükre vesznek. A legrettenetesebb fegyver azonban a „Verbindungen“. Akinek összeköttetései vannak, azoktól mindenki retteg, mert ki sejtethi azt, hogy egy ilyen „Verbindung“ milyen ösvényeken vezet végig és hova mindenhová nem ér el.

A háború felszínre hozta a „meg nem értett“ nőket is, akiket fiatal tiszteknek kell vigasztalni. Komplikált lehet a női lélek és sohasem hittem volna, hogy a „meg nem értettek“ szektája oly kiterjedt lenne, mint azt Bécsben tapasztaltam. De persze az idő múlandósága vagy a sors másirányú mostohasága folytán voltak ezek közt olyan hölgyek is, akik más utakat voltak kénytelenek keresni. Megjelenik a kórházak kapujában egy új fogalom, az „Auspeise Hiene“, aki lábadozó katonákat visz el magához ebédre, különös előszeretettel vakokat, azokat a szerencsétleneket, akiket a háború megfosztott attól a lehetőségtől, hogy tudomást vehessenek jötevéjük külsejéről vagy megállapíthassák kilétét.

*

A kávéház már régente is specialitása volt Becsnek.

A háborús kávéház mégis különálló hírességgé vált.

Tea, kávé ritkaságszámba ment, a cukrot szacharinnal pótolták, tej csak lefőlözött alakban került forgalomba és jegy nélkül csak vadgesztenye és bablisztból készült süteményt lehetett kapni. A nagy termek fűtetlenek voltak s mégis: a bécsi kávéházak állandóan zsúfolva voltak. A vendégek kabátban meg kalapban ültek, taksát fizettek az asztalért és nem fogyasztottak semmit. A vonzó erő az üzlet volt!

A polgári elem pénzt bankban tartotta, értékpapírokba és hadikölcsönökbe fektette. Boldogan figyelte az emelkedő kamatokat, a sűrűn fiadó részvényeket s nem vette észre, hogy mindaz, ami szükséglet, viszonylag sokkal magasabbra szökött fel árszinten. A polgári elem látszólag gazdagodott és valóság-

ban szegényedett. Ezt a háborús konjunktúrától és kezdődő inflációtól fűtött állapotot azonban csak azok az idegenek ismerték fel kellően, akik csapatainknak 1914. évi visszavonulása alkalmával a galíciai hazából menekülve, mind sűrűbben lepték el Bécsset, hogy aztán végleg ott ragadjanak.

Ezek a galiciánerek csodálatos üzleti érzékükkel mindent kiszimatoltak s a maximált árakból éppúgy tudtak előnyt szerezni, mint a kifogyó élelemből és árukészletből. Az egyik felhajtotta, a másik továbbadta az anyagot s mire az a fogyasztóhoz ért, az üzleti kezek hosszú láncolatán csúszott már végig s minden egyes láncszem hozzácsapta a maga kis hasznát. A láncolással egyidejűleg fejlődött ki a zug-bankárság, zug-tőzsde, zug-hírszolgálat és a csempészet s mindennek hivatalos helyisége a kávéház volt, hol aztán a dollártól a cipőtálpig és a gyertyától a nulláslisztig mindent lehetett kapni.

Hadvezetőségünk, mely a háborúnak pótlási kérdéseit békében nem szervezte volt meg és a háborúban kitartott bürokratikus módszereinél, mint beszerzési forrás, fokozatosan a síberekre volt ráutalva. A „Verbindung“-al rendelkező hölgyek persze itt is szerephez jutottak. Kijárták „fent“ az üzletet és részesedtek „lent“ a haszonból. Üzlet volt a kórházak ellátása éppen úgy, mint a katonai bakancs- vagy ruihaszállítás és az üzlet büvkörének terjesztése növelte a kávéházak forgalmát.

Ezzel párhuzamosan azonban egy új társadalmi osztály kezd előretörni: a hadigazdagok. Emberek, akiknek nincs vagyonuk, csak jövedelmük, mégpedig tekintélyes jövedelmük, mely nekik látszólag mindent elérhetővé tesz. Ugyanakkor a polgári osztály kénytelen összehúzószkodni és reggelenként itt is, ott is feltűnik a tűzifa- és élelmiszerüzletek megnyitására várók csoportja, mert jegyet mindenki kap, de az áru úglátszik korlátolt s csak az jut hozzá, aki korán jön.

Egy átalakulási folyamat, mely a társadalmi rendet veszélyezteti.

A Szilvesztert családi körben töltöttem.

Szürkén, ködösen köszöntött be az új esztendő. Bécs fázott és csendes volt. A könnyelmű hangulatra, mely még karácsony napjait betöltötte, ránehezedett a Bukovinában dúló nehéz harcok híre.

Megint egy új év. Vájjon meghozza-e a várt győzelmet és békét?

Csapataink ugyan messze bent állnak Oroszországban, Szerbia is a miénk, a délnyugati harctéren pedig a negyedik Isonzo-csata is a mi fegyvereink diadalával végződött. Katonailag látszólag legyőzhetetlenek vagyunk. És mégis! A jövő egy nagy kérdőjel. Ha győzünk is, de a népekben, melyek a Monarchia megvédéséért küzdenek, nem igen él a szándék annak épségben való megtartására. Az autonómia, a függetlenség iránti törekvések és a nemzetiségi eszme mind nagyobb tért hódít. Miféle reményeket táplálhat a jövő iránt egy olyan állam, mint Ausztria, mely legfeljebb térképzési fogalom, de melynek még neve sincsen, hiszen hivatalosan: „A birodalmi tanácsban képviselt királyságok és tartományok“ a címe!

Bécs tudja, Bécs érzi ezt, mert itt ver a Monarchia szíve s nem egy pillantás fordul Berlin felé.

Mert a nap nem mindenki részére kél keleten.

1916 január 1.

Gyógyultan bocsátottak el a kórházból.

Előírásos tábori-zöldben, csakósan, kard- és pisztollyal, egy rozoga konflis visz a kijelölt parancsnoksághoz, ahol jelentkezni kell.

A kapuban álló népfölkelő őrszem a második emeletre utasít.

Jelentkezem egy öreg tábornoknál, aki íróasztalánál ülve, szemüvege felett mogorván néz rám. Tanulmányozza az adatokat, majd fürkészve szegezi rám szemeit.

— Suchen sie inn Urlaub an? — kérdezi egy idő múlva.

— Alázatosan jelentem, a pótkerethez akarok bevonulni, hogy mielőbb ezredemnél lehessenek.

Az öreg úr még mindig néz, néz mint a vizsgálóbíró s változatlanul szárazon mondja:

— Also sie wollen einrücken?

Csak midőn másodszor is igenlő választ kap, lesz barátságosabb, kissé felegyenesedik és felém nyújtja kezét.

— Ich wünsche Ihnen viel Glück Herr Leutnant — majd egy jóságos mosollyal fűzi hozzá: — sie weisser Rabe.

Mikor feszesen elköszönve kiléptem az ajtón, a tábornok kétkezére támaszkodva még mindig állt az íróasztala mögött s fejével búcsút intett utánam.

Vájjon mi mindent hallhatott szegény öreg úr ezekben a szobákban, mennyi frontkerülővel találkozhatott, hogy ennyire meghatódott?

De ez is csak kép volt arról a háborús Bécsről, melyet megismerhettem s megutálhattam néhány hét leforgása alatt.

Vonatom este indult Kecskemétre.

SZOLGÁLAT A KÁDERNÉL. — ITT A BÉKE. — ESEMÉNYEK A BALKÁNON. — POLITIKA ÉS POLITIKUSOK

1916. január.

Kecskemét télen nem valami barátságos, különösen, ha az ember a Külső-Szabadság-úton kénytelen lakni, ahol koránkelő háziasszonyok porcellánedényeiket az úttestre ürítik s térdigérő sárban kell átgázolnia annak, aki a lovassági laktanyába akar eljutni. A gondosan kavicsozott kaszárnyaudvar, az a rend s tisztaság, amely a kapuórségtől kezdve ott az embert fogadja, oázisszerűen hat.

Tíz napja teljesítek már itt szolgálatot s Isten ugyancsak felvitte a dolgomat, amennyiben egy 136 emberből álló lovasszázadnak vagyok a parancsnoka, amelynek létszáma a bevonuló gyógyult sebesültek

révén állandóan gyarapszik. Csupa békebeli legénység, olyan emberek, akik 14 hónapot megszakítás nélkül töltötték a fronton s karácsony előtt kétheti szabadságra jöttek haza és azután a pótkerethez vonultak be. A lovasság átorganizálása most van folyamatban. Az ezredeket általában négy századra redukálták, egyenkint 150 lovassal. Így a szabadságolt huszárokra sem lévén szükség, azok a pótkeretnél maradtak, ahol részint az ezredtől visszaszállított, részint újonnan sorozott lovakkal lovasították őket.

Papíron ugyan Richlitzer kapitány a századparancsnok, de mivel neki a remontaosztályt is alárendelték, ott annyi dolga akad, hogy a századot teljesen énreám bízta, az ott beosztott önkéntesekkel — Bezufk báró, Hard-Stummer, Peters és Rapcsákkal — együtt.

Tiszthiányunk van — mert a nélkülöztlitőket le kellett adni a gyalogsághoz — s így nálam őrmesterek a szakaszparancsnokok. Ez baj, mert az őrmesterek, akiknek a fronton rendszerint adminisztratív feladataik vannak, tűzharc esetén a vezetéklóvaknál maradnak vissza s így az öreg huszárok potyázóknak nézik őket, s rájuk fogják, hogy rumból meg konzervából duplát „zabraliznak“, ami muszkául bőséges elemelést jelent.

A lóápolásnál előírás szerint az atillát — most most a tábori ruhák kímelésére ismét cifrában járunk — le kellett vetni. Egyik-másik huszárnak ez nem tetszik s Kolmann őrmester — aki még nem volt a fronton — sehogyan sem boldogul velük. A helyzet kényes, mert a szívem a huszárokhoz húz s végül úgy oldom meg a dolgot, hogy magam vagyok kint a lóápolásnál. Azóta nincs feleselés s nincs baj. Tüntetően csinálnak különbséget.

— A hadnagy úrért akár a kútba ugrunk — mondogatják — de ennek? Ez csak olyan cukorrépa-nevelő ...

A kíséző arkifejezésből ítélve, ez valami súlyosan diffamálót jelenthet. Sejtelmeimre azonban csak

némi tapintatos érdeklődés révén sikerül fényt deríteni. Megtudom, hogy a kincstár a laktanyai pöcegödörök tartalmát egy árendásnak adta el, aki ennek segítségével a kaszárnya melletti földeken hatalmas cukorrépát termel. Huszáraim szerint a „kádereseknek“ ezzel összefüggésben van a kizárólagos jelentőségük, ami közgazdasági szempontból lehet igen fontos, de front-harcosok fegyelmezésére valahogyan elégtelen. Ez az, hogy az életben minden relatív — amit jászkúnjaim Einstein professzor úrtól függetlenül állapítottak meg — és e relativitási elmélet miatt kell nekem hajnali 4 órakor kelni, hogy mire elfűjták a „tagvakot“ a kaszárnyába érjek.

Január 12.

Egy demobilizációs lóelosztó bizottság járt nálunk. Nyalván kezdünk a békére berendezkedni, ami nagyon dicséretre méltó. A laktanya udvarán egyenként vezetik elő a bonitálásra kerülő lovakat, minden lóról megállapítva, mily célra alkalmas s ennek megfelelően leszereléskor mi lesz a sorsa. Köztenyésztésre alkalmas egyedeknél meg kellett jelölni a típusnak megfelelő tenyészkörzetet, ahol a kanca elérverezhető. Persze mindez egyelőre csak oktatást szolgál s a beosztott tisztek sorra vizsgáznak, míg a bizottság parancsnoka D'Orsay gróf ezredes noteszébe szorgalmasan jegyezgeti — nem a lovak, hanem a bizottsági tagok minősítését.

Közben egyik ambíciótól fűtött aspiráns melléfogott s herélt lovat osztott be tenyészanyagként, a másik pedig a lómértékkal oly soká bibelődött, hogy az alany — egy türelmetlen vérű deres — irgalmatlanul kikapta hátul a nadrágját. Így vaskos megjegyzésektől kísért jókedv váltotta fel a szolgálat szürke egyhangúságát.

Január 15.

Ma újabb eseményben volt részünk. A környéken munkára kiosztott muszka foglyok inspicírozására egy dán ezredestől kísért orosz vöröskeresztes hölgy érkezését várták. Úgy mondták grófnő s a Kárpátokban elesett férjének sírját akarná felkutatni.

Mint helyőrség-ügyeletes tisztnek, nekem kell a bizottságot fogadni, majd francia tolmácsként, a grófnő mellé csatlakozni.

Nem minden romantika nélküli megbízatás. Az orosz nő feltétlenül csinos — legalább regényekben csak ilyenek szerepelnek s miért legyen ez az életben másként, hisz a regényeket is az életből merítik. Mint grófnő bizonyosan magával hozza a cári udvar misztikus, szerelemtől átszótt légkörét s aztán minden orosz nő szentimentális, ez már tartozéka a szláv lágyságnak. Minden bizonnyal fiatal — hisz fiatal erő kell az ilyen vállalkozáshoz — s különben is miért nem lehetne az, végre férje lehetett hadnagy, vagy kapitány is és ki mondja, hogy ezredeseknek csak idős özvegyeik lehetnek? Szóval a dolog nem mindennapi, sőt határozottan érdekes és miután úgy döntöttem, hogy aranyzsinóros mentét és szalonnadrágot veszek — mert ez lesz a legalkalmasabb — befogattam az ezredkocsit, egy igen jól festő feketehintós fogatot és kihajtottam az állomásra.

Az első csalódásom az volt, hogy a pályaudvaron egy keménykalapos városiakból és katonákból álló vegyes bizottság is megjelent a fogadtatásra, köztük Stieder alezredes, az új káderparancsnokom, úgyhogy én háttérbe szorultam. Majd begördült a pesti gyors és abból két elegáns katonatiszt — a Kriegsminisztérium által kirendelt kísérek — után kiszállt egy hatalmas, őszhajú öregúr, a dán ezredes s végül feketében egy magas, karcsú hölgy, vékony bokákkal, de hogyis mondjam — ennek a szegény boldogult férje legalább is ezredes volt és az orosz ezredesek feleségei nyilván mégsem egész fiatalok. Pedig kár, mert valamikor

csinos lehetett, de markáns profilja ma már vajmii kevés szláv lágyságra engedett következtetni, inkább energiára, kellemetlen energikusságra. Hiányzott belőle az, amit nőiességnek mondunk, az a fogalom, amit nehéz körülírni, melyet épp ezért csak érezni lehet, de melynek hiánya a legszebb nőt is ellenszenvesse tudja tenni.

Nyolc fogat várt a pályaudvar előtt. Én udvariasan átengedtem az enyémet s az utolsó fiákkerba ültem be.

A romantikus álmkép szertefoszlott.

Közben berendelték Kecskemét 163.000 kataszt-rális holdat kitevő határából a tanyákon élő muszkákat. Hol csoportostul, hol egyenkint érkeztek a városházára. Itt-ott ugyan lézengett köztük egy megöszült népfölkelőnk, de ezzel aztán ki is merült a felügyelet. Kecskemét utcái egyszerre teltek meg hangos rozsdabarnakabátos muszkákkal. Ha ezekben egy kis szervezőképesség, intelligencia, merészség lett volna, de könnyen tudtak volna ribiliót csinálni. Olyan szabadságnak örvendeztek, hogy ráértek volna mindent előkészíteni. De szerencsére a muszka jámbor lélek s egyelőre boldog, hogy megszabadult a cár-atyuska kezei közül. Ha kissé melegebb ruhát tudnának kapni, inget és cipőt, úgy ezek lettek volna bizonyára a világ legmegelégedettebb emberei. Jó nép ez, olyan, mint az igavonó jószág, ha jól tartod dolgozik, mint az elefánt, ha koplal s fázik, bömböl és megvadul. Primitívségüknél fogva nem lehetett nehéz a kielégítésük. Érthetetlen, hogy ez Oroszországban mégsem sikerült soha.

A városháza nagy előcsarnokában vagyunk, mely színültig megtelt muszkákkal. A lépcsőház is tele van velük, de rekedtek kint a főtéren is.

Midőn az asszony szájáról elhangzik az első orosz szó, a néma csönd pillanatok alatt megszakad, megbomlik a rend, mindenik szólni akar, kiabálnak, egyesek előre furakodnak, mások térdre vetik magukat, úgy kúsznak közelebb s csókolják az asszony ruhája szegélyét, a ruhát, mely orosz szövet s melynek

viselője itt ma a muszkabirodalmat jelenti — Szentpétervárt éppúgy, mint az Ukrán síkságokat és Szibéria végtelenségét. Az otthon iránti érzék, mely kultúrálatlan népek ösztönszerűségében van legjobban kifejlődve, a vágy mindaz után, ami oly elérhetetlen távolságban van, elementáris erővel tör ki s könnyek hullanak, őszinte könnyek, melyeket tolmács nélkül is meg lehet érteni.

Az egyik feltépi a kabátját, nincs alatta csak egy nagyon piszkos rongy, ami valamikor ing lehetett — s a hőmérő ugyanakkor mínusz 14 fokot mutat. Az orosz asszony szintén sír. Leveszi meleg sálját s ráakasztja az egyik félmeztelen muszka nyakára és könnyei ezalatt, mint megannyi némán vádló gyöngyszem, végigfutnak arcán s lehullanak a városháza besározott kőpadlójára.

Jönnek a kívánságok.

Németre fordítva kell őket jegyezniem s ha nem válaszolok direkt, úgy magyarul továbbadnom.

Nincs ruha, nincs cipő, mindig ugyanazok a panaszkók. Egyesek felhozzák, hogy nincs hír otthonról. A tanyákon dolgozók aránylag elégedettebbek, de akik a város területén vannak, panaszkodnak, hogy kopálnak.

— Miért nem ruházzák fel őket? Ez gyalázat... — fordul felém a grófnő.

— Mélyen sajnáljuk — válaszolok — de mi is szűkiben vagyunk, tessék beszüntetni a tengeri blokádot s akkor minden jobb lesz.

— Gondolja? — s ezzel úgy néz rám, mintha eltiport kígyó lennék, mely még mindig sziszegni mer. Ebben a tekintetben komprimáltan bent volt mindaz a gyűlölet, amelyet irántunk, a szent Oroszország ősi ellenségével szemben érzett. S ez a büszke asszony félreérthetetlenül adta tudtomra, hogy itt háború van, irgalmat nem ismerő háború, melyben csak győzni lehet — vagy elbukni.

Közben Sándor István polgármester kívánságára tolmácsolom, hogy a város az összes foglyokat, akik-

nek panaszaik vannak, a fogolytáborba fogja bevonultatni.

— Ez hasonlít magukra! Ez megoldás maguknak — jött vissza a csípős válasz. — Kérdezze meg a polgármester urat, hogy volt-e már fogolytáborban? Nézne egyet meg egyszer, próbálná ki, akkor talán emberségesebb lenne.

— Vannak nekünk, madame, szibériai csere-rokkantjaink is — felelem — majd azoktól megkérdezzük, hogy milyen az ideális fogolytábor?

Ezt azonban mintha nem is hallaná, elsiklik felette s csak tovább indignálódik, jegyez, kifogásol, főként azt, hogy nincs a tanyákon gőzfürdő, sőt hír szerint Kecskeméten sincs, holott Oroszország legeldugottabb falvában is megtalálni a kultúrának ezt az alapfeltételét.

Az általános hangzavartól azonban ekkor már nem igen lehetett szóhoz jutni, amit a grófnő is érzett s ezért rövidúton félbeszakítva a kihallgatásokat, beszédet intézett a muszkákhoz, majd felszólította őket, hogy imádkozzanak együtt. Utána megáldotta őket, amit a muszkák mélységes áhítattal térdelve fogadtak.

Megható volt ez a jelenet s megrázó volt ennek a távoli népnek a végletekben való élése. Hangos, gesztikuláló, egymást túlarsogni akaró beszédükkel hol megbolygatott hangyabolyra emlékeztettek, készen mindennek elsöprésére, hol magukba roskadva, néma szoborként lesték ennek az orosz asszonynak leghalibb szavát is. Félelmetesek voltak, miint a vad tömeg-erő megnyilvánulása s félelmetesek voltak mélységes misztikumtól övezett öntudatlan vallásosságukban is. Ehhez a képhez szűkek voltak a városháza falai, ehhez mint háttér, az orosz mezők végtelensége kellett volna — csak akkor lehetett volna megérteni.

A városházáról még elmentünk három udvart és tanyát megtekinteni, hol az elhelyezett foglyoknak viszonylag jó dolguk volt. Majd az orosz kórházba hajtottunk, de itt a kórtermekből kirekesztettek ben-

nünket, mert a grófnő egyedül akart védenecivel beszélni. Még a dán ezredest sem vitte magával, aki felhasználta ezt az alkalmat, Hogy különös tapintattal mentegesse előttem madame felzaklatott lelkiállapotát.

Két órákor vendégül láttuk a vöröskeresztes bizottságot a tisztí étkezdében.

A grófnő kimerültségére hivatkozva, csak egy csésze teát kért s visszavonult pihenni a kaszinó szalonjába, hol Rochlitzerné gondoskodott róla. Közben felszolgálták a levest s hogy a kissé nyomasztó formai hangulatot megtörjük, Stieder felköszöntötte a dán királyt, mire exet ittunk. Az ezredes könnyekig meghatódott, de szóhoz sem jutott, mert azt mondtuk, hogy magyar szokás szerint uralkodóra három exet kell inni és csak akkor szabad újra leülni. Midőn aztán ő a mi uralkodónkról emlékezett meg, további három ex következett, ezalkalommal vörös borral.

A jég meg volt törve. Az öregúr hatalmas fehér bajusza mögöl paprikapiros arccal nagyokat nevetett s miközben kínálás nélkül nyúlt már a kecskeméti vörös után, katonai témákra terelte a beszélgetést. Mellette ültem és szerettem volna belőle az oroszokra vonatkozóan egyet-mást kihúzni. De vesztremre szemben volt velünk Schütz papa, az elővigyázatos kis őrnagy, aki megrémült, hogy itt még katonai titkok kicserélésére kerül a sor s beavatkozott a diskurzusba.

Schütz papa a pótkeret egyik érdekessége, mondjuk nélkülözhetetlen alkotórésze, aki minden ambícióját a katonai magazin pedáns rendbentartásának szenteli. Sáfarkodik minden csizmával s rettenetesen spórol a kincstár javára. Kis ember, kis kecskeszakállal s villogó apró szemekkel. Mindig csak a szeme jár s mindent lát és mindent hall. Híres a történelmi mentéjéről. Ez a ruhadarab valamikor aranyzsinórokkal volt díszítve, de Schütz papa nem fiatal már s mentéjének sujtásai olyan kopottak, hogy engem mindig fürdőkabátom fehér sodrott övére emlékeztetnek. Örök jókedélye s az, hogy minket fiata-

lőkat erősen pártfogol, juttatta hozzá a „papa“ jelzőhöz, melyről tud s amelyért nem haragszik. Mikor a háború kitört, valahonnan a nyugdíjasok homályából ásták ki. Harcászati és lovas ambíciói nem voltak s így a magazin kezelése nagyon konveniált neki.

Schütz papa azonban ma egész különösen mozgatta szemeit. A dán ezredest pedig teljesen lekötötte. Egyszerűen nem hagyta többé szóhoz jutni s mivel a háborúról volt szó, olyanokat mondott neki hadseregünk fejlettségéről, kimeríthetetlen tartalékjainkról s hatalmas készleteinkről, hogy azt hittem, menten leesem a székről.

Végül már stratégiáról tartott előadást, mire én elővigyázatosságból fehér bor helyett barackot kezdtém tölteni szomszédom poharába. Így aztán hogy az orosz hadseregnek kézenfekvő összeomlásához ért a vita, a dán ezredes kellően preparálva volt s a grófnőt kezdte sajnálni, aki rendületlenül hisz a győzelmükben.

— Ihr Generalstabschef — allé Éhre! — igazán kitűnő valaki — állapította meg. De ezt óvakodtam Schütz papának elárulni. Ha megtudja, hogy vezérkarinak nézték, még kikíváncozik a frontra, éppen most, mikor azt rebesgetik, hogy jegyben jár.

Az orosz grófnőt láthatóan felfrissítette a pihenés, de ha mosolygott is, mérföldnyi távolságra maradt tőlünk.

Stieder vitte az állomásra, míg én az ezredest kísértem ki, a'ki végtelen kedves volt és ismét — színjőzan. Ezek az északiak ugyancsak bírják a szeszt!

Január 16.

Ha némiképp másirányban is, de nem fogyok ki a romantikus megbízatásokból. Egy ezredorvossal meg egy a gyalogság részéről delegált hadnaggyal kellett Szánkra kiszállnom, egy szerelmi tragédiának jegyzőkönyve foglalása végett. Három muszka — a felebaráti szeretet szent jegyében összefogva — közösen vett volt egy szánki menyecskét pártfogásba. Eddig

rendjén is volna a dolog, csakhogy egyiküknek ért-
 hetetlen monogám hajlamai támadva, bicskája segít-
 ségével félretolta kollégáit. Az egyik most kórházban
 van, a másik pedig a szanki hullaházban pihen. Állító-
 lag a genfi konvenció kívánja, hogy ilyenkor vegyes
 tisztí bizottság végezze a vizsgálatot.

A menyecskét, mint bűnjelet, a csendőrség őrzi.
 A monogámiás muszka a katonai ügyészség zárkájá-
 ban ül, egyik társa már néhai, a másik költözködőfél-
 ben. Mi hárman k. u. k. delegátusok pedig majd meg-
 fagyunk a vicinális paklikocsijában.

Szóval egyszerre hét áldozatot követelt a dráma.

A bugacmonostori vicinális — fogalom. Személy-
 szállító alkalmatosságot állítólag csak akkor kapcsol-
 nak hozzá, ha a polgármester úr utazik s meggyőző-
 désem, hogyha azt az eltévedt muszkát valami vélet-
 len előbb végigutaztatja ezen a gőzösön, soha sem vált
 volna gyilkossá. Hiszen egy ilyen út az embert min-
 den iránt, ami nem vasút, oly mérhetetlen engesztelé-
 kennyé teszi!

Ez a hajnali kirándulás mindenesetre rendkívül
 inspirálóan hatott a szerelem káros voltán való elmél-
 kedésre.

A szanki bíró derék ember. Pálinkával kínál min-
 ket. Kisiistön főtt törköly, amely jóság tekintetében
 méltón sorakozik a vicinális mellé. De azért csak bíz-
 tat, hogy igyunk, könnyebben bírjuk majd a halott
 muszka szagát, mert az orosz életében is bűdös, hát
 még ez az övéké, aki már egy hete vár a tisztura'kra.

S ezzel szemrehányóan el is zárja már a pálinkát
 — pontatlan embereknek így is elég volt — jobb ha
 már a dolog után látunk. A hullaházig amúgy is jó kis
 darab utat kell megtenni.

A késő délutáni órákban egy rettenetesen rázó
 szekér visz minket megint valami távoli állomásra,
 ahol el lehet a kecskeméti vonatot érni. A faluban
 ugyan akadt volna ennél jobbfajta előfogat is, de
 ilyenirányú kívánságunk éppoly reménytelen volt,
 mint az, hogy a bíró elülső domborulatán a mellény

még valaha összegombolódjék. Mi tagadás, Szankban valami halottkém féléknek néztek minket, ami elég utolsó mesterség, mert rangsorban csak a sintér előzi meg. Valamirevaló gazda pedig csak nem fog be, hogy ilyeneket fuvarozzon!

Végre mégis célhoz értünk. Legfőbb ideje volt, miért az égerlandi hadnagy már az édesanyját emlegette kínjában. Közben azonban kiszállt a hullaszag az orrunkból s rettenetes éhséget éreztünk. Szegény bakterné lelkemnek azonban nem igen volt mása kéznél, mint néhány tojás — azokat is régen gyűjtögeti, mert ilyenkor a tyúkok nem igen tojnak — így nem a legfrissebbek, „de a városiaknak jó, tetszik tudni“ — ami alatt nem minket értett ugyan, de azért léleknyugalommal veri nekünk rántottává össze, csak azt, ami van. Nem sóik, csekély 30 darab.

Aki nem látott még ennyi tojásból rántottét, annak nem lehet érzéke a nagystílúség iránt. Egy kisebbfajta lavórban tálalta fel az asszony, zsírban úszva s széles mosollyal hintette be előttünk egy összemarok paprikával. A paprika is lehetett egy fél kilogramm. Mi is mosolyogtunk s magamban azon gondolkodtam, hogyan is lehet majd ezt a vörös lepelt a rántottéről levakarni, de már késő volt. Mielőtt még megakadályozhattuk volna, belekeverte az egészet s jóétvágyat kívánva, kiriszálta magát az ajtón. Annyi biztos, most friss és bűdös tojásnak is egy lesz az íze. Hiába, raffinált dolog a főzés tudománya!

Farkasétvággal vetettük magunkat a közös tála. Az első falatok csak úgy csúsztak, nem is éreztük, hogy mi, csak meleg, meg étel, de utána egyszerre a torkomtól a gyomromig, mintha lángnyelvek nyaldosnának. Az ezredorvos, mint aféle alföldi ember, csak mosolygott, de a szegény hadnagyunk hirtelenében görcsölni kezdett, sápadtabb lett, mint a fehér parolija s vonaglott, mint egy boa-constrictor, amely gazella helyett tévedésből hintalovat nyelt.

A cinikus doktor csak a vállát veregette betegünknek — hogy nem baj — kamerád, katonasors. Hát

ebben az egyben igaza volt s ezért tartozik ez a kis epizód is belé a naplómba.

Január 18.

A Czartorijsknál elesett tisztbajtársainkat az ezred kihantoltatta s hazaszállítja. Szegény boldogult Berchtold, Melczer és Jeszenszky hült tetemét falun lévő családi kriptáikban helyezik örök nyugalomra, míg Görgey Kári koporsóját Pestre szállítják. Stieder ezért tegnap felküldött, hogy az ezred koszorúit megrendeljem s intézkedjem szegény Kári temetésének előkészítéséről.

Pesten Csáky Gusztival találkoztam, aki épp a miniszterelnökségről jött s mint jólinformált képviselő újságolta, hogy Montenegró elfogadta békefeltételeinket és Kövess tábornok csapatai előtt letette a fegyvert.

Még az éjjeli vonattal utaztam vissza s alig vártam, hogy sorakoztatott századom előtt kihirdethessem a jó hírt.

Tagadhatatlan, hogy a háború győzedelmes befejezéséhez ez volt az első reményteljes lépés s magam is annyira hatása alatt álltam a törtéteknek, hogy a kihirdetésből dikció lett — az első életemben — melynek nyomában csak úgy visszhangzott a kaszárnyaudvar az éljenektől és a huszárok az oszlás után is együttmaradva, nagy hangon vitatták az esemény jelentőségét.

Hallottam, mikor az egyik nagyban magyarázta:

— Nem hiába vertünk meg muszkát, rácot, taliánt, most majd sorra gyünnek békét kérni!

— Győztünk! Itt a béke! — kiáltották mások.

— Tavaszra már mi vetjük el a határt az aszszonnyal, nem a muszka fogoly.

A lelkesedés oly váratlan erővel jelentkezett, hogy szinte szuggesztíve valami folytatást, valami rendkívüli gesztust kívánt, valamit, ami ehhez a történelmi pillanathoz méltó, legalább is egy szabad napot általános kimenővel, amit nem sokat gondolkodva engedélyeztem is. Pedig ehhez jogom sem volt.

Stieder, hogy délben megtudta a dolgot, mérgében menten szobafogságra ítélte, de mivel annyi huszárra sem akadt, hogy járőrt küldhetett volna a szabadságosakért, a történeteken már nem tudott változtatni.

Kecskemét részére pedig — ha mindjárt csak erre az egy napra is — de be volt fejezve a háború. A kocsmák kevésnek bizonyultak s a városban sohasem látott duhaj jókedv uralkodott. Reggelre aztán stráfkocsik szállították a laktanyába az égerlandi bakák patruljaitól összeszedett elázott huszárokat.

Január 19.

A szobaáristomot egyelőre elhalasztották s Rochitzerrel és Odeschalchi Lászlóval délelőtt Pestre jöttünk, hogy Görgey temetésén képviseljük az ezredet. Egy szakasz huszár — mely az éjjeli vonattal érkezik — alkotja majd vezényletein alatt a gyalogos gyászkíséretet.

A délutánt felhasználtam, hogy meglátogassam a Verebélyi-klinikán Horthy István brigadérosunkat, aki őszkor a lábát törte s Ordódy Pistát, aki súlyos sebesülésével már hónapok óta fekszik ugyanott. A Verebélyi-klinika befogadóképessége azonban korlátozott s a háborús humor rovatába tartozik, hogy vitéz brigadérosunk éppúgy, mint Ordódy Pista, a „Nőgyógyászati“ osztályra szorultak át, ahol szülésznők ápolása alatt s háziterhesektől kiszolgálva találtam őket.

Vacsorán Csákyéknál voltam. Egyike azoknak a ritka helyeknek, hova a társadalmi élet iránt érzett ellenszenvem ellenére is szívesen megyek. Mariette unokanővérem a megtestesült női báj és szépség s lény csupa harmónia. Guszti szellemes szarkasztikus, szeret vitatkozni s mellékesen rossznyelvű. Legelsősorban azonban Wagner-imádó, de nemcsak szereti a nagy bayreuthi mester műveit, hanem meg is érti és ami még több, át is érzi azokat. Olyan ház, ahol mindig van téma s öntudatlan melegség.

Január 20.

Nem tudok szabadulni szegény Görgy Kári temetésének deprimáló hatása alól. Már ennek a temetőnek hatalmas fala is oly disszonáns ellentétben áll a harc-tér korlátokat s határt nem ismerő pusztaságával. És ezek a sírok itt mind olyan mezítelenek, ezekre a fák nem terítik téli takaróként aranyszínű lombjukat, mert elgereblyézik — és ezeket a sírokat nem vonhatja be a tavasz bársonyos zöld gyepje —, mert azt felkapálják. S mégis azt mondják: nyugodj békében!

Kiáltóan figyelmeztető sírkövek sokasága áll itt őrt a halottak felett, mint a hozzátartozói szeretet kőből faragott bizonyítéka. Az élők kultuszt csinálnak a holtakból, mert ehhez a szeretethez csak pénz, míg az életben való szeretethez szív kell. Ez pedig ritkában akad.

„Földből lettél, földdé leszel“, mondják a szentírás szavai — a föld tehát újabb életet jelent — de ha a természet ennek jelképeként kicsalja a füvet s vadvirágokat hint közibe, úgy a sírontúli szeretet gondos kezei ezt kitépik, hogy vágott virágok gyorsan hervadó csokraival helyettesítsék. Talán ez is szimbolikus volna?

Menyire mások azok a temetések odakint, ahol az orosz szél orgonabúgásától kísérve búcsúzik a nagy család — a frontharcosok családja — az övéitől. Oly sokszor ismétlődik s mégis mindig megrázó. Hogy tud az a kis Folba sírni, ő mindig a szíve egy darabját is temeti. De itt, itt a halott csak egy szám, melyért temetkezési díj jár — s csak rá kell nézni arra az aszott untauglich kántorra, aki miközben megrázó hamissággal énekel, arra gondol, hogy holnap végre megveheti lányának a színes báli cipőt. Nem, ez a temető meg ez a temetés is jó lehet civileknek, nyomorultaknak, akik ágyban párnák közt hálnak meg, de nem katonáknak, akik fegyverrel a kézben estek el — mint egy szent célnak néma vértanúi. Nem, ezeknek csak odakint volna szabad nyugodni, ott, ahol a sírhely árát

nem pénzzel, hanem vérrel mérik, ott a természet szabad ölében, ahol nemcsak nyugodni, de pihenni is lehet s ahol a gazdátlaná vált huszárcsákokkal díszített fakereszt a méltó hirdetője a feltámadásnak.

Görgey Károly vitéz bajtársam, azzal búcsúszom tőled, hogy te, ki mindig az elsők közt voltál az életben, most is csak megelőzött miniket, a nagykáderhez előbb-utóbb mindnyájan berukkolunk, de a lélek él — és találkozni fogunk!

Január 22.

A hó végére jelezték Knobloch tábornok inspici-rungját. Így fokozott munkával kell pótolni a századnál a többnapos mulasztást. Arra nézve azonban, hogy milyen irányban kell a kiképzést fejleszteni, semmi utasítást nem kaptam. Az álláspont nyilván a régi — vagyis a szolgálati szabályzatban minden benne van — újabb háborús tapasztalatok nincsenek.

Mivel ellenőrzéstől nem igen kell tartanom — a magam feje szerint cselekszem.

A kolomeai offenzívában láttam, hogy a muszka lovasság meglepő tüzet kapva, hogyan veszi fel a harcot. Elhatároztam, hogy erre megtanítom embereimet is.

A harcászati gyakorlat feltevése az, hogy a század mint különítmény kettősrendben vonul és jól fődözött ellenségtől — mely az elővédet zavartalanul átengedte — váratlanul tüzet kap.

Erre: „Förgeteg!“ vezényszóra a jobboldalt lovagló huszárok nyeregből ugranak és a kantárszárat lovaspárjuknak odavetve, sietve alkotnak gyalogos rajvonalat, hogy a tüzet viszonzhassák.

A nyeregben maradt huszárok ezalatt vezetőkelovaiikkal helyben fordulva, visszavágtatnak s fődözik magukat.

Az egész gyakorlat gerincét a lovaspárok egységeinek minél tökéletesebb együttműködése alkotja.

Midőn embereim a lényeggel tisztában voltak,

tökéletesíttem az eljárást. A vezényszó elhangzására a század mindenekelőtt lovon, széles rajban felfejlődött, de úgy, hogy a lovaspárok együttmaradjanak. A tűzharchoz való lórulszállás csak ekkor történt. Ezzel egyrészt a század csak a lehető legrövidebb ideig nyújtott nagyobb célt, másrészt pedig a nyeregből ugrott huszárok, ahogy földet értek, már kész rajvonalat alkottak. Így a lovon történő felfejlődés gyorsasága és a gyalogharc előnyei párosultak.

A századnak lovon történő felfejlődésénél természetesen gondos rendszerességre volt szükség, hogy a csoportosulások elkerülődjenek és minden lovaspár előre tudja, hogy neki mely irányban s mily távolságra kell igyekezni. A vezetékllovakkal visszavágtató huszároknak viszont a rendezetlenséget és szétszórtságot kellett szem előtt tartaniok, a nyeregben maradt szakaszparancsnokoknak pedig külön-külön kellett a legelső fődőzésre alkalmas helyet megkeresni és kijelölni.

Szóval itt tisztnek és huszárnak egyaránt kellett önállóan gondolkodni tudni. Ezen, továbbá a fegyelmezettségen és gyorsaságon múltott minden.

A gyakorlat további kiépítése a négyesrendből kiinduló „företeg“, lehetett volna, valamint az, hogy a századnak vezetéklovas-része, miután hátul gyülekezett, állományának felét gyalogosan — az esetleges géppuskákkal együtt — a küzdő rajvonal támogatására küldje. Ez utóbbinak természetesen csak akkor van jelentősége, ha a rajvonal nehezebb s tartósabb harcba keveredne, míg elvnek mégis csa'k azt kell tekinteni, hogy a lovaspárok független egysége továbbra is megmaradjon és ezáltal a rajvonalban lévőknek lórulszállása és a századnak ismét lovon való alkalmazása éppoly gyorsan mehessen végbe, mint ahogy az a tűzharchoz való felfejlődésnél történt. Így a lovasszázadnak gyalogosharca csak rövid epizódjelleggé válik és az eredeti feladatát mint különítmény, fennakadás nélkül folytathatja.

A „företeg“ alkalmazásának jelentősége lehet

felderítő különítményeknél, melyeknek az az utasításuk, hogy az ellenséges előőrsök vagy utóvédek fátyolát — ha azon másként nem jutnak át — erőszakkal is törjék át. Utóvédharcokban viszont éppúgy, mint a leplezésnél — hol szintén csak az offenzív fellépéssel érhető el a kívánt cél — a rajtaütésszerű „förfögeteg“ ismét kiváló szolgálatokat tehet.

Január 29.

Csak nyolc napunk állt volt rendelkezésre, de a még békebeli kiképzésben részesült, kiválóan fegyvermezett s jól lovagló legénységnek ez elég volt arra, hogy a „förfögeteg“ várakozáson felül menjen.

Az inspicirung befejezte után — Rochliitzer közvetítésére, akit előző este avattam volt be titkomba — bemutathattuk tudományunkat. Az eredményre büszke voltam.

Megdicsértek engem is, meg a századot is s délután a laktanyában általános rózsás hangulat uralkodott. Kérés nélkül kaptunk volt mindnyájan 10 nap szabadságot.

A szobafogságomról többé nem esett szó.

Az éjjeli vonattal utaztam Bécsbe.

*

Az érdeklődés előterében mostanában a Balkán áll.

1914—15 telén, hogy a háború nyugaton állás-harcban merevedett meg, északon pedig az orosz „gőzhenger“ végkép megtorpant, az antant a török tenger-szorosok elfoglalása révén akart a hadműveleteknek új irányt szabni s magának a győzelmet megszerezni. A Dardanellák és Boszporus birtoklása nemcsak Törökország elszigetelését s ezzel összeomlását eredményezhette, hanem megnyitotta volna az utat a hadú>-anyagban nagy hiányt szenvedő oroszok megsegítésére is. Ugyanakkor Anglia és Franciaország a gazdag dél-orosz búzamezőket a maga részére hasznosíthatja. Ezenfelül Bulgária, Románia s esetleg a görögök is

kénytelenek lennének az antanthoz csatlakozni, vagy legalább is eltérni, hogy a központi hatalmak elleni döntő csapás rajtuk át történjen.

Az angol-francia hajóhad sikertelen márciusi vállalkozása után a hadjáratot a gallipoli félszigeten partraszállt antant-hadsereg folytatta. A német vezetés alatt álló törökök ugyan minden támadást kivédtek, de fokozódó hadianyag- s lőszerhiányuk, valamint a támadók létszámának növekvése miatt helyzetük mind válságosabb lett.

Falkenhayn, aki fokozódó aggodalommal figyelte az eseményeket, állandóan szorgalmazta a Szerbia elleni hadjáratot, hogy így a konstantinápolyi vasútvonalat megszerezhesse. A bolgárokat — akinek Macedóniát s Kelet-Szerbiát ígért oda — 1915 nyarán sikerült megnyerni és a megállapodások szerint a Szerbia elleni hadjáratához mindhárom fél egyenlő haderő állítására kötelezte magát.

A szövetségeseeknek Mackensen főparancsnoksága alatt október elején felvonult hadereje 350 zászlóaljnyi gyalogságot és 1400 ágyút számolt, míg az ellenfélnek 275 zászlóalj és 654 ágyúja volt. Az erősebb által három oldalról bekerített szerbek, hátukban a járhatatlan albán hegláncokkal, csak abban bízhattak, hogy Mackensent a Kösava — az Aldunán ilyen tájt tomboló vihar — meggátolja vagy legalább is annyira feltartja az átkelésben, hogy a Szalonikiben gyülekező antant segédhadak idejekorán beérkezhetnek.

A hadjáratnak ez a legnehezebb része, a Dunán való átkelés azonban sikerrel járt s a vihar és a szerbek szívós ellentállása ellenére október 11-re már be is fejeződött. Öt nappal rá pedig a Macedóniában meglepően előretört bolgár lovashadosztály Velesnél elvágta a szalonikii vasútvonalat is, megfosztva ezzel a szerbeket egyetlen hadtápvonaluiktól, majd gyalogsággal karöltve útját állta a Vardar völgyében előnyomuló franciáknak.

Conrad eredeti elgondolásai szerint a szövetsége-

seknek három oldalról kellett volna Szerbiát megtámadniok. Ennek elősegítésére, a preliminált haderőn felül, a jórészt őrszolgálatos népfelkelőkből felállított XIX. hadtestet, a boszniai határon vonultatta fel. Mackensen azonban, aki nyilván az észak felőli fő-támadás lendületére vetette a fősúlyt, ezt a hadtestet is odavonta. Így e hadjárat csak kétoldali támadásból indult ki és Mackensen, a Kragujevac körül összeszorult szerb hadakat, jobbszárnyáról előretörő átkarolással akarta bekeríteni s megsemmisíteni. Ezt a — nagy teljesítőképességű csapatokat kívánó hadmozdulatot — a népfelkelő hadtestre bízta s így az sem Kragujevacnál, sem röviddel utána a Nyugati-Moraiva völgyében nem sikerült. A szerb haderő — ha mindjárt nagy veszteségek árán is — de visszahúzódott a Rigámezőre, ahol még november végéig ellentállt és csak mikor Sarraill felmentő seregét a bolgárok Szalonikira vetették vissza, határozta el Putnik a bevazott hegységeken át az Adria partjára való visszavonulást. A hadjárat a szövetségesek kezére juttatta Szerbiát, de a szerb haderő megsemmisítése — a rendkívül kedvező viszonyok ellenére — sem sikerült. Így a taktikai győzelem, stratégiai kudarccal párosult.

Falkenhayn, célját, a konstantinápolyi út megnyitását, azonban elérte. A Duna már október végén szabad volt. Január 15-én megnyílt a vasúti összeköttetés. Az antant-hadak pedig már egy héttel előbb kiürítették a gallipoli félszigetet. Románia semlegeségét hangoztatva, ugyancsak sietett termény- és nyersolajfeleslegeit a központi hatalmak rendelkezésére bocsátani. Oroszországnak hadianyaggal való megsegítése tehát továbbra is csak a szibériai vasúton és a jegestengeri kikötőkön át volt lehetséges.

A német csapatok zömét már novemberben visszavonták, míg Conrad — a Monarchia külön érdekeit szem előtt tartva — decemberben még Montegró elfoglalására utasította Kövess tábornokot, majd ennek megtörténte után Albániában folytatta az előnyomulást. Ez az olaszoktól védett Durazzónál

aratott fényes győzelemmel nagyjából befejezést nyert február végén. A szerb hadsereg maradványait azonban már nem sikerült elfogni. Az olaszok idejében áthajózták őket — az 1864 óta semlegesnek nyilvánított — Korfu szigetére.

*

A szerbiai hadjáratra, csak a naplóm által felölelt anyag összefüggővé tétele szempontjából kívántam kitérni. Szükségét látom azonban annak, hogy a szerb haderő bekerítése sikertelenségének okával még röviden foglalkozzam.

A jobbszárnyról kiinduló átkarolás gondolata nem a pillanatnyi hadihelyzetből eredt, hanem Falkenhayn haditervének sarkalatos — programmszerűen bekövetkező — pontja volt, melyhez az előkészületeket idejében lehetett megtenni.

Ehhez a feladathoz pedig korszerűen felszerelt lovasságra lett volna szükség, mely azt előreláthatóan sokkal eredményesebben oldotta volna meg, mint ahogy azt a Conrad tervei szerint Visegrádról előnyomuló gyalogságtól várni lehetett. A távolság Visegrad és Cacak közt kb. 106 km s az ezen az útvonalon előnyomuló csapatoknak — hátukban a tartós hídverést s ezzel a pótlást lehetetlenné tévő Drinával — úgy a montenegrói haderő részeivel, mint a szerb Uzice-csoporttal kellett megküzdeniük.

Október 27-én reggel Kövess oldalvédje — a Hausser különítmény — Val jevotól délre Bacevcinél van. Előreküldött lovasjárőrök csak Razianan túl akadnak jelentéktelen ellenséges erőre. Az út tehát Pozegara s onnan Cacakra úgyszólván szabad. A távolság Bacevcitől kb. 82 km. Ezt pihent s erre a célra felkészült lovasság egy nap alatt megteheti. (A 10. lovashadosztálynak a czartorijsiki csata színhelyére való menete azonos viszonyok közt végzett hasonló teljesítmény volt.) A Cacakba ért lovasság egyrészt megnyithatta volna az utat az október 28-án Banjani körül lévő és Gm. Milanovacon át Cacakra irányított XIX. hadtest részére, másrészt bevezethette volna a

Nyugat-Morava völgyében a szerb haderő bekerítését. Utóbbinál érvényesült volna a lovasságnak az az előnye, hogy menetoszlopból gyorsan s szélesen tud felfejlődni, valamint az, hogy amennyiben megfelelő tűzerővel rendelkezik, viszonylag széles terepet tud megszállni és tartani addig, míg a gyalogság beérkezik. Hogy kisebb folyók — mint ez Cacaknál megtörtént — ne akadályozzák az előnyomulást, arról a lovassági hidászszázadoknak kell gondoskodni. Erre különben már Napóleon rámutatott, midőn elrendelte, hogy a lovasság elővédjét ácsok és hidászanyaggal felszerelt fogatok kísérik.

Kövess tábornok kért is Conradtól lovasságot, de az ehhez a nagyhorderejű feladathoz csak három dragonyosszázadot tudott átengedni s azok is csak október 27-én rakodtak ki Belgrádnál.

Az orosz fronton ekkortájt a tescheni hadsereg-főparancsnokságnak alárendelt haderőben 338 lovasszázad volt, melyből tizenkettőt és ugyanannyi géppuskásszázadot az arcvonal veszélyeztetése nélkül ki lehetett volna vonni, hiszen 12 lovasszázad csak valami 1000 karabélyt jelentett, azaz a kereken 480.000 puskát és karabélyt kitevő frontlétszámnak elenyésző töredékét. További 12 századot az olasz fronton tétlenségre utalt hadosztálylovasságtól lehetett volna elvonni. Ezzel a még néhány lovaglőüteggel és technikai csapattal kiegészített lovas sereggel, megkapta volna Kövess az átkarolás végrehajtására szükséges eszközt, vagyis az egész hadjárat döntő faktorát.

Hogy ez a valóságban nem így volt, annak oka nem a lovasság hiányában, hanem a vezetőknek e fegyvernem helyes alkalmazása iránti érzékének hiányában gyökeredett. Hadvezetőségünk, mint annyiszor, most sem ismerte fel a lovasság csatadöntő jelentőségét és ezért nem lehet eléggé aláhúzni Haig tábornok szavait, melyek szerint: „A, többi fegyvernemek nyerhetnek csatákat, de csak a lovasság az, mely gondoskodik, hogy érdemes is lett legyen azokat megnyerni“.

A balkáneseeményeknek volt egy kellemetlen mellékhatása, a Monarchia és Bulgária közt növekvő ellentét. Ehhez az első lökést az adta, hogy míg Conrad presztízs szempontjából Jenő főherceget kívánta volna a szövetséges hadak élén látni, addig a bolgárok a csatlakozás előfeltételeként a német főparancsnokságot kötötték ki. Midőn aztán az albániai hadjárat során az egyik bolgár hadosztálynak Kövess tábornok seregéhez kellett volna csatlakoznia, a bolgárok ez elől is elzárkóztak, ellenben igen nagy hajlandóságot mutattak egy önálló vállalkozásra, mely Közép-Albániát és az ennek megfelelő adriai partvidéket juttatja birtokukba. Mivel azonban Burián külügyminiszterünk a monarchia szempontjából egy etnográfiai határain belül egységes és független Albániát tartott kívánatosnak, a bolgárok — akiknél a hadviselést a politikai érdek irányította — távol maradtak az albán hadjárattól, ellenben megszállták a Rigómező termékeny síkságait, azt maguknak követelve. Ez ellen viszont Conrad tiltakozott, aki ezeket a területeket — melyek különben is kívül estek az annakidején Bulgáriának ígért határokon — mint a monarchia érdekkörébe tartozókat magunknak kívánta.

A bolgárok követeléseikben a németekre támaszkodtak és az ősz óta Conrad és Falkenhayn közt lévő s mind élesebbé váló ellentét, Szófia megnyilvánulásaiban lelte hű tükörképét. A bolgárok erősen nyeregben ültek s úgyszólván csak Falkenhaynon át voltak hajlandók Béccsel szóba állni és mint ilyenkor mindig, most is jelentkezett a dualisztikus államformának egyik furcsasága: akinek baja volt a Monarchiával, az hirtelen felfedezte magyar szimpátiáit.

Ez volt a helyzet, mikor Bécsbe érkeztem, hol szüleimnél épp nagy politikai ebéd volt. Burián báró külügyminiszter feleségével, Koerber közös pénzügyminiszter, Plener báró a közös legfelsőbb számszék elnöke, Hideghéty horvátországi miniszter, Vértessy államtitkár és felesége, valamint Hussein Hilmi pasa,

török nagykövet és Toschew bolgár meghatalmazott miniszter feleségétül.

Mivel a közös pénzügyminiszter egyben Bosznia és Hercegovina minisztere, mely tartományok költségvetésileg viszont a közös legfelsőbb számszék felügyelete alá esnek, így nyilván egy kimondott Balkánkonferenciáról volt szó s még hozzá egy látszatra eredményesről, mert ami a bolgár uraknak a Ballhausplatzon sehogyan sem ment a fejükbe, azt itt a bankgassei Magyarházban — fehér asztal mellett — simán megértik. Az adriai dolog el is intéződik, csak a Kosovopolje az melyről nem igen akarnak lemondani s katonáik Prizrendben és Pristinában háziasán berendezkednek. Február elejére jelzik azonban Ferdinánd cár teschani látogatását s remélik, hogy ott minden elsimul. Mi tagadás, a bolgároknak megjött az étvágyuk s Hussein Hilmi pasa fájdalomosan gondol Drinápolyra, melyet mint a fegyvertársi megállapodás árát már előzőleg kigomboltak tőlük.

Másnap — január 30-án — újabb érdekes vendégek voltak nálunk ebéden. Tisza gróf miniszterelnök, Teleszky pénzügy- és báró Harkányi kereskedelmi miniszterek, továbbá Popovics, az Osztrák-Magyar Bank kormányzója, Tschirschky német nagykövet, Stollberg-Werningerode herceg német követségi titkár, Thun gróf tábornok, fővadászmester és két nagybátyáin: Huyn gróf lovassági tábornok és Forgách gróf nagykövet. Utóbbi négyen feleségükkel.

Bécsi tartózkodásom így nem volt érdektelen s főként a Tisza Istvánnal való együttlétt jelentett számomra külön élményt. Atyámhoz fiatalkori barátság fűzte őt, mely egy életen át nemcsak, hogy megmaradt, hanem mind bensőségesebbé vált s érzelmeit énreám — aki keresztfia voltam — szintén átvitte, mindig éreztetve, hogy iá lelkirokonság szálain át szerelete hozzám is eljut. Láttam volt Tisza Istvánt geszti otthonában, családi körében, mikor csak a gazdaságának és övéinek meg a környék népének élt. Láttam mint házelnököt a parlamentben, mikor sziklaként állt a forradalmi jellegű viharokkal szemben, vasmarokkal

kierőszakolva a törvényhozástól a véderő fejlesztését, mely nélkül már 1914-ben védtelen zsákmányként hullott volna hazánk ellenségeink ölébe. S látom őt most, hogy jóságos szemeit vastag szemüveg födi s a hazáért való komor aggodás már mély redőket vájt arcán. Tudom, hogy éjjel utazott, hogy délelőttjét nehéz tárgyalások töltötték ki, de a fáradtságnak nyomát sem észlelni rajta. Mindenkiel beszél, mindenről és minden nyelven, figyelmes és kedves, különösen a hölgyekkel szemben s látszik, hogy a társadalmi érintkezésnek e rövid idejét pihenésnek tekinti, mely alatt elparancsolja magától a gondokat. Kimagasló szellemisége persze mint mindenhol, itt is érvényesül, de lényének aszketikus puritánsága eleve kizárja, hogy felsőbbsege fölényként hasson. Nagy mint ember és mint államférfi egyaránt, rendkívüli valaki s azok közül a kevesek közül való, akikre a politikának van szüksége s nem megfordítva. Mi magyarok büszkék lehetünk, hogy Tisza Istvánt magunkénak vallhatjuk.

Február 8.

A vonat 3 és félórás késéssel érkezett Kecskemétre. Nem is csodálható, hogy a tél üzemzavarokat hozott magával, A fokozott háborús igénybevétel s a körülbelül 3000 kilométernyi új vasútvonal, melyet a megszállt területeken helyeztünk üzembe, mozdonyaink maximális kihasználását teszik szükségessé, mellyel a javítások s gyér utánpótlások nem tudnak lépést tartani.

Cegléden két hangoskodó bekecses civil száll be a fülkémbe. Makóra mennének, de a csatlakozást, mint mondják, megette a fene- Valami felcseperedett kupecok lehetnek, akik szabad folyást engednek boszúságuknak s mint olyan virtigli „függetlenségiek“ Tiszában lelik meg a bűnbakot, akinek fejére az ocsmányságok garmadáját zúdítják.

Szóval — ahogy a nép mondja — politizálnak.

Ez elég furcsa jog, mert ha sátoroscigánynak mondják, hogy gazember, megvesztegetett rongy frá-

tér, úgy az becsületsértés, amit a törvény üldöz, ha azonban államférfiről állítják ugyanezt, az nyilván hazafias cselekedet. Mindenhez kell az életben képzettség, csak ahhoz nem, hogy kormányon lévő személyek működését kritizálják. Ez valami demokratikus vívmány lehet, melyet ceglédi patriótáim most esőstől kiélveznek. Én mint laikus, persze csak perfid tekintélyrombolást látok az egészben, mely méreg annak az országnak, amely élet halálharcát vívja s csak népének öndisziplinátságán alapuló szívós kitartás révén juthat el a győzelemhez. Még hozzá az egyik pasas, aki állva hangoskodott, nyilván engem is meg akart győzni igazáról, mert amit különösen kívánt hangsúlyozni, azt felém fordulva mondta, miközben dohánytól és bortól bűdös, nyálas lehellete az arcomig csapott. Ezzel azonban betelt a pohár s a politikai leckének végetvetve, kilöktem az ipsét a folyosóra. Kollégája — az asztmás — magától távozott, hogy az éppen érkező kalauznak tegyen panaszt. De az mindenekelőtt a jegyük után érdeklődött, majd áttuszkolta őket egy osztállyal lejjebb, ahova tartoztak.

Február 19.

Felsőbb parancsra a februári ezredkiegészítés elmaradt, ellenben minden kiképzett s épkézláb embert az „öreg huszár“ századba kellett beosztani, melyre külön rendeltetés várt. Hogy ez mi lenne, azt Stieder sem tudta, de már Bécsben hallottam volt, hogy Tirolban nagy offenzívára készülünk s így valószínűnek látszott, hogy a század — melynek létszáma 154 lovasra emelkedett — odakerül.

Izgató új lehetőségek! Már látom magam, amint a velencei síkságon visszatóduló olaszokon, huszárraimmal rajtacsapok. Persze fokozott ambícióval gyakoroltuk a „főrgeteget“, de mivel a taliánok, úgy mondják szigorúan jó futók s könnyen lehet, hogy a lovon való rajtaütésnek lesz a nagyobb jelentősége, a lovasrohamnak orosz formáját, a „Lávát“ is felvettem oktató programomba. Ennek a gyakorlatnak

lényege az, hogy a század rajvonalba támad az ellenségre s egy adott jelre a két szélső szakasz elválík és megeresztett vágtaiban igyekezík oldalt előretörve, túlszárnyalni az ellenséget. A lovasroham ezzel félköralakúvá válik és ölelése menekülő ellenségre — főként ha az fogatokkal van vegyítve — végzetes.

A kecskeméti nagy gyakorlótérre kívülünk, az itt állomásozó felsőcsehországi gyalogezred pótkereteitől is járt ki egy zászlóalj s egyik lovasrohamunk alkalmaival — még hozzá már rajta-rajtában ment a század — váratlanul szemben találtuk magunkat, a magát beásó rajvonallal. Már késő volt arra, hogy visszakapjuk lovainkat s a huszárok dörgő hurrázással száguldottak át rajtuk.

Míg trombitásom gyülekezőt fújt s a század rendeződött, szemügyre vettem a csatateret. Hát ez csúnyán festett. Szétszórt fegyverek, hátizsákok, ásók, sapkák. A jórészt rekrutákból álló gyalogosok legnagyobb összevisszaságban szaladgáltak, ordítottak, egyeseket úgy hordtak el ...

Állítólag néhányan rémülten tartották volt fel karjaikat, mire a huszárok nem sajnáltak tőlük egy-egy lapos vágást, — melyek a „sebesültekből“ ítélve, talán nem is voltak annyira laposak. Denikve jobbnak láttam sürgősen bevonulni és a fegyvertársainknál való kimagyarázkodást későbbre hagyni, miikor a kedélyek talán ott is lehiggadtak.

Kissé kellemetlen volt, hogy a befutott jelentésben valami hat koponyarepedésről, vállperectörésről és hasonlókról volt szó, de azért az ügy valahogyan elsimult. Én azzal érveltem, hogy a kiképzésnek nagy előnyére szolgál, ha a támadást élő célok ellen lehet vezetni. Ez edzően hat az idegekre s majdnem azt mondhatnám, kölcsönösen tartozunk hálával a véletlennek. hogy nekünk erre alkalmat adott. A gyalogsági urak, hogy úgy mondjam, kissé más véleményen voltak s azt kérdezték, mit szólok a betört koponyákhoz? — Hát Istenem — kérdéssel válaszolok — mit szólnak az urak cseh rekrutáikhoz, kik már Kecskeméten felemelik a karjukat! Ezek aligha öregbítik

majd odakint a kitűnő égerlandi ezred hírnevét. E téren viszont egyezett a felfogásunk s az enyhítő körülmények figyelembevételével parancsnokságom is eltekintett megbüntetésemtől, csak — a lovasszázadtól áttettek a gyalogos rekrutákhoz.

Stieder finoman tudott vágni.

Furcsa is a sors, a századom nem élt engem túl, másnapra parancs jött, mely szerint 168 lovat kell leadnunk a Irénekhez. Az „öreg huszárok“ gyalog sorsra jutottak, nyilván ez volt a századra váró „külön rendeltetés“.

A „förfögeteg“, a „láva“ a múlté. Fáj a szívem, ha arra gondolok, hogy milyen szépen voltunk összedolgozva mit lehetett volna ezzel a századdal csinálni, de úgy mondják, hogy az egész lovasságot megszüntetik, nem váltotta be a háborúban a hozzáfűzött reményeket.

Február 20.

Teljes lélekkel feküdtem neki gyalogos rekrutáim kiképzéséhez, munkában keresve a feledést, mert felednem kellett, túlságosan bántott annak a pompás századnak csúfos kivégzése. Szerencsére a kezem alá került új legénység — csupa tejfeles szájú 18 éves — könnyűvé tette a dolgomat. Az oktatás iránt fogékony, törekvő fiúk voltak ezek, egyenes lélekkel és telve ambícióval. Ezek akartak katonák lenni! És a kis csapat hamarosan le is vetette a hazulról hozott jelleget s egyöntetű katonás képet mutatott. Tomanyiczky őrmester, kinek alaptermészete a rend iránti szeretet volt, kitűnő kiképzőnek bizonyult s úgy törődött minden egyes emberével, mintha gyermeke lett volna. Egyetlen egy fegyelemsértés, mulasztás, de még betegség sem fordult elő, mindenki csak a szolgálatra gondolt s a fiúk szabad idejükben egymásközt versengtek a fegyverfogásokban.

Az ezrednél nem voltak rekrutáink s így a legfiatalabb huszár is vagy két évjáráttal volt idősebb nálam. Itt viszont én, aki a huszadikban jártam, tel-

jesen élveztem a „kor“ tekintélyét s mikor esténkint a legénységi szobában a háborúról meséltem — mert ez volt a legfőbb jutalom — legényeim ragaszkodásuknak s szeretetüknek annyi tanujelét adva, néztek ám fel, hogy már szinte röstelltem. Ez új világ volt, melybe bepillantottam, új világ, mely kedvességből, becsületos nyíltságából s fiatal hévből állt, s melyet boldog voltam, hogy megismerhettem.

Február 28.

Néhány napja verőfényes idő van és Szilágyi kapitány a szabad lovardában döcögteti a lovaspótlásra szánt rekrutáit. Igen, döcögteti, mert annak a néhány öreg lónak, amely erre a célra visszamaradt, nem szabad megizzadnia, nehogy lefogyjanak. Abrak kevés van és az újabb inspicirung napja közeledik, ahhoz pedig kövér lovak kellene — mert attól döglök a légy. A lovasok a magazinok békebeli maradványaiba vannak bújtatva. Egyiken lóg a ruha, míg a másikon már a varrások is kipattantak. Csak a csizmák egyöntetűek, valamennyi elnyűtt, bőszarú és lötyög. Ilyen adjusztirungban ezek még a legjobb akarattal sem tanulhattak meg lovagolni s az egész kép annyira siralmas, hogy még karikatúrának is komisz volna. Hát igen, azért mert valakire ráaggatták a zsinóros monturt, azért az még nem huszár, hoz még sok minden kell s nem utolsó sorban több évi gondos kiképzés. Tönkretenni könnyebb a lovaságot, mint pótolni.

Szerencsére Szilágyi kapitány nem lát ilyen feketén, ő csupa derű. Igaz, nem minden ok nélkül, mert a napokban kapta meg a Signum Laudist, ahogy lg dekrétum szavai mondják: „Az ellenség előtt tanúsított vitéz magatartásért“. Ellenség alatt ez esetben nyilván a tarokpartnerek értendők, mert Szilágyi minden derekassága mellett nagyot hall s így csak kaderszolgálatot teljesíthet.

Aki tizenhét hónapon át ennyi önfeláldozással bajlódik rekrutákkal, az ugyancsak megérdemli az elismerést s az viszont nem órá tartozik, hogy én

Rownóért és Karpilowkáért együttesen ugyanezt a medáliát kaptam. Teschen oly messze esik mindentől ami való élet, hogy nem csodálkozhatunk, ha ott a front- és káderszolgálatot egynek tekintik. Lényegtelen fogalomzavar az egész s határozottan túlzás a bécsiek mondása, hogy A. O. K.¹⁾ annyit jelent, hogy: „Allt ohne Kopf“.

Március 10.

Összes nélkülözhető huszárainkat — valami kétszázat — négyheti mezőgazdasági szabadságra bocsátották. Menjenek szántani, vetni, mert nagyon kell a kenyér a hazának. Az „öreg huszárok“ vígan danoló századait nekem kellett az állomásra kísérem. Ez volt velük összefüggésben az utolsó funkcióm. A „tránszport“-ot, ahogy az én 70 gyalogos rekrutámat hívták, helyben adták ki munkára. Így az elnéptelenedett laktanyában néhány remontalovason kívül csak a napokban bevonult 42—50 éves népfölkelők maradtak. Utóbbiakból a huszonkilences honvédek állítanak fel néhány hadtápszázadot.

Mivel ittlévő tisztjeinket s részben az önkénteseket is az ezredhez küldték, elárvulva s dolog nélkül maradtam vissza. Az eddigi napi 14 órás szolgálat után túlhirtelen jött a semmivézés s akár akartam, akár nem, hajnali öt órakor kivetett az ágy és két lovam lelovaglása nem tölthette ki napomat. Egy könyv persze segít ilyenkor, de könyvek rendesen aikkor nem akadnak, mikor a legnagyobb szükség van rájuk.

Március 19.

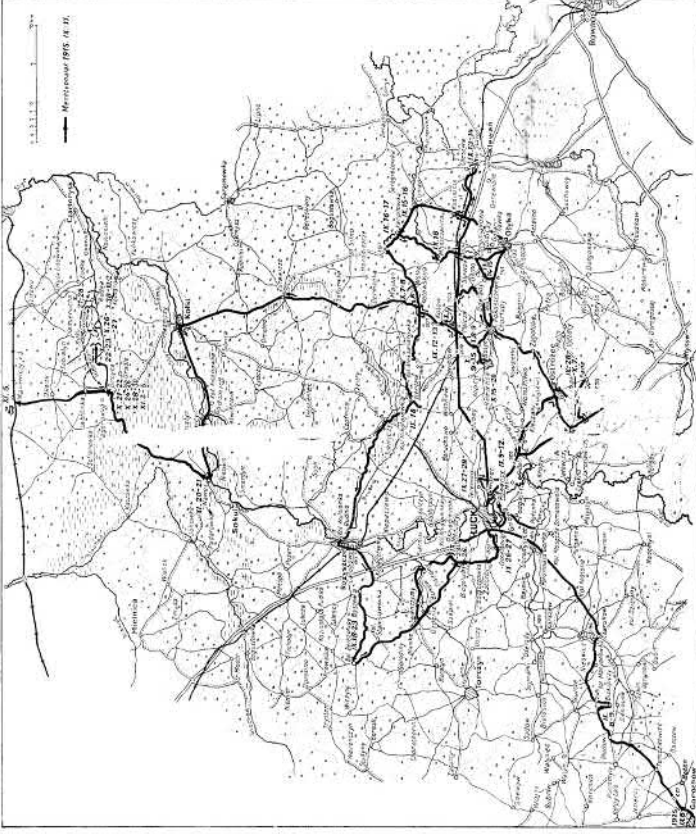
Stiedert hiába kértem, hogy eressen a har^térre — Horthy Jenő és Görgey Józsi is most készülődtek fel, így csatlakozhadtam volna, de mindig azt a választ kaptam, hogy nélkülözhetetlen vagyok s mindenki ott köteles kötelességét végezni, ahova állítják.

*) Armeé Ober Kommandó.

Lélekölő napok voltak ezek s éreztem, itt csak valami botrány segít, mert különben örökké Kecskeméten ragadok.

Kapóra jött, hogy Stieder az egyik színésznőnek udvarolt. Ezzel megvolt a tipp! Polgár Józsi önkéntesei, aki megértő cimborának bizonyult, elcsíptük hölgy ölebét és a cukrászdában tejszínhab segítségével megborotváltuk.

Ez telitalálat volt! Másnap be voltam osztva a „menetbe“ s mint hallom, már vagoníroztunk is.

Муравенскага губерніа, 1871-го года. — населенныя пункты и ст. жел. дороги.

III. RÉSZ.

LUCK, 1916

A SWINIUCHY—SZELWOWI CSATA

MÁSODSZOR A FRONTRA. A LÖVÉSZOSZTÁLYNÁL.

Március 22—április 30.

Hatvanegy fiatal rekruta, egy öreg őrmester, meg a tisztilegényem. Ebből állt a transzport, mellyel március 22-én este kibandukoltam a kecskeméti állomásra. Nem sok s hogy berakodtunk a hosszú tehervonat végén részünkre kiutalt három kocsiba, szinte szégyenkeztem, oly jelentéktelenül festettünk. Bezzeg más volt az az első vagonírozás! Igaz, akkor lovon mentünk.

Azonban a bors, ha kicsi is, de erős! S ezek a gyerek-katonák olyan parádét csaptak az állomáson, hogy szinte botránnyal volt határos. Ittak s itattak boldog-boldogtalant, még a vasutasok is csak úgy támolyogtak s a nagy zene-bonára fokozatosan kiszivárgott az egész város, legalább is azt hiszem, hogy itt volt mindenki, mert annyi nézőnk akadt. Hogy aztán elfűjták az indulót, duhaj legényeim közre kapták az örökké kimért Stieder alezredest s úgy megpörgették, akár egy újdonsült menyecskét. Fel lélegzettem, hogy végre indult a vonat, de az ének és kurjongatás végigkísért az éjszakán át. Sebaj, gondoltam, a fontos, hogy megyünk!

Reggel Szolnokon aztán mégis kitört a gyalázat. Ezek a csirkefogók vagy egy féltucat „hölgyet“ is bevagoniroztak volt. Szolnokon aztán „Quittung“-ot adtak nekik, melyet majd a kádernél beválthatnak s ezzel kipöndörítették őket a vonatból. A hölgyek azonban egyenesen az állomásparancsnokhoz futottak, aki viszont engem álmomból felrázva, felelőségre vont.

„K. u. k. utalvány“... állt az ákumbákumos cédulán, mit tagadjam, határtalan szemtelenség, de szerettem ezeket a fiúkat s minden erőmmel azon voltam, hogy kibékítsem az állomásnak ilyen tréfák iránt kevésbé fogékony parancsnokát. Végül én rendeztem az anyagiakat, ő pedig eltekintett a feljelentéstől. Csak kocsijainkat tolatta ki egy külső vágányra s fegyveres őrt állított az ajtók elé.

Szolnokon különben útipartnerem akadt. Dietrich főhadnagy, aki hadosztályparancsnokságunknál ordonánctiszt, csatlakozott hozzám. Bécsből jött egy hatalmas Neue Freie Presse csomaggal, rögtön hozzálátva annak gondos átolvasásához.

Első ebédünk Hatvanban volt, a második Kasán, aztán, hogy Eperjest is elhagytuk, lassan emelkedett a pálya s a festői őrlői hágón át hagytuk el Magyarországot. Tarnownál még egész frissen látszottak a múltévi gorlice-tamowi áttörésünknek nyomai. Ettől fogva a vasútvonal számtalan lassú-hajtást parancsoló jelzéssel volt ellátva, de ahogy Rozwadównál átléptük a Sant és rátértünk az oroszok által már a háborúban épített lublini vonalra, a tempó szinte kúszóvá vált. Az amúgyis csak hevenyészve épített pálya oly szakszerűen volt elpusztítva, hogy a karbanhozatali munkálatok csak nehezen tudtak előbbre jutni.

A háború előtt Galiciából északi irányban egyetlen vasútvonal sem futott át orosz földre, mert a cári hadvezetőség ismerve felvonulási terveinket, azokat a közlekedési lehetőségek elhanyagolásával már eleve igyekezett keresztezni. Csak Porosz-Sziléziából lehetett, Iwangorodon át, a muszka birodalom belsejébe jutni, de ott a visszavonuló oroszok oly alaposan robbantották fel a Visztula-hidat, hogy a folytatólagos vasúti közlekedés még 1916 március végén sem volt felvehető. Próbálkoztak ugyan szükséghidakkal, de a homokos folyómederben a facölöpök nem igen akartak beékelődni és az első ár, vagy jégzajlás ismét semmivé tette hetek munkáját. Így 1915/16 telén, 450 kilométer szélességben úgyszólván csak a rozwadów-

lublini vasútvonal volt az, amely az északnak irányuló forgalmat lebonyolíthatta és erre az egyetlen összeköttetésre volt a Linsingen-hadseregcsoporthoz — melynek élelmezési létszáma 400.000 embert és 200.000 lovat tett ki — ráutalva. Volt ugyan még egy, szintén az oroszok által a háborúban épített vasút, mely Sokalról vezetett Wladimir-Wolynskira, de ez részint süppedékes terepen vezetett át és télen szinte hasznavehetetlennek bizonyult. Ezen a helyzeten a brestlitowsk-koweli vonal — melynek karbanhozatalával a németek január folyamán elkészültek — is csak annyiban jelentett könnyítést, hogy a német csapatok forgalmát részben átvehette.

Vasutas-századainknak a gorlice-tarnóvi áttörés óta 3800 kilométernyi saját vasútvonalat kellett ismét üzemképes állapotba helyezni, ezenfelül 2500 kilométer hosszban orosz sínpárokat a mi szerelvényeinknek megfelelő nyomtávra átszögelni és 234 kilométer orosz háborús vasúti pályát teljesen újjáépíteni. Az elpusztított nagyszámú állomásépületek, hidak, váltók, kitérők és vízellátási művek helyrehozataláról nem is beszélve.

27-én értünk Kowelba.

Vasúti gócpont, mely az orosz nagyméretűségnek beszédes hirdetője. Balkéztől hatalmas vörös laktanyaépületek, az állomástól délre pedig a város terül el, szegényes faházakkal s széles utcákkal, melyeknek feneketlen sarában csak a fajárdák teszik lehetővé a közlekedést.

Legényeim az ötnapi utazástól meg voltak gémberedve s mivel úgy mondták, hogy csak este megyünk tovább, engedelmekkel kissé elnéztek a városba. Ott persze nem akadt jobb dolguk, mint szabadságos Landwehrekkel összeakaszkodni, mire őrség kísérte őket vissza az állomásra. Igaz, a „kísérte“ szó itt talán nem a helyes kifejezés, mert az őrség — mely öreg népfölkelő honvédekből állt — a bekísérendőkkel együtt fiákkeren érkezett a pályaudvarra. Négy-öt kurjongató legény is szorongott a szűk csészákban, míg a trojkás szerszámba fogott gebét egy látszólag szintén

illuminált kaftános hajtotta. A fegyveres „kísérő“ mellette ült a bakon!

Még az öreg Dietrich is — aki pedig nem szíve-sein hagyta ott a mindentudó Presse-jét — kiszállt, hogy megnézze ezt a cifra karavánt.

Közben az egyik népfölkelő — nyilván a kor-elnök — glédába állította jász-kúnjaimat, majd tisztelgett előttem:

— Alásan jelentem, hogy behoztuk az egészet!

Igen bőszen nézhettem rá, mert rögtön magya-rázni is kezdte az esetet:

— Alásan jelentem, hogy nincs semmi baj, csak a legények annyira kívánták, hogy egyszer úgy kocsizhassanak, mint otthon a főispán úr: katonával a bakon!

— Csakhogy ezek nem főispán urak — ripakod-tain rá az öregre —, meg a főispán urak nem szoktak randalírozni meg kurjongatni!

— De hiszen instálom — jött már a halálosan komoly válasz —, engedelmével a hadnagy úrnak, ha a főispán úr otthon olyan „cuggal“ bírna, mint ezek a legények, akkor ő is kurjongatna, bizisten még na-gyobbat is kurjongatna!

Képtelen voltam komolyságomat megőrizni, mire az öreg is félretette a diszciplína reguláit s bajszát pödörgetve, mosolyogva beszélt tovább — beszélt, már nem „jelentett“. Ez különbség.

— Meg hát fiatalok ezek, fiatalok, hadnagy úr, a hadnagy úr is fiatal, tesszen nekik megbocsájtani.

A honvédek kaptak egy-egy marék szivart, meg-szeppent rekrutáimat pedig bezavartam a vagonokba. A vonat indult is már, míg a kaftános kocsisok, akik alighanem jó boltot csináltak, sábeszdeklieikkel intet-tek Istenhozzádot.

Tévedésből Maniewiczzebe instradáltak minket, öt hónappal ezelőtt ezen a kis állomáson raktak be betegen a vonatba. Akkoriban csak egy-két viskó állt itt, most azonban, hogy ez a Fath-hadtest parancs-nokságának székhelye, szorgalmas katonakezek ácsolt fenyőkből és nyírfából egész villatelepet vará-

zsoltak volt ide, mely gondozott útjaival úgy fest a fenyőerdőben, mint valami idevarázsolt paradicsom.

Éjjel ismét visszavisz a vonat Kowelba, majd onnan Luckba, hova március 28-án délelőtt érkezünk meg.

A 10. lovashadosztály lövésosztálya a piros téglából épült nagy orosz gyalogsági laktanyában volt elhelyezve.

Stojanovics kapitánynál — a parancsnoknál — jelentkezem, de mint megtudom, mi még a kiképző csoporthoz tartozunk, mely egyenesen a hadsereg-parancsnokságnak van alárendelve.

Hogy hadosztályunk többi ezredéitől is befutottak a gyalog-pótlások, századba vontak minket össze, melynek parancsnokságát a köztünk rangidős: Bothmer báró kapitány vette át. Ezzel meg is kezdődött a harcászati kiképzés.

Eleinte az oktatás saját belátásomra volt bízva, de rövidesen kapitányom vette kezébe az irányítást.

Bothmert — aki aranyos jó ember volt — valahonnan a nyugdíjasok közül áshatták elő, mert korra nézve legalább is ezredesnek kellett volna lennie, míg harctéri tapasztalata, azt hiszem, nem igen volt. Ez azonban csöppet sem gátolta abban, hogy a harcászati kiképzést illetőleg ne legyenek egyéni elgondolásai.

A gyakorlótéren, a céllövészetnél szükséges golyófogóként, magas földsáncok voltak. Ezek úglát-szik arra inspirálták az öreget, hogy a várostromot oktassa. Egy szakasz felült a sáncok peremére, míg a másik három azt megmászni igyekezett. Ha sikerült az ulánusokat — mert mindig azokat küldte fel — a vízzel telt árokba legurgatni, úgy a támadó győzött. Ez viszont nem ment olyan simán, mert krovótjaink nem nagyon lelkesedtek a hideg fürdőért és hatalmas gyeptégladarabokat vagdostak a szilaj támadók fejéhez. Annyi biztos, roppant mulatságos dolog volt.

De Pimpi bácsi tarsolyában ennél magasabbröptü tervek is rejtőztek s ha a teába tévedésből többször öntött rumot — s ahogy vettem észre, ő könnyen tévedett —, úgy bizalmasan közölt is velünk egyet-mást.

Suttogva bár, de észrevételei voltak ármádiánk szervezettségét illetőleg. Kifogásolta, hogy nincs egy apró lovakon száguldó portyázó csapat, mellyel, ahogy ő mondta: tüzéséget lehetne pótolni. Sajnos, a rumnak öránézve álmosító hatása mindig megfosztott minket attól, hogy ezen elgondolások részleteibe bepillantást nyerhessünk. Pedig érdekes lett volna.

Ha véletlenül hadosztályparancsnokunk, Bauer tábornok a gyakorlótérre vetődött, úgy viszont csak fegyverfogás, sátorverés s legfeljebb rajvonalba való gyors felfejlődési mutatóványokkal tündököltünk. Így nem egyszer kaptunk dicséretet is. A várostrom csak* „intern“ gyakorlat maradt.

Egy hét múlva jelentkeztem a hadosztályparancsnokságnál és ezredemhez való visszahelyezésemet kértem. Úgy éreztem, hogy ott talán jobban hasznosíthatom magam s mivel Szirmay alezredes hathatósan támogatta kérésemet, hogy visszajussak hozzá, nehezen bár, de engedélyt kaptam, hogy a hó végével, mikor kiképző századunkat feloszlatták, bevonulhassak a lovasokhoz.

A lucki napok meglehetősen egyhangúságát egy a Gnidawan állomásozó géppuskásosztagok által április 8.-án rendezett Concours-Hippique váltotta fel. Ha a háborúszabta keretek szerények is voltak, de azért a levasünnepély nagyszerűen sikerült. Én is hozzájutottam egy lóhoz s sikerült is ötödiknek befutnom a célba, amit egy öt-kopekés rézpénzből ügyesen készített emléklappal díjaztak.

A hó közepén körrendeletét kaptunk, mely szerint az ágyúk szaporítása szükségessé teszi, hogy a lovasság lóállományának egy részét az újonnan felállított tüzérezredeknek engedje át. Hadosztályunknak evégből összesen 620 lovat kellett leadnia s ez maga után vonta a teljes átszervezést. Az ezredek százlétszámát négyben állapították meg, egyenkint 110 lovassal. Ezenfelül minden ezrednek volt egy géppuskásosztaga négy-négy fegyverrel. A Nádasyházarak eddig külön beosztásban működő 2. és tartalékszázadának bevonása révén azonban megnyílt a

lehetősége annak, hogy az egyes géppuskásosztagokat — úgy mint ez a mi ezredünknel már múlt év óta volt — egy lovasszakasszal megerősítsék s ezzel géppuskás-századdá alakítsák át. A lovasezredeknél feleslegessé vált legénységből négy gyalogszázadot létesítettek az-
zal, hogy ezeket II. lövésosztályként egyesítik. Ter-
vezték még, hogy mindkét lövésosztályt a gyalogsági
zászlóaljok mintájára majd géppuskákkal is ellátják,
de egyelőre a hadosztálynak csak két darab gépfegy-
vert sikerült e célra kapni.

Április 22-ére az egész helyőrségre kiterjedő nagy
harcászati gyakorlatot rendeltek el, de utolsó percben
lefújták s helyette szigorú vizitáció következett, mert
egy lucki ékszerészboltból csomó órát loptak volt s a
tetteket mindenképp elő kellett keríteni. Nálunk,
mondanom sem kell, hogy negatív volt az eredmény.
Ezzel azonban a gyakorlat — miért, nem tudom —
de végleg elmaradt.

A Luckban állomásozó 10. repülőszázadnál ekkor-
tájt rendszeresítették a géppuskákat és érdekes volt
figyelni a foszforos lögyakorlatokat. Ugyanakkor
tüzértiszteket is osztottak be a repülőkhöz, hogy a
nyugati fronton bevált, magasból irányított tüzérségi
megfigyelést elsajátítsák. Nekünk is szabad volt fel-
szállni s igen-igen csalogatták az embert, hogy csap-
jon fel Ikarusznak, de a repülőtisztek, akiknek külön
élvezetük tellett a laikus megokádtatásában, egy életre
elvették a kedvemet a repüléstől.

Szórakozás terén Lucknak két — úgynevezett
minden kritikát kiálló — „etabliment“-ja volt. Az
egyik a K. u. k. Feldkino, ahol egy deszkabódében
mérsékelt belépti díj ellenében a filmgyártás őstermé-
keit mutatták be. A másik pedig egy éjjeli mulató,
melyben két darab „Animiermamsell“ volt hivatva a
4. hadsereg tisztikarát vidítani. A zenét itt négy darab
kaftános hegedűs szolgáltatta s egész eredeti volt
például, amint a hölgyek Mozart Menuettejére mazur-
kát táncoltak.

És az ember csak el-elment, mert végre milyen
más lehetőségek nyíltak. Otthon tölteni az estét, le-

szedett asztal körül ülve, melyen álmos legyek lakmároznak — cigarettafüst meg savanyú kincstári bor mellett, vitatni a világ folyását? Nem, ez sem az igazi! Lóról, gyaloghuszáréknál nem beszélnek, kerülgetik, mint akasztott ember házában a kötelet. S akkor mi marad? A nő! A nő, mely elérhetetlen napsugárként csiklandozza, ebben a nagy csukaszürke börtönben élő katonák szabadon csapongó fantáziáját. A nő — mellyel ez az Isten verte város oly pocsekül van eleresztve. Viszont ezt a témát az öreg Pimpi nem szerette. Ő már abba a korba lép, mikor újra hisszük, hogy a gyereket mégis csak a gólya hozza s ilyenkor aki úriember, moralistává vedlik. Megszólja a fiatalok dévaj vágyait s csak lopva lapozgat pajzán képes-újságokat. Úgy van ezzel, akár a falusi asszonyok, mikor szökni kezd a foguk és szájuk csók helyett már csak pletykára, meg imádságra áll.

Néha házigazdával szoktam elbeszélgetni, Silberfuchs Mojtl bácsival, ő már igen öreg s mint akinek már nem sokja van hátra, bizonyos tisztult filozófiával néz le e földi, világra. Gondolkodásában volt valami nobilitás és amit mondott, annak magva volt és érdekes volt. Megtanított, hogy miként lehet a rossz lucki vizet ihatóvá szűrni s hogyan kell abból szamovárbán teát főzni. Pompás teája volt és szívesen adta, vendégének tekintett s pénzt semmiért sem fogadott el. S úgy látszik, különben is szívébe zárt, mert szeretett elbeszélgetni akár otthonában, akár az udvaron sétálgatva, melyet — talán a görbe alnafára való tekintettel „parkénesz“ néven emlegetett. Beavatott családi életének rejtelseibe is, előadta unokájának beházasítási problémáit, felsorolva a lucki Schiksek hozományát és igyekezett meggyőzni — az ilyenkor elkerülhetetlen házasságközvetítő Schadchen pofátlan kapzsiségéről, aki a Perlhefterék Sálíjéért teljes száz nabelt kért! Egy kopekkal sem kevesebbet. Pedig ez a Schikse... és szinte plasztikusan adta elő, mennyi hibája van . . . Igaz, két házat kap, de ki garantálja, hogy azokba a házakba nem csap belé egy „bombez“ ... Nü? Most szóljak hozzá! Tényleg nehéz volt itt Salamonnak lenni.

Szombatonkint aztán felöltötte az öreg ünnepi kaftánját, meg a rókaprémés „Schabesdeklit“. Ez — mint felvilágosított — jelezte, hogy a vallási előírásnak megfelelően, éjjel eleget tett férji kötelességeinek. De mi jóban voltunk s így megengedhettem magamnak egy kis kétkedő mosolyt, végre az öreg, testvérek közt is benne van már a hetvenben ... De Mojtl Silberfuchs szemei diadalmasan ragyogtak fel:

Mein lieber Herr Militäroffiziers leben, vor Gott ist der Wille gleich mit dér Tat!

— Hát szép, szép — adtam vissza a szót — s igen derék dolog a maguk Istenétől, hogy ilyen liberális, de hát az asszonyok ... ?

— Haben nichts zu sagen! — És mint tanút, mindjárt odahívta a szomszédban lakó hasonló korú Icachot, akit kétkedéseim direkt felháboríthattak, mert kész volt a tórára fogadkozni.

Derék nép, derék szokás, ahol a férj a sableszdeklivel egyben a kalapot is felteszi. Igen rendes fehérnépek lehetnek. A fehérnép már inkább csak mint szólásmód használva, mert valóságban ragadtak a piszoktól. De szó, ami szó, estére ezt mégis leadom Pimpi bácsinak — így még ő is érhet el sikereket...

A hó végén géppuskásaink meghívtak vadkacsavadászatra. Kiváltottam az engedélyt — mert jegy nélkül nem volt ám szabad nimródoskodni — s ezzel nagy örömmel mentem ki Gnidawára. Ott a Polonka náddal átszőtt mellékágain kellett lélekvesztőn végigladikozni — ami már magában is sportszerű teljesítmény — és a feliasztott vadat így puszkacsőre kapni. Szerencsétlenségemree, első lövésemre felbillent az ingatag csónak és az evező csueskölyökkel együtt máris nyakig voltunk a jeges vízben. Restelltem a dolgot s kievickélve, volt iskolatársammal, Kuhn hadnaggyal, egy másik lélekvesztőn újból megpróbáltam a vadász-szerencsét. Ez alkalommal azonban az ár kapott el minket s másodszer is felborulva, kis híja, hogy ott nem veszünk.

Babics Gyula — a Nadasdyak géppuskásszázadának pompás parancsnoka — tétetett minket szárazba

s míg szorgalmasan töltögette belénk a forralt rumot, huszáraiból szakszerűen összeállított énekkarral pajzán dalokat adatott elő.

— Ki kell hajtani a hülést — hangoztatta, miközben sűrűn kocintgatott s csak hajnalban, hogy kellőleg preparáltnak s immunizáltnak vélt, küldött haza szekéren szállásomra Luckba.

Másnap búcsút mondtam a Styr-menti városnak.

MEZŐGAZDASÁGI MUNKÁN. A LENGYEL KÉRDÉS.

Május 1—június 3.

1916 elején a lovashadosztályok egy részét kivonták a frontból és hátrább fekvő országrészekbe helyezték át, hogy a meginduló tavaszi mezőgazdasági munkálatoknál bekapcsolódhassanak a termelő munkába. A 10. lovashadosztályt február közepén váltották fel a Czartorijsktól délre lévő Styr-menti állásából s míg a lövészosztály, a géppuskások és a tüzérek Luckba kerültek, addig a lovasezredeket a Pruthtól nyugatra irányították. Ott a kilences huszárok, meg az ulánusok a grubieszowi körletben lettek szétszvtva, míg a 4. lovasdandár Cholm vidékére került, ahol a századok egyes uradalmakban nyertek elhelyezést. A körletparancsnokságok hevederszerszámokat s vetőmagot osztottak ki s a huszárlovak igába fogva művelték a parlagon maradt földeket.

Én, hogy ezredparancsnokságomnál Siedliszczen jelentkeztem, átmenetileg a Rejowiecen lévő újonnan felállított gyalogszázadhoz kaptam beosztást, majd néhány nap múlva átkerültem az 1. lovasszázadhoz Kaniebe. Parancsnokom Prónay Pál kapitány, beosztott tisztetek pedig Scholz Dezső főhadnagy, Vértessy László hadnagy, Bernrieder József, Almássy Alajos gróf és Andrássy Mihály gróf kadétok voltak. Én az 1. szakaszt vettem át. Az állományom 28 lovasból állt.

Kamic, Rakowski Boleslaw uradalma. A század majorépületekben, tisztetek a kastélyban vannak szállá-

son. Az elhelyezés igen jó. Kanict a háború pusztításai megkímélték. A ház ura, annak Posen vidékéről származó, de azért németül nem tudó felesége és valami rokonuknak három gyermeke egy fedél alatt lakik velünk. Kellemes, kedves emberek, akikkel igen jól kijövünk.

Mivel a birtok határa oly nagy, hogy azt a rekviálható fogatok segítségével sem igen tudhattuk megművelni, két gőzekét is utaltak volt ki a század részére — elavult, vontatásra berendezett alkotmányokat. Az egyik, hogy az állomásról elindították, az útnak posványosabb részén elakadt. Közbejött eső akadályozta a felszabadítási munkálatokat. Ezalatt a mozdony állandóan tovább süllyedt s mikor én Kaniebe érkeztem, már csak a teteje látszott ki. Ravaszak ezek a vidéket szerte behálózó tőzeges erek. Keménynek látszó utak egy-egy kiadósabb eső után járhatatlan ingovánnyá válnak. A második gőzekére már nagyobb gondot fordítottak. Szerencsésen üzembe is helyezték. Kezelője, egy igen ambiciózus katona — aki civilben, úgy mondják, taxisofőr Bécsben — mindenáron 25 kilométeres óránkénti teljesítményt akart elérni.

— Das Biest krieagt noch immer z'wenig Gas! — mondotta s fűtött irgalmatlanul, mire egy rövidesen bekövetkező kazánrobbanás volt a válasz.

Sofőrünk azóta nyakig pólyában, a lublini kórházban elmélkedhetik a robbanómotor és gőzgép közti differencián.

Ettől a momentumtól eltekintve azonban igen szépen folytak a mezőgazdasági munkák. A huszároknak tetszett ez a foglalkozás, ha mindjárt szívesebben is forgattak volna jászkún földel. Az fekete is, meg omlósabb is, meg azon szagolni, hogy föld. Annak illata van. De ez a polyákország csak olyan sárga agyagból áll — legalább itten ilyen —, s ha végighasítja az eke a barázdát, úgy fordul a hosszú földszalag a másik oldalára, mintha építőmester fektetné át. Egy darabban marad, nincs benne sem pórus, sem élet s látszik, hogy nincs is kedvére a törődés. Amellett — hogy ott egye a fene — olyan száraz, hogy alig

viszi az eke s mégis fényes marad a szántás. Az ilyen földet az Úr Isten csak rosszkedvében teremthette s aztán alighanem megfélekedett róla. Ez nem is föld, csak olyan pipa-agyag, otthon ebből legfeljebb téglát égetnének. S nem is fog ez termést adni, de hát parancs van rá, hát csak forgatták, meg boronálták, meg csúfságára a világnak, még hengerelték is. Ki hallott földet tavaszkor hengerelni? De ez a kutya portéka nyilván megkívánta s még így sem akart megszeliődni. Akkora hantok maradtak rajta, hogy kenyérnek is beillenének.

A zörgő vetőgépek nyomán azonban két-három hétre már zöld szőnyeg lepte el a hatalmas táblákat s a május csak úgy húzta fel az árpát, de különösen a zabot, az szemlátomást szökött felfelé. Erre felé későn érkezik csak a kikelet, a nyár viszont nem várat magára. Ami odahaza két hónapra is elnyúlik, az itt hetek alatt pereg le, szinte tömítve kapja a természet a tavaszt. És igazuk volt a huszároknak, látni lehetett, amint nőnek a gabonák, de nemcsak azok, minden! A lucerna, hogy Kanicbe jöttem, még téli álmát aludta s alig tíz nappal rá, már eltűntek benne a szerelmes nyulak, a hó közepén pedig térdig ért s bimbózott. Alig győztük kaszálni.

A polyákok, akik pedig nem szívesen néztek a dolog után, egyszeribe ellepték a mezőt. Színes ruhás lányok meg menyecskék sarlóval vágják a takarmányt, melyet részint állványokra raktak száradni, részint batyuban cipeltek haza. A férfiye is előbűjt, de csak pipálva álldogáltak az útszéleken. Magát a munkát a fehérnépekre bízták. Huszár Balogh Pista menten el is határozta, hogy ő ide nőszül: — mert hogy itt érdemes embernek lenni.

Házigazdánk, ki borsos áron megvásárolta Scholz Dizsinek egyik lovát, nyeregben járta a határt. Nem tudom, hogy volt-e valami megállapodás közte meg a katonai hatóságok közt, de úgy néztem, hogy a munkánkat csak olyan hadikárpótlásfélének tekintette s semmi rendkívülit nem látott abban, hogy más vessen s ő majd csak arasson. Ha nagyon tetszett neki va-

lami, úgy teára kérette a tisztikart s nem egyszer voltunk a háziaknál ebéden is, mikor a lengyel konyha különlegességeit sikerült megismernem. Étkezés előtt tömény szesz, többszöri ismétlésben, aztán az elmaradhatatlan céklaleves, meg fekete lisztből gyúrt édesített krumplinudli és uradalmi sör. Azt hiszem, ezek örökké fognak élni emlékemben.

Ilyenkor, ha vendég volt, a mezítlábos szobalányokon kívül libériás inas is hordta az ezüstpálákat, a híres Kazimir, aki délelőtt kertész volt s ha kellett, úgy hiszem, bármihez értett. Egy alkalommal, panye Rakowski meg Cica néni — így kereszteltük el úrnőnket — valami szomszédokhoz készültek látogatóba. Előállt a hintó, két hatalmas, rézzel gazdagon kivert kumetu lóval, a bakon pedig Kazimir mint kocsis — aki most arannyal szegett cilindert és díszes frakkot viselt, míg alul egy címeres vörös takaróba volt burkolódzva. Az egész, úgy ahogy volt, egy pompás fogat. Csak az uraság beszállásakor történt egy kis baj. A kiöltözött panyinka már elhelyezkedett volt a hintóban, kinyitotta világos csipkés napernyőjét, mikor az egyik ló, talán legyek után kapva, beakasztotta fejét a gyeplübe. De Kazimir, ki átlátta a helyzetet, már dobta is le magáról a takarót, hogy leugorhasson a bakról — de jaj! Ahogy az altestét borító címeres lepel lehullott, kiszült, hogy a cilinderes frakkos ember alul csak gatyában van. Cica néni ájultozott, a panye pedig nem győzött magyarázkodni, hogy az oroszok minden nadrágot elvittek, nekik gyengéjük volt a nadrág, különösen ez, mely nem is volt már nadrág, hanem valóságos álom, akármelyik tábornok felhúzhatta volna. Felséges jelenet! S mi, akik körüálltuk ezt a történelmi indulást, elég neveletlenek voltunk szabad folyást engedni érzelmeinknek. De hát nem lehetett komolynak maradni. A háziak pedig, azt hiszem, mélyen sértve hajtattak el, visszahagyva egy parfümfelhőt, mely Cica néniből áradt ki s melytől még másnapra is telítve volt a levegő.

Május 22-én az ezredparancsnokságra rendelték az egész tisztikart. Szirmay — aki ezüstpallérjára köz-

ben megkapta a harmadik csillagot is — közölte velünk a hadseregparancsnokság bizalmas leiratát, mely szerint az orosz előkészületek bizonyossá tesznek egy Lucktól keletre, Olykanál várható nagy támadást. Az ellenség erőket von össze, rohamállásokat épít s állandóan új ütegek — mégpedig nehezek is — lövik be magukat.

A hadseregparancsnokság utal a 40. honvéd gyaloghadosztály parancsnokának, Nagy tábornoknak, a bukovinai téli csatáról írt tanulmányára, mely szerint a céltudatosan irányított tüzérségi tűz folytán az oroszok által a téli csatában leadott 100.000—120.000 ágyúlövéssel szemben a részünkről kilőtt 17.500 lövedék lényegesen nagyobb hatást ért el. Jórészt ennek köszönhető, hogy a nagy túlerővel folytatott ellenséges támadások összeomlottak. A hadseregparancsnokság azonban rámutat arra, hogy a német front elleni támadásokból ítélve az orosz a téli csata óta sokat tanult és az Olyka elleni felvonulás erősen francia iskolára emlékeztet. Számolni kell egy hosszabb ideig, napokig tartó tüzérségi tűzre, sőt esetleg pergőtűzre is, mely elől a lövészárók legénysége a rókalyukba szorul, ami megkönnyíti a rahamtávolságra beásott ellenségnek a szétlőtt állásokba való behatolását. Ezért a tüzérségi tűz az, melynek az ellenséges rohamoszlopok előretörését meg kell gátolni. Az esetleges betöréseket azonnal el kell reteszelní s nem szabad, hogy ez a védővonalnak nagyobb szakaszon való kiűritésére vezessen. Utal a parancs az ellentámadásoknak összefogott erőkkel való eszközlésére s részletesen ismerteti az utolsó fél évben a különféle harctereken szerzett tapasztalatokat.

Szinte aprólékos pontossággal írja körül az utasítás a különféle ütegek, csapatok, parancsnokságok és a hírszerzések feladatait. Rámutat a kézigránát növekvő jelentőségére és különös nyomatúkkal emeli ki a géppuskásoknak önállóságra való nevelését, mert nem egyszer fordult elő, hogy egy-egy jól elhelyezett géppuska egész ütközeteket volt képes eldönteni.

Egész szokatlan volt a hadseregparancsnokságnak ez a tájékoztatásunkra szolgáló rendkívül érdekes, komoly s mélyreható tanulmánya, önkéntelenül is azt vártuk volna, hogy az egész vonalon azonnal megindul az ennek megfelelő fokozott oktató munka, de nem történt semmi. Mint értesültünk, a Luckban lévő lövésosztályunk továbbra is csak útépitéssel foglalkozik, mi pedig itt — tekintve, hogy a mezőgazdasági munkák elfogytak — ugyanebbe kezdtünk belé.

A szabadságolásokat ugyan beszüntették, de ettől eltekintve nem történt észrevételre méltó dolog. Talán csak sablonos figyelmeztető volt az egész, gondoltuk s élünk tovább megszokott nyugalmas életünket.

A kanici napok pedig végtelenül kellemesen teltek. Időnk bőségesen állt rendelkezésre s így gyakran nyílt alkalmam arra, hogy a háziakon kívül szomszéd földbirtokosokkal, a papsággal és a közeli Cholmban székelő dandárparancsnokságunk révén a legkülönbélebb emberekkel összejöjjek. Kilovaglásaimban a ritka szépségben pompázó május élvezete, szórakozás s időtöltés vezetett. De akivel összekerültem, az mind politizált s önkéntelenül felkeltette bennem az eziránti érdeklődést.

Legjobban meglepett, hogy a „felszabadított“ lengyelek nem is nagyon haraguszna'k néhai „elnyomóikra“. A katolikus papság, mint jhallom, szorgalmasan imádkozik a cárért s a szószékről a lengyel légió ellen prédikálnak. Lengyel légió különben is kétféle van. A hivatalos és a nem hivatalos toborzásé. Utóbbit a hatóságoknak üldözni kell, ami azonban nem zárta ki azt, hogy a titokban verbuvált legionistákat a fronton szívesen ne alkalmazzák. Volt rengeteg politikai párt s a pártoskodást sokkal fontosabbnak látszott az elpusztított területek újraépítésénél és a mezőgazdaság fellendítésénél. A katonai megszálló parancsnokságoknak hivatalból kellett politizálni és az „Ausztro-Lengyel“ megoldást propagálni.

Ezzel szemben áll a „felszabadított“ lengyelek vagyonos osztályának jórészt hűvös tartózkodása.

Az iskolában annak idején úgy tanultuk, hogy a bécsi kongresszus, mely száz évvel ezelőtt ötödízben rendezte az életképtelen Lengyelország felosztását, annak eredeti területéből kb. 82 % -ot juttatott Oroszországnak, továbbá 8%-ot a poroszoknak és 10%-ot Ausztriának. A Posen környéki és nyugatporoszországi lengyelek azóta állítólag teljesen elnémetesedtek. A galíciai lengyelek viszont a Habsburg-monarchiában teljes szabadságot élvezve, a császári koronának nemcsak leghűségesebb alattvalói, hanem politikailag is megbízható támogatóivá váltak. A galíciai lengyelek Bécsben vezető szerephez jutottak, gazdaságilag rengeteg előnyt élveznek s így ha ugyan más indító okokból is, mint a porosz uralom alatt élők, sohasem akarnának elszakadni Ausztria-Magyarországtól. Így ha Lengyelországról volt szó, úgy ez alatt mindig csak az orosz önkényuralom alatt sínylődő lengyelekre kellett gondolni, akik alig várták felszabadításuk óráját. Biztosra vehettük, hogy egy a Központi hatalmak s a cári birodalom közti háború esetén ezredeik megtagadnák az engedelmisséget s a feltörő lengyel szabadságharc lángba borítaná egész Oroszországot. Hiszen erre engedett következtetni ennek az elnyomott nemzetnek egész történelme, mely az első felosztástól fogva, az állandó harcok, forradalmak, lázongások és panaszkiáltások láncolatából állt.

„A halálmegvetésben van úgy a mi, mint az utánunk következő generáció egyedüli reménye, sorsunk jobbrafordulására. Az első lépés a felszabaduláshoz a feltétlen elszántság, az első lépés a győzelemhez pedig a saját erő felismerésében rejlik.“

Kosciuszko tábornoknak, a lengyel szabadság-eszme legendás hőségének és előharcosának 1794-ben mondott örök érvényű szavai ezek. A maciejowicei ütközetben, mely az első nagy lengyel felkelés fináléja volt, Kosciuszko súlyosan sebesülve orosz fogságba kerül. Utóda Dombrowski tábornok már csak foszlányait mentheti meg a seregnek s ezekből alakítja meg három évvel rá Milanóban az első lengyel légiót, mely-

lyel Napóleon szolgálatába szegődik. Dombrowski, légiójában látta egy majd egykor lengyel földön, lengyel szabadságért harcoló hadsereg magvát s egyben jelképesen figyelmeztetni akarta a világot, hogy a lengyel ügy tovább él. Fegyvertényeivel számított Napóleon jóindulatának elnyerésére és Lengyelország szükségességéről való meggyőzésére. A harcba induló legionisták indulója a: „Jeszcze Polska ni zgnila“ — Nincs veszve még Lengyelország — kezdetű dal volt, mely később az elnyomatás nemzeti himnuszává vált.

Napóleon ugyan vajmi kevés szentimentalizmust tanúsított a lengyel törekvések iránt, de később, hogy egy Oroszország elleni hadjárathoz kellő hadművelati bázist biztosítson miagának, Danzig városából szabad kikötőt, Lengyelország egy részéből pedig a varsói hercegséget létesítette. Hogy a lengyelek széles rétegeit magához láncolja, felszólította a közben felgyógyult és nemzeti hősként ünnevelt Kosciuszko! a csatlakozásra. Ez azonban nem érte be a varsói hercegség felállításával s azzal utasította vissza a császár ajánlatát, hogy: „mindent vagy semmit“.

Kosciuszko megalkuvást nem ismerő hazaszeregete épp úgy, mint Dombrowski légióinak eszméje, végig kíséri a lengyelek szabadságtörekvésének történetét.

1848-ban, a magyar szabadságharcban ismét találkozunk utóbbiakkal. A XIX. század vége felé azonban mindinkább elcsendesedtek a lengyelek felszabadulási mozgalmai. A főnemességnek és nagybirtokososztálynak éppúgy, mint az erősen fellendülő ipar és kereskedelemnek a Szentpétervárral való jóviszony állott érdekében.

Ami pedig a parasztságot illeti, azt az orosz kormányzatnak sikerült mindenféle kedvezményekkel jóindulatúvá tenni. Mellékesen az iskoláztatásnak körlátok közé való szorítása is gátolta a falu szellemi fejlődését s ezzel esetleges nemzeti ébredését. A rendkívül vallásos lengyel falusi népréteg befolyásolhatóságában jelentékeny szerep jutott a papságnak, me-

lyet viszont az orosz kormány tartott kézben. Az 1864-ben végrehajtott egyházi birtokok és vagyon konfiskálását, három évvel rá követte a katolikus egyházmegegyéknek a Szentpétervár ott felállított egyházi főhatóság alá való rendelése. Röviddel rá beszüntették a varsói teológiát és azt is Szentpétervárra helyezték át. A katolikus papság nem hívóitól vagy vagyonából kapta jövedelmét, hanem a konfiskált egyházi javak hozadékából, az orosz állampénztár folyósított részükre fizetést. Végül egy, az orosz cásra teendő hűségeskü, mely minden római katolikus papra kötelező volt, fejezte be az egyházi reformokat. A római Szentszékkel az orosz kormány nem tartott fenn összeköttetést s annak tiltakozásaival nem törődött. Az esetleg obstruáló püspököket Szibériába száműzték.

Rómában ekkor XIII. Leó pápa székel, egy széles látókörű, nagy tudású és sokmindenben világiasan gondolkodó ember. Álma a pápai birodalom: visszaállítás volt s mivel Bécs szövetséget kötött a pápának egyházi átokkal sújtott ellenségével, az olasz királlyal, XIII. Leó módot talált arra, hogy újra felvegye a Napóleon óta megszűnt diplomáciai kapcsolatokat Franciaországgal — a köztársasággal. Ugyanakkor a lengyel katolikusok védelme érdekében Szentpétervárral is tárgyalások indultak meg. A cári kormány, mely egyházi reformját már befejezte volt, viszont szívesen vette volna, ha intézkedéseit Róma is kodifikálja így a maga részéről két kézzel kapott a Szentszék jóindulatán. 1894-ben a Vatikánnál orosz követséget állítanak fel. Követ a görög keleti, azaz orthodox hitű Izvolszkij lett, kit 1906-ban a hasonló vallású Sasamow követett. A Szentszékkel való összeköttetés ugyan semmiben sem változtatott a keresztülvitt egyházi reformokon, azonban — mint azt 1914-ben kellett tapasztalnunk — rendkívüli módon megerősítette a cári hatalmat Oroszlengyelországban.

Háború előtti hírszolgálatunk hiányosságára vall, hogy katonai megszálló hatóságainkat meglepetésként érte, hogy a lengyelországi római katolikus papság,

a cári Oroszországgal folytatott hosszú kultúrharca ellenére, legállhatatosabb ellenfélnek bizonyult a római katolikus Habsburg-ház csapataival és felszabadító tendenciáival szemben.

A lengyel-orosz viszonyra határozott befolyással volt a múlt század végén létrejött francia-orosz szövetség is. A francia kispolgári tőkének állandóan növekvő oroszországi kihelyezése természetszerűleg maga után vonta, hogy a francia közvélemény nemcsak politikai, hanem anyagi érdekből is elítélt minden olyan megmozdulást, ami a cári birodalom belső nyugalalmát veszélyeztethette. Már most a lengyel függetlenségi törekvéseket irányító lengyel emigráció székhelye Páris volt, Franciaországban látva támogatóját. A francia politika azonban mindenkor mentes volt érzelmi momentumoktól s mint egykor Napóleon, a politikai célkitűzéseibe már bele nem illő lengyel légiónkat, St. Domingóba küldte elpusztulni, a francia közvélemény most is legélesebben ellene fordult mindenemű lengyel szeptatizmusnak. Az események hatása alatt, az oroszlengyelországi politikai pártok közül első helyen álló s később majdnem az összes lengyelországi дума-mandátumokat is bíró Nemzeti Demokratáik, mindjobban feladták függetlenségi irányukat. Elnökük, Dmowski Román úgynevezett realista programjában lemondott a lengyelek ősi jogon alapuló litván és ukrán aspirációiról, ellenben kívánta a lengyelségnek etnográfiai határain belül való egyesülését és a nemzeti aspirációknak a cári jogar alatt való érvényesítését. Galíciának, Pozennek s Nyugatporoszországnak ezek szerint a lengyel királyságon át Oroszországhoz kell kerülni. A lengyel aspirációk ezzel egy vágányra kerültek a moszkovita-pánszláv és anti-genmán irányzattal.

Dmowski politikájával szemben álltak az osztályharc alapján álló lengyel szociáldemokraták. Vezérük, egy már szibériai száműzetést végigszenvedett, ismételen bebörtönzött szociálforradalmár, a megalkuvásra nem hajlandó Pilsudski József.

A japán-orosz háború előestéjén Pilsudski végre alkalmasnak látja a pillanatot a függetlenségi harc megindítására. Dmowskiánál azonban ellenkező véleményre talál, mert az „nem kívánja az 1863. évi tragédia megismétlését“. Pilsudski azonban nem csüggedve Tokióba siet, hogy a japánok közreműködését megnyerje Lengyelország forradalmasítására. Ott azonban Dmowski információi már megelőzték s a japánok mint fantasztát elutasítják. Ezután Krakóba emigrál s ott szervez terrorista bandákat, majd a veszített háború nyomán kitörő 1905. évi orosz forradalomban már ezek élén tevékenykedik. A távolkeleten gyorsan megkötött béke, lehetővé teszi a cári hatalomnak a belső rend helyreállítását. Pilsudski menekülni kénytelen s az osztrák hatóságok jóindulatától kísérve végleg Krakóban telepszik meg. Ettől fogva azon szorgoskodik, hogy a galíciai lengyel szociáldemokratapárt kebelén belül, lövészegyesületeket alakítson. 1914-ben állítólag kétszáz ilyen volt már.

A világháború kitörése mindenhol bénítólag hat a politikai tevékenykedésre. Csak a császárhűségükről közismert galíciai lengyelek mozgolódnak s birodalmi és tartománygyűlési képviselőik Krakóba sietnek, ahol a pártkereteket félretéve, Legfőbb Lengyel Nemzeti Bizottság elnevezés alatt megalakítják szövetségüket, melynek célkitűzése Oroszlengyelországnak felszabadítása, majd Galíciával egyesítve a Habsburgmonarchiához való kapcsolása. Az új lengyel királyság jogviszonya Magyarországhoz volna hasonló s a dualizmus helyébe a triasztikus államforma lépne. Még jóformán ki sem rakodhattak a Galicia megvédésére északnak irányított katonavonatok, amikor ez a tartomány már kimondta az anyaországtól való elszakadását. Igaz, hogy azt lojális csomagolásba burkolta:

„Külön válunk ugyan, de sokszorosan meggyarapodva térünk vissza hozzád Ausztria“.

Ezzel az ausztro-lengyel megoldás gondolata megszületett és a Ballhausplatz, mely évek hosszú sora óta az ideanélküliség előkelő végelgyengülésében tes-

pedett, bekapta a csalétket. Két kézzel karolta fel az új eszmét, mely aktív célkitűzést és politikai tartalmat kölcsönzött az Oroszország elleni eddig kizárólag defenzív jellegű hadjáratnak. Az, hogy Magyarország paritási okokból a trialisztikus megoldásba sohasem egyezhetett belé, pillanatnyilag nem érdekelte Bécset. A délszláv kérdés, melynek megoldása létkérdést jelentett a monarchia számára s amihez egy nagy erővel lefolytatott lendületes szerbiai offenzíva nyújtotta az utolsó lehetőséget, szintén háttérbe szorult.

Pilsudski szocialista lövészeivel csatlakozott a Legfőbb Lengyel Nemzeti Bizottsághoz.

Hadseregparancsnokságunk gondoskodott felszerelésüinkről s az egyszeriben nemzetivé átvedlett lövészek lapos sapkáját a lengyelek címere, a fehér sas díszíti. Ezzel a Legfőbb Lengyel Nemzeti Bizottság programja komolyságában nyer, hiszen saját fegyveres ereje van, mely kezeskedik szándékának határozottságáról, külügyminisztériumunk pedig benne látja nyilván a feltámasztandó lengyel királyság kormányát és Krakóba delegálja Andrian báró volt varsói főkonzulunkat: követi minőségben. A háború rettenetes komolysága közepette, úgy tűnik fel ez a krakói rakéta, mint valami rossz, keserű tréfa.

Csak Pilsudski látott tisztán. Éppen száz éve, hogy Tauroggenban megegyezett az orosz cár, az osztrák császár és a porosz király, Lengyelország utolsó felosztásában, melyet aztán a bécsi kongresszus szentesített. Három fekete sas összefogott, hogy a fehér sast megsemmisítse. Ez a három fekete sas van ma is útjában a lengyel feltámadásnak.

Az 1915. évi területhódításaink nyomán az osztrák-magyar csapatok által megszállt s már nem a küzdő hadseregek érdekkörletébe eső területekből alakult a cs. és kir. lublini Katonai Kormányzóság, mely 43.000 négyzetkilométer területével és 3.5 millió lakosságával kb. a mi Dunántúlunknak felel meg. A kormányzóság megtartva az oroszok közigazgatási be-

osztását, 26 körletre, ú. n. Kreiskommandóra tagozódik, melynek mindenike katonai, polgári, csendőrségi, pénzügyi és bíraskodási alosztályokkal bír. Körletparancsnok egy lengyelül beszélő s lehetőleg katolikus vallású törzstiszt. A kormányzóság keleti határát alkotó Bug folyómenti három körlet: Chelm, Grubieszow és Tomaszow, politikai okokból még nem csatoltatott Lublinhoz, hanem az 1. és 4. hadsereg hadtápterületéhez tartozik.

A katonai kormányzóság feladata volt a megszállt terület közrendjének biztosítása és a háborútól erősen elpusztított országrész mezőgazdaságának s iparának mielőbbi talpraállítása, hogy e révén a meglehetősen kimerült anyaországokat tehermentesítsék. Ezzel párhuzamosan azonban politikai feladatok is hárultak a kormányzóságra. A felszabadítandó oroszországi lengyelek már elejétől fogva nem sok szimpátiával fogadták a bevonuló cs. és kir. csapatokat, sőt a Légión is ferde szemmel nézték. De mivel a Ballhausplatznak szívéhez nőtt az ausztro-lengyel megoldás, a lublini katonai kormányzóságra hárult a feladat, hogy előzékenységgel és mindennemű segélynyújtással megnyerje a lakosság szimpátiáját. Természetesen az adókedvezmények, vetőmaghitelek, rekvirálások beszüntetése, munkaerők és építkezési anyagok rendelkezésre bocsátása iránti igények nehezen egyeztethetők össze a tescheni hadseregfőparancsnokságnak a megszállt területek kihasználására vonatkozó rendeletével.

A lublini kormányzóságtól eltérőleg a németek által megszállt területeken száműzve van minden politika s kizárólag katonai szempontok az irányadók. Ez okból nemcsak a légiókba való toborozást tilalmazzák, hanem az ausztro-lengyel megoldást propagáló lublini s galíciai lapok terjesztését is. Ezzel a Legfőbb Lengyel Nemzeti Bizottság tevékenykedése a lublini kormányzóságra korlátozódott, ami tekintve, hogy ez az etnográfiailag lengyel területeknek csak egy töredékét képezi, igen sovány lehetőségeket nyújt. Amellett a lengyeliség látta, hogy úgy az 1915. évi nagy

nyári offenzívánál, mint a kudarcos rownoi hadjárat kivédése alkalmából s végül őszkor Szerbiában is a németek hathatós támogatására voltunk ráutalva s kérdésesnek vélték, hogy a többé-kevésbé függő helyzetbe került Habsburg-monarchiának lesz-e ereje érvényt szerezni a Legfőbb Lengyel Nemzeti Bizottság célkitűzéseinek. Viszont a német katonai körök arra való hivatkozással, hogy a háború fősúlya órájuk hátrul, ellenszenvvel nézték, hogy mégis úgy északon, mint délen csak Bécsnek vannak hatalmi aspirációi s ha hivatalosan nem is politizáltak, de szívesen vették, hogy Varsóban egy német-lengyel megoldás gondolata vetődött fel. Ennek hívei — nyilván felsőbb sugalmazásra — azt hangoztatták, hogy Lengyelország csak így juthat hozzá Litvániához s hogy az Ausztriával való közösség — mint azt Galícia történelme mutatja — a rutén-kérdést is csak a lengyelek hátrányára oldaná meg.

A passzív rezisztenciát folytató antant-barát lengyelek mellett ezzel a Legfőbb Lengyel Nemzeti Bizottságnak a német orientáció híveivel is szembe kellett szállni, de tetőzi még a feszültséget az, hogy Pilsudski átérzve Becs gyengeségét, nyíltan hirdeti programját: a teljes lengyel függetlenséget és elszakadva a Legfőbb Lengyel Nemzeti Bizottságtól, a baloldali pártokra támaszkodva, célkitűzéseierért a legélesebb harcba kezdett. A hatósági támogatással toborzott és Piotrkówban meg Noworadoms'kban kiképzett legionistákat Pilsudski már nem is engedi a parancsnoksága alatt álló 1. légiós-dandárba besorolni, hanem illegális toborzó-szervei révén gyűjt magának katonákat. Dandárja ugyan éppúgy teljesít frontszolgálatot, mint a többi, de politikailag már a független Lengyelországért küzdő politikai pártok fegyveres erejének tekinti magát. Meglepő, hogy a tescheni hadseregfőparancsnokság ezt tűri, míg ugyanakkor a lublini katonai kormányzónak mindent meg kell tennie, hogy Pilsudski politikai agitációját és illegálisnak minősített toborzását megakadályozza.

Hogy aztán 1916 elején a küszöbön álló tiroli offenzívánk nagymennyiségű ló, élelmiszer s anyag szállítását tette szükségessé, melyet az anyaországok nem tudtak nyújtani, elkerülhetlené vált az erélyesebb beavatkozás s hadvezetőségünk félretolva a külügyminisztérium által kívánt regardokat, éppúgy, mint a hivatalosan engedélyezettett politizálást, rövid úton likvidálta a lengyelbarát irányt s megtiltotta a lapoknak, hogy akár ausztro-lengyel, akár más megoldási kérdésekkel foglalkozzanak. Az intézkedés azonban már nagyon megkésett. A rekvirálások és az útépítési munkákra kényszertoborzott munkásosztagok ügye felkorbácsolta a kedélyeket s ezzel részint Varsó, de főleg Pilsudski malmára hajtotta a vizet.

A Conrad s Falkenhayn közti ellenszenv úglát-szik a lublini és varsói kormányzóságok mind feszültebbé váló viszonyában leli hű képét. Külpolitikuskaink azonban átérzik a helyzet tarthatatlanságát és Burián külügyminiszterünk Bethlmann-Hollweggel a lengyel kérdést illetőleg tárgyalásokba bocsátkozott. Támogatva Hindenburg és Ludendorff szakvéleményétől, a közös megállapodás olyan irányban látszik kikristályosodni, hogy egy stratégiai határkiigazításon kívül Németország beéri a Balti tartományokkal, míg az orosz birodalomhoz tartozott lengyel területeket Bécs érdekszférájának ismeri el.

Míg azonban az eszméből elhatározás és utóbbiból valóság lesz, sokszor hosszú az út s ez alighanem Lengyelország esetében is így lesz, de egyelőre már az is eredmény, hogy Varsó és Lublin közt enyhülnek az ellentéték és a Ballhausplatz lengyel politikája úgy látszik végre vágányon van. A lublini kormányzóság katonai diktatúráját, május elsejétől kezdve ismiét egy fokozatosan kifejlesztendő, kimondottan lengyel-barát kormányzat váltotta fel. Mint első, engedélyezték az 1791. évi konstitúció évfordulójának a hő elejére eső megünneplését, majd beszüntették az iskolákban a német nyelv kötelező oktatását, elrendelték, hogy a hivatalokban mindenkinek kell lengye-

lül tudni, újabb rekvirálások helyett a régi k. u. k. Quittungokat váltják be, ahol lehet segítségére vannak a lakosságnak, a lengyel nemzetiségű hadifoglyokat szabadonbocsátják és végül visszaállították az oroszok által megváltoztatott ősi lengyel helységneveket. Így lett Iwangozrodából Deblin, Nowoaleksandryából Pulawy, Cholmból Chelm stb. A sajtó is politizálhat ismét, sőt mint mondják, a kormányzóság még az oroszok intranzigens és militáns hívével, Losinski kieleei római katolikus püspökkel szemben is a meg-bocsátás húrjait pengeti.

Csak egy fájó pontja van még a lengyelségnek és ez a három Bug-menti körlet, a CheJmer Land ügye. Az oroszok ezt a területet, nagyszámú rutén lakosságára való hivatkozással 1912-ben elcsatolták az etnográfiailag lengyel területeket magában foglaló varsói főkormányzóságtól s külön kormányzósággá alakították át. Ugyanakkor kíméletlenül mindent megtettek annak eloroszosítására és ia rutén hívőknek a görög-katolikus vallásról a görög-keleti hitre való át-térése érdekében. A lengyelek azonban nem szüntek meg kelet felé a Búgot tekinteni etnográfiai határunknak s fájlalták, hogy hadvezetőségünk a chelmi vidéket a 4., illetve 1. hadsereg fennhatósága alatt hagyta, ami a depolitizálással egyenlő. 1916 májusa azonban e téren is változást hozott és a galiciai ruténség tiltakozása ellenére június 4-ére kitzúzték a chelmi vidéknek a lengyel orientációt képviselő lublini kormányzóság-hoz való csatolását.

Úgy tervezték, hogy az ünnepélyes átadás után ittlévő lovasezredeinket is kivonják és a hadosztályt Luck környékén összpontosítják.

**A LUCKI KATASZTRÓFA. — SIETVE ELŐRE.
ÉJJELI JÁRÓRBEN.**

Június 4.

Pompázó verőfényben bontakozott ki a koranyári reggel.

A kelő nap besütött szobámba, mely sűrítve volt a parkból betóduló orgonaillattal s mintha a természet buja szépségétől az énekesmadarak is megreszgedtek volna, fokozott erővel trilláztak bele a reggelbe, talán jelezve, hogy nekik ez még mindig tavasz, az ébredő élet és az örökké újrafakadó remény időszaka. Szinte bosszantott, hogy a csonka fűzfán gólyák raktak fészket és a hangulat s poézis iránt vajmi kevés érzékkel bíró falánk fiataljaik irgalmatlan kepeléssel sürgették reggelijüket. Csak néha, rövid időre hagyták abba s ekkor újra előtört a madárdal, de egyszerre valami messziről érkező morajlás vegyült abba. Néha egész dübörgésszerű volt. Ha nem lenne az arcvonala légvonalban 190 kilométerre, úgy még ágyúzásra is gondolhatnék. De így? És különben is ez inkább úgy hangzik, mint a távoli mennydörgés elnyújtott utómoraja. Viszont ez sem lehet. Érthetetlenül furcsa!

A gólyák tovább kelepéinek, de a moraj, hogy az ember egyszer felfigyelt rá, tovább zúg a fülekben.

Csak nincs valami baj?

Már javában fennáll a nap, de a dübörgés félelmetes egyformasággal folytatódik és az órák — teljes tájékozatlanság közepette — kínos bizonytalanságban telnek.

Déltájt váratlanul elrendelik a menetkészenlétet.

Nem sokkal rá megtudjuk a dandárparancsnokság útján, hogy az ellenség reggel óta pergőtűzzel árasztja el a 4. hadseregnek Lucktól keletre Olykánál húzódó állásait.

Pergőtűz!

Szóval már az orosz frontra is megérkezett.

Mindenki szótlanul végzi munkáját. Lehetőleg kerülni kell a feltűnést. Viszont sok dolog akad, mert bár el voltunk készülve a váratlan indulásra, valóságban senki sem hitt benne. Így egyszerre nagy lett a sürgés-forgás. Minden feleslegeset ládába csomagoltunk azzal, hogy majd a körletparancsnokság azokat hazaszállíttatja. A századnál pedig felszerelték a nyergeket, szétosztották a Cholmból hozott konzervákat meg cvibakot, átadták a visszamaradó néhány altisztnak a mezőgazdasági eszközöket, lószerszámokat és ezer apró felszerelési tárgyat, elszámoltak a szállásadókkal és estére a konyha meg trénkocsik felmálházva sorakoztak az udvaron.

Házigazdáink Rakowskvék, akik szintén hallották a távoli ágyúzás moráját, izgatottan figyelték készülődéseinket és kérdéseikkel ostromoltak, hogy az Isten szerelmére mondjuk meg mi van, jön-e az orosz, meneküljenek-e ők is, ne tagadjuk ha baj van, hiszen mindenki erről beszél már. A lakosság igyekszik az „osztrák“ pénztől szabadulni és a zsidó a faluban már csak 100% -os felárral ad el rubeleket.

Nekünk mindehhez megnyugtatóan mosolyogni kellett, szigorú megtorlásokat helyezve kilátásba a rémhírterjesztők ellen — hiszen csak próbariadóról van szó!

Éjjel megkaptuk az indulási parancsot.

Június 5.

Virradatkor nyeregben ült a század.

Búcsú nélkül csendben mentünk el, majdnem úgy loptuk el magunkat. A ház, a falu még aludt akkor.

Az országúira érve, ügetésbe megyünk át. A tájat borító sűrű ködből kibontakozik 3. századunk, mely Mogilnica felől jövet csatlakozik hozzánk. Esni kezd és az eső elmossa a még mindig tartó távoli ágyúzás hangjait.

Cholimban hosszabb ideig várunk, gyülekeznek a többi századok is. Luckról még semmi pontos értesülés. Közben ebédet osztanak szét csajkában. Ez is

régen történt. A gulyásleves nagyon forró s így egész jó, hogy a belepacskoló kövér esőcseppek hűtik, meg egyben enyhítik a paprika maró ízét is. A gyülekező katonaság izgalomban tartja a várost, persze a tincses zsidógyerekek ebben is csak üzleti lehetőséget látnak s mocskos kezeikben nagy csokoládéablákat kínálnak megvételre, melyek valami igazi vízálló hadianyagból készülhettek, mert a rajtuk végigfolyó eső nem olvasztja meg őket.

Utunkat már dandárkötelékben folytatjuk s délután 4 órakor alaposan átázva szállásolunk be Kamién községbe, förtelmesen piszkos csűrökbe.

Június 6.

Reggel 6 órakor indulás, tovább keletnek a vonalzó-egyenességű széles, sima orosz országúton, melyen ugyancsak nem látszik meg, hogy két év óta birodalmak milliós hadai vonulnak rajta végig, hol előre, hol hátra. Annak ellenére, hogy majdnem szünet nélkül esik, sár alig van. Szakértelemmel s gondossággal építették a muszkák stratégiai útjaikat, sok száz kilométerről hozott kővel és — francia tőkével. 40 kilométeres menetelés után délután 4 órakor be szállásolás Stepankowice községben.

Megfelelő kvártély hiján sátorban hálok.

Június 7.

Éjjel kitisztult, de mire indulásra került a sor, ismét szakadt az eső, mely csak déltájt, hogy beértünk Wladknir-Wolynskibe, állt el. Az ezredek a város mellett táboroznak, míg a lisztek bemehetnek a hadtápparancsnokság étkezdéjébe. A dombtetőn hatalmas fehér épülettömb látszik, mellette hasonló méretű orosz templom. E körül terül el a város, mely rengeteg kaszárnnyából, emeletes középületekből és fából épült apró viskókkal elvegyülő zsidó kereskedők házaiból állt. Ez utóbbiak külön típust képviselnek, alacsony pléhtetőikkel s rikító színekre mázolt falaikkal.

A tiszti étkezde egy kaftános vállalkozó kezén van, ki ehetetlen kosztot mér, borsos áron. A kiszolgálást népfölkelő bakák végzik, kiket az öreg pajeszos tábornoki allűrökkel dirigál. Mondhatom botrányos!

Végre megtudunk valamit Luckról, sajnos, a hírek lesújtók. Több mint huszonnégy órás pergőtűz után, mely teljesen elpusztította állásainkat, a muszka több hadosztály szélességben áttörte azokat, majd 6-án folytatva támadását, visszavetette a főherceg hadseregének még ellentálló részeit, rengeteg foglyot s hadianyagot zsákmányolva. A Wladimir-Wolynskiben lévő hadtápaiakulatók is lázasan pakolnak, hogy még idejekorán biztonságba helyezték magukat.

Csak ennyit bírtam noteszemben sebtiben feljegyezni az érkező rossz hírek összevisszaságából. Szerencsére asztalbontáskor befutott egy köpcös pionirhadnagy tele rózsás optimizmussal. Ő újságolta, hogy német tengeralattjárók elsüllyesztették a „Hampshir“ angol páncélos cirkálót, melyen Lord Kitchener hadügyminiszter utazott egész vezérkarával Oroszországba, tehát egy fő háborús uszítóval kevesebb. Barátunk közben óriási étvággal feküdt neki az evésnek s tele pofával meg égnék tartott villával erősítette, hogy „nicht so schlimm das Ganze“, amit itt beszélnek, „sind lauter üble Latrinengerüchte, von Etappenschweinen aufgeblasen“. S gyorsan körülnézett, nincs-e az étkezdeben valami hadtápos, ki ezt magára vehetné. Muszáj volt nevetni. S mivel mindig az utolsó benyomás a tartós, még a századhoz érve is vígák voltunk. Lóraszálláskor hallom ám Drávucz szakaszvezető oktató hangját:

— Ne pofázz, te bundás, mert mondom neked, ha szorulna a kapca, bajosan volna a tiszt uraknak ilyen jó kedvük!

Gute Miene zum bösen Spiel!

Van valami igaza a közmondásnak.

Dolgunk azonban sietős: ügetés!

A levegő fülledt, szúrós zivatar előtti vaknap, a lovak mindjobban habosodnak. Szemközt sebesültszál-

lító szekerek végnélküli sora, tábori pécek, kórház-kocsik, mindenfélével megpakolt trénszekerek igyekeznek hátra. Távolról erős ágyúzás hallatszik, állítólag a lucki hídfőért folya a harc.

Besötétedik, még mindig menetelünk, végre 10 óra után letérünk egy förtelmesen sáros útra és 65 kilométer menet után beszállásolunk Pawlowiczybe, egy csues trénekkal zsúfolt piszkos faluba, úgyhogy alig tudunk szegény lovainknak helyet szorítani. Még friss szalma sincs s mindennek tetejébe ismét önt az eső és becsap az eresz alá, ahol pedig éjjeli szállásomat ütöttem fel. Pillanatig gondolkodom, mi jobb: kint ázni vagy bent megtetvesedni?

Az előbbi mellett döntve, alszom el.

Az esti eligazítás szerint dandárunk holnap a Luck tövében lévő Zaborolba vonul, hol a 10. lovas-hadosztály többi részeivel egyesülve, hadseregtartalék lesz.

Az indulási parancs reggel 7 órára szól.

Ezzel ellentétben trénhírek Luck elestéről tudnak. Általános összeomlás volna, csapataink maradványai pánikszerűen hátrálnak s Zaborolban már minden valószínűség szerint a muszkák vannak.

Vederemo!

Június 8.

A trénhírek úgylátszik igazaknak bizonyulnak.

Még sötét éjszaka volt, mikor altisztek vágattak végig a falun, minden udvarba bekiáltva:

— Alárma van! Nyergeim!

Két órát pihentünk, mit tagadjam fáradt voltam, de ilyesmire most nem volt idő. Feketekávés-osztás, lovak kivezetése, gyülekezés a falu keleti végén, közben hajnalodik. A sár felül folyik be a csizmákba, de legalább az eső nem esik már.

Reggeli 3 óra van, sietve ülünk nyeregbe, a dandár eleje elindul s a századok egyenkint tűnnek el a virradati ködben. Lovaink csúsznak, süppednek a feneketlen latyakban, szerencsére az országút csak 4 ki-

lométernyire van s ott majd jobban haladhatunk — legalább is ezt hisszük — mert kiérve látjuk csak meg, hogy ismét előttünk a tegnapi kép: a trénfogatok végtelen kígyója, agyonpakolt szekerekkel s kis csueslovaikkal, melyeknek előredüllesztett igyekvő sziigyébe mélyen vág beíei a szerszám hámszija. Kocsisaik gyepliirángatással, ostorcsapkodás és nagy kiabálás között nógatják őket s a sok egymásba torlódó ponyvás, szekér, a rendetlenség s hangos lárma, galíciai nagyvásárok képére emlékeztet. Ez már nem a tréneknek annyira ismert lassú, félig alvó mozgása. Nem, ez már a visszavonulás riadt rémülete s a csuesek arcán visszatükröződik az örök álomosságból felriadt primitív nomád népek ijedt menekülése a végpusztulás elől. Eleinte még valamennyire szabadon hagyják a bal útszélt úgy, hogy mi trapban mehetünk előre, de aztán mind tömegesebben jönnek. Egy eltört szekér előzésre kényszeríti a hátsókat, lármasan ordítózva, egymásba hajtva, csapkodják lovaikat s torlaszolják el a közlekedést, megakasztva előrehaladásunkat. A századok és szakaszok szétszakadnak, mind sűrűbben állnak elő torlódások, a rendetlenség nő, közbeékelt túlkölő autóoszlopok, orosz foglyokat terelő tábori csendőrök, menekülő tábori kórház, egy halálraremült cvikkeres főorvossal.

Kardlappal próbálok utat nyitni, lehetetlen. Szemben ágyú nélküli tüzérek jönnek, közben minden cók-mókkal hurcolkodó jajveszékkelő zsidók, azután civil munkásosztagok, hadseregtávírászoszlop, egy személyautó magasrangú tisztekkal — s ismét ütegszám hatfogatú, de ágyú nélküli tüzérek. Az egyik lövegmozdonyon ott gubbaszt az én lucki tüzérhadnagy barátom, az a szőke pólyák hős, aki annyira esküdözött borközi állapotban, hogy a lengyel inkább meghal, mintsem ágyúját cserben hagyja. Persze a praxis igen gyakran eltér a teóriától.

Leszorulunk az úttest melletti sáros szántóra, melyen kétoldalt gyalogosok jönnek szembe, egyenkint és csoportostul, fegyver és fegyver nélkül, egyik-másik csak a megpakkolt hátizsákkal. Hová mennek, senki

sem tudja, senki sem kérdezi, senki sem állítja meg őket. Lehet, hogy szerintük már befejeződött a háború. Borzalmas!

Szóval ez az ami Lucknál történt. Teljes bomlás. És nincs aki vasmarokkal belenyúljon a zűrzarva. Minden arcon csak az eltorzult rémület.

— Läss mich! — kiáltja egy zöldparolis főhadnagy, akit keresztbeállított lovammal megállásra kényeszerűek.

— Läss mich! Alles ist aus!

Zola, „Le Débauché“-ja jut eszembe. Szóval a történelem ismétlődik.

Mit vált mindez ki huszáraimból? Aggodalommal nézek vissza. De mindjárt nevetnem is kell,; mert Patrouilleführer Dinkát látom, aki éppen azt magyarázza egy Landwehr-örmesternek, hogy: a te ragyás beledbe is kár volt a menázsi. Ezzel ad rövid véleményt a „lógósok“ -ról. De ahogy a szemem továbbsiklik, az egymást párosán követő lovasokon, csak katonás erőt és jászkun fölényességet látok. Érzik, hogy minden) szem őket nézi s hogy az elvonuló századok alkotják a vert hadseregnek nemcsak utolsó tartalékát, hanem utolsó reménységét is.

Torczynon haladunk át. A X. hadtestparancsnokság ideiglenes székhelye. Személyautók, nyergeslovak, hatalmas felpakolt szekerek, szorgoskodó, futkosó emberek összevisszasága. Távirászkok vezetnek be lázasan az új telefonvezetékeket egy fekete-sárga zászlócskával megjelölt épületbe a parancsnokságra. Csanády, a hadtest új kommandánsa, még nincs itt, Martiny gyalogsági tábornokot viszont már felmentették a vezetés alól, mert — mint mondják — Lucknál kissé gyengének bizonyultak az idegei. Reggel 8 óráig Sellner altábornagy volt az ideiglenes parancsnok, jelenleg Smekal altábornagy tölti be ezt az állást. A „fej“ hiánya csak fokozza a fejetlenséget s ellentétes parancsok kiadására vezet. Különben nemcsak a X. hadtest gazdátlan, hanem — mint az ezred átnyergetése alatt összeszedett hírekből megtudom — a 4. hadsereg is. József Ferdinánd főherceg már nem di-

rigál. Tegnap őt is felmentették állásától. Ismétlődni kellett a lucki katasztrófának, mégpedig ilyen szörnyű arányban, hogy a hadsereg megszabadulhasson ettől a véres dilettánstól. Torczynban ugyan azt beszélik, hogy nemis emiatt az összeomlás miatt menesztették, hanem a németek kívánságára — akiknek megint teljesen kiszolgáltattuk magunkat. Ezek szerint lehet, hogy még viszontlátjuk, végre nálunk semmi sem lehetetlen, hiszen a 4. hadseregnek a múlt évben felmentett vezérkari főnöke, Paié ezredes is új, magas megbízást nyert s most a varsói német Generalgouvernementnál képviseli a monarchia érdekeit.

Kiegészítik töltenykészletünket s azzal — sapkalengető hurrák közt — tovább vonulunk. Ünnepeltek minket, akár a primadonnákat. Most bezzeg jó volt a huszár — ha mindjárt csak egy maroknyi is.

Rendeltetési helyünk: Usiczy, a lucki főút és a Sierna mocsaras mellékágának kereszteződésénél, hova fél tizenegy óratájt délelőtt érkezünk. A dandár feladata az átkelési pontok biztosítása. A tizes huszár két százada evégből innen észak-keletre Szepielbe lett irányítva, míg másik két századjuk délre, Kol. Budkynál zárja el a mocsárvonalat. A tizenhármak zöme az usiczyi híd körül foglalt állást, a Prónay-század pedig tartalék a domboldalon fekvő faluban, honnan pompás kilátás nyílik a Luck felé húzódó síkságra.

Az Usiczyről egyenesen keletnek vezető országút úgy 5 kilométerre erdőben torkollik, amelyből még mindig elő-elő tűnnek a megkésett s vágatva érkező trénfogatok csoportjai, hogy leszórva szekerüknek minden terhét, belevegyüljenek a híd előtt összetorlódott fogatok s emberek megtorpant sokaságába. Hídőrségünk igyekszik rendet teremteni a megvadult trenyákok közt, akik már egymást szorítják le a töltésről s nem egy elvágva az istrángokat, lovai szőrére pattanva próbál odébb állni. Végig az útvonalon fekszik a rengeteg elszórt holmi. Új bakancsok, ruhák, fehérenemű, zabbal telt zsákok garmadája, konzervák, tüskésdrótkötegek, cukor, liszt, töltényesládák, do-

hány, szeszeshordók, piros Eidami sajtok és hatalmas vajkarikák. De ki tudná mindazt felsorolni, ami a hadraktárak mélyéből ilyenkor előkerül s amiről normális viszonyok közt a csapatnak még sejtelve sincs. Visszaszivárgó, fáradt bakák vizsgálgatják a szerteheverő, elhagyott kincseket. Egyik másik felcseréli tépett lábbelijét vagy ruháját, másik egy életre való dohányossal látja el magát és puskája helyett, melyet visszahagy, inkább egy süveg cukrot hoz el a vállán. Legnagyobb vonzóerejük azonban a nagy rumoshordóknak van. Ezeket egész csoportok veszik körül s addig-addig tapogatják, míg mellételepülve, végleg ott maradnak.

Eközben telik a nap, de az ellenségből nem észlelünk semmit. Tüzérsége hallgat s mindössze két repülője szállt el felettünk Torczyn irányában. A délután folyamán mind ritkább lett a trének száma is, de úgy 5 órától kezdve kisebb-nagyobb csoportokban érkeznek sebesültek s mint ilyenkor szokott lenni, igen sok sértetlen kísérő is jön velük. Akad köztük bécsi meg cseh Landwehr, székelybakák, nógrádi vadászok és lövésosztályunkból egész század megugrasztott ember, akik csapattestüket keresik. Kérdésünkre, hogy elől mi a helyzet, zavaros s eltérő válaszokat kapunk. Valamennyien még az elszenvedett pergőtűz hatása alatt állanak s lelkileg megtörve a végkimerülés depri-máltóságát hozzák magukkal. Kenyérért s dohányért könyörögnek s amennyire lehet segítünk rajtuk, majd összegyűjtve, a községben szállásoljuk el őket.

Az általános helyzetre vonatkozólag csak annyit tudunk, hogy Luckot csapataink az elmúlt éjjel kiürítették és a Styr innenső partján lévő kiépített állásokat szállták meg. Linsingen pedig — úgy mint ezt múlt év őszén tette — az ellenség oldalába intézendő támadással kívánja Brussilowot a Styrrhajlatból visszaszorítani. Evégből Bernhardi porosz lovassági tábornok vezénylete alatt Itozyszczenél egy új hadcsoportot igyekszik összehozni. Az eleje — több német zászlóalj és egy dandár Landwehr — már be is érkezett s mindenhonnan gurulnak oda a katonavonatok,

de míg az erő egybegyűl, X. hadtestünknek okvetlenül tartania kell a Styrmelléket. Csapataink azonban úgy látszik már alig bírnak harci értékkel, mert a bécsi Landwehr gyaloghadosztály részei ma reggel, állítólag minden különösebb indok nélkül, elhagyták a folyómenti állásaikat és hátrább vonultak, ezzel magukkal rántva a szomszédos csoportokat is. Smekal altábornagy délelőtti parancsában ugyan szigorúan elrendelte a Styrig való újabb előnyomulást, de kérdéses maradt, hogy az egyes hadosztályparancsnokságok mennyiben voltak képesek ezen felsőbb utasításoknak érvényt szerezni. Hisz a X. hadtest eredeti 43.600 puskát számláló ütközetlétszáma a néhány nap alatt valami 5.000-re olvadt össze, odaveszett a tüzérség jó része s nincs már zárt arcvonal, hanem inkább csak egyes lelkes tisztektől vezetett csoportok és különítmények fejtenek ki ellentállást. A felsőbb vezetőségnek még arról sincs tiszta képe, hogy az orosz átjött-e már a Styren és az erdőkkel átszótt, nehezen áttekinthető terepen a saját csapatok ténylegesen hol állnak. A telefonvezetékek megszakadtak és az állandóan, egyenkint és csoportostul visszaszivárgó gyalogosainkból következtetve, elől teljesen felbomlott a rend.

Brussilownak szabadon áll az útja úgy Wladimir-Wolynskira, mint délnek galíciái hadseregeink hátába. Felismeri-e az orosz hadvezetőség a való helyzetet s beveti-e a győzelem kimélyítésére lovastömegeit? Ez a nagy kérdőjel!

Aggodalommal teli várakozással múlt el az idő s észre sem vettük, már ránkborult az éj.

A lovak békésen ropogatják fejükbe akasztott tarisznyákból az esti zabot. Néhány altiszt a falut járta végig, hogy éjszakára szállást készítsen a század részére. Konyháink, melyek közbe kijöttek, pakolódnak. Valahonnan egy mélabús alföldi nóta halk dudorászása suttogott át a sötétben, hogy beleveessen a mocsári békák esőt kérő irdatlan unkogásába. Szép nyári éjszaka, gondoltam, mikor váratlanul megszólalt egy távoli orosz üteg és egy pillanatra rá hallani is lehetett már a srapel ismerős süvítését, hogy mint

egy hirtelen lefékező óriás motor robbanjon kísérteties fénnel a fejünk felett.

Megvadult lovak ugranak szét, egyik felhőmpölyödik, de más baj szerencsére nincsen és a kis Tóth őrmester halálos nyugalommal állapítja meg, hogy:

— Megavizálja a muszka a nyergelést.

Igaza lett.

Nem telt bele egy negyed óra, sürgős parancsot hoznak a dandártól s már hallani Prónay mély hangját:

— Első század nyergelni! összeállni!

Gyors kapkodás, halk parancsszavak s mi szakasparancsnokok már jelentkezünk is Prónaynál a további utasításokért:

— A hadtestparancsnokság tájékozatlan a helyzetről. Ezért a század Kol. Aleksandrowka-Bogoluby-Miluszy útirányban különítményként előre megy, hogy megállapítsa a mieink hollétét és felderítse, hogy az ellenség a Styren innen van-e már? Ügyeljetek, hogy a legnagyobb csendben menjen minden — fűzi még hozzá Prónay s ezzel elbocsájt minket.

Kilenc óra elmúlt, hogy indulunk.

Egy félszakasz mind elővéd, százötven lépéssel üget a század előtt a lucki főúton. Csendben követjük. Fél óra múlva kezdődik az erdő, mely kétoldaltól koporsószerű en borítja be az utat. Kísérteties a sötétség s óvatosságból lépésbe megyünk át. Elöl lovagolok Prónay mellett, időnkint foszforeszkáló karórámon ellenőrizve az időt. Úgy 7 és fél kilométerre kell lenni a bogoszowkai útelágazásnak, hol le kell térnünk. Az éjszakai csendben szemben jövő lovasok dobogását halljuk, a század megáll s kézben tartott pisztollyal kémleljük a sötétséget.

— Halt! Ki vagy? — kiáltja Prónay.

— Meldereiter! — jön a válasz — a svarmléniánk az útelágazásnál van!

Ügetés, néhány perc múlva ott vagyunk.

Losonci 29-es vadászok fekszenek keresztbe az úton. Előkerítik parancsnokukat egy kadétot, de az sem tud valami sokat. Összefüggő rajvonal nincs, de

még összeköttetés sem igen. A nyolcvankettes bakák valahol jobbról vannak. Bogoszowkában pedig Landwehrek volnának, a kiküldött járőr azonban még nem jött onnan vissza, biztosan útközt leültek s elaludtak az emberek.

Biztató helyzet!

A kadét azt tanácsolja, hogy menjünk inkább Ivói. Ivanowkan át, ott van még tábori őrsünk. Igaza lehet, Bogolubyba meg arra is eljutni. Prónay erre emellett az útirány mellett dönt. A Vorpatrouille kap egy jágert vezetőül, nehogy eltévedjen a sötétségben s azzal elindulunk. A jelzett tábori-őrsöt, tíz szál deutschböhm szappórt, a falu derekán találjuk. Parancsnokuk, egy altiszt, feltűnő intelligenciával, azonnal leadja jelentését, Tőlünk jobbra az erdőben áll kb. egy századra való nyolcvankettes. Gépfegyverük is van. Összekötő járőrük az előbb ment vissza. Távoltság balszárnyukig úgy ötszáz lépés. Bogoszowkában tudtukkal bécsi Landwehrek vannak, a két párhuzamosan húzódó községet azonban egy járhatatlan mocsársáv választja el. Így az összeköttetés sem vehető fel. Az ellenségről tájékozatlanok. Ők a késő délutáni órákban értek ide s anélkül, hogy az orosz követte volna őket, foglaltak itt állást. Az ellenség azonban a Styren innen van. Az egész biztos, de látszólag nem mozog.

A század lórulszáll.

Prónay köpeny alatt nézi kislámpával a térképet, aztán hivatja Drávucz szakaszvezetőt.

— Tizedmagaddal kimész járőrbe, ötszáz lépést egyenesen, aztán egy kereszteződéshez érsz, ott balra fordulsz és háromszáz lépés után letérsz egy szélesebb úton jobbra. Ezen egyenesen lovagolsz, míg úgy ezer lépés után balkézről falut látsz. Azt átkutatod. Ha nincs muszka, felgyújtasz egy házat és jössz vissza. Ha találkozol a hadnagy úr Itosznerrel, aki szintén kimegy, úgy csatlakozol hozzá. Az első és második elágazásról is küldesz két-két jelentőlovast vissza. Megértetted? Ismételni!

És Drávucz szép sorjában felmondja a leckét, fe-

szesen szalutál, int kilenc huszárnak, majd egyet kicserél: mert az olyan „lispás fülű, nem fog rajta az éjszakai nesz“.

— Aufzicen — mondja alig hallhatóan — Huszár Kanyó meg huszár... — s itt gondolkodik — meg a kis Orosz, az neki való ember: spice!

Ezzel eltűnnek a sötétben.

Prónay magábamélyedve figyel az óvatosan lépkedő lovasok után. Nem sok zajt csinálnak. Majd felém fordul:

— Tíz huszárral mész ugyanazon parancssal. Ha Bogolubyban nincs ellenség, további feladat a Styr felé való felderítés Miluszyig. Tudni kell, hol az ellenség, lehetőleg milyen erős s mit akar. Fiilöp őrmester tíz huszárral röviddel utánad indul. Ha Bogolubyn túl mennél, úgy ő visszamarad a faluban s biztosító lovasokat küld ki délnek, Zaborol felé. Sok szerejicsét és pontos jelentéseket! Indulhatsz!

Órámat Prónayéval összeigazítom, kikeresem a megfelelő embereket s várom, hogy az a néhány perc elteljen, amíg parancs szerint indulnom kell. Éppen nyeregbeüléskor jön Drávucznak két jelentőlovasa. Az első elágazást megtalálták: — de sokkal messzebb van mint a kapitány úr mondta, a firer úr onnan balra ment tovább.

Rendben van, ennyivel is többet tudunk, csoda, hogy ezek az orosz térképek után készült másolatok még ennyire is pontosak, mikor már valószínűleg az eredeti sem volt az.

Nesz nélkül indulunk s amit szemmel a sötétben nem látni meg, azt fantáziám igyekszik felkutatni. Biztosra veszem, hogy az orosz vonalnak a közelben kell húzódnia, hisz a maximális lőtávlatot véve is alapul, az az üteg, mely este belőtt Usiczybe, onnan legfeljebb kilenc kilométernyire állhat, vagyis valahol a zaborul-bogolubyi vonalon innen. Meglepő, hogy az előttem indult Drávucz még nem ütközött ellenségbe. Viszont az is érthetetlen, hogy az orosz előőrsök még nem csaptak össze gyalogságunkkal. Vájjon csak tünetés lett volna annak az ütegnak a tüze s az ellenség

visszahúzódott volna? Talán Linsingen érezteti már a kezét? Érdekes véletlen lenne ez, mert múlt ősszel is épp Bogolubynál álltunk, amikor német nyomásra Brussilow váratlanul visszavonta csapatait a Styren túlra. Míg mindezt számbaveszem, a mögöttem lovagló Késmárky őrmester számolja a lépéseket:

— Hétszáznál tartunk, hadnagy úr — súgja, felém hajolva.

Végre ott van az útkereszteződés.

Ahogy letérünk balra, a mögöttünk lévő erdő táján lövés durran, rögtön rá még egy, aztán egy csomó, aztán megint csend. Figyelünk: semmi. Kellemetlen érzés volt, de ezek csak a nyolcvankettesek lehettek. Vájjon muszkát láttak-e?

Megyünk tovább óvatosan. Prónay azt mondta háromszáz lépés, aztán jön a letérő Bogoluby felé. Mi jóval tovább mentünk már, háromszor letértünk, de mind a három letérő a mocsaras völgyben lévő egyedülálló, lakatlan házakhoz vezetett. Múlik az idő s bosszant a késedelem. Még ránkhajnalodik. Kutatásaink közben találkozunk Drávuczékkal. Azok sem boldogultak. Majd Fülöp is befutott tíz emberével s még mindig csak itt vagyunk. Meglepetésszerűen kibukkan a hold s ezzel, hogy látni is lehet, egyszerre barátságosabb minden. A baj csak az, hogy ez a muszkákra is vonatkozik. Első sikerünket mégis a holdnak köszönhetjük. Az egyik verem ajtajából valaki leskelődött. Lapos sapka, tehát muszka! Felkapom pisztolyomat, de egyik huszár már megelőzött. Lórol ugorva, puszta kézzel veti rá magát a lapossapkásra. Birkóznak, fojtogatja, kihúzza, mindezt pillanatok alatt. De az áldozat nem katona. Halálra rémült paraszt. Kő esett le a szívevről. Az ipsét rummal itatják, hogy megeredjen a nyelve.

— Nye vidistye moszkáli? — faggatja őt Késmárky.

Majd hogy a rum nem elég hatásos, pofon csördíti.

— Nye vidistye? — faggatja tovább. És megint kap rumot. Magyaráz már kézzel lábbal.

— Nyima panje, nyima nyic! — S veti sűrűn a kereszteteket.

— Na izsgye Bogol uby — mondja most a huszár s löki előre, had mutassa az utat. De a nyakába előbb kötelet húz s úgy tartja a lova mellett.

A pasi megindul s vezet — reméljük jó irányban.

Két jelentőlovast küldök a századhoz, mondják el szóval a történeteket, meg hogy idáig muszka nincs s most megyünk Bogoluby felé.

Keskeny, mocsaras ösvény, lovaink süppedeznek, egy ház udvarán haladunk keresztül, aztán széleseedik az út. Hirtelen ismét puskatúz az iwanowkai erdőben, gépfegyver is kattog, elakad, aztán megint keleppei, majd meglepően közel megszólal egy üteg is, kettő-négy-öt-nyolc ágyú s fejünk felett süvitenek el a lövedékek. Aztán újra lőnek.

Az ördögbe is! Ez az üteg itt van valahol!

Az erdőben a tűzharc mind erősebb, a golyók felénk is fűtyülnek, lovaink idegesek s félnek, az egyik felágaskodik és hanyatt belevágódik a mocsárba, gazdáját is maga alá rántva.

A huszárok leugrálnak és segítenek lovast és lovat kiemelni, közben egyik-másik derékig csúszik be az ingoványba.

Legalább félórát veszítünk. Ezalatt az erdőben „hurráznak“, de nem lehet kivenni, hogy orosz-e avagy a mieink. Nyilván csak oroszok lehetnek. Aztán még egy ideig ropog a puska s újra csend. Csak az üteg küldi még mindig gránátjait, de azok most megszszebb robbannak. Teremtő Ég, mi történhetett ott? — visszaszorították a mieinket? Mi akkor alighanem javában a muszkák közt vagyunk s csak az az érthetetlen, hogy még eddig nem ütköztünk beléjük. Vagy átcsúsztunk volna a tábori őrsei közt s most a hátában lennénk?

Végre boldogulunk a lóval, felráncigáljuk vezetőnket is, aki eddig ott térdepelt s mormolva imádkozott s azután: gyerünk tovább! Itt nincs pietás, itt háború van, a maga teljes kegyetlenségében. Két vágatató lovasunk ér utól bennünket. A századtól jönnek.

Prónay üzeni, hogy táboriőrseinket az orosz visszavetette s nagyon vigyázva haladjunk tovább.

Keleten hosszú, keskeny, világos sávok jelennek meg az ég alján: nyári derengés. Hirtelen, jön s pasztellszerű szürkéséggel von be mindent. A völgyből köd száll fel s egyszerre még annyira sem látni, mint a hold mellett.

Öt huszárt visszahagyok az utolsó háznál.

— Ha muszka jönne, gyufát a zsúpnak s ha sokan vannak: lóghattok!

Így a hátamban nem érhet meglepetés s ezzel folytatjuk utunkat Bogoluby felé. Előttünk ötven lépésnyire az elővéd, melyet azonban a köd teljesen eltakar.

Csendesen ügetünk. Bzzz .. . bzzz ... fiú ... fiú ... — jönnek a golyók.

Lovam akkorát ugrik, hogy a nyakára bukom s egész testében reszketve, előreterpesztett lábakkal áll meg. Állító helyben rántom vissza.

— Honnan lönek?

— Valahonnan a dombról! — mondja egy huszár.

Ott valahol Bogoszowka utolsó házai lehetnek.

De hiszen arra még Landwehreknek kell lenni!

— Két huszár vágóban fel a dombra! Kézbe a karabélyt! — kiáltom utánuk.

Mi meg igyekszünk vissza az alig nyolcszáz lépésre lévő házhoz, amelynél öt emberemet hagytam volt ott.

Abban a pillanatban csap át a szürke ködön egy vékony lángcsóva, majd sűrű füst. Ég a szalma! Szóval az orosz a hátunkban van.

Megeresztett szárral repülnek lovaink a rossz, síkos bürükön át. Az öt huszár már nincs ott, a ház lángokban, vastag fekete füsttel ég a nyirkos teteje. A dombról még mindig lönek, de valahonnan közelebbről is. Úgy érzem magam ezzel a sok lovassal, mint valami egérfogóban. De bármi lesz is, át kell vágnunk magunkat!

— Fülöp! — kiáltok az őrmesterre — vigye az

embereket és áttörni a századhoz! Velem csak egy huszár marad. Megvárom az oldallovakat.

Fülöp okoskodik, hogy majd ő marad vissza — most elég közel ropognak a puskák.

— Megértette a parancsot?

— Igenis!

Csörömpölve repülnek ki a kardok hüvelyeikből s a szakasz már el is tűnt a ködben, csak a vágózó lovak dobogását hallani.

Lovam toporzékol, ágaskodik, alig bírom fékentartani, előrehegyezett fülekkel figyel a tovaszáguldott lovasok után. Az égő házból felcsapó lángok mintha kergetnék a ködöt. Magas, sárgás fűvel van a lapály borítva, az oldallovak még mindig nem jönnek, lovam olyan, mint az örült, a golyók mindsűrűbben zizegnek s most, most ott a magas fűben: látom az oroszokat!

Negyven lépés, dehogyan talán húsz lépés! Rájuk fogom a pisztolyt, mely úgy érzem akkorát dörren, mint egy ágyú. A muszkák ekkor már majdnem mellettük vannak. A derékon felül érő sás körülfonja s akadályozza őket a menésben. Újra lövök. De erre lovam felágaskodik mint a nyíl s fejét levágva eszevesztett iramban, hidakat, árkokat átrepülve, vissz el Koloni Iwanawka felé... biztonságba. Habos a nyaka, a feje, sörénye lebeg, szájából folyik a vér, de fogja a vasat és visz, visz s csak a kolónia hosszú, keskeny utcájába érve enged a száguldásból. Az út tiszta, nincs ellenség. Ráfekszem drága lovam nyakára és vágóban szelem át a falut, nyomomban a velem maradt huszárral.

Ahol az éjjel a századot hagytam, megállók. Se táboriörs, se század, se jelentőlovas. Tyű a teringettét! De sokáig nem gondolkodhattam. Az erdőből, hol éjjel a nyolevankettesek voltak, váratlan tüzet kapok. Uccu sarkantyút s el, ez az ördög pokla!

Iwanowka nyugati végén akadok rá a szappörökre, ott találom járőrömet Fülöp őrmesterrel, meg 14 ló nélküli huszárt. Ezek mondják, hogy az éjjel vissza-

vetették a táboriörsöket, majd röviddel rá a századot is szétlőtték s leszorították a völgybe, hol a túloldali Bogoszowkából is tüzet kaptak. A lovak beledültek a mocsárba s az emberek jó része csak gyalog bírt menekülni. ők tizennégyen, látva, hogy a túloldalon muszkák rajzanak fel, ide jöttek vissza s bizony azokat, akik élve jutottak át a túlsó oldalra, alighanem elfogták.

— Kapitány urunk is köztük volt — fűzik hozzá.

Gyors intézkedésre van szükség, ha még lehet, segíteni kell a mocsárba veszteken, talán még nem késő. Lecsatoltatom nyergeinkről a felső hevedereket s gyalogszerrel igyekszünk a völgybe. Sietnünk kell, mert erősen világosodik s már tisztán kivenni Bogoszowka házait.

Végigkerestük amennyire lehetett azokat a helyeket, hol a századdal állítólag a baj történt, de bizony már sem embernek, sem lónak nyomát sem láttuk. Belevesztek szegények, elnyelte őket az ingovány. A túloldalról ezalatt alaposan puskáztak ránk s örültünk, mikor végre ép bőrrel visszatértünk tábori Örsünkhöz.

De nem is késlekedhettünk tovább, mert feladatomat mindenképp elvégeztem s ideje volt a bevonulásnak. Így nyeregbe ültünk s a bús gyaloghuszároktól kísérve, elindultunk vissza Usiczy felé.

Ahogy a domboldalban húzódó keskeny ösvényünkről leérünk a főútra, nem akarok hinni szemimnek.

Ott áll az első század s a század előtt Prónay Pali, faarccal kanalizva egy komisz-konzervát. Majd felkiáltok örömben, de egy pillantás Prónayra s visszazökkenek a katonai kötelességtudás szürke egyformaságába, mely nem ismer sem emóciót, sem örömet, sem rendkívüliséget, csak „szolgálatot“. Leadom jelentésemet. Prónay ezt azonnal továbbítja Usiczybe.

— Hevedereket megereszteni, itatás, zabolás, reggelizetek meg egy konzervát s fél óra múlva jelentkezel nálam tíz huszárral, újból járőrszolgálatra.

Ezzel kezét sapkájához emelve elbocsájt.

Tisztelgek s viszem embereimet.

Vértessy, Andrásy, Almásy jönnek elibém, mind itt vannak, megölelnek, kedvesek, nem hitték hogy viszontlátnak. Közben elbeszélnek, hogy náluk micsoda cifra világ járta. Az erdőben az orosz megsturmolta a nyolcvanketteseket s visszavetette őket. Erre a szappörök is hátra mentek. Századunk még helyén maradt, de alig tíz percre rá gyorstűzet kapott az erdőből, mire a lovakat száruknál kapva kellett lerángatni a domboldalba, hogy fődzhessék magukat. A golyók azonban csak jöttek, úgy, hogy „lőgni“ kellett, de nem volt már más lehetőség mint a mocsárreszen átgázolva, Bogoszowka felé kitérni. Nagyrészüket át is jutott, de a túloldalon is tűzzel fogadták őket. Ez oly váratlanul jött, hogy felbomlott a rend s mindenki úgy próbált szabadulni, ahogy tudott. Hihetetlen, hogy reggelig mégis összeverődött a század jórésze.

Egyelőre még tíz ember és huszonnégy ló hiányzik, de lehet, hogy ezekből is előkerül még néhány.

ÚJABB OROSZ TÁMADÁS. — UTÓVÉD JÁRÓRBEN. A SIERNA MOCSÁRVONALA.

Június 9.

Reggel fél hatkor járőrömmel már ismét nyeregben ültem.

Parancsom volt, hogy Kol. Iwanowkaba menve megállapítsam az ellenség hollétét s folytatólag figyelemmel kísérem.

A kolónia elején, az utászok táborigyűléséhez érve, visszahagytam lovainkat és öt százarral gyalogosan igyekeztem a kertek közt bújkálva előbbre jutni. Muszkákkal nem akadtunk össze, de meglepetésünkre a hosszan elvonuló falu dereka táján — körülbelül ott, ahol az éjjel az utászok állhattak — néhány saját bakánkat pillantottuk meg, amint javában puskáztak Bogoszowka irányában.

Nyolcvankettesek voltak, akik csodálkozó kérdé-

semre kijelentették, hogy ők az éjjel bizony nem hátráltak meg, az náluk nem megy olyan könnyen, ellenben visszaverték a muszka támadást, de meg a kozákokat is szétugrasztották, pedig azok már az oldalukban voltak! Ez utóbbit különös büszkeséggel mondták s ugyancsak megrémültek, mikor rájuk ripakodtam, hogy akiket kozákoknak néztek, azok a mi embereink voltak. Azzal mentegetődztek, hogy nekik senki sem mondta, hogy huszárság is van erre, ők úgy tudták, hogy itt csak cselákok vannak, azok viszont gyalogosan járnak.

— Meg aztán nem csoda — folytatták — ha az ilyen világban a székely nép is megkergül — és ezzel átmutattak a völgy túlsó oldalán húzódó Bogoszowkára — ott is Landwehrek volnának és mégis az orosz tüzel onnan!

Hát ilyesvalamit már én is tapasztaltam volt hajnalban, de ahogy most látcsóvel vettem szemügyre a falut, jól ki is vehettem a lapossapkás muszkákat, amint a ritkásan, álló házak közt egyenkint lopódtak előrébb. Ez volt viszont az egyedüli, amit az ellenségből észlelhettünk és az Iwanowka keleti végére küldött két huszárom is azzal tért vissza, hogy a falu ellenségtől mentes.

Minderről sietve küldtem századomnak a jelentést.

Úgy fél nyolc tájt ismét előre jött az utászok tábori őrsé és elfoglalta régi helyét. Altisztjüktől tudom meg, hogy parancs van a zaborol-bogoszowkai vonalig való általános előnyomulásra. Egyidejűleg a völgyben is látok előremenni egy ritka rajvonalat és Bogoszowkában is a mi gyalogosaink tűnnek fel. Onnan hamarosan néhány foglyot is kísérnek vissza. Majd látom, hogy rajvonaluk a völgyben megáll s kezdi magát beásni. Szinte hihetetlen, de a muszka mindezt mintha észre sem vette volna, még tüzérsége is hallgat.

Megfigyelő állásomat minden eshetőségre néhány száz lépéssel előbbre helyeztem s így jó kilátásom nyílt Bogoluby felé is, de az ellenségből így sem észleltem semmit. Utánam is hozattam a lovainkat, azzal

a szándékkal, hogy felkutatom az orosz. Erre azonban már nem került sor.

Röviddel kilenc óra előtt váratlanul gránátolni kezdte a muszka Kol. Iwanowkat és az attól délre húzódó erdőt. Nem sokkal rá látni lehetett, amint Bogoluby felőli nagy orosz tömegek nyomulnak előre s fejlődnek támadásra.

Hadmozdulataikat figyelve írom jelentésemet.

Két egymást követő rajvonal, majd egy harmadik is előbújik, aztán lovasok s hátrább ismét gyalogság. Nyilván tartalék. Esetlenül, lassan, meg-megakadva indul az egész, de ennek ellenére valami akadályt nem tűrő konoksággal mozog a támadás előre. Egy elárvult ütegünk valahonnan tűz alá veszi az ellenséges rajokat, de azok ritkán vannak tartva, nem sok fognivalójuk akad a srapneleknek s a muszák fel sem igen veszik őket. Gyalogságunk nem várja be a támadás kifejlődését. Az ellenség még úgy 1500—1800 lépésre van, a tűzharc még meg sem indult, mikor a mieink a völgyben szedelődzködnek s puskalövés nélkül mintha parancsra tennék, kiigazított rajban mennek hátra — időnkint a muszka srapnelektől biztatva.

Erre magam is visszamegyek huszáraimmal az utászok tábori őrséig, de azok úgy mint a székelyek, már szintén indulófélben vannak. Űgy mondják „Rückzug“ van. Többet ők sem tudnak. S ezzel mi egyedül maradunk vissza.

Az ellenséges támadás ezalatt mind előbbre jut. A muszák vállon viszik a fegyvert, itt-ott látni kisebb csoportokat, melyek géppuskákat húznak maguk után. az elmaradókat pedig fűрге lovasok biztatják hosszú pikáikkal. A gránátok továbbra is főleg Iwanowkaba csapódnak be. Az Isten tudja, hogy milyen erőket vél itt az orosz, de kellemetlen, hogy a község nyugati fele már lángokban áll s aggaszt, hogy miként fogok kijutni. Azért amíg lehet itt maradok, ennek a támadásnak fantasztikus méretei teljesen lekötnek, mindig valami újat vélek felfedezni s csak azon kesergek, hogy nincs géppuskám, mert az első rajvonal már

csak nyolcszáz lépésnyire lehet s ilyen kaszálási alkalom bizony nem mindennap akad.

Egy, a mellettünk lévő házba becsapódó gránát azonban figyelmeztet az indulás sürgösségére. A lovakat már alig tudjuk előhúzni a csűrből, mert a tető tüzet fogott, de valahogy mégis csak nyeregbe kerülünk s azzal végig az égő falun, melynek tüze néha oly izzó, hogy szinte perzseli a lovak szőrét s csak behúnyt szemmel és visszatartott lélegzettel tudjuk keresztülvágni magunkat. A füst vakít és fojt.

A gránátok tovább is üldöznek minket.

Galopp le az országútra, hol ugyancsak vágóban háromsorosán vonul vissza és torlódik a tüzérség meg a lőszeres szekerek. Mi közibük keveredünk s ottszorulva örülhetünk, hogy nem gázolnak el a megvadult kanonirok. A muszka srapnelek ezalatt az országutat seprik. Egyik „Lage“ pontosan felettünk robban, majd levág s nyakam, fejem, mintha csupa tű szurkálná. De élek — állapítom meg magamban, csak megsebesültem. S nyúlok a nyakamhoz. Tele van aprószemű homokkal. Zubbonyomon, nyergemen is homok. Felnézek:

— Hát mi volt itt?

— Potemkinladung — mondja egy tüzérszázados. Ein Glück dass diese Hunde stehlen, sonst waren wir jetzt Alle zum Teufel!

Szóval ezekből a srapnelekből ellopták a golyókat.

Óh, Mindenható Isten tartsd meg „Atyuska“ népének ezt a derék szokását!

Századomat a kol. dombrowkai vadászháznál találom meg. Már csak két ember hiányzik — az én hajnalban kiküldött oldallovassaim. Szegények bizonyára odavesztek. Lovakból még tizennyolc nem került meg, de ezekre már aligha lehet számítani.

Prónay tájékoztat, hogy a X. hadtest az ellenséges nyomás következtében visszahúzódik s a Sierna, illetve attól délre az Usiczy s Gorodok közt húzódó mocsárvonal mögött foglal újabb állást és rendezkedik be a tartós védelemre. A század bevonul a danárhoz, míg én tizennégy huszárral visszamaradok azzal a paranccsal, hogy a nagyobb csapatostek felvo-

nulására egyedül alkalmas luck-torczyini főúton, az ellenséggel állandóan érintkezésben maradvá, megfigyeléseimet jelentsem. Kisebb ellenséges erőkkel szemben lehetőleg ellenállás fejtendő ki — visszavonulás csak ellenséges nyomásra — de estére mindenképp vonuljak be Usiczybe, hol a századom megtalálom s ahova a jelentések is irányítandók.

Kis járőrömmel ismét előrementem a bogoszowkai útelágazásig.

Onnan jó kilátásom nyílt a Zaboroltól nyugatra s délnyugatra húzódó lankás vidékre.

Két huszárt elküldtem Kol. Iwanowkába, hogy állapítsák meg, az orosz arra mit csinál. Egyik emberemet pedig felmászattam egy sürgönypóznára, hogy onnan figyelje a környéket. Így a meglepetéstől biztosítva lévén, megeresztettem szegény lovainkon a hevedereket, hogy kissé kifújhassák magukat.

A gvalóság által szórványosan visszahagyott utóvédek közben állandóan szivárogtak vissza. Egy Landwehrzászlóstól értesültem, hogy parancsuk szerint fél tizenegykor kell bevonulniok. Mutattam neki az órát, mely még csak tizet mutatott, mire vállat vont s előhúzta az övét. Az félórát korázott. Neki meg az volt a mérvadó.

Az orosz nem mutatkozott.

Iwanowkába küldött lovasaim is azzal tértek vissza, hogy elmentek a falu bejáratáig, de bizony muszátkát nem láttak sehol.

Ez ismét egyszer érthetetlen volt! A bombasztikusán felépített reggeli támadás s most meg ez a semmi?

Még beásott rajvonat sem látható.

Ezek talán mumust játszanak s mégis visszamentek a Styr mögé. Mindenhol síri csönd, még egy árva puskalövés sem árulja el, hogy merre vannak emberek.

Hevedereket meghúzva minden eshetőségre készenlébe helyeztem járőrömet, három huszárt pedig magam mellé véve ellovagoltam a Zaborol felé húzódó dombok irányában, tájékozódni.

Óvatosan haladtunk, mert a terep kisebb-nagyobb

mélyedésekkel s horpadásokkal volt tele, melyek rendkívül alkalmasak voltak, egy-egy ellenséges járőr elbújtatására. Közben meg-megálltam s távcsővel nézgettem a határt, de élőlényt nem láttam.

Jobbkézről egy szétszórt házából álló falu: Kol. Bonosowka. Ott feltétlenül kell muszkanak lenni. Visz a kíváncsiság, egy terepmélyedésen át megközelítem, majd belovagolok a faluba is, de üres. Még parasztot sem találok, kitől érdeklődhetnék.

Visszamenet találkozom egy bevonuló dragonyos járőrrel, ők sem láttak semmit.

A rejtély megfejtetlenül marad gondoltam s boszszankodtam, hogy üres kézzel kell majd berukkolni, mikor úgy nyolcszáz lépésre megpillantok egy Zaborol felől jövő orosz különítményt, ők is meglátnak s mindjárt puskáznak is. Erre valamivel odébb egy másik csoport is feltűnik, majd hátrább egy lovaspár. Szóval mégis itt a muszka, de nehézkes, nincs lovasága s csak óvatosan küldi előre tapogató járőreit.

Födözzük magunkat az erdő szegélye mögött s vágóban igyekszünk az országúton lévő mieinkhez. A sürgönypózna vezetéken csücsülő huszár is leadja megfigyeléseit, majd az egészet összefoglalva öt óra-kor délután küldöm Usiczybe második jelentésemet — biztonság kedvéért két huszárral.

Az idő előrehaladottságára való tekintettel azonban nekem is gondolnom kellett a visszahúzódsra. Ellenséges nyomásról ugyan még nem lehetett szó, de attól tartottam, hogy valami fűrge orosz különítmény hátamba kerül s elvágja egyedüli útamat. Viszont ameddig csak lehet, nem akartam megfigyelő helyemet sem elhagyni.

Végül is Késmárky őrmestert hagytam vissza négy huszárral azzal, hogy egy óra múlva kövessen, magam pedig a többi hat emberemmel visszamentem a három kilométerrel hátrább lévő kol. aleksandrowkai vadász-iakhoz, honnan már jól elláthattam Usiczy felé. Így az útvonal biztosítva volt s miután egy őrszemet állítottam ki, átnyergeltünk s nedvesített zabot adtunk lovainknak.

Váratlanul távoli lódobogásra lettünk figyelmesek s az útkanyarulatnál feltűntek a vágóban érkező, visszahagyott huszárim.

— Gyerünk hadnagy úr! — kiáltja felém Kés-márky. — Nyomunkban a kozák, lehet vagy két század.

Nosza volt kapkodás és ugyancsak sarkantyúztuk fáradt lovainkat. De jó is volt sietni, mert már fűtyültek a golyók. A betyárok nyeregből lőttek.

Előttünk is nyargal egy huszárjárőr, azokat is megugrasztották.

Elérjük őket, majd együtt kanyarodunk le egy útmenti sűrűbe, leugrálunk lovainkról s tűz alá veszünk a széles rajban felfejlődött orosz lovasokat.

Jó érzés volt szembenállni üldözőinkkel! Mintha kicserélték volna az embert. Percek alatt tiizededtek át a karabélycsövek. Az ellenséges lovasok pedig sietve visszahúzódtak a mögöttünk lévő erdőbe. Röviddel rá már gyalogszerrel vették fel a tűzharcot s egy géppuska is borotválta fejünk felett az ágakat.

Most aztán rajtunk volt a sor, hogy fussunk, ki hogyan bír a még jódarabnyira lévő Usiczky felé.

Még épp jökor érünk a hídhöz, melynek deszkázata már fel van szedve s a szappörök javában locsolják a gerendázatot petróleummal, öt perc késés s ég minden, mi pedig menthetetlenül ideát rekedünk. A mo-csárvonalon bizony nem lehet átjutni. Még rágon-dolni is rossz!

Két száll pallót egymásmellé rakva rögtönöznek nekünk egy bürüt, mely azonban bizonytalanul inog s csak hosszas kínlódás után bírjuk felő s ellenkező lovainkat átvezetni rajta. Közben jönnek a golyók és egy túl ideges utásztiszt égő kanóccal biztat, hogy már nem halaszthatja a felgyújtást. Végre mindnyájan odaát vagyunk s megkönnyebbülten lélegzünk fel. A durváján túl volnánk.

A partmentét nem valami bizalmat gerjesztő kül-sejű rzeszöwi 4-es vadászok tartják megszállva. Századom már nincs itt s csak két huszár vár azzal a pa-ranccsal, hogy a dandár Kol. Adamowban van, innen délnek vagy 6 kilométerre. Oda vonuljak be.

Elbúcsúzom a kettes huszár-járőr parancsnokától, báró Bánffy hadnagytól s szép kényelmes lépésben folytatom utamat.

Este 9 óra tájt érek Adamowkába, hol Tömöry alezredesnél jelentkezem. Megdicsér és Horthy brigádéros elismerését is tolmácsolja. Mint mondja, a főút-tól délre a muszka elég kellemetlenül nyomon követte a mieinket s hogy ez Usiczynél nem így történt, nekem tudják be. Folytatólag, az innen még úgy 5 kilométerre lévő Oderadyból irányít, a századomhoz.

Koromsötét éjszakában botorkálunk agyoncsigázott lovainkkal, mindenféle dülőutaikon és ösvényeken át. Az iránytű az egyedüli útmutatónk s csak hosszas tévelygés után akadunk rá Oderady községre. Ott azonban csak a vezetéklovak egymáshoz csatolt csoportjait találjuk. A század az ide ötszáz lépésre lévő vízpartot tartja megszállva. Szóval soha sincs vége ennek a bolyongásnak.

Hogy az izgalmak a hátunk mögött vannak, engednek az idegek és zsibbasztó, még a gondolkodóképességet is megbénító fáradtság vesz erőt rajtam. Gyomrom táján valami émelyítő szorítást érzek s ahogy nyeregből szállók, elfog a szédülés. Azt hiszem éhes vagyok. Szeretnék pihenni, leülni, csak keveset pihenni. Talán itt maradhatnánk a vezetéklovaknál.

— Mi a parancs? — kérdezi ekkor Késmárky olyan hangon, mintha Kecskeméten lennénk a lakatnyában s most várnák tőlem a rendelkezést a napi beosztásra. A sötéten át is megérezem, hogy feszes vigyázzban áll, a soha el nem fáradó békebeli őrmester keménységével. De jó, hogy ő nem láthatta rajtam, milyen puha voltaim! De már túl vagyok rajta.

— Két huszár vissza marad a lovakkal, a többi minden töltnyt magához vesz. Megyünk a rajvonalba I

Magam is vállamra akasztom karabélyomat, egy lótartótól elkéremi a „brótzsák élest“ s elindulunk.

Prónay útközt székel egy ház eresze alatt. Észre se vettük volna, ha ránk nem szól. Jelentkezem nála, majd bemondásai alapján berajzolom térképembe a csapatok állását.

Usiczy és Gorodok közt Iwanski tábornok, majd Bauer tábornok csoportjai állanak. A Horthy-dandár a jobbszámyon van. Ez utóbbi előtt nincs mocsár-vonal. Ennek ellenére erő híján a kijelölt szakaszt inkább csak tábori őrsszerűen lehetett megszállni. Tőlünk délre — Korszew és Czarukow közt — a Liniewka nyugati partmellékét, a 70. népfőlkelő honvéd gyaloghadosztály tartja megszállva. Szurmay másik hadosztálya — a 11., mely keletgalíciai csúcsokból áll — harcképtelen és hátul, Wojutyuban pihen. A honvédekkel nincs összeköttetés, állítólag egy széles mocsaras rét választ el minket, mely azonban sokhelyütt járható volna. Horthy brigadéros épp ezért elrendelte, ahogy levegőben lógó jobbszárnnyunk biztosítására szállja meg a mi századunk arccal délnek, Oderady és Gorodok közt a Korczeska mellékét.

Szakaszomat az oderadyi vízmalomnál találom. Ott lapulnak embereim, csendesen pipálgatva az útmenti árokban.

— Baj nélkül jöttek meg a hadnagy úrék? — kérdi egyik s aggódó hangjából kicsendül a szeretet és ragaszkodásnak az a közvetlen melegsége, mellyel ezek a jászkúnok mindég újabban s újabban tudtak magukhoz láncolni.

— Amerre mi járunk, csak másnak lehet bajai — vágja ki huszár Birkás a tromfot.

Ezen aztán megint nevetnek, a csípős nyelvű Szécsényi szakaszvezető azonban nem hagyja annyiban a dolgot s már faggatja is a derék Birkást, hogy ugyan hány kozákot „abfürolt a másvilágra“?

— De azért, komám, nagyot ne lódíts, — teszi mindjárt hozzá, — mert éjfél van oszt megeshetik, hogy rád szakad a mennybolt I

Biukás azonban sértve érzi magát, meg hát ő a példázgatáshoz sem ért annyira s így csak úgy félvállról dörmögi vissza, hogy: — szó ami szó, hagyunk valamelyes muszkát, de ha a firer úrnak kedvére volna el is mehet értők, biztos is, hogy megörül-nének.

— Csend és előrefigyelni! — vágom el a vitát, majd fejem alá téve tölténnyel telt kenyértarisznyámat elnyújtózom a kavicsos földön.

Korszewban állandóan durrogtak Szurmay népfölkelői, nyilván, hogy ébren tartsák magukat. Én is küzdök az álom ellen.

Egy óra volt, mikor utoljára az órára néztem, aztán újra rám jött a zsibbadás, majd úgy éreztem, hogy hirtelen a magasba kap valami, mennybeli puha ágyban fekszem, távol minden háborútól s mérhetetlen boldogsággal adtam át magam Morpheus karjainak.

A SZTRATÉGIAI VISSZAVONULÁS. — JÁRŐRHARCOK. — LEPLEZÉS. — RIADALOM A JOBBSZÁRNYON.

Június 10.

Reggel négy órakor felráznak.

— Sürgős gyülekező a vezetéklovaknál! Futólépés!

Ruhám csurom víz, az út sáros, ugyancsak eshetett az éjjel. Jól alhattam, hogy mindebből semmit sem vettem észre. Na de nem fontos, siessünk.

Usiczynél áttört volna a muszka. Balszárnyunk a levegőben lóg és a Prónay századot sietve Kol-Adamowka környékére rendelték, hogy észak felől biztosítsa a dandár visszavonulását. Nekem azonban öt százarral vissza kell maradnom, hogy az oderadyi malomnál elzárjam a Korszew felől jövő gázlót. Parancsom szerint lehetőleg 9 óráig kell ott kitaranom, majd Zamogilere bevonulni, hol a dandár gyülekszik. Másik dandárunk — amely az este érkezett be az 1. hadseregtől — Bielostok körül lesz. A Szurmay hadtest Szelwowon át Zaturczyra vonul.

A század ezzel eltrappolt, én meg újra lementem a vízpartra, majd, hogy elejét vegyem hátulról jövő meglepetéseknek, felküldtem két lovast a községtől északra lévő dombokra. Onnan messze beláthatták a vidéket.

Korszewban még mindig puffogtak Szurmay utóvédjei — a nagyja azonban már napfelkeltekor útban volt Sadow és Liniew felé, hogy mielőbb a Korczeska északi oldalára érjen.

Miután a hidakat szétbontották, úgy 8 óra tájt, az utolsó honvédek is visszavonultak. Nem sokkal rá, arra lettem figyelmes, hogy a Korszew és Gorodok közti úton emberek mozognak. Habár ellenséges előnyomulásból semmit sem láttam volt, mégsem bírtam mást elképzelni, mint hogy ezek már muszkák lennének. Figyeltem távcsővel, de a köztünk lévő távolság folytán huzamosabb ideig tartott míg megállapíthatam, hogy valóban ellenség és falubeli civilek szorgoskodnak ott vegyesen. Deszkákat cipeltek, gerendákat raktak le s nagyban ácsoltak meg szögeiket. Nyilván sürgősen használható akarták tenni a hidat. Érdekes, hogy ezek a csuesok, marhástól, disznóstól, baromfistól hogyan el tudnak tűnni csapataink érkeztekor, de mihelyt a lábunkat valahonnan kitették, már újra-éled minden.

Parancsom szerint ugyan már be kellett volna vonulnom, de úgy éreztem, hogy ezeknek mégis csak el kell sóznom a munkáját.

Miután egyik huszáromat rövid jelentéssel a századhoz küldtem, a lovakat a malomnál hagytam vissza s másodmagammal előrekúsztam a füzesben, hogy kellő távolságra jutva, tűz alá vegyem a korszewi hidat.

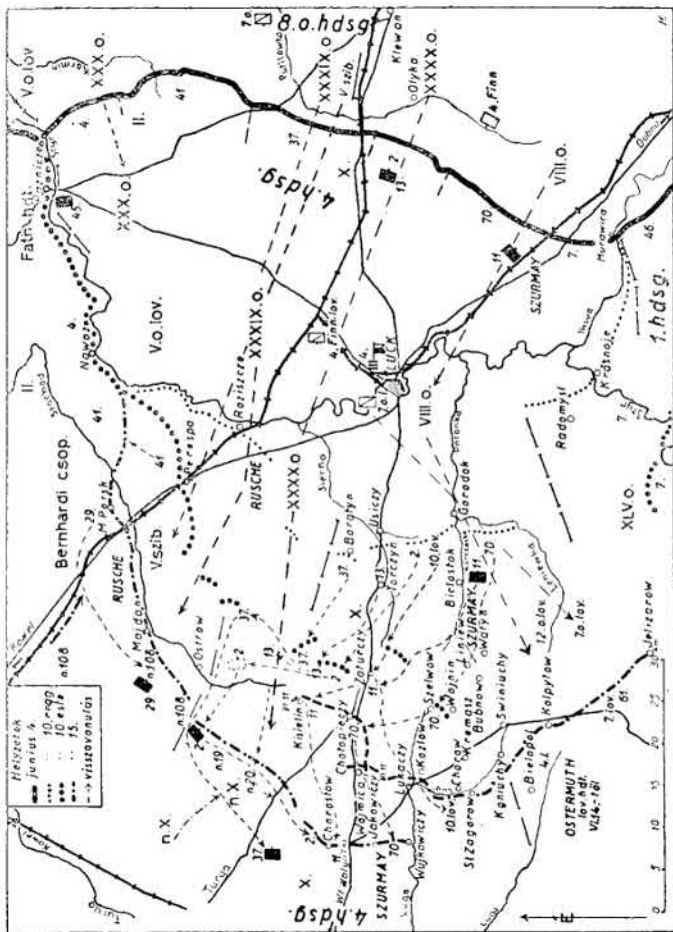
Gyorstűzzel kezdtük, hogy minél többnek tűnjünk.

A hídverők pillanatok alatt eltűntek s válaszként már füttyültek is a muszka golyók. Mi erre lelapultunk, de amint odaát elbizta magát valaki s előbújít, odasóztam neki egyet távcsöves karabélyomból.

Felébredt bennem a vadászszenvedély s ahogy lőttem, a mellettem fekvő altiszt szemeihez szorított távcsővel bírálta a találatot.

— Ez mélyen ment! — E mán treffer vót a mindenit! — Mán megint felbukott egy!

Nem csoda, hogy megfeledeztem az időről s csak

A szövetséges hadak visszavonulása a Lucki áttörés után, 1916 június 4–15.

midőn észrevettem, hogy oldallovassaim vágtában igyekeztek le a völgybe, siettem magam is vissza a malomhoz, hol már azzal fogadtak, hogy a szomszédos Wiktorianyn, már innen van az orosz lovasság és északra is láttak járőröket. De 10 óra is elmúlt már s így legfőbb ideje volt a bevonulásnak úgy, hogy még néhány lövést Korszew irányában leadva, nyeregbe szálltunk s a házaktól fődözve észak-nyugati irányban igyekeztünk az ellenség elől kitérni.

Az „odébb-állás“ azonban nem ment olyan símán.

Felérve az Oderadytól észak-nyugatra lévő 238-as magaslatra, az a kellemetlen meglepetés ért, hogy nemcsak a Wiktoriany felől jövő orosz lovasok voltak nagyon közel, hanem észak felől is meghaladta már a mi magaslatunkat a muszka. Az erős 25—30 lovasos járőrökkel szemben, összecsapás esetén mi öten nagyon is alul maradtunk volna, különösen ezekkel a nehezen mozgatható fáradt lovainkkal.

Szerencsénk volt azonban, hogy a dombtetőn egy karámot találtunk. Lovainkat ebbe gyorsan behúzva, fődőztük magunkat az ellenség szeme elől.

De már alighanem észrevették volt minket, mert az egyik orosz járőr széles rajban karámunk felé tartott s mi az ágból font oldalakon át aggódva figyeltük, hogy mi lesz? Úgy nyolcszáz lépésre lehettek, amikor szélső lovasaik megeresztett vágtában kétoldalt szétváltak, nyilván azzal a szándékkal, hogy bekerítsenek minket.

Egyszerre úgy éreztem, hogy egérfogóba kerülünk, melyből nincs menekvés. Fene kellemetlen pillanatok voltak ezek! Nem maradt más hátra, fel kellett venni az egyenlőtlen harcot.

A huszárok izgatottan néztek rám:

— Lőhetünk már, hadnagy úr?

— Kitartás! — mondom.

Úgy, most úgy hatszáz ... Most ötszázötven ... Most ötszáz lépésre vannak.

— Gyorstűz! — kiáltom hirtelen.

S a fegyverek eldördülése nyomán már futottak is szét a meglepett muszkák, akár csak a nyulak.

Na ezeket egyidőre leráztuk volna a nyakunkról. Lórapakva elvágattunk az egy kilométerre hátrább lévő Kol. Maryanowkaba.

Ez üres volt, de a falun túl északról ismét nagyobb ellenséges lovascsoportot pillantottunk meg.

Ezt azonnal tűz alá véve, szétugrasztottuk.

A rajtaütést orosz módra csináltuk, amennyiben nyeregből ugorva, balkarunkra akasztott kantárszár-ral lőttünk, párosítva a gyorsaságot az összes karabélyok kihasználásának lehetőségével. Kis járőröknel pedig mindkét szempont döntő fontosságú lehet. A muszka lovasok ennek mesterei voltak. Minket azonban ez alkalomból az a kellemetlenség ért, hogy huszár Kállai lova megbokrosodott s kitépve magát gazdája karjából, megszökött. Így most a gyalogos Kállaitól kísérve, csak lépést folytathattuk utunkat. Tekintve, hogy ellenség nem mutatkozott s Zamogile sem lehetett már messzi, bízom, hogy további baj nélkül ússzuk meg a dolgot. Különösen mikor balkéz felől saját járőrt láttunk, mely egy dombtetőn állt megfigyelőként. Lovasai egy kupacban álltak, jó célpontot nyújtva. Távcsővel úgy néztem, hogy Török törzsőrmester volt, a mi századunktól, aki úgy látszik még mindig a békebeli manőverek légkörében él.

Déli egy óra volt, hogy Zamogilebe értünk.

A dandár már nem volt ott. Ez baj, de mielőtt felkutatására mentünk volna, kénytelen voltam lovaim kimerültségére való tekintettel, itatni s zabolni. Betértünk egy egyedül álló tanyába, ahol a jó kilátás megóvott a meglepetések elől s lovaink ellátása mellett jutott idő arra is, hogy a huszárok melegített konzervához jussanak. Nekem is került egy köcsög aludttej. Kenyér persze még mindig nem volt. Házigazdánk — aki jómódú parasztnak látszott — nagyon előzékenykedett. Kállaival povedált, aki valahogyan törte a csues-nyelvet. Nekem meg megveregette a váltamat, sajnálkozva, hogy ilyen gyerek-

embert is elvisznek katonának, de mikor megtudta, hogy „oficir“ vagyok, majd leborult a hódolattól.

Anyóka felesége, meg két feltűnően csinos lánya pedig reparálni akarva a bajt, erővel betuszkoltak a friss levegőtől gondosan elzárt parádés szobájukba, ahol kaláccsal, vajjal és lépesmézzel traktáltak. A leányok ezalatt kétoldalt mellémtelenedve, versenyt gagyogtak, nevetgéltek, őszintén sajnáltam, hogy nyelvükön nem tudtam beszélni, de azért azt hiszem eléggé megértettük egymást s hogy búcsúzáskor megcsókoltam őket, ezt tapsolva és egylábon ugrálva nyugtázták. Feltételeztem, hogy ez a boldogságnak valami megkapó s bensőséges keleti kifejezése lehet.

Persze a huncut Kállai erre vérszemet kapott s jobbhíján a mamát ölelte meg, még hozzá olyan vehemenciával, hogy kihullott az előlálló foga.

Milyen változatos is ez a háború — gondoltam s hogy volt valami a gyomromban, mindjárt rózsásabb színben láttam az egész világot.

A porban az elvonult dandár nyomait követve, 4 óra után reá is akadtunk, egy Torczyntól délre lévő völgyben.

Kállai lova már megelőzött minket, szépen berukkolt s beállt a helyére. Hiába, nem volt párja a „standbeli“ paripának! Ez a kürtjeleket is jobban értette gazdájánál. Csak azt szeretném tudni, hogy nyom után ment-e vagy a szag után, mert végre 18 kilométert, mindenféle kacskaringós s elágazó mezei utakon át kellett megtennie, hogy a szakaszához érjen. S ehhez csak különleges érzék kellett. Én mindenesetre nagyon örültem, de Kállai, ki már a lövészosztálynál látta magát, olyan mérhetetlen boldog volt, hogy sebtiben „megfújta“ Almássy Alajosnak földiekben dúskáló pártarisznyáját és kockacukorral etette megkerült élettársát.

Prónay valami tisztii megbeszélésen volt a hadosztályparancsnokságnál, melynek végre minden része együtt volt. Vértessy Laci azzal biztatott, hogy alighanem szorulni fogok, mert Pali bátyánk szigorúan ki van rám rúgva.

A levegőben valami nyugtalanító volt. Azt beszéltek, bajok vannak. Linsingen az orosz nyomás folytán kénytelen volt a Bernhardi csoport gyülekező helyét a Stochod mögé helyezni. Ezzel összefüggésben viszont az egész 4. hadseregnek észak-nyugati irányban kell eltolódnia, mely hadművelet a jobbszárnyon lévő Szurmaj hadtestnél több napot vesz igénybe. A mi lovashadosztályunknak feladata ezen oldalmenet leplezése és zavartalan lefolyásának biztosítása. A X. hadtest balszárnyán lévő 37. honvéd gyaloghadosztály felől is érkeztek riasztó hírek. Állítólag rajtuk ütött volna az orosz lovasság, mely még a Boratynnál lévő tüzéreket is szétverte. A csapat nagy veszteségeket szenvedett s a hadosztályparancsnokot is elfogták. A Siemanál állásban volt Landwehrek viszont arra fel, hogy az ellenséges lovasság a hátukban van, csak késve merték az elrendelt északi irányban való eltolódást megkezdeni. A régi háborúkban annyit szerepelt „Kavallerieschreck“ újra feltámadt.

Jelenleg a 8. lovasdandár Torczyntól keletre félkörben zárja el az országutat. Időnkint kelepeinek olt a géppuskák és tüzéreink is dolgoznak. Az ellenség előretöréseit eddig sikerült megghiúsítani. Észak és délfelől számos különítményünk és járőrünk látja el a biztosítást. A 4. lovasdandár zöme tartalék, készen arra, hogy bármely pillanatban oda siessen, ahol rá szükség van.

Prónay közben visszajött. Jelentkezem nála. Alaposan lekapott a parancs „nem teljesítéséért“. Késésem miatt altisztekre kellett fontos járőröket rábízni. Mint mondta, 9 órán túl semmi közöm sem volt ahhoz, hogy mi van Korszewnél s nem azért hagyott volt vissza, hogy a parancson túlmenően saját fejem szerint járjak el. Megbízhatatlan tiszteket nem használhat és az ezredparancsnokságnál indítványozni fogja áthelyeztetésemet. — Abtretien!

Borult volt s már esteledett, mikor 8 órakor lóraszállt a hadosztály. A Nádasdy huszárok, meg az ulánusok az országúton mentek nyugatnak, míg a mi dandárunk délnek letérve, rossz mezei utakon tar-

tolt dél nyugatnak Smogilow felé. Hideg esős éjjeli menet után, éjfél előtt értünk Ml. Okorskra. Ott lórul szállva s lovainkat száron vezetve keltünk át egy ingoványos ösvényen, az itt elhúzódó mocsaras rétság északi oldalára. A dandár Ml. Okorsktól Bogumilowig állít fel — arccal délnek — tábori őrsöket. Balszárnyunkhoz — arccal keletnek — csatlakozik a másik dandárunk.

A Próray század Ml. Okorsknál áll. Biztosító őrszemeket küldünk ki, majd megeresztjük a hevedereket. Akinek kedve telik, leheveredhet a vizes fűbe.

Tűzet gyújtani persze nem szabad, ennivaló nincs, ütközetvonatunkom rajtaütött a muszka és két konyhánk mindenestül odaveszett. A többinek sikerült ellógni, de merre vannak, azt nem tudjuk. Az eső lassan, csendesen szivárog át a ruhán, csurog végig arcon és kézen s az ember didereg mintha tél lenne.

Június 11.

Hat órakor reggel gyülekezés, majd röviddel rá, indulás.

A dandár zöme Bol. Okorsk és Sierniczkin át az országúira vonul, majd azon tovább nyugatnak Zaturczy felé tart. A falu előtt egy erdőtől övezett nagy legelőn, arccal keletnek, biztosított megállás. A századok egymás mellett tömegben helyezkednek el. Másik dandárunk meg a tüzérek már itt vannak. Utóbbik tűzállásban előttünk. Hevedereket megereszt-hetjük, de lova mellől senki sem távozhat.

A Szurmay hadtest, mely Zaturczynál, illetve Szelwownál éjjelezett, ma északi irányban húzódik tovább, hogy a Kisielin-Cholopieczky-Wojmica közti félkör alakú vonalban foglaljon állást.

Hadosztályunk minden irányba különítményeket és felderítő járőröket küldve, folytatólag is fedezi s leplezi Szurmay hadtestét.

Bauer tájbornak nagyon boldog, hogy ismét együtt látja lovasezredeit s külön örül annak, hogy megszabadult a rzeszóvi csues-dandártól, amelyet Luck óta helyettünk vezetett. Mondják, hogy sűrűn

emlegeti „Meine braven ungarischen Reiter“, amit viszont a krovót ulánusok kissé rossz néven is vesznek, mert ők még Jelasicnál tartanak.

Délután 3 órakor megjönnek a konyhák.

Hatvanhét óra után először kenyér és rendes meleg ételi A lovak dupla zabot kapnak. Mondhatom fejedelmi ünnepség!

Négy órakor megszólal a muszka tüzérség, sejti, hogy hol állunk, de lövései rövidek.

Járóreink jelentik, hogy tőlünk észak-nyugatra ellenséges lovasság van, mire a 9. huszárezredet önálló feladattal a jelzett irányba küldik ki.

Röviddel rá Zaturczy felől vágató járőr érkezik s ellenséget jelez.

Valamit kiáltanak, de hozzánk nem hallani. Majd futótűzként szalad végig a sorokon:

— Hátunkban a kozák! Nyergelni!

— Kozákok! — adják egymásnak tovább az emberek s veszettül rángatják fel a nyergek megeresztett hevedereit. Azáltal, hogy arccal keletnek állunk, helyben kell a lovainkat átfordítani s szanitéc, gyógykövác, patkolómester és irodista, rémülve látják, hogy ők kerültek éllovasnak. Sietve húzzák hátra lovaikat, mert ők csak menázi-osztásnál szeretnek elől lenni.

Sok ilyen apróságból pillanatok alatt fejetlenség és összevisszaság keletkezik. Mindenki hangoskodik, a parancsszavakat nem lehet érteni.

— Szirmay ezredest látom, aki már nyugtalan lován ülve, kardjával sietést jelez.

— Entwickelte Linie! Dreizehner Húsárén erstes Treffen!

A szomszéd század már nyeregben ül.

— Aufsitzen! — vezényli most Prónay.

Hajdú őrmestert, az ezred régi trombitását is elfogja az izgalom. Eszébe jutnak a szép békeidők, a császármanőverek, a dombon álló tollaskalapú főhercegek, akik mind őt figyelik, őt, aki trombitájával befejező nagy lovasrohamra adja meg az engedélyt és váratlanul, förgeteget felkorbácsoló, halottakat feltá-

masztó erővel harsanítja meg az attack trombitajelét, had vigye hírül széles e világnak az elkövetkezendőket.

Ez mindenesetre még hiányzott, de legalább tudjuk, hogy mi lesz.

Kardok repülnek a magasba, vágtazó századok fejlődnek fel.

— Első század a jobbszárnyra! A jobbszárnyra, az árgyelustok mindenit, nem értitek?

Egy géppuskás osztag szédületes iramban valami oldalozó magaslatra igyekszik.

Négy századunk végre egymás mellett volna.

— Richtung! Kiigazodás! — a balszárny már indul, megeresztett szárral igyekszünk mi is a megfelelő magasságba.

— Attacke! Attacke! — hangzik a századparancsnokok vezényszava, de irány és céljelzés elvész a tömegzajban.

Előttünk vagy ezer lépésre: erdő. Annak tartunk. Ellenségből nem látni semmit. Vagy csak én nem látom? — Szirmay trappban megy, jelezve a tempót, erősen fogja lovát, hogy a századparancsnokok vonalában maradjon. A lovak idegesek, trapp helyett rövid vágtaiban fickándoznak.

Váratlanul nagy vizesárok elé érünk. Ott húzódik előttünk keresztbe. Aki megpillantja: szárt enged, hirtelen lendület jön az első vonalba s a lovak széles ívben röpülnek át az árkot. De egyesek felbuknak, ló és lovas a sárban hömpölyög, kavarodás, kiabálás, hirtelen géppuskák kezdenek kattogni. Már minket lónének? — Nem, ezek a mieink. Görcsösen fogom a kardom markolatát s félkézzel kapaszkodom a kantárszárba, de lovamra is átragadt a többiek örülete s magasra tartott fejjel visz magával. A vizesárkon álszökik, mintha semmi sein lenne, elhagyja az előtte lévő lovasokat s én már mögöttem hallom az ezer meg ezer pata dühös dübörgő vágtaját...

Közben ismét kattognak a géppuskák s az erdő veszedelmesen közeleg.

Széles nagy fák, biztos ezek mögött van a muszka! Csak neki ne vigyen lovam egy fának!

Pillanatra visszanézek. — Úristen! Nincsenek már századok, nincsenek már sorok, felbomlott a rend és tengerré változott, előreszáguldó, mindent eltipró lovasok tengerévé! Valami rettenetesen hatalmas, gyönyörű érzés!

Még talán háromszáz, talán csak kétszáz lépés az erdő, de muszka — nincs! Bizonyosan meglógott! A trombitás fúj valamit:

Gyülekező!

Mi történt?

Majdnem a fákhöz érek, mire lovamat meg tudom fékezni.

Magasra emelt karddal kiáltják a századparancsnokok századaik számát és gyülekeztetik maguk körül embereiket...

Ismét a régi helyünkön állunk.

Megeresztett heveder, huszárok a lovak mellett, mintha semmi sem történt volna.

Csak a lovak habosak, az emberek izzadtak, csapzottak.

Mégis, mi volt?

Úgy mondják egy, a hátunkban meglepően megjelent ellenséges lovashadosztály akart megattakirozni minket s ennek kivédésére a kéznél lévő mintegy nyolc századunknak az akadályt jelentő széles vizesárkon túl kellett sürgősen felfejlődnie. Nyilván a kapkodás okozta zavarban, legtöbben már azt hitték, hogy roham van és az egyes lendületbe jött részeknek nem lehetett megállást parancsolni. Az orosz lovasság viszont kitért volna a támadás elől és visszahúzódott. Ezért nem láttunk már belőle semmit.

Szegény bakásított huszárok, pártarisznya mellé dugott kardotokkal, teherhordó, szántó-vető lovaitokkal, — még egyszer meg akarta veletek kóstoltatni a véletlen a múlt századok lovasbravúrait! — Lovasroham, lovasság ellen! S milyen kikarikírozása annak a démoni erőnek, amely bennetek volt, hogy csak így adhattátok ki bátorságtokat.

Kimerülten várják a századok az estét.

Ha Szurmayék elfoglalták kijelölt pozícióikat,

feladatunk befejezve, állítólag beszállásolhatunk a gyalogság vonalai mögött. Embernek és állatnak egyaránt kell a pihenő.

Este 7 óra körül ismét felkeresett minket az orosz tüzérség. A főttől délre álló ulánusok kaptak is néhány telitalálatot.

Alkonyatkor bevonulnak a kint volt járőrök. A századparancsnokokat hívhatja a tábornok úr! Mi az alatt indulásra sorakozunk, majd látjuk a másik dandár századait elvonulni az országúton nyugatnak. Utánuk a tüzérek, a tízes huszárok és végül mi. A Prónay-század mint utolsó csatlakozik.

— Trapp!

Úgy látszik sürgős az utunk. A lovakat szárban kell tartani, mert botlanak a fáradtságtól. Majd ismét lépésbe megyünk át s kezdődik a szokásos jólismert éjjeli menet, nyeregben alvó emberekkel, torlódásokkal, szétszakadással és vágásban való újracsatlakozással. Úgy 8—9 kilométeres menet után kellene áthaladnunk Szurmay csapatainak vonalán, akik Cholopieczytől délre zárják el rajvomalukkal az országutat. De nyilván megkéstek, mert mi nem bukkanunk rájuk. Ahogy a 229-es magaslati pontnál az erdőség megszűnik, az előttünk menő századot követve, letérünk egy mezei úton dél-nyugatnak, majd hogy néhány kilométer után a 3. század megáll és átnyergel, mi is ugyanezt tesszük.

Zech kapitány ezalatt ellenőrizve embereit, eljut századának végére, hol csodálkozva kérdi Prónaytól:

— Hát ti mit kerestek itt?

Ekkor sül ki, hogy a 3. századot meg egy géppuskás szakaszt, mint a hadosztály bal oldalvédjét, a Powlowiczytől dél-nyugatra lévő 230-as magaslatra irányították, míg a hadosztály az országúton továbbment Rogoznóra. Prónayt erről nem tájékoztatták s így kerültünk a Zech század nyomában maradvá, a mezei útra.

Bosszantó!

Átnyergelés után Zechék folytatják útjukat, mi pedig Pawlowiczyn át visszatérünk az országútra,

majd Rogoznónál tényleg rá is akadunk a hadosztályra, melynek ezredei tábortüzekről megvilágítva, egymás mellett sorakoznak.

Prónay jelentkezni megy, a huszárok pedig lecsatolgatják sajkáikat, mert ott áll előttünk a konyha, az ajtaján át barátságosan kikandikáló parázzsal, lélekemelő fokhagymaillatott árasztva maga körül, ami pompás gulyáslevesre enged következtetni. Postát is osztanak s a kezembe kerülő napilap nagy betűkkel közli Szomori Emil haditudósítását. Eszerint „Csapataink harci kedve kitűnő“. Ahogy ezt olvasom, jön Prónay és a vacsoraosztási engedély helyett az indulási készenlétre ad parancsot.

Meglepődve nézek fel újságomból és ekkor leszek figyelmes, hogy mindenfelé nagy a sürgés-forgás. A szomszéd század is szedelődzködik. Hirtelen elalszának a tábortüzek s már csak mozgókonyhánk ajtajából pislákol a fény. A huszárok még tétován tartják kezükben a csajkát, mintha várnák a jelet, hogy megrohanhassák a gőzölgő kondért, mely mellett ott áll szakácsunk, Sziij József a porciózó kanállal. A megilletődés síri csendjét a szakaszörmesterek sürgető hangja töri meg, káromkodásaik terjengős zamatosságával csillapítva a legénység időszerűtlen étvágát.

Prónay ezalatt a körülötte álló tiszteknek magyarázza a hadihelyzetet.

A 4. hadsereg észak-nyugati visszahúzódása miatt elszakadt a tőle délre lévő 1. hadseregtől. Pawlowicztyól — ahol Szurmay jobbszárnyának kellene lenni — légvonalban 45 kilométer a távolság a Lipamenti Holatynig, az 1. hadsereg balszárnyáig. Ebben az űrben, amelyben nekünk semminemű csapataink sincsenek, egy ellenséges lovashadosztály tör elő, Swiniuchyn át Poryck irányában, nyilván azzal a céllal, hogy a vasútvonalat elérje. A 10. lovashadosztály feladata biztosítani a 4. hadsereg jobbszárnyát. Evégből déli irányban előnyomulva, Lokaczy és Koniuchy közt el kell zárnia a Lugi patak mocsaras völgyének hídjait és gázlóit. Ezzel az ellenséges lovasságnak is útját állja, vagy ha az már átjutott volna a vízvona-

lon, úgy visszavonulási útját elvágja. Hadosztályunk zöme ugyan Rogoznón éjjelez, de a 13. huszárezrednek itt lévő három százada már most útnak indul Lokaczyra, ahol azonban könnyen lehet, hogy már megelőzött az orosz. A Prónay század elővéd, Vértessy pedig, aki egy helybeli csuest kap vezetőül, előjárőr.

Hogy elhaladunk a konyha mellett, még mindig ott áll a merőkanalas szakács. Nem bírja felfogni, hogy kosztosai odébbállnak. Ez még nyilván nem fordult vele elő. Grau őrmesterrel tanakodik, majd boszúsán beborítják a kondért az árokba. Mit tagadjam, bennünk jobb helye lett volna annak a gulyásnak, de hát sietős lehet a dolgunk, rettenetes sietős. Az ember és a ló a legtökéletesebb hadigép, megy az benzin nélkül is, beéri a hozómmal. Szomori Emil jut eszembe. Csak hallotta volna azt a szitkozódást, amit a magukban dödögő huszárok véghez vittek. Persze, az ilyen csukaszürkébe bujtatott riporter, kétszáz kilométerre a front mögött, másként érzi a háborút.

Kellemetlen hideg van, néhány gyengefényű csillagtól borított éjszaka. Mintha a mennybolt is bevezette volna a háborús takarékoskodást. Gyomrunk korog, szemeink majd leragadnak a fáradtságtól. Minden lépésre várhatjuk, hogy belénk puskáznak és az éhes, fáradt ember túlélénk fantáziájával nézzük a szellőtől mozgatott útszéli bokrokat.

Szemközt a sötétből ügető lovas alakja bontakozik ki. Vértessy küldi azzal, hogy Kruchiniczyn baj nélkül átjutott és látszólag Lokaczy is üres.

— Trapp! — hogy előbb odaérjünk.

Lokaczyban megállás. Éjfél lesz 20 perc múlva.

Az út mentén jobbkézről, a domboldalba épített házak sorakoznak. Amennyire megállapíthatom, igen rendes házak, nagy ablakkal és azok mögött biztosan jó szoba van, ággyal. Igen, ággyal! Ággyal, melyben feküdni is lehet, sőt aludni is. Hogy micsoda képes dolgok is léteznek! De csak pillanatokra élhettem magam bele mindebbe s már szálltunk is le a tűzharchoz.

Két szakasz a község déli kijáratánál lévő Luga

hidat szállja meg. Én az embereimmel a Markowicz felé vezető hidat és Lokaczy északi végét biztosítom. Vértessy visszamegy Kruhinczybe, ott elzárja a kol. markowieckajai utat és felveszi az összeköttetést s tőle északra, a 230-as magaslaton lévő Zech százzal.

Futólépésben igyekszünk a kijelölt helyekre.

őrszemeimet felállítom, majd mást sem csinállok, mint egyik tábori őrsömtől a másikhoz menve, rázogatom fel az embereimet. Bizony, alig tarthatók ébren. Ahogy egy ízben ismét a hídőrségemhez érek, csodálkozással látom, hogy megszorodtak. Egy csapat fáradt hátizsákos baka ül velük az árokszálen. Kisül, hogy a Stojanovics lövésosztály elővédjét alkották, amelyet még Zaturczy alól irányítottak ide. Szerencse, hogy az éjszaka nem volt annyira sötét s így huszárim idejében megláthatták, hogy a biztosra jelzett muszka helyett sajátjaink jönnek velünk szemben. Máskülönben cifra kis tűzharc fejlődött volna ki. Ilyesmire mégis csak fel kellett volna figyelmünket hívni. Ez csak nem hadítók.

Éjjel 2 órakor megérkezett a lövésosztály zöme, s felváltott minket. Századunk gyülekezik, majd egy géppuskás szakasz is csatlakozik hozzánk. Új parancsunk szerint a kozlowi dombot kell birtokba vennünk, hogy ezzel Lokaczyt — hova a hadosztály zömét előrevonják — dél-kelet felől biztosítsuk.

Az előre ügető járőrök nyomában először a Luga, majd a Lugi patak hídjain kelünk át, ahol lovainkat visszahagyva, rajvonalban nyomulunk fel a kozlowi dombnak. A fent lévő major üres. Környékét félkör alakban szálljuk meg tábori őrsainkkal s járőrt küldünk le a faluba.

Mire végzünk, éppen dereng.

A HADSEREG JOBBSZÁRNYÁNAK BIZTOSÍTÁSA.

Június 12.

Nyirkosan, köddel teli köszöntött be a hajnal.

Talán még hidegebb volt, mint az éjjel s fogva-cogva csavargattuk magunkat köpenyeinkbe. Fáradt huszáraink összegubbaszkodva, mozdulatlan gipszszoborként ültek s nyitott szemmel aludtak. Már szívem sem volt őket felrázni. Elég, ha én vagyok ébren, innen jó a kilátás, idejekorán észre lehet venni az ellenséget.

Különben is egymásután ügetnek át vonalunkon a 4. századunktól kiküldött járőrök. Pados, Tworeniczy—Wojnin irányában megy, majd valamivel később Jeszenszky Jokli is arra tart. Almássy Imre, mint mondják, Kremaszra lett küldve és még 3. századunktól is mennének ki felderítők. Reggel 5 órakor beérkezik megerősítésünkre az 5. század, mely jobbszárnyunkat hosszabbítja meg Ceweliczy irányában. Úgy 9 óra felé futnak pedig be az első járőrjelentések. Valamennyi negatív és ellenségnek úgyszólván semmi nyoma. Így előreláthatólag nyugodt délelőttre számíthatunk s ki hol van, alhat egyet. Csak néhány altiszt marad őrszemnek s egy órán át nekem kell ezeket ellenőrizni.

Mozognom kell, nehogy elnyomjon az álom. Bejárom a majort. Istálló és cselédlakás feltűnően kevéssé van, ellenben gép, az rengeteg. A legmodernebb Mc. Cormiok kévekötő-ara tógéptől kezdve, minden akad itt. Szép rendben állnak a tágas színekben, tiszták és a vasrészek rozsa ellen be vannak zsírozva. Ez valami mintagazdaság lehet, habár igaz, hogy ilyenirányú technikai felszereltség terén Oroszország hihetetlen elől van. Embernek s állatnak azonban semmi nyoma. Csak a körös-körül húzódo magas s ápolt gabonavetések árulják el, hogy azért mégis kellett itt életnek lenni, mert ez így nem terem magától.

Tíz óra után megyek a csószködésben utánam következő Vértessyt felkelteni. Az egyik csűrben aka-

dok rá. Hanyatt fekszik és hortyog. Egy háromfűrészes gatter elszégyelte volna magát mellette. Rázogatom, de csak azzal az eredménnyel, hogy irodalmi jártasságáról téve tanúságot, sűrűn cilálgatja Götz von Berlichingent. Reménytelenségemben végül is kula-csom kávémaradványát loccsantom arcába, de aztán igyekszem is lőtávvolba jutni, mert, Laci bőszen felhördülve, pisztolytáskáját tapogatja.

Délben Cserhalmy őrnagy lövészosztálya vált fel minket.

Két órát mégis sikerült pihennem. Mindkét századunk gyülekszik. A lovak a völgyben várnak. Ezzel nyeregbe szállunk s míg az 5. század, Teleky Jancsi géppuskás szakaszával Ceweliczybe lesz irányítva, minékünk a dandárparancsnok-ság-hoz kell bevonulni, mely Nw. Zagorówtól észak-nyugatra, egy vadászháznál tartózkodik. Az út, mely valami 10—11 kilométert tesz ki, több mint két órába kerül. Látszik, milyen fáradtak lovaink.

Odaérve, a 10-es huszároknak már ottlévő 1. és 2. századával együtt alkotjuk a dandártartalékot. Megereszthetjük a hevedereket s a további parancsig leheveredhetünk.

Ez utóbbit nem kellett megismételni. Kézben tartott kantárszárral, lovaik előtt hasrafekve már aludtak is a huszárok s szinte komikusán festett egyformaságában a hátukra csatolt karabélytól kifeszített, szétvetett lábakkal elterülő emberek sokasága.

A délután folyamán hadosztályunk elfoglalta a 4. hadsereg jobbszárnyán kijelölt helyét. Pawłowiczytól — hol Szurmaj honvédei állanak — a kozłowi hídfőn át, Ceweliczyig, az ulánusok é skét lövészosztályunk alkot zárt rajvonalat. A Nádasyd huszárok Lokaczy körül vannak készenlétben. Ceweliczynél kezdődik a Horthy dandár szakasza. Ott áll, mint első, a Szakonyi század két géppuskával. Ettől délre Chorownál Bánhidy, majd Str. Zagorów körül Fólis tizeskapitány embereivel, valamint a mi 3. századunk két géppuskával. Az itt dél-keletnek elkarnyarodó vízvonallal mentén, úgy hat kilométer-

nyire fekszik Koniuchy, ahol a tízeseknek két géppuskával megerősített Radoychich százada van, mint szélső oldalvéd. Az 1. hadsereggel való összekötés helyreállítására járőrök lettek kiküldve. Az annak balszárnyán lévő 21. lovasdandár állítólag előnyomulóban van Gorochowról Swiniuchyra. Ami az ellenséget illeti, arról nem sokat tudunk s felhőzet folytán a megindított repülőfelderítés eredménytelen maradt.

Egy kis számvetést csináltam az elmúlt napokról:

Stepankowiceről 7.-én reggel 6 órakor indultunk. Azóta ma reggelig öt teljes nap, azaz 120 óra telt el. Ebből mindössze öt órát alhattam, élelmezésem pedig három ízben konyhán főtt meleg étkezésem kívül csak két konzervából és némi rekvirált tejből állt. Lovagoltam 205 kilométert, ennek majd egy harmadát nehéz járőrszolgálatban s közben gyalogoltam is. Az átélt harcok és izgalmak szintén jelentettek valamit. Ezek azonban számok, amelyek nemcsak rám, hanem többé-kevésbé egész hadosztályunkra is állanak, apró szemelvényt nyújtva arról, amit lovasságunk teljesített.

Délután 5 órakor századunk újból nyeregbe szállt s a mintegy három kilométerre lévő Nw. Zagorówba mentünk azzal, hogy estére ott beszállásolunk. Mire azonban erre került volna a sor, ismét visszarendeltek minket a dandárparancsnoksághoz, mert a befutott kedvezőtlen járőrjelentések folytán Nw. Zagorów a tartalék részére túlságosan kitett helynek látszott, így megint visszaballagtunk az erdőhöz, ahol nagy örömünkre várt a konyhánk.

Az éjszaka egész jó lett volna, ha nem szakadt volna az eső. De ez már így szokott lenni. Ha a muszka, meg a magasabb kommandók békén hagyják az embert, beleszól a harmadik hatalmasság, az időjárás és elsózza a pihenést.

Június 13.

A nap látszólag nyugalomban telik, délben ebédet is kapunk s csak a szúnyogok tömegei keserítik meg az emberek és lovak életét.

Mint mondják, a 21. lovasdandár már Swiniuchynál lenne s holnapra a 7. lovashadosztály beérkezéssel is számolnak. Ezenfelül Stojanowban rakodik ki a Tirolból érkezett első segédcsapat, a 61. gyaloghadosztály és a hozzánk irányított német lovasság eleje már Wladimir-Wolynskiben van. Az erősítések beérkezése után a 4. hadsereg ismét támadásba menne át.

A tegnapi létszámjelentés szerint a hadosztály ütközteltszáma a következő:

Megnevezés	Lovas-század	Géppuskás-század	Gyalog-század	Üteg	Lovas	Karabély és puská	Géppuska	Tábori ágyú
10. huszárezred	4	1			380	260	4	
13. huszárezred	4	1			410	280	4	
9. huszárezred	4	1			356	230	4	
12. ulánusezred	4	1			360	240	2	
I. lövészosztály			4			380	2	
II. lövészosztály			4			560		
10. lov. tüzéroszt.				3				9
Összesen :	16	4	8	3	1.506	1.950	16	9

A lovasok, illetve karabélyok kimutatásában úgy a lovasszázadok, mint a géppuskásoknál beosztott kísérő-szakaszok állománya is bennfoglaltatik. Magának a Prónay-századnak ütközteltszáma, a múlt napok vesztesége folytán, alatta van az átlagnak s csak 86 lovast, illetve gyalogharcnál 56 karabélyt tesz ki.

A délután folyamán értesülünk, hogy egy mintegy 20—24 századból és tüzérségből álló ellenséges lovastest, Szelwown át, a Lugi patak irányában nyo-

mul elő. Egyidejűleg jobbszárnyunkról is riasztó hírek érkeznek. Az összeköttetés az 1. hadsereggel még mindig nincs meg, a 21. lovasdandárnak semmi nyoma és kiküldött járóreinkre Topiliszcze, Bielopol és Kolpytow táján portyázó kozák különítmények vették rá magukat. Az ellenség összefogdossa a jelentőlovasokat, sőt egy visszaigyekvő konyhánkat is megpuskálták.

Ezek szerint nemcsak oldalunkban van a muszka, hanem szélső oldalvédünket túlszárnyalva, már a hátunkban is.

A dandárparancsnokság intézkedésére az egyik tartalékban lévő tízes-század a Nw. Zagorówtól nyugatra lévő erdő nyugati szélén állít fel tábori őrsöket, azaz hátrafelé biztosít. Minket egyidejűleg Nw. Zagorówba irányítanak, honnan Vértessy egy géppuskával megerősített 25 lovasos járőrrel déli irányban, iTopiliszcze és Bielopolra megy felderíteni. Utasítása szerint reggelre mindenképp tartozik bevonulni.

Hogy Vértessy elindult, már erősen alkonyodott s ahogy a borult égből hirtelen szakadni kezdett az eső is, olyan sötétség lett, hogy egy lépés nem sok, de annyira sem lehetett látni. Ugyanakkor Koniuchy felől lövöldözés hallatszott.

Na, szegény Laci, téged sem irigyellek ezért a kirándulásért! Ebben a sötét éjszakában gépfegyverrel megterhelni a járőrt. Ez is egy ötlet!

A század visszamaradt része bekötött a csűrökbe, ahol minden négy lóra egy huszárt hagytunk, míg a többi — valami 42 ember — gyalogosan velem jött, hogy a községtől nyugatra lévő erdő mentén, a Rykowiczyre vezető úton, mintegy 2 kilométernyi hosszban, tábori őrsöket állítsunk fel. Arccal délnek állunk s jobbszárnyunk csatlakozik az erdő nyugati szélén lévő tízesek őrsvonalához.

Kissé ritkán kerülnek az embereim, minden száz lépésre kettő, de viszont nyugodt lehetek, hogy ébren maradnak, mert az eső olyan alaposan zuhog, hogy lefekvésről bizony szó sem lehet a latyakos sárban.

Mire dolgom végeztével éjfélre Zagorówba visz-

szaérek, bőrig áztam, csizmáimban lötyög a víz s kabátom olyan, mintha megduzzadt spongya lenne. A négyórás barangolás azonban annyira kimerített, hogy lovaimhoz érve, úgy ahogy voltam, levettem magam a szalmára és aludtam.

Június 14.

Hogy virradt, felrázott a naposkáplár.

Persze, az ellenőrző körút!

A torkom, úgy éreztem, az éjjel bedagadt s mintha lázas is volnék. A konyhánc azonban kéznél van és legényem már hoz is forró kávét, melyet jócskán vegyít rummal, majd Bocskai patkolómester tanácsára — aki híres állatgyógyász — még egy kanál paprikát is kever belé.

— Nincs az a hülés, amit ez ki ne zavarna! — erősíti Bocskai szakértelemmel s dezolátus állapotomban ezzel öblítem le a nálam lévő kinint!

Teremtő Ég! Egyszeriben forog velem minden, nekidülök a pajtafalnak s fekete karikákat látok, kiráz a hideg, ég a felsőm. Borzalmas! És erre a szörnyetegre van rábízva lovaink egészsége...

Hogy ismét felnyitottam szemeimet, már csak legényem áll mellettem. Nagyban törölgeti homlokomról a hideg verejtéket. Nem vagyok tisztában, hogy ravasz pofájáról az aggodalom, avagy az elfojtott röhögés tükröződik-e vissza. A többiek elfüstöltek. Igaz, Kundát, azt a csirkefogó szakácsunkat, mintha ott látnám leselkedni egy fa mögül. Biztos nézi, hogy élek-e még. Szemtelenség! De legjobb az ilyent nem észrevenni s erőt véve magamon, támoiyogva indulok az erdő felé. Ezek aztán elintéztek engem.

Jól bent vagyunk a délelőttben, mire nyakig sárosán visszajövök sétámról. Úgy érzem már semmi bajom sincs, meg a járás is könnyebben megy, mint tegnap, csak mintha kissé be lennék rúgva. Mindenben nevetek, még azon is, hogy Prónay azonnal visszaküld az erdőre, hogy most meg vonjam be a táboriőröket, mert a 21. lovasdandárral megvan az összeköttetés.

Vértessy Lacival találkozom. Mintha megnőtt volna az éjjel az orra — vagy csak azért tűnik úgy, mert lógatja? Úgy látom, ennek sem ártana egy kis Bocskai-féle keverék. Faggatom, hogy mi jót hozott, de nem valami bőbeszédű kedvében van s csak fokozatosan tudom meg, hogy Topiliszczeig ugyan baj nélkül eljutott, de ott a falu bejáratánál oroszul rákiáltottak az éllovasokra — mint azok mondták: „Csekaj! Kozaki?“ S még mielőtt észbe kaphattak volna, előugrott az eresz alól egy csomó ember s puskatúzzal¹ árasztotta el őket. Miután szétugrasztott huszárait nagynehezen összeszedte, visszafordult. Éjjel több nem volt megállapítható, viszont parancs ellenére, nem mert reggelig maradni. A lecke, amit én kaptam múltkoriban, iskolát csinált. Laci — aki legjobb járőrtszjtjeink egyike volt — óvakodott saját fejével gondolkodni.

Hogy aztán berukkolt, azzal fogadták, hogy — közben beérkezett jelentések szerint — Topiliszcze és Bielopolban a 21. lovasdandár dragonvosai éjjeleztek. Bonyolult egy eset!

Mire tábori Örseimet bevontam, dél lett. Az ebéd pompásan ízlett. Patkolómesterünk tényleg meggyógyított. Meg is dicsérem s egy doboz cigarettával készülok őt honorálni. Igen megatódik és ígéri, hogy legközelebb még jobb italt készít, mert az igaziba még mustár és fokhagyma is kell.

Azt hiszem, hogy ezzel az „igazi“ itallal szemben, inkább az önmegtartóztatás nemes elvét fogom gyakorolni. Igyekezni fogok nem meghúlni. Érzem ugyan, hogy az ilyen gondolat rút hálátlanság részemről, de végre lehet önzetlenségnek is magyarázni. Miért ne jusson ebből a jóból legközelebb inkább felebarátomnak? Kit végre is úgy kell szeretni, mint önmagunkat! De különben, azt hiszem, legjobb, ha Kurשמied úr Bocskai megmarad a lovaknál, azok nem filozofálnak ennyit és — naplót sem írnak.

Délután 2 órakor „Bereitschaft“-ba helyezik a századot, ami a „Reserve“-tól annyiban különbözik, hogy a nyergek hevederét meghúzzák és a legénység

magára csatolja fegyverzetét. Nem sokkal rá a község elején lévő klastromnál sorakozunk.

Észak felől heves ágyúzás hallatszik. Mint értesülünk, a lucki főút mentén támadásba ment át az orosz. A mieink jól tartják magukat, de Szurmay honvédek — akiknek nagy veszteségeik vannak — hátrálnak. A helyzet kritikus. Később jön a telefonhír, hogy egy még jókor érkezett német lovasdandár — Pawłowiczynél hadosztályunk balszárnyához csatlakozva — elzárta a Wladimir-Wolynskira vezető utat. Az orosz támadás ezzel megtorpant.

A jobbszányunkról jövő hírek viszont kedvezőek. A 7. lovashadosztály beérkezett és Gorochowon át egész Swiniuchyig zárt arcvonal van. Swiniuchy és Koniuchy közt, a Lugi mentét járőrök biztosítják.

Estére látszólag mindenhol helyreállt a nyugalom, mert századunknál megereszthetjük a hevedereket, majd éjjelre ismét a nw. zagorówi csűrökbe köthetjük be lovainkat. Így nyolc nap után először történik meg, hogy fedél alatt és alva tölthetjük az éjszakát.

Június 15.

A fronton nyugalom van.

Az orosz, 4. hadseregünkkel szemben úgylátszik beérte tegnapi sikereivel. A Szurmay hadtest, lovasságunk vonala mögött rendezte kötelekeit és mintegy 8 kilométerrel hátrább, Wujkowicz-Jakowicz-Chorostow vonalában foglal újból állást.

A felhőzet ismét egyszer akadályozza a repülők látását s így a felsőbb vezetőség mindenben a lovasság felderítő járőreinek jelentéseire van utalva.

Századunk továbbra is Nw. Zagorówban tartalék.

Ebéd óta minderősebben dolgozik tüzérségünk. Mint értesülünk, hadosztályunk egész front-szakaszával szemben ellenséges rajvonal nyomul előre. Swiniuchytól délre pedig orosz lovasságot jeleztek, ami eléggé érthetetlen, mert ott az 1. hadsereg balszárnyát tudjuk.

Délután 5 órakor egy vágtaiba érkező altiszt hozza

a dandár parancsát, mely szerint azonnal Ceweliczybe kell mennünk. Az ellenség ott nagy erővel támad.

Trappban meggyünk a mélyen felázott sáros úton északnak.

A távolság mintegy 7 kilométer s ezért a chorowi dombokon át rövidíteni igyekszünk. Ezideig háborítatlanul lehetett erre közlekedni, de meglepetésünkre a muszka, aki nyilván ugyancsak előretolta vonalait, most géppuskatűzzel áraszt el minket. Sietve fejlődünk szét, hogy kisebb célt nyújtsunk s így a bűgva érkező srapnelek alól is sikerül kibújni.

Ceweliczy elé érve, egy terepmélyedésben leszállunk a tűzharchoz s gyalogosan igyekszünk a nekünk kijelölt vízparti szakaszt megszállni, de még el sem heyezkedtünk, mikor új parancsot kapunk. Altziebler káplár, akit Szakonyi kapitány telefonállomásához osztottunk volt be, futva jön s már messziről kiáltja:

— Herstellt van az egésznek! Mindenki a lovakhoz!

Megint csak szedelődzködünk s a muszka golyóktól bízattva, sietünk a gyülekezőhelyre.

— Aufsitzen és trapp!

Vissza Nw. Zagoróvba!

Szirmay ezredes meglehetősen izgatottan vár minket.

Koniuchynál — mint mondja — bajok vannak. Az ott lévő két tizes század már visszahúzódott a víz mellől. Swiniuchynál is átlépte az orosz a Lugit s hátrálásra kényszerítette a 21. lovasdandárnak részeit. Dandárunk összes tartalékait a jobbszárnyra veti. A még kéznél volt tizes-század már útban van oda s most mi is odamegyünk. De siessünk! Egy ágyús szakasz is követ minket.

Ismét trapp, bele a sötét éjszakába. Mivel az eső is szakadni kezd, mind barátságtalanabb lesz a dolog. A dandártól kaptunk volt egy altisztet, aki az utat már ismeri, de ebben az időben bizony megszűnt minden tájékozódási lehetőség. Koniuchy körülbelül 11 kilométerre van s erdei utakon tévelygünk, melyek hol jobbra, hol meg balra vezetnek. Így még iránytűnk

sem igen tudott segítségünkre lenni. Nem tudni, hogy e közben a mieink mennyire mentek vissza, hol van az orosz s nem-e lovagolunk belé egyenest a karjaiba. A pokolba is az ilyen bizonytalansággal!

Hogy fárasztó és idegőrlő bolyongás után megint egyszer kiértünk az erdőből, vezetőnk váratlanul megállást int s a levegőben kezd szimatolgatni, akár egy vizsla. Majd kisvártatva kijelenti:

— Helyben vagyunk, kapitány úr! Koniuchynak itt kell lenni. Füstöt érzek.

Prónay erre a vezetőnkkel, meg két huszárral előreküld körülnézni.

Alig, hogy elindulunk, elnyeríti magát a századnál egy táltos. Nahát erre is jókor jött rá a keserűség! De figyeljünk csak . . . valahonnan visszanyerítettek, nem is egy, mindjárt két ló! És huszár Balogh aggódva hajlik felém a nyeregben:

— E pedig kozák tótul együtt!

A párás levegő pedig most emberi hangokat is hoz ... egész közletről hozza őket. .. fülelünk . . de úgy érzem, hogy szívverésemtől nem értem a szavakat ... valami szitkozódás féle ... aztán egyszerre világosan hallom: „a rossebit“ ...

Önkéntelenül is kitör belőlem a kacagás. A pattanásig feszült idegszálak hirtelen engednek s váltják ki ezt a szinte természetellenes megkönnyebbülést. Hiszen akkor ezek a mi somogyi kozákjaink! Nincs itt semmi baj! S sarkantyúba kapva lovamat, vágóban török a megváltó hang felé, nem is gondolva arra, hogy nyakamat szeghetem a vízmosásos lejtős terepen.

Igen ők voltak, tízeshuszárok vezetéklovaikkal, alig kétszáz lépésnyire álltak volt tőlünk. Szerettem volna egy marék szivarral megjutalmazni azt a derék káromkodót — hogy az Isten érte soká éltesse! De aztán eszembe jutott, hogy vár ám a századunk s így csak egy altisztet kérve, aki kiismeri magát erre, viszsziassiettem az örömhírrrel.

Prónay mindjárt elrendelte a tűzharchoz való le szállást és a vezetéklovakat Vértessy gondjaira bízva,

megyünk megkeresni Radoychich kapitányt, akitől a további utasításokat kellett megkapnunk.

Egy szűk vízmósásban akadunk rá, ahol telefonistáival együtt gubbaszt s igen megőrül nekünk, mert mint mondja, a muszka éppen támad és az ő három századja — összesen valami 180 karabély — négyszeres túlerővel áll szemben. Szakaszkat az ő balszárnyán jelöli ki, térképünkbe is berajzolja, de azért ad egy embert, aki elvezet minket.

A muszka úgy Koniuchy innenső felét, mint a falutól délre lévő magaslatokat is bírja s látszólag azon van, hogy a széles ívben elosztott századainkat visszavesse s lehetőleg délről bekerítse. Viszont Koniuchy északi végétől egy völgy nyúlik be nyugatnak, melyen át észrevétlenül balról is a hátunkba juthat az ellenség. Reggelre oda egy táboriőrsöt kell majd lektildennünk.

Éjfélután 20 perccel foglaltuk el a kitűzött vonalat. Az emberek egymástól tíz-tizenöt lépésre estek. Azonnal nekiláttunk az ásásnak, majd hogy megvolt a teknő, a vizet mertük belőle csajkával, mert a szünetnélkül szakadó eső nem érte be azzal, hogy fentről hulljon ránk, hanem minden oldalról is a gödreinkbe igyekezett.

Úgy éjjel 2 órakor, tőlünk északra váratlanul erős lövöldözés, majd hurrázás hallatszott s röviddel rá égni kezdett egy község. Amennyire megállapíthattuk, Chorow, ahol 4. századunk volt. A tűzharc azonban rövidesen elnémult, csak a lángok világították még soká be az esős éjszakát.

Csak mikor derengeni kezdett, tudtunk némileg saját helyzetünkről tájékozódni.

Közvetlen előttünk csak egy sor zsuppos háztetőt láttunk, ami nyilván Koniuchy volt, melynek a vízparton innen lévő része, a meredek domboldalban lépcsőszerűen emelkedett. A község nagyobbik része odaát volt, de azt egyelőre sűrű pára fődte. Radoychich az éjjel úgy mondta, hogy a falu innenső részében is bent van a muszka.

Most óvatosan előre kúsztunk, majd házról-házra bujkálva kutattunk át mindent. A felső utcásor üres volt.

Erre az egész század lehúzódott s udvarokban meg házakban szétszóródva szálltuk meg a falu felső részét. Járőreink ezalatt tovább tapogatództak lefelé.

Lassan emelkedett ki a ködből a 150—200 lépésre lévő széles pataknak zöldes hínárral benőtt víztükre, majd a túlsó part, ahol egy hatalmas vörös téglakerítés, majd odébb egy szeszgyárszerű épület uradalmi patinát adott az egésznek. A vízen átvezető fahíd, amennyire megállapíthattam, épségben volt, ami elég nagy hiba. Ellenségből semmi sem látszott s huszáraink, mint rendszeren, kevéssé voltak óvatosak. Egyik valami szalmazsákot cipelt, hogy ne kelljen a sárban feküdnie, a másik jobb kilátást nyújtó helyet keresett, olyan is volt, aki titokban tejesköcsögöt akart nézni, hogy kiegészítse a kissé sovány kincstári járulékot. A muszkák viszont nem mutatkoztak. Az ember azt hitte, hogy az egész község kihalt. De ahogy világosabb lett, itt is, ott is csak eldördült egy jólcélt lövés s már is voltak veszteségeink.

Most aztán fedezték magukat a mieink is s oda-odaeresztettek egy-egy „élel“ a gyanúsnak látszó ablakokra. Majd megérezve, hogy odaát „valami életreválóbb népség“ van, talán éppen lovasság, meg hogy itt többé-kevésbé személy, személy ellen harcol, felébredt bennük a huszárvirtus.

— Erre meg arra a бүdös muszkáját, hogy tetvedtél volna meg az . . . ! Majd kiagyusztálunk!¹

¹) Vasárnaponként a szakaszörmesterek ellenőrizték a legénység öltözetét. Ez volt az „Adjustierungsvisit“, mely alkalmkor a nem eléggé pásztázott gombú, fényezetlen csizmájú, vagy netalán foltos ruhájú legényeknek bizony könnyen kijutott egy-egy oktató nyakleves. Ahogy a huszárok mondták, az illetőt „kiagyusztálták“ s ez aztán szólásmód marad mindenféle jobbképű helybenhagyásra.

S hogy a muszka csak nem bújt elő, hát ők mentek elibe, házról-házra ugrálva, jobb kilövést keresve.

Rendes jól célzott tűzharc fejlődött ki, melynél látszott, hogy az orosz nemcsak nagyobb számban van, hanem ravaszabb s ügyesebb is. Jászkúnjaink annyira nekivadultak, hogy mindenkép „sturmolni“ akartak, hogy kipiszkálhassák a „redves kozákját“.

Szándékuktól aligha lehetett volna őket visszatarítani, ha reggeli 4 órakor a dandár parancsa nem rendel minket azonnal Chorowba, ahol a Bánhidyszázadot áttörték.

— Rükcug! — kiáltották egymásnak a szétszóródott emberek.

— Vissza az egész! Továbbadni!

S ahogy káromkodó huszárjaink a parton fel hátra igyekeztek, úgy lőtt minket a muszka, akár a nyulakat.

Június 16.

Nw. Zagorównál várt az ezredparancsnokság, azzal, hogy Chorównál nagyjából már rendbejött a dolog s így egyelőre itt maradunk tartaléknak.

A Bánhidyszázadnak azonban sajnos csak roncsai maradtak. A muszka ott, egy általunk nem ismert gázlón éjjel átlopózkodott a vízen s hátbakapta a községet. Először a vezetéklóvakba akadt, azokat szétugrasztoalta, majd a lövöldözésre felriadt s a rajvonalból visszafutó huszárainkkal csapott össze. Véres és kétségbeesett kézítusa keletkezett, melyet még rémesebbé tett a teljes sötétség és szakadó eső. A mieinknek mégis sikerült átvágni magukat, ha mindjárt óriási veszteségek árán is. A géppuskás-osztag azonban, mely a századtól délre volt állásban, mindkét fegyverével és öszszes legénységével orosz kézre került s elég csodálatos módon, csak a parancsnokuk, Teleky János rukkolt be sértetlenül.

Az 5. századunk, melyet éjfélkor váltott volt le Ceweliczynél, a lövésosztály, éppen jókor érkezett az ellentámadásra s kevéssel hajnali 3 óra után egy pio-

nirszakaszunkkal együtt, rohammal foglalta vissza a falut, melyet azonban az oroszok ekkorra már kiürítettek. A súlyosán sebesült Jeszenszky Joklira — félig kivérezve s inkább holtan, mint élve — egy égő ház mellett találtak rá, de csodálatraméltó erőfeszítéssel el bírta még magát annyira vonszolni, hogy nem lett a lángok martaléka.

Tartalékbanlétünk Nw. Zagorówban alig egy órát tartott.

Jobbszárnyunkról mind riasztóbb hírek érkeztek. Már a Zaszczytowban lévő 3. századunk is veszélyeztetve volt, de a telefönösszekötélés nem működött.

Szirmay ezért engem a következő sürgős szóbeli paranccsal küldött négy százarral Zech kapitányihoz:

Ellenség Koniuchynál a vízvonalon át előretört. Radoychich-csoport tizes századai visszavetve. Zech báró kapitány azonnal kanyarítsa fel jobbszárnyát a Zaszczytovtól dél-nyugatra lévő 247-es magaslatig. Ezt a vonalat tartozik délelőtt 11 óráig tartani, aztán visszavonul északnyugatnak a Str. Zagorow-Rykowicz útvonala, ahol ellenállásra rendezkedik be. Egy óra tájt megérkezik a német Könnerritz-lovasdandár s akkor együtt újra előremegyünk a vízvonallig.

Századom röviddel utánam indul, mert a dandárparancsnokság mint utolsó tartalékot, ezt veti be a jobbszárnyunkon tátongó több kilométer széles ürbe. Utasítás az, hogy a Topiliszczetől északkeletre lévő 247-es magaslati pont táján oldalozó állást foglaljon el s meggátolja az ellenséget, betörésének északnak, a dandár hátába való kiszélesítésében. Miután parancsomat teljesítettem, én is bevonulok századamhoz a 247-es magaslatra.

Kijelölt útirányom mintegy 9 kilométert tesz ki s a zagorówi erdőn vezetett keresztül, majd a topiliszczei 247-es magaslati pontnál kell letérnem keletnek Zaszczytow felé. Ezen az útszakaszon nagyon valószínű, hogy előnyomuló ellenséges lovasságba ütközöm. Ezen — ha nem tudok kitérni — keresztül kell

magam vágni, mert a parancsot feltétlenül el kell a 3. századhoz juttatni.

— Alsó brav und geschickt wie immer! — mondta ezredesem s melegen szorította meg kezemet.

A karabélyokat kézbe véve — mert pikás ellenséggel szemben a kard semmit sem ér — ügetve vágunk neki utunknak. Éreztem küldetésem súlyát s nehézségeit s azt minden körülmények közt végre is akartam hajtani.

Az erdőn zavartalanul jutottunk át. Abból kiérve, először látcsővel végig kémleltem a tájat, de ellenséges lovasságból nem láttam semmit. A keletnek vezető út széléig azonban magas rozsvetés húzódott, mely gyalogosokat feltétlen eltakart. Most már megereszett szárral vágóban igyekeztünk tovább, de első útkanyarulatnál egy embert vettünk észre, aki mihelyt minket meglátott, megtorpant s beugrott a rozsba. Lapos sapkát, zöldes inget, sötét nadrágot meg csizmát viselt, de látszólag nem volt katona. Fegyvert sem láttunk nála. Paraszt viszont így nem öltözik s főként nem lehet ilyen fürge fiatal férfiakat látni a községekben. Ez csak valami kém lehet.

Máris utána eresztettem egy huszáromat, aki hamarosan el is érte.

Látcsővel figyeltem a jelenetet. Az orosznak feltűnő intelligens külseje volt. Talán tiszt, sőt valószínű az. De mit tegyek, bekísérésére nincs időm, sem emberem. Minden pillanatban várhattam az ellenség felbukkanását. A parancsom nem tűrt halasztást. Közben az orosz nagyon magyarázkodott emberemnek. Egy pillanatilag tépelődtem, de futni nem engedhetem.

— Lelőni! — kiáltottam oda s a dörrenés nyomán már el is nyelte szegényt a vetés, hogy ott örökre elnémuljon.

Mikor továbbsiettünk, rettenetesen bántott a dolog, de a valószínűség túlságosan feltevésem mellett szólt s a kiküldött huszár is váltig fogadkozott, hogy: egy a nyaka, de ez valami úriforma spión volt, még az anyja sem volt csues.

E zavaró momentumtól eltekintve semmit sem észleltünk s egy horpadáson át akadálytalanul jutotunk le a vízparton lévő Zaszczytowba. Zech azonnal intézkedett, hogy az öccse parancsnoksága alatt álló géppuskásosztag menjen fel az első 247-es magaslatra. A túlsó parton lévő muszkák a mozgolódásra persze figyelmesek lettek s puskázni kezdtek. Így én sem mehettem vissza a most géppuskatiíz alatt álló horpadáson, hanem kénytelen voltam széles rajban vágóban nekivágni a partnak. Ezt is sikerült baj nélkül megúszni s a második 247-es magaslatnál már megtaláltam századomat is, mely ritka rajvonalat alkotva szállta meg az erdőszegélyt. A szárnyak meghosszabbításában lovas biztosítók álltak.

Prónay egy írásbeli helyzetjelentéssel azonnal tovább küldött az ezredparancsnoksághoz Nw. Zagorówba.

Ezt átadva visszafordultam, hogy századomhoz bevonuljak. Persze az idő közben nagyon is eljárt. Már elmúlt déli egy óra, a Zech-század rég visszavonult, a németek meg nem érkeztek be, úgyhogy a támadásból nem lett semmi. Csak ordonáncomtól kísérve, csoszogtunk fáradt lovainkon a magas vetések közt abban a reményben, hogy századunk — mely minden valószínűség szerint már szintén visszahúzódott — nem tért ki valamerre oldalt s így sikerül ráakadnunk. Az az érzés, hogy lovaink nagyobb tempóra már képtelenek s baj esetén nem igen tudunk megugrani, alaposan próbára tette idegeimet.

Mielőtt beértünk volna az erdőbe, egy szűk hosszú szakadékon át kellett dombnak menni. Így oldalt nem láthatunk ki a mezőre s egész váratlanul ért, mikor feljebb, ahol a vízmosás árokká keskenyedett, azon majdnem árnyékszerűen, egy lovascsapat száguldott keresztül.

Teremtőm, ezek oroszok voltak!

Kellemtelen percek következtek. Lóruul ugrottam s megmászva a partot, igyekeztem tájékozódni. De se jobbra, se balra, nem látszott semmi. Csak a letapo-

sott gabonavetés jelezte, hogy vagy egy század gázolt keresztül rajta. Az erdő nem volt messze, ott legjobban fődözhetjük magunkat, tehát siettünk elérni, majd óvatosan húzódtunk a szélén észak-nyugatnak, a Rykowicz felé vezető út irányában. Ekkor újra feltűntek a lovasok, amint egy mélyedésben gyülekeztek. Pikájuk nem volt, azt mindjárt láttam, majd felismertük szürke ruházatukat: a mieink voltak, sőt alighanem az 1. század.

Megkönnyebbülve vettünk feléjük irányt s hogy elértük őket, együtt mentünk már Nw. Zagorówba. Ekkor délután 6 óra volt.

Megzaboltuk lovainkat, vizesített abrakkal, hogy szomjúságukat is csillapítsuk, a legénység pedig tűz mellett bajonétra szúrt konzervadobozokat melegített magának. A német dandár megérkezett s azt Rykowiczról északra, a Radoychich csoport jobbszárnyán osztották be. Támadás helyett örültünk, ha vonalunkat tarthatjuk, mert az orosz azóta Zaszczytow felől is előnyomult és a szomszédos — az 1. hadsereg balszárnyán álló Ostermuth-lovashadlestet is visszavetette. A hézag, a két hadseregszárny közt újra felszakadt. Lokaczynál is erős harc volt, úgy hogy a hadosztály további támogatást nem tudott jobbszárnyának juttatni. A kínos bizonytalanság órái voltak ezek.

Este nyolckor Folis kapitány tízes-husár századának megerősítésére Str. Zagorówba rendelnek minket, de már Zagajczy keleti kijáratánál találkozunk Folis embereivel, akiket a muszka visszavetett s most itt ássák be magukat újra. Erre azonnal Chorowba irányítanak bennünket az 5. századunk megerősítésére. Ott szintén bajok vannak.

Mindez ismét koromsötét éjszakában.

Alig, hogy Chorowba értünk s összeállítottuk gyalogosan embereinket, egy az 5. század révén közvetített telefon-parancs visszarendelt a dandárparancsnoksághoz. Ez a régi helyén, a 241-es magaslatnál lévő erdőnél volt.

Ott hozzánk csapták a szétvert 4. századunknak

azóta megkerült embereit és kiküldtek egyenesen keleti irányban, hogy Chorow és Zagajcy közt szálljuk meg a magaslatokat.

Éjfél után fél egykor szállnak le embereink a tűzharchoz, míg én mint vezetéklő-parancsnok visszaviszem a lovakat a dandárparancsnoksághoz. Hajnali kettőkor érek oda, átázva, fázva, éhesen.

Kemény nap van mögöttünk. Éjjelre sátrat veretek s abba bújok az eső elől.

Azonnal elalszom.

AZ ELLENOFFENZÍVA.

Június 17.

Linsingen — aki hadseregcsoportjához Luck óta öt gyaloghadosztályt és egy lovasdandárt kapott erősítésül — június 16-ra tűzte volt ki az ellenoffenzíva megindításának végleges időpontját. A támadás súlypontja Marwitz német lovassági tábornok hadcsoportjára esett, melynek a Turya pataktól északra húsz kilométernyi frontszélességben kellett előretörnie. Ezzel egyidőben azonban megindult volna a támadás az egész Luck előtti félkörben a Styr menti Kolkitól le Koniuchyn át, végig a Puhallo hadsereg északi szárnyán lévő Lipa községig. Evégből a Tirolból érkező 61. gyaloghadosztályt Puhallo balszármányának erősítésére Kolpytow és Choloniew közt vetették harcba. Koniuchytól kétoldalt a 4. és 1. hadsereg közti összeköttetés fenntartásával, valamint azok szárnyának biztosításával a német Könneritz dandárral megerősített 10. lovashadosztályt, illetve az Ostermuth lovashadtestet bízták meg. Támadó irányként Bauernek Szelwowot, Ostermuthnak pedig Watynt jelölték ki. A mi lovashadosztályunk ezenfelül azt a feladatot kapta, hogy megnyissa az utat Szurmay hadtestének előnyomulásához.

A rendelkezéseknek megfelelően 16-án délelőtt Lokaczynál, tüzérségi előkészítés után a Nádasdyhuszárok meg egy lövésszázadunk megrohanták az

Orosz állásokat és elkeseredett kézitusa után visszavetették a ellenséget, elfoglalva Markowiczzy községet is. A délután folyamán aztán a Szurmay hadtest átvette lovasainktól, Markowicztyól a lucki országútig terjedő frontszakaszt. Ezzel felszabadultak a 10. lovashadosztálynak a Lugától északra lekötött részei s végre lehetővé vált a Lugi mentén nehéz helyzetben lévő Horthy-dandár megsegítése, mely mintegy 10 kilométeres frontszakaszán alig négyszázötven karabéllyal igyekezett az ellenséges túlerő támadásait kivédeni.

A Könnerritz-dandárnak Rykowiczyre történt beérkezte és azáltal, hogy estére az ulánus-ezred és a kilencesek két százada is a Lugi menti szakaszra lett irányítva, a helyzet ott lényegesen megszilárdult.

Linsingen 17-ére a támadás folytatását rendelte el.

A 4. hadsereg, mely előző nap (június 16) Markowiczzy-Rudnia vonaláig jutott, reggel meg is kezdte az előnyomulást. Szurmay egyik zászlóalját, mint oldalvédet, a Lugától délre Kozlovvra irányította. A megerősített 10. lovashadosztály feladata volt, elfoglalt pozícióinak megőrzése mellett, a hadsereg jobbszárnyának biztosítása. Az általános támadásba való bekapcsolódásunk a Bauer tábornoknak alárendelt 9. német lovashadosztály beérkeztével, másnapra volt tervezve.

Az oroszot, a tőlünk északra folyó hadműveletek nyilván teljesen lekötötték, mert a mi frontszakaszunkon meglepően csendben maradt. Így, ha mindjárt készenlétben is, de elég nyugodtan teltek az órák. Szél fűjt, a nap is kisütött, úgyhogy ruháink is száradhattak. A szétvert 4. századunk legénysége nagyrészt megkerült. Innen is, onnan is, de egész nap szállingóztak. Egyesek már a muszkáktól lógtak vissza. Csak a géppuskások veszték volt oda végleg.

Déltájt Lakaczy körül mindjobban erősödik a harci zaj. Az orosz ellentámadásba ment át. Kozlow község, mely reggel már honvédeink kezén volt, ismét a muszkáé. A kozlowi majornál és Ceweliczynél ellen-

ben lövészsázadaink visszaverték az ellenséges támadást. A nálunk beosztott üteg is arra tüzel.

Késő éjjel érkezik a jelentés, hogy a német lovasadosztály, mely már Rykowiczynél van, balszárnyát Sír. Zagorówig terjeszti ki. Ennek megtörténtével a mi századaink arról a részről fokozatosan vonulnak be. Egyidejűleg a Str. Zagorów és a kozłowi major közti frontszakaszt Mouillard tábornok veszi át, míg a 4. lovasdandárt kivonják a tűzvonalból. A Próney század helyébe ulánusok kerülnek.

Éjfél után 1 órakor a vezetéklovakat előrerendelik, de a felváltás nyilván elhúzódott, mert majd 3 óra lett, mire embereink beérkeztek.

A dandár erre ismét a parancsnokság helyén, a Nw. Zagorówtól északra lévő 241-es magaslati pontnál gyülekezik, ahol tartalékként marad.

Mire a létszámjelentéseket leadjuk, már világsodík.

Június 18.

Jobbszárnyunkon reggel óta ropognak a puskák.

Heuduck tábornok német lovasai nyomulnak elő a Lugi-patak felé, melynek koniuchy-swiniuchyi szakasza ellen viszont, délfelől 4. lovashadosztályunk támad.

Déltájt aztán előttünk is megmozdul a front. A Mouillard-dandár járőrei már a túlsó parton vannak s úgy van, hogy amint a hidakat sikerül némileg helyreállítani, egész lovascsoportunk átkel a vízvonalon azzal, hogy az ellenséges ellenállást megtörve, az orosz legalább Szelwow s Wojninra vesse vissza.

Érdeklődéssel várjuk a beérkező híreket, melyek eddig kedvezők.

Délután háromnegyed háromkor dandárunkat is előrerendelik. Doroginiczyn át, Piatygorowba vonulunk. A jobbkéztől húzódó erdő elfödi a kozłowi dombokat, melyek ellen most, tűzértségünkötől élénken támogatva, halad két lövészosztályunk koncentrikus támadása. Egyideig a fegyverek is szólnak, majd jelentés érkezik, hogy az orosz visszavetették.

Erre mi is indulunk.

Parancsunk van, a nálunk beosztott üteggel együtt az ellenségnek Kozlowon át, Wojnin irányában való üldözésére.

Kozlowba érve értesülünk, hogy a németek a vízvonalon átkelve, rendkívül heves ellenállásra találtak. Koniuchynál az orosz ellentámadásba ment át s Ostermuth dragonyosai kénytelenek voltak a községet újból feladni. A németek ott vetették be tartalékaikat. A Horthy-dandárt ezért — az eredeti parancstól eltérőleg — sürgősen Kremasz alá irányítják, hogy a németek balszámyán támogatókig avatkozzon be a harcba.

A híradás és jelentések közvetítése rendkívül gyorsan megy. A német lovasság rádióval operál. Bauer tábornok kapott tőlük egy könnyű, szállítható állomást s így állandó kapcsolatban áll velük.

A Lugi keleti partján, domboktól fedve igyekszünk Chorow felé, ahol az éppen átkelt ulánuszred zömét is hozzánk csatolják, majd valami lehetetlenül sáros csapáson eltérünk keletnek s úgy 2000 lépés után egy szűk völgyben állunk meg.

Lórulszállítás!

A tízesek meg az ulánusok gyalogosan nyomulnak fel Kremasz irányában, míg mi tartalékban maradunk. Kísérő ütegünk is a közelben ment tűzállásba s megfigyelője a telefonvezetéket szerelő kanonirokkal most sietve megy előre, valami jó kilátópontot keresni. Figyeljük, hogy mikor kezdenek ropogni a dombon a karabélyok, de látszólag nyugodtan folyik a támadás.

Estére nagyjából zárt a front. Lövészosztályaink batszárya Tworeniczynél van, ahol Szurmay honvédeihez csatlakozik. Viszont jobbról tőlük a tízesek zárkóztak fel, majd pedig az ulánusok következnek, melyek Kremaszt is megszállva tartják. Az ettől délre eső németekig — akik mintegy kilométernyire hátrább elmaradtak — járőrök tartják fenn az összeköttetést. Előreláthatólag ezen ür kitöltésére leszünk mi bevetve.

Sajnos, hogy a 4. lovasdandárunkkal tervezett üldözést nem lehetett végrehajtani, mert azzal sikerült volna megakadályozni azt, hogy az orosz ily gyorsan rendezhesse kötelékeit és újra elsáncolja magát, mert így a nagy lendülettel indult támadás ismét csak megakadt.

Besötétedéskor mindenfelé hirtelen ül el a harci zaj. Barátságatlan fekete felhők ereszkednek alá s rövidesen zuhogni kezd az eső. Az emberek lovaik mellett állanak s bosszúsak, mert a pipák sehogysem akarnak füstölni. A géppuskások lemálházták töltenyesládáikat s meghívásukra ülőhelyhez jutok.

Kabátom nemsokára átázik s lassan érzem, amint a karjaimon folyik végig a víz, majd a hátamon is csörgedez.

Hideg van s ahogy fázósan összehúszom magam, a testhez tapadó ruha jeges-priznic érzését kelti.

Azzal szórakozom, hogy a lábujjaimat mozgatva bugyborékkoltatom a csizmáim tartalmát. Közben didergek, lesve az esőt, mely irgalmatlanul szakad tovább, vastag kövér cseppekben, egyhangúan csapkodva a nyergek bőrét.

Június 19.

Pocsék egy reggel!

Esik, meg nem is esik, de mindenképp hideg van. S ezt hívják errefelé nyárnak?

Bocskait látom, aki felváltva prüszög, meg húz hatalmasokat egy kendőbe csavart üvegből.

Persze a csodaital!

— Rum, paprika, fokhagyma, meg mustár, ha jól emlékszem.

Ekkor derül ki, hogy maga a mester csak forralt borral él. Hiába, nagy kutyák ezek a mi zupásaink!¹⁾

Balszámyunk felől eközben mind erősebben hal-

¹⁾ Aki a háromesztendei tényleges szolgálat után önként visszamarad továbbszolgáló altisztnek, az az otthoni szalonjáról lemondva, egy életre a kincstári kávé-leves — huszárnnyelven a „zupa“ — mellé szegődik, vagyis „bezapál“ s így „zupás“ lesz.

lalszik a puskatűz. Ágyúink is bele-beleszólnak a harcba. Ott alighanem már „Vorwärts“ van. A dandárparancsnoksághoz vezető telefon azonban mást mond: Szurmay honvédéit nagy veszteséggel Lokaczyra vetette vissza a muszka. A Rogowiczyre, illetve Markowicz y felé előnyomuló ellenség pedig már az oldalunkban van!

Két ütegünk — összesen hat ágyú — megfeszítve dolgozik, hogy srapeljeivel megakassza az orosz, támadásának kimélyítésében. A jól irányított oldaltűz gátat is vet annak s Magasházy Laci megint egyszer tündököl. Válaszként a muszka viszont a mi, amúgyis ritka rajvonalunkat kezdi gránátózni. A hézagok betöltésére 3. és 5. századunkat gyalogosan előrerendelig, míg nekünk, akik továbbra is tartalékban maradunk, a vízvonalig kell visszahúzódnunk.

De nemcsak balszárnyunkon feszült a helyzet, hanem mint a drótnélküli táviróállomás révén megtudjuk, tőlünk délre még nagyobb bajok vannak.

A Puhallo balszárnyán lévő 61. gyaloghadosztályunk tegnap estére — nehéz harcok után — elérte a Kol. Pustomyty és Zwiniacze közti vonalat, de ott az orosz nagy túlerővel vetette rá magát népfölkelőinkre, úgyhogy a támadás véresen omlott össze. A rendetlenül visszavonuló hadosztály maradványait csak a Bezimiennajanál lehetett felfogni, melynek déli partmellékét azok reggelre, ritka rajvonalban szállták meg. Az eredeti 11.000-es puska létszám egy negyedére olvadt volna össze.

Ostermuth lovashadtete, mely gyalogságunk balszárnyán csatlakozott volt a támadáshoz, mint kiderült, már a tegnap délutáni órákban kiürítette, a tudtunkkal birtokában lévő Korytnica és Swiniuchy községeket s abból következtetve, hogy ezredei csak mintegy 20 kilométerrel hátrább, Podberezie és Pieczychwosty körül gyülekeznek, visszavonulása pánikká alakulhatott. Valamivel később pláne azt jelentették a németek, hogy Ostermuth lovasai még tovább, a galíciai határon lévő Milatynra szándékoznak hátrálni.

Koniuchy és Mirkownál lévő 61. gyaloghadosztályunknak balszárnya közt ismét 12 kilométernyi rés tátongott, szabad utat nyitva az ellenségnek.

Linsingenek egy, még az éjjel érkezett parancsa ugyan utasította a Bauer lovascsoportot, hogy délkeleti irányban előnyomulva, akadályozza meg az oroszoknak a résbe való betódulását, de ez az utasítás éppen a Szurmaynál beállt helyzetre való tekintettel már nem volt végrehajtható.

Arcvonalunk gránátózása tovább folytatódott, sőt a muszkák Chorow, Ceweliczy és Kozlow környekét, ahol nyilván tartalékokat sejtettek, szintén tűz alá vették.

A Bauer lovascsoport, hátában a Lugi járhatatlan ingoványjaival, baloldalában az oroszokkal és jobbszárnnyával a levegőben, kétoldali bekerítésnek kitéve, várta ágyútüztől felszaggatott arcvonalával az ellenséges támadás megindulását. Pedig Linsingen hadműveleteire ennek az előékelődő pozíciónak a megtartása sorsdöntő volt s mindnyájan el is voltunk tökévelve, hogy azt a végsőkig védelmezzük. Nehéz órák voltak ezek, különösen, hogy mind kérdésesebbé vált, vajjon Szurmay nem-e lesz kénytelen jobbszárnnyát még hátrább venni. Ez esetben a mi helyzetünk is alighanem tarthatatlanná vált volna. Hadosztályparancsnokságunk ki is adta utasításait egy esetlegesen, felsőbb parancsra végzendő visszavonulásra. Ennek értelmében századunknak a chorowi híd kiépítéséhez kellett sürgősen hozzájárulni, míg ha a rajvonal visszavonására kerülne sor, feladatunk: mint utóvéd a vízvonalon való zavartalan átkelés biztosítása.

Huszáraink — sok helyütt derékig vízben — lázasan dolgoznak, de a lebontott néhány partmenti viskó faanyaga sehogyan se elégséges. A legjobb segítség az volt munkánkban, hogy ismét kisütött a nap s konyháink is megjöttek.

Délután beérkezett a porosz gárda-ulánusdandár, melyet azonnal Heuduck tábornok szélső jobbszárnnyán osztottak be. Az Ostermuth lovashadtestnek egyik lövészosztálya viszont előnyomulva, Bielopol

körül felzárkózott a németekhez. Ezzel ott megszűkölt a frontszakadás.

A tüzéségi harc estig folytatódott és az ellenséges gránátok változatlanul robbannak rajvonalkban, meg a hátrább fekvő Chorow, Cewilicz y és Kozlow községek táján. Támadásra azonban nem kerül sor, sőt arról sem értesülünk, hogy az orosz délen megkísérelte volna a két hadseregünk közti ürbe való behatolást.

A hadosztályparancsnokság azonban minden eshetőségre nagymennyiségű rakétát juttat az első vonalba azzal, hogy a fehérek az előtér megvilágítását szolgálják, míg a pirosak az ellenséges támadás jelzésére valók. Ez okos dolog volt, mert bizonyosra vetjük, hogy az ellenség éjjel akar minket meglepni s felkészültünk a legrosszabbra.

Annál meglepőbben jött a németek esti radio-grammja, mely szerint az ellenség előttünk látszólag visszahúzódik és Heuduck tábornok már ki is küldte kémlelő lovasjárőreit.

Fellélegzünk!

Az orosz felderítőszolgálat ez alkalommal szerencsénkre igen rosszul működhetett.

A Bauer lovascsoport megnyerte a játszmát!

Június 20.

Háromnapos offenzívánk nem váltotta be a hozzáfűzött reményeket s a döntő áttörés helyett Marwitz is csak némi területgyarapítást tudott elérni.

Linsingen most a Luck elleni koncentrikus támadásnak, a szélső szárnyak megerősítése révén kívánt határozottabb jelleget adni. Evégből a Marwitz bal-szárnyához csatlakozó s Bernhardi német lovassági tábornok parancsnoksága alatt álló hadcsoportot, egy további gyaloghadosztállyal egészítette ki s Conraddal egyetértésben a Puhallo hadsereg szélső balszárnyán Falkenhayn lovassági tábornok vezetésével¹⁾ egy új

Falkenhayn Erich gyalogsági tábornoknak, a német hadak vezérkari főnökének öccse.

hadcsoport felállítása iránt intézkedett. Ez utóbbi a mi 61. gyaloghadosztályunkon, továbbá az Ostermuth lovashadtesten és Heuduck tábornok német lovasságán kívül a 43. német tartalék gyaloghadosztályból és a 48. osztrák-magyar gyaloghadosztályból állt volna.

A Marwitz hadcsoport feladata a régi maradt, míg az e közé és Falkenhayn közé ékelődő 4. hadseregünknek adott utasítás odaszólt, hogy a bírt vonal megőrzésére szorítkozzék s csak szomszédaink térnyerésével lépést tartva kapcsolódják bele az általános offenzívába.

Bernhardi, Marwitz s Falkenhayn támadásának kezdete június 21-ére lett kitűzve.

Június 20-a az egész vonalon a támadás előkészületeivel telt el, aminek kedvezett az, hogy az orosz nyugton maradt, sőt a repülők megfigyeléseiből következtetve, mintha szívós ellenállása dacára is visszavonuló szándékai volnának.

Századunk továbbra is a chorowi híd helyreállításán dolgozik. Az ellenséges tüzérség dél óta csendben van s a front is mintha teljesen elpihent volna. Mivel az idő szép, felhasználjuk a nyugalmat és félmeztelenre vetkőzve végezzük munkánkat — összekötve a hasznosat a kellemessel. A napozás ugyancsak elkélvő áthűlt tagjainknak.

Este Szurmayék felől váratlanul erős lövöldözés hallatszik, mely belenyúlik az éjszakába. Csak a meginduló eső mossa el a harcot. Ekkor engedélyt kapunk a sátorverésre s a huszárok abba bújva, tartják hosszú szárazokon kívül ázó szegény lovaikat.

Június 21.

A Szurmay hadtest előtt az éjjel kiürítették a muszkák állásaikat.

Reggel hétkor jelentik, hogy a mi századunkkal szemben is visszamegy az ellenség.

Üldözés!

Sietve szállunk nyeregbe s ügetünk Kremasz felé.

A többi századok vezetéklóvait is előre viszik, de már félúton találkozunk a rajvonalból futva érkező

emberekkel. Csak gyorsan lóra! Nyomon kell! követni a muszkát!

Mouillard tábornok dandárával Szelwowra kap irányt, míg a mi ezredünknek, meg a tízeseknek Horthy brigadéros vezetésével Wojninra kell előre-törni. Géppuskás különítmények és vágató járőrök derítik fel előttünk a terepet.

Kremaszon túl megállás! Várunk!

Az előreküldött századok tüzet kaptak, nem tudnak keresztülhatolni.

Leszállás a tűzharchoz! Rajvonal! Támadás keleti irányban!

Egy rozstáblának vágunk neki.

Az eső megint szítál s a felszálló ködtől alig lehet látni. A bükkönnyel átszótt lucskos gabona pedig majdnem lehetetlenné teszi a járást. A csizmákra percek alatt vastag sárbunda ragad, sarkantyúink akadoznak a sűrű vetésben s minden lépéshez a karabélyunkkal kell utat nyitnunk. Rozsfejek bújnak be a zubbonyujjakba, ahonnan hosszú szálkáikkal ott-tapadva, sehogysem akarnak kijönni, míg vizes arcunkhoz polyva és apró bogarak tapadnak.

Fárasztó és útálatos ez az előnyomulás. Majdnem másodlagos fontosságúnak tűnik, mikor váratlanul rábukkanunk az orosz második védővonalára. De ez már szintén üres.

A támadást folytatjuk. Rajvonalunk elé többszáz lépésre megfigyelőket küldünk, nehogy a kilátást nem nyújtó terepen meglepetések érjenek.

Délután fél kettőkor — úgy öt kilométernyi előnyomulás után — elérjük a Wojninon innen lévő ligetes erdőnek keleti szélét.

Beásás!

A lovas különítmények ismét előre sietnek.

Hadosztályunk balszárnyához a velünk egyvonalban lévő Szurmay hadtest csatlakozik. Jobbra nincs direkt összeköttetésünk, de a németek rádiója mindenről tájékoztat. Heuduck lovasai — akik szintén előnyomultak — meghaladták Sviniuchyt. Egyik különítményük utasítást kapott a velünk való érint-

kezés felvételére. Az orosz, mint több oldalról jelentik, Wojninon túl ismét állást foglalt és elsáncolta magát. Maga Wojnin és Szelwow ellenségtől mentes.

A kora délutáni órákban a mi 1. és 4. századunkat — két géppuskával — a jobbszárny mögött mint lovastartalékot helyezték el. Nem sokkal rá értesülünk, hogy erősödik az ellenséges ellenhatás. Különítményeink harcba keveredtek és a németek is jelzik, hogy ott az orosz ismét előnyomul. Előlről hirtelen erős harcizaj hallatszik, majd rövidesen ismét csend.

Mint mondják egy orosz lovasezred vetette rá magát rajvonalkra, de a roham géppuskáink oldalzó tüzében véresen összeomlott. Csupa sárga ló és remek emberek. Fegyelmezetten és hihetetlen bátorsággal lovagoltak neki a mieinknek.

Teljes tisztelet annak az ellenfélnek, amelynek hadseregében a második háborús év végén még ilyen a szellem és amely ilyen pompás katonák fölött rendelkezik. Ez ősi erő és lelki nagyságra vall. Az orosz nép büszke lehet fiaira.

Az eső már régebben elállt, de az idő borús maradt és hihetetlen hideg van. Egy vízmósásban tüzet rakva, felváltva melegszünk. Eltekintve attól, hogy egy ellenséges üteg szorgalmasan lövi, hol elől rajvonalkat, hol pedig a minket eltakaró erdőszegélyt, esemény nincsen. Estefelé egy német dragonosjárőr jelentkezik nálunk, mint összekötő. Attól halljuk, hogy Swiniuchytól északra az ő különítményüket is megattakirozta az orosz lovasság.

Éjjelre széles ívben felállított tábori Őrsök biztositják déli szárnyunkat. Tartunk attól, hogy az orosz támadni fog, de az órák csendben telnek.

Virradatkor megeresztjük a hevedereket és az emberek is ledülhetnek kissé pokrócaikra.

Június 22.

Ismét egy új orosz védővonal előtt állunk.

Hadseregparancsnokunk Tersztyánszky vezérezredes nyilván nem akarva megvárni, hogy — mint ezt Linsingen tervezte volt — csak a hadseregcsoport

szélső szárnyainak nyomása nyissa meg a 4. hadsereg részére az utat, saját erőinek zömét a Csanády hadtest balszárnyán összpontosítva, kívánta az ellenséges állásokat áttörni. Lovashadosztályunk, melyet e hadművelet nem érintett, helyben marad.

A délelőtt folyamán észak felől hallatszó ágyúzás jelzi, hogy a támadás megindult.

Előttünk a front aránylag nyugodt. Az idő kitisztult, de hideg maradt. Ebédet hozó konyháink ma korán jöttek ki s velük érkezett meg Bernrieder Józsi, meg a többi, a gazdasági átadásokkal összefüggésben Cholm környékén visszamaradt ember. Valami tizennyolcán vannak, de leapadt állományaink mellett — össze-vissza 325 lovast számolunk — ez a kis erőgyarodás is jól jön. Sajnos, Bernrieder — ki kadéti rangja ellenére nálunk „korelnök“ — négy hónapos felmentő levéllel a zsebében, mindjárt mezőgazdasági szabadságra is megy, pedig már csak örökös tréfás jókedvéért is nehezen válunk el tőle.

A Falkenhayn hadcsoport folyamatban lévő támadásával összefüggésben, a velünk szomszédos német lovasság is előnyomul. Hadosztályunk délben parancsot kap, hogy ehhez csatlakozzék.

Sietve fogyasztjuk a kiosztott gulyáslevest, mert már elrendelték a készenlétet. Úgy mondják, valami külön feladat vár ránk.

A fronton közben mind élénkebb a tűzharc.

Délután háromnegyed három van, hogy Liptay Tóni, Almássy Alajos, meg én utasítást kapunk 10—10 emberes járőrök összeállítására, majd további parancsokért Szirmay ezredesnél kell jelentkeznünk.

Eligazítás:

Hadosztályunk Liniew irányában támad s jelenleg Wojnin-Szelwów vonalában lehet. Az ellenség hátrál. A 13. huszárezred — mihelyt a rajvonalból visszarendelt századai beérkeznek — géppuskásosztágával lovon gyülekezik és az ellenséget üldözve, Liniewen át Sadowra tör elő. Hármunk járőrei a jelzett útvonalon előresietnek, mégpedig Sadowig együtt, majd ott legyezőszerűen szétválva, folytatjuk a felderítést.

Én evégből Bielostokra megyek tovább, Almássy észak-keletnek tér el s célja, a Torczyn alatti 276-os magaslat, Liptay pedig a dél-keleti irányban lévő Skurczet igyekszik elérni. A jelentések Sadowon át az ezredhez küldendők.

Trappban indulunk Wojninon át.

Saját rajvonallal nem találkozunk. Előnyomulásában nyilván túlhaladta már a községet. Tekintve, hogy lovaink délben ugyan kaptak zabot, de itatásra ma még nem volt mód, ezt az első kútnál megállva, pótolom. Liptay azonban, aki csataszagot érzett és lelke üdvösségét is odaadta volna egy jóképű kis verekedésért, csak ügetett tovább. Hiába kiáltottam utána. Almássy is vele tartott.

Hogy megittattam, igyekeztem őket elérni, de a faluból kiérve, látom, hogy ez a két kótya nem tért le Liniewnek, hanem tovább poroz a széles bubnóvi úton. A parancs szerint Sadowig együtt kell maradni, hát megeresztjük a szárazakat, hogy elcsípjük őket. Pechemre az egyik ló elveszti patkóját, a másikon meg lötyög a vas. Hiába szorítottuk meg őket indulás előtt, nem fognak már az elvásott szögek. Jobbkézről az út mellett egy üteget pillantok meg, ott biztosan van tábori kovácsműhely is. Így arra tartunk.

A honvéd-tüzérek igen készségesek, mindjárt van segítség. Közben megtudom, hogy ők Heuduck tábornoknál vannak beosztva. Nyilván ezért dolgoznak most olyan buzgalommal, úgyszólván az előőrök vonalában. Ez már német intézkedés.

Az ellenséges gránátoktól elárasztott Bubnów tele van a német lovasság vezetéklóvaival. Bethlen gróf főhadnagy kilences-huszár járőrével szembe jön velünk és tőle értesülök, hogy Liptayék Watyn felé tartottak.

Végre rájuk akadok, nyolcszáz lépésre Bubnówon túl egy terepmélyedésben. Liptay egy csonka fán ül és hatalmas távcsövével figyel a muszkák vonalát. Ez az égő Watynon át húzódik. Annyit mindjárt megállapítok, hogy ez már komolyan kiépített állás, drótakadállyal és ami új: a sáncok közül tüzelő kiskaliberű

ágyúkkal. Előttünk vagy száz lépésre látni ,a német lovasok jól beásott tábori-őrseit. A muszka tüzéség keresi őket és végigtapogatja gránátjaival az egész területet.

— Na de most gyerünk, mert erre semmi keresnivalónk!

Együtt igyekszünk vissza Bubnówba. Az út jó részt fedett, de azért percek alatt már nyomunkban robbannak a muszka srapelék. A községen túl szétválnunk. Eredeti feladatunkat aligha teljesíthetjük, hisz nem visszavonuló ellenséggel, hanem zárt vonallal állunk szemben s így legjobb, ha ki-ki saját szakállára végzi a felderítést. Én mindenesetre egyenest átvágok északra, hogy mielőbb Liniewbe érjek, egy kis járőr nem oly feltűnő s könnyebben jut keresztül. Liptayéknak a Wojninon át való kerülőt ajánlom, így ha engem baj is ér, ők még teljesíthetik a parancsot. Ebben is maradunk.

Megeresztett vágóban szelem át huszáraimmal a mezőt. Kétszer kapunk erős tüzet, anélkül, hogy ellenfelünket látnánk, de Liniew nyugati vége csak valami 2500 lépés s baj nélkül oda is érünk.

A falu bejáratánál egy német kürassier járőrt találok, meg Scholz Dezső lövészsázadát. Valamennyien egy meredek domboldalba húzódva, keresnek menedéket a becsapódó gránátok elől. Mi is odahúzzuk lovainkat a németek mellé, majd Scholztól igyekszem tájékozódni.

Megtudom, hogy II. lövészosztályunkat előretolt különítményként küldték Liniewbe. Egyrészüket be is jutott, de Scholz a szüntelen gránáttűz miatt kénytelen az estét itt bevárni. Parancsnokuk — Stojanovics kapitány — ellenben a faluban van.

Rövid jelentést küldök vissza, hogy Watynnál zárt erős orosz vonal van, Liniewen pedig az ezrednek lehetetlen átjutni. A felderítést folytatom.

Ezzel huszáraimat visszahagyva, gyalogosan sietek a községbe, melynek derekán egy félig szétlőtt házban találok Stojanovicsot, aki valami jelentést

fabrikál. Az előtte lévő térképen mutatja meg, hogy a falu keleti végén lévő házakban lapulnak utolsó őrszemei, míg onnan úgy százötven lépésnyire egy vízi malomban már a muszka-táboriőrök tanyáznak, de olyan kiadósabb fajta, amely vagy 60 emberből áll. Hogy az orosz főállás merre húzódik s a muszkának előttünk mi a szándéka, azt nem lehet tudni, mert táboriőrseik és fürge lovasjárőreik sűrű hálózata megakadályozza a bepillantást Sadow és Watyniec irányában. Stojanovics kizártnak tartja, hogy járőrömmel Liniewen átjussak. Egyszerűen szitává lőnének. De próbálkozom meg valamivel északabbra, öt is igen érdekelné az eredmény!

Ahogy búcsúzom, bevág az utcán egy gránát, akkora detonációval, hogy önkéntelenül a fejemhez kapok, helyén van-e még? A szoba egyszerre megtelik porral, vakolatdarabok hullanak a nyakunkba s az ajtó szarufástól lóg be a szobába. Stojó — aki meg sem rezzent — bosszúsan porolja le írásait s konstataálja, hogy:

— Ami azt illeti, ez udvariatlanság volt tőlük!

Tiszteletteljesen megkérdem, nem volna-e jobb, valami biztosabb helyre áttenni a kommandót? Erre azonban cinikus mosolyával azt válaszolja, hogy ilyenkor az a nyugodt hely, ahova gránátoznak, mert oda nem jön a muszka.

Ettől lehet flegmát tanulni. Remek katona!

Az orosz lövedékek még mindig ott robbannak Liniew nyugati végén, de huszáraim ezzel mit sem törődve, nagy szóbeszédbe keveredtek a német vértésekkel. Utóbbiak — csupa válogatott legény, jó lovakkal és pompás felszereléssel — persze németül magyaráznak. A vita éppen azon folyik, hogy kinek ér többet a kardja? A németeké egyenes, a miénk hajtottabb. Ruganyosságban a mi pengénk felülmúlja az övékét. Scholz Dizsi — aki közben az oldalát fogja a nevetéstől — tölti be a tolmács szerepét.

Jókedvűen ülünk nyeregbe, csak a kis huszár orosz szitkozódik, mert neki azt mondták a németek,

hogy Münsterben — ahova ők valók — már az anyák is nagyobb gyereket szülnek nálánál.

Fedve az ellenség szeme elől, Liniewtől északra egy völgyben húzódtunk előre, egész a községi temetőig. Itt a mély vízmosásban egy német dragonyosra bukkantunk, aki egy csomó vezetéklovat tartott száron. Társa a temető szélén figyelőállásban volt. Mint mondták, nyolc emberük gyalog ment előre szemre-venni a terepet.

A temetőtől keskeny csapás vezetett észak-keletnek, az úgy 1200 lépésre lévő Sadowski-Lipniak falucskához. Azon át gondoltam megközelíteni Sadowot. Az élvosások kényes feladatát azonban nem mertem rábízni huszárimra s ezért járőröm parancsnokságát káplár Magyarnak adva át, káplár Tóthtal előre indultam azzal, hogy a többiek ötszáz lépéssel hátrább kövessenek s ha látják, hogy akadály nélkül jutok be a faluba, vágóban csatlakozzanak.

Alig lovagoltam azonban fel a domboldalra, máris háromfelől fogtak tűz alá.

Vissza! Még két huszárt véve magamhoz, a többit pedig a szakadékban hátrahagyva, kis kerülővel mégis eljutottunk a Sadowski-Lipniaktól északra lévő erdőséghez. Ott lovainkat a két huszárra bízva, káplár Tóthtal gyalogszerrel próbáltam a faluba bejutni.

Bokorról-bokorra, majd kerteken át, minden egyes házat gondosan átkutatva, óvatosan lopódtunk előre.

Ahogy a második csúrhöz érünk, szembe találkozzunk a nyolc német dragonyossal. Mintha mellbe vágtak volna. Hát ezek mindenhol megelőznek minket?

Parancsnokuk egy őrmester — ahogy ők hívják Sergeant — utánozhatatlan porosz fölénnyel kérdi:

— Wohin gehts ihr? — Majd hozzáfűzi:

— Nur Aufgepasst! Von hieraus im dritten Hof stecken die Russen!

Ezzel mentek tovább, mi meg vigyázva előre. A harmadik udvar, melyben a muszkát jelezték, még jó négyszáz lépésre van a falu déli csücskén. Módosabb

orosz gazdáké Lehettek ezek a birtokok, mert az udvarok tágasak és a szérúk tele szalmával, szénával, de élőlényt nem lehet látni. Még egy tyúkot sem.

Ahogy az egyik útbaeső ház átkutatásával végeztünk, váratlanul tüzet kapunk a szomszéd — alig százhusz lépésnyire lévő csúrból. Épp hogy fődözhetünk magunkat. Én egy fa mögött, Tóth meg valami kemence félénél hasalva és tűz alá vesszük az ágbólfont pajtát. Tüzelünk, ahogy csak bírjuk. Persze ők jóval többen vannak s egyszerre csak oldalt a magas rozsból is ropogni kezd a puska.

— Bekerítenek hadnagy úr! — kiáltja Tóth s féloldalt fordulva lő vissza.

Meghátrolásról nem lehet szó, azt mindketten tudjuk, de mikor a feszültség tetőfokára hág, látjuk ám, hogy egyesek visszafelé futnak a rozsbán, nagyokat ugrálva, mert az összekuszálódottl gabona akadályozza őket.

— Lógnak! Ott lógnak! — hallom ismét Tóth hangját s már fel is ugrik s mint az örült rohan a nyomunkban, csak úgy futtában eresztve utánuk az „élest“.

Én ezalatt a pajtába ugróm be. Üres!

A földön friss vérrel itatott rongy fekszik, nem messze tőle meg egy bontatlan láda kézigránát.

Káplárom diadalittasan tért vissza.

— Voltak vagy harmincan — lihegte — Isten úgyse voltak! Talán még többen is! De az egyiket úgy cipelték. Az alighanem bekapott valamelyest!

Annyi bizonyos, hogy mindketten megkönnyebbülve lélegzettünk fel s míg Tóth folytatta a még hátralévő néhány ház átvizsgálását, addig én látcsővemmel az előttem elnyúló tájat vettem szemügyre. Több helyen állapíthattam meg beásott táboriörsöket. Ezeket jelentőkönyvem vázrajzába mindjárt bevezettem. Majd feltűnt, hogy ezektől az örsöktől időnkint kisebb csoportok hátramentek. Nyilván visszahúzódnak a táboriörsök. Szaporodtak ellenben Sadow felől jövet, a lovasjárőrök. Ezek legyezőszerűen oszlottak szét. Amit láttam, jelentésbe foglaltam s elhatároztam, hogy

iderendelem járőrömet és északnak kitérve — az erdőn át — próbálok eljutni Koszewoba, onnan pedig Sadow leié.

Írás közben lepett meg a muszka-tüzérség. Először két srapel robbant, majd röviddel rá egyik gránát a másik után s egyszerre csak azon vettük magunkat észre, hogy futni kell, mert agyoncsapnak a bölöncök.

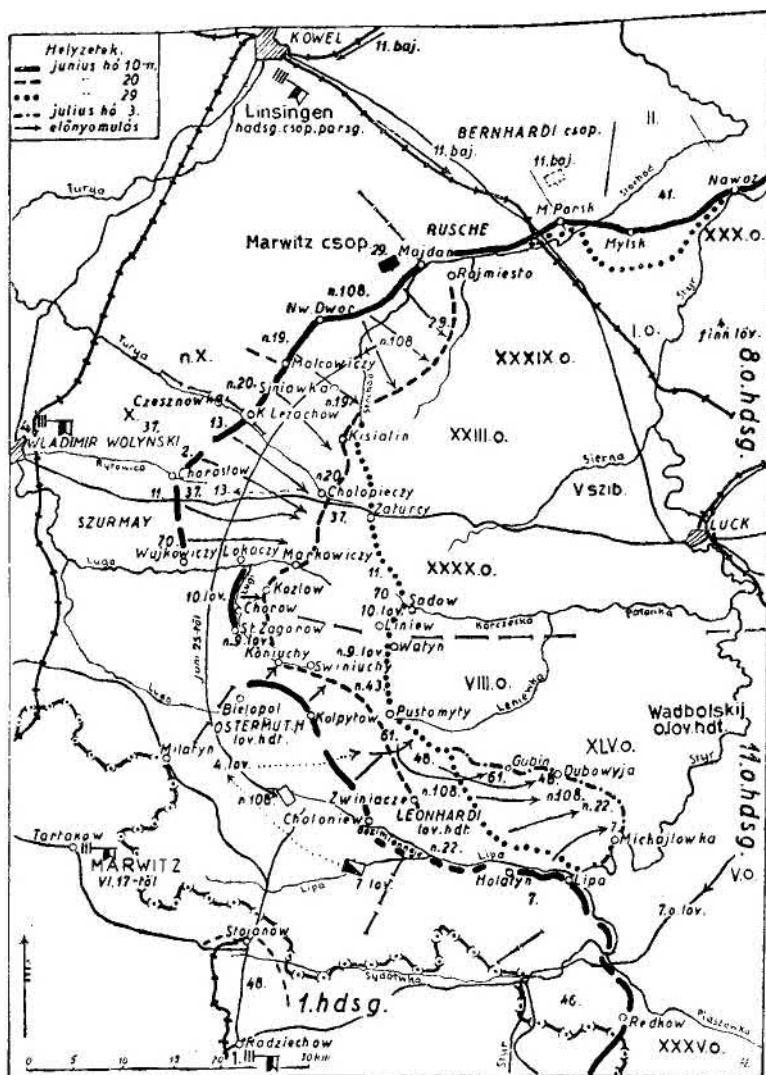
Az erdőszélen várakozó két huszárom már türelmetlenül várt, nyeregbe pattantunk s galopban vissza a temetőszakadékban lévő többiekhez! Német drago nyosaink is ott voltak még. Örmesterük, aki közben megtudta, hogy tiszt vagyok — mintha reparálni akarta volna előbbi találkozásunkat — most udvariasan megmutatta saját jelentését, melybe bevezette, hogy az orosz táboriőröt megugrasztottuk. Ámultam munkája precizitásán, jó fogalmazásán és rendes külsején. Vázrajz is volt hozzá mellékelve. Mondhatom, nálunk bármely tisztnek is becsületére vált volna!

Az orosz gránátok elvágták utunkat, úgy hátra, mint északnak az erdő felé. Nem tudom, mit sejtettek it, hogy annyira dolgoztak. Még legjárhatóbbnak látszott, ha magán Liniewen megyünk át. Ennek keleti felét metodikus egyformasággal lőtte egy orosz üteg. Egyszerre dördült el a hat lövés, majd — órámmal figyeltem — valahányszor hat-hét perc szünet következett. Ezt kellett kihasználnunk. Járőrömet három részre osztva, meghagytam, hogy egy-egy csoport abban a pillanatban, mikor a gránátok robbantak, rajtaraajtában nekivág a völgynek, át a hidakon s végig Liniewen, melynek nyugati végén gyülekezünk.

A németek még ottmaradtak, de jelentőlovasuk velünk tartott.

Az első három huszárt magam vezettem. A dolog sikerült, de a két híd, amin át kellett vágtatnunk, ugyancsak ingatagnak bizonyult. Csak a lovak hihetetlen ügyességének köszönhattük, hogy véletlenül sem léptek átszakadt helyekre.

Stojanoviesnak, aki a háza előtt állt, leadtam je-

A Linsingen hadseregcsoport ellenoffenzívája, 1916 június 16. és július 3. között.

leütésemet. De arra a kérdésére, hogy miért gránátóznak a muszkák a falutól északra, nem tudtam választ adni.

Épségben összeverődött járőrömmel — miután jelentőlovasomat eligazítottam — átvágtam a mezőn északnak, hogy az 1500 lépésre lévő erdőt mielőbb elérjem. Balkéz felől úgy két századra való honvéd lapult a földön. A 315-ös ezred II. zászlóaljához tartozó előretolt különítmény, amely a gránátózás miatt nem tud Sadowski-Lipniakba eljutni.

A ritkás szálerdőbe érve, sietve folytatom utam, hogy mielőbb elérjem annak keleti szélét.

Meglepetésemre ott találok ezredemet, mely lórulszállva az erdőszegélyt tartja megszállva. Támadásra készülnek, csak a tüzérségi segítséget várják. Jelentkezem Szirmaynál, majd utasítására bevonulok századomhoz.

Innen, ahol vagyunk, kitűnően lehetett látni az orosz főállást, amint Sadowon áthúzódva hirtelen megtört, hogy észak-nyugati irányban Koszewo felé folytatódjék. Az előterepen sűrűn bukkantak fel az ellenség járőrei. Egyesek egész különítményt tettek ki. Koszewonál összekaphattak a mi járőreinkkel, mert ott erősen puskáztak. Hogy a gránátózást — a tőlünk jobbra eső területre — elhagyták, Prónay ismét leküldött embereimmel Sadowski-Lipniakba, hogy kutassam át a községet s gátoljam meg az ellenséges járőrök befészkelését.

A parancsot teljesítettem, de egy kassal leborított csomó csirkén kívül semmit sem találtam.

Napnyugta előtt két Matuzsálem-korabeli honvéd baktat át a falun. Megállítom őket, hogy hova mennek?

— Nem menünk mi kérem sehová, hanem a százados úr azt parancsolta délben, hogy addig menjünk, míg a nap a tarkónkra süt, oszt még Isiit, hát menünk.

— S mi lesz azután? — faggatom őket tovább.

— Azt kérem nem tudhatjuk, azt nem mondták.

Minden rábeszélőkéességemet latba kellett vetnem, hogy meggyőzzem őket. Ha továbbmennek innen száz vagy kétszáz lépésnyire, lepuffantják őket.

Szinte látni, hogy agytekerceik kínosan dolgoznak, majd az egyik kiböki, hogy:

— Azt a százados úr nem parancsolta.

Hát ami azt illeti, lepuffant a muszka titeket anélkül is — mondom — sa végén megegyeztünk abban, hogy ha „írást“ kapnak, akkor visszamennék.

Utasításomnak megfelelően este 9 óráig maradtam a faluban. Akkor fogtuk a csirkéinket — 28 pár volt — s bevonultunk.

Sohse hittem volna, hogy ilyen rántanivaló csibében annyi tetű fér el. Én is segítettem vinni a hadizsákmányt, de keservesen megszenvedtem érte!

Éjjeli 10 órakor visszarendelik ezredieinket. A támadás elmaradt. Vezetéklovainkat közben előrehozták s mi a — Liniewtől másfél kilométernyire nyugatra lévő — 242-es magaslati pontig hátramegyünk, ahol az erdőszélen az éjszakát mint a Mouillard csoport tartaléka,riadókészültségben töltjük.

Konyhák megjönnek, lőszer- s konzervkészletet is kiegészítjük. Eső ismét szakad, hideg van. Előretölt különítményeink vonalában állandóan ropog a puska.

Éjfél után gépfegyverek kepelése vegyül a fokozódó harci zajba. Néhány üteg is megszólal.

Hírlik, hogy az oroszok támadást kíséreltek meg, melyet azonban visszavertünk.

Hajnalban a honvédek mégis hátravették vonalukat s Sadowski-Lipniakot megszállták az ellenséges járőrök. Ezzel veszélybe került lövészosztályunk balszárnya.

Számítunk rá, hogy minket is bevetnek.

Június 23.

Hajnalban egy ellenséges üteg tűz alá veszi a Liniewtől északnyugatra lévő erdő szegélyét s ezzel kényszerítenek minket, hogy beljebb húzódjunk. Nem sokkal rá parancsot kapunk a gyalogosan való gyülekezésre. Vezetéklovakat Wojninba irányítják. Az 1. század részéről én kísérem őket.

Szállás nincs, mert ami volt, azt a másik három

lovasezredünk már előbb lefoglalta. Így a templom alatti rétségen táborozunk.

A nap hála Istennek ismét kisütött, lehet mosdani meg ruhát szárogatni. Aludni, sajnos, nem igen merünk, mert a fronton szigorúan szól ágyú meg puszka egyaránt s késznek kell lenni az eshetőségekre.

Úgy halljuk Csanády balszárnya tegnap alig tudott valami eredményt elérni, pedig a pozsonyi honvédek alaposan kitettek magukért. De a muszka keményen tartotta magát. Ma, hogy a Falkenhayn hadcsoport folytatta támadását, a német lovasok — két ütegünkötől élénken támogatva — behatoltak Watynieche, lövészosztályaink pedig — nem akarva elmaradni lendületben — majd Sadowig, az orosz főállásig nyomultak elő. A muszka kénytelen is volt Sandow nyugati felét kiüríteni. Így a 4. hadsereg másodízben is ott nyert tért, ahol arra legkevésbé számított — a szélső jobbszárnyán. Sajnos, Szurmay honvédei nem tartottak ezzel lépést s így most lövészszázadaink az ellenséges oldaltűztől erősen szenvednek.

Hadseregparancsnokunk holnapra egy újabb áttörést készít elő. Nagy átcsoportosítások folynak és Wojninon át is vonulnak ütegek az új tűzállásaikba.

Délután 5 órakor ismét előrerendelik vezetéklövőiket a 242-es magaslattól északra lévő erdőszélhez. Ott találjuk az ezredet. Egyelőre mint lovastartalék maradunk itt.

Az éjszaka aránylag nyugodt. Hevedereket megereztjük s a legénység teljes fegyverzetben ugyan, de lovai mellett leheveredhet. De azért ez nem valami üdítő pihenés.

Június 24.

Általános támadás!

Reggel óta szakadatlanul dörögnek az ágyúk.

Ezredünk készenlétben áll, várva, hogy amennyiben az áttörés sikerül, lovon vetnek be az üldözésre.

Közben dél lesz és a frontról semmi hír. Lassan telnek tovább az órák. A délelőtt feszült izgalma mind

jobban enged. Az emberek elfáradnak az állásba s lovaik előtt leülnek a fűbe. Az ágyúk tovább dübörögnek s től csak várunk.

Este értesülünk, hogy a német gyalogság Watynál behatolt az orosz árkokba, de újra visszavetették.

Csanády támadása is összeomlott.

A veszteségek nagyok s estére csapataink ismét csak kiindulási vonalaikban állanak. A Sadowba benyomult lövésosztályunkat pláne Liniew keleti végére kellett visszavonni, hogy egyvonalba kerüljön szomszédaival.

Besötétedéskor a Nádasy huszárok érkeznek felváltásunkra, mi pedig Wojninban kerülünk tartalékba — mégpedig tető alá!

A lovak csűrökbe kerültek, mi tisztok pedig olyan valamibe, ami eredetileg lakóháznak készült, aztán istálló lett, hogy most ajtó- és ablak nélküli állapotban, tele trágyával, az 1. század parancsnoksági épületévé lépjen elő. Éjfélig tartott, míg a kitakarított és mésztejjel felmosott szobákba beköltözködhettünk. A feleslegesnek látszó ablaknyílásokat szalmával raktuk be s aztán leírhatatlan gyönyörrel láttunk hozzá, hogy három hét óta először levetkőzve bújjunk vászonlepedővel bélelt hálósájkainkba.

Június eleje óta először került le a nehéz nyereg szegény lovaink hátáról s jutott hozzá ember és állat a már annyira szükséges pihenéshez.

Június 25–27.

A nyugalom három boldog napja!

Huszáraink első nap csak a tetvezkedésnek s mosdásnak éltek, aztán megkönnyebbülve láttak hozzá, hogy sündisznószerű ábrázatukat megborotválják s nyiratkozzanak. Majd fehéreműt mostak, ruhákat varrtak s harmadnapra már „glancos“ csizmában és kipányvázott bajuszokkal jelentek meg a falu utcáin, hogy úgy mondjam a „korzón“. Volt naponta háromszor meleg étel, volt idő s alkalom egy kis tej meg tojás, sőt csirke szerzésére is. S ami ugyan-

csak fontos: a pipákból nem fogyott ki a dohány. Földön ülve, lábuk közt íróasztalként töltényesládával rótták nagy ákumbákumos betűiket a rózsaszínű tábori levelezőlapokra. Egyik-másik, aki az írás — vagy mint ők mondták, a betűvetés — mesterségével hadilábon állt, tisztjéhez folyamodott kis segítségért s ahány lap, annyi megható naiv s kedves jelenet, annyi fénysugár, mely feltárja ezeknek a nagy gyerekeknek romlatlan becsületes lelkületét.

Persze nemcsak a huszárokra, de a lovakra is ráfért egy kis restaurálás. Igen sok volt a nyeregtrés, melyeket most „tinktúra“ meg „judapor“ segítségével gyógyítottak. A tréningtől előre rendelt tábori kovácsműhelyeknél viszont lázasan folytak az átvasalások.

Az arcvonalon teljesen elcsendesült a harc. A június 24-i támadás sikertelensége arra készítette Linsingent, hogy annak folytatását a Falkenhayn-frontszakaszra korlátozva, azt nehéz tűzérség segítségével áttörésszerűen készítse elő. Egy a francia harctérről érkező s egy a Marwitz-hadcsoporttól elvont gyaloghadosztályt is oda irányított, majd pedig 7. gyaloghadosztályunk, mely eddig a Puhallo hadsereghez tartozott, szintén Falkenhaynhez került. Az így megnövekedett hadcsoport vezényletét Marwitz vette át. A lucki főúton lévő Zaturcztól kétoldalt a német X. hadtestnek és a mi 4. hadseregünknek kellett a melléktámadást végrehajtania. Ennek időpontját Marwitz új hadcsoportjáéval egyidőre: június 30-ára tűzték ki.

Az átcsoportosítások nyomán megrövidült hadosztályunk frontszakasza. Ez most Liniew keleti kijáratától (201-es mélypont), a községtől északra lévő erdőszegélyig terjedt s mintegy háromszáz lépést tett ki, úgyhogy csak az I. lövésosztályunk maradt állásban, míg a másik, egyik lórulszállt ezredünkkel együtt a frontszakasz balszárnya mögött az erdőben volt tartalék. Egy további ezredünk pedig 4 és fél kilométerrel hátrább az erdőszélen állt mint lovastartalék. Az ezen csoporthoz tartozó csapatok Mouillard tábornok vezénylete alatt álltak, míg a Wojninban lévő két lo-

vaszred képezte a Horthy-dandárt. A lovasezredek egymást váltogatták, hogy így mindeniknek jusson némi idő a mozgóharc okozta hiányosságok orvoslására.

Ezredlétszámunk már csak 280 lovas s ha ehhez hozzá is számítjuk azt a tizenegy embert, akiket a gazdátlan lovakkal kellett hátraküldenünk, akkor is ijesztő, ahogyan megfogyatkoztunk. Pedig komoly ütközetben nem is volt részünk s mondhatnám, hogy szinte észrevétlenül koptunk el. Legtöbb emberünkről nem is igen tudtuk, hogy mikor veszték el. Csak hiányoztak. Vissza nem tért jelentőlovasok, apró harcokban felörlődött járőrök, golyótól talált s a magas gabonákban vagy bozótos erdőkben hangtalanul felbukott huszárok, mint megannyi apró mozaikdarab egymáshoz illesztve nyújtják csak képét veszteségeinknek.

Június 27-én este ismét nyeregbe szálltunk s kimentünk a 242-es magaslattól északra lévő erdőszélhez, hol a lovastartalékban lévő tízes huszárokat váltottuk fel. Utóbbiak helyünkbe, Wojninra kerültek.

Eső egész éjjel esett. Így megint bőrig ázva virasztottunk.

Június 28–29.

Reggel megérkezett az ezredkiegészítés, százötven huszár, de gyalog.

A gazdátlan lovak segítségével negyvenhárom embert tudtunk lovasítani, míg a többit a II. lövészosztálynak adtuk át.

A szállítmánnyal Kecskeméten maradt lovaim közül az egyik, a feketeszőrű Muckó is felkerült hozzám. Boldog viszontlátás!

Muckó azonnal megismert s símogatás közben szeretettel nyalogatta kezemet, majd zsebeimet kezdte kutatni, ahonnan a barátság újabb megpecsételésére hamarosan előkerült a kockacukor. Mikor aztán a szakaszomnak jutó emberek átvételéhez kell mennem, Muckó mindenképp velem akar tartani. Előrehegyezett fülekkel néz utánam, miközben hatalmas rózsaszín

orrcimpái fájdalmasan rezegnek — talán attól tart, hogy újra el kell szakadnunk? Ahogy távolról reáreápillantok, úgy nézem, hogy felette únja már a várást, dühösen kezdi kaparni lábával a földet, majd felnyerít s egy váratlan mozdulattal odakap huszár Turóczy karjához, nyilván remélve, hogy az ijedt ember elereszti. Csak akkor nyugszik meg, mikor visszatérek hozzá, de azért közben szakít időt arra, hogy sandán nézve, rávicSORogtassa fogait ápolójára, mintha jelezné, hogy „még számolunk“. Másik lovam a Muszáj, még mindig nem javult ki téli influenzájából s ezért a pótkeretről maradt. Így a kiségités-ként nálam lévő öreg sárga, a Durcás, egyelőre megmarad szolgálati lónak.

Délben — mikor a kiegészített kötelékek rendezése befejeződött — az ezred gyalogosan gyülekezett, hogy előre menjen a Liniewtől északra lévő érdőbe, a lövésosztály rajvonala mögé tartaléknak. Egy újabb intézkedés értelmében századonként csak egy tiszt vonult ki és két gyalogszázad lett egy-egy kapitány parancsnoksága alatt egyesítve.

Az arcvonalon általában a 30-ára tervezett támadáshoz szükséges csapateltolások folytak. Igen élénk volt a repülőtevékenység is és messze mögöttünk léggömb úszott a magasban. Onnan csak akkor ereszkedett alá, ha az ellenséges repülőek már a közelében jártak. Ezek a látszólagosan primitív gépmadarak, melyek nagy sárga vászonszárnyaikkal annyira ki voltak téve az időjárás szeszélyességének, mióta géppuskákkal lettek felszerelve, komoly harci eszközzé kezdték kinőni magukat. Ha két ellenfél összetalálkozott a magasban, foszforos golyóikkal igyekeztek egymást lángba borítani, ha pedig felettünk szállt el egy ilyen ellenséges repülő, úgy zsákszám szórta le az apró acélnyilakat, melyek nagy erővel fúródtak belé az emberek testébe. Akit fején talált a nyíl, az hangtalanul rogyott össze és a csapat ezt az új alattomos fegyvert a „néma halál“-nak nevezte el.

Az eddigi nyugalmasabb napok alatt csapataink átfutó lövészárokká építették volt ki a tűzvonalat,

mely előtt már háromsoros tüskésdrótkerítés is húzódott. A mi feladatunk pedig most az volt, hogy a tartalék részére megfelelő fedezékeket készítsünk. Tekintve, hogy az ellenséges tüzéség igen élénk tevékenységet fejtett ki, nem sok biztatást kellett embe-reinknek s másnap reggelig szünet nélkül folyt a munka, de akkor a hirtelen keletkezett zápor víz-tömegei mindent tönkre tettek.

Bőrigázva s fülig sárosán, mindent előről kellett kezdeni.

29-én este nyolckor a tizes huszárok jöttek fel-váltásunkra, szigorúan rossebezve a pocsek helyzet miatt.

Mi gyalogosan mentünk Wojninba, ahova veze-téklovainkat még tegnap visszavitték volt.

ÁLLÁSHARCOK. — A X. HADTESTPARANCSNOK-SÁGNÁL. — ÚJABB OROSZ TÁMADÁSOK.

Június 30—július 4.

Június 30-án lépett Linsir.gen offenzívája a har-madik fázisba.

A fronton reggel óta dörögtek az ágyúk s a Za-turcytól délre húzódó nagy erdőségben, 13. és 11. gya-loghadosztályunk támadott. Liniewnél igyekeztek a mieink az ellenség figyelmét a főtámadástól elterelni. Estére az erdőben rohamra is került a sor, ez azonban összeomlott.

Július 1-én délután folytatták a mieink a táma-dást, de sikert csak másnapra értek el. Ekkor már a 4. hadsereg egész gyalogságát lekötötte a harc s hogy a 11. gyaloghadosztály vonalait egy orosz ellenlökés visszavetette, a helyzet kritikussá vált.

Tőlünk jobbra, Marwitz támadása több ered-ménnyel járt. Jobbszárnya 20 kilométernyi szélesség-ben áttörte s visszavetette az ellenséges frontot. Az eredmény kimélyítésére azonban erősítésekre volt szükség. Ezért a Pustomytynél állásban lévő 61. gya-loghadosztályunkat, a támadó szárnyhoz való csatolás

céljából kivonták s helyébe német lovasok kerültek, melyeknek eddigi szakaszát, a Liniew keleti végén lévő 201-es mélyponttól egész Watynig a 10. lovas-hadosztálynak kellett átvenni. Liniewig viszont a 70. honvéd gyaloghadosztály terjesztette ki jobbszárnyát.

Ezredünk, mely már két napja készenlétben állt szállásain, július 2-án este nyeregbe szállt s Liniew alá lovagolt, hogy a már ott várakozó tizes huszárokkal együtt átvegye a 3. német lovasdandárnak a községtől délre, Tuliczew majorig terjedő szakaszát. Azon túl — egy mocsárértől elválasztva — következett a 8. lovasdandár, melyhez az I. lövésosztályunk is beosztást nyert. Stojanovics „Schützer“-jei tartalékban maradtak.

Vezetéklovaink Wojninba kerültek vissza.

A jászkunok a 2. német vértesezredet váltották fel s ahogy Prónay a parancsok után érdeklődik, egy őrmester beszél egy fedezékbe.

— Königliche Hoheit: die Ablösung!

Igen, a német uralkodóházak hercegei, az első vonalban teljesítettek szolgálatot, csak úgy, mint bármely más ember. A 9. lovashadosztálynál valami öten is voltak.

Július 3-án Marwitz folytatta ofTenziváját, ellenben 4. hadseregünk a kizárólagos védelemre kapott parancsot, azzal, hogy jobbszárnyát még tovább terjessze ki délnek, egész a Pustomytytól északra lévő 267-es magaslatig.

— Szurmay — akinek a 10. lovashadosztályt is alárendelték — úgy intézkedett, hogy hadtestének jobbszárnyára minket, a közepébe pedig a lembergi

11. gyaloghadosztályt helyezi be, míg a honvédek nagyjából eddigi pozícióikban maradnak.

Vezetéklovainkat 4-én estére ismét előre rendelték. A lembergiek részéről történő felváltásunk folyamatban van. A jászkunok, meg a Nádasdy huszárok tartalékba kerülnek, míg a hadosztály többi részei, a lövészarokban délnek menve, foglalják el a nekik kijelölt újabb szakaszokat.

Július 5—14.

Felváltott századaink egyenkint érkeznek a gyülekezőhelyre s éjjeli 2 óráig tart, míg az egész ezred összeverődik.

Időbe telik míg a fáradt emberek, akik két nap óta szinte szünet nélkül dolgoztak az állások kiépítésén, megtalálják lovaikat, felpakolják a cók-mókot, átnyergelnek s a századok összeállhatnak. Végre, nem sokkal 3 óra előtt elindulunk, mindjárt ügetve, mert sietnünk kell, hogy Bubnówon még a sötétség leple alatt jussunk át, nehogy a muszkák észrevegyenek. Így is már lassan pirkad.

Muckó, melyet hosszú idő óta először lovagolok, idegesen reagál a fronton eldördülő minden lövésre, majd hogy a közelünkben váratlanul megszólal egy elrejtett üteg, egész testében remegve, rettenetesekeket fúj, prüszköl s ágaskodva odébb akar állni.

Alig bírtam vele s egész belemelegedtem a ló s lovas közti konok viaskodás élvezetébe. De végül mégis belenyugodott a kisöreg fülig habosán, hogy az én akaratom a mérvadó s mialatt előrehegyezett fülekkel figyelte a derengő hajnal fel-felélénkülő harci zaját, hangtalan megadással ügetett tovább.

Mikor a Korynicától keletre lévő erdőhöz érünk s lórulszállva én maradok vissza századom gyalogos embereivel, Muckót búcsúzásul cukorral kínálok, de nem kell neki! S rosszalásának jeléül egy erélyes fejmozdulattal képembe csapja a szája körül összegyülemlett habot. Ejnye te akaratos párom, beletörödsz te még a hadviselés mesterségébe s leszünk mi még azért jóban!

Hadosztályunk frontszélessége 3800 lépés. Így csak a lövésosztályoknak öt századja került állásba, míg a másik három, meg a tízesek és az ulánusok a rajvonal tartalékát képezik. A védőszakasz két részre van osztva, melyekből az északi, 750 karabéllyal Mouillard tábornok parancsnoksága alatt áll, míg a déli rész, mely 911 karabélyt számol, Horthy ezredesnek van alárendelve.

A 13. meg a 9. huszárezred — együtt 340 kara-

bély — mint hadosztálytartalék az erdő nyugati szélén van elhelyezve, hol mindenekelőtt a két dandárparancsnokság fedezékeit kell elkészítenünk. Csodálom, hogy ezt a két felesleges intézményt még nem szüntették meg. Azt az erőt, amit a gyalogságnál egy százados, vagy legfeljebb egy őrnagy vezényel, ahhoz itt egy brigadéros, két ezredes, több törzstiszt, vezérkari százados, parancsőrtsztek és segédtsztek vannak rendszeresítve. S habár a lovasezredek ma, részint a pótlási nehézségek, részint a redukción folytán az előírt háborús létszámnak csak egy harmadával bírnak, a parancsnokságok száma mégis változatlan maradt.

Ezért legfőbb ideje volna a szervezési reformnak.

Szerintem az ezredek két lovasszázadba és egy góppuskásoszttagba kellene összevonni, melyek mint osztály, egy kapitány vagy törzstiszt parancsnoksága alatt állnának. Négy ilyen lovasosztály képezhetne egy dandárt, melyhez a tüzező fokozása és különleges feladatok megoldása céljából egy lövésosztály lenne besztva. Utóbbinak azonban elsősorban kiképzett s a modern gyalogsági harc minden eszközével felszerelt csapatnak kellene lenni.

A mai irány azonban csak arra törekszik, hogy a lovashadosztályoknál a lövészek számának szaporítása révén minél magasabb puska létszámokat mutathasson ki. Ez hiba. A lovasság sohasem lehet a gyalogság vetélytársa, mind a kettő más s a lövészeknek szaporítása csak a mozgékonyaság rovására mehet. Ha pedig a lovashadosztály ezt feláldozza, úgy helytelen luxus a nagyszámú nyergeslovak megtartása. Lovas seregtesteknek épp ezért nem volna szabad több gyalogkatonával rendelkezniök, mint amennyi lovasági szempontból indokolt. A többletet helyesebb lenne a gyaloghadosztályoknak átadni.

A lövészeknek minden erővel való szaporítása azonban azért is hátrányos a hadosztályokra, mert ezek hiányos kiképzése s a modern harcieszközökben való teljes hiánya folytán (a Stojanovics f. osztálynak pl. még gépfegyverei sincsenek, nem beszélve kézi-gránátok, gázálcok, aknavetők vagy gyalogsági

ágyúkról) a hadosztályoknak nemcsak a mozgékony-ságát, hanem általános harci értékét is alászállítják, hisz egy gyalogos csapat, melynek puskán kívül semmije sincs, legfeljebb ágyútölteléknek nevezhető. De nem helyes az sem, hogy a lovasezredek tartalékos tisztjeiknek vagy tisztjelöltjeiknek azon részét, akiket kevésbé tartanak alkalmasnak vagy valami okból nem szívesen látnak, a lövészekhez igyekeznek áttolni. Ez az eljárás a többi tisztekre is kihat s egy csapat, amelyben a vezetésre hivatottak nem egyszer degradációnak kell, hogy érezzék szolgálati beosztásukat, nem bírhat azzal a szellemmel, mely a háború nehéz megpróbáltatásaiban szükséges. A tisztnek fanatizálni kell tudni a legénységet, de ahhoz elsősorban magának kell fanatikusnak lenni, aminek előfeltétele, hogy büszke legyen a csapatjára s büszke, hogy annál szolgálhat.

Ezért tartom helyesebbnek a németek rendszerét, akik újonnan szervezett lövészosztályok helyett vadászászlóaljakat adtak a lovashadosztályokhoz, míg a számfelletti lovastisztek a gyalogságnál nyertek beosztást.

A lovasság ilyenértelmű szervezési reformja meggyőződésem szerint igen emelné annak harci értékét, másrészt a felesleges parancsnokságok leépítése révén oly számú törzsszázad, törzszakasz, tisztlegény, ordonánc, irodista, telegrafista, szakács, tréner stb. szabadulna fel, hogy abból — túlzás nélkül: egy gyaloghadosztályt lehetne felállítani.

Július 7-én este, helyembe a századhoz Vértessy Laci kerül. Az eddig a lovagnál volt huszárok is kijöttek, hogy társaik egy részét felváltsák.

Így hazamenet egész századra való lovascsoportot tettünk ki. Muckó kitűnő kedvében volt és előrelomagolva, pompás galoppban tette meg az út nagy részét. Századom egy névtelen kolóniában, Korynicától északnyugatnak, mintegy három kilométerre van elszállásolva, mégpedig egészen szokatlanul jó csűrökben.

Én egy német kolonista házában lakom. Padlózott szoba, nagy ablakok, egyszerű, de rendes bútorok,

még ágy is! S mindenütt feltűnő tisztaság. Legjobb elhelyezésem, melyben harctéri szolgálatom óta részem volt.

Reggel — nagy tál pompás meggyel a kezében — betotyog egy anyóka s furcsa németiségével üdvözl, hogy betértem házába. Megható a figyelme s hamarosan összeemelegsünk. Mesél szegény, dül belőle a szó. Megtudom, hogy mindaz, ami körülöttem van az övéké. Nagypajuk vándorolt ki — három generáció keserves munkája — két fiát már régen elvitték, aztán tavaly, alighogy megtörtént a betakarítás, ismét jöttek és elvitték a férjét is. Röviddel rá visszavonultak az oroszok s elhajtották minden marháját, lovát, elvitték szekereit. De ez nem elég, tűzcsóvát dobtak az egyik csűrbe! Hanem az Isten jó és hatalmas, megkönyörült rajtuk, eső jött, nagy eső és a tüzet eloltotta. Az oroszok pedig akkor már nem voltak sehol, falubeliek beszéltek, hogy nagyon szaladtak.

Most egyedül maradt a leányával, nem volt munkaerő, vetni már nem tudtak. Később hallotta, hogy Wladimirban vannak ellenséges katonák, de úgy mondják, hogy jó emberek, akik segítenek. De Wladimir innen majdnem 50 werszt. ő tudja, mert sokat járt oda férjével vásárra, igen jó vásárok voltak, öt ven werszt, az rettenetesen sok, gyalog nem lehet megtenni, hát csak várt, valahogy csak jobbrafordul a sorsuk. Férjéről, fiairól többé nem kapott hírt. S most egyszerre megint itt voltak az oroszok, rengeteg sok lovas és elhajtották a leányát Koniuchyba sáncot ásni. Mindenfelé lövöldöztek, aztán idegen katonák jöttek, itt itattak és németül beszéltek, csupa német katona, sohasem hallott még ennyi embert németül beszélni s hogy elmentek, ő kereste a leányát, volt Koniuchyban, ment tovább is, de nyomaveszett, többé nem került elő.

Közben csendesen peregtek a könnyei, de azok is oly szerényen, oly bocsánatkérően, mint amilyen az egész lénye volt. S aztán beszélt tovább. Nem jegyeztem meg mindent, pedig semmi sem volt szavaiban hétköznapi. Beszélt tovább és majdnem suttogva mondta, hogy nemrégiben, képzeljem, megszállt itt egy

német úr — „ein hoher Offizier, ein furchtbar lieber Herr“ — magas volt, karcsú, mint én s ő ahhoz is be-
ment üdvözölni meg beszélgetni, hisz ez olv jól esik s
mikor fog ő megint egy német úrral beszélhetni — s
ahogy a szobában van, bejött egy másik úr, olyan
volt, mintha acélból öntötték volna s parancsokat kért
az ő vendégétől, akit Hoheitnek titulált. Akkor tudta
meg, hogy az ő szegényes házáat egy császári herceg,
a Kaisernek egy közeli rokona tisztelte meg. Boldog is
volt, meg rettenetesen meg is ijedt, de a herceg csak
mosolygott s még tartóztatta is, még kellett neki be-
szélni, képzeljem, minden érdekelte s hogy elment ke-
zet nyújtott és azt mondta, legyen nyugodt — győzni
fogunk!

És a kis törődött parasztasszony szemében — aki-
nek nagyszülei vándoroltak ki a német honból, aki
mostanában hallott először tömegesebben német szót,
akinek minden vagyona orosz területen volt és fiai,
férje egyaránt a cárt szolgálták — megcsillant valami
fény. A germánságnak soha ki nem alvó lángja, a faji
öntudat öntudatlan gigantikussága, amelytől átszelle-
műlve boldog mosollyal fűzte tovább: „und er muss
es doch wissen!“

Ha van élmény, amely az ember lelkületét meg
tudja rendíteni, úgy ez a vallomás az volt. Bárhogyan
végződjön is ez a háború, győztes az a nép lesz, mely-
nek egy évszázad óta elszakadt porszemében is ily erő-
vel tud élni a nemzeti öntudat. Igen, győzni fogunk!
ők fognak győzni.

Étkezésre Tömöry alezredes szállásán szoktunk
összejönni, mert az volt a legtágasabb, az is rendes és
tisztá, az is német kolonistáé.

Délutánonkint kilovagoltunk és ellátogattunk Swi-
niuchyba, ahol a hadosztályparancsnokságunk székelt
s mindig tájékozódhattunk az általános hadihelyzet-
ről, mely sajnos, aggodalomra adott okot.

A czartorijski Styr-félkörtől kétoldalt — északról
Kostiuchnowkanál, a lengyel légiónál, délről pedig
Kopylinál, a 45. Landwehr gyaloghadosztály védővo-
nalán — áttört az orosz s mielőtt még az ellenintézke-

dések érvényesülhettek, kiszélesítette a réseket. Az ugyanakkor a galuziai szakasz ellen intézett támadás, a honvédhuszárok ellenállásán véresen megtört ugyan, de a lengyelek felől hátbakapták őket, úgyhogy a hősiessen verekedő huszárságnak csak töredékei tudtak menekülni a pusztulástól. Linsingen erre július 7.-én kénytelen volt egész északi szárnyát a Stochod mögé visszavonni. S hogy a csapatok, melyek a várszerűen kiépített Styrmenti állásokban sem bírták magukat tartani, miként fognak az erődítések nélküli új vonalban ellenállani, ez volt a jövő nagy, aggasztó kérdőjele.

A Linsingen-hadseregcsoport jobbszárnyán ezalatt Marwitz csapatai éppen azon voltak, hogy véresen kiverekedett áttörési sikereiket kimélyítsék, mikor 7.-én este Linsingen a támadás beszüntetését rendelte el, s másnapra a 108. német gyaloghadosztályt már Stojanowába kellett irányítani, hogy Kowelba elszállíttassék. A 9. lovashadosztálynak — amely az állásokban a mi jobbszárnyunkhoz csatlakozott — felváltása szintén folyamatban van. Helyébe a mi 4. lovashadosztályunk részei kerülnek.

A 4. hadsereg arcvonala látszatra nyugalom van s az oroszot egyelőre Marwitz támadása köti le. Velünk szemben a Kaledin-hadsereg déli szárnya van, mely a XL. hadtest — 2. és 4. lövészadosztály — és a 12. lovashadosztályból áll. A repülőtevékenység mindkét oldalról fokozódott, ellenséges oldalról is látni megfigyelő léggömböt. A csapatok utasítási kaptak az állások minél tökéletesebb kiépítésére s arra, hogy időnkénti ügyes előretörésekkel foglyokra tegyenek szert, hogy az ellenséges csapateltolódásokról ezúton szerezzünk tájékozódást.

Szegény Tömöry alezredes táviratot kapott, hogy fia a galuziai harcokban elesett, nagyon lesújtott állapotban van, de igyekszik bánatát férfias keménységgel viselni.

A lórukszáll ezrednél a tisztí beosztást a már említett, de közben még kiegészített rendelkezés akként szabályozza, hogy a századonkinti egy-egy hadnagy vagy főhadnagyon kívül csak egy kapitány lesz be-

osztva, aki az egész gyalogoszrednek parancsnoka. Július 10.-én a felváltás már ennek megfelelően történik s parancsnokként Zech kapitány jön velünk. Vértessyt ismét én váltom, mert kívülünk nincs más tiszta a századnál, tekintve, hogy Andrassy Miki, Almassy Imrével együtt a brucki gépfegyverkurzusba lett vezényelve, Almassy Alajos pedig Lokaczyban van, mint Szurmayhoz beosztott összekötőtiszt.

Jászkunjainkat nem találjuk régi helyükön. Néhányszáz lépéssel előbbre helyezték őket, ahol most egy szép erdei álén, pionírok által készített földözékek-ből lesik a szüntelen szakadó esőt.

Estére aztán állásba megyünk. Görgy Gyurinak, a szélső jobbszárnyon lévő lövészsorozatát váltjuk fel. Szomszédunk délről a 202. német gyalogezred lesz.

Az erdőből futóárok vezet a mintegy háromszáz lépésre lévő tűzvonalba, amely csöppet sem mondható kiépítettnek. Inkább csak az eredeti lövészgödörök vannak árokkal összeszakítva, de minden tervszerűség nélkül. Harántgátak nincsenek, padkák, lőrések hiányosak. Drótakadály egy sor rendetlenül felállított s alig összekötött spanyollosból áll, amelyek helyenkint szinte csak a sánc peremére vannak felállítva, ami inkább hátrány, mint védelem. Az ellenséges vonal százötven-kétszáz lépésre húzódik. Néhol még ennyire sem. De ennek ellenére csak kevés helyen lehet a muszkákhoz átlátni, mert a rozsvetés, amely már a mögöttünk lévő erdőnél kezdődött, áthúzódik az orosz vonalakon túlra. Így a jobbszárnyunkon a szemközt lévő s majd állásainkig előrenyúló Umanczy községnek is csak a zsuppos tetőit látni.

Két hete a németek támadtak itt s hogy az ellenséges állásból utóbb kiszorították őket, rohamtávolságra ismét beásták magukat. Innen ered jelenlegi lövészárkunk. A gabonában körülöttünk még sok a temetetlen német hulla. A langyos nyár-éji szellő, állandóan hozza felénk az émelyítő nehéz szagot. Huszáraink, hogy a drótakadályokat javígtatták, négy, már erősen oszladozó halottra akadtak, melyeket aztán a mögöttünk lévő erdőben temettek el. Az egyik muszka

volt, mégpedig a finn testőrezredhez tartozott s mivel velünk szemben sorgyalogság áll, valószínűnek látszik, hogy az orosz szempontból megbízhatatlan finneket más csapattestekre osztják fel.

Mindjárt első éjszaka történt, hogy úgy egy óra tájban váratlanul abba hagyták a muszkák a rakétázást. Épp ellenőrző körúton voltam a drótakadályok előtt, mikor valamivel odébb, 4. századunk táján, több élesen csattanó dörrenést hallok, melyek szinte belevesztek a hirtelen keletkezett lármába s kiabálásba.

— Itt a muszka!

Mire beugrottam az árokba, már ropogtak a fegyverek.

Negyedóra múlva ismét csend.

Luczenbacher Janitól tudom meg, hogy az orosz nála próbálkozott s munka közben lepte meg a drótakadályoknál lévő mieinket. Innen keletkezett a zavar, mely sajnos, valami négy sebesüléssel is járt. Telefon jelentésünkre tüzeink néhány jól célzott gránáttal viszonozták a muszka látogatást. Virradatkor lefeküdtem aludni, azonban csak nagyon rövid pihe-nőről lehetett szó, mert mihelyt melegebb lett, a legyek milliói lepték el az embert s az állások körül heverő hullák szaga összevegyülve a latinák förtelmes bűzé-vel, elárasztotta üregemet és kihajtott a levegőre. De kint sem volt jobb s mint űzött vad mentem egyik szárnyról a másikra át a szomszédokhoz, keresve valami helyet, ahol tisztább a levegő.

Nem győztem csodálni jógyomrú huszáraimat, akiket a szagok nem igen zavartak s inkább azon panaszkodtak, hogy ilyen fájtos futóárkok mellett is csak estére hozzák ki a menázsit — pedig éhesek. De aztán segítettek magukon. Még Wojninban „elcsaptak“ a trénektől egy láda — mint ők mondták — „facér“ konzervát, Szécsényi szakaszvezető meg srófrajáró eszével felfedezte, hogy a szerte heverő német kézigránátokat másra is lehet használni. Lecsavarva a gyújtókupakokat, kiszedte belőlük a gyutacsot s annak helyébe égő gyufát tett, mire a kézigránát hosszú vékony lángot eresztve, égni kezdett. Erre fanyelük-

kel belemélyesztették őket a huszárok a földbe s a szerzett konzervát föléjük tartva, meleg ebédet készítettek maguknak.

Lövészosztályainkat váratlanul aknavetőkkal látják el. Mindenik kap kettőt-kettőt. Liptay Tóni lesz hozzájuk beosztva, de mikor a próbálövésekre kerülne sor, kisül, hogy a velük érkezett bakák közül csak kettő van kiképezve, az is inkább csak épp hogy könnyít a dologhoz.

Július 12-ére virradóra jobbszomszédunkba zöldhajtókás kilences dragonyosok kerültek, rajtuk túl tizenhárom ulánusok. Folytatólag a német gárdaulánusdandár van állásban. Balszomszédunk a régi, stanislai ötvennyolcas bakák, nemigen biztató külsővel. Huszáraink parolijukról „fekete kutyáknak“ nevezték el őket. Századparancsnokuk fedezéke jó kétszáz lépésnyire van a lövészárók mögött. A mieink erre külön felhívták figyelmemet.

— Ez azért van — mondták — hogy jobban tudjon meglőgni.

Egyáltalában azt tapasztaltam, hogy a „visszalógás“ erősen foglalkoztatta legénységünk fantáziáját. Biztosra vették, hogy rutén szomszédjuk az első puska-lövésnél megadja magát, vagy legjobb esetben megfutamodik. Igaz, hogy ahol cseh, rutén, meg hasonló népek voltak, hamar történt baj, de sok esetben hadvezetőségünk hibáiért is ők voltak a bűnbakok, akikre mindent rá lehetett fogni, mert róluk már mindent elhittek. Haszontalanságuk, gyávaságuk, árulásaik híre közszájon forgott s így szomszédosságuk már eleve nyomasztólag hatott.

A tegnapi nagy zivatar erősen megrongálta állásainkat, melyek sokhelyütt beomlottak. A fenéken víz áll, néhol méternyi magasságban és a latrinákból kimosott ürülék a felszínen úszva, mindent ellep. Egész nap merjük a vizet vödörrel, melyek utána ismét az ivóvíz raktározására fognak szolgálni. Az ember ilyen viszonyok közt jól teszi, ha leszokik a kényeskedésről.

Július 13-án erős tüzérségi tűz alatt állunk. Szá-

zadunkban valami nyolcán sebesültek meg, köztük több súlyosan. Egy mélyen robbanó srappnel pont az én fődözékembe csap belé, cafatokra tépve ott lógó kabátomat. Én szerencsémre Zech kapitánynál voltam, aki marha viccekkel röhögtetett agyon mindenkit. Közben Patrouillführer Hollósy azzal hozza a kabátom maradványait, hogy — ezt alighanem urlauba küldte a muszka.

Majd zsebéből előszedi a srappnel alumínium-kupakját, mondva, hogy ez volt nekem szánva, hát tegyem el emlékül, majd ha lesz otthon család, jó lesz a gyerekeknek játszani — azok szeretik az ilyet.

Éjjelre különben valami nagyobb szabású kitérést tervezünk, melynek végrehajtásával engem bíztak meg. Ügy van, hogy hét üteg éjfél után félóráig tartó tűzzel árasztja el az orosz állásnak egy kijelölt részét, mire én ötven emberrel abba behatolok s foglyokat ejtek — ha tehetem pedig két oldalt felgöngyölöm az ellenséget s utána befészkelem magam. Majd kapunk egy láda kézigránátot is, csak az a baj, hogy huszárjaim még nincsenek kiképezve ennek használatában. Na, de amennyire lehet, majd kioktatom őket.

Az est beálltával futóárkot ásunk az orosz állás felé, hogy annak elfoglalása esetén legyen egy összekötő vonalunk. Aztán, hogy a kijelölt időpont közeleg, oldalthúzódva kiürítjük a mi szakaszunkat, mert az orosz állás közelsége nem zárja ki, hogy egyik-másik gránát nálunk csapódik be.

Nem sokkal éjfél után váratlanul lefűjják a válalkozást.

Másnap értesülök, hogy a csepeli lőszersztrájk kényszerítette a hadvezetőséget, hogy minden tüzérségi tevékenységet felfüggeszsen, nehogy ellenséges támadás esetén lőszerhiányunk legyen.

Érthetetlen, hogy ezeket a fontos hadi üzemeket miért neim helyezik katonai vezetés alá, katonai szolgálatra behívott munkásokkal. Szociáldemokratáink a frontszolgálat alól felmentve, órabér és különös privilégiumok mellett dolgozhatnak otthon, amikor a többi magyar keresetétől elesve vérét s életét adja a

hazáért. Aki ilyenkor otthon sztrájkot rendez, az hazaáruló s azt azonnal fel kellene kötni. De odahaza mintha más volna az erkölcs, mint idekint. A papír-bakancs-szállítók pere is most folyik s amint veszem észre, csuda enyhén ússzák meg a dolgot.

Július 14-én a muszka tüzérség megint igen élénk. Délután meg egy árkásbizottság jön ki állásainkba, mely minden eddigi munkánkat rossznak minősítve, új utasításokat ad. Ami azt illeti, ezt előbb is megtehették volna.

A végrehajtást azonban már utódainkra bízuk, mert estére az ezred ismét tartalékba kerül. Helyembe Vértessy jön ki s így négy napi lövészárók-szolgálat után boldogan élvezem jó szállásomat.

Július 15.

A nap aránylag nyugodtan telik el s csak a délutáni órákban volt élénkebb az ellenséges tüzérségi tevékenység. De ennek nem tulajdonítottunk különösebb jelentőséget. A június eleje óta tartó nagy csata mintha nyugvópontra jutott volna s legalább a mi hadseregünk szakaszán mindkét fél részéről a jellegzetes állásharcba ment át. Ismét csendesebb időkre számítunk s így engedélyt kapok hadosztályparancsnokságotól, hogy három napra Pawlowiczbe mehessenek nagybátyám, gróf Forgách népiölkelő huszarkap.tány meglátogatására, aki ott parancsörtisztként van beosztva.

Éjjel aztán váratlanul, erős ágyúzásra ébrednek. Röviddel rá a riadóparancsot is megkapjuk. Optimizmusunk úgylátszik korai volt. Az ellenség meglepetésszerűen hatolt volt be Watyn és Watynec közt a 90. gyalogezred sáncaiba. A 11. gyaloghadosztály tartalékait azonnal ellentámadásra vezényelte s mire hajnalodott, a mieink már ismét visszafoglalták az elveszett állásokat. Csak ütegeink dolgoztak tovább, hogy megakadályozzanak esetleges újabb orosz támadásokat.

Hogy a nyugalom helyreállt, mi is lenyergelhetünk.

Július 16.

Kérdést intéztem ezredparancsnokságomhoz, hogy az éjjeli események dacára is eltávozzam-e, mire Szirmay azzal az indokolással, hogy tizenhat hónap óta, mióta az ezrednél szolgálok, először álltam elő szabadságkéréssel, fenntartotta az engedélyt. A watyni betörésről különben is kiderült, hogy csak ügyes helyi vállalkozás volt s tüzéségünk orrt is kapott, hogy megokolatlanul sok löszert használt el.

A század vezetéklövainál a szolgálatot, az épp berukkolt Urbán Ivánnak adva át, nyeregbe szálltam s ebédre már a X. hadtest parancsnokságánál voltam, hol a jelentkezés, illetve bemutatkozások után Csanády altábornagy asztalánál kaptam helyet.

A hatalmas bajuszú kemény katona, aki mint mondják nap mint nap kimegy az első vonalba, meglepő részletességgel érdeklődik hadosztályunk védőszakaszán levő helyzetről.

A fronton közben ismét erősödött az ágyútűz. A délutáni órákban már nyilvánvaló volt, hogy ütközet van kifejlődőben. Csanády altábornagy legszűkebb vezérkarával egy parasztházba siet, hova a telefonvezetékek vezetnek. Ott a parancsnoksági iroda. A „Stab“-nál beosztott nagyszámú tisztek, teljesen tájékozatlanok. Velük semmit sem közölnek. Az a harmonikus együttműködés, mely nálunk parancsnokság és csapat közt fennáll, itt ismeretlen. Vannak „fejek“ s vannak „lógosok“ és a fiatal aktatáskás vezérkari százados úgy fut el Thun gróf tábornok parancsörtszt mellett, hogy szinte észre sem veszi.

Sötétedik. A parancsnoksági irodán lámpát gyújtanak. Annak fényénél folyik a munka. Pawlowicz széles utcáján pedig korzó fejlődik ki. Csoportosan sétálnak a beosztott tisztek le és fel, időnkint meg-megállva Csanády altábornagy műhelye előtt. Az ablakon át belátni, amint a nagybajszú generális a térkép fölé hajolva ad ki utasításokat, míg tábori csendőrök gondoskodnak arról, hogy a kíváncsiskodók karéja tisztes távolban maradjon a házitól. Egy vezérkari jelenik

meg az ajtóban, udvariasan nyitnak neki utcát, de ő csak ordonáncért kiált s a sötétből előugró huszárkaplárrel ismét eltűnik a pitvarban. Majd, hogy néhány lovas nyeregbepattan s elvágat, suttogva mondják egymásnak a kintállók:

— A telefonvezetékekkel úgylátszik bajok vannak ...

Aztán mintha semmi sem történt volna, rendes időben van vacsora. Egy nagy sátorban terítették mindannyiunknak. Előtte rezesbanda sorakozik. Csanády altábornagy érkezik, mindenki feszes vigyázzban áll, utána Rásky alezredes, a vezérkari főnök jön. Tálalják a sültet. A zenekar, fülrepestző csindarattával, tüzes indulót játszik. Csanády az időt dicséri, szép nyári este van. S asztalkörül ülők jelentőségteljesen pillantanak egymásra, szinte gombnyomásra felderülnek az arcok, a szomszédok beszélgetni kezdenek egymással. A Stábnál nem illik kíváncsiskodni.

Vacsora után Csanády vezérkarjával ismét elvonnul. A többi urak a sátorban maradva, kártyázni kezdenek a leszedett asztalon.

Senki sem tud semmit, de mindenki nyugodt. Hisz: Exzellenc mosolygott!

Lefekvéskor referálja legényem, hogy a konyhán beszélnek, hogy a muszka helyenkint jól összelötte volna az állásokat, de támadás nemi volt. Azt is jelenti, hogy a lovaknak itt úri soruk van, mert tiszta zabot kapnak abrakképpen, nem úgy mint a fronton, ahol annak tekintélyes része gyanús darákból meg kukoricacsutka-örleményből áll. Menyhárt Pálnak különben is igen tetszik itt a helyzet. Szívesen maradna akár a háború végéig, mert csudamód lehet „szerezni“. Viszont csodálkozik, hogy ilyen nagyuraknak pléhtányéron szolgálják fel a menázsit. Mi a századnál ugyancsak többet mozgunk, de azért étkezéshez porcellán járja és sohasem tört össze még egy kávésibrik sem.

Július 17.

Szakad az eső s elmossa a szórványosan felélénkülő ágyúzás hangjait.

Az utakat az a bizonyos sárréteg borítja, melyben úgy csuszkaí az ember, mintha jégtablán járna. Ilyen időben nem nagyon lehet hadakozni, de azért csak nyugtalanít, hogy az enyéimmel mi van s túltéve magam az itteni etikett szabályain, jelentkezem Rásky alvezetésnél tájékoztatást kérve.

— A 4. hadsereg helyzete változatlan — kapom a választ — az ágyúzásnak látszólag csak demonstratív jellege volt, ellenben déli szomszédunknál, Marwitznál, tegnap áttörték a 61. gyaloghadosztályunkat s a mieink ott visszavonulóban vannak. A 4. hadsereg jobbszárnyának biztosítására, nélkülözhető tartalékainkat, köztük két lovasezredet is, Korytnicanál vonták össze. Bevetésük a Leonardi csoportnál valószínű.

Ebből láttam, hogy a 10. lovashadosztály tartalékjai, a jászkunok meg az ulánusok is igénybe lettek véve és így nem is volt már maradásom. Elbúcsúztam s a szüntelen esőtől hűségesen kísérve, majd három órai lovaglás után értem Swiniuchyba, ahol hadosztályparancsnokságomat régi helyén találtam. Az, hogy épp étkezéshez készültek, megnyugtató volt.

Vezérkari főnökünk, Denk százados, szokott kedves modorában közölte velem, hogy a hadosztályunkhoz délről csatlakozó lovasainkra, valamint a porosz gárdujánus dandárra, nem terjedt át az áttörés okozta pánik s visszaverve az orosz támadást, csak jobbszárnyukat kanyarították vissza. Utóbbinak meghosszabbítására lett bevetve két lórulszállt ezredünk. Az orosz támadás látszólag nem folytatódik, Marwitz veszteségei igen nagyok s állítólag nincsenek tartalékok sem.

Nekem a vezetéklóvaknál lévén beosztásom, azokhoz kell bevonulni, a Lugi pataktól nyugatra lévő Zagajcyba. Mivel kövér postafőtisztünk szintén oda készült, meghívott fiákkerjébe s így legalább nem áztam. Ezt az élvezetet azonban az elhasznált rugózású hintó meg a förtelmes út kellőleg ellensúlyozta.

Vezetéklovainkat szabad ég alatt találtam, a kísérő legénységgel együtt. Siralmasan elázott benyomást keltettek. A község zsúfolva volt tüzérségi lőszeroszlopokkal s épp ezért nem értem, hogy miért nem lehetett a mieinket valamely hátrább fekvő községbe irányítani, ahol hely is akad. Lovascapatnál néhány kilométernyi út többlet nem nagyon számít, ellenben az eső elleni védelem annál inkább.

Élelmes legényem egy istállóban szorított nekem helyet, hol a jászolban fekhelyhez is jutottam, de nem sok örömöm volt benne. Éjjel arra ébredtem, hogy folytatólag egy csues kanonir húzódkodott meg, aki álmában nyújtózva, orrom alá dugta csizmátlan lábait. Na s ezek a lábak, hogy is mondjam — förtelmesen szagoltak...

Július 18.

Azáltal, hogy Linsingen Luck elleni offenzív terveit kénytelen volt végleg feladni, a Marwitz hadcsoportnak a hó elején elért s félkörben előreékelődő területhódításnak már nem volt jelentősége. Így a hadcsoport mostani visszavonulása nem jelentett stratégiai hátrányt, hiszen nagyjában csak az eredeti, lényegesen rövidebb vonalba húzódkott vissza. A tragikus azonban az volt, hogy ezt a hadműveletet az ellenség kényszerítette ki és Marwitzék veszteségei oly nagyok voltak, hogy a rövidült arcvonal megszállására sem futotta az erő. Linsingen ezért kénytelen volt a már elszállított 108. német gyaloghadosztályt ismét visszairányítani.

A nap folyamán érkezett hírek szerint az orosz beérte az elért területhódítással, a fronton többé-kevésbé visszaállt a nyugalom és délután mi is parancsot kaptunk, hogy a Swiniuchy melletti régi szállásainkra vonuljunk be. Így végre tető alá kerülhettünk s lenyergelni is szabad volt.

Július 19–22.

Ezredünket csak július 20-án este váltották fel a Pusztomyty előtti lövészgödreiből. A többnapos vízben való fekvés folytán az emberek összefáztak s majd mindenik dizentériás meg lázas lett. Szirmay ezredes kért is részükre néhány napi pihenőt, de ezt a feszült helyzetre való tekintettel nem engedélyezték s így arra kellett szorítkozni, hogy bőséges rum, tea, meg ópium adagok kiutalásával segítsünk a bajon. A legbeteggebb emberek mint lövezetők nyertek beosztást, s bizony, ha abrakolásra, meg itatásra került a sor, századonkint alig négy-öt ember végezte a munkát.

Július 21-én este ismét én kerültem ki a korytnicai erdőbe, hol Urbánt kellett leváltanom. Az ezred feladata spanyol lovasok — mint a huszárok mondták „kecskék“ — ácsolásából állt, melyeket éjjelenként a lövészárók elé kellett kiszállítani. Fárasztó munka, mely mindig egy-két sebesüléssel is járt.

A helyzet konszolidálódása folytán fokozatosan visszkapjuk déli szomszédunknak átengedett csapatokat. A hadsereg ennék nyomán arra törekszik, hogy kellő számú tartalékokat képezzen, melyeknek egyedüli feladata a fegyelmezés és megfelelő harcászati kiképzés. Ennek értelmében a 89. gyalogezred Korytnica s Swiniuchyba kerül. Oda jön a 4. gyalogdandár parancsnokság is, melynek második ezrede a kilencvenesek, a Bubnówtól nyugatra lévő erdőben lesz elhelyezve. A 10. lovasihadosztály tartalékai viszont azt a parancsot kapták, hogy igyekezzenek a rendkívül sürgős aratási munkálatokkal megbirkózni. A jászkun ezred részére, mint körlet a Swiniuchy-Korytnicától északra húzódó területek lettek kijelölve.

Már két napja voltam kint lórulszállt embereinknél, mikor kellemes meglepetés ért. A hadseregparancsnokság négy napra Lublinba szabadságolt, hova 24-én este Szüleim érkeznek. Vértessy, a jó pajtás mindjárt ajánlkozott, hogy felvált a szolgálatban, a drótakadályok építését pedig Gallus hadnagy vette át,

mindketten annyi készséggel s szeretettel lépve helyembe, hogy szinte restelltem elfogadni.

Lejelentkezve, siettem szállásainkra a névtelen kolóniára, hogy csomagoljak. Másnap reggel akartam indulni, de egy szolgálati jegy még Koniuchyba szólított, hol megvizsgáltak nem-e vagyok tetves, mert ezt a szabadságlevélre rá kell vezetni.

LUBLIN. — ISMÉT A LENGYEL KÉRDÉS. — A LINIEWI ÁTTÖRÉS.

Július 23–31.

Hogy utazik az ember a háborúban?

Nagyon egyszerűen: Pawlowiczvig nyeregben, onnan lóvasúttal Wladimir-Wolynskiig, majd tehervonattal Kowelba s tovább személyvonattal Lublinig.

A X. hadtestparancsnokságnál beszóltam nagybátyámhoz, aki ott fogott azzal, hogy háljak nála, majd ő is kér eltávozási engedélyt és holnap az ő gépkocsijukon mehetünk. Így még hamarább érek célhoz, — na meg kényelmesebben is.

Nem is igen kértem magam s estére ismét ott vacsoráztam Csanády altábornagy asztalánál. Egész mulatságos volt, mert még múltkori ittlétemmel összefüggésben, úgy fogadtak engem, mint valami csodabogarat, aki csataszagozt érezve, a biztos helyről a frontra siet. A nagy praxisban állítólag az ellenkezője a gyakoribb. Egy porosz huszárhadnagy szintén velünk eszik, ő is ma érkezett, mint összekötőtiszt. Szomszédom meséli, hogy a német lovasok csak épp, hogy lenyergeltek és többé nem törődtek lovaikkal, nem úgy, mint az én legényem, akinek első dolga volt szénát „szerezni“. Hát igen, a német lehet kitűnő katoná, de az állat iránti szeretetet nem lehet drillel elérni. Abba születni kell. Beszélik a Stábnál azt is, hogy Brussilow augusztusra nagy dolgot tervezhet, mert megkapta a Stawkától¹⁾ a gárdahadtestet. Ezt idáig kímélték a frontszolgálatról. Még nem tudni, hol

¹⁾ Orosz főparancsnokság.

fogják bevetni. A Terszlyánszky hadsereg mindenestre az előkészületeket megtette, hogy viszonylag szűk frontszakaszát — összesen valami húsz kilométer — öt gyalog- és egy lovashadosztálynyi erejével feltétlenül biztosítsa.

24-én reggel előállt a beígért gépkocsi. Egy óriási alkotmány, amelynek kerekei vastag láncokkal vannak átsavarva — mint megtudom, azért: hogy kapaszkodhasson. A vezető mellé egy autóstiszt ült, akinek a vezérkariakhoz hasonló kemény sapkájára imponáló, bársonnyal szegélyezett szemüvegek voltak csatolva. Hasonlót eddig csak repülőknél láttam s úgy éreztem, hogy már ez egymagában is valami ünnepélyes komolyságot kölcsönöz utunknak. Az is igen tetszett nekem, hogy a kocsi mellett egy félszakasz baka sorakozott fel — hiába, a Stábnál szertartásosan mennek a dolgok — és amint nagybátyámmal hátul elhelyezkedtünk, úgy éreztem magam, mintha legalább is tábornok lennék.

— Alles in Ordnung? — kérdezte az autóstiszt, udvariasan hátrafordulva, majd megnyomta a tülköt. És erre a bakák — biz Isten, azt hittem, hogy megőrültek — rávetették magukat kocsinkra s míg páran elől a kurlbit csavargatták, a többi egymást biztatva, tőlt a hatalmas alkotmányt. A motor pedig töfög, meg berreg, meg bűzlik, sőt főleg bűzlik, de: indul!

Kérdezni akarom nagybátyámat, hogy ez mindig így szokás-e, de autónk, amely igen komolyan fogja fel feladatát, gödör ide, kátyú oda, csak száguld át mindenben, míg mi a hátsó ülésen úgy ugrálunk, akár a gumilabda. Nekem, hogy éppen szólni akartam, fogaim közt maradt a nyelvem s most vérzik és fáj is. Hiába, autózni meg beszélni is, az nem megy, nem lehet mindent egyszerre. Így jár az ember, ha telhetetlen.

Jobbkézről van a keskenyvágányú sínpár. Azon kocog a wladimiri lóvasút. Mi persze, messze elhagyjuk s ez végre mégis csak felemelő érzés. Az ember ilyenkor látja csak, hogy mi az a technika századában élni s ha nem fájna úgy a nyelvem — na most meg

már az ajkamba is beleharaptam — akkor még sokkal jobban élvezném ezt a ritka élményt. Mert az autót csak az tanulja meg becsülni, aki benne ülhet. Igaz, hogy két kézzel kell fogódzni, hogy ezen bentülésnek tartós jelleget adjunk, de ez már hozzátartozik, különben hol maradna a sportszerűség? Sokkal inkább érdemel szót az a pompás iram, ahogyan gépünk nekihajt annak a tónak, amely előttünk az utat ellepi. Mintha semmi sem lenne ...

— Jaj!

Egy rémes lökés, a kocsi eleje szinte belefúrta magát és egy víz- meg száruhatag repül át a szélvédő-üvegen a nyakunkba meg a hátunkra — mert közben előrevágódtunk. Én meg úgy beleütöttem állkapcsomat valamibe, hogy csillagokat látok. Azaz, ördögöt látok, mindkét szemem maszattal van teli . . . Autónk azonban mintha időt akart volna engedni újabb elhelyezkedésünkre, megállt s mire végül kitöröltem arcomból a sarat, még mindig áll, sőt alighanem végleg áll és eszeágába sincsen elindulni.

Az autóstiszt azonban feltalálta magát. Úgy néz körül, mintha seregszemlét tartana. Kezét szemei fölé tartva, kutatja a láthatárt és messze hátul fölfedezi a lótól vontatott lórét a benne ülő bakákkal.

— Die werden gleich helfen — állapítja meg s egész lénye csupa gyakorlati érzék és körültekintés.

Szemközt trének jönnek, apró csues lovakkal, amelyek szinte szügyig gázolnak a vízben. Egyszerre érnek hozzánk a lórésokkal, mire a bakákkal karöltve látnak hozzá az autó kivontatásához meg megindításához. Ez végül sikerül is, de gyalogosaink, akik csallóközi honvédek, nem igen feltételezik, hogy mi értünk a nyelvükön, szigorúan hétszentségezik azt is, aki ezt a bűdös masinát feltalálta, de meg azt is, aki azzal a német pofával beléül.

Na, de ez csak olyan kis epizód volt, akár az a pár gumidefekt, melyeket a patkószögeknek köszönhetünk. Szót sem érdemel s különben is mindjárt Wladimirbe érünk, pedig az jó darab. Ott látszik már a fehér kupola, szinte meg lehet fogni, oly közel van.

S mondjuk, hogy másfél órája jövünk, na, valamivel több: két órája, de nem egészen s vagy huszonnyolc kilométert tettünk meg. Ez csak valami! Hát hiába, XX. század . . .

De úgylátszik a gép maga is sokalta a teljesítményt — végre is nem jó az emberiséget annyira el-kényeztetni — s a város töviben hirtelen megállt. Biztos valami apró hiba, ilyen komplikált szerkezetnél az csak igazán előfordulhat, hisz az állattal is meg-esik, hogy megáll, pedig az Isten teremtménye. A so-főr már neki is látott a szerelésnek, mindjárt rendben lesz. Autóosztisztünk is ide-oda néz, vált néhány szót a vezetővel, egyik-másik alkatrészt kézbe is veszi, aztán megint visszajön hozzánk — élvezet vele társalogni. Mert ő aztán mestere mindennek, ami gép s előadása nyomán szinte természetesnek tűnik, hogy a mótóré a jövő, gépesíteni kellene az egész tűzértséget és a há-ború után az lesz az első: — dass mán mit dieser elen-den Krampenwirtschaft aufraumt! — „Krampen“ alatt alighanem a lovat érti, s habár őneki két csillag-gal többje van, mint nekem, tehát ennyivel okosabb és képzetebb is, mégis úgyhiszem, hogy jóslásai, ha beteljesednének, szegény bakáink már látásból sem fogják ismerni a kanonirokat. Huszadik század ide meg oda, de azért a háborús utak, meg motor mintha mégis valami ellentétes volna ...

A sofőr közben még mindig szerel. Egész eltűnik a motorházban és mindig több és több alkatrészt, meg srófot, meg huzalt és egyéb nyavalyát halász elő a gép belsejéből. Már vagy egy órája várunk s még mindig akad benne kutatni való. Végre nagybátyám meg-kérdezi, hogy soká tart-e még, míg indulhatunk s mi-vel a válasz erősen kitérő, úgy véljük, jobb lesz hátunkra venni a cók-mókot és gyalog nekivágni az útnak, délre csak elérjük az állomást.

Autóosztisztünket — aki közben kissé elcsendese-dett — visszahagyjuk. Ne vegye tőlünk rossz néven, dehát nagyon úgy néz ki a dolog, hogy előbb talál le-járni a szabadságunk, mint a masina megindul s Lub-linba meg mégis csak szeretnénk eljutni.

A X. hadtest lóréjai azóta rég beértek a pályaudvarra s az azokat beváró személyvonat is már elment, így egy épp Kowelba tartó mozdollyal utaztunk tovább, hol aztán jobb híján egy nyugatnak guruló lószállítmányra kapaszkodtunk fel. Utóbb derült ki, hogy ez a 11. honvéd lovashadosztálynak a galuziai ütközet után megmaradt töredékeit szállítja retablírozás végett Magyarországra.

Lublinba másnap reggel érkeztünk.

Szüleim a Hotel Viktóriában vártak s bizony nagy volt a viszontlátás boldog öröme! Szép szobát nyitottak nekem is, mellette fürdőszoba gőzölgő káddal s székre kikészítve új ruha, csizma, meg szeretszét az az ezer minden jó, amit a gondos, szerető otthonból felhoztak nekem. A reggeli — tele hazai figyelmességekkel — majdnem délig tart, mert közben egymást licitáljuk túl a mondani- és kérdeznivalókban. Ilyenkor látni, hogy az ember bármennyire férfi és katona, a szülői szeretetnek oly végtelenül jóleső, kézzelfogható közelségében, ismét gyermekké válik.

Istenem, korytnicai sáros dekkung, de messze távolba szöktél egyszerre!

A Lublinban töltött négy nap kellemes és érdekes volt számomra. A Bistrice mentén épült, majd 70.000 lakosú város elég nagy benyomást kelt s magán viseli azt a jelleget, amelyet Galíciában is megtalálunk, de Krakó történelmi szépségű régi épületei és Lemberg ijjabbkori, erősen nyugati kultúrája nélkül. Mindenhol a tipikus keskeny ablakok s a lengyel, német, de legtöbbször héber- meg cirillbetűs orosz cégtáblák, melyek rikítóan futnak fel az emeletekig, kiabálóan takarva el a falakat. A rosszul kövezett széles utcák piszkosak. Általában véve is, talán a tisztátalanság az, ami ezt a várost legjobban jellemzi. A cári hatalomnak itt maradt jelképei, a hatalmas kormányzósági épület, valamint a most katolikussá átvedlett impozáns görögkeleti katedrális. Utóbbival szemben a szép nyilvános kert viszont valami lengyel könnyedséget kölcsönöz az egésznek. Aránylag kevés osztrák-magyar uniformist látni. Annál több a legionista. Tisztjeik ezüst-

tel kivert kékes formaruhájukban jól mutatnak, rendszeren csinos nők társaságában sétálnak s az embernek az az érzése, hogy ezek a mosolygó, előzékeny de velünk szemben mégis zárkózott katonáknak csak az a feladatuk, hogy a mindenütt és mindenhol való jelenlétükkel állandóan figyelmeztessék honfitársaikat, a ködfátyollal takart lengyel állam feltartóztatlan feltámadására.

Mindjárt első nap leadta nálunk névjegyét Kuk tábornoszernagy, lublini főkormányzó. A délutáni teára pedig megtelt szüleim szalonja a katonai vezetőség tagjaival és itt élő lengyel előkelőségekkel. Utóbbiaknak látszólag Rzeszóvvszia grófnő volt a feje, aki szintén a Viktóriában lakott, nr'g férje Lublin melletti elpusztított kastélyuk restaurálásával volt elfoglalva. Másnap aztán Rzeszóvskiék hívtak minket vissza. Ott voltak Posenből való rokonaik, több helybeli család és egy szenvedő arcú litván bárónő, aki szürke ápolónői uniformist viselt. Utóbbinak férje az orosz gárdában szolgál, nincs róla híre, de annyiban nyugott, hogy ezeket a csapatokat a cár nem engedi a frontra vinni. Óvakodom megmondani, hogy a Csánády-hadtestnél épp az ellenkezőjéről értesültem. Érdekes volt ez a lengyel milió, melyben mindenki csak politizált. Rzeszówska grófnő nem éppen németbarát. Az ausztro-lengyel megoldásnak inkább híve és fiát osztrák dragonvosezredbe is akarja felvétetni. Miközben beszél, el-eltűnik a spanyolfal mögött, hol mosdótálcájában birtokáról hozott rákok szoronganak. Ezeknek ad friss vizet — nem sok eredménnyel, mert a rákok, melyeknek ez az átköltözés kevésbé lehet ínnyükre, egyéni szaguk terjesztésével fejezik ki rosszszalásukat. A szoba ugyan telítve van az orosz kölnivíz nehéz felhőtől, de a rákszag mégis áthatol és a kettő úgy látszik, rosszul egészíti ki egymást.

Apám, aki mint miniszter a szentgotthárdi kerületben mandátumot vállalt, programbeszédjében foglalkozott volt a lengyel kérdéssel és fejtegetéseit az angol sajtó is átvette. A Tisza kormány lengyelbarát beállítottsága is közismert volt és az, hogy az ausztro-

lengyel megoldással szemben, a magyarok inkább a függetlenebb Lengyelországnak voltak hívei, itt meleg visszhangra talált. Nyilván ennek volt kifejezője az is, hogy a légió egyik tisztjét állandóan apám rendelkezésére bocsátotta s hogy szüleim a legionista kórházat meglátogatták, különös ünnepélyes fogadtatásban részesültek. Ezzel szemben a főkormányzóság mintha bizonyos rezerváltsággal viseltetne.

Egyik este hivatalosak voltunk Kuk táborszernagyhoz, aki aztán vacsora után a „Generalstafel“ tagjait vendégül látta, hogy alkalmat adjon apámnak a főkormányzósággal való megismerkedésre.

Kuk táborszernagyon kívül ott volt annak helyettese, Dietrichstein herceg tábornok, gróf Wodzicki polgári kormánybiztos, báró Hoening követ mint a külügyminisztérium képviselője, gróf Herberstein az osztrák földművelésügyi minisztérium megbízottja, Hausner ezredes vezérkari főnök, továbbá Bülow-StolLe alezredes német császári megbízott és segédtszjtje, Ratibor herceg kapitány. Természetesen, az összes jelenlévőket nem jegyezhettem fel magamnak, de a fontosabb személyiségekre Fiala százados segédtszjt külön felhívta a figyelmemet, meg be is mutatott. Wodzickit, Hoeninget és Herbersteint különben is ismertem már a Viktóriából.

Buriannak és Bethmann-Hollwegnek, Lengyelország jövő sorsáról folyó tárgyalásai ekkortájt már a befejeződés stádiumában voltak. Így apám, aki mindenről tájékozva volt, természetesen is az érdeklődés középpontjában állt. Nimbusza úglátszik rám is kihatott, mert a hosszúra nyúlt estély során, hogy alkalmam nyílt a vezetőszemélyekkel beszélni, éreztem hogy úgy kezeltek, mint valami hasonszórú nagyfejűt.

A két külügyminiszter, körvonalazva az Oroszországgal szembeni hadicélokat, nagyjából úgy állapodott meg, hogy az etnografiailag orosz-lengyel területek, továbbá az attól keletre eső s a szövetséges hatalmak által megszállt részek, mint lengyel királyság egy Habsburg főherceg jogara alá kerülve, alkotnák

az új lengyel államot, melyhez annak fejében, hogy Ausztria-Magyarországgal szoros kapcsolatba lép, Galícia s előreláthatólag Bukovina is hozzácsatoltatna.

A német birodalom a Baltikum irányában kívánt terjeszkedni, igényt tartva Suwalki, Litvánia, Kurland és a wilnai kormányzóságra, vagy legalább is annak nyugati felére.

A Baltikumhoz Németország történelmi jogokat formált, tekintve, hogy ez a terület a XVI. század közepéig a német lovagrend birtokállományához tartozott. Az anyaországtól akkoriban ezt a tartományt a közbeékelődött Litvánia választotta el s így csak a tengeren át volt megközelíthető. A germán parasztságnak, — amely nem volt hajlandó hajóra szállni — a Baltikumban való letelepítése akadályokba ütközött s így, mivel a lovagrend a szakadatlan harcokban felőrödött, a paraszti alapot nélkülöző tartomány a Dünától északra a svédek, attól délre pedig a kurlandi hercegség a lengyelek kezére került. Nagy Péter északi hadjáratának eredményeként elhódította még Esztóniát és Livlandot, majd Lengyelország harmadik felosztásakor, 1795-ben, Kurland is az oroszoké lett. Az oroszok azonban a közigazgatás, bírászkodás, valamint a közoktatás terén, 1880-ig a német nyelvhasználatot érintetlenül hagyták. Ettől fogva, hogy az oroszítás megindult, a német nyelvhasználat a tartománygyűlésre és az egyházra — mely itt majdnem kizárólag evangélikus volt — korlátozódott. Csak 1905-ben, mikor a forradalom során a németiség hű maradt a cárhoz, nyerték vissza a németek iskolafenntartási jogait. Annak ellenére, hogy a baltikumi németiség alig tette ki a lakosság 8 százalékát, mégis azért, hogy a nagybirtok, nagyipar és a kereskedelem nagyrésze az ő kezükben volt, nemcsak megőrizték pozícióikat, hanem a nagybirtokosoknak a háború előtt végzett önkéntes telepítései révén 200.000 oroszországi német kolonistát hoztak a Baltikumba. A németek befolyására jellemző, hogy a 90 kurlandi evangélikus lelkész közül a háború kitörésekor csak 16 volt lett, míg a többi — azaz több mint 82 százalék — német.

Litvánia, Suwalki nagyrészt, valamint a vilnai kormányzóság nyugati felét litvánok lakták. Ezek keletporoszországi fajtestvéreiktől csak abban különböztek, hogy római katolikusok voltak. A nagybirtoknak és vagyonnak tekintélyes része azonban a litvánoktól lakott területen lengyel kézen volt s habár az orosz uralom 1863 óta mindent megtett elnyomatásukra, mégis sikerült nekik az egyházi életben a lengyel nyelvezetet fenntartani és főként a vilnai kormányzóságban teret hódítani. Litvánia székhelyén, Vilnában például a lengyelség volt a többség. A német megszállás óta azonban erősen feléledt a litvánok lengyelellenes mozgalma. Ez a lengyeleknél, akiknek a Jagellók hazája kényes pontjuk volt, természetesen ellenszenvet keltett.

A litván nyelvhatárhoz kelet felől a fehér-orosz, vagyis ukrán területek csatlakoztak, melyeknek egy keskeny csíkja Grodno és Suwalki kormányzóság déli felén át a porosz határig kiterjedt, ezzel mintegy válaszfalat húzva a lengyelség etnografikai határa és a litvánok-lakta területek közé. Így akadémice nézve, Németország terjeszkedési igényei nem sértettek lengyel érdekeket, ha azoktól az imperkilisztikus törekvésektől eltekintünk, melyek alapján a lengyelség a litvánoktól és ukránoktól lakott összes területekre is jogot formált, amit ők az 1569. évi lublini unióra vezettek vissza.

A német területgyarapításukkal helyet kívántak biztosítani annak a másfélmillió germán kolonistának, akik az orosz birodalomban telepedtek le s akik a háborús rendszabályok következtében jórészt földönfutókká váltak. Az anektálni kívánt tartományokban az orosz állami birtokok tekintélyes területet foglaltak el. Kurlandban például ez a tartomány területének 22%-át vette ki, mely egyenesen felkínálkozott a telepítésre. A német nagybirtokosok egyesülete pedig 1915 őszén önként felajánlotta birtokainak $\frac{1}{3}$ részét, ilyen telepítési akció keresztülvitelére. Föld tehát bőségesen állt rendelkezésre s ezek a tartományok, melyeknek négyzetkilométerenkinti lakos-száma

jóval alatta maradt a 30 léleknek, még messze estek népességeltartás terén attól, amit tőlük német fel fogás szerint várni lehetett. Így ezeken a területeken, különös tekintettel a lettek korlátozott szaporaságára, előreláthatóan birodalmi németek letelepítésére is nyíltak volna lehetőségek.

Németországnak a tervezett területgyarapítás mindenetre még egy igen lényeges előnyt juttatott volna, amennyiben Libau birtoklásával kezébe kerül, a régi cári birodalom egyetlen, állandóan jégmentes kikötője, ami a jövőben biztosíthatta a német kereskedelmi befolyást, a mögöttes lengyel s orosz területekre nézve.

A lengyel nemzeti aspirációknak így úgyszólván csak a német birodalomhoz tartozó lengyellakta területekről kellett volna lemondaniok. Ebbe a vezető lengyel körök látszatra bele is nyugodtak, végre is ha államuk egyszer megerősödik, mit tudni, mit rejteget még számukra a jövő?

Nem érdektelen ezzel összefüggésben feljegyezni, hogy az 1907. évi birodalmi képviselőválasztásoknál, a poseni tartomány 15 mandátumából 11 esett a lengyel pártra, a felsősziléziai 7 kerületből 5 volt a lengyeleké és a Wisztula bal partján fekvő nyugatporoszországiak közül majdnem valamennyi kerület lengyel képviselőt küldött a birodalmi tanácsba. A Reichstagban, egy 1910. évi statisztika szerint, 135 különféle lengyel napilap, folyóirat stb. létezik, melyek közül például a Gazeta Grudziondzka, 89.600 példányszámban jelenik meg.

A százhusz esztendő, sokszor erőszakos germanizálásnak vajmi gyenge volt az eredménye, ami egyrészt mutatja, hogy a németiség beolvasztóképessége gyenge, másrészt pedig, hogy az újra feltámadó lengyel királyság ezekre a németországi lengyellakta területekre nem fog befolyás nélkül maradni. A Napóleon óta megindult nemzeti ébredések folyamatának itt a németiség már nehezen tudott gátat vetni s a varsói patrióták végeredményben nyugodtak lehettek. Az idő nekik dolgozik.

Mikor a központi hatalmak az új Lengyelország

létrehívását határozták el, mindenesetre fejedelmi ajándékot adtak annak a nemzetnek, mely függetlenségének és feltámadásának kivívásához mindössze három legionista dandárral járult hozzá. Ezek is jórészt Ausztria területéről származó, többé-kevésbé amúgy is hadköteles egyénekből álltak s fenntartásuk a monarchia terhére történt.

Ezért csak természetesnek tekinthető, hogy a központi hatalmak az új államalakulattól azt várták, hogy nemzeti hadsereget toborozva fog a győzelem teljes kivívásához segédkezet nyújtani, hiszen senki- nek sem lehetett nagyobb érdeke, hogy az oroszoktól elfoglalt területeket megtarthassuk s lehetőleg még gyarapíthassuk is, mint épp a leendő Lengyelországnak, melynek ez jövőendő birtokállományát jelentette.

Ha pedig az új lengyel állam oly nemes gondolkodású lesz, mint ahogyan történelmi múltja után joggal várni lehet, úgy megszületése után első dolga kell, hogy legyen, hogy Varsóban emlékoszlopot állít fel a felszabadításáért elesett névtelen idegen hősök, a német és osztrák-magyar katonák iránt érzett hálájának örök jelképéül.

Annak ellenére, hogy Lengyelország visszaállításának proklamálására az előkészületek már 1916 júliusában megtörténtek, maga a proklamáció állandó halasztást szenvedett.

Szentpétervárott volt egy irány, mely a háború továbbvitelét céltalannak és a cárizmusra veszélyesnek látta. Stürmer orosz miniszterelnök, aki 1916 júliusában a harcias Sasanowtól a külügyi tárcát is átvette, szintén a békebarátok közé számított. A német külügyi hivatal ezért nem akart elibevágni az eseményeknek s mielőtt a lengyel kérdésben fait accompli elé állítja Szentpétervárt, ki akarta puhatolni egy különbéke lehetőségét.

Warburg, hamburgi bankár folytatott is Stockholmban megbeszéléseket Protopopow duma-alelnökkel, a későbbi orosz belügyminiszterrel, majd más közvetítők is keresték a kapcsolatokat. A tárgyalások

persze elhúzódtak. Ezalatt a Luck óta sokat szenvedett osztrák-magyar hadak mindjobban rászorultak a német segítségre. A Reichből hangok hallatszottak, melyek nehezményezték, hogy a monarchiának — mely a német áldozatok nélkül összeomlana — mégis egész Lengyelország az ölébe hulljon és ismét felvetődött a gondolat, hogy Habsburg uralkodó helyett egy katolikus szász királyi házból való herceg kerüljön Lengyelország élére, ami a monarchia helyett a német birodalommal való szorosabb kapcsolatot jelentette volna.

Ilyen előzmények után jelent meg 1916. november 5-én az annyira várt proklamáció, melyet azonban alaposan megnyirbáltak. A leendő lengyel államnak sem a határai nem szerepeltek, sem az államfő személye tekintetében nem történt döntés. Kimondták, hogy Lengyelországot a központi hatalmak mindkét államához egyformán szoros kapcsolatok fűzik s hogy önálló hadsereget kap. A néhány nap után megjelent toborzó felhívás szerint utóbbinak célja az oroszok feletti győzelem kivívásában való segédkezés. A parancsnokság a németeket illeti. A felszerelésről is ők gondoskodnak.

Egy állam, melyről senki sem tudja, hol kezdődik s hol végződik, egy nép, mely nem tudja, miért kell küzdenie, egy hadsereg, mely nem tudja, kire kell, hogy felesküdjék. Ezek voltak a proklamáció eredményei. A várakozástól felcsigázott s felizgatott lengyel fantázia csalódottan vette át a kétes értékű ajándékot, mely eredetileg életerős test volt, de amelyről közben lefűrészelték végtagjait.

Pilsudski, aki veszélyeztetve látta a lengyel ügyet, már jóval a proklamáció előtt lemondott dandárparancsnoki tisztjéről. A légiók erre bomladozni kezdtek, úgy, hogy ki kellett őket a frontból vonni. Az új lengyel állam kapott egy legfőbb államtanácsot, de hatalom és befolyás nélkül, mert azt a megszállócsapatok nem adhatták ki kezeikből.

1917. januárjában aztán, hogy a Wilson-féle üzenet is a független Lengyelország álláspontján állt,

az egész ügy nemzetközi jelleget kapott s kicsúszott a központi hatalmak kezéből. Nem sokkal rá kitört az orosz forradalom, amely egyik első ténykedéseként világgá kürtölte az összes lengyel országrészekből álló Lengyelország felállítását. Ezzel nemcsak az az ellenség tűnt el, amely ellen a felállítandó lengyel hadseregnek küzdeni kellett volna, hanem egyben egy sokkal nagyobb és konkrétebb határokkal bíró Lengyelország is kibontakozott.

Közben Pilsudski, miután egy ideig mégis részt vett az államtanács működésében, nyíltan szembefordult a központi hatalmak politikájával. Erre a légiók, a lengyel politika mindenkori szeizmográfja, „Lengyel Segélyhadtest“-té való átminősítésük alkalmával jórészt megtagadták az esküt. Válaszként a németek letartóztatták Pilsudskit és a szóvivőkkel együtt internálták. A legionisták pedig ismét a frontra kerültek.

Bécs azonban görcsösen igyekezett elveszett pozícióját visszanyerni s az új lublini főkormányzó, Szeptycki ezredes, aki tőle telhetőleg támogatta a lengyel ügyet, többek közt kedveskedésből betiltotta a megszállt területekről való élelmiszerkivitelt. Később ez az intézkedés odamódosult, hogy a varsói kormányzásba mégis mehettek ki szállítmányok. A segélyforrásaiktól elzárt anyaországok azonban kötölköztek s így érthető, hogy midőn az 1917—18. telén lefolyt brest-litowski béketárgyalásokon, az ott megjelent ukrán delegátusok azt kérték, hogy Galiciától északra ne a Búg alkossa országhatárukat, hanem a cholmi vidék — amely a cári uralom alatt is ruténnek nyilvánított — szintén hozzájuk csatoltassék: Czernin gróf külügyminiszterünk az ellenszolgáltatásul felajánlott százezer vágón élelem fejében, nem tagadhatta meg beleegyezését.

A lengyelség, mely máskülönbösen huszonegy pártra szakadva, egymásközt agyarkodott, a brest-litowski hírré, szinte egységesen zúdult fel. Az elkeseredés és harag Bécs ellen fordult, mert a közvélemény szerint a beígért nagy Lengyelország helyett, Cholm

elszakítása újabb felosztást jelentett. Csak karhatalommal sikerült a forradalmi megmozdulásokat levernü. A légiók eközben megkísérelték, hogy áttörjenek az ellenséghez. Egyrészüknék Haller brigadéros vezetésével ez sikerült is, míg a többit csapataink lefegyverezték. A vezetők a máramarosszigeti haditörvényszék elé kerültek. Haller ezredes embereivel azonban egyesült az Ukrainában lévő és Michaelis, illetve Dowbor-Musnicki tábornokok parancsnoksága alatt álló lengyel nemzetiségű orosz hadtestekkel. Majd, hogy az előnyomuló németek ezeket fegyverletételre kényszerítették, a legionisták maradványa keresztül verekedte magát a forradalmi Oroszországon, hogy később a Jegestengeren át eljusson Franciaországba.

Lengyelország áthidalhatatlan ellentétbe került megteremtőivel.

Kelet felől a németek által támogatott ukrán birodalom bontogatta ki szárnyait és a lengyelek utolsó reménysége az antant győzelmében lehetett. Ez lett abból a gigantikusnak szánt alkotásból, melyet Németország és Ausztria-Magyarország, Lengyelország életrehívásával vélt megvalósítani, de mellyel politikájuk határozatlansága folytán megkéstek s így is csak megcsontkítva adtak át az életnek.

Az élet azonban tökéleteset kíván és — kíméletlen!

Szabadságom lejártával, július 29-én reggel utaztam vissza Lublinból.

Kowelhoz közeledve, mind erősebben hallatszik az ágyúzás s a szembe jövő vonatoktól átvett hírek szerint tegnap óta az egész fronton tombol a harc. Szóval megindult Brussilow második nagy csatája.

Meglehetőes késéssel futunk be a nagy pályaudvarra, ahol általános az izgalom. Wladimir felé beszüntették a személyforgalmat. Az állomáson német katonavonatok gördülnek át. Tüzérséget, lőszert szállítanak. A frontról hallatszó szüntelen ágyúzás pedig mindent s mindenkit sietségre int.

Egy délnek induló üres szerelvényvel mégis sikerül eljutnom Wladimirig, de ott meg a lóvasút nem működik. Az állomásparancsnokságnak viszont úgy látszik más dolga is akad, mint a sok instradálásra váró katonát útbaigazítani, összeszaladom az egész várost, de sem előfogatot, sem fuvarost nem sikerül felhajtanom. Éjjel aztán egy sebesültszállítónalattal Myszewre megyek, ahol nagy-trénünk van s Hunkár Antitól kapok is egy szekeret, mely ezredemhez visz.

A mieinket a Swiniuchytól észak-keletre húzódó völgyben találom, ahol 4. dandárunk mint lovastartalék áll készenlétben.

A kétnapos ütközet, mely arcvonalunkat mintegy 3—4 kilométerrel vetette vissza, azzal kezdődött, hogy július 28-án hajnalban az orosz ágyútűz alá vetette a 70. honvédhadosztályt s röviddel rá át is törte. Erre az ellenség a résbe lovasságot vetett be, mely az üldözésen felül, a kétoldalt állásban maradt gyaloghadosztályaink parancsnokságait és ütegeit rohamozta meg. Az ijedtség okozta pánikban folytatólag is meg-ingott a front. A 11. gyaloghadosztály csapatai, amelyek magukat bekerítve vélték, ész nélkül mentek vissza. A mi védőszakaszunkon', két támadást visszaverve, szívésen kitartottak embereink, míg Bauer tábornok a tartalékokat balszárnyán, arccal északnak rajoztatta fel, hogy oldalát biztosítsa. A szomszédos ötvennyolcasok azonban sehogysem voltak megállásra bírhatók. A muszka lovassággal és ütegekkel hadosztályunk hátába került és így délelőtt 10 órakor nálunk is elrendelték a Korytnicára való visszahúzódást. E közben a harcból kivont 13. huszárezredet északnak küldték, hogy lovon zárja el a Bubnów felől nyugatnak vezető utakat.¹⁾

Hogy aztán délben beérkezett a porosz gárduulás-dandár, a mieink ellentámadásba mentek át és

¹⁾ A 13. huszárezred veszteségei a július 28-i ütközetben: Báró Hardt-Stummer kadét és 1 huszár elesett, 5 huszár pedig megsebesült. Az egész 10. lovashadosztály veszteségei halottakban és sebesültekben: 220 fő.

4. hadseregnek bevetett tartalékaival együtt sikerült is a további orosz előretörésnek gátatvetni.

A Szurmay hadtest veszteségei azonban nagyok voltak. A 70. honvédhadosztálynak három ezrede például 170 embert számolt és az orosz hadi jelentés szerint: 46 ágyú, 66 gépfegyver,¹⁾ foglyokban pedig 2 tábornok, 2 ezredparancsnok, 50 más tiszt és mintegy 9.000 főnyi legénység jutott a kezükre.²⁾

A viszonylag kis erőkkel megindított ellenséges támadást a két bevetett lovashadosztály⁸⁾ döntő sikerré avatta. A 4. hadsereg szinte harcképtelen állapotban aggodalommal teli nézett az elkövetkezendő napok elé. Linsingen elsősorban vezetőségünket hibáztatta s július 30-án reggel meglepetésszerűen értesültünk, hogy a Tersztyánszky hadsereg hatáskörét papíron délnek terjesztették ki, de ezen belül Selwowitz-Leresztkowiczig Litzmann német tábornok a vezénylő.⁴⁾ Ez utóbbi másnapra átcsoportosította a parancsnokságot. Szurmaynak megmaradt a 70. és 11. gyaloghadosztály, míg minket Leonhardi lovascsoportjához csaptak hozzá, melyet viszont a 108. német gyaloghadosztállyal együtt, annak parancsnokának, Beckmann tábornoknak rendeltek alá.

Így Tersztyánszky vezérezredesnek ugyan megnagyobbodott a hadserege, de nem a hatásköre, mert szabadon jóformán csak Csanády hadosztályai felett rendelkezhetett.

A Szurmay-hadtesthez, meg a Beckmann-csoporthoz már legfeljebb a Litzmann-féle szűrőn át vezetett az út.

Csuda-ferde helyzet, annyi biztos.

De a csapat örült a német vezetésnek.

¹⁾ A később történt állomány-felvétel összesen 90 elveszett géppuskát mutatott ki.

²⁾ A 70. honvédhadosztály maga 33 ágyút veszített. A hősiessen kitárté tüzezek jórészét az ellenséges lovasság lekaszabolta.

³⁾ A 11. orosz .lovashadosztály és a 3. oremburgi kozák lovashadosztály.

⁴⁾ Litzman gyalogsági tábornok, aki a 10. német hadsereg parancsnoka volt, az 1914. évben Brzeznyénél végzett hősiességéért szerzett magának hervadhatatlan babérokat.

VIHAR ELŐTTI CSEND.

Augusztus 1.

Lovasrukkoló!

No hiszen ez is régen volt.

De a múltkori nagy kozák sikerek iskolát csináltak. A tartalékban lévő 4. dandárunknak most az a feladata, hogy az orosz példát az első adott alkalommal utánozza.

A sima gyeptől bevont swiniuchyí völgy igen alkalmasnak látszik a gyakorlatozásra. Már kora reggel köszörüljük a kardokat, meg a nyergeket is átzsírozuk, hogy passzosan feküdjenek. Aztán századonkinti gyülekezés lesz elrendelve.

Tömöry alezredes az első jászkun divízió komendánsa végre hatáskörhöz jut. Én annakidején a kádernél mint kemény és szigorú parancsnokot ismertem meg, de lehet, hogy ez csak az én fiataalkori impresszióm volt, mert mióta idefennt van, a légynek sem vét s én, akit csak „édes Pistámnak“ szólít, úgy érzem: hogy különösen a szívéhez nőtem.

Ma azonban mintha változott volna a helyzet.

Prónayt rheumával Badenbe küldötték. Helyetese Brückler meg arról panaszkodik, hogy valami elcsapta a hasát. Így a mi századunk az én vezényletem alatt rukkol és az első öt perc után már csak úgy repülnek feléin Tömöry mérges nyilai. Nem is tudtam, hogy ennyire rikácsoló hangja van s mintha mellbe vágnának midőn felém süvíti: Leutnant Báron Roszner maga annyit ért a lovasszázad vezetéséhez, mint egy szanitéckáplár — majd nyilván ezt a hasonlatot is túl enyhének találva, sietve egészíti ki: mint egy baka szanitéckáplár!

Mégis bölcs dolog a német szolgálati nyelv, mert ezt huszáraim nem értik s így mindez négyszemközti titok marad. Különben Tömöry legfrissebb megállapítása szerint: úgy ülök a nyeregben, mint bagzó kan-

dúr a sövényen s oly bejedit vagyok, akár egy kiszuperált lisoform-huszár.¹⁾

Hát nem tagadom, a srapneleket jobban bírom, mint az ilyen feljebbvalót, habár megértem, hogy boszszús, mert pl. most az „Umkehrtschwenken“ alatt én is fene rosszul érzem magam, mert a balszárnyunk rondán elmaradt s a század olyan, akár egy kifli. De tehetek én arról, hogy az emberek egyharmada rekrutákból áll, akik életükben sem láttak még század-egzercirozást...

Brückler a domboldalban lévő sátrából nézi ezt a cirkuszt s elhatározza, hogy még holnap is fog fájni a hasa s szinte komikus komolysággal állapítja meg, hogy ő már kinőtt abból a korból, hogy az ilyen káderoroszlánoktól cifráztassa magát. Ez már csak olyan húsz éveseknek való, mint ti vagytok, mondja felém pillantva, majd ráeszmélve, hogy ő most virtigli századparancsnok s szigort kellene színlelnie, halálos komolysággal fűzi tovább:

— De ami az egzercirozást illeti, hát tényleg úgy lovagoltatok, mint a disznók!

A szigor, meg Brückler, aki a világ legjobb po-fája, valahogyan rosszul sikerült kereszteződés és nem is bírok komoly maradni, mire Elemér váratlan mozdulattal oldalba boxol, hozzáfűzve:

— Te javíthatatlan!

Estére a tízes huszárok lovait visszavezénylik Koniuohyba. Az ezred itt marad, de mint gyalogtartalék.

Tyú, de hamar leapadt a nagy lovasláz!

Augusztus 2.

Arcvonalunk balszárnya előtt van a 257-es számú magaslat, melyen eddig egy tábori őrsünk volt be-
ásva. A domb fontos pont, mert felénk nézve uralja a

¹⁾ Vöröskeresztes vonatoknál beosztott, pávaszerű uniformisban járó, kevésbé népszerű — jórészt protekciós tisztek — elnevezése.

környéket. Délután rövid ágyúzás után a muszkák rajtaütöttek ottlévő embereinken és befészkeltek magukat. Beckmann német altábornagy azonnal intézkedett, hogy az est beálltával a magaslatot vissza kell foglalni, majd az arcvonalba bevonni.

Alapjában véve az egész egy jelentéktelennek látszó frontkorrektúra, amilyent már annyiszor végeztünk. A rajvonálnak a magaslattal szemben lévő szakasza egyszerűen utasítást kap a rohamra s ismerve katonáink lendületét, a siker nem igen kétséges. Hogy egy csomó ember eközben a fübe harap, az valószínű, de végre háború van.

Na, de most német vezetés alatt állunk s az általános parancsot részletutasítások követik. Támadásra a tartalékban lévő két lövészsorozat és a lórulszállt tízesek, Horthy brigadéros parancsnoksága alatt lesznek kirendelve és 7 óra 40 perckor váratlanul, hat ütegünk koncentrikusan veszi tűz alá a magaslatot, egyben zárótűzzel elrekesztve azt az orosz rajvonaltól.

Nem sokkal rá Terbócz Miklós zászlós — be sem várom a gyalogsági támadás kifejlődését — egy fél-sorozat lövésszel rávetette magát a 257-es magaslaton lévő muszkára és véres kézitusa után végzett velük. Mire lealkonyodik, már kísérnek is vissza egy csomó foglyot. Bravúros rajtaütés volt.

Tüzéreink ezalatt tovább dögönyözik az ellenséges állásokat, majd hogy az orosz mégis megkísérli az ellentámadást, zárótűzzel segítenek azt vérbefulladásztani. Közben már ott vannak a hadsoportparancsnokság által kivezényelt utászok, akik sietve építik ki az új támaszpontot s kötik össze a régi állásvonalunkkal. Este 10 órakor tiszti gyülekezet előtt hirdetik ki Beckmann altábornagy gratuláló táviratát.

Hát ezeknél a németeknél az apparátus tényleg precízen működik.

A későre maradt mai vacsorát a 3. század tisztikarával közösen tartjuk. Tömöry az események nyomán egész fel van villanyozva s mint ilyenkor mindig, Limanowaról beszél, ő akkor volt utoljára tűzben s

még mindig abból él. Isten bocsássa meg nekem, hogy Ibsen Vadkacsái jutnak eszembe. Zech — az öregebbik — nem nagyon bírja Tömöryt s mikor az ott tart, hogy Limanowanál éppen cigarettát csavart, midőn egy muszka golyó azt kiütötte ujjai közül, a sarokban pityókázó Zech szemléltető kommentárként feje fölé tartott kezekkel utánozza a cigarettapödrést. Persze mindenik odanéz és vigyorog. Tömöry nem érti. . . visszafordul Zech felé, aki éppen exet iszik . . . aztán sem érti ugyan a dolgot, de a tömegspichozis hatása alatt ő is nevetni kezd. Búcsúzáskor pedig megállapítja, hogy az este igazán kedélyesen sikerült.

Augusztus 3.

Délelőtt ismét lovasrukkoló.

A századot ma Brückler vezényli.

Mivel a fiatalabb huszáraink nem nagyon értik a német parancsszavakat, Elemér azokat zaftos mondásokkal magyarázza s egészíti ki. Ez igen praktikus újítás. A folytatólagos szakaszgyakorlatoknál aztán Késmárky őrmester ezt úgy adaptálja, hogy „mit firen reksz főrverc“ kommandóhoz mindjárt hozzáfűzi, hogy: „az anyád keservit“ és a regruták már tudják, hogy ilyenkor négyesével kell sorakozni.

Estefelé erős ágyúzás. A muszka vissza akarja foglalni a 257-es magaslatot. Tüzéreink ugyancsak válaszolnak, de a sütcerek enélkül is szigorúan védik az új „stücpunktot“. Ne mondja a német generális, hogy potyára dicsérte meg őket. Hiába is van az oroszoknak minden próbálkozása. Úgy mondják jócskán hagyott ott halottakat.

Augusztus 1—17.

A jászkún ezrednek éjjelenként száz embert kell állítani a 257-es magaslat előtti drótkadályok kiépítéséhez, Ami huszár nem kerül beosztásra, az nappal arat. A kozákroham tanulságai egyelőre ad akta lettek téve.

Megint esik és sátrainkba oldalt befolyik a víz. Így, ha véletlenül nincs éjjeli beosztásunk, improvizált sámerlikén gubbasztva mímeljük a pihenést. Lovaink azonban, meg a felszerelési tárgyak még áznak is, mert végre minden nem fér be kis vászonkunyhóinkba. Vájon mikor jut el a haditapasztalat annyira, hogy ilyen feleslegességektől megkíméljék a csapatot. Talán csak akadna még szállás részünkre?

Augusztus 8-án ismét egyszer csatanap. Az orosz ágyúk hajnal óta pergőtűszerűen lepik el a 70. honvédosztálynak állásait. Felmászva az előttünk húzódó dombra, kitűnően ellátni a wojnini erdőszélig. Ott most minden füst meg porfelhőbe van burkolva, melyen át-átcikáznak a bevágódó nehéz gránátok tűznyelvei. Reggel 5 óra tájt átterjed a tűz a szomszédos csuesbakák szakaszára is, sőt az ulánusainkat is lövik már. Egy repülőjelentés szerint pedig Liniew körül ellenséges lovasság sorakozik. Majd nem sokkal 7 óra után jelzik, hogy megindult az orosz gyalogság támadása.

Ezredünk készenlétben áll.

Ha az orosz betörne, úgy Wojninnál oldalba kapjuk.

Az utasítás lovasrohamra szól.

A front felől hallatszik már a géppuskák katto-gása ... a fegyverek is mind erősebben ropognak . . . fejünk felett elég alacsonyan elszáll egy ellenséges repülő, míg a telefon állandóan hozza a tájékoztató jelentéseket ...

A mi frontszakaszunk csendes.

Az ellenséges támadás állítólag összeomlott.

Később egy második is vissza lett verve, s tüzeink a szomszédos hadosztály arcvonala elé tüzelnek.

Úgy látszik különben sincs baj, mert délben enni kapunk, meg lovainkat is megabrákolhatjuk — már

amennyiben az a kétesértékű „keverék“ abraknak nevezhető.

Majd folytatódik a készenlét.

Este halljuk, hogy az orosz Csanádynál mégis betört volna, de a kéznél lévő német zászlóaljok visszavetették. Hogy besötétedik, az egész fronton visszaáll a nyugalom. Lenyergelni azért nem szabad.

Másnaptól fogva folytatjuk megszokott munkánkat. Aratjuk a már jórészt kipergett gabonát, éjjel megépítünk akadályokat a front előtt.

Az alvás egyelőre ki van kapcsolva a gondosan összeállított huszonnégyórás programból.

Mióta német parancsnokság alatt állunk, csudamód divatba jött, hogy a tábornokok meg vezérkariak kijárnak a lövészárokba. Hogy Bauer tábornok meg Denk Guszti ki-kinéz hozzánk, abban nincs semmi rendkívüli, ők máskor is megteszik ezt. De a napokban itt járt Leonhardt altábornagy is. Négy igen i< sárgától fogatolt hintóval érkezett, majd kiment az állásokba, ahol, mint hallom lekapta Scholz Dizsit, mivel annak egyik megszólított altisztje nem tudott németül. Egy másiknál meg azért volt baj, mert a „tiefe Kniebeuge“-t, melyre őexcellencia kíváncsi volt, előírásellenesen csinálta. Röviddel rá aztán Litzmann érkezett, nem is egyedül, hanem mindjárt Linsingennel, a hadseregcsoporlparancsnokkal. Azzal kezdték, hogy megsemmisítették egyik ütegünket s Magasházy Laci sóbálvánnyá vált, mikor a porosz Litzmann azzal lépett a felsorakozott legénység elé, hogy:

— Jóreggelt emberek!

A magyar szóra lelt is olyan éljenzés, hogy az öreg tábornok szinte könnyekig meghatódott.

Augusztus 18—22.

Jóságos öreg királyunk 86. születésnapját ünnepi szentmisével kezdjük. Adná Isten, hogy minél többet élhessen meg. Monarchiánknak ő az utolsó összefogó kapcsa. Ha szemét lehunyná, csak a jó ég tudja, hogy mi lesz itt s mi lesz Magyarországgal.

Délben a hadosztály- meg dandárparancsnokságaink, továbbá a tartalékban lévő jászkúnok tisztikara egy zöld gallyból készített sátorban közös ebéden vesznek részt. Bauer tábornok tartja a felköszöntőt. A napokban érkezett német népfölkelő üteg két tisztje is vendégünk. Szorgalmasan isznak exet, Salm Hermán még biztatja is őket.

Civilben mindkettő porosz aszesszor, akiket csak a háborús végszükség szólított fegyverbe, többek közt, mert oly rövidlátók, hogy szemüveg nélkül szinte vakkok. Hogy ideérkeztek, a rangidős előreszegezett pisztollyal kutatóútra indul, miközben beleütközött Me-csérbe, akitől izgatottan tudakolta:

— Wo sind die Russen?

De legénységi állományukban is van egynéhány csodabogár. Többek közt egy öreg philosofter, aki untauglichság ellenére önként berukkolt, ha másnak nem kell — loápolónak.

Zech beszéli, hogy egy ízben etetéskor náluk járt és ámulva látta, amint az öreg az egész napi abrakot odaönti lovai elé. Tréfásan figyelmeztette is, hogy ez alighanem balfogás, de a Herr Professor nem maradt adósa.

— Hat doch einen Kopf! Soll sichs einteilen.

Hát ez legalább gyakorlati filozófus.

Komikumot azonban félretéve, ha tüzelésről volt szó, úgy ezt azzal a lelkiismeretességgel csinálták mint a németek általában mindent. No meg a muni-ciót sem sajnálták.

Így hamarosan összebarátkoztunk velük s ők es-ténként szívesen néztek át hozzánk: egy-két pohár-kára. Ilyenkor magukkal hozták egyik „Fahrsoldat-jukat, aki meg civilben kabaretista volt s többek közt úgy tudott jidlizni, hogy megszégyenített bármely pólisit.

Még tartott az ünnepi ebédünk, mikor Szirmay hivatott azzal, hogy értek-e a géppuskákhoz, mert Rapcsák kadét megbetegedett és a 257-es magaslaton

lévő fegyvereinkhez okvetlenül kellene megfelelő tiszt. Most Besenyei van ott, de annak más a beosztása.

Mivel elvezénylésem csak ideiglenes, örömmel veszem a parancsot, legalább egy kis változatossághoz jutok s tekintve, hogy a futóárkon át, földve lehet az állásokig jutni, mindjárt szedem is a cókókómat, hogy már délutánra kint legyek.

A 257-es magaslati stücpunkt úgy háromszáz lépésnyire van a rendes rajvonal előtt. Eddig csak éjjel jártam erre, mikor a spanyol lovasokat kellett kiszállítani, de a vidék nappal még kevésbé látszik barátságosnak. Az egész domb egy nagy gödör, árok meg drótakadályokból álló összevisszaság. Vagy ötször viték előbbre állásaikat a mieink, mindig abban a reményben, hogy jobb kilövéshez jutnak s innen ered ez a részben összegránátózott ároklabirintus. Fenn a kúpon pedig frontunk alig százötven lépésnyire van a miuszakálól. Kétoldalt, a sáncok elé gurgatott spanyol lovasok szinte összeérnek.

Besenyei György ugyancsak örül, hogy végre hátra mehet — mint mondja — négy-öt napnál tovább itt senki sem bírja ki.

A II. lövésosztály részéről, pillanatnyilag egy jászkún század teljesít itt szolgálatot. A pompás Tomanyiczky őrmesterrel találkozom, meg még néhány fiúval abból a trászportból, melyet én hoztam volt fel márciusban. Az a szeretet és az a melegség, amivel ezek fogadtak, több volt mint megható. Ha úgy szívem szerint cselekedhettem volna, úgy külön-kiülön öleltem volna meg őket, de hát mit szólt volna ehhez a szubordináció regulája s így csak lélekben simogathattam meg az én derék, kedves reguláimat. De megapadt ám a soruk. Luck óta sokat megevett a harc. Csak egyenkint jutnak eszembe a nevek, meg némelyiknél csak az arca emlékszem, keresem őket, kérdelem hol vannak, mi van velük? S jászkúnjaim mesélnek, úgy mint régen én tettem, most rajtuk a sor s elbeszéli, hogy miként volt az a lucki hídfőben, meg amikor orruk előtt robbantották fel a hidakat s csak úszva lehe-

tett a Styren átmenekülni. Meg hát azóta is kijutott nekik egy-egy kisebb-nagyobb összecsapásból, ütközetből és csak el-elpotyogtak a fiúk. Azóta már négyszer is érkezett új kiegészítés és ők bizony már öreg katonáknak számítanak. Igen, tizennyolcéves öreg katonák, pedig még ma is csak a régiiek: mosolygó arcú, élénk szemű, hetvenkedő legények. Jól esett titeket viszontlátni!

A „masingevéreseik“, ahová beosztásom szólt, szinte rosszalólag nézték, hogy mikor fogok már velük is szóbaállni és hogy a „Vormeister“-ekhez léptem, azok jelentéseiket olyan fölénnyel adták le, hogy abban benne volt minden méltatlankodásuk. Persze az ilyen géppuskások lenéznek mindenkit, aki nem az ő bransukból való, de én még az iskolában tanultam ki ezt a mesterséget és a masingevéres jelvény nélkül is értettem a dologhoz. Hogy ezt látták, egyszerre megvolt a tekintélyem is.

Géppuskásainkat eredetileg az ötös huszároktól kaptuk Komáromból s ma is akadt még köztük egy-néhány dunántúli, meg felvidéki ember, például a kis huszár Moksa, aki híres verekedő, de egytől mégis tart: nem szeretne jeltelen sírba kerülni. Faragott is magának egy fakeresztet, melyre az ő paraszti írásával pingálta rá: Itt nyugszik hős Moksa!

Menetközben a nyeregbe csatolja fejfáját, ilyenkor pedig bedugja maga mellé a dekung földhányásába. Pokoli egy ötlet!

Állásunk félkör alakban ékelődik elő. A muszka időnkint azzal szórakozik, hogy légi torpedóval dob át nekünk egyet. Először ismerkedem meg ezzel a szörnyű fegyverrel. Szinte hangtalanul lövik ki, valószínűleg komprimált levegővel s így állandóan kell figyelni.

— Gyün a kacs! — kiáltják az emberek s ahogy felpillantok, egy talán méteres lövedéket látok, amint a végén szétálló szárnyakkal, imbolyogva, szinte lassan, száll a magasba... már majdnem felettünk van ... s akkor hirtelen, mintha egyensúlyát veszítene ... lebukó orral zuhan lefelé és már robban is.

ség. Alig lehet levegőhöz jutni s mire félig kábultan feltápászkodom, hogy utána nézzek, mi is történt, már látjuk ám a második torpedót jönni.

Az emberek pánikszerűen futnak szét, egyrészt kiugrál az árokból, hogy a pusztta földön terüljön el, mint a béka.

És a második, pont az árokba csapódik le. Harminc méter hosszban el van temetve minden. A sánc helyén egy nagy tölcser — tíz ember is elférne benne és a spanyollovak drótjai szétszaggatva úgy meredeznek az égnek, mint rémült ember hajszálai.

Egy odeérünk halott, kettő sebesült. Lakónikus megadással viszik őket a futóárkon hátra. A mieink már ösmerik ezt a játékot. Parancs nélkül azonnal hozzálátnak a károk kijavításához. Éjféltre talán újra kiépül a stellung.

Máskülönbben csendben volna a muszka s éjszaka friss spanyol lovakat kapunk, melyeket tartalékban lévő jászkúnjaink szállítanak ki, Mire végeztek — még sötétség van — újra jön egy kacsa. A farka kitüzesedve izzik s világít. Ez még a szerencse, mert így mégis észre vesszük s szalad is ám mindenki amerre lát.

Ismét a dobhártyákat megrepesztő pokoli detonáció. Ismét van por, füst, sebesülés és az állás újból rombadólt. Az emberek már ásnak is, sietni kell, mert négy huszárra ráomlott a föld és egy géppuska is el van temetve.

Hajnalban a jó nótás huszár Balázs Jóska, — aki úgy látom, a hadimesterséget is kitanulta — másodmagával átbújik a drótsövényünk alatt, hogy válaszként egy csomó kézigránátot behajigáljon a muszák állásába. Jól dolgozhatott, mert odaát nagy a kiáltozás. De nem sokkal rá aztán a muszka jelentkezik újból s küldi reggeli üdvözlétként a már konvencionális torpedót.

Hát itt tényleg nincs nyugalom s igaza volt Besenyeinek, ezt csak felváltással lehet bírni.

Negyvennyolc órát töltök ébren és lábon. Aztán érzem, hogy bármi is történik, de aludni kell s bebújva egy hátrább lévő fedezékbe, fejemre húzom köpenyemet s már is durmolok . . .

Hangos 'kiabálásra' ébredek. Dühös vagyok, hogy nem hagynak pihenni, felnyitom szemeimet, de azokat meg a kabát takarja, meg akarok mozdulni, nem tudok, valami rettenetes súly szorítja le karjaimat. Az ördögbe is . . .

És akkor letépik fejemről a köpenyt s Polgár Józsi rémült arcát látom:

— Pista élsz? — kiáltja s a szorgoskodó sütcerjeivel karöltve igyekszik kiszabadítani a rámszakadt földtakaró alól.

Józsi oly boldog, hogy örömeiben torkomba önti egész kulacs rumját, nem bírok tiltakozni, mert a karjaim még mindig le vannak szorítva s csak fejemet rázogatom, de Józsi nem tágít. Majd megfullaszt az Istenadta, ami pedig a légitorpédó nyomán beomlott földnek sem sikerült.

Hát jól aludtam, annyi biztos. A volt fedezékem szomszédjában éktelenkedő hatalmas tölcser tanúsítja azt.

Többet azonban nem fekszem itt le. Valahogyan kibőjtölöm még a hátralévő két napomat. Akkor valamennyiünket felváltják. Délután aztán azzal szórakozom, hogy meghallgatom a firer úr Borsos által, regruták részére tartott továbbképző iskolát. A tárgy: Tetűfogás.

Ehhez az emberek levetik ingeiket és Borsos oktatásai nyomán fogdossák a tábori állatkákat.

Mint megtudom, a tetőt hátulról kell megközelíteni, úgy mint ezt a sleichpatrulnál szokás, aztán két körömmel elcsípni a derekát és kettészakítani. Huszár Brézli azonban, sváb legény létére persze okosabb s azt tartja, hogy célszerűbb:

— Úgy tenni áz, mint kutya csinálni, mikor fogni a bolha.

Mindjárt be is mutatja s hatalmas állkapcsa szinte kéjjel morzsolja szét a fogai közé szorított áldozatot.

Utána hegyeset köp, Brézli ebben is mester, méterekre röpíti a szájából kikerülő turhát s közben roszzalólag csavarja a fejét, mert az imént kivégzett állatának keserű volt az íze, ami szerinte onnan van, hogy előbb kozák vérrel élt.

Polgár Józsi különben díjat tűzött ki. A háromszázadik tetű után jár egy szivar, az ötszázadik után egy liter rum. Megy is a vadászat, míg huszár Kenesei, meg a Mátyás nem vesznek össze azon, hogy a Kenesei hamis adatokat mond be. Hajba is kaptak volna, ha az őrszemek kiáltozása nem jelezte volna az érkező újbb muszka bombát. Megint egyszer szétfutunk. Aztán kezdődik a nóta élőiről.

Mint hallom, 20-án Tersztyánszky hadseregparancsnokunk inspicírozott, de ő csak a tartalékban lévő jászkúnezredet nézte meg. Litzmann, aki két nappal rá, váratlanul újból kiszállt, már inkább a front iránt érdeklődik és a tartalékokhoz el sem menve, egyenesen a lövészárokba sietett ki.

A Nádasdyaknak tőlünk balra lévő szakasza felől jött és egyszerre csak előttem állt ez a fűrge német tábornok, akinek őiszbecsavarodott feje ellenére, sem hitte volna senki, hogy túl van már a hetvenen. Minden géppuskának megnézte a kilövési lehetőségeit s mindjárt vizsgáztatott is arra nézve, hogy ebben vagy abban az esetben mit szándékozom tenni. A legénységhez pedig magyarul szólt I

Alig három hete, hogy idevezényelték és máris beszél az alája beosztott csapatok anyanyelvét. Nem csoda, hogy az ilyen parancsnok közelférkőzik embe-reink lelkéhez, hisz nálunk, az egy életen át szolgáló osztrák tiszték sem igen vették maguknak ezt a fáradságot.

Az összehasonlítás Litzmann és a napokban ittjárt Leonhardi k. u. k. altábornagy közt, utóbbira nézve bizony nem kedvező.

Augusztus 23—30.

Az arcvonalon tovább tart a nyugalom. Habár ez az úgynevezett nyugalom közbe-közbe felélénkülő ágyútűzéssel, meg a 257-es magaslatra röpülő légitorpedóival észrevétlenül szedi ám az áldozatait. Aránylag szűk frontszakaszunkon — mindössze valami 3000 lépés — augusztus első felében 11 legénységi halottat, továbbá 5 tiszti és 117 legénységi sebesültet veszítettünk. Amennyire megítélhetem, ez a szám a hó végéig meg fog duplázódni, ami a tűzvonalba lévő csapatoknál ütközet nélküli 15%-os véres veszteséget jelent.

Pados Andi, aki egy lórúgásból kifolyólag kórházban volt, ismét berukkolt s átvette az 1. század parancsnokságát. Brückler ugyanakkor visszament a negyedikhez. Vértessy Laciból egy hónapra tréningkommandósnak csináltak, míg Hunkár Anti újból az ezredhez került s nálunk lett beosztva. Ami munkánkat illeti, az a régi. Nappal készítjük a spanyol lovasokat, éjjel meg szállítjuk őket a frontra az állások elé. Az annyira szükséges harcászati továbbképzésről már senki sem beszél. Nevünk azért továbbra is csak: lovastartalék. Pedig sokkal őszintébben hangzana ha: Berittene Arbeiterabteilung-nak hívnának. Ebben legalább volna valami újszerű.

25-én azt a meglepő jelentést kapjuk, hogy a muszka éjjel az ulánusok szakaszának irányában egy mintegy kétszáz méteres futóárkot ásott. Majd egy be kisért orosz szőkevényről kiderül, hogy a 35. szibériai lövészezredből való, meg hogy az egész IV. szibériai hadtest beérkezett s itt áll készenlében. Kaledin valami nagy támadásra készülne.

Az orosz tüzérségi tevékenység is élénkült. Látványosan új ütegek lövik be magukat, köztük számos nehéz is.

Másnap újabb orosz futóárkokról, de egyben épülőben lévő előállításokról értesülünk. Járőreink éjjel foglyokat szereztek, akiknek vallomása szerint odaát minden zászlóaljnál van egy lehallgató készülék, amely-

lyel összes telefonbeszélgetéseinket felfogják. Ez valami új találmány lehet, amelyet mi még nem ismerünk. Biztos a franciáktól kaphatták. Mindenesetre intézkedés történik, hogy a jövőben a fronttal csak írásban vagy szóval szabad érintkezni.

Litzmann — akinek hatásköre a Csanády hadtestre is ki lett terjesztve — német tartalékot kapott s gondosan előkészíti a védelemre. A mi frontszakaszunk kivételével mindenhol lesznek Pickelhaubes zászlóaljak beosztva, mint ők mondják: mert a k. u. k. fűző német merevítőkre szorul.

A hó utolsó napjain már világosan kitűnt, hogy az orosz hol készül támadni. Hadosztályunk szakasza előtt, szinte lépésről-lépésre dolgozza magát előre. Egyik rohamállás épül a másik után. Reggelenként a szabad mezőn itt is, ott isi feltűnik egy új sor spanyol lovas, melyek mögött másnapra már frissen ásott sáncok húzódnak.

Jobbszárnyunkon lévő német zászlóalj parancsnoka, Vogelsang százados alighanem várna is némi ellenintézkedést, mert rövid úton rátelefonált a hadosztályra, hogy tüzérsgünk már hallathatna valamit magáról.

A muszka-állások mögött, Zukowiecnél egy eifel-toronyszerű hatalmas építményt emeltek. Mint a foglyoktól halljuk, onnan akarja irányítani Brussilow a csatát.

Hát itt alighanem komoly dolgok készülődnek.

Nálunk lázasan dolgoznak úgy a drótkadályokon, mint az eddig elhanyagolt rókalyukak kiépítésén. De egy hétig legalább még eltart, míg a védőcsapat ez utóbbiakkal el lesz látva. Ezzel szemben a támadás bármely nap bekövetkezhet. Szökevények, melyek ilyenkor ugyancsak akadnak, azt mindenkor másnapra jelzik. Így mi az éjjeleket munkában, a nappalt pedig szigorú készenlétben töltjük, de az a bizonyos „másnap“ csak úgy telik el, mint a „tegnap“.

Így csak várunk.

A 10. lovashadosztály 1916 augusztus végi állomány-adatai.

Élelmezési állomány			Ütközetállomány			
H. 13.	679 ember	708	373	198	4	} gépfegyver
H. 10.	794	751	390	213	4	
H. 9.	787	820	376	202	4	
U. 12.	1002	886	413	213	4	
I. Lövészosztály	893	213	—	508	3	
II. Lövészosztály	1210	345	—	720	—	
Tüzérszótály . .	580	646	—	—	—	16 ágyú és tarack

FINÁLÉ.

Augusztus 31.

Éjjel száz gyalogos-huszárral spanyol lovasokat szállítottam ki az első vonalba, ahol azokat utáskatonának meg a lövészosztály emberei építették be az akadályokba. Biztatás nélkül is lázasan folyt a munka, hisz mindenki tudta, hogy az orosz támadás veszélye a fejünk felett lebeg s ha már az állások hiányosak! is voltak, legalább a drótakadály legyen kétszeres. Az ellenség, szokásától eltérőleg, ma nemigen zavarta a munkálatokat — szinte vihar előtti csend volt.

A hajnal előtt visszatérő járőrök jelentették aztán, hogy az orosz ismét előbbredolgozta magát. Tehát ezért hallgatott.

Hogy a terepszakasz parancsnokánál lejelentkezem értesülök, hogy Szelwów alatt a németek ismét fogtak egy szibériai lövészt, aki azt vallja, hogy az általános támadás még ma megindul. De ezeknek a riasztó híreknek már nem igen adunk hitelt, hisz egy hét óta halljuk ugyanazt s szökevények meg foglyok egyaránt mindig az napra jelzik a nagy ütközetet, izgalomban tartva a védőcsapatot, mely az éjjeli munkától kimerültén kénytelen nappal is készenlétben állni. Szinte már tervszerű félrevezetésnek tűnik az egész. Ma épp ezért csak a megfigyelők maradnak a lőréséknél, a többi ember lepihenhet, sőt: le kell pihennie. A pa-

rancsnokság maga intézkedett így, mert a szüntelen szolgálat már felőrli a csapatok harcképességét.

Az út hátra egy sáros futóárkon vezet végig, majd vagy ezer lépés után egy kiirtott erdő tuskói közt folytatódik, azonban itt már meglehetősen fedve vagyunk. Ma délelőttre megint egyszer lovasrukkoló van kitűzve, de addig még alhatunk pár órát s meleg szeretettel pillantok rá a sátramból csalogatóan kikandikáló friss szalmára. Csak a szolgálati jegyet, melyen az éjjel végzett munkát jelentem, kell kitöltenem . . . úgy már kész is vagyok ... rávezetem még a dátumot, majd az időpontot is: reggel 5 óra van.

Kelet felől motorberregésre leszek figyelmes. A Mogyorós felett ellenséges repülő bukkan elő, nyugatnak száll, aránylag alacsonyan. De korán kelt a lelkem! Ez egész szokatlan. Parancs szerint az ilyent azonnal jelenteni kell hátra a hadseregarancsnokságnak s legényemet már szalajlom is az ezredirodába, mely nem messze ide, egy szegényes viskóban van elhelyezve. Ott a telefonállomás.

Hátunkban egy üteg srapnetűzbe veszi a muszka-gépet. Alatta, felette, meg oldalt is megjelennek a jól ismert fehér felhőcskék. De repülőt nem oly könnyű eltalálni és az nyugodtan, anélkül, hogy irányát változtatná, száll tovább. Egy ideig még nézem ... már jó messze van... most északnak kanyarodik. Úgy látszik Szurmayékat is meglátogatja.

Ennél azonban jobban érdekel az, hogy a fronton hirtelen élénkülni kezd a tüzérségi tevékenység. Mi az ördög! A végén még igazat beszélt az a szibériai lövész? Kissé mindenesetre várunk a lefekvéssel.

Negyed hat elmúlt. Az ágyúk csak tovább szólnak. Ez bizony más mint a szokásos rövid tüzérségi rajtaütések.

A mieink viszonozzák a tüzet, de ettől az ellenséges ütegek nem igen akaródnak elnémulni. Igen nagy számbeli fölényben vannak és az ágyúzás percről-percre még csak fokozódik. Az előttünk húzódó mogyorós erdőtől ugyan nem látni semmit, de hallani azt lehet s

amit hallunk, az magában is eleget mond. Fél hat után már alig lehet megkülönböztetni egymástól az egyes robbanásokat. A gránátbecsapódások zaja egymásba olvad s végtelennek tűnő pokoli dübörgéssel reszketted! meg a földet egész mihozzánk.

Sietve kapom magamra épp levetett ruháimat. Altiszteket látok futkosni, akik a riadóparancsokat viszik széjjel. Az ezrednél nyergeinek, a századok sorakoznak és a huszárok teljes fegyverzetben lovaik mellettt állva várják a további utasításokat.

A tisztek az ezredparancsnokságnál gyülekeznek. Mindnyájan lessük a telefonhíreket, de a front nem jelent. Csak annyit tudunk meg, hogy az ütegmegfigyelők szerint, hadosztályunk védőszakasza áll a pergőtűz központjában. Tőlünk délre a német Vogelsang zászlóalj, északra pedig az ötvennyolcasokat szintén lövik, de már gyengébben.

Kínos lassúsággal múló percek, negyedórák, órák.

A pergőtűz változatlan hevességgel tart.

Kizárt dolog, hogy védővonalunk ezt az ágyúzást kibírja, hisz a géppuskásainknál töltött napokra kell csak visszagondolnom, mikor egy-egy légitorpedő egymaga már rombadöntött egész szakaszokat. Gránátbiztos fedezékek még nincsenek és így emberi számítás szerint fel kell őrlődni a csapatnak, még mielőtt az ellenséges rohamoszlopok megindulnának. Csak abban bízhatunk, hogy tüzéségi tűzzel sikerül feltartóztatni az orosz gyalogságot.

A szomszédunkban lévő öreg német tarackok dolgoznak is tőlük telhetőleg, de ezek már nem a modern háborúba való fegyverek. Minden lövés után visszaszalad a löveg s újra tűzállásba kell vonszolni, a lövedék kezdősebessége pedig oly alacsony, hogy látni a csőből kirepülő gránátokat.

Nyolc óra után futnak be az első jelentések. Ezek szerint az I. lövésosztálynál a védőké az első vonallal párhuzamosan húzódó közlekedési árokba húzódtak vissza, mely nincsen tűz alatt. Hasonló a helyzet a bal szárnyon, Schmidt ezredes csoportjánál. Az előreéke-

lódó, középső frontszakaszon azonban, melyet a II. lövésosztály tart megszállva, a helyzet súlyos. Ez a rész nemcsak szemköztről kap tüzet, hanem délfelől is. Az állások ott már rommá vannak löve s tekintve, hogy közlekedési árok híján az embereknek mind az első vonalban kell tartózkodniok, a veszteségek igen nagyok. Mint folytatólag jelentik, a II. lövésosztály balszárnyán, a tűznek leginkább kitett 257-es magaslatról a Gyomlay század maradványai látszólag visszamennek. A századparancsnokkal nem tudják mi van és az emberek vezetés nélkül állnak.

Újabb hírek érkeznek. Telefonunk be van kapcsolva a dandárparancsnokság vonalába s így minden jelentést mi is felvehetünk. A II. lövésosztály parancsnoksága tartalékának felét, két-két lövészszakaszt, Zalán hadnaggyal előrevezényelte, hogy a 257-es magaslatot újból szállják meg. Thassy Jenő pedig a Gyomlay századból gyűjtött össze vagy 40 embert s most ismét ellentállnak.

Tíz óra után azonban mind feszültebbé válik a helyzet. Egyes telefonvezetékek már nem működnek. A kiküldött tüzérségi megfigyelők szerint pedig szemmel semmit sem lehet megállapítani, mert minden átláthatatlan sűrű füst- és porfelhőbe van burkolva. Schmidt ezredes szakaszáról érkező jelentések ugyanakkor arról számolnak be, hogy a II. lövésosztály balszárnyán újabb bajok vannak. Az emberek ott ismét visszamennek és a 257-es magaslattól balra lévő kilences huszárok sürgős segítséget kérnek födetleniil maradt jobbszárnyuk védelmére. Stojanovics kapitány bevetette már a még kéznél lévő fél lövészszázadát, de ez nem elég. Bauer tábornok erre a tizes huszárokat is támadásra rendeli a 257-es magaslat irányában.

10 óra 30 perckor hivat Szirmay ezredes.

Mecsér egy térképet terít ki s azon tájékoztat a helyzetről:

— Első lövésosztály — s rámutat — stabil, Schmidt csoport szintén, csak a kilencesek voltak kénytelenek jobbszárnyukat ideiglenesen visszakanyarítani.

Középső részen a második lövészosztálynál a helyzet tisztázatlan. A tízes huszárok ott be lettek vetve, de a „Schützerek“-nél nincs minden rendben. Bauer tábornok úr parancsára ezért tizenöt huszárral lovon megszállod a Mogyorós keleti szélét és ott, az esetleges visszaigyekvőket felfogod.

Mecsér, kezének pregnáns mozdulataitól kísért beszédében minden szót külön taglal, mintha egy analfabéta iskolát tartana és közben szűrös szemével szinte bevési a leckét az ember agyába.

— A címed — folytatja — „Gefechtpolizei“, tudod, hogy ez mit jelent: minden lógósnak parancsolsz, mégha netalán rangidős is.

Ezzel kérdőleg Szirmay felé fordul, de annak nincs hozzáfűznievalója. Némán emeli kezét sapkájához, jelezve, hogy leléphetek.

Boldog és büszke voltam, hogy rám esett a választás. Kikerestem a század legjobb lovasait, a legügyesebb altiszteket és már sorakoztunk is. Besenyei György is akkor szállt nyeregbe. Néhány huszárral összekötőtisztként küldték az ötvennyolcasok parancsnokához.

Hogy lejelentkeztem, 10 óra 40 volt.

Huszárain kivont karddal ültek a nyeregben, én is karddal tisztelegtem; mióta a harctérre kerültem — először és utóljára.

Szirmay szemében mintha könny csillant volna meg. Az öregúr nem ismerte a félelmet, de külön-külön aggódott minden egyes emberéért. Az órák óta tomboló pergőtűz pedig rossz előérzeteket kelthetett benne s szinte atyai jószággal szorította meg kezemet, mindnyájunknak szerencsét és sikert kívánva. Mecsér ellenben, akinek szarkasztikus lényével nem fért össze a meghatódás, azzal búcsúzott, hogy:

— Kösd fel a gatyádat, mert én ajánltalak! Ma megmutathatod, hogy értesz-e a mesterséghez.

— Jól van, kapitány úr! — felelem — majd igyekszünk.

S ezzel már ügetünk is az erdő felé.

Ahogy bekanyarodunk, csap le mögöttünk egy csomó gránát. Utána újabbak, meg az erdőben is robbannak, egyesek nyomán pedig szürke ködfelhők maradnak vissza, melyek kúszva terülnek el a földön. Tyű a teringtét, ez zárótűz! Mégpedig gázzal!

Az erdőben aztán biztatjuk ám a lovainkat. Itt a gáz megült az ágak közt, a bokrokban, fojtós, bűdös, hányingert keltő s öreg Durcásom nagyokat fújva szökik fel a domoldalba.

De már ott vagyunk a Mogyorós keleti szélén, ott, ahol a napokban a spanyol lovasokat készítettük. Még most is van belőlük vagy egy tucat. Ezeket már nem bírtuk az éjjel kiszállítani, mert ránk virradt. Valamivel odébb van az ulánusok kötözőhelye. Az orvos szája elé tartott vizes zsebkendővel futkos. Ez kell nekünk is és kinél mi akad, bemártjuk egy meszes vízzel teli hordóba sí úgy lovagolunk tovább.

Por, füst, gázköd vesz körül minket, olyan sűrű, hogy szinte markolni lehet a levegőt, mely a szemeket könnyesre csipi, légzésnél pedig émelyít. Gránát, gránát nyomában, fejünk felett meg srapnelek, melyekből golyó helyett gáz ömlik ránk, de ez kevésbé ártalmas, csak azok a ronda gyújtókupakok el ne trafálják az embert, úgy csapódnak le, akár egy meteor. Egy tűzfüggöny állja utunkat, de jobbról meg balról ugyanaz a pokol, nincs merre kitérni. Javában benne vagyunk a zárótűz körletében.

Embereim kissé hegyezik is a füleiket — nem-e kellene itt inkább abzitcent csinálni, igen átment lényükbe a „födözés“. De ma huszárok volnánk a teremtsit, hát csak ne füleljetek, hanem svaran! Jó szélesen svarm! Megértettétek? Bátor embert úgysem éri a golyó! Káplár Magyar mindjárt itt áll föl, a védőszakaszparancsnoksági dekkung mellett, a többi jobbra utánam az erdő mentén és minden ötven lépésre visszamarad egy-egy posztnak.

Lovaink sehogysem bírják a tüzet, teljesen megvannak vadulva. Főleg azok, melyeknek vissza kell maradni, nem igen akarnak elszakadni a többitől.

Egyik-másiknak nuerő vér a szája a feszítőzabla szorításától, de azért csak toporzékol. Na, de végre megvolnánk, mégpedig veszteség nélkül és vágóban sietek vissza, ellenőrizve huszáraimnak a kordonban való elhelyezését. Majd a balszárnyra érve, jelentkezem a tereparancsnoknál, Schmidt ezredesnél, hol a legutolsó telefonhírekről is tájékozódom.

Ezek szerint a tízes huszárok a 257-es magaslat mögötti második állást már megszállták és ezzel a front ismét zárt volna. Épp jókor, mert az orosz gyalogság megkezdte támadását, sőt az I. lövésosztálynál már rohamra is sor került, de véresen összeomlott. Így a helyzet pillanatnyilag nem ad aggodalomra okot.

A zárótűz közben mintha gyérült volna, úgylátszik még hátrább viszik és inkább az erdőt, meg a mögötte lévő területeket lövik. Ellenben mind erősebben jönnek a puskagolyók. A Mogyorósból felvezető futóárkon meglepődve látjuk a lórulszállt tizenhármасokat feljönni. Horthy brigadéros is velük van, de ő persze az árok peremén tapossa a sarat, pedig jól tenné, ha földözne magát. Oda is lovagolok és Pista bácsit, hűséges kísérelőjével, a két méteres Hável Béla segédtitzzel egyetemben igyekszem rábeszélni, hogy menjen le az árokba, mert cudarul lönek. De ő erről nem akar hallani és bicegő lábával Schmidt ezredes fedezéke felé siet a telefonhoz.

Hiába az öreg huszár nem tagadja meg magát, a könnyelműségig vakmerő. Ma még hozzá aranyzinóros kék atillát, fehér bricseszt meg lakkcsizmát húzott.

Brigadérosunk úgy intézkedik, hogy a tizenhármасok az erdő szélén maradnak készenlétben. Az én parancsom az eredeti marad, de mivel mind sűrűbben jönnek a puskaölvések délfelől is, ami teljesen érthetetlen, hisz arra Korytnica fekszik, sürgősen oda-küldenek felderíteni.

Egy huszárt, a mindig jókedvű Tilinkóst — rendes nevét bizony nem is tudom — magamhoz véve, vágóban szelem át a terepet.

A gránáttűz ugyan gyérült, de a levegő még te-

lítve van porral, úgyhogy egész a korytmcai völgy-
katlan pereméig kell lovagolnom, míg képet kapok.
De ez a kép: szörnyű! Egész be a faluig az orosz gya-
logság előretörő csoportjai meg rajvonalai lepik el a
terepet. Tüzelnek meg rohamoznak, már ütegállásaink-
hoz érve és csak itt-ott lehet egy-egy menekülő csuka-
szürke emberünket látni. Ellenállást sehol.

Visszarántom lovam s ahogy az bír, száguldók
vissza a jelentéssel. Szegény Tilinkós közben golyót
kap, felordítva bukik le a nyeregből, de egyik lába
megakad a kengyelben és fékevesztett lova még von-
szolja is a szerencsétlent, nekisodorja egy túskebokor-
nak, melyben megakadva ottmarad. Majd küldök érte
szanitécet, de most nem segíthetek, most a jelentés az
első s nyomom a sarkantyút sárgám vékonyába.

Horthy brigadéros parancsára a jászkún ezred
azonnal rajvonalat alkot, fronttal délnek, nyolcszáz
lépés szélességben, emberek négy lépésre egymástól.
Támadás a behatolt ellenség oldalába!

A tűz közben mind erősebb lesz, a futólépésben
szétfejlődő huszárokból egyik is, másik is felbukik,
de ki veszi ezt most észre... Vorwärts, kiáltják a
jobbszárnyon... Vorwärts! Laufschrift! Kiigazodás!

De hirtelen megtorpan a lendület. A füst és por-
ból váratlanul félőrültnek látszó, menekülő katonák
alakjai bontakoznak ki. A lövésosztály emberei! Nem
egy van köztük, aki minden felszerelési tárgyát eldobta,
még puská sincs nála, de olyat is látok, aki ing-ga-
tyára vetközött és ész nélkül hadonászik, meg ordít:

— Vége a világnak! Meneküljön mindenki!

Kökért vezérkari százados a telefonnál térdel,
onnan kiált az intézkedő Horthy brigadéros után:

— Herr Oberst! Herr Oberst! Alle Leitungen ab-
gebrochen!

Schmidt ezredes is a brigadérost keresi.

— A muszka áttört, kilenceseket biztos hátba
kapták, — magyarázta izgatottan.

Míndez persze percek eseménye. Mindenhonnan
s mind sűrűbben érkeznek szétvert, menekülő embe-
rek, lövészek, huszárok, talián császárvadászok, ösz-

szekeverten, vezetés nélkül, mintha mindannyi tébo-lyodott volna.

Parancsszavak hangzanak ... minden herstellt ... front északnak ... a jobbszárny előre ... de senki sem érti tisztán az utasításokat, nem tudni mi van, újabb visszafutók belevegyülnek a mieink soraiba, a pokoli tűzben és zajban elvesznek a vezényszavak, egyszerre több ember is elesik, összevisszaság támad, fejtelenség lesz úrrá . . .

A tiszték vállvetve rendezik az embereket, szervezik az ellenállást és ahol sehogy sem boldogulnak, olt, ott teremnek az én pompás lovasaim, akik fel sem véve a tüzet, gyűjtik a menekülőket, csoportokba állítják őket. rajvonalat alkottatnak — akár van fegyvere, akár nincs, senki sem mehet vissza és ahol kell, irgalmatlanul lecsapódik egy-egy kard az okvetetlenkedőkre.

Közben egy szakasz Pickelhaubes német is érkezik.

Schmidt ezredes egy csoport ulánust, meg néhány Nádasdy-huszárt állít sorba.

És egyszerre . . . nem tudni honnan ... előttünk vannak a muszkák! Talán száz, százötven lépésre, avagy annyira sem. . . s most vesszük csak észre őket, amint már vad ordítózással szuronysegezve rohannak előre...

— Sturm! — kiáltja Pista bácsi és ugrik előre.

— Auf! Hurrá! — adom tovább a parancsot szomszéd lovasaimnak és mint a futótűz, száll szájról-szájra:

— • Auf! Hurrá! Hurrááá ...

Horthy, Szirmay, Schmidt ezredesek, dandártörzs és csapattisztek mind az első sorban állnak . . . zeng a hurrá és megveszekedett hadként vetik rá magukat a mieink a sokszoros muszka tömegre.. .

Ott küzdenek az én menekült embereim is, ott vannak legelői, köztük lovasaim, akik buzdítják, hajtják, irányítják őket, rálovagolva az előreszegett szuronyú lövöldöző muszkákra . . .

Megint látom az ing-gatyára vetkőzött embert,

puszta kézzel viaskodik egy hatalmas Szibériákkal, csak egy örült tud így küzdeni.

És a porfelhőből itt is, ott is kibontakozik egy-egy lovasom alakja, amint felszökő lováról halálos kardcsapásokkal aprítja az útját álló muszkákat, mindig ott, ahol legnagyobb a tusakodás . . .

Nekem is jut néhány ... de rettenetes fegyver az a kard s szinte visszaborzadok, mikor a lesújtó penge megszorul az áldozat kettéhasadt koponyájában.

A muszka nem is bírja. Mégha szibériai sem. A kézitusa vad harcában már emelkednek a karok a magasba, először szórványosan, aztán mind sűrűbben, az ellenség zöme pedig esze-veszetten menekül, magával rántva a hátrábbi orosz rajvonalakat is.

De huszáraim, akik belekóstoltak a lovaskatona igaz kenyerébe, nem hagyják annyiban, utána ugratnak a szaladóknak s agyusztálják ahol érik — még tetőzve a pánikot.

Győztünk!

Igazi jászokú győzelem! Régi fajta huszár-támadás, brigadéros és ezredesekkel az élén.

A szerteheverő, vérben úszó muszkák közt foglyokat kísérnek vissza. Tiszt is van köztük. De sajnos, nálunk sem ment a roham veszteség nélkül. Szakonyi kapitány elesett, Luczenbacher Janinak súlyos fejlődése van — ő is haldoklik. Huszárokból is jónéhányan haraptak a fűbe. Az én lovasaimból pedig már öten hiányoznak.

Litzmann beigért német zászlóaljainak azonban már minden percben meg kell érkezniük. Addig aligha rendeződik a muszka, most csak a Korytnicába benyomult ellenséget kellene még oldalba kapni, nehogy befészkelje magát. Szirmay ezredes már gyiilekezteti is az emberek egy részét, hogy megkezdje a támadást.

Drávucz szakaszvezető, huszár Duczával addig is előrevágtat, hogy felderítse ott a helyzetet.

Még tart az emelkedett hangulat, mikor a tizenkettes ulánusok, meg a Nádasdyak maradványai érkeznek be az állásokból. Körülfogták őket s a kézitusában csak ennyien bírták magukat átvágni. A musz-

ka, mely az ötvennyolcasoknál már előbb áttört, a nyomukban van. A bakáknál látszólag nem is igen volt ellenállás.

Horthy brigadéros azonnal hívat és utasít, hogy a még kéznél lévő nyolc lovasommal derítsem fel, mi van a balszárnyon, tisztázzam a helyzetet az ötvennyolcasoknál és minden összegyűjthető embert kényyszerítsek az újabb előnyomulásra.

Sípolok huszáraimnak és már indulunk is.

Az ellenséges tűz szinte egész elnémult. Békés nyugalom borítja a tájat és a fülek alig bírják felfogni a csendet. Perzselően süt a déli nap s a mélyen lekönyülő, túlérett gabonákból kemenceszerűen árad vissza a forróság. Lovaink fáradtak és lassítanunk kell, amint aláereszkedünk a Bubnów felől nyugatnak húzódó széles mélyedésbe. A kisebb-nagyobb terephullámok jó fedezést biztosítanak, de ez az ellenségre is vonatkozik s óvatosságra int. Kémlelem is sűrűn távcsöveimmel a láthatárt, de sem ia mieinknek, sem az oroszoknak semmi nyoma. Jobbkézzől húzódnak az ötvennyolcasok állásai, de ott sincs mozgás, mintha minden a legteljesebb rendben volna.

Lent az út mellett egy egyes ház látszik. Hogyne, most megismerem, ott kell lenni a bakák ezredparancsnokságának. Arra tartunk, de magam előrébb lovagolok, hogy meglepetés élői biztosítsam járóőrmét. És ez jó is volt! Az úton, Bubnów felől jövet, egy orosz gyalogoskülönítményt pillantok meg. Hát mégis itt a muszka!

Fedezem magam és ugyanazt intek embereimnek. Az ellenség még nem igen vett minket észre. Sőt biztosan nem. Nyugodtan, mint akinek rendben van a dolga, zárt alakulatban menetel nyugatnak, amennyire megállapíthatom, még biztosításról sem gondoskodtak. Az út nem messze tőlünk vezet el s ha nem változtatnak irányt, úgy egyenesen a karjainkba szaladnak. Harminc egynéhányra becsülöm őket.

Hát ezeken rajtaütünk, rég akadt ilyen puska-csőre kívánckozó muszkákkal dolgom.

De káplár Tóthot megszállta az ördög, mellettem lapulva súgja a fülembe:

— Elfogjuk őket, hadnagy úr!

Elfogni? Nem is volna rossz, meg a tűzharccal járó zajt is elkerülnénk, az ilyen csendben az messze szóló figyelmeztető. De hát kicsit sokan vannak, távcsővel most úgy számolom, hogy huszonkilencen.

Tóth azonban váltig köti az ebet a karóhoz, hogy nem egészen négy muszka esne egyik-egyikünkre, azal meg csak végzünk! Ott a kanyarban kellene őket megszorítani, ott az úton túl valami víz csillog, biztos mocsár, arra nem tudnának kitérni, innen meg mi vetnénk magunkat rájuk. Kár ezekbe a patron.

Muszkáink ezalatt elég közel értek. Káplárom szüköl, mint a lán cravert komondor, izgatja, hogy nem nyilatkozom, ajánlkozik, hogy kitér jobbra s hátkapja őket, engedélyezzek neki két huszárt.

— Hát Isten neki! Siess! — s már megy is Tóth az emberekkel.

Mi addig meghúzódunk egy vízmosásban, de hogy vagy 60—70 lépésre jutott a muszka, vad ordítással kapjuk sarkantyúba lovainkat és: neki!

A meglepetés teljes. Ijedt kiáltások, többen ugyan felkapják puskájukat, de pillanat műve az egész, már ott vagyunk, Tóthék meg a hátukban s ahogy az első lapossapkásra le akarok sújtani — levegőben vannak az összes karok, puskák patrontákák meg a földön hevernek.

Hát ilyen simán nem képzeltem az esetet. Egyik muszkanak véres a feje, másik a vállára mutogat s halálosan megrémülve fognak körül, csókolva csizmámat meg térdemet. ..

A fegyvereket felszedetem velük, csak a dugattyúk kerülnek a huszárok zaboszsákjaiba, aztán a patronos öveket is fel kell kötniök, majd közrefogatom őket s trapp az úton nyugatnak — ha netalán még volna bennük harci kedv, úgy ezt az augusztusi futtatás majd lelohasztja.

De máskülönb is sürgős volt a dolgunk. Az ötvennyolcasok állásai ellenséges kézen voltak, az

nyilvánvaló volt, de a muszka úgylátszik csak tapogatózva megy itt előre. Most az a kérdés, hogy hol vannak a sajátjaink. Az ördögbe is, mind csak nem adhatta meg magát? Hisz tartalékoknak is kellett lenniök, melyek hátrább voltak elhelyezve.

A mieinkből azonban nem látni semmit, ellenben néhány száz lépésre egy német vadászászlóalj rajvonalaival találkozunk, mely beássa magát. Pompásan néznek ki ezek a Jagerek, jólszabott zöld egyenruhájuk és festői csákójukban. Csupa fiatal, mosolygós ember, tele bizalommal, holott sem jobbra, sem balra nincs összeköttetésük. A szélső század parancsnoka egy főhadnagy, igen megőrül tájékoztatásomnak. Már küld is egy összekötő járőrt a Mogyorós irányában Horthy brigadéroshoz. Amennyiben pedig én az „österreichische Infanterie“ iránt érdeklődnék, úgy megtalálom azt — s hátra mutat:

— Machen als ob ihnen der Krieg schnuppe ware.

Búcsúzom és trappban tovább!

Tényleg ott a bakáink rajvonala. Vagy két század szépen kiigazítva, felpakolt hátizsákokkal, csak épp, hogy az iránnyal nincs minden rendben — ők t. i. nyugatnak tartanak.

Irgalmatlan düh fog el s odaugorva rájuk ordítok:

— Halt! Halt und kehrl euch! Nyírna nazad ti svinia!

Nem is vettem észre, hogy tiszt is van köztük, igaz az jóval előbbre volt már, de most egy stentori hang üvölt felém:

— Das möchte ich mir ausbieten! Den Leuten befehle ich!

Egy törzstiszt állt előltem, mellette segédtisztje, egy hadnagy.

Jelentkezem, mint tábori-rendőr, közölve, hogy utasításom van, hogy ép-kézláb ember nem mehet vissza, ellenben általános előnyomulás van az első vonal visszafoglalására.

Az őrnagy úr toporzékol... semmi közöm hozzájuk, törődjek a magyarokkal, a fő lógósokkal, fel fog

jelenteni, hadtörvényszék elé állít és mikor áradata kifogyott, rákiált az embereire:

— Tovább! Utánam!

De erre ebbe fordítom lovamat és gehorsamst jelentem, hogy az őrnagy úr azt teszi, amit jónak lát, de az embereket én újra előreviszem s aki ellenszegül, azt lelövetem!

Pillanatnyi csend.

Majd az eddig háttérben maradt segédtiszt parancsnoka mellé lépve előkapja szolgálati pisztolyát...

— Weg mit der Waffe! — kiáltok rá s felemelem, kardomat.

Patrouilleführer Birkás, nem érti ugyan a német szót, de tisztában van a helyzettel és szikrázó szemeiből kiolvasni, hogy nem sok biztatást vár s kardélre hányja ezeket. De addig is, csak úgy véletlenül, neki-szorítja nyihogó kancáját a hadnagynak, aki sietve csinál helyet.

Ott hagyom őrnek és a bakák felé fordulva kiadom utasításaimat a támadásra.

Egykedvűen engedelmeskednek és megint szép sorjában kiigazodva mennek ismét előre. Káplár Magyar meg a stráflövése ellenére is derekasan kitartó Hollósyt adom melléjük, kísérik őket a németekhez, azok majd ráncba szedik a társaságot.

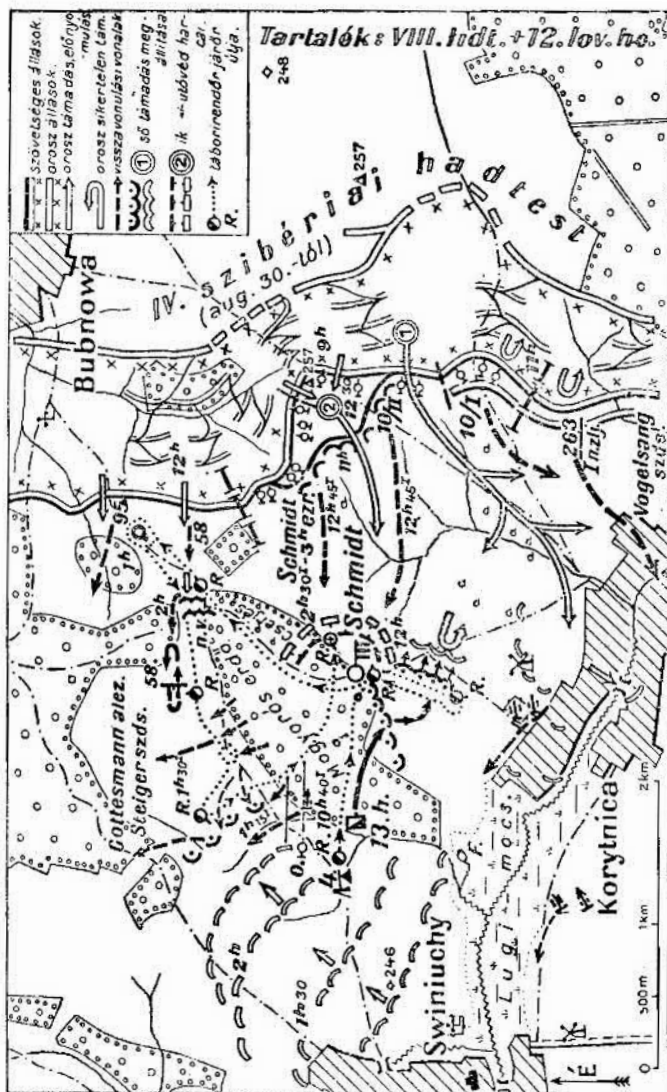
Erélyes törzstisztem, segédtiszttestől közben elpárolog. Én pedig foglyaimmel folytatom utamat a Swiniuchy felé húzódó völgybe, hol muszkáimat akarom leadni, hogy aztán mielőbb ezredemhez juthassak.

De alig, hogy a Mogyorós tövéhez érek, ijedten állapítom meg, hogy sem a vezetéklovaink, sem a német tarackok már nincsenek itt, ellenben az erdőből rendetlenül visszafutó emberek tűnnek fel s szét-szórta felszerelési tárgyak, törött kocsik lepik el a völgyet.

Szinte földbegyökerezve állok meg.

Mi történt?

És muszkáim, alázatos, jámbor muszkáim, mintha hirtelen megváltoztak volna. Izzgatottan gesztikulál-

Harcok Korytnicánál és Swiniuchynál, 1916 augusztus 31-én.

nak, magyaráznak egymásnak, majd egyszerre többen is mutatnak Swiniuchy irányában:

— Vidistye pan Officer! — igyekeznek figyelmet felhívni. — Vidistye? Moszkáli! Duzsu moszkáli!

Mit beszélnek ezek? Mit mutogatnak? Hát hogyne ... hogy izgalmamban nem veszem észre ... hisz ott, keresztbe a völgyön, ott az orosz rajvonal, egyenesen felénk, északnak támadnak! Hisz ezek akkor a mieink hátában vannak már!

Hirtelen mindenfelé élénkülni kezd a tűzharc. A Mogyorósból újabb menekülők csoportjai érkeznek, főleg feketehajtókás bakák — hát ezek hogy kerültek oda? Egy részük felénk sodródik, meglátják a muszkáimat és teljes pánik fogja el őket. Futnak, amerre látnak.

Próbálnék rendet teremteni, de huszárim le vannak kötve s a zavar átterjedt már foglyaimra is, akik megérezve a felügyelet lazulását, szabadulni igyekeznek őrök közül s még mielőtt megakadályozhattuk volna, ismét elhányják felszereléseiket s közibe sodródva visszafutó bakáinknak, azokkal versenyt szaladnak — hátra ...

Sípolok az utánuk ugrató huszárimnak:

— Hagyjátok őket! Jó helyre mennek! Hisz a sajátjaik elől menekülnek. Siessünk inkább a Mogyorórsba, ott valami baj van.

Szirmay ezredest pillantom meg ekkor, aki lovon van és vágtaban jön az erdőből. Csatlakozom hozzá, jelentek és parancsot kérek.

— Swiniuchynál — mondja — már behatolt a muszka a második védővonalunkba. A német tartalékok késnek. A visszaözlőket a második állás megszállására kell kényszeríteni. A Mogyoróson túl a helyzet súlyos. Három oldalról támadják a mieinket. De ameddig lehet, kitartanak.

Ezzel sietett tovább, hogy a védelmet szervezze, nekem még meghagyva, hogy igyekezzek lovasaimmal rendet teremteni, s irányítsak mindenkit a második vonalba.

Órára nézek, délután félkettő van.

Körülbelül ott, ahol azelőtt ezredparancsnokságunk szállása volt, helyezem el fedve hat huszáromat, míg magam egy jó kilátást ígérő magaslatra megyek, hol örömmre vagy egy szakaszra való rutén bakát talállok, akik erélyes őrmesterüktől vezetve, szorgalmasan puskáznak a Swiniuchy felől előnyomuló oroszokra. Ezek valami ezer lépésre lehetnek még, de meglehetősen lendülettel mennek előre s mögöttük, ha jól látom, már egy második rajvonat bontakozik ki. Ezeket aligha bírja feltartóztatni az a maroknyi baka s ha nem jön segítség, az ellenség egyszerre csak itt lesz s hátba kapja a Mogyoróson túl lévő mieinket.

Onnan különben most csak elvétele szállingóznak vissza emberek. Inkább csak sebesülteket hoznak, köztük a szakaszomból való huszár Oroszt, akinek mindkét lába van szétlőve. Szegény fiú kivézett arcán csorognak a könnyek s meglátva, rimánkodik adjak neki vizet, meg cigarettát, mert borzasztóan fáj...

Míg kétkézre kapva üríti kulacsomat, kérdem a kísérőit, hogy mi van az erdőn túl, hogyan hogy annyi ember visszalógott? De ilyenről ők nem tudnak, a huszárság az mind kitart, pedig bűdös egy helyzet van, hanem azok a sütcerek, azokat igen megnyomorította a pergőtűz, no meg egy csomó baka is keveredett hozzájuk, abból a fekete fajtából — hacsak ezek nem léptek meg?

Eközben érkezik Steiger kapitány vagy ötven Nádasdy huszárral. Ennyi maradt a büszke ezredből... Mennek a második állásba. Az emberek csak úgy táromlyognak a kimerültségtől, muszáj volt őket visszavonni.

Kérem a kilenceseket szállnák mégis meg a domboldalt s amennyire lehet tartóztatnák fel a muszkákat, mert eddig nincs se segítség, se visszavonulási parancs — s itt katasztrófa lesz.

Alig van lőszerük, de azért felfejlődnek, jó fel-tűnően, hogy demonstrációval pótolják a hiányzó patronokat. Montenuowo herceg, aki parancsörtiszt létére

önként jelentkezett csapatszolgálatra, szintén itt van és még néhány fiatal tiszttel rendezti az embereket.

Aztán tízes huszárok jönnek, Gottesmann alezredessel. Ezek is csak maradékok, de van még lőszerük s kérésemre mindjárt csatlakoznak a Nádasdyak balszárnyához.

A muszka már legfeljebb ötszáz lépésre lehet, de ahogy a tűz nálunk élénkül, felfigyel, megáll, lehasal, ásni kezd. Elértük volna célunkat? Na, nem egészen . . . újabb mozgást látni... az oroszok, nyilván tisztjeiktől piszkálva, egyesével s csoportostul szaladnak előrébb és viszonozzák a tüzet. Rajvonaluk támadásszerűen tolódik előre — de ez időt jelent, időt, mely arany, hisz késélen áll minden és a jászkúnok, meg mint hallom egy csomó német, meg még mások is, még mindig az erdön túl vannak s verekednek.

Két lovasom, kiket felderítés céljából északnak küldtem volt, azzal jönnek vissza, hogy a német vadászok kénytelenek voltak visszahúzódni, az orosz ott is nagy erővel nyomul előre s határozottan látták, hogy a Mogyorós ellen fordultak.

Ugyanekkor szedelődzködnek Steiger emberei is, mindenüket ellőtték s mennek a második állásba. A tízesek még maradnak, de helyzetük meglehetősen tarthatatlan, mert az orosz már alig háromszáz lépésre van s látszólag rohamra készül.

Nincs veszteni való idő, ki kell hozni onnan túlról a mieinket, Gottesmann alezredesnek üzenetet küldök, ha lehet, tartsanak ki, huszáraitam pedig felvilágosítva megkérdem, ki vállalkozik velem a muszák előtt való defilírozásra? Az jelentkezék!

Valamennyi jön!

Hiába jászkúnok, nem csalatkoztam bennetek!

— Az első, aki közülünk átér — adom ki az utasítást — viszi a mieinknek a parancsot, hogy: azonnal vissza! Megértettétek?

— Igenis hadnagy úr! — válaszol mind egyszerre.

Hát akkor Isten segedelmével:

— Utánam!

Írányt veszek az erdőnek s ráfekszem drága Durcásom nyakára, fületem sörényéhez szorítva . . . nem bírom hallani sem a géppuskák berregését, sem a golyók velőtrázó éles sivítását. Úgy érzem innen élve úgysem kerülök ki és sarkantyúzok, sarkantyúzok ... szinte röptiben szelem át a terepet. ..

Ágak csapódnak hozzám.

Felkapom a fejem. A Mogyorósban vagyok.

A Mogyorósban, de egyedül! S ahogy visszapillantok, ott látom hömpölyögni egyik huszáromat lovastól . . . másik két ló gazdátlanul száguld össze-viszsa ... a többivel nem tudom mi lett. Én megmenekültem!

De az orosz rajvonal most mintha egész tűzét rám koncentrálná. Sietve beljebb az erdőbe. Néhány német fekszik a bokrok töviben, lövik az ellenséget. S a fák közt mindenhol sebesültek, halottak, panasz és jajgatás. Rettenetes most ezt látni... borzongok és félek.

Míg merő habos lovam a parton felkapaszkodik, kicserélem a kardot a pisztollyal, éberem figyelve, nem-e bujkálnak már a bokrok közt oroszok. De szerencsésen kiérek, megint ott vagyok, ahol a spanyol lovasokat építettük, az előttem elterülő domb pedig füstfelhőbe van burkolva, felkevert por, futkosó s kiabáló emberek, puskaropogás, hurrák — minden összevegyül.

Az első, akit megismerek, Babics főhadnagy, a Nádasdyak géppuskáival, aztán látom Patzenhofer őrnagyot, a tizenhármassokat és oly száraz torokkal, melyből úgy érzem nem is jön már hang, mondom a hozzám szaladó Babics Gyulának:

— Azonnal vissza, mert be vagytok kerítve! — majd a dombtetőre mutatva kérdelem:

— Ott kik vannak?

— Németek — mondja Gyula — s már értesítené is őket... de hisz erre nincs idő, itt minden pillanat számít... megyek én ... és lovam már szökik is fel a Pickelhaubesok felé, bele a legnagyobb kavaro-

dásba, ahol előrszegezett szuronyú németek várják az ellenség rohamát.

Egy tisztet keresek ... ott van, megvan, egy ezüst epelette, megragadom, megrázom:

— Gruppe umzingelt! Alles zurück!

És a keskeny fiús arcból két kék szem csodálkozva néz rám.

— Zurück? Vöm wem der Befehl!

Teremtő ég! Ez még érdeklődik s ha más nem, hát előtte van a muszka, ott mozog a rozszban, kődobásnyira, aztán ott a második, a harmadik vonal, százszoros erő, mely hömpölyög s elsodor mindent.

— Von der 10. KTD — kiáltok rá kétségbeesetten, gondolva, hogy Isten megbocsájtja lódításomat.

De németemnek mintha ez sem lenne elég ... kétkedve néz, majd a nevemet akarja tudni ... beosztásomat ... a pokoli tűz azonban elnyeli a szavakat ... s én már csak mosolyogni tudok. . . érzem, hogy idegeim felmondják a szolgálatot... orosz hurri, hurri-üvöltések töltik be a levegőt... vad ázsiai csordák vetik ránk magukat, a tömeghatás hipnotikus erejével láncolva magukhoz ... S mikor felocsúdok s vissza akarom rántani lovamat... már késő. . .

Szibirjakok vannak körülöttem ...

Pisztoly a kezemben .. . beléjük lövök ... amelyik a kantárhoz kapott, felbukik ... a másik is ... de ekkor egy hatalmas ütést érzek a karomon, ujjaim meredten eresztik el a fegyvert, védtelen vagyok ... talán a sárgám még kiment s utolsó kísérletként bele-vágom sarkantyúimat. . .

Durcás felágaskodik, mint a nyíl s lecsap az előtte álló muszák közé, hirtelen hely van s lovam pördül is ... ebben a pillanatban egy észtbontó fájdalom nyilal végig lábamon, utána mintha elhalt volna a fél testem, semmit sem érzek, fogalmam sincs mi ért, de szédülök, elvesztem az egyensúlyt, ép karommal, épp hogy még meg tudok kapaszkodni a kápában s ahogy lepillantok ballábamra ... csak vért

látok, vért mindenhol, a nyereg, lovam, minden piros . . .

A szár kicsúszott kezemből s sárgám mint az örült száguld velem, sisakos németek, csukaszurke huszárok közt vagyok, a mieink! Ekkor elhagynak erőim s lebukom a nyeregből...

A németek elfutnak mellettem, nem segítenek, de néhány huszár felkap, visznek ... sietnünk kell s szerencsénk, hogy a szibirjások az elhányt hátizsákokat fosztogatják — így levegőhöz jutunk.

Az erdő mellett egy elhagyott töltenyes-szekér áll, arra feldobnak, aztán lerángatják a lovakat a fák közé, rettenetes zökkenések közt érünk a völgybe, ahol a már előbbre lévő embereink bajonéttal vágnak utat az összecukódni készülő muszka gyűrűn.

Magas roszban megyünk dombnak, szinte az oroszokkal egyvonalban, aztán ott van előttünk a második állás, sietve nyitnak utat a spanyol lovasok közt, majd átemelik a szekeret a széles árkon.

Egy szakadékban van a segélyhely. A kedves kis Herczog doktor bontogatja szétfeszlett nadrágszáramat . . . tele van alvadt vérrel és combom a felismerhetetlenségig feldagadt... majd, hogy a csizmámat is felszabják, a dagadás tovább terjed. Tetanus- és morfin-injekciót kapok, aztán ideiglenes kötést, rá szénát, mely vattát pótol, kétoldalt faléceket. Úgy jön rá egy szürke lábszártekeres — mert pólya már nincs.

Ott fekszik a fűben a halott Szakonyi. Mellette Luczenbacher, kinek még mozog a keze, mintha homlokát keresné, melyből már csak lassan szivárog a feketére alvadt vér. De nemcsak ők vannak itt, a rétség terítve van sebesültekkal. Hadosztályunk mai vesztesége 34 tiszt és valami 1850 ember. Ami megmaradt: 540 karabély, Horthy brigadéros parancsnoksága alá került.

Még kötöznek, mikor az ágyúk ismét kezdenek bömbölni. Szemközt német gyalogság jön. Délután 4 órára van az ellentámadás kitűzve.

De engem akkor már visz a szekér, no meg ráz.

Úgy érzem, mintha szétlőtt lábamban a csontok egymást köszörülnék. Mellettem egy német őrmester fekszik, felszabott oldallal, míg a kocsis mellett egy tüdőlövéses huszár görnyed s okádjá a vért.

Végtelen hosszú az út és a csues mindig tőlem kérdi, hogy merre hajtson. Minden erőmre szükség van, hogy fenn bírjam magam tartani. Egy útkereszteződésnél aztán elakad a tudományom. A kocsis keresne valakit, akinél érdeklődhet. Eközben valami jótékony árnyék borul rám, eltakarva a tűző napot. Teljesen merev vagyok, csak a szemeimet bírom arra fordítani s akkor megismerem jótévőmet. Durcás az! Az én szegény csapzott véres sárgám, ott áll a szekér mellett előrehegyezett fülekkel szimatolva felém — idegen neki a már bűdöslő seb szaga. Nyelve — még nézni is rossz — egy araszt lóg ki a szájából, el van löve s orrcimpája is tiszta vér. Aztán hogy egyet lép, látom marját, lapockáját, mélyen felhasított lőtt sebekkel. A nyereg még rajta van, a pártarisznya felszabva — persze, ezen át kaphattam én a lövést. Csak a kantár hiányzik, talán meg akarta valaki fogni, de kiszabadította magát, hogy követhessen . . .

S aztán mondják még, hogy a lónak nincsen lelke!

Levételtem a csuessel a nyeret, valahogy még elfér a szekéren s így megyünk tovább, mígnem este lesz. Akkor egy faluba érünk, hol vezetéklovaink vannak. Tisztek, huszárok gyűlnek köribénk... de furcsa, hogy senkit sem ismerek meg ... kapok végre vizet, nagyon jól esik . . . lovamnak is adjanak ... aztán többre nem emlékszem. Érzem, hogy gondoskodnak rólam . . . ernyedtség fog el... s el is veszttem eszméletemet.. .

Éjjel arra ébredek, hogy hihetetlenül fel vagyok fújódva ... aztán megint felocsúdom, hogy kellemes hidegség lep el. .. felnyitom szemeimet: nappal van... egy megáradt patakon gázolunk át és a víz elborítja a kocsikast. Csuesunk vadul csapkodja lovait, sikerül is partot érni, de most duplán rossz, hogy

nem érzem a hűvösséget, felázott kötésemen át pedig újból szivárog a vér.

Iwaniczynél érjük el a vasútvonalat. Ponyvával fődött segélyhelyre visznek. Nézik a kötést, de nem bántják, aztán szememet vizsgálják. Az egyik orvos azt mondja: Gasflegmone, majd újra kapok injekciókat, meg egy tányér levest is.

Délután vagonba rakják az összegyűlt sebesülteket, vagonokba, melyekben azelőtt vágómarhát szállítottak s most mi kerülünk helyükbe... az alig ki-sepert trágya s legyek milliárdjai közé. De nem lehet kényeskedni, örülni kell ennek is, hisz a nagy csata tovább tombol s az orosz messzelövő ágyúk, meg repülők már bombázzák a vasútvonalat, mely az offenzíva célja. Szeptember 2-án reggel aztán Kowelban vagyunk, mely evakuálva van. Orvos sincs és a pályaudvaron szerte heverő sebesültekkel senki sem törődik. Csak legényemnek köszönhetem, hogy két rekvirált kaftános segítségével bevitt egy közeli házba. Majd egy főtörzsorvos is előkerül: Professor Scheidl. Ezzel megtörténik az első műtét. Utána már csak „pucolnak“, de ezek a napi kezelések is felérnek egy-egy operációval, persze narkotikum nélkül — hisz ki vagyok vérezve.

Harmadnapra megérkeznek szüleim s Anyám a legönfeláldozóbban ápolva igyekez az életnek megtartani

Frey Vici, a géppuskásfőhadnagyunk is itt fekszik a szomszédban, súlyos láblövéssel, de ha teheti, áthozatja magát hordágyon hozzám. Beszéli, hogy szegény Thassy Jenőt, a másik géppuskást már nem bírták kihozni a tűzből, sebesülten esett orosz kézre, meg a fiatal Rapcsák kadét is ott maradt. Peters zászlóst pedig — kecskeméti szobatársamat — úgy vágták agyon. De a jászkúnok géppuskáikat, habár a legrettenetesebb pokolban, a 257-es magaslaton voltak — mégis kimentették. Az ulánusoké, meg a tízeseké bizony ott veszttek.

Szeptember 12-én közölték velem, hogy ballábammat töben amputálni kell, akkor talán megmenthet-

nek. Gyenge bódítást kapok — aztán ezen is túl voltunk. Két nappal rá merevgörcsroham, órákon át tartó mesterséges légzéssel, kámfor-, éther- és sóinjekciókkal — de kibírom. Nem egykönnyen szakad el a lélek a testtől. Közben tombol a második koweli csata. Repülőbombák csapódnak le a városra s aki csak elszállítható, azt viszik hátra. Orvos, ápolónők, minden menetkészen. Nekem, tudom, maradnom kell.

Napokig dühöng a harc, tart a bizonytalanság, de végül a mieink maradnak győzők. Kowel — a nagy vasúti gócpont — nem került orosz kézre.

Hogy újra nyugalom van, egy kedves látogatónk érkezik, Szirmay ezredes. Hozza az Uralkodó által táviratilag küldött katonai érdemkeresztet, Linsingentől pedig a német zászlóaljnak kimentéséért a vaskeresztet kapom. Szirmayval együtt még valaki jött: káplár Magyar. Megtudta, hogy ezredese hozzám készül s addig kérte, míg ő is utazhatott — igaz csak az elkövetkező szabadságának rovására. Káplár Magyar virágokat hozott, jelentéktelen mezei apróságok, melyeket az én megmaradt huszáraim szedtek a magyaros határában. Szeretetük jeléül küldték. Ez volt a legszebb kitüntetésem.

Szeptember végén Bécsbe szállítanak a Hohenegg-klinikára. Onnan karácsony havában Pestre kerülök Verebély professzorhoz. Koronázásra felkelhetek. Fiatal királyunk kívánsága volt, hogy aranysarkantyús vitézzé avattassak. Atyám — mint őfelsége személye körüli miniszter — olvassa a névjegyzéket s kétoldalt támogatva járulok a trón elé, melyről a király hirtelen felkelve, elibém jön s úgy érinti pallósával vállamat. Januárban reamputálnak, majd még hét hónapi kórházi kezelés következik. 1917 augusztus havában, éppen huszonegyedik születésnapomon supravitálnak s hazabocsájtanak.

Katonai pályám befejeződött.

Az 1916 augusztus utolsó napján lefolyt swiniuchi csata csak maradványokat hagyott meg a cs. és kir. 13. huszárezredből.

A még beállítható pótlásokat felmorzsolta a következő, szeptember 16-1 nagy ütközet.

Ekkor már csak a keret maradt meg.

A huszárok elfogytak . . .

Október elején pedig, akkor, mikor békevilágban a pántlikáskalapú, danoló újoncok szoktak bevonulni, ismét ott állottak a szállítmányokra váró vasúti kocsik.

Vagonírozták a tizenhármakat.

S felharsantak a trombiták, repült a hang, vitte a szellő, szerte mindenfelé, a lovasság induló jelét: a Generalmarschot.

Halljátok jászkúnok! Hív a kürt, szólít az ezred, gyülekezzetek, sorakozzatok. Halljátok meg, haza megyünk! Igen, haza, Magyarországra!

De a hang hiába vágta végig a volhiniai síkságon. Akiknek szól, azok már nem hallhatják, ők már ott vannak a nagy-kádernél, ott, ahova emberi szó nem jut el, de lélekben, igen lélekben mind ide sietnek, hogy négyesivei kiigazodva, úgy, mint valamikor tanulták, még egyszer utoljára, néma fejvetéssel tisztelegve elvonulhassanak a büszke ezredzászló előtt. A zászló mélyen meghajol, golyótól tépett selyme elterül a földön s mintha mind, mind be akarná takarni azokat a mezőket, erdőket, mocsarakat, ahol az egykori pántlikás legények, mint az évszázadok óta ismétlődő magyar tragikum jelképezői, névtelenül, szétszórtan pihenik örök álmukat.

Aztán megindulnak a hosszú vasúti szerelvények, lassan gördülnek délnek, a Kárpátok felé, elhaladnak a megsárgult ágú diadalkapuk alatt, viszik haza az ezredet — gazdátlan, elárvult huszárlovakat.. •

Otthon idegen anyaggal töltötték fel az üres sorokat s ha a huszár név a régi maradt is, ez már csak tejfelesképű gyalogosrekrutákat, meg öreg népfölkelőket takart. De ezekre nagy örökség maradt: a régi jászkúnhuszárok szelleme! S íme a meghaltak vélt

ezred tovább élt, tovább élt gyalogosan is és Erdély behavazott bércei, éppúgy mint Asiago sziklás fennsíkja csak dicsőséget regél az ottjárt tizenhármakról.

És mi, ha tagadjuk is a Buddhizmus lélekvándorlási tanát, de hiszünk a szellem örökkévalóságában. Hisszük, hogy ez a lelki kincs generációról-generációra szállva tovább él, tovább él az öreg jászkúnok fiaiban is, akik elődeik nyomdokaiba lépve, ina a tizenhármak utóezredében: a m. kir. 1. honvédszázárezredben szolgálnak I

Ezekre vár a nagy feladat!

Fent pedig a magasságos mennyekben, ott ülnek az öreg jászkúnok, onnan nézik, onnan figyelik ezt az új nemzedéket, azt, amelyre soha ki nem apadó erőforrásként testálták rá a vérrel itatott tradíció erejét. Ebből kell nekik meríteniük, hogy valóráválthassák annak a 660.000 világháborús magyar hősi halottnak íratlan testamentumát amely parancsolólag követeli a Szentkorona birodalmának dicsfénytől övezett fel-támadását.

Midőn pedig feljegyzéseimet átadom a fiatal magyarságnak, teszem ezt azzal, hogy sohse feledjék:

A múlt erőt ad, de egyben kötelez...

VÉGE.

TARTALOMJEGYZÉK

	Oldal
Előszó	5

BEVEZETÉS.

Háborús célok és haditervek	9
-----------------------------------	---

I. RÉSZ.

1916. nyári bukovinai harcok.

Búcsú az iskolától. — Zászlóssáavatás. — A pótkeretnél	
Kecskeméten	27
Menetiszázzaddal a harctérre.....	40
A menetiszáznál beosztott tisztek és tisztjelöltek sorsa	52
Az ezrednél — Első benyomások. — Tűzkeresztség.....	53
Az általános hadihelyzet 1915 június elején.....	66
Kolomeánál bajok vannak.....	73
A Pruthlól a Dniasterlg	82
Ismét járőrben. — Zaleszczyki. — Oldalunkban az ellenség.....	98
Dniesterbiz/tosítás. — Válságos napok. — Inspicirung	113
Az általános hadihelyzet 1915 július közepén.....	136
Czamy-Potok. — A sinkówii offenzíva. — Kolera. — Czerno-	
Witzi kirándulás	143
Hadseregpartalékban a szélső jobbszárnyon	165

II. RÉSZ.

A rownói hadjárat. — A czartorljski csata. — „Hinterland“.

Az általános hadihelyzet 1915 szeptember elején.....	187
Megyünk Oroszországba	196
A klewami ütközet	211
A karpilowkai ütközet.....	230
Visszavonulás a Styr mögé	249

Újabb harcok Luck körül	262
A rutén kérdés	278
Karpilowkánál betört a muszka. — Készülődünk a télre	291
Erőltetett menet. — A mocsarak birodalma. — Támadás	304
Éjjeli őrség az ökonkénál. — Kétségbeesett viaskodás	332
A rudikai hídfőben. — Beteg vágyóik. — Általános hadi- helyzet	353
A Hinterland	369
Szolgálat a Kádernél. — Itt a béke. — Események a Balká- non. — Politika és politikusak	376

III. RÉSZ.

Luck, 1916. — A swiniuchy—szelwowi csata.

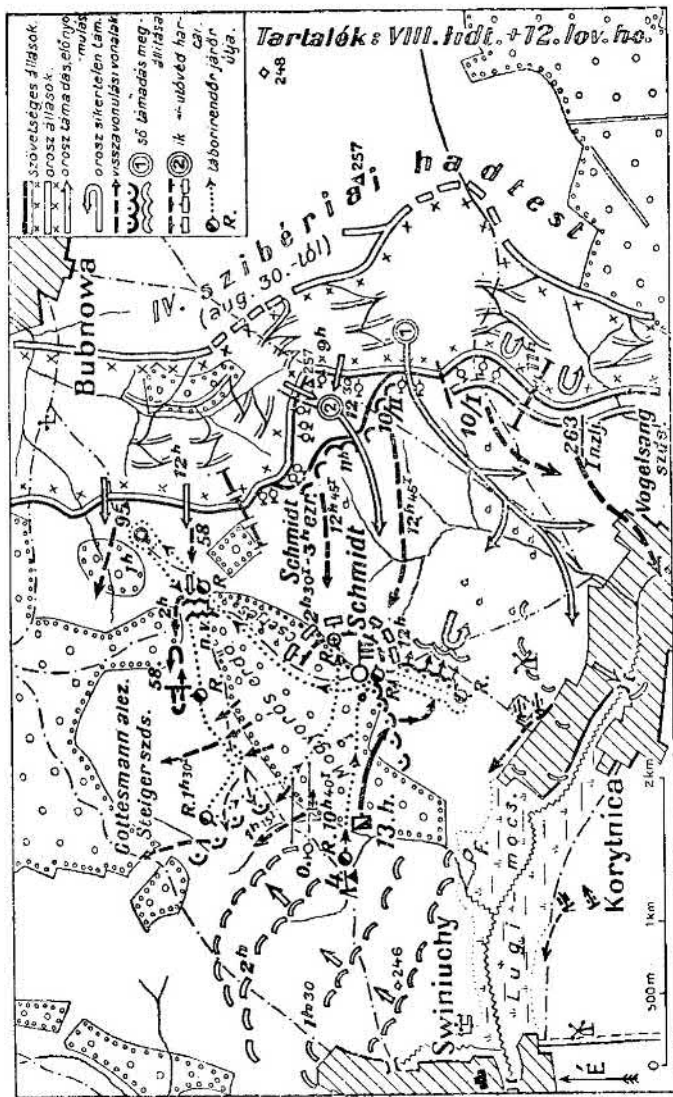
Másodszor a frontra. — A lövésosztálynál	409
Mezőgazdasági munkán. — A lengyel kérdés	418
A lucki katasztrófa. — Sietve előre. — Éjjeli járőrben	434
Újabb orosz támadás. — Utóvéd járőrben. — A Sietrma mo- csárvonata	452
A sztratégiai visszavonulás. — Járőnharcok. — Leplezés. — Riadalom a jobbszárnyon	461
A hadsereg jobbszárnyának biztosítása	476
Az ellenoffenzíva	493
Állásharcok. — A X. hadtestparancsnokságnál. — Újabb orosz támadások	519
I.ublin. — Ismét a lengyel kérdés. — A liniewi áttörés	537
Vihar előtti csend	553
Finálé	567

TÉRKÉPEK JEGYZÉKE

	Oldal
Az id. Moltke-féle haditerv.....	19
Általános hadihelyzet 1915 május 1-től június 16-ig. A 7. hadsereg hadműveletei.....	69
Az 1915 június 8-ti járőr.....	85
Az 1915 június 11-i járőr.....	101
Általános hadihelyzet 1915 június 12-étől július 16-ig. A 7. hadsereg hadműveletei.....	137
Általános hadihelyzet 1915 augusztus 27-től szeptember 13-ig.....	195
1. A 4. hadsereg általános helyzete 1915 szeptember 13-án. 2. A 13. huszárezred támadása Kfliewannál.....	219
Luck körüli harcok és előnyomulás a Styr—Kormin vo- nalra. 1915 szeptember 20-tól 30-ig.....	275
A czartorijski ellenoffenzíva 1915 október 20-tól november 14-ig.....	309
Harcok a PoJesje mocsaraiban 1915 október 21-től novem- ber 4-ig.....	317
A szövetséges hadak visszavonulása a lucki áttörés után, 1916 június 4-ötől 15-ig.....	463
A Linsingen hadseregcsoport ellenoffenzívája, 1916 június 16. és július 3. között.....	511
Harcok Korytnicánál és Swiniuchynál, 1916 augusztus 31-én	58.1

TÉRKÉP-MELLÉKLETEK

- I. részhez: Menetvonalak 1915 május—szeptember.
- II. részhez: Menetvonalak 1915 szeptember—november.
- III. részhez: Menetvonalak 1916 június—augusztus.

Harcok Korytnicánál és Swiniuchynál, 1916 augusztus 31-én.